De Bewoners der Vreemde Werelddeelen

door

Dr. H. Blink

AUSTRALIË

Gebr. GRAAUW. Amsterdam

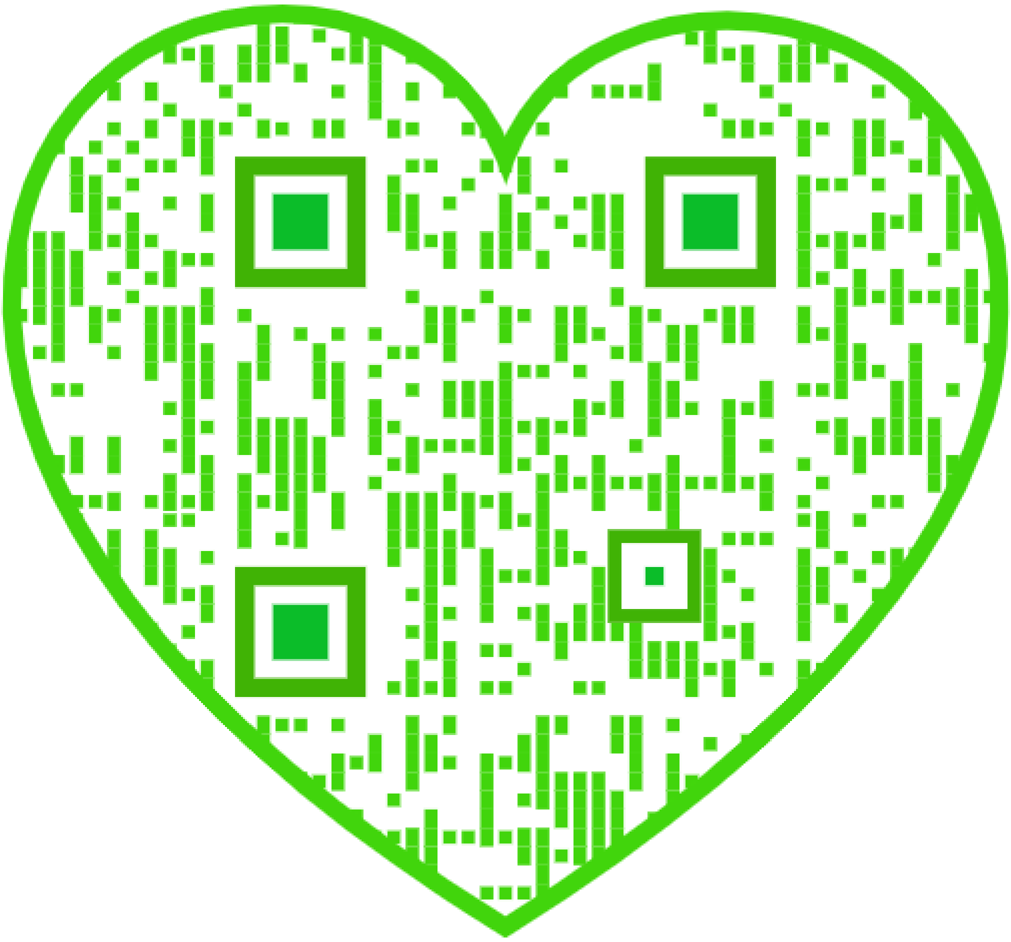

DE BEWONERS

DER

Vreemde Werelddeelen.

DE BEWONERS

DER

Vreemde Werelddeelen

AFRIKA – AZIË – AMERIKA – AUSTRALIË

In hun leven, zeden en gewoonten, naar hun staatkundige, economische en sociale ontwikkeling, en tevens in hun verhouding tot Europeesche Volken beschreven

DOOR

D^R. H. BLINK

Geïllustreerd met gekleurde en ongekleurde platen en kaarten, tusschen en buiten den tekst.

DE INDISCHE ARCHIPEL EN AUSTRALIË.

AMSTERDAM
UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"

NAWOORD.

De taak, welke wij voor ongeveer drie jaren op ons namen, en die in het voorbericht van het eerste deel omschreven werd, is voleindigd. Wij hebben geen boek in wetenschappelijken vorm willen geven, doch enkel het belangrijkste uit de kennis der buiten-Europeesche volken in een voor ontwikkelden leesbaren toon systematisch trachten samen te vatten, met eenige aanduiding der litteratuur, hoofdzakelijk bestemd voor hen, die iets naders omtrent enkele volken of toestanden wenschen te weten. Voor het samenstellen van een dergelijk veelomvattend boek bestond de taak van den bewerker veelal hierin, het belangrijkste uit talrijke werken en artikelen te verzamelen, te schiften, ordenen en bruikbaar te maken. In de opvatting heeft hij zijn eigen weg gevolgd; zijn meening hierover heeft hij vroeger reeds uiteengezet.

Al is de schrijver zich ten volle bewust, dat aan dit werk fouten moeten kleven — het tegengestelde te beweren, zou een bewijs zijn, dergelijken arbeid niet te kennen — toch hoopt hij, dat zijn arbeid voor Nederland niet nutteloos geweest zal zijn. Samenvattende werken op dit gebied bestaan er in onze taal niet. Moge door dit boek eenige meerdere belangstelling in de vreemde volken bij de Nederlanders gewekt worden; moge in ons land een weinig weder herleven van den geest, welke ons voorgeslacht eens zoo gunstig onderscheidde.

Den Haag. H. BLINK.

AUSTRALISCHE VOLKSTYPEN.

1. Fidji. 2. Tasmaniër. 3. Zuid-Australiër. 4. Maori (Nieuw-Zeeland). 5. Nieuw Britanniër. 6. Getatoueerd bewoner der Samoa-eilanden. 7 en 11. Bewoners van Nieuw-Ierland. 8. Bewoner der Carolinen (Ponape). 9. Bewoner der Admiraliteits-eilanden. 10. Bewoner der Tonga-eilanden. 11. Zie 7. 12. Vrouw der Samoa-eil. Papoea. 13, 14. Bewoners der Marshall-eil. Man en vrouw.

DE INDISCHE ARCHIPEL EN AUSTRALIË.

Bladz.

HOOFDSTUK I. Het Maleisch-Polynesische ras en de stammen, welke er toe behooren. 1

Overzicht. — Australië een geologisch oud werelddeel. — Verbreiding der menschen over Oceanië. — Taalverwantschap. — Rassen. — Invloeden op de Maleische volken. — Beschaving. — Onbeschaafde Maleiers. — Talen. — Maleische taal.

HOOFDSTUK II. De Maleische volken vóór de aanraking met Europeanen . . . 8

Oudste toestanden. — Oudste beschaving in Indië. — Chineesche betrekkingen. — Invloed der Hindu's op den Archipel. — Oudheden uit het Diënggebergte. — Priesterstad op het Diënggebergte. — Bara Boedoer. — Reliefvoorstellingen der Bara Boedoer. — Mythologische voorstellingen. — Buddhisme. — Overeenkomst met Indische kunst. — Hindu-invloed. — Hindu-heerschappij. — Madjapahit. — Leenstelsel. — Vestiging der Mohammedanen en ondergang der Hindu's. — Invloed van den Islam. — Europeanen in den Archipel. — Litteratuur.

HOOFDSTUK III. De dorpen en woningen der Inlanders 20

Naar een desa. — Ingang van het dorp. — Inwendige der desa. — De erven der desa. — Dorpstypen. — Woonhuizen op Java. — Typen van huizen op Java. — Bouw der huizen. — Inrichting. — Gebouwen op het erf. — Meubelen. — Woningen der Soendalanden. — Woningen der Maleiers en Dajaks. — Dajaksche woningen. — Groote huizen. — De Mesdjid. — Aloen-Aloen. — Pasar. — Waroeng.

HOOFDSTUK IV. Het huiselijk leven, zeden en gewoonten der Inlanders 30

Polygamie. — Zwangerschap en geboorte. — Naamgeving. — Daemonen. — Opvoeding. — Baden. — Kinderen en karbouwen. — Langgar. — Onderwijs. — Haarsnijden. — Besnijdenis. — Vervorming der tanden. — Zwartmaken der tanden. — Ooren. — Schedelvorming. — Tatoueeren. — Huwelijk. — Ontwikkeling van het huwelijk. — Huwelijk op Java. — Gelaatsteekens. — Sluiten van het huwelijk. — De bruidskoop. — Schaking. — Liefdesverklaring. — Huwelijksplechtigheden. — Echtscheiding. — Sterven en begrafenis. — Javaansche graven. — Rouwkleur. — Behandeling der lijken. — Strijd tegen het begraven. — Menschenoffers.

HOOFDSTUK V. Kleeding en vermaken der Maleische volken 43

Ontwikkeling der kleeding. — Hoofddoek. — Kleedingstukken. — Versiering. — Slendang. — Sarong. — Klambi koeroeng. — Priesterkleeding. — Verschillende gewoonten. — Muziekinstrumenten. — Gamelan. — Wajang. — Wajangvertooningen. — Wajang-wong. — Topeng. — Ronggeng. — Tijger- en hanengevechten.

Bladz.

HOOFDSTUK VI. De geestelijke ontwikkeling in den Archipel 50

I. De Mohammedaansche godsdienst en het Pan-islamisme. Godsdienst in den Archipel. — Invloed van de leer van Mohammed. — De Javaan is Muzelman. — Bedevaarten naar Mekka.

II. Pan-Islamisme. Beweging in de Mohammedaansche wereld. — Ontstaan van het Pan-Islamisme. — Pan-Islamisme in Turkije. — Mohammedaansche broederschappen. — Karakter der leer van Mohammed. — Verbreiding van den Islam. — De broederschappen in Nederlandsch-Indië. — Reveil van den Islam. — Litteratuur.

III. Oude elementen in den godsdienst op Java. Hindusche godsdienstelementen. — Heidensche godsdienstelementen. — Animisme. — De Javaansche geestenwereld. — Danjangs. — Demiet. — Leloehoer. — Sambang. — Spiritisme. — Litteratuur.

HOOFDSTUK VII. Het Nederlandsch Gouvernement ten opzichte van godsdienst, onderwijs en volksgezondheid 68

I. Het gouvernement en de godsdienst. De Christelijke godsdienst. Kruis tegenover Halvemaan. — Godsdienst en regeering in Nederlandsch-Indië. — Het Christendom. — De Katholieke kerk. —

II. De zorg der regeering voor het onderwijs der Inlanders.

III. Zorg van het gouvernement voor de gezondheid.

HOOFDSTUK VIII. Het staatkundig gezag in Nederlandsch-Indië 73

I. Iets over de geschiedenis der uitbreiding van het Nederlandsch gezag. De Nederlanders in Indië. — De Oost-Indische Compagnie en haar gezag. — Ondergang der Compagnie. — De koloniën deel van het Rijk. — Kolonie of bezitting. — Grensbepalingen. — Uitbreiding van het gezag der Compagnie. — De Compagnie op Sumatra. — Grensregeling met Engeland. — Tractaten omtrent Borneo. — Grensregeling met Portugal. — Nieuw-Guinea.

II. Betrekking van het Nederlandsch Gouvernement tot Inlanders en Oosterlingen. Inlanders en Europeanen. — Bestuur der Inlanders.

- I. Europeesch bestuur. Takken van bestuur.
- II. Inlandsch bestuur. Java en Madoera. — Titels der hoofden. — Regenten. — Inlandsche vorsten op Java. — Uitbreiding van het Nederlandsch gezag. — Vorstenlanden.
- III. Europeesch bestuur in de buitenbezittingen.
- IV. Inlandsch bestuur in de buitenbezittingen.
- V. Bestuur over vreemde Oosterlingen. Litteratuur.

HOOFDSTUK IX. Het eiland Java en zijn bewoners 88

I. Overzicht van de gesteldheid des lands. Natuurlijke gesteldheid.

II. Bewoners van Java. Overzicht. Vergelijking der hoofdstammen op Java.

- A. Soendaneezen. Algemeene beschouwing.
- B. Javanen. Huidkleur. — Gelaat. — Karakter.
- C. Madoereezen. Verbreiding. — Uiterlijk. — Karakter. — Vrouwen. — Kleeding. — Woning. — Handel. — Markten. — Veeteelt. — Feesten.

Talen op Java. Soendaneesche taal. — Javaansche taal. — Hooge en lage taal. — Madoereesch. — Litteratuur.

HOOFDSTUK X. Het staatkundig en maatschappelijk leven op Java 104

Desa's. — Administratieve eenheden. — Ontstaan der desa. — Stamrechten. — De desa's tot territoriale eenheden. — Desabestuur. — Verkiezing. — Taak der desahoofden. — Taak van het desabestuur. — Vereenigingsleven in de

Bladz.
desa. — Grondbezit. — Communaal en individueel bezit. — Grondbezit op Madoera. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XI. Iets uit de Javaansche maatschappij 116
Standen. — Rangen en titels der Inlanders. — Voedsel op Java. — Eten. — Opiumgebruik. — In de opiumkit. — Opiumhandel. — Een inlander over opiumgebruik. — Amok. — Geschiedenis van het opiumgebruik. — Verpachting van opiumhandel. — Opiumregie.

HOOFDSTUK XII. De landbouw en andere bedrijven op Java 123
De Javaansche landbouwer. — Vormen van rijstteelt. — Gagabouw. — Tegals. — Ontginning. — Ploegen. — Rijstteelt. — Sawah's. — Offers. — Waterschappen op Bali. — Rijstbouw. — Planten van bibit op de sawah's. — De oogsttijd. — Bijgeloovige gebruiken. — De oogst. — Gemis van economie. — Palawidja. — Boomgaarden. — Veehouderij. — Tortelduif. — Handwerksstand. — Kunstnijverheid. — Weefgetouw. — Batikken.

HOOFDSTUK XIII. De Badoej's en andere Heidenen op Java 134
Afkomst der Badoej's. — Uiterlijk der Badoej's. — Karakter. — Gemis van geld. — Goden en godsdienstbegrippen. — Zedelijkheid. — Geen diefstal. — Vermaken. — Dorpen. — Litteratuur. — Tengereezen. — Gemengde rassen. — Sinjo's.

HOOFDSTUK XIV. Vreemde Oosterlingen op Java 140
I. Chineezen. Geschiedenis van de komst der Chineezen. — Geschiedenis van den toestand der Chineezen. — Chineezen in eigen wijken. — Godsdienst. — Kleeding. — In de Chineesche wijk. — Beteekenis der Chineezen voor Indië. — Het Chineezen-vraagstuk voor Indië.
II. Arabieren. Afkomst. — Toestand. — Kleeding.

HOOFDSTUK XV. Het eiland Sumatra en zijn bewoners 149
Natuurlijke gesteldheid. — Talrijkheid der bevolking.
I. De Atjehers. Naam. — Bestuur. — Taal- en letterkunde. — Afkomst der Atjehers. — Stad- en landbewoners. — Kleeding. — Voedsel. — Opium. — Inrichting der woningen. — Bouw der huizen. — Erf. — Familieleven en matriarchaat. — Indeeling. — Groepen van dorpen. — Moekims. — Oeleëbalangs. — Sagi's. — Sultans en hun macht. — Ontwikkeling der Atjehers. — Slimheid. — Onbetrouwbaarheid. — Arbeidzaamheid. — Huwelijken in Atjeh. — Schoonzoon en schoonouders. — Spelen en vermaken der Atjehers. — Uit de geschiedenis van Atjeh. — Nederland en Atjeh.
II. De eigenlijke Maleiers. Afkomst en naam. — Vervorming der tanden. — Kleederdracht. — Kleeding in verschillende gedeelten. — Bouw der dorpen. — Huizen. — Karakter der Maleiers. — Maatschappelijke inrichting. — Indeeling des volks. — Bestuur.
III. Bataks. Begrip. — Woonplaats. — Karakter der Bataks. — Toestanden in de Bataklanden. — Kleeding. — Wapens. — Bouw der huizen. — Voedsel. — Indeeling der Bataks in marga's. — Geboorte. — Huwelijk. — Echtscheiding. — Kannibalisme. — Zang. — Tijdrekening. — De Raja's. — Karau-Bataks. — Karakter der Karau-Bataks. — Afkomst. — De vrouw.
IV. De Lampongers. Geschiedenis. — Ras. — Kleeding. — Vrouwen. — Huizen. — Rangen. — Godsdienst.
V. De Niassers. Woonplaats. — Kleeding. — Karakter. — Kosmogonische mythen. — Godsdienst. — Bijgeloof. — Zwangerschap.
VI. Bewoners der Mentawei-eilanden. Woonplaats. — Lichaamsbouw. — Kleeding. — Wapens. — Landbouw. — Litteratuur over Sumatra.

Bladz.

HOOFDSTUK XVI. De bewoners van Borneo 183

De Dajaks. Begrip. — Afkomst der Dajaks. — Geestelijke eigenschappen. — Taal. — Muziek. — Kleeding. — Dajaksche vrouwen. — Kleeding. — Hoeden. — Versierselen. — Vrouwen. — Verschillende stammen. — Kleeding. — Bruggen. — Woningen der Dajaks. — Bruggen. — Huisraad. — Potten. — Dorpen. — Voedsel. — Werktuigen. — Vlechtwerk. — Zeden en gebruiken. — Vogelwichelarij. — Bijgeloof. — Bruiloft. — Huwelijken. — Bloedschande. — Koppensnellen. — Wapens. — Sumpitans. — Vergiftigde pijlen. — De parang. — De parang-latok. — De parang-ihlang. — Gebruik der wapenen. — Wapens en toovermiddelen. — Schilden en krissen op Borneo. — Schilden.

HOOFDSTUK XVII. De Maleiers en Chineezen op Borneo 205

I. De Maleiers op Borneo. Geschiedenis.

II. De Chineezen en de Chineesche kongsi's. Geschiedenis. — Kongsiwezen op Borneo. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XVIII. De bewoners van Celebes 208

Statistiek der bewoners. — Rijken. — De Alfoeren. — Afkomst.

I. De Boegineezen en Makassaren. Woonplaats. — Uiterlijk. — Levenswijze en karakter. — Kleeding. — Spel. — Huwelijken. — Schommelfeest. — Beeldspraak bij huwelijksaanzoeken. — Gebruiken bij zwangerschap. — Bijgeloof. — Vogelwichelarij. — Leenstelsel.

II. De Minahasa en haar bewoners. Nederlandsch gezag. — Bewoners der Minahasa. — Christendom. — Onderwijs. — Veranderingen. — Bestuur. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XIX. De bewoners der Molukken 220

De Alfoeren. Groepen eilanden. — Nederlandsch bestuur. — Aantal bewoners. — De Molukken. — Regeering. — De Alfoeren. — Dialecten.

De Alfoeren aan het Poso-meer op Celebes. Animisme. — Uitingen van animisme. — Begrafenis. — Oorlog. — Bestuur. — Hoofden. — Slaven. — Rechtspraak en straf. — Raadsels. — Oogstzang. — Alfoersche dorpen. — Karakter der Alfoeren.

De inboorlingen van Boeroe. Volkseigenaardigheden op Boeroe. — Liefdemiddelen. — Bezigheden. — Sterven. — Erfenis.

Iets over de bewoners van eenige andere eilanden. Halmaheira. — Taal. — Standen. — Bijgeloof. — Ternate. — Bevolking. — Ras. — Ambon. — Volkplanters. — Godsdienst. — Burgers en negorijvolk. — Dati-indeeling. — Grondbezit. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XX. De kleine Soenda-eilanden 234

De Balineezen. Afkomst. — Karakter. — Huwelijk. — Vorstenleven. — Landbouw. — Godsdienst. — Padanda's en Pandita's. — Kasten op Bali. — Ceremoniën der lijkenverbranding. — Staatsgezag. — Poenggawa's. — Waterschappen. — Dorpsvereenigingen. — Vermaken. — Litteratuur over Bali.

De overige kleine Soenda-eilanden. Lombok. — Bevolking. — Geschiedenis. — Toestand op Lombok. — Soembawa. — Timor. — Bevolking. — Karakter. — Koppensnellen. Litteratuur.

HOOFDSTUK XXI. De bewoners der eilanden van den Stillen Oceaan 243

A. Algemeene opmerkingen. Anthropo-geographische toestand der eilanden. — Invloed der Blanken. — Scheepvaart. — Inrichting der booten. — Kano's en wijze van varen. — Inrichting der dubbele kano's. — Ontwikkeling der scheepvaart. — Afkomst der Polynesiërs. — Ontdekkingsgeschiedenis. — Duitsch-Engelsch verdrag. — Europeesche bezittingen. — Samoa-verdrag.

Bladz.

B. De volken van het Melanesische of Papoeasche ras. Melanesië. — Papoea's. — Afkomst der Melanesiërs. — Algemeene eigenschappen der Melanesiërs. — Wapens. — Handwerken in Melanesië. — Religie der Melanesiërs. — Godsdienst op de Fidji-eilanden. — Waarzeggerij. — Goden. — Tempels en hun bouw. — Gebruik der tempels. — Statenvorming in Melanesië.

HOOFDSTUK XXII. Nieuw-Guinea en zijn bewoners 261

Ontdekkingsgeschiedenis. — Kleeding der Papoea's. — Haartooi. — Tatoueeren. — Ringen. — Rouw. — Woningen. — Voedsel. — Matten. — Handel. — Nijverheid. — Talismans. — Huwelijksleven. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXIII. De bewoners der Philippijnen 268

Rassen. — Uiterlijk. — Negrito's. — Kleeding. — Tatoueeren. — Godsdienst. — Voedsel. — Wapens. — Maleiers. — Volksverhuizing der Maleiers. — Tagalen. — Maleiers. — Chineezen op de Philippijnen. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXIV. De overige Melanesische volken 275

Nieuw-Britannië. — Bewoners. — Huizen. — Wapenen. — Religie. — Maskers. — Salomons-eilanden. — Bewoners. — Haar. — Versierselen. — Wapenen. — Kano's. — Nieuwe Hebriden. — Bewoners. — Versierselen. — Vrouwen. — Wapenen. — Raadzalen. — Woeste inboorlingen. — Kannibalisme. — Nieuw-Caledoniërs. — Maskers. — Sieraden. — Bouwwijze. — Slinger en werpspies. — Speer. — Spijzen der Nieuw-Caledoniërs. — Familieleven. — Fidji-eilanden. — Fidjianen. — Haargroei en kapsels. — Spiegels. — Kleeding der Fidjianen. — Oorsieraden. — Tatoueeren. — Kleeding. — Bewerking der kleeding. — Malo-bast. — De liku. — Bewerking. — Matten. — Touwvlechten. — Grondstof. — Waaiers. — Waaier van den redenaar. — Pottenbakkers. — Vormen der vaten. — Visschen. — Schildpadvangst. — Gevaren. — Kano's der Fidjianen. — Handel. — Knodsen der Fidjianen. — Versiering der knodsen. — Speren. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXV. Polynesiërs en Micronesiërs 303

Polynesië en Polynesiërs. — Micronesiërs. — Het tatoueeren. — Teekens bij het tatoueeren. — Oorsprong van het tatoueeren. — Religieuse oorsprong. — Kannibalisme. — Standen. — Staatswezen. — Mythologie. — Tangaloa. — Polynesische cultus. — Beschermgoden. — Tabu. — Hutten. — Koken der spijzen. — Polygamie. — Veranderde toestanden. — Zending.

HOOFDSTUK XXVI. Polynesiërs en Micronesiërs. Nadere beschrijving der volken . 314

I. De Samoa- of Schipperseilanden en hun bewoners. De Samoa-eilanden. — Ontdekking. — Samoaners. — Kleeding. — Kapsel. — Haartooi. — Mozaïsche wetten. — Stof des lands eigene kleeding. — Stoffen en matten. — Woningen. — Voedsel. — Vermakelijkheden. — Duivenvangen. — Vogelvangen. — Visschen. — Varkensjacht. — Wapens op Samoa. — Knodsen. — Wapenhandschoenen. — Wapenrusting. — Huwelijkswetten. — Echtscheiding.

II. De Tonga-eilanden. De eilanden. — Ontdekking. — Bewoners. — Karakter. — Wapens. — Booten. — Veranderde toestanden.

III. De Cooks- of Hervey-eilanden. Bewoners. — Godenbeelden. — Versiering van werktuigen. — Speren.

IV. De Gezelschaps-eilanden of Tahitigroep. Bewoners van Tahiti. — Ontdekking. — Huidkleur. — Vrouwenschoonheid. — Het aanbieden van schorsdoek. — Geschenken.

V. De Paumotu- of Lage eilanden en de Marquesas-eilanden. — Eilanden. — Bewoners. — Sieraden. — Huizen. — Amphitheater. — Dansen. — Vermaken. — Kano's. — Visschen. — Begrafenis.

Bladz.

VI. De Hawaii of Sandwich-eilanden. Eilanden. — Aantal bewoners. — Afneming der inboorlingen. — Inboorlingen van Hawaii. — Ontdekking. — Wapens. — Harnas. — Oorlogvoeren. — Spelen. — Zwemmen in de branding. — Athletische spelen. — Sleden. — Maskers. — Balspel. — Tempels. — Godenbeelden.

VII. Nieuw-Zeeland. Ontdekking. — Bewoners. — Maori's. — Litteratuur.

HOOFDSTUK XXVII. Australië en Tasmanië 343

Overzicht. Ontdekkingsgeschiedenis. — Beteekenis der Nederlanders bij de ontdekking. — Binnenland. — Karakter des lands. — Planten en dieren. — Bewoners.

HOOFDSTUK XXVIII. De Australische inboorlingen 347

Lichaamsvorm en uiterlijk der Australiërs. — Gelaat. — Ras. — Haar. — Lichaamskracht. — Verklaring van hun zwervend leven. — Voedsel. — De nardoo. — Wortels. — Eucalyptus. — De vrouwen verzamelen schelpdieren. — Visschen. — Bereiding der visschen. — Insectenvoedsel. — Bijenjacht der Australiërs. — Vangen der schildpadden. — Schildpadden als voedsel. — Slangen. — Eten van slangen. — Kangooroe's. — Kleeding der Australiërs. — Versieringen. — Kapsel. — Bedekking des lichaams. — Kleeding. — Wapens. — Knodsen. — Waddy's en andere knodsen. — De katta of graafstok. — Tomahawk's. — Het beklimmen van boomen. — Jacht in de boomen. — Speren der Australiërs. — Harpoeneeren van visschen. — Speren. — Gebruik der speren. — De werpstok. — De boemerang. — Ontstaan van den boemerang. — Voordeelen. — Australische schilden. — Woningen. — Bouw der woningen. — Maken van vuur. — Booten. — Booten van boomschors. — Geestelijke aanleg. — Religie. — Familieleven. — Kinderen. — Exogamie. — Polygamie. — Staten. — Invloed der Blanken op inboorlingen. — De Blanken en de Australiërs.

HOOFDSTUK XXIX. De tegenwoordige toestanden der Australische bevolking . . 384

I. De Zending. Iets over de geschiedenis der zending.

II. De kolonisatie in Australië. Eerste kolonisatie. — Eerste kolonisten. — Karakter der gedeporteerden. — West-Australië. — Vrije kolonisatie. — Goudzoekers. — Verschillende nationaliteiten. — Britsch karakter der kolonie. — Bushrangers. — Squatters in Australië en in Amerika. — Groot-grondbezit. — Schaapherders. — Veeteelt. — Landbouw. — Kerk en staat. — Onderwijs. — Federatie der koloniën. — Litteratuur.

DE INDISCHE ARCHIPEL EN AUSTRALIË.

HOOFDSTUK I.

HET MALEISCH-POLYNESISCHE RAS EN DE STAMMEN, WELKE ER TOE BEHOOREN.

OVERZICHT.

Ten zuidoosten van Azië breidt zich een eilandenwereld uit, die een overgang vormt van het vasteland van Azië naar Australië. In natuurkundig opzicht behooren de westelijke dezer eilanden, van welke de Groote Soenda-eilanden de belangrijkste zijn, nog tot Azië, waarvan zij slechts door ondiepe zeeën gescheiden zijn. De dieren- en plantenwereld dezer eilanden vertoont ook groote overeenkomst met die op het vasteland van zuidoostelijk Azië, zoodat men mag aannemen, dat eerst in een betrekkelijk jong geologisch tijdperk deze eilanden van Azië zijn afgescheiden, waardoor zij bijna dezelfde ontwikkeling van planten en dieren hadden als dit werelddeel.

Doch in het oosten, vooral ten oosten van de straat van Lombok en de straat van Makassar, geven de planten en dieren der Indische eilanden in vormen en soorten een overgang naar die van Australië te aanschouwen, zoodat men hier niet alleen een gedeeltelijk Australisch klimaat, maar ook een Australisch leven aantreft.

Het was vooral de Engelschman Wallace, die bij den Indischen Archipel het verschil tusschen een Australische en een Aziatische helft het sterkst in het licht heeft gesteld. Ook de geologische onderzoekingen maken een dergelijke scheiding zeer waarschijnlijk. En al is nog niet met zekerheid de juiste grens tusschen beide deelen aan te wijzen, zoodat de geologen, o. a. Martin, den vulkanengordel door de Molukken beschouwen als op een breukrand van het oude continent ontstaan, en dus dezen als ongeveer de geologische grens aannemen, terwijl anderen de grens verder westelijk leggen, op grond van zoölogische onderzoekingen: het beginsel der natuurlijke indeeling van den Archipel wordt hierdoor niet aangetast en springt te sterk in het oog, om over 't hoofd te worden gezien. Paradijsvogels, hoopenvormers en buideldieren komen alleen in het oosten voor, dieren voor Australië karakteristiek. Daarentegen komen in de Aziatische helft de grootere dieren voor, als olifanten, rhinocerossen en menigvuldige vertegenwoordigers van het kattengeslacht; in het oostelijk deel zijn de laatste alleen gevonden op Timor. In het westen, vooral op Sumatra, vindt men talrijke apensoorten, welke na verwant zijn aan die van Achter-Indië, en deze verdwijnen naar het oosten, terwijl op Celebes de laatste aap, de Baviaan, wordt aangetroffen. Daar een scherpe grens nog niet kan worden aangetoond, is het misschien het best, Timor en Celebes, de Philippijnen en de eilanden ten oosten van Java tot een overgangsgebied te vereenigen, waar de Aziatische met de Australische dierenwereld vermengd voorkomt.

Een overgang naar het Australische, als wij bij de dieren vermeldden, blijkt ook uit de plantenwereld, zoodat men op de Kleine Soenda-eilanden schier een Australische natuur aantreft.

Het vasteland van Australië zelf vormt een op zichzelf staand gebied met oude dieren- en plantenvormen, zooals in de andere werelddeelen alleen in vroegere geologische tijdperken gevonden werden, terwijl de meer moderne dierenvormen er

ontbreken. Apen, die in Australië wel een gunstig klimaat zouden vinden en overal anders leven, waar dit het geval is, vindt men in Australië niet; insecteneters evenmin; ook de beer ontbreekt er; in Australië kent men oorspronkelijk geen herkauwende dieren, die in andere werelddeelen veel voorkomen, en geen varkens. Doch andere diersoorten, als buideldieren, vindt men er in een groot aantal soorten, als kangoeroe's, buidelmarters, buidelwolf, buidelmuis, het mierenbuideldier, enz. Ook het oerzoogdier schijnt in Australië nog een vertegenwoordiger te hebben.

Uit dit alles blijkt, dat Australië in geologisch opzicht een oud, op zichzelf staand werelddeel is, van de overige werelddeelen afgescheiden in den geologischen voortijd, toen de meer nieuwere dierenvormen nog niet bestonden. Die vroege afscheiding had ontegenzeggelijk ook ethnologische en ethnographische gevolgen, waarop wij nader terugkomen.

Ten oosten van het vasteland van Australië en Nieuw-Guinea ligt in den Stillen Oceaan nog een wereld van kleine eilanden versnipperd, die in groepen als *Melanesië* (= eilanden der zwarten, de Papoea's), *Polynesië* (= veel eilanden) en *Micronesië* (= kleine eilanden) worden aangeduid. Het gedeelte der aarde, welks bevolking wij in dit laatste deel van ons werk nog bespreken zullen, draagt naar de geographische gesteldheid het kenmerk der versnippering, der afscheiding door groote zeeën, van het isolement. Die afscheiding heeft, zooals wij reeds zeiden, plaats gehad in een geologisch verleden, vóór de mensch bewoner op deze aarde was. Daardoor kan de bevolking dezer kleine eilandenwereld niet endemisch zijn, maar moet zij zich langzamerhand, van eiland tot eiland voorttrekkend, niet in groote menigte als de oude volksverhuizingen, maar schier individualistisch met enkelen op kleine vaartuigen, verbreid hebben in dit oceanisch gebied.

De geographische en geologische gesteldheid wijst een betrekking met Azië aan; als het meest waarschijnlijk moet ook de voortschuiving der bevolking uit Azië, speciaal uit Achter-Indië, beschouwd worden. Eerst over de betrekkelijk niet breede zeestraten en binnenzeeën naar de groote eilanden, een tocht, die door de regelmatige afwisseling der moessons uit tegengestelde richting bevorderd werd; van daar verder voortschuivend naar het oosten, naar Australië en Nieuw-Guinea, eindelijk verder in afzonderlijke zwerftochten over den Oceaan, nu naar dit, dan naar dat eiland, waar het toeval voerde, over afstanden, die niet terug waren af te leggen met de ranke vaartuigen, aldus verblijvend op die nietige eilanden, als schelpjes in den Oceaan drijvend, en daar in hun isolement zich zelfstandig ontwikkelend: zoo ongeveer kan men zich in het algemeen de geschiedenis voorstellen, die de bevolking van de Micronesische, Polynesische en andere eilanden heeft doorgemaakt. De afstand van Amerika was te groot, om van daar de bevolking te ontvangen, en het Amerikaansche ras heeft zich ook niet als zeevaarders ontwikkeld.

Die loop der zaken was niet het resultaat van één gebeurtenis, van één feit, maar een geschiedenis van eeuwen. Een oudere en een jongere emigratie van Azië uit moet worden aangenomen; de oudere in den tijd, toen de ontwikkeling nog laag stond, een latere in den aanvang der historie of nog veel later van meer ontwikkelde volken. De zwervers van de eerste periode, minder ontwikkeld, zijn naar de oostelijke gedeelten verzeild, verdrongen; de meer ontwikkelden bleven in hoofdzaak de grootere, schoonere, gunstiger gelegen westelijke eilanden voor zich behouden. Op de kleine eilanden, in de beperkte landgebieden van het oosten, kon de strijd om het bestaan door het isolement, door gemis van aanraking, niet tot ontwikkeling voeren; in het westen was dit wel het geval. Zoo bleef het oosten, niet alleen op zoölogisch en botanisch gebied, doch ook in ethnologisch opzicht, een asyl tot bewaring van het oude, bijna in zijn oorspronkelijken toestand, weinig gewijzigd door het ontwikkelingsproces van den struggle for life. Elk afgescheiden stukje lands, elke alleen liggende eilandengroep is als het ware een afdeeling geweest, waar een bijzondere serie objecten van het groote museum der volkenkunde geconserveerd werd.

In theoretisch opzicht vormt het gebied, dat wij thans bespreken, dus een merkwaardige geographische provincie voor de volkenkunde: een aanhangsel van Azië, zich langzaam verliezend in den Oceaan. Stemt de werkelijkheid hiermede overeen?

De onderzoekingen der talen in dit gebied, bovenal het onderzoek van Prof. Kern, hebben geleerd, dat de talen, die gesproken worden van Formosa tot Nieuw-Zeeland

en van Madagascar tot het Paasch-eiland (met uitzondering alleen van Nieuw-Holland) de namen van sommige dieren, bijv. haai, rog, inktvisch, en enkele planten, bijv. bamboe, rijst, kokospalm gemeen hebben, en genoemde geleerde besluit op dien grond, dat deze volken alle afkomstig moeten zijn in een meer of minder ver verloopen tijdperk uit het land, waar men deze produkten eveneens vindt.

Ook uit de overeenkomende namen, welke nog thans aan de rijstplant in de onderscheidene gewesten gegeven worden, blijkt, dat dit gewas in het stamland vóór de scheiding en verspreiding der bewoners over de eilanden als voedsel moet gebruikt zijn, terwijl ook de namen voor de onderscheiding van rijst te velde (padi enz.) en ontbolsterde rijst (beras enz.) tot de grondtaal moeten teruggebracht worden, welke in dat oorspronkelijk vaderland gesproken werd. Later, na de verhuizing, kunnen die benamingen niet overgenomen zijn, daar de vormen, waarin die woorden in Indonesische talen voorkomen, geheel in overeenstemming zijn met de eigenaardige ontwikkeling van haar klankstelsel, wat niet het geval is bij woorden, die later zijn overgenomen.

Ook uit dit verschijnsel der talen blijkt dus, dat de volken van dit uitgebreide eilandengebied vóór hun verspreiding een gemeenschappelijk stamland moeten gehad hebben, waar de rijst als belangrijk voedingsmiddel diende. Dat vaderland, besluit prof. Kern, moet gezocht worden in Achter-Indië, in Anam, Kambodja, Cochin-China en de oostelijke kuststreken van Achter-Indië. In Anam en Kambodja moeten nog stammen wonen, als de *Tjams*, die een Maleisch-Polynesische taal spreken. En van uit dit land hebben de verhuizingen plaats gehad over den Indischen Archipel en verder naar Australië, in een tijd, die niet veel vroeger dan een paar eeuwen vóór Chr. gesteld wordt, terwijl in de eerste eeuw onzer jaartelling hoogst waarschijnlijk een verhuizing naar Madagascar plaats had (zie ook deel I pag. 450).

De vergelijkende taalstudie heeft er derhalve toe geleid, de volken op de eilanden tusschen zuidoost-Azië en Amerika tot een groote groep te brengen, die men het *Maleisch-Polynesische ras* noemt, een resultaat, dat op grond van de geographische ligging eveneens, doch minder zeker verkregen kon worden.

Of alle volken van de Maleisch-Polynesische taalgroep oorspronkelijk van één volk afstammen, valt niet met beslistheid te zeggen. De Negrito's op de Philippijnen, de bewoners van Nieuw-Guinea en van de zoogenaamde Melanesische eilandengroepen geven in hun uiterlijk aanleiding, hun een andere afkomst toe te schrijven. Doch dit staat vast, dat hun talen zuiver behooren in de groep der Maleisch-Polynesische, en het mag vrij worden aangenomen, dat deze volken, ook al is hun afkomst misschien een andere, reeds zoolang onder den invloed van de Maleisch-Polynesische volken hebben gestaan, dat zij de geestelijke eigenschappen dier volken in zich hebben opgenomen. Daarom moeten zij ook tot die groote volkengroep gerekend worden. De groote groep der Maleisch-Polynesische talen bestaat uit vele afzonderlijke dialecten en talen. In welke verhouding die alle tot elkander staan, is nog niet vast te stellen. Prof. Kern, de deskundige bij uitnemendheid, zegt hiervan het volgende. De tijd, om de Maleisch-Polynesische talen genetisch te rangschikken, of den graad van natuurlijke verwantschap, waarin zij tot elkander staan, uit te meten, is nog niet gekomen. Wel is waar vermag men reeds enkele groepen als eenheden van de andere te onderscheiden, maar hun aantal is gering. Zoo zijn bijv. alle deskundigen het er over eens, dat de Polynesische talen in engeren zin: *Samoa*, *Tonga*, *Tahiti*, *Rarotonga*, *Maori*, *Hawaii*, enz. slechts tongvallen zijn van één zelfde taal; zij vormen één geheel, één huisgezin, om het zoo uit te drukken, tegenover alle overige verwante talen. Verder kan men de *Philippijnsche talen*, met inbegrip van de *Negrito-dialecten*, een eenheid noemen; zelfs buiten de Philippijnen behooren eenige dialecten tot dat gezin, nl. het *Sangirsch*, *Bentenansch*, *Mongondousch* en *Ponosakansch*, alsook het *Formosaansch*. Op Java vertoonen het *Javaansch* en *Soendaneesch* de blijken van zeer nauwe verwantschap, maar als het er op aankomt, de juiste verhouding van deze twee tot het Madoereesch en Balineesch te moeten bepalen, staat men reeds verlegen. Een dergelijk geval doet zich reeds voor op Noord-Celebes. Dáár vindt men *Bulusch*, *Pakewasch*, *Tonseasch* en *Tondanosch* in nauwe verwantschap tot elkander staan, en zij vertoonen een menigte punten van overeenkomst met de *Philippijnsche-Sangirsche-Mongondousche groep*, doch de

afwijkingen zijn van dien aard, dat ze niet tot hetzelfde gezin kunnen gebracht worden. En wie zou in staat zijn, thans een formule te vinden voor den grond van verwantschap tusschen Maleisch en Javaansch bijv., of zelfs tusschen Bataksch en Maleisch? Het zal nog lang duren, voordat men in staat zal zijn, een stamboom der Maleisch-Polynesische talen op te maken, zoo die tijd ooit mag komen.

Prof. Kern onderzocht verder de verwantschap tusschen het Fidji en de talen van Indonesië met inbegrip van het Malagasi. Ook trok hij een vergelijking tusschen het Fidji en Polynesische dialecten, hoofdzakelijk Samoa en Maori. De uitkomst van dit onderzoek was, dat Fidji en Polynesisch even ver van de Indonesische talen afstaan, en dat, zoo het eerste in menig opzicht grooter overeenkomst vertoont met de westelijke verwanten dan het Polynesisch schijnt te hebben, dit alleen een gevolg is hiervan, dat het Fidji over het algemeen ouderwetscher is.

Fidji en Polynesisch zijn loten van één stam, die een zelfstandig leven leidde, lang, zeer lang nadat hij zich van den moederstam ergens in den Indischen Archipel had losgemaakt. Tegenover alle thans bekende Indonesische talen en het Malagasi vormen Fidji en Polynesisch één geheel.

* * *

Het Maleisch-Polynesische ras omvat volken, die een groote verscheidenheid vertoonen. Ongelijke geschiedenis, verschil van bodem, van levenswijze en van levensomstandigheden, verschillende oppervlakte van het woongebied en aanraking met andere stammen, dit alles en nog meer oorzaken werkten samen, om een misschien aanvankelijk grootere gelijkheid in verschillende richting te ontwikkelen. Die onderscheidene volken kunnen tot vier hoofdgroepen gebracht worden. Wilken onderscheidde aldus:

I. Het Maleische of Indonesische ras.
II. Het Melanesische of Poepoesche of Papoeasche ras.
III. Het Micronesische ras.
IV. Het Polynesische ras.

De volken der eerste afdeeling, het *Maleische* of *Indonesische ras*, bewonen de eilanden van den Indischen Archipel met uitzondering van Nieuw-Guinea; het *Melanesische* of *Papoesche ras* woont op Nieuw-Guinea, den Nieuw-Britannia-Archipel, de Salomo-eilanden, de Nieuwe Hebriden, de Fidji-eilanden, Nieuw-Caledonië en eenige daartusschen gelegen groepen. Het *Micronesische ras* verspreidde zich over de Palau-eilanden, de Carolinen-, de Marianen-, de Marshall- en Kingsmill- of Gilbert-eilanden, en het *Polynesische ras* bewoont de overige eilanden der Stille Zuidzee, als: de Tonga-, de Samoa- en de Gezelschaps-eilanden, de Marquesas- en Sandwich-eilanden, de Paumotu-eilanden, Rapanui of het Paasch-eiland en Nieuw-Zeeland. Deze rassen vertoonen kenmerkende lichamelijke en geestelijke verschillen. Waitz vergelijkt de Papoea's en de Maleiers aldus: De Maleier is kort van gestalte, bruin van kleur, sluik van haar, baardeloos van gelaat, glad van huid; de Papoea is grooter, donker roetkleurig, kroesharig, gebaard en behaard; het haar groeit bij de Papoea's, evenals bij de Hottentotten, in bosjes vereenigd ingeplant, als waren het haren van een borstel; daarom noemt men hen bundelharig. De Maleier heeft een breed gelaat, een kleinen neus en platte wenkbrauwen; de Papoea heeft een lang gezicht, een grooten, vooruitstekenden neus en uitpuilende wenkbrauwen. De Maleier is schroomvallig, koel, ingetogen, rustig; de Papoea is onbevreesd, onstuimig, prikkelbaar en luidruchtig. De Maleier is stil, hij lacht zelden; de Papoea is vroolijk en lacht veel; de een verbergt zijn aandoeningen, de ander spreidt ze ten toon. Wat het gelaat betreft, behooren de Maleiers en Papoea's tot de prognathen, zij het ook niet in sterke mate. In lichaamslengte moet, volgens Wallace, de Papoea den Maleier overtreffen en staat hij in gemiddelde lengte met den Europeaan gelijk. Ook de neus moet bij beiden in het oog loopend verschillen; bij de Papoea's is deze, zooals Wallace zegt, een in het oog loopend, aanmatigend deel, terwijl hij zich bij de Maleiers terugtrekt; de neus van den Papoea is groot met een benedenwaarts verlengde spits; velen onder hen vindt men er, die door den grooten neus een Europeesch, meer bepaaldelijk een Joodsch voorkomen hebben.

De huidkleur der Polynesiërs is in het algemeen lichtbruin, bij de Micronesiërs

komen daarbij lichter kleuren voor, doch ook overgangen tot de kleur der Melanesiërs. De schedel is brachycephaal tot mesocephaal, het voorhoofd laag, de neus plat of gebogen, de oogen zijn klein en levendig. Het haar is zwart tot bruin, sluik of gelokt. Over 't geheel is het lichaam bij de Polynesiërs en Micronesiërs goed gebouwd, doch niet bepaald krachtig; de lichaamsgrootte verschilt veel, wat voor een gedeelte aan de betere of slechtere voeding is toe te schrijven.

Wij zullen in dit algemeene overzicht niet verder in de eigenschappen dier hoofdgroepen doordringen, omdat wij die nader leeren kennen bij de afzonderlijke beschrijving der volken.

* * *

Wij willen ons in de eerste plaats bezighouden met de bevolking van het Maleische ras, voor ons de belangrijkste groep, omdat zij den Nederlandschen Archipel bewoont.

Bij de beschouwing der Maleische volken is het een belangrijke zaak, de invloeden te leeren kennen, welke in historischen tijd op de bewoners dezer eilanden door andere natiën werden uitgeoefend. Die invloeden van buiten gaven aan het eigen ontwikkelingsproces een bijzondere richting. De weelderige natuur dezer eilanden met de talrijke voortbrengselen uit het plantenrijk vormde reeds vroeg lokmiddelen, om in de eerste plaats Aziaten naar Indonesië te voeren. Na de Aziaten van het vasteland kwamen hier de Europeanen, eerst handeldrijvend, later veroverend. Dit historisch proces is van groote beteekenis geweest voor de bevolking, al heeft het tropisch klimaat een kolonisatie van Europeanen in den zin, zooals die in Amerika plaats had, tegengehouden. Ook hebben de Europeesche zoowel als de Aziatische overheerschers grooten invloed uitgeoefend op de toestanden der bewoners.

De invloed der Europeanen deed zich bovenal gevoelen bij de verhoudingen tusschen de elementen der bevolking, in het maatschappelijk leven, minder in hun geestelijke ontwikkeling. Deze laatste lieten o. a. de Nederlanders zooveel mogelijk in haar ouden toestand blijven. De knevelarijen, waaraan de mindere bevolking bloot stond, werden echter beperkt, de handel en de landbouw werden onder Europeeschen invloed ontwikkeld. Eerst in den laatsten tijd werd het inlandsch onderwijs met meer ernst ter hand genomen.

De invloed der Hindu's op de bevolking is grooter geweest; hij heeft bovenal gewerkt op de bewoners der westelijke eilanden en bij de groote eilanden aan de kusten, en van hier hebben zich meer ontwikkelde Maleiers naar het oosten verplaatst. Doch daarbij zijn ook nog altijd in de binnenlanden Maleische stammen geheel of bijna buiten den Hindu-invloed gebleven. Daarnaar kan men op grond van hun beschaving de Maleiers onderscheiden in *beschaafde Maleiers* en *onbeschaafde*, of *half-beschaafde Maleiers*. Tot elk van deze groepen behooren onderscheidene stammen.

Tot de beschaafde Maleiers worden de volgende gerekend: de *eigenlijke Maleiers* in engeren zin, die een groot gedeelte van de kustlanden van Sumatra en Borneo, de Padangsche Bovenlanden op Sumatra en de Riouw-groep bewonen: de *Redjangs*, *Pasoemah's* en *Korintjiers* op Sumatra zijn vertakkingen der eigenlijke Maleiers; verder: de *Atjehneezen* en *Pedireezen* in het noorden van Sumatra, de *Javanen*, *Soendaneezen* en *Madoereezen* op Java en Madoera, de *Palembangers*, nakomelingen van Javaansche volkplanters, met Maleiers vermengd, in Palembang, Djambi en Indragiri, in het zuidoosten van Sumatra, waarmede ook de oorspronkelijke bevolking van Bangka verwant schijnt te zijn; de *Makassaren* en *Boegineezen* in het zuiden van Celebes; de *Moluksche Maleiers*, bovenal op Ternate, Tidore, Batjan, Ambon en de Oeleassers; de *Balineezen* op Bali en Lombok.

Verder vindt men op de oostelijke eilanden aan de kusten nog vele Maleiers, die voor handelsdoeleinden hier tijdelijk verblijf houden, ware kosmopolieten. Al deze stammen zijn, in naam althans, Mohammedanen, uitgezonderd de Balineezen, die den Hindu-godsdienst nog bewaard hebben.

De beschaving bij genoemde stammen der Maleiers blijkt ook uit het letterschrift, hetwelk zij allen bezitten, hetzij eigen, hetzij overgenomen van de Arabieren; de Javanen, Maleiers (in engeren zin), Makassaren, Boegineezen en Balineezen hebben zelfs een vrij ontwikkelde litteratuur, gedeeltelijk aan Indiërs en Arabieren ontleend, gedeel-

ETHNOGRAPHISCH OVERZICHT VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

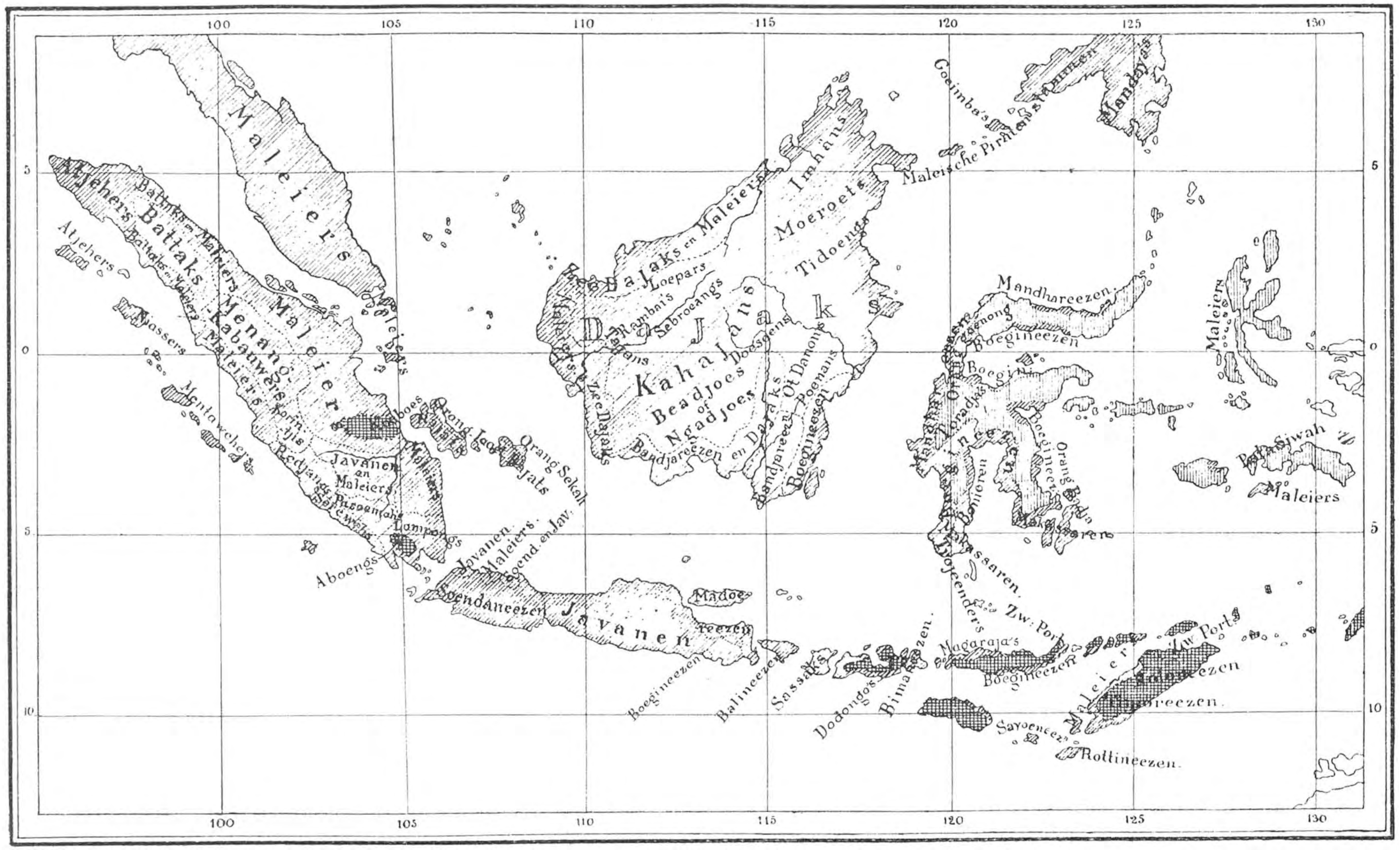

telijk oorspronkelijk. Evenwel is hun verstand weinig ontwikkeld en hebben zij niet voortgebouwd op de reeds gelegde grondslagen der beschaving.

Tot de half-beschaafde of onbeschaafde Maleiers worden de volgende groepen gerekend: de *Bataks*, de *Koeboe's* en enkele andere kleine stammen op Sumatra; de *Niassers*, de *Dajaks* op Borneo, de *Alfoeren* op Celebes, in de Molukken en verder westwaarts; zoo ook de bevolking der Zuidooster- en Zuidwester-eilanden en van de oostelijke Kleine Soenda-eilanden, welke laatste hier en daar met Papoea's vermengd zijn. Al deze stammen zijn heidenen en staan nog op een standpunt der beschaving als voor eeuwen geleden; sommige, zooals enkele Dajaks-stammen op Borneo, drijven nog kannibalisme.

* * *

Op het grootste gedeelte der eilanden van den Indischen Archipel worden talen gesproken, die tot den grooten *Maleischen taalstam* behooren en in woordvorming en taalbouw verwantschap hebben met de talen van Polynesië en Melanesië. De Hindu's hebben in het westen grooten invloed op de taal uitgeoefend, en haar niet alleen met Sanskriet-woorden verrijkt, maar ook in 't bijzonder tot de ontwikkeling der talen bijgedragen. De Arabieren, Perzen, Portugeezen en Nederlanders hebben verder vele woorden en uitdrukkingen aan de Maleische talen geschonken, welke de inboorlingen overnamen. Het Arabisch oefende grooten invloed uit, als de taal, waarin de Koran geschreven is, die den grondslag van het godsdienstig onderwijs vormt. Het letterschrift in het Maleisch is ook van de Arabieren afkomstig, hoewel iets gewijzigd.

De Maleische taal in beperkten zin is als internationale taal het voertuig van het geestelijk verkeer, zoowel voor de handelaren, als voor de ambtenaren in hun omgang met inlandsche vorsten en hoofden en in de briefwisseling, met dezen gevoerd. Vele zendelingen prediken in deze taal ook het evangelie, o. a. op de Molukken en Menado. Met haar naaste verwanten, het Menangkabausch, het Bataksch en het Atjehsch, maakt zij een zelfstandige groep uit van de westerhelft van den Indonesischen taalstam.

De overleveringen, die grond van waarschijnlijkheid hebben, vermelden, dat de eigenlijke Maleiers hun stamland hebben in het hart van Sumatra, ongeveer bij de Padangsche Bovenlanden, en omstreeks 1160 vandaar naar de oostkust zijn getogen. Van Palembang zouden zij zich over den Riouw-Archipel en langs de kusten van Malakka verbreid hebben. In de stad Malakka bloeiden van het midden der 13de eeuw tot op 1511 handel en scheepvaart. Hier ontwikkelde zich het Maleisch tot een schrijftaal, met een rijke, hoofdzakelijk proza-letterkunde.

Met de komst der Europeanen in Indië had de Maleische taal haar bloeitijd gehad. Jan Huigen van Linschoten verklaarde op het eind der 16de eeuw: „de Maleische taal is vermaard en wordt gehouden voor de hoffelijkste en geschiktste taal van 't geheele Oosten, en die in Indië deze taal niet kent, die mag niet mee, gelijk bij ons het Fransch." Doch met de komst en door het gebruik der taal door de vreemdelingen is zij meer en meer afgesleten, en is het Maleisch verbasterd. Dit verbasterde Maleisch, wel eens „laag Maleisch" geheeten, hoewel ten onrechte, daar het geenszins als spreektaal naast het zuiver Maleisch staat, maar onzuiver Maleisch is, heeft naar de plaatselijke gesteldheid een bijzondere kleur, en kan onderscheiden worden als *Bataviaansch*, *Samarangsch*, *Soerabajasch*, of wel *Javaansch Kust-Maleisch* en verder nog in *Ambonsch* en *Menadoreesch Maleisch*. Daarenboven moet nog, als plaatselijk Maleisch, dat reeds in vroeger eeuwen onder den invloed van het Javaansch heeft gestaan, zoowel het *Palembangsch* als het *Banjermaansche* genoemd worden.

Het Maleisch is, met inbegrip van het Menangkabausch, de *moedertaal* van op zijn minst drie millioen menschen van Maleisch bloed en bovendien van een half millioen inlanders en Chineezen, nl. Batavianen en Amboneezen. De verbreiding van het Maleisch gaat evenwel veel verder dan zijn gebruik als moedertaal, gelijk wij reeds zeiden. Het eenvoudige, lenige Maleisch toch is uitstekend geschikt, om geleerd te worden, zoowel door den Javaan, den Soendanees en Makassaar als door den Ambonschen en Menadoreeschen Alfoer; daardoor is het de internationale taal geworden, de „lingua franca" van den Archipel.

HOOFDSTUK II.

DE MALEISCHE VOLKEN VÓÓR DE AANRAKING MET EUROPEANEN.

Wegens gemis van voldoende gegevens is het niet mogelijk, een beeld te geven van de toestanden, waarin de bevolking van den Indischen Archipel verkeerde vóór de aanraking met de vreemdelingen. Slechts enkele aanduidingen, uit Grieksche, Chineesche en Arabische bronnen ontleend, zeggen hierover iets naders, en de onderzoekingen van Prof. Kern, op taalvergelijking gegrond, verspreiden hierover eenig licht, zonder nog het beeld te voltooien.

Uit de oudste berichten aangaande de bevolking van Nederlandsch-Indië blijkt niet alleen, dat in dien tijd op vele dezer eilanden een onbeschaafde bevolking leefde, maar tevens werd in de Ramajana, het oud-Indische epos, (zie deel II, pag. 172) Java of „Jâwâ-Dwîpa" reeds als het „goud- en zilvereiland" bij uitnemendheid aangeduid, „waarvan zeven koninkrijken het sieraad uitmaken."

Al is het derhalve niet onwaarschijnlijk, of liever, vrij zeker, dat vóór den invloed der Hindu's vele volksstammen op de eilanden van Indonesië op een lagen trap van beschaving stonden en kannibalisme uitoefenden, toch werd er ook in dien tijd aan de kusten en op enkele eilanden reeds hooger beschaving gevonden. Prof. Kern heeft op taalkundige gronden aangetoond, dat reeds vóór den invloed der Hindu's de rijstbouw in den Indischen Archipel bekend moet zijn geweest, dat men er met de bewerking van het ijzer op de hoogte was, dat de Polynesiërs, die zich over de eilanden der Indische Zee en der Stille Zuidzee verspreidden, het toen al vrij ver in de scheepvaart hadden gebracht, onderscheidene sterrenbeelden kenden, en een indeeling van het jaar in vijfdaagsche weken hadden.

Evenwel mag men voor de eilanden van Indonesië niet een langdurig isolement aannemen. Reeds de verbreiding der Maleisch-Polynesische volken van Achter-Indië over den Archipel en verder wijst op een betrekking tusschen het vasteland en de eilanden, zij het ook, dat die tijdelijk werd afgebroken. De latere bevolking van het vasteland moest zich in die richting eveneens bewegen, en reeds in vroegen tijd vindt men dan ook sporen van handelsverkeer en betrekkingen tusschen de bevolking van het vasteland en de eilanden. De rijkdom van enkele Indonesische eilanden was dan ook reeds vroeg in Indië bekend, zooals uit het aangehaalde uit de Ramajana blijkt. Niet veel later noemt ook de Grieksche schrijver Ptolomeus (2de eeuw na Chr.) Jabadioe (Jâwâ Dwîpa) reeds vruchtbaar en rijk aan goud, met de hoofdstad, die hij „zilverstad" noemt, in het westen gelegen, terwijl Ptolomeus de bevolking als betrekkelijk hoogst beschaafd voorstelt.

Ook de Chineesche annalen geven verder eenige mededeelingen omtrent Java. De oudste is die van den Buddhistischen pelgrim Fahian, die in 414 Java bezocht en vermeldt, dat de Indische beschaving er in vollen bloei was, met vele Brahmanen, maar geen Buddhisten, iets, wat bevestigd wordt door de Sanskrietgeschriften van West-Java, waarschijnlijk uit de 5de eeuw na Chr. afkomstig. Verder blijkt uit de annalen, dat er zeer vroegtijdig betrekkingen tusschen China en Java hebben bestaan, dat China zelfs tijdelijk een soort van opperheerschappij over enkele eilanden van Indonesië heeft uitgeoefend, terwijl gezanten van hier naar het Hemelsche Rijk werden gezonden, ten teeken van onderwerping.

Vooral van de 7de eeuw af begonnen de betrekkingen tusschen den Archipel en het Hemelsche Rijk levendiger te worden en alles, wat wij aangaande de toestanden

in Indonesië tusschen 600 en 800 weten, hebben wij te danken aan de Chineezen. De annalen der Tang-dynastie (318—609) behelzen een vrij uitvoerige beschrijving van Java, waarin gezegd wordt, dat de steden op dit eiland ringmuren hadden, van hout gemaakt, dat zelfs de grootste huizen met palmblad gedekt waren, dat het land zeer rijk was, dat de Inlanders een soort van wijn uit den kokospalm bereidden, een eigen letterschrift bezaten, bekend waren met sterrenkunde, en bij het eten geen gebruik maakten van lepels.

Uit een bericht van de tiende eeuw vernemen wij belangrijke bijzonderheden omtrent de toestanden op Java in dien tijd 1).

Nog in 1292 werd door Kublai Khan, den Mongoolschen veroveraar van China, een expeditie naar Java gezonden, die evenwel voor de Chineezen ongunstig afliep.

Hierin wordt medegedeeld, dat het land zeer geschikt was voor den landbouw en rijst, hennep en erwten voortbracht; dat men er zout won uit het zeewater; dat er overvloed was van visch, schildpadden, pluimgedierte, eenden, geiten en rundvee, welke tot voedsel strekten; dat de vruchten waren papaya, kokos, pisang, suikerriet en taro; dat het land daarenboven goud, zilver, rhinoceroshoorn, ivoor, sandelhout, anijs, peper, pinang, zwavel en sapanhout opleverde. Een belangrijke mededeeling is het voorzeker, dat de inlanders ook zijdewormen teelden, zijde maakten en katoen. Er bestond toen reeds een levendige handel en er was zilveren geld in omloop.

Verder deelt het bericht mede, dat de huizen fraai waren, met gele en groene dakpannen versierd; wanneer Chineesche kooplieden hier kwamen, werden zij geherbergd in een publiek gebouw, waar zij overvloedig van spijs en drank werden voorzien. Het land bracht geen thee voort, maar men bereidde er goeden wijn uit kokos- en andere palmsoorten. Men paste er geen lijfstraffen toe, behalve op roovers en dieven, die ter dood veroordeeld werden; anders werden alle overtredingen gestraft met een boete in goud.

De koning droeg het haar in een wrong op de kruin van het hoofd; hij droeg gouden oorringen, een zijden kleed en leeren schoenen. Als hij uitging, reed hij op een olifant of in een rijtuig, met een gevolg van 500—700 soldaten. Zoodra de onderdanen den koning zagen, hurkten zij neder, totdat hij voorbij was. De drie zonen des konings waren onderkoningen, en er waren vier ministers, die de staatszaken bestuurden. Het volk droeg loshangend haar; de kleederdracht bestond uit een gewaad, dat het lichaam van de borst tot de knieën bedekte. Als de inlanders ziek waren, namen zij geen medicijnen, maar baden zij alleen tot de goden of tot Buddha. Zij hadden eigennamen, doch geen familienamen.

Uit deze mededeelingen leeren wij eenigszins den toestand van den Archipel kennen, en vooral dat, wat de Chineezen hier opmerkten en er dus verschilde in dien tijd met hun land. Ook zien wij, dat in de 10de eeuw het Buddhisme op Java wortel had geschoten, en Javaansche oorkonden uit het midden der 9de eeuw leeren ons, dat in dien tijd op Java het Buddhisme zich naast het Brahmanisme in een zekeren bloei mocht verheugen.

Met de Philippijnen stonden de bewoners van China reeds vroeg in levendig verkeer; doch de oostkust van Borneo en Celebes schijnen de Chineezen in de middeleeuwen niet gekend te hebben. De Molukken waren hun echter wel bekend; misschien is dit hieraan toe te schrijven, dat de specerij-eilanden uit een handelsoogpunt meer waarde voor hen bezaten.

* * *

Hoewel de Chineezen dus reeds vroeg den Archipel leerden kennen, en bovenal Java, zullen zij toch geen invloed van beteekenis hebben uitgeoefend op de beschaving, zeden en gewoonten der bewoners.

De grootste invloed van buiten op de bevolking van den Indischen Archipel werd uitgeoefend door de Hindu's. Wij hebben dit merkwaardig volk reeds leeren kennen in deel II. Al in zeer ouden tijd hebben er levendige handelsbetrekkingen tusschen de Indiërs en Java bestaan en ook met de overige eilanden. Oude geschriften, op

1) Het was onze landgenoot W. P. Groeneveldt, die vele dezer berichten uit de Chineesche annalen bekend maakte en vertaalde.

Java gevonden en in den laatsten tijd meer en meer ontcijferd, wijzen aan, dat hier in ouden tijd reeds Hindu-kolonisten gevonden werden, en de Buddhistische pelgrim Fahian in 414 vermeldt, dat de Brahmanen op Java in goeden doen waren. Ook op Borneo (vermoedelijk het Kamfer-eiland der Indiërs, dat zij op den zeeweg van het Goudeiland Java naar China plaatsten) bestond in Koetei reeds vroegtijdig een Hindurijk, zooals uit Sanskriet-inscripties en eenige monumenten blijkt, en bij de Bataks op Sumatra spreekt de invloed van de Hindu's uit de figuren, welke zij uit de Indische mythologie hebben overgenomen. Ook bedienden de Sumatranen zich, volgens Chineesche berichten, van het Indische letterschrift, en men kan zeggen, dat alle Sumatraansche alphabetten, behalve natuurlijk het later aangenomen Arabische, van Indischen oorsprong zijn.

Dit alles wijst er op, dat o. a. de Groote Soenda-eilanden, en bovenal Java en Bali, gedurende de middeleeuwen sterk gehinduïseerd waren. Van alle deelen van den Archipel was ongetwijfeld Java het sterkst onder den invloed der Hindu's gekomen, zoodat er een tijd bestond, dat het leven en de beschaving der bevolking van Java in aard en karakter Hindusch waren.

De opgravingen van de bouwwerken en oudheden op Java uit den Hindutijd hebben een menigte overblijfselen aan het licht gebracht, die van den Hindu-invloed getuigen. Deze overblijfselen zijn o.a. door Verbeek gerangschikt en beschreven, en hun verbreiding is kartographisch voorgesteld, terwijl onderscheidene personen hebben medegewerkt aan het onderzoeken en opgraven dier gedenkstukken der oudheid. Die overblijfselen leeren ons den invloed der Hindu's het duidelijkst kennen.

Omtrent den tijd, waarin de eerste Hindu's naar Java kwamen, zegt Verbeek, weten wij weinig; vermoedelijk had dit reeds plaats bij het begin der Christelijke tijdrekening, misschien vroeger, misschien wat later. De oudste sporen der overblijfselen van Hindu-oorsprong vindt men in West-Java, in de tegenwoordige residentie Batavia, en wel in vijf beschreven steenen. Hoewel geen dezer een jaartal draagt, meent Prof. Kern toch uit het schrift af te leiden, dat drie er van omstreeks het jaar 400, een ± 500 na Chr. vervaardigd zijn. De oprichters dier steenen zouden Vishnuieten geweest zijn, wat overeenkomt met hetgeen Fahian in 414 op Java aantrof, nl. wel een Hindusche maatschappij, maar geen aanhangers van het Buddhisme.

Daarop volgen de opschriften van Midden-Java, waarheen in 778 na Chr. waarschijnlijk een vrij belangrijke emigratie van Hindu-kolonisten plaats had, voornamelijk naar Djokjokarta, Kedoe en Bagelen. De prachtige oude bouwwerken van Midden-Java — Bara Boedoer, de Mendoet, de tempels van Prambanan en omstreken, de Diëngtempels — dateeren waarschijnlijk alle uit dien tijd.

Een uiterst belangrijk feit noemt Verbeek het verder, dat met 850, (de jaartelling van Çaka), alle jaartallen in Midden-Java voor langen tijd plotseling geheel ophouden, en met slechts twee uitzonderingen eerst in de 14de Çaka-eeuw teruggevonden werden op enkele punten. Het schijnt dus, dat hier een jongere periode van den Hindu-invloed moet worden aangenomen, die scherp gescheiden is van de oudere periode (650—850 Çaka) en het blijkt, dat waarschijnlijk de Hindu-invloed herleefde in de 14de Çaka-eeuw, misschien van Oost-Java uit.

Doch terwijl in 850, Çaka, de jaartallen in Midden-Java ophouden, vinden wij ze in dien tijd in Oost-Java veelvuldig, en dit wijst er op, dat de zetel van het bestuur zich omstreeks dien tijd van het midden naar het oosten heeft verplaatst. Reeds vroeger had zich echter die Hindu-invloed in het oosten doen gevoelen.

De kaarten, welke Verbeek betreffende de verbreiding der oudheden uit den Hindu-tijd heeft gegeven, doen zien, hoe weinig die in de Soendalanden voorkomen in vergelijking met eigenlijk Java. Bovenal blijkt dit bij de zoogenaamde *tjandi's*, een naam, waarmede de Javanen de tempelruïnen uit den Hindu-tijd aanduiden. In de Soendalanden vindt men nergens hiervan sporen, terwijl Midden- en Oost-Java er rijk aan zijn. Deze tjandi's vormen overal de kern der Hindu-overblijfselen. Terwijl van de oude vorstenpaleizen en muren der steden geen spoor meer over is, waartoe het tropisch klimaat krachtig medewerkt, schijnt aan de met godsdienstige bedoelingen opgerichte

1) De tijdrekening van Çaka vangt aan met 78 na Chr. zoodat bij deze 78 jaren moeten geteld worden, om de uitdrukking in Christelijke tijdrekening te verkrijgen.

gebouwen meer zorg besteed te zijn geweest, zoodat zij alleen aan de vernielende tand des tijds, die hier sterker dan elders aan alles knaagt, weerstand hebben geboden. Evenwel hebben ook zij veel geleden in den loop der eeuwen, hetzij van de natuur of door de verwoestingen der menschen, zoodat van vele slechts steenbrokken in den bodem de eenige overblijfselen zijn.

De oudheden van het Diënggebergte op Midden Java behooren tot de merkwaardigste, omtrent welker ontstaan en verdwijnen wij echter nog weinig weten. Op een hoogte van 2050 meter boven den zeespiegel, te midden van een met gras bedekte hoogvlakte, die gevormd wordt door de lava der vulkanen, welke in het Diënggebergte steeds werkten, bouwden hier de Hindu-kolonisten tempels. De vulkanische werking in de aarde deed ongetwijfeld de inboorlingen denken aan de nabijheid van hoogere machten of geesten, en zeker trachtten de Hindu's hun godsdienst zooveel mogelijk aantrekkelijk te maken voor de Javanen, door dien bij het oude bijgeloof te doen aansluiten. Ter bereiking van dit doel werd geen moeite gespaard, en lange, zware steenen trappen werden in de rotsen uitgehouwen, om vromen pelgrims den weg naar de heiligdommen van Siwa gemakkelijk te maken.

De tempels, hier op het Diëngplateau gebouwd in den Hindu-tijd, zijn even geheimzinnig verdwenen als zij ontstaan zijn. Het bestaan van de overblijfselen der tempels, welke hier eenmaal troonden, was zelfs onbekend, tot in het begin dezer eeuw die oudheden werden ontdekt. Onderscheidene onderzoekers bezochten hier vervolgens de tempelruïnen, totdat in 1864 de Nederlandsche Regeering aanving met het doen van opgravingen, die daarna van tijd tot tijd zijn voortgezet. Vooral sedert het midden dezer eeuw is de belangstelling in de oude bouwwerken toegenomen, en de verwaarloozing, waaraan zij lang ten prooi waren, maakte plaats voor zorg en onderzoek van regeering en particulieren, zoodat wij daaruit den arbeid en kunstzin der oude Indiërs naar waarde kunnen leeren schatten. In het werk van J. van Kinsbergen over de „Oudheden van Java" komen 62 photographieën voor, die van de schoonheid en rijkdom der Diëng-monumenten een voorstelling geven.

Op het Diëng-plateau werden nog onderscheidene overblijfselen van tempels gevonden, waarvan de Tjandi Bima, aan het zuideinde der vlakte gelegen, de fraaiste en hoogste is. Het in details bewerkte dak verheft zich op een omgaande loluslijst met vijf naar boven in omvang afnemende verdiepingen, tot de thans ingestorte spits, en ieder van die verdiepingen draagt in nissen met dubbele bogen onderscheidene gebeitelde menschenhoofden. Drie van de buitenmuren springen een weinig uit en tegen den vierden is een buiten verhouding groot voorportaal gebouwd, welks ingang omlijst is met beeldhouwwerk. Dit portaal doet geen goed aan den overigens fraaien, slank pyramidalen vorm van het gebouw, die ongetwijfeld nog beter uitkwam, toen de top nog aanwezig was. De grootte der kamers is 3 bij 4 meter.

De vijf Ardjoena tempels, ongeveer in het midden der vlakte gelegen, zijn de best bewaarde groep. Vier daarvan liggen naast elkander, van het noorden naar het zuiden, met den ingang naar het westen gekeerd. Deze tempels waren bij het terugvinden voor een vierde met asch en lava bedekt. Van deze tempels behooren Tjandi Srikandi en Tjandi Bima tot het fraaiste. wat het Diëng-plateau aan bouwwerken bevat; er zit artistiek karakter in dezen forschen bouw van een klein heiligdom, bestemd voor den dienst van enkelen ten behoeve van velen. Op den top na, welks vorm zich door de harmonische afmetingen van het geheel niet moeielijk laat raden, is er van dezen tempel weinig verloren gegaan. Hij was op dezelfde wijze als de Tjandi Ardjoena, de eerste van deze groep, met een tweede tempeltje verbonden, waarvan echter alleen het onderste gedeelte bewaard is gebleven. Beide tempels waren samen ook door een ringmuur verbonden.

Wij mogen niet verder stilstaan bij deze oudheden op het Diëng-plateau; wie nader de beschrijving daarvan in bijzonderheden wenscht te kennen, verwijzen wij naar den tweeden druk van Veth's Java, bewerkt door Snelleman en Niermeijer, aan welk uitstekend boek wij het bovenstaande ontleenden, en dat ook de verdere litteratuur aanwijst.

Het bovenstaande is voldoende, om in te zien, dat hier op het Diëng-plateau eens als het ware een priesterstad moet hebben bestaan, waar echter zeker alleen de priesters met hun aanhang verblijf hielden, levende van de offers, die de talrijke

pelgrims van alle zijden brachten. Dat deze in groot aantal het plateau bezochten, mag afgeleid worden uit de onderscheidene kunstig bewerkte rotspaden en trappen, die naar boven leidden. Een eigenlijke tempelstad zal er in deze hooge, kille en niet bijzonder vruchtbare streek, waar 't in den regentijd zeer guur en onaangenaam is, niet ontstaan zijn; zij, die hier niet noodig hadden, werden er door niets gelokt tot een vast verblijf.

Waardoor in het Hindu-tijdperk het Diëng-gebergte zulk een hooge religieuse beteekenis had, dat men daar zoo vele tempels bouwde, valt niet te zeggen; geen historisch getuigenis ontsteekt hierover licht. Zelfs ontbreken de gegevens, om met zekerheid af te leiden, tot welken tijd de bouw dezer tempels moet gebracht worden, daar de opschriften onvolledig of zoo goed als onleesbaar zijn gevonden. Enkele jaartallen heeft men echter op zuiltjes gevonden, die uit de eerste helft der 9e eeuw na Chr. dagteekenen.

De tempels en priesterwoningen op het Diëng-plateau zijn verlaten. Wanneer? Wij weten het niet. Waardoor? Een plotselinge verwoesting van deze streek kan, volgens de onderzoekingen, niet aangenomen worden. Het schijnt echter natuurlijk, dat het verloopen van den eeredienst, het verminderen en eindelijk het ophouden van den stroom van pelgrims naar het plateau de aanwezigheid der priesters overbodig maakte, zoodat dit plateau verlaten werd. Het aantal pelgrims verminderde waarschijnlijk reeds, toen de Hindu-rijken van Midden-Java in verval geraakten en het godsdienstig leven zich meer naar Oost-Java verplaatste. De invloed van den Islam deed zeker het bezoek aan de Diëng-tempels eindelijk geheel ophouden, en verlaten bleven de gebouwen over, zeggen de bewerkers van Veth's Java; het terrein werd door het slib en de vaste stoffen, welke de riviertjes en gewone afstroomingswateren van de omringende bergen afvoerden, opgehoogd, en zoo zijn die gebouwen in den loop der eeuwen voor een gedeelte in den bodem begraven.

* * *

Wij mogen bij die oude bouwwerken niet lang verwijlen, maar moeten hier toch nog eenige oogenblikken stilstaan bij den Bara Boedoer, het schoonste en indrukwekkendste van alle gedenkteekenen uit den Javaanschen tijd, dat ontwijfelbaar van Buddhistischen oorsprong is. Deze tempelbouw is in het zuiden van het regentschap Magelang gelegen, op kleinen afstand ten westen van den rechteroever der Praga, een weinig ten noorden van het punt, waar zij de Ella opneemt.

De tempel Bara Boedoer is gebouwd op den top van een heuvel, die zich uit de vlakte verheft en zich vertoont als een veelhoekige pyramide van zwartgrijzen steen (trachiet-lava), een chaos van koepels en naalden, van inspringende muren en uitspringend lijstwerk, door één hoogeren koepel gekroond, welks spits is verloren gegaan. Het geheel is terrasvormig opgetrokken; een reeks van zes opklimmende muren verheft zich terrasgewijze en vormt een vier- of vijftal omgangen, wier ringmuren met 432 nissen versierd zijn, die even zoovele beelden van Buddha hebben bevat. Daarboven verheffen zich drie kringvormige rijen van koepelvormige gebouwtjes, dagobs, welker wanden met open zuilen als traliewerk oprijzen en die, 72 in getal, elk van een zittend Buddhabeeld voorzien waren. De bovengenoemde groote koepel, eveneens een dagob, heeft denzelfden grondvorm als de kleinere koepeltjes, maar is geheel gesloten; in het midden bevindt zich een cirkelronde kamer, die waarschijnlijk tot verblijf van een Buddhabeeld heeft gediend, dat echter in de diepte is neergestort. Van den top van den koepel geniet men een der schoonste uitzichten van Java op het Minoreh-gebergte en het drietal vulkanen, die in de verte oprijzen, en op de schoone valleien van Kedoe, waaruit de heuvel van Bara Boedoer plotseling tot een hoogte van 47 meter oprijst. Prachtig beeldhouwwerk, basrelief, bedekt de buiten- en binnenzijden van elken muur en is met kwistige hand aangebracht, zoodat men het getal der beelden, die oorspronkelijk aanwezig waren, op meer dan 2000 heeft gesteld. Voor een deel zijn zij verdwenen of erg beschadigd; de overgeblevene kunnen ons echter een machtigen indruk geven van de hoogte, waarop de beeldende kunst tijdens het Hindu-tijdperk op Java stond (1).

1) V. d. Lith gevolgd. Als bronnen voor de kennis van de Bara-Boedoer, wijzen wij op de beschrijvingen van Leemans, Groneman, IJzerman, en de photographieën van v. Kinsbergen. Zie verder Veth's Java, tweede druk, waar men een goed overzicht van de Hindusche kunst vindt.

Verschillende der reliefs van de Bara Boedoer hebben wij in Nederland kunnen leeren kennen door de afgietsels, welke hiervan gemaakt zijn, bestemd voor de groote tentoonstelling in 1900 te Parijs te houden. Deze merkwaardigen afgietsels zijn te Haarlen tentoongesteld; zij leeren ons niet alleen de oude Hindu-beeldhouwkunst kennen, maar geven tegelijkertijd een inzicht in de geschiedenis en poezie van dit volk. Uit de nadere bestudeering der vele bas-reliefs in verband met de betere kennis, die Kern ons van het Buddhisme heeft gegeven, is gebleken, dat vele dier voorstellingen op de bas-reliefs niet op zich zelve staan maar opvolgende tafereelen zijn die bepaalde stukken geschiedenis of gedeelten uit de godsdienstleer voorstellen. De heer J. W. IJzerman heeft voor kort van vele dier voorstellingen een verklaring gegeven in het Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap.

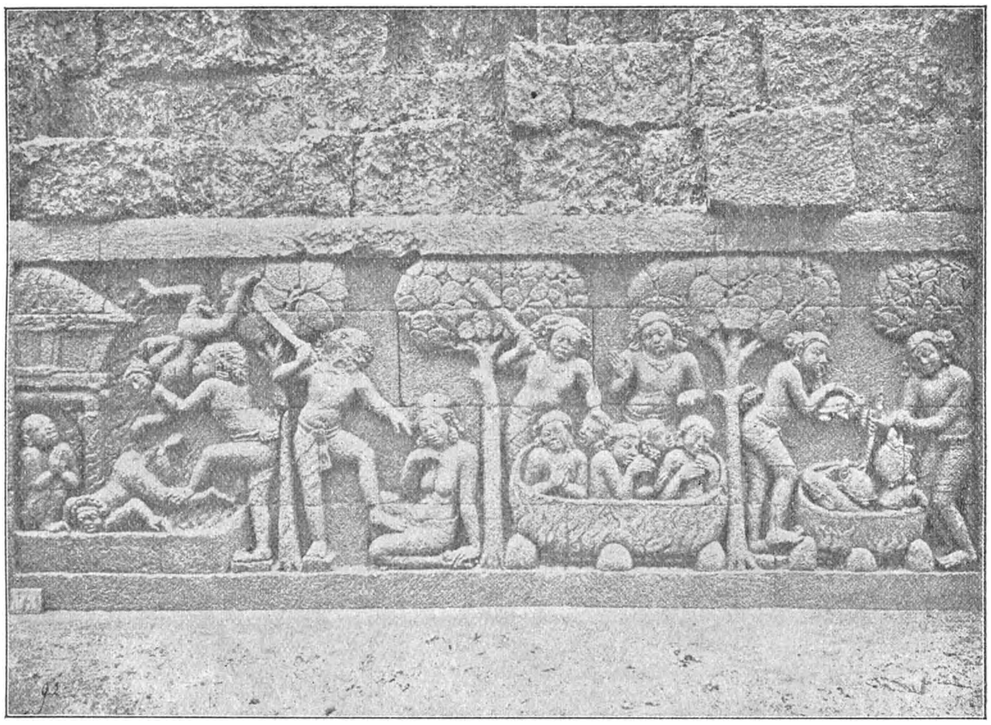

STRAF OP HET KOKEN VAN DIEREN. RELIEF-VOORSTELLING OP DE BARA BOEDOER.

De bovenstaande figuur is aan een photographie van een der genoemde reliefs ontleend. Hemel en hel of de tegenstellingen van geluk en rampzaligheid zijn in de voorstellingen der bas-reliefs duidelijk gemaakt. Want even als aan eeuwige hemelvreugde geloofden de oude Indiërs aan een kwelling zonder einde; hun rechtvaardigheidsgevoel achtte de belooning voor en de goede straf op slechte daden, niet beperkt door dit aardsche bestaan.

Zoo vindt men op de Bara Boedoer twee bas-reliefs, waarop een typische voorstelling van de hel is gegeven. Zij bestaat in een groote pot met een kokende vloeistof gevuld. Hoewel de noordelijke Buddhisten 8 heete en 8 koude hellen kennen, zijn op dezen tempel enkel de heete hellen afgebeeld.

De figuur op deze pagina geeft een afbeelding van de vergelding, die op het koken van dieren wordt gesteld, nl. van krabben, visschen en schildpadden. De bedrijvers dezer euveldaad worden zelve in een groote pot gekookt, met het zwaard gestraft, tegen den grond te pletter geslagen en in het vuur geworpen.

Andere reliefs stellen andere straffen van misdaden voor. Een o. a. predikt tegen het dooden van vogels door middel van knods of blaasroer; dit wordt gestraft door het loopen op spitse, gloeiende lanspunten of het verblijf in een zengend vuur, dat niet verteert.

Andere weer stellen het doemwaardige van het visschen in het licht. Bij deze voorstellingen moet men nl. in het oog houden, dat Buddha een bijzondere teerhartigheid tegenover de dieren predikte. De laatstgenoemde nu geeft een afbeelding van netten in een vischrijke rivier uitgeworpen, terwijl de vangst huiswaarts gedragen wordt. Doch de bedrijvers van die euveldaad worden gestraft in een pot met gesmolten ijzer, terwijl Yama met de knods toeziet op de uitvoering van het door hem gewezen vonnis.

* * *

Het bovenbeschrevene, dat slechts enkele der kunstgewrochten uit den Hindu-tijd op Java aanstipt, is voldoende voor ons doel. Al is er omtrent de geschiedenis der Hindu's op Java niet veel bekend, wel blijkt hieruit, dat de beschouwing en het volksleven er van den Indischen geest doortrokken waren, dat de Indische godsdienst en de Indische wijze van godsvereering de Indische kunst medevoerden over den Archipel, bovenal op het hoofdeiland, op Java. De drie hoofdgoden van het Hindu-pantheon (zie II pag. 188) komen alle op Java voor; beelden met vier hoofden en evenveel armen, hier en daar gevonden, stellen waarschijnlijk Brahma voor; dit blijkt ook uit het voertuig, hetwelk hen vergezelt, nl. de gans of de zwaan, die Brahma als dragers ten dienste stonden. Vishnu wordt meest voorgesteld als een schoon jongeling met vier armen, met den mythologischen vogel Garoeda of de eindelooze wereldslang als drager; hij is kenbaar aan de schelp, die als krijgstrompet dient, aan de werpschijf, soms ook een knods, en de lotusbloemen, van welke hij er in iedere hand één houdt. Siwa wordt in verschillende vormen afgebeeld; als verdelger, Kala, beeld van den alles verwoestenden tijd, komt hij op Java voor; hij is kenbaar aan een derde oog in het voorhoofd, aan een keten van menschenschedels om den hals, en aan den drietand of speer, dien hij in zijn vier armen voert. Gewoonlijk echter wordt hij als boeteling met twee armen voorgesteld in de gedaante van een langen man met een langen baard en knevels; een bidkrans, waaier en waterflesch kenmerken hem dan nevens den drietand. Ook zijn gemalin, die evenals Siwa in twee hoedanigheden voorkomt: als Kali of godin der verdelging en als Paravati of Doerga de scheppende kracht vertegenwoordigend, komt op Java voor, voorgesteld staande op den rug van een stier, met 8 of 10 armen, welker handen grootendeels wapenen dragen, terwijl van het tweetal ongewapende de rechterhand een stier bij den staart grijpt, en de linkerhand een boozen geest bij de haren vat, die, in een buffel geïncarneerd, den hemel bestormde, maar door Doerga overwonnen werd. De groote lingam's, symbolen der teelkracht, op Java gevonden, wijzen aan, dat de dienst van Siwa (zie II, pag. 189) er een groote verbreiding had.

Naast de overblijfselen der Brahmanistische kunst en godsvereering (zie II, pag. 185) op Java vindt men er ook overblijfselen van het Buddhisme. Wij zeiden reeds vroeger, dat de Buddhistische beelden in den regel menschelijke gestalten zijn, geen monsters, zooals de afgoden der Brahmanen. De beelden van Buddha zijn te herkennen aan de peinzende, in zichzelf verzonken houding van den grooten meester, die meest met gekruiste beenen op een padmasana zit, en wiens hoofd, veelal door een lichtschijf omringd, gedekt wordt door de makoeta of kroon. De Bara Boedoer hebben wij reeds genoemd als een Buddhistischen tempel.

Bij de oude kunst van den Archipel, of bovenal van Java, kan men onderscheiden kunstwerken, die van zuiver Indisch karakter zijn en blijkbaar aan den invloed van vreemde kunstenaars dit zuivere karakter te danken hebben, en kunstwerken, die gedeeltelijk een Javaansch karakter hebben, hoewel tamelijk hoog ontwikkeld en onder vreemden invloed. Hiertoe behooren zoowel vervormde en slecht uitgevoerde goden uit het Hindu-pantheon als andere, die de vrucht zijn van de Javaansche phantasie, welke van den godsdienst der Hindu's is afgeweken. Bij deze is de uitvoering slecht en zijn de proportiën verwaarloosd; sommige gedeelten zijn niet afgewerkt en het geheel vertoont een zekere slordigheid en ruwheid in uitvoering. Ook brengt de

oude Javaansche beeldhouwkunst, zelfs de meest gezuiverde, geen gespierdheid of zachte vormen aan het lichaam, terwijl zelden een spoor te vinden is van een diepe studie, gegrond op het karakter des menschen, zijn aandoeningen, driften en hartstochten.

De Soendalanden leveren in de oudheidkundige overblijfselen het bewijs, dat hier de Indische invloed niet zóó diep doordrong, dat hier de Maleisch-Polynesische afgoden naast de Hindu-goden vereerd werden, dat de kunst hier meer een oorspronkelijk Javaansch karakter behield. In plaats van de prachtige tjandi's van Midden- en Oost-Java vond men hier slechts open bidplaatsen, welker beeldhouwwerk bijna geen invloed van de Hindusche kunst vertoonde en op een laag standpunt stond. Zulke open bidplaatsen, uit verschillende terrassen bestaande, zijn op vele plaatsen in de Soendalanden, gewoonlijk hoog in het gebergte, gevonden. Ook op Midden- en Oost-Java zijn zulke overblijfselen der oorspronkelijke kunst gevonden, maar in veel kleiner hoeveelheid, omdat hier reeds meer de Indische invloed werkte. Ook op de andere, door het Maleische ras bewoonde eilanden vindt men overblijfselen dier oorspronkelijke Maleische kunst. Tot de meest bekende overblijfselen van dien aard rekent men de twee ruwe beelden nabij Buitenzorg, op een prachtig punt van den Grooten Weg, de Artja Domas, d. i. de achthonderd beelden, die zuidoostwaarts van Buitenzorg tegen den voet van den Pangerango in een prachtig woud zijn gelegen.

Kunnen de bouw- en beeldhouwwerken op Java ons ook inlichtingen geven omtrent de vraag, vanwaar de Hindu's op Java kwamen, uit Voor- of Achter-Indië, een punt, waarover noch de geschiedkundige mededeelingen, noch de lettersoorten der inscripties aanwijzingen geven? Veth's Java (2e druk) beantwoordt die vraag ontkennend; de Javaansche bouwstijlen vindt men niet in Indië terug. Doch in het beeldhouwwerk bestaan punten van overeenkomst, en, naar genoemde schrijvers meenen, meer met Voor- dan met Achter-Indië. De reliefs der Bara Boedoer en andere Buddhistische tempels vertoonen groote overeenkomst met een der jongste van de talrijke tempelgrotten te Ajanta, ten zuiden van de Tapti in noordwestelijk Dekan gelegen. De overeenkomst gaat zoo ver, dat Fergusson zegt als het ware tot het denkbeeld te zijn gekomen, dat zij door dezelfde beeldhouwers zijn vervaardigd, ware het niet, dat bij de Bara Boedoer de details een zeker locaal karakter droegen. In elk geval wordt er uit afgeleid, dat de Bara Boedoer door bouwmeesters uit westelijk Indië zou zijn ontworpen. Zulke overeenkomsten vindt men meer bij de reliefs der Buddhistische tempels, doch bij de Siwaïetische vindt men dergelijke overeenkomsten niet of zijn zij nog niet ontdekt.

* * *

Uit het bovenstaande wordt het duidelijk, dat de invloed der Hindu's op Java langen tijd groot geweest is. Het doortrekken van de Javanen met den Indischen geest en het stichten van zoovele en zulke groote bouwwerken, kan onmogelijk het werk zijn van enkele jaren of van een kort tijdsverloop; eeuwen waren daarvoor noodig. Dr. Brandes heeft echter de waarschijnlijkheid geopperd, dat verschillende vermaken en bedrijven, die vroeger aan den invloed der Hindu's werden toegeschreven, als de wajang-spelen, de gamelan, het batikken, de bewerking der metalen, een eigen muntstelsel, reeds vóór den Hindu-tijd bestonden, terwijl ook scheepvaartkunde, astronomie en kennis der metriek hun niet vreemd waren; ook is de natte rijstbouw zeer zeker niet aan de Hindu's ontleend. Doch er blijft genoeg over, om zonder overdrijving te mogen zeggen, dat Java een Hindu-periode heeft gehad, waarin de godsdienst, de kunst, de staatkunde en het openbare leven zich onder den invloed der Hindu's gewijzigd hebben.

Gedurende de heerschappij der Hindu's op Java bestonden het Buddhisme en het Brahmanisme hier blijkbaar naast elkander, zonder in die onverdraagzaamheid te vervallen, welke op het vasteland den strijd tusschen beide godsdiensten deed ontbranden. Misschien werden de Indiërs in een veroverd gebied, waar zij in aantal de minderheid uitmaakten, genoodzaakt, om zich nauwer aaneen te sluiten uit een practisch belang. Zoo werden het Siwaïsme en het Buddhisme de staatsgodsdiensten van Java.

Op staatkundig gebied zijn de Hindu's langen tijd overheerschers geweest. Al zijn

ons geen bijzonderheden van die geschiedenis der Hindu-heerschappij bekend, toch blijkt uit een oud-Javaansche inscriptie, dat in het jaar 840 een Hindu-rijk Madjapahit bestond, waar de klassen der Brahmanen, Kshatria's, Vaiçja's en Sudra's (zie II, pag. 174) onderscheiden werden. Aanvankelijk meest buiten de godsdienstige gemeenschap staande, werd het overwonnen volk eindelijk als Sudra's behandeld, die alleen goed waren voor de bewerking van den grond, en aan wie alle lasten en leveringen konden worden opgelegd. Een algemeene dienstbaarheid aan de leden der hoogere kasten was daarvan het gevolg. Vermoedelijk heeft zich aldus ook onder de Hindu-heerschappij het begrip gevestigd, dat de souverein alleen de ware eigenaar van den grond is.

De heerschappij der Hindu's was niet alleen tot Java bepaald, maar ging van hieruit verder. De geschiedschrijver der Chineesche Tang-dynastie zegt, dat acht en twintig kleinere rijken de opperheerschappij van Java erkenden. Allereerst de nabijgelegen eilanden Bali, Lombok en Soembawa; verder de Riouw-Lingga-Archipel en de verschillende eilandengroepen, tusschen Sumatra, de oostkust van Malakka en Borneo's westkust gelegen; op Sumatra de rijken Jambi, Indragiri, Palembang en Pasei, op Borneo nagenoeg dezelfde gebieden, die tegenwoordig onder het Nederlandsch gezag staan, eindelijk een der Banda-eilanden, Ceram, en, volgens Javaansche berichten, ook Ternate. Op vele dier plaatsen bleven, na de verovering, nederzettingen achter, die den handel met Java bevorderden. Zoo werden op onderscheidene punten van den Archipel koloniën gesticht, zooals de overlevering vermeldt omtrent Amboina, waar de Hitueezen zouden zijn voortgesproten uit een vermenging der Alfoeren met overgekomen Javanen. En nauwelijks was het Maleische rijk van Malakka gesticht, of de Javanen gingen zich ook daar vestigen en vormden er koloniën zoo talrijk en aanzienlijk, dat zij een macht werden in den Staat. 1)

Bijzonderheden omtrent de geschiedenis der Hindu-rijken op Java zijn ons niet bekend; welke rijken er in den Hindu-tijd hebben bestaan, weten wij evenmin, zeiden wij reeds. Het kan wel als zeker beschouwd worden, dat er op West-Java één of meer rijken hebben bestaan, die den naam van Padjadjaran droegen, doch veel meer dan enkel het bestaan weten wij daarvan niet. Een der oudste rijken was zeker het echt Javaansche rijk Mendang Kamoelan, dat tot 85 n. Chr. schijnt te hebben bestaan. Doch Madjapahit is ongetwijfeld het hoogst in macht en aanzien staande rijk van Java geweest; het is ook het eenige, waarvan enkele nadere bijzonderheden bekend zijn. Van de kust bij Soerabaja was de hoofdstad in een paar dagen te bereiken. De overblijfselen dier residentie, met haar kratons, waterwerken enz., wijzen op een kolossalen omvang en beteekenis; de bouwvallen in het tegenwoordige regentschap Modjokerto dienden tot den bouw van Mohammedaansche begraafplaatsen en leverden materiaal voor de latere suikerfabrieken.

De macht en omvang der Hindu-rijken in den Archipel was echter niet zoo groot, als het wel schijnt. Men moet bij het beschouwen dier rijken rekening houden met het feit, dat het leenrijken waren, die hun oorsprong ontleenden aan de nederzettingen der Indische kolonisten. Een betrekkelijk klein deel der vestiging of verovering bleef onder het onmiddellijk bestuur van den vorst; het overige werd in leen gegeven.

Het leenstelsel had in Indië dezelfde gevolgen als in Europa, hoewel gewijzigd naar den bijzonderen landaard. Van tijd tot tijd verschenen de leenmannen aan het hof van den leenheer tot het opbrengen van schatting, of om hem met zijn weerbare manschappen te volgen in den oorlog. Doch ook hier vindt men, evenals in Europa, een streven der leenmannen naar zelfstandigheid, en dikwijls kon die niet worden tegengegaan door den leenheer. Zoo o. a. was het op Java, en in die verbrokkeling en decentralisatie lag een der kiemen, welke tot de ondermijning der Hindu-heerschappij in den Archipel leidden. Toen andere omstandigheden hiermede gepaard gingen, waren weldra de Hindu-rijken ten val gebracht.

* * *

De Arabische en Perzische zeevaarders bezochten met hun gebrekkige vaartuigen reeds in de 9de eeuw Indië en China en kwamen ook op de eilanden van den

---

1) V. Deventer Gesch. der Nederl. op Java.

Indischen Archipel. Zoo leerden zij deze eilanden kennen. Hoewel de zeevaarders er slechts kort verblijf hielden, vestigden handelaars der Mohammedanen er zich weldra en zij waren het, die de leer van den Profeet verbreidden.

De Islam, zegt Snouck Hurgronje, kent zoomin zendelingen als geestelijken, aan wie herderlijke plichten zijn opgedragen. De geestelijke, als men hem zoo noemen wil, gaat slechts voor bij de gemeenschappelijke godsdienstoefeningen; wat „zielzorg" aangaat, is het een der voornaamste zedelijke verplichtingen van elken moslim, de broeders te gelegener tijd tot het goede aan te sporen en het kwade te verbieden. Hier heeft men dus in werkelijkheid een „koninkrijk van priesters" en zendelingen zijn zij tevens. Die plicht wordt inderdaad ernstig opgevat. De geloovige kooplieden, die handel dreven in het verre Oosten, namen zich bij lang verblijf of duurzame vestiging vrouwen uit de kinderen des lands. Zoo ontstond de Moslimsche *familie*, die door den bekeeringsijver weldra aanwies tot *gemeente*. De bekeering van een Inlandsch vorst of het succes van een Arabisch avonturier was voldoende, om hieruit een staatje te vormen. Zoo ging het aan de kust van Malabar en Koromandel en zonder twijfel verbreidde zich van hier uit de Islam over den Archipel. De bewoners van Dekan, die zich als bemiddelaars van den handel tusschen de Moslimsche staten en Oost-Indië in groot aantal vestigden in de havensteden der eilanden, waren door de natuur aangewezen, om in den Archipel de zaden van den nieuwen godsdienst uit te strooien. Daardoor zijn verschillende eigenaardigheden van den Islam in den Archipel blijkbaar van Dekansche afkomst. Hiertoe behooren o.a. het heerschen der *Schafeitische school*, die thans nog aan de kust van Koromandel gevolgd wordt, en de invloed van het *Sjiietismus*, waarvan op Java en Sumatra nog enkele sporen worden gevonden, doch die zich vroeger hier wel even sterk deed gevoelen als in Indië.

Aldus heeft de Islam zich in den Archipel een weg gebaand. Niet door het zwaard, maar op vredelievende wijze vatte hij wortel, zegt Kern, door overreding, door het aanknoopen van vriendschaps- en familiebanden tusschen de geloovigen en de heidenen.

Toen Marco Polo in 1292 Sumatra bezocht, waren de stedenbewoners van Perlak reeds Mohammedanen, doch de overige inboorlingen van het eiland nog heidenen. In een halve eeuw maakte de leer van Mohammed hier echter snelle vorderingen. De bekende reiziger van Iben Batuta vond in 1346 te Sumatra op de noordkust in den sultan een ijverigen en vromen Moslemschen heerscher en in den aanvang der volgende eeuw was de geheele bevolking van het rijk Lambri, alsmede de koning, Mohammedaansch.

Sedert het begin der 15e eeuw hadden zich aan de noordkust van Java kleine gemeenten van Muzelmannen gevestigd, gesticht en bestuurd door predikers, die uit Palembang, het broeinest van het Mohammedanisme, of zelfs uit Mekka hierheen kwamen. Door wonderdadige genezingen, door huwelijken met inlandsche vrouwen en het overnemen van taal en zeden der inlanders, wisten zij hun leer te verbreiden. Zoo werden het Siwaïsme en Buddhisme ondermijnd; vorsten en aanzienlijken gingen op Java vrijwillig tot den Islam over, en vorsten lieten die propaganda toe of bevorderden ze.

In 1518 viel het Hindu-rijk van Madjapahit 1) op Java; dit werd niet door overreding, maar door geweld onderworpen aan de Mohammedanen. Deze gebeurtenis was het begin van een nieuw tijdperk in de geschiedenis. Spoedig daarop werd ook de machtige vorst van Ternate voor den Islam gewonnen, die tevens over Halmaheira, Ceram, Ambon en Boeroe den schepter zwaaide, en verder werden Moslemsche rijken gesticht op de Philippijnen en Borneo. Op Celebes verkreeg de Islam geen voet vóór het begin der 17e eeuw, en het had weinig gescheeld, zegt Kern, of de Makassaren en Boegineezen hadden hun Heidensch geloof voor het Christendom verwisseld, in plaats van hun keuze te vestigen op de leer van den Profeet van Mekka.

Aldus werd het Hinduïsme ondermijnd door de leer van den Profeet, en op het geloof volgde ook de staatkundige heerschappij. De Islam vereenzelvigde zich in den loop der 15e eeuw met den politieken strijd, die op Java woedde, en de door het leenwezen gedecentraliseerde Hindu-rijken werden te gronde gericht, terwijl Mohammedaansche rijken daarvoor in de plaats verrezen.

Doch ook de Muzelmannen hielden vast aan het leenstelsel en stelden over de

1) Volgens de latere onderzoekingen van Rouffaar. Vroeger nam men het jaar 1488 aan.

verschillende deelen der rijken, welke zij vestigden, regenten of leenmannen aan, die niet zelden naar eigen gezag streefden. Het is een ingewikkelde geschiedenis van wording en verval der verschillende Mohammedaansche rijken, welke na den ondergang der Hindu-heerschappij tot de komst der Europeanen hier werd afgespeeld. Met die geschiedenis, waarvan trouwens weinig bekend is, willen wij ons niet bezighouden. De ethnographische invloed dier gebeurtenissen bestaat echter in de vestiging van den Islam in den Archipel; door alle zoogenaamd beschaafde stammen, d. i. $^5/_6$ van de geheele bevolking of $\pm$ 25 millioen zielen, wordt de Islam beleden. Het oude geloof werd echter niet geheel hierdoor verdrongen: het bleef, met het Hindusche geloof, dat zich reeds in Siwaïsme en Buddhisme had opgelost, onder het Islamietische kleed voortleven.

Op Bali vond het Hinduïsme echter een schuilplaats, en het bleef er bijna onveranderd voortbestaaan tot onzen tijd. Toen eenmaal de Mohammedanen het gezag in handen hadden, maakten zij van hun macht gebruik, om den Islam tot den staatsgodsdienst te maken en aldus een gedwongen proselietenmakerij in te voeren. Dit ligt in den aard van deze leer. Zoo werd de bevolking vermohammedaniseerd. Doch de wijzigingen, welke de Islam in het godsdienstig en maatschappelijk leven der bekeerden bracht, staan in omgekeerde verhouding tot de mate van ontwikkeling, die de heidensche bevolking reeds bereikt had, zegt Kern. Hoe lager een volk stond, des te weldadiger waren de gevolgen der bekeering. Overal, waar de leer van Mohammed doordrong, werden kannibalisme en menschenoffers, als die nog bestonden, afgeschaft; bij de meer ontwikkelde, gehinduïseerde volken heeft zij den beeldendienst tegengegaan en de gelijkheid van alle menschen voor het Opperwezen geformuleerd.

* * *

Gedurende de staatkundige heerschappij der Mohammedanen in den Archipel was de eeuw der wereldontdekkingen aangebroken, die de West-Europeesche volken over onbekende zeeën naar vreemde wereldeelen voerde. Het kleine, doch levenskrachtige Portugal deed het eerst zijn vlag wapperen boven de Indische wateren, en weldra volgde het even energieke Holland, om er zijn heerschappij voor goed te vestigen.

Slechts zeer weinige Europeanen hadden, vóór Vasco de Gama in 1497 de Kaap de Goede Hoop omzeilde, den Indischen Archipel bezocht. Marco Polo, de bekende Venetiaansche reiziger, had omstreeks 1290 enkele gedeelten van Sumatra bezocht, maar kende Java alleen van hooren zeggen. De eerste Europeaan, die Java bereikte omstreeks 1323, was de Italiaansche monnik Fra Odorico van Pordenone, doch zijn reisverhaal zegt weinig. De Venetiaan Nicolo de Conti, die omstreeks 1413 reisde, zegt, dat hij een jaar op Sumatra doorbracht en later negen maanden op Groot- en Klein Java (Java en Bali?) doch hij geeft daarvan verwarde voorstellingen. Duarte Barbosa van Lissabon, die in den aanvang der zestiende eeuw aan de kust van Malabar verblijf hield, geeft eenige nadere berichten omtrent den Archipel, dien hij evenwel zelf niet bezocht.

Hoewel dus zoo goed als niet door Europeanen bezocht, waren het heerlijk Indië en de Archipel toch gedurende de middeleeuwen niet geheel onbekend in Europa. Doch eerst na de ontdekking van den zeeweg volgt de aanraking der bevolking met Europeanen, en vangt er een nieuw tijdperk aan in de geschiedenis der Maleische volkeren, namelijk dat van den Europeeschen invloed.

De Portugeezen waren de eerste Europeanen, die in den Indischen Archipel aankwamen en al spoedig het vreedzame doel, om handel te drijven, voorbijstreefden door het maken van veroveringen. Zij hebben echter te korten tijd hun gezag hier gevestigd, om blijvenden invloed op de bevolking uit te oefenen. Ook de Engelschen hebben in den Archipel over 't geheel geen blijvende plaats gehad, doch zich bovenal gevestigd op het vasteland (zie II pag. 234). Van de Europeesche volken waren het de Hollanders, die in het grootste gedeelte van den Maleischen Archipel schier voortdurend heerschappij hebben uitgeoefend, terwijl de Spanjaarden alleen in het noorden op de Philippijnsche eilanden tot voor kort het gezag hadden, dat zij echter in 1898 aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika moesten afstaan.

Tusschen het optreden der Spanjaarden en der Hollanders bestond een kenmerkend

verschil. De eersten, ijverige Katholieken, die hun ontdekkingstochten verbonden aan het doel, om de Katholieke kerk uit te breiden, traden door hun monnikenorden en bekeeringsijver nader in betrekking tot de inboorlingen. De Hollanders daarentegen waren handelaars, hun ondernemingen gingen uit van een handelsmaatschappij, en daardoor maakte hun eerste verschijning zelfs niet den indruk van blijvenden aard te zijn. Het wekte aanvankelijk zelfs verwondering, dat de Hollandsche en Engelsche schepen kwamen en gingen. Maar de omstandigheden, de politieke toestanden hebben de kooplieden tot veroveraars gemaakt. De geschiedschrijver der Mingdynastie voorzag reeds hetgeen gebeuren zou. Hij laat een Hollander de volgende gefingeerde toespraak tot de inlanders houden: „Als gij ons goed bedient met uw koopwaren, zullen wij de overige vreemden u van 't lijf houden, en wij zullen uw meester zijn." Die woorden geven het verloop der geschiedenis aan.

Wij zullen de geschiedenis der vestiging van het Hollandsch gezag in den Archipel niet beschrijven: dit ligt niet op onzen weg. Alleen enkele feiten zullen wij hiervan vermelden bij de behandeling der afzonderlijke eilanden, voor zoover die van belang zijn voor de kennis der tegenwoordige toestanden en de elementen tot ontwikkeling der latere toestanden bevatten.

Na dit overzicht vangen wij aan met de beschrijving van de toestanden der bewoners.

LITTERATUUR.

H. KERN. Taalkundige gegevens ter bepaling van het stamland der Maleisch-Polynesische volken. (Versl. en meded. der Kon. Akad. v. Wetensch. Afd. Letterk. 3e reeks, zesde deel, 1889.)

H. KERN. De Fidjitaal vergeleken met hare verwanten in Indonesië en Polynesië. (Verh. der Kon. Akad. v. Wetensch. Afd. Letterk. XVI, 1886.)

H. KERN. Over den invloed der Indische, Arabische en Europeesche beschaving op de volken van den Indischen Archipel. Leiden, 1883.

R. D. M. VERBEEK. Oudheden van Java, met oudheidkundige kaart. (Verh. v. h. Bataviaansch Gen. v. K. en W. XLVI, 1891.)

P. J. VETH. Java I. Tweede druk door Joh. F. Snelleman en J. F. Niermeyer. Haarlem, 1896.

P. A. v. D. LITH. Nederlandsch Oost-Indië. Tweede druk. Leiden, 1893.

M. L. v. DEVENTER. Geschiedenis der Nederlanders op Java. Haarlem.

G. A. WILKEN. Handleiding van de vergelijkende volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Uitgegeven door C. M. Pleyte. Leiden, 1893.

HOOFDSTUK III.

DE DORPEN EN WONINGEN DER INLANDERS.

Wij willen thans de volken van den Archipel nader leeren kennen in hun zeden, gewoonten en naar hun familieleven. Hierbij zullen wij in de meeste gevallen uitgaan van het leven der Javanen, om daarbij eenige opmerkingen aan te sluiten omtrent het leven van andere volken. In de eerste plaats houden wij ons met de dorpen en woningen bezig.

Het leven der Javanen, hun zeden en gewoonten toch kan men alleen leeren kennen in de dorpen of desa's, waar zij wonen met en onder de hunnen, waar zij hun eigen leven leiden. Aldaar is het leven geheel verschillend van dat der Javanen, die in geregelde aanraking komen met de Blanken, en wij moeten ons aldus naar de binnenlanden begeven, om het volksleven te leeren kennen.

In gedachten volgen wij den weg naar het binnenland, die bij een breedte van acht voet aan beide zijden regelmatig met schaduwboomen is beplant en vrij goed is aangelegd. Dit alles wijst er ons op, dat wij ons in de zoogenaamde „gouvernementslanden" bevinden; in de Vorstenlanden zijn de wegen minder goed. Zacht glooiend loopt de weg naar boven en leidt naar een desa, die te midden der pas bewerkte en gedeeltelijk onder water staande of moerassige sawah's als een vriendelijke oase van heerlijk groen ons tegenlacht, scherp afstekende bij de moerassige, nog kale velden met hun bruine en zwarte kleuren, waarover de weg zich voortbuigt. Het is van verre een heuvel van groen, die daar op de berghelling rust, maar bij nadering ziet men zoo hier en daar de nok of het dak van een nederige stulp te voorschijn komen, hetwelk ons aanwijst, dat wij hier geen gewoon boschage, maar een dorp van de inlanders voor ons zien.

Dit onder meer of minder hoog geboomte verscholen zijn en geheel op zichzelf staan der desa vormt het karakteristieke van het landschap van Java's binnenlanden. Wil men het landschap goed overzien en het typische daarvan leeren kennen, dan moet men naar het gebergte gaan en een punt opzoeken, waar men een ruim uitzicht over de vlakte heeft. Donkergroene vakken te midden van uitgestrekte velden, zoo vertoonen zich dan de desa's, als het lichtgroen der pas beplante sawah's hen omgeeft. Over eenigen tijd zullen zij eilandjes gelijken, verspreid liggend in de goudzee van het rijpe rijstgewas. Dan is dit Javaansche landschap rijk aan warme tinten en kleuren. Elders ziet men andere schakeeringen, waar de desa door het zilverachtig groen van suikerriet of het smaragdgroen der djagoeng (mais) omgeven is.

Wanneer wij het dorp bereiken, valt bij nadere beschouwing in het oog, dat, al is het niet naar een bepaald vooraf opgemaakt plan stelselmatig gebouwd, toch bij de stichters de gedachte heeft voorgezeten, om het te beschermen tegen ongewenschte indringers. Met dat doel is een pager of haag aangebracht, voornamelijk gevormd van bamboe, dat met lenige en hoog opschietende halmen of stokken zich wuivende verheft, terwijl daartusschen een groote verscheidenheid van hooggekruinde, dikstammige reuzen, waaronder de wengoe (Lagerstroemia reginae Rxb) waroe (Hibiscus elatus Sw.), kananga (Cananga odorata Hk.) e. a. den toegang afsluiten en een vrij diepe, doch smalle ringsloot om de geheele desa niet alleen tot afvoer van het overtollige water, maar tevens tot de besproeiing der daaraan gelegen velden dienen moet.

Zoo hier en daar vindt men sporen van een omwalling met rolsteenen, met aarde en zoden op elkander gelegd, terwijl doornige heesters de beklimming bemoeielijken.

De openingen in deze afsluiting der desa worden door een van scherp gepunte bamboesstokken gevormd hekwerk afgesloten, hetwelk tevens aan beide zijden door scherpe punten der borangs in het gras moeielijk toegankelijk is.

Bij den ingang van het dorp vindt men de seketeng, een witte open poort, wel iets op het houten geraamte van een dorps-eerepoort gelijkend, waarboven de naam en het nummer van de desa te lezen staat, somtijds met vermelding van het aantal zielen, heeren- en cultuurdienstplichtigen en van de sterkte van den veestapel. Deze poort, die op geregelde tijden wordt aangewit, dient tot aanduiding van het begin en einde van de desa. De naam *seketeng* voor deze poort beteekent *een penning* en is afkomstig uit den tijd, toen het slechts aan enkele bevoorrechte desa's geoorloofd was, zulk een poort te hebben en van een ieder, die daar onderdoor passeerde, een *keteng* (halve duit) tol geheven werd.

Verder vindt men aan den ingang de *tjakroeq* (ook anders geheeten), een kleine loods op vier stijlen, die de geheele breedte van den weg overspant en aan de voor- of ingangszijde gesloten is door een porte-brisée, soms ook met een neerhangende deur, die als een klep gesloten wordt. Aan beide zijden van dit gebouwtje vindt men een afdak, het eene met een rustbank, waar twee of drie wachters plaats hebben, die volgens een rooster, door het desahoofd opgemaakt, hier des nachts en soms ook overdag wacht houden. Daarbij vindt men er den *tongtong*, een uitgehold houten blok, om, zoo het noodig is, signalen op te geven en de bewoners te waarschuwen door er met een houten hamer op te slaan; verder een paar lansen, eenige bamboezen kokers, met water gevuld, om bij brand gereed te hebben, enz.

De desa, waar wij ons in gedachten bevinden, ziet er netjes uit en draagt het kenmerk tot de welvarende te behooren. De weg is netjes, zeer gelijkmatig begrint en met fijn zand bedekt, waarop zich geen grasprietje vertoont. Zelfs de over beide zijden van den weg loopende waterafvoerkanaaltjes, *got's* of *kalenans*, zijn keurig in orde, terwijl daarachter dichte levende heggen van djaraq (Ricinus communis L.) zich tot vier voet hoogte verheffen. Doch niet alle desa's vormen zoozeer een toonbeeld van orde en netheid. Niet alle maken zulk een gunstigen indruk.

Hoe schilderachtig ook van verre, hoe aardig het ook is te spreken van de in het groen verscholen liggende inlandsche woning, van die erven, met allerlei geboomte en gewassen beplant, het is een onloochenbare waarheid, dat in vele desa's die huizen van bamboe en alang-alang voor een groot deel er slecht onderhouden uitzien, dat er in vele dorpen slechts waardelooze, ellendige krotten van huizen op verwilderde erven te zien zijn; dat de erven vóór, maar zeer zeldzaam ter zijde en achter het huis, in het algemeen wel schoon kunnen geveegd zijn, maar niets vriendelijks of aantrekkelijks bezitten, dat de wegen door de desa, veelal mullig, stoffig, smerig en hobbelig, in den regentijd ware modderpoelen zijn. Kortom, de desa in haar geheel genomen maakt een indruk, als alleen het dorp eener Oostersche, weinig ontwikkelde, weinig bezittende bevolking onder de keerkringszon kan geven.

In dit opzicht is er geen verschil tusschen de desa der vlakte en van het gebergte. Plaatselijke gesteldheden zijn echter van invloed op de uitgebreidheid en de ligging van het dorp. De desa van het gebergte zal doorgaans kleiner zijn dan die der vlakte; hoe hooger men komt, des te meer geaccidenteerd wordt het terrein en des te geringer wordt de desa. De erven der bergdesa's kunnen soms al zeer klein zijn. Vaak zal men ook de huizen onmiddellijk aan elkander grenzend kunnen zien, zonder omheinde erven.

De desa der vlakte wordt gewoonlijk door een hoofdweg doorsneden, zeer groote desa's wel door twee en meer, die verlengd ook wel de gemeenschap met andere, vooral ook met een pasar vormen. Die hoofdweg wordt vaak ongeveer rechthoekig gesneden door andere wegen, zoodat de geheele desa in een zeker aantal vierkanten of blokken wordt ingedeeld. De verdeeling dier blokken in woonerven is voor iedere desa ongeveer dezelfde, maar de uitgebreidheid der erven verschilt niet.

Nemen wij thans het erf en de huizen der desa in oogenschouw. De heer Poensen, die deze beschreef voor Kediri, zal gedeeltelijk onze gids zijn. De erven van de desa's worden door levende hagen van djaraq, bamboe of iets dergelijks omringd, met slechts een opening aan de voorzijde ter verbinding met den weg. Een dubbele rij van levende heggen sluit een pad in, dat recht op de woning afgaat, gelijk men dat bij

vele boerenwoningen ook in ons land kan zien. Deze heggen omsluiten het huis en vormen een scheiding tusschen het beplante en niet beplante gedeelte. In den regel ziet het er voor het huis nogal netjes uit, en wordt de bodem goed schoon geveegd, hier wordt padi, koffie enz. gedroogd. Bij enkele vindt men zelfs wel een perkje, waarin een rozestruik en eenige inlandsche bloemen zoo hoog mogelijk opgeschoten tieren, zonder dat er iets aan gesnoeid schijnt te worden. Dit is met de boomen, ook de vruchtboomen op het erf, zeker altijd het geval. De pisangboom vooral, met zijn niet genoeg te waardeeren frisch groene, groote bladeren, kan er soms zelfs armelijk uitzien.

Terzijde en achter het woonhuis, vooral in de nabijheid der keuken, is het meestal smerig en modderig; denkt men zich dan nog een paardenstal of buffelkraal daarbij met een put en een padischuur (rijstschuur), dan verkrijgt men eenigszins een voorstelling, hoe het erf er gewoonlijk uitziet. Men moet hierbij in het oog houden, dat de inlander er geen erf op nahoudt voor zijn genoegen, maar enkel voor het gebruik, voordeel en nut. Hij moge landbouwer zijn, van tuinieren heeft hij geen begrip, en daartoe heeft hij geen lust. Bij meer welvaart en zorg evenwel kan het erf er voor het huis soms ook wel net en gezellig uitzien.

In den regel zijn de erven der desa's vrij ruim. Meestal bieden zij den bewoner nog gelegenheid aan tot het planten van vruchtboomen, bamboe en het verbouwen van verscheidene aardvruchten; soms zelfs zijn zij zoo ruim, dat er suikerriet en padi op verbouwd kan worden. Het geboomte biedt hem tevens gelegenheid aan, daaronder allerlei werkzaamheden te verrichten, en zijn vee op het midden van den dag te laten rusten, als het van de weide is tehuisgebracht.

In den aanleg der dorpen bestaat in de onderscheidene deelen van den Archipel verschil, doch in hoofdzaak kan die tot twee typen gebracht worden. Bij het eene zijn de huizen op erven gebouwd, zooals wij dat boven beschreven, en dezen vorm van dorpen vindt men op Java algemeen, bij de Maleiers van Midden-Sumatra, bij de Alfoeren en de Christenbevolking van de Minahasa. Op Java en in de Minahasa beplant de inlander zijn erf veel met koffie, en ook de hagen bestaan veelal uit koffieboomen; deze van de hagen op het erf geplukte koffie heet officieel pagar- of kampong-koffie, in tegenstelling met de tuinkoffie, welke in geregelde tuinen wordt geoogst.

Doch naast deze dorpen met ruime erven vindt men bij andere stammen de huizen der dorpen dicht bij elkander geplaatst op een geheel opene ruimte, in twee of meer rijen. Deze dorpen hebben geen andere boomen dan eenige klapperboomen. Een dergelijke inrichting der dorpen vindt men bij de Bataks, bij de Redjangers, bij de bewoners der Padangsche Bovenlanden en bij de Dajaks. Waar de dorpen versterkt worden, vindt men dezen saamgedrongen bouw, evenals in Europa bij de oude vestingen, en hun uitwendig voorkomen is er ook even doodsch.

* * *

De woningen der desa zijn van verschillende bouworde, maar hebben toch vele karaktertrekken gemeen. De Javaan bouwt zijn huis op den beganen grond. Een weinig opgehoogd strekt deze tevens tot vloer binnenshuis. In menige woning is echter de bodem niet genoeg opgehoogd, zoodat gedurende den regentijd de aarde vochtig en kleverig is en de woning daardoor ongezond wordt.

De woning der inlanders bestaat slechts uit een hoogte, zonder verdiepingen. In enkele heeft men nog een ruimte tusschen het dak en de zoldering, als deze er is; die ruimte heet „lotèng", en wordt òf niet gebruikt, òf dient om maïs of iets dergelijks te drogen. Vensters vindt men niet in de woning; alleen in bepaalde gevallen maakt men wel eens een vierkant gat in den wand, met een klapluik van dezelfde stof als de wand. Ook wordt de wand wel tot de halve hoogte vastgemaakt, met de bovenhelft als luik opgehangen, zoodat men die op en neer kan laten. Doch dit laatste heeft nooit aan het eigenlijke woonhuis plaats.

De Javaansche woning bestaat meestal uit twee of drie woonhuizen, aan elkander verbonden. Het achterste is dan het eigenlijke *woonhuis*, het voorste is om de gasten te ontvangen. Het voorste gebouw heeft dan wel van die halve wanden. Dit voorste en achterste huis zijn dan door een derde, grooter of kleiner, soms enkel een doorgang met afzonderlijk dak verbonden.

De woning ontvangt haar verlichting door de deur en de wanden. Daar deze laatste slechts uit vlechtwerk bestaan en niet altijd sluitend zijn, is er overdag licht genoeg binnen. Dikwijls echter wordt de wand aan den binnenkant bekleed met aan elkander geregen bladeren. Waar dit niet het geval is en deze niet goed sluiten, dringt echter behalve licht ook lucht naar binnen, en hierdoor wordt het verklaarbaar, waardoor de inboorlingen veel verkouden zijn. Waar geen tocht waait, heerscht diepe duisternis, zelfs midden op den dag. Schoorsteenen heeft de woning der inlanders niet; de rook mag zijn vrijen weg volgen in de keuken. Daardoor heeft alles ook een roetachtige kleur, zwart geel. Doch een voordeel is aan die vrije beweging van den rook verbonden: de rook is een heerlijk middel tot verdrijving der muskieten. Met dit doel wordt dan ook des avonds in het woonhuis een vuurtje op den grond gestookt van hout en rijstzemelen, hetwelk veel rook geeft. Als het dan buiten guur en nat is, smaakt men daarbinnen een volkomen genot, als men om dat vuurtje is neergehurkt met zijn kinderen, een „djagoeng" kan roosteren of een cigarette rooken, wat betel en tabak kauwen.

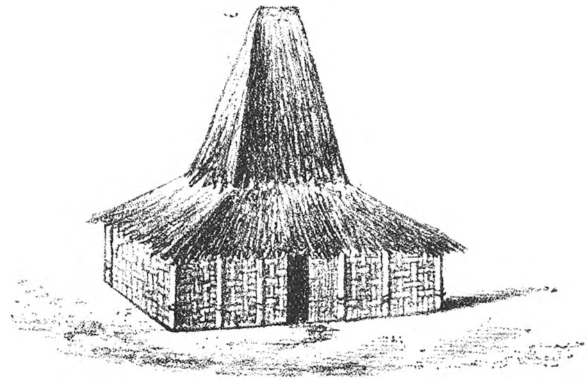

1. GRIJÔ LIMAS.

Bij avond komt de woning van den inlander den Europeaan het ongezelligst voor. Vooral de slechte verlichting geeft aan het inwendige een spookachtig voorkomen. Men tast er half in het duister, de wanden zijn donker en weerkaatsen geen enkelen lichtstraal. Daarom ligt alles in de woning meestal spoedig in diepe rust. Enkelen evenwel, die gaarne menschen zien en praten, steken des avonds wel een lamp aan. Lampen van Europeesch fabrikaat zijn al naar de woningen der inlanders verzeild geraakt.

Deze eenvoudige, licht gebouwde houten woningen hebben in een land met veelvuldige aardbevingen een groot voordeel boven gemetselde steenen huizen. De Europeesche gebouwen uit den laatsten tijd zouden in deze gewesten in een oogwenk door elkander geschud worden en in puin vallen; de woningen der inlanders kunnen waggelen en zelfs heen en weer zwaaien, zonder in te storten.

2. GRIJÔ-DÔRÔ-GEPAQ.

* * *

De huizen der inlanders op Java komen wel veel met elkander overeen, maar hebben toch verschillen, wat den uitwendigen vorm en het binnenwerk betreft. Bovenal wordt het verschil bepaald door den vorm van het dak. Het binnenwerk, voornamelijk het hout, bepaalt de waarde van een huis.

De huisvormen worden door Prof. C. Poensen tot een vijftal groepen gebracht, die als hoofdvormen kunnen beschouwd worden, en waarvan de overige slechts wijzigingen zijn. Die vijf hoofdvormen worden aangeduid als volgt: 1 *Grijô-limas*, (*grijô* = huis) 2 — *dôrô-gepaq*, 3 — *srotongan*, 4 — *sinom*, 5 — *bapangan*. Voor deze verschillende

vormen heeft men in de onderscheidene streken andere benamingen, waarop wij hier niet kunnen ingaan. Van elk dezer zullen wij een korte beschrijving geven.

De *grijô-limas* is onmiddellijk te herkennen aan het hooge, in een zeer korte nok uitloopende dak, rondom met alang-alang (een drie à vier voeten hoog groeiend rietgras) gedekt. Dit huis heeft acht dekstukken. Bij dezen en iederen anderen vorm van het inlandsche huis is de deur altijd in de langste zijde of wand geplaatst, d. i. de zijde, die parallel met de nok loopt en waar het dak bij de vormen, onder 2 en 3 genoemd, het laagst afhangt. Deze zijde is dus tevens de voorzijde van het huis, welke men in den regel naar het noorden plaatst, doch ook wel naar het zuiden; alleen uit noodzaak of dwang richt men dien kant naar het oosten of westen. Een huis van dezen vorm kan een langwerpig vierkant of een kwadraat zijn.

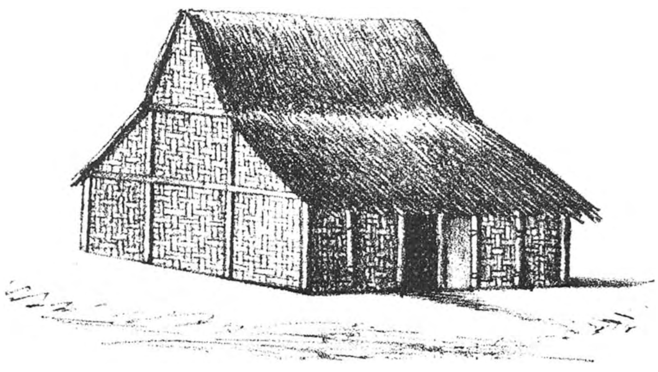

3. GRIJÔ-SROTONGAN.

De *grijô-dôrô-gepaq* onderscheidt zich door de lange nok en het daarbij betrekkelijk hooge dak, uit zes dakstukken samengesteld; de twee laagste zijn *altijd* aan de voor- en achterzijde van het huis. De huisvorm der *grijô-srotongan* is terstond te herkennen aan de vier dakstukken; de vóór- en achterzijde van het huis zijn daardoor even lang als bij 1 en 2, maar de wanden aan de zijden sluiten met een driehoek aan de nok. De *grijô-sinom* is bijzonder geschikt, om een ruim huis te vormen; het dak bestaat uit acht stukken, is betrekkelijk laag met een lange nok. De *grijô-bapangan* is een vereeniging van de onder 3 en 4 genoemde; het dak bestaat uit zes stukken, waarvan twee tot de nok reiken en de vier andere beneden deze langs de vier zijden van het huis loopen.

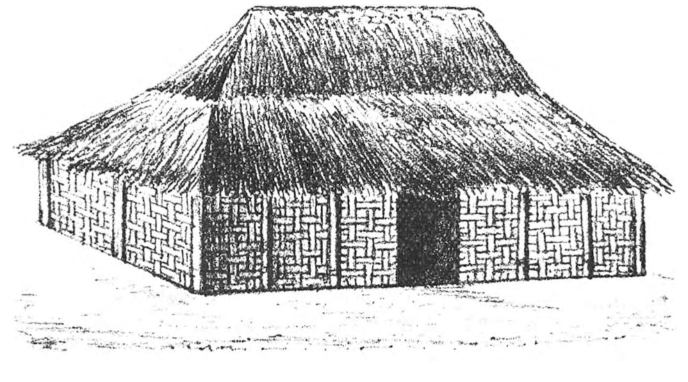

4. GRIJÔ-SINOM.

* * *

De inlander, die een huis wil bouwen, zorgt in de eerste plaats voor materialen. Deze zijn: hout, bamboe, alang-alang en rotan, soms ook touw. De stijlen of palen maakt men meestal van een houtsoort, waarbij men het minst of in het geheel niet het doorvreten der witte mieren behoeft te vreezen. Vooral djatihout, galik en enkele andere houtsoorten leenen zich hiertoe. Enkele huizen hebben massief houten deuren, soms met fraaie omlijsting van snij- of beeldhouwwerk. De waarde van een inlandsch huis wordt hoofdzakelijk bepaald door de soort en hoeveelheid hout, die er voor gebruikt wordt. Het bamboe is van groot belang voor den bouw der huizen; het is noodig voor het dak en de wanden, en bij gebrek aan geld, worden de buitenstijlen er ook van gemaakt. De bergbewoner gaat dikwijls slechts naar het naburig woud, om bamboe te halen; in de vlakte haalt men het van eigen erf of koopt men het.

Alang-alang, een strookleurig rietgras, dient tot bedekking; rotan wordt gebruikt, om de verschillende deelen aan elkander te binden, waarvoor men in sommige gevallen ook wel gespleten bamboe gebruikt of wel tali-doeq, d. i. touw, gemaakt van de harige vezels van den arénboom, een soort van palm. Ook het alang-alang moet men koopen of zelf gaan snijden; dit laatste is wegens den afstand dikwijls moeilijk. In de bergstreken, waar veel bamboe groeit, vervangt dit voor het dak dikwijls alang-alang.

Het bewerken van de bijeengebrachte materialen verricht de inlander in den regel zelf met zijn gezin. Toch raadpleegt hij dikwijls iemand, die meer verstand van het bouwen heeft, of neemt hij zoo iemand in zijn dienst. Voor het bewerken van het hout wordt een soort van timmerman aangenomen, en als die het hout bewerkt heeft, begint men met de stukken in elkander te zetten, waaruit dak en wanden gemaakt worden. Iedere zijde van het dak en de wanden bestaat uit één stuk. Dat in elkander zetten geschiedt op dezelfde wijze. Eerst maakt men een geraamte van gespleten bamboe, dat vorm en omtrek aangeeft, en dit wordt vervolgens aangevuld. Als zoo de verschillende stukken van dak en wanden gereed zijn, dan begint men met het opzetten en in elkander zetten van het huis, waarvoor men ook gaarne een deskundige raadpleegt, doch bij de meesten geschiedt het zonder diens hulp. Vrienden helpen elkander bij die taak, en onder veel gepraat en beweging wordt het huis opgericht en in elkander gezet. Als dit geschied is, werkt de heer des huizes het verdere af. De vrienden gaan zich baden, en worden daarna ten eten genoodigd. Die gewoonte volgt op vele plaatsen, als er hulp is aangeboden; ook in de oostelijke streken van ons land vindt men dit nog. De deur van het huis wordt van bamboe gemaakt. Men heeft er drieërlei soort van deuren: een hangende deur, die heen en weer kan geschoven worden, een draaiende deur en een hangende deur, die als een klepdeur geopend wordt.

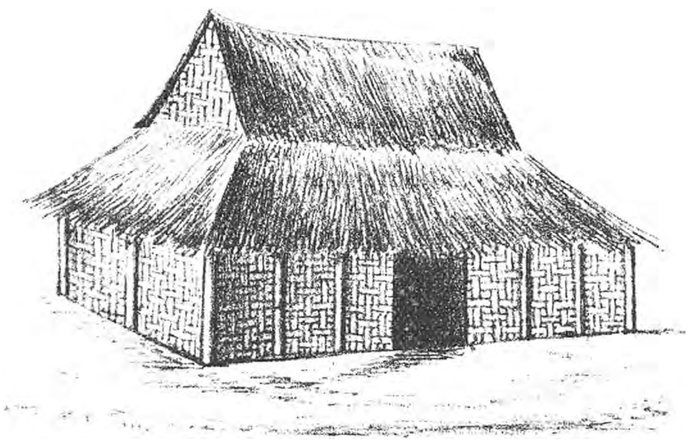

5. GRIJÔ-BAPANGAN.

De indeeling van het huis is verder een zaak van veel belang. Natuurlijk verschilt die naar de wenschen van den bewoner, doch gewoonte wordt ook hier veel gevolgd; daardoor is de algemeene inrichting en verdeeling ongeveer dezelfde.

Als een woning bestaat uit drie verbonden huizen, wordt het voorste, de „saloe", gebruikt om de gasten te ontvangen. Bij een meer bescheiden erf met één huis dient daarvoor een galerij. Het achterhuis is het eigenlijke woonvertrek, zooals wij zeiden. Het is een gesloten galerij, die aan de achterzijde slechts één uitgang heeft en verder gemeubeld is met drie amben's of rustbanken, de slaapplaatsen. Hier is de gewone zit- en verzamelplaats der vrouwen en kinderen; hier gebruikt de familie haar maaltijden, hier ook werken de ongehuwde dochters, die den leeftijd der huwbaarheid bereikt hebben. Achter de woning zijn nog een drietal vertrekken, door een doorloopenden wand van genoemde vertrekken gescheiden. Het middelste van deze dient bij beperkte ruimte tot slaapplaats, zoodat daar dan ook de rustbank geplaatst wordt. Bij rijkeren wordt die ruimte echter hoofdzakelijk gebruikt als staatsievertrek bij bruiloften. Aan weerszijden van deze kamer vindt men de bewaarplaatsen van huishoudelijke zaken. De keuken, een bamboehuisje, dat er in den regel smerig uitziet,

staat zoo dicht mogelijk bij het huis. Men vindt daarin een van steenen met aarde en zemelen gemetseld fornuisje op den grond; voorts een rustbank, eenige bamboetoestellen, om eetwaren en potten op te zetten of te bewaren, en verder hetgeen men al zoo noodig heeft bij het koken en bereiden der spijzen. Niet ver van de keuken heeft men gaarne den put.

Op het erf van den inlander vindt men verder nog den *kandang* of de kraal van de karbouwen of koeien van den eigenaar der woning. Deze kraal is geheel open en heeft een dak van vier stukken. Door middel van schuifboomen wordt hiertoe toegang verkregen.

Naast den kandang ziet men den loemboeng of padischuur op het erf, en daarachter een kleine loods, waarin het rijstblok te vinden is met de noodige stampers, om de padi te ontbolsteren.

De woningen der inlanders zijn aldus uiterst eenvoudig met weinig weelde. Zoo is het eveneens met de meubelen gesteld. De lage rustbanken, balé-balé genoemd, die afwisselend als tafel en als rustplaats dienen, een kist tot berging van kleinere zaken, waschpotten, pannen, een kwispedoor, eenig kook- en landbouwgereedschap, dat is alles. En al deze voorwerpen en gereedschappen zijn nog hoogst primitief.

De inlander is eigenaar van zijn huis; huurhuizen kent hij niet. Alles, wat hij op zijn erf bouwt en plant, is het zijne. Evenwel, de bodem, de grond is niet zijn eigendom. Als hij verhuizen gaat en zijn erf aan een ander overgeeft, wordt de vergoeding daarvoor hoofdzakelijk bepaald door de vruchtboomen, welke er op staan. Als hij zijn erf aan een ander voor een zekere som verkoopt, dan heeft dit niet betrekking op zijn grond, maar op het *recht om op dat erf te wonen.* Volgens het algemeen heerschend begrip is de souverein de eigenaar van den grond, die aan zijn onderdanen het gebruik toestaat. Wij komen hierop nader terug bij het bespreken van het grondbezit.

* * *

De woningen op Java, en wel voor Midden-Java, zijn in het bovenstaande in 't algemeen beschreven. Hieraan voegen wij iets toe ter vergelijking omtrent de woningen in andere gedeelten van Java en den Archipel. In de onderscheidene deelen van Java verschillen de woningen in hun bouw. Zoo o. a. is in de Soenda-landen de vloer, uit uitgeslagen bamboe bestaande, een paar voeten boven den beganen grond, terwijl daaronder kippen en geiten verblijven; in midden-Java is dit bouwen op palen boven den grond zelden het geval.

Van de Soendàneesche woning zijn de vloer en de wanden van bamboe bewerkt, terwijl het dak van aaneengehechte nipah-bladeren of van lang gras is gemaakt. In plaats van vensters heeft men een paar spuigaten met tralies; de zolder wordt veelal gevormd door een stuk gespannen wit katoen, terwijl, zoo noodig, de afscheiding in vertrekjes door gordijnen tot stand wordt gebracht. Het meubilair is er even eenvoudig: een matras met matje dient om op te rusten, als men zich met de rustbank of balé-balé tevreden stelt; het tafelgereedschap bestaat uit een paar borden en een paar lepels; vorken en messen worden zelden gebruikt; droge spijzen brengt men met de vingers aan den mond en men drinkt er uit uitgeholde kokosnoten, die den dienst doen van kopjes. Verder een kist voor kleederen en sieraden, een weeftoestel voor de vrouw van het gezin en hiermede is de huiselijke inrichting van den Soendanees reeds in hoofdzaak beschreven. Toch blijkt uit eenige bloemen voor de woning, dat hij niet zonder gevoel is voor natuurschoon.

De Javanen zijn schier de eenigen in Ned. Indië, die de woningen direct op den grond bouwen, iets, wat waarschijnlijk aan den invloed der Hindu's moet worden toegeschreven; ook in Hindostan is dit nog algemeen. Overigens bouwen bijna alle volken in den Archipel de woningen op palen, of liever, op eenige hoogte boven den grond. De hoogte, waarop de woningen boven den grond gebouwd worden, is echter verschillend; bij de Dajaks tot 18 voet, bij de Bataks 8—12 voet, bij de meer beschaafde Maleiers niet meer dan 6 voet. De bodem onder het huis, waar groot en klein vee gestald wordt, is gewoonlijk een modderpoel.

De woningen der Maleiers van de Padangsche Bovenlanden zijn gewoonlijk met snijwerk versierd, terwijl onderscheidene kleuren smaakvol zijn aangebracht, nl. rood,

zwart, wit of blauw. De glanzende blikken rand, om het zwarte dak aangebracht, geeft in vergelijking met de huizen op Java iets vroolijks. Die versiering is alleen den vrijen Maleier geoorloofd. Eigenaardig is hier bij den bouwtrant der huizen, dat de breedte den rang der bewoners aangeeft: een woning met vijf palen in de breedte behoort aan een hoofd, een met zes palen aan iemand met hoogen rang; gewoonlijk is het getal palen 3 à 4. Ook hier vindt men in het midden van elk dorp een groote open ruimte, door zwaar geboomte beschaduwd: dit is de vredeplaats. Op dit plein bevindt zich een klein gebouw, waar de hoofden recht spreken. In en onder dit gebouw ziet men een uitgeholden boomstam, waarmede men, door er op te slaan, de bevolking samenroept bij belangrijke gelegenheden.

Waarom worden die woningen op palen gebouwd? De reden schijnt zeer eenvoudig te zijn en enkel te liggen in de veiligheid; op palen zijn de woningen veiliger tegen wilde dieren en den vijand. Zeker ook zal de vochtigheid in den regentijd aanleiding hebben gegeven, om op palen te bouwen; daardoor vindt men paalwerken in het geheele moessongebied. (Zie deel II, pag. 259 en 371).

De Dajaks hebben een eigenaardigen bouwtrant. In de eerste plaats worden hun huizen op palen gebouwd, die somtijds twintig voet hoog zijn. Toegang tot deze huizen hebben zij door middel van een ingekorven boomstam, die de rol van ladder vervult. De voornaamste woning in elk dorp en eigenlijk somtijds het dorp zelf is een lang huis, dat buitengewoon groote afmetingen heeft, soms meer dan vijfhonderd dertig voet lengte, en wel door vijfhonderd menschen bewoond wordt.

Langs de geheele lengte van het huis loopt de breede gaanderij of algemeene kamer, die open is voor al de bewoners, maar terzijde zijn kamers afgedeeld voor de verschillende huisgezinnen: een aantal van zestig of zeventig van zulke kamers worden somtijds in één lang huis aangetroffen. Ofschoon de gaanderij de algemeene verzamelplaats voor den geheelen stam is en de bewoners hier hun verschillende huiselijke bezigheden verrichten, wordt toch bij stilzwijgende overeenkomst het gedeelte der gaanderij tegenover hun eigene kamers door hen in bezit genomen.

Deze kamers zijn voor elk gezin afzonderlijk en niemand behalve de leden des huisgezins of hun bijzondere vrienden zouden er over denken, er binnen te treden. Het dorpshoofd of Orang-Kaja van het lange huis heeft een veel grooter kamer dan de anderen, terwijl de ruimte vóór zijn kamer algemeen bestemd wordt voor het gebruik der mindere opperhoofden en raadslieden, en ofschoon vrij voor al de bewoners, bijna uitsluitend door de oude mannen en krijgers van erkenden moed wordt ingenomen.

Een van de kamers, door den Orang-Kaja bewoond, wordt aldus beschreven. Het was geen zeer aanlokkelijk vertrek. Ter wederzijde van de deur bevond zich een meubelstuk, dat eenigszins op een oud bordenrek geleek, op welks laagste plank een platte steen lag. Niettegenstaande de buitengewone hitte brandde op den steen een groot vuur, terwijl zich op de bovenste plank hout, rijst, potten en ander huisraad bevonden. Er was geen schoorsteen in het vertrek, maar in het dak een soort van luik of klep, die door middel van een ingekeepten stok hooger of lager kon worden geopend. Dit luik diende tegelijk voor venster en schoorsteen; wanneer het gesloten was, heerschte er een volslagen duisternis in de kamer, behalve dat zij aanstonds met rook gevuld was.

De hoogte der kamer besloeg slechts zeven voet en de ruimte was nog beperkt door de wapenen, gordels, muskieten-gordijnen, snoeren van saâmgeregen evertanden, voorschoten en andere voorwerpen, die van de daksparren afhingen. De wanden waren versierd met een groote hoeveelheid Engelsch en Hollandsch aardewerk, waarvan elk stuk in een afzonderlijk rotan-mandje geborgen en aan den wand opgehangen was. Daar het een oud huis was, was de stank afschuwelijk; over 't geheel genomen was de kamer van den Orang-Kaja een bijzonder onaangenaam verblijf.

Langs de gaanderij zijn, al naarmate van de bevolking van het huis, een zeker aantal stookplaatsen gerangschikt en gewoonlijk bevindt zich aan ieder einde een van de bovenvermelde primitieve ladders, zoodat, wanneer een bezoeker het huis binnentreedt, of liever beklimt, hij de geheele lengte langs ziet en het gezicht alleen belemmerd wordt door de palen, die, na den vloer ondersteund te hebben, ook dienen om het dak te ondersteunen.

Aan de buitenzijde dezer verandah of gaanderij strekt zich een andere uit, de

buiten-gaanderij genaamd. Deze heeft geen dak en is aan de brandende zonnestralen blootgesteld. Zij dient niet tot woonplaats, maar tot een soort van voorraadschuur en droog-grond.

Daar de vloer van bamboes vervaardigd is, kunnen de Dajaks, als zij willen, hun kamers schoon houden. Zij doen dit evenwel zelden, daar hun zindelijkheid zich eenvoudig bepaalt tot het vegen van den afval door de reten van den vloer, zoodat het onder het huis valt. Zij denken er niet aan, het verder op te ruimen, zoodat de hoop vuilnis, hier allengs hooger en hooger wordende, den afstand tusschen den vloer van het huis en den grond er onder langzamerhand vermindert. Onder eenige oude huizen zijn deze hoopen vuilnis zoodanig toegenomen, dat, wanneer de varkens er in rondwroeten, zij met den rug langs den bamboevloer van het huis strijken.

De woningen op palen moeten door een trap bereikt worden. Meestal is dat niets dan een gewone ladder; bij onbeschaafden, als de Dajaks, niet zelden enkel een boomstam met inkepingen. Des avonds wordt die in den regel binnen gehaald.

In den Archipel verschilt ook het gebruik der woningen bij de onderscheidene volken.

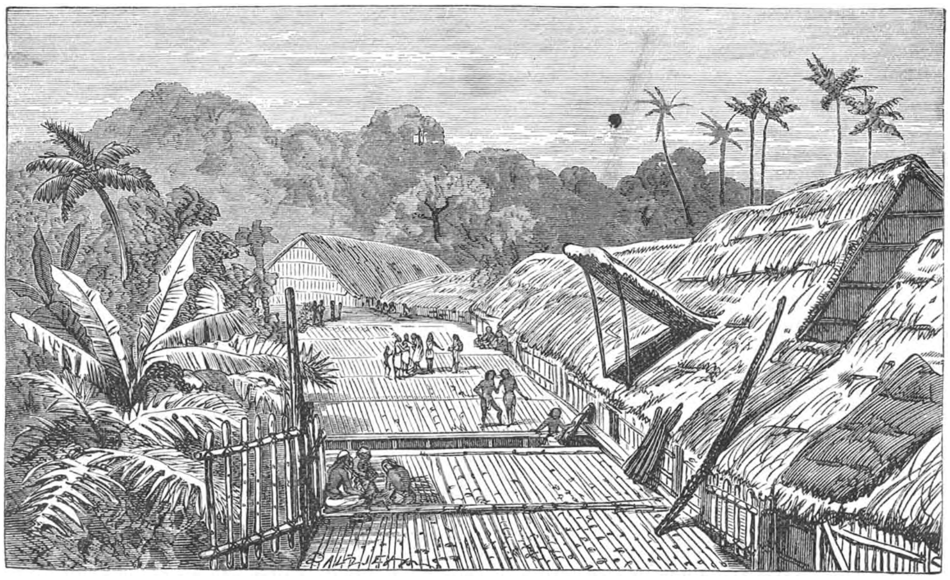

EEN DAJAKSCH DORP.

Bij de meeste volken dienen de huizen tot verblijfplaats voor verschillende gezinnen; bij de Dajaks vindt men huizen, waar wel 150 gezinnen in verblijven, zoodat het aantal bewoners wel 600 zal bedragen; bij de Bataks, de Alfoeren van Noord-Celebes, op de Molukken bij de Papoea's en zelfs bij de meer ontwikkelde Maleiers op Sumatra vindt men dit.

Bij deze groote huizen is het binnenste door een afscheiding verdeeld in twee groote deelen; de voorste afdeeling dient tot algemeen vertrek of gezelschapszaal, waar men overdag zit en de gasten ontvangt; hier zijn in den regel matten gespreid of britsen geplaatst. Het achterste gedeelte is in zoovele afdeelingen verdeeld als er gezinnen in het huis wonen; elk kamertje komt in de gemeenschappelijke zaal uit. Vroeger was deze wijze van wonen misschien algemeen in den Archipel, ook op Java. Op dit eiland echter vindt men tegenwoordig zoo goed als algemeen, dat ieder gezin een eigen huis bewoont. Hetzelfde is het geval bij Boegineezen en Makassaren. Bij de Balineezen woont de familie nog communistisch samen, doch elk gezin heeft een eigen verblijf.

Van de gebouwen in de Javaansche desa moeten wij nog over de kerk spreken, de mesdjid of missighit, welke op het erf van den dorpspriester gevonden wordt. De plattegrond van dit gebouw vormt een regelmatigen vierhoek, waarvan de grootste helft voor kerk dient. De bouworde is hoogst eenvoudig.

Bij het binnentreden van deze aan alle kanten gesloten, slechts van een deur en vier vensters voorziene kerk merkt men duidelijk de groote trom of bedoeg op. Als het uur van gebed aanbreekt, wordt hierop met een knuppeltje of taboek geslagen, en gedurende den vastentijd wordt er een heidensch lawaai op gemaakt. Verder ziet men er een preekstoel of mimbar, waarop de Koran wordt gelegd, die bij de Vrijdagsche oefeningen gebruikt wordt door den voorganger. Een gemetselde bak, met water gevuld, dient tot de voorgeschreven wasschingen voor het gebed. Een minaret, vanwaar de priester de geloovigen oproept tot het gebed, bestaat niet; dit doet hij van den tempel uit, zonder ergens op te klimmen.

Wanneer wij verder de desa's op Java beschouwen, valt hier het pleintje in het midden van het dorp in het oog. Voor de dorpen in de meeste streken van den Indischen Archipel is dit kenmerkend, doch bovenal op Java. Het is gewoonlijk een kleine, vierkante, met gras begroeide plek, met in het midden een veelstammige en breedgetakte waringin, de boom, die door de oude Hindu's en nog tegenwoordig door de Javanen als heilig vereerd wordt. Dit dorpspleintje, dat aan een Saksischen brink in ons vaderland herinnert, heet *aloen-aloen;* in den regel is in de Mahomedaansche dorpen hierop de moskee gebouwd. Ook in de hoofdplaatsen der districten en der regentschappen op Java vindt men een dergelijk pleintje, met waringins beplant, waarbij zich aan de zuidzijde de woning van het districtshoofd of den regent bevindt, en aan de westzijde, met het front naar het oosten, de moskee. Vroeger deden deze pleintjes als gerechtsplaatsen dienst voor de inlandsche hoofden; thans zijn het de plaatsen, waar feesten worden gevierd.

Een Europeaan, die als tourist een desa doortrekt, moet wel de opmerking maken, dat hij nergens een huis tot winkel ingericht vindt, zooals op de hoofdplaatsen het geval is, waar ook wel eens Javanen, maar toch voornamelijk Chineezen en Europeanen een toko of winkel openen. Hoe verkrijgt nu de inlander de noodige zaken der huishouding? Daarvan voorziet de inlander zich op de markt of pasar, of in de toko's der grootere plaatsen.

Toch vindt men in de desa's hier en daar in of om de omheining aan den weg een meestal zeer bekrompen gebouwtje, dat men „waroeng" noemt, hetgeen men door restaurant zou kunnen vertalen, als het woord er niet te mooi voor was.

Het is niets dan een niet altijd goed onderhouden kraampje van bamboe, waarin den voorbijganger op een houten of bamboezen bank, rondom een hooge stellage of tafel, een zitplaats aangeboden wordt, en waar hij zich te goed kan doen aan rijst met toebehooren, pisang, een kop café noir en ook wel eenig inlandsch gebak. Ook is hier wel een cigarette te verkrijgen van tabak in een gedroogd strookje djagoengblad of een sirih-pruimpje. In die waroeng kan het soms gezellig toegaan; tusschen 6 en 7 uur ziet men menigen desa-man of vrouw, de laatste gewoonlijk met de kinderen, voor de waroeng wandelen, om zoo iets van een ontbijt te koopen.

Een gelegenheid, om elkander te ontmoeten, biedt de pasar of markt. De pasar brengt heel wat drukte en beweging in de desa teweeg; een desa heeft gaarne het recht, om een pasar te bezitten, en als de regeering dat toestaat, heeft de inwijding met heel wat feestelijkheid plaats. De vrouwen behoeven dan niet langer zoo ver te loopen, als zij hun inkoopen willen doen.

De pasar is de plaats, waar zich het eigenaardig volksleven der inlanders ontvouwt. De inlander is een geboren kwanselaar, maar heeft weinig kennis van den handel; de vrouwen overtreffen daarin de mannen nog. Daardoor is er op de pasar zeer veel onnoodige drukte, een afwisseling van bedriegen en bedrogen worden, waar de politie dikwijls bij te pas komt. 't Is er een geharrewar, een gekrakeel en getwist bij koop en verkoop zonder einde. Wie echter een jaarmarkt in de dorpen van ons land bijwoont, ziet gewoonlijk hetzelfde tafereel in eenigszins gewijzigden vorm. Wij stappen hiermede af van de beschrijving van het dorp zelf; de staatsrechterlijke beteekenis der desa bespreken wij later.

HOOFDSTUK IV.

HET HUISELIJK LEVEN, ZEDEN EN GEWOONTEN DER INLANDERS.

Het huiselijk leven der Javanen en Soendaneezen komt in hoofdtrekken overeen, zoodat wij dit in het algemeen kunnen schetsen. Wij mogen niet in bijzonderheden afdalen: voor Nederlanders staan daarvoor vele bronnen ten dienste. Wij zullen slechts eenige grepen doen en vangen aan met het huwelijksleven.

Hoewel de Islam den Javanen het nemen van vier vrouwen toestaat, is toch het nemen van één vrouw regel. De weelde van een zoo talrijke huishouding kan de Javaan zich gewoonlijk niet veroorloven. De polygamie is daar ook meer een privilegie voor de rijkeren.

Wanneer wij nu het gezin der Javanen gadeslaan, vangen wij aan met de kinderen. De eerste teekenen, dat de geboorte van een nieuwen huisgenoot kan verwacht worden, geven aanleiding, dit door een feestmaal te wijden, waarbij gekookte rijst, van onderen geel en van boven wit, de hoofdrol speelt. Een geheele reeks van offers wordt vervolgens gedurende de zwangerschap gebracht; tal van symbolische handelingen worden verricht, en onthoudingen hebben plaats, om de groote gebeurtenis goed te doen afloopen door het heir van booze geesten in bedwang te houden. Daar de inlander over 't geheel het bezit van kinderen op grooten prijs stelt, zoozeer zelfs, dat bij vele stammen kinderloosheid een aanleiding tot echtscheiding is, valt het te begrijpen, dat alle zorg plaats heeft, om de geboorte goed te doen afloopen. Voor een vrouw is kinderloosheid de oorzaak van bespotting en verachting bij vele stammen.

Met vreugde wordt de geboorte begroet. Een oude inlandsche vroedvrouw, doekoen, staat de moeder in de moeielijke oogenblikken op zeer primitieve wijze bij, en de moeder moet zoo spoedig mogelijk een bad nemen. Gedurende veertig dagen moet zij zich vervolgens van allen arbeid en van het bezoek van een bedehuis onthouden. Zoodra het kind geboren is, wordt het gereinigd; de navelstreng wordt afgesneden, of afgebeten, om het kind onkwetsbaar te maken, en als het kind vijf dagen oud is, ontvangt het een naam. Familienamen zijn bij de inlanders niet bekend, de voornaam is de eigenlijke naam. Tot het begin dezer eeuw was dat bij ons ten deele het geval. Er heeft een feestmaal plaats, waarbij de vrouwen als gewoonlijk tegenwoordig zijn, en de vader verklaart daarbij, welken naam hij zijn kind wil geven. Bij de hooge standen heeft de naam een verheven beteekenis; bij de lage standen houdt men zich aan eenvoudiger namen, bepaald door verschillende omstandigheden. De naam is echter niet voor altijd durend. De Javaan verwisselt meermalen van naam. Bij zijn huwelijk verkrijgt hij op vele plaatsen een anderen naam van zijn schoonouders. Bij de geboorte van het eerste kind verliezen de ouders uit de lagere klassen hun namen en worden dan naar den naam van hun kind genoemd, met de bijvoeging van *Pak* (= vader van) en *Bok* (= moeder van), bijv. Pak Lidin, vader van Lidin, enz. Blijkens inscripties bestond dat gebruik reeds in den tijd der Hindu's. Ook ziekte, vertrek uit de desa, tegenspoeden, het sterven van den eerstgeborene op jeugdigen leeftijd, huwelijk enz. brengen den Javaan er toe, zijn naam te veranderen. Bij rangverhooging is het ongepast, den naam te behouden, en ook bij vermindering van rang neemt men wel een nieuwen naam aan.

Personen uit den hoogeren stand verwisselen gewoonlijk hun naam bij het in den echt treden, bij het aanvaarden eener betrekking, alsmede bij rangverhooging.

Een algemeene wijze, waarop personen van hoogen stand op Java hun kindernaam

vervangen, is, zich te noemen naar hun desa of geboortedorp. De naam van de desa wordt dan verbonden met *kjahi*, een titel, die alleen door ouderdom en stand aan eerbiedwaardige personen toekomt, en men spreekt dan van Kjahi Madja, enz.

* * *

De ceremoniën, gebruiken en onthoudingen van zwangere vrouwen zijn verschillend bij de onderscheidene stammen in den Archipel en het bijgeloof speelt hierbij een groote rol. Overal meent men, dat daemonen van allerlei soort hun invloed doen gelden, en onder deze worden de *pontianaks*, de geesten der vrouwen, die in het kraambed sterven, het eerst genoemd en het meest gevreesd. Men denkt zich deze in de gestalte van vogels, die overal verschijnen, om hun zusters uit afgunst van de vreugde te berooven, welke zij zelf moesten derven. Zoowel bij Heidenen als bij Mohammedanen zijn de Pontianaks in den Archipel veel verbreid, en men meent ze te bestrijden door offers en andere middelen. Ook de bijstand der vroedvrouwen dient vooral, om de booze geesten te weren.

Onderscheidene spijzen mag een zwangere vrouw niet gebruiken; zij mag ook niet in de deur gaan zitten, geen hout kloven, geen touwen knoopen enz.; de bevalling zou daardoor moeielijk worden, het kind misvormd enz. Bij de Dajaks bestaat de gewoonte, dat ook de man zich een maand lang vóór de bevalling der echtgenoote van vele zaken moet onthouden en verschillende werkzaamheden niet mag verrichten: geen gaten boren, geen vuur ontsteken enz., doch dit komt op Java weinig voor.

Een algemeen in den Archipel voorkomend gebruik is het verwarmen van kraamvrouwen, juister „roosteren" genoemd. Na de bevalling worden dan èn kraamvrouw en kind met den rug naar een vlammend vuur op een rustbank gelegd en aan een hevige roostering onderworpen. Men vindt dit gebruik bij de Baloks, bij de Maleiers op Malakka bij de Loeboe's, bij de Timoreezen, bij de Soembaneezen en vroeger was het in de Minehasa in zwang.

De zorg voor de kraamvrouw is over 't geheel niet groot, wat hier ook niet zoo noodig schijnt te zijn. Doch bij enkele stammen vindt men de couvade of het mannenkraambed; zoo o. a. bij de Dajaks van Serawak, waar de vader na de bevalling gedurende acht dagen dieet houdt en alleen rijst en zout gebruikt, en bij de Alfoeren van Boeroe, waar de moeder na de bevalling dadelijk haar bezigheden weer aanvangt, doch de man te bed gaat liggen, zich ziek aanstelt, en allerlei lekkernijen gebruikt, die hem door de vrouw bereid worden.

Boven zeiden wij, dat familienamen bij de inlanders onbekend zijn. De inlandsche Christenen in de Minahasa, op de Molukken en enkele volken der eilandengroepen in het zuidoosten van den Archipel, waar zich vroeger Portugeezen vestigden, maken daarop een uitzondering; door Portugeeschen invloed werden hier familienamen ingevoerd. Doch over 't geheel is en blijft de voornaam de hoofdzaak bij de meeste volken. En de keus van den voornaam hangt meestal geheel af van toevallige omstandigheden, soms van kleine gebreken of lichaamseigenaardigheden, enz., zoodat iemand die scheel ziet, „de schele", iemand, die klein is, „de kleine" genoemd wordt, enz. Bij de Javanen komt het ook nog voor, dat de kleinzoon, als de grootvader nog leeft, diens naam ontvangt; de kleindochter ontvangt dan den naam van de grootmoeder, een gewoonte, die ook bij ons bestaat. Op Nias geeft men de voorkeur aan triviale namen boven fatsoenlijke, nette namen; elders zoekt men fraaie namen voor meisjes, o. a. in de Padangsche Bovenlanden, als bijv. bloem, hartebloem enz.

Bij volken, die den Islam aannamen, komen veel Arabische namen voor. Het gebruik, reeds van de Javanen vermeld, dat de ouders den naam van het kind aannemen, is in Indonesië algemeen verbreid; het schijnt een specifieke gewoonte te zijn voor den westelijken kant van het Maleisch-Polynesische ras, en wordt zelfs bij de Hova's op Madagascar gevonden. Ook in Afrika en Amerika wordt het bij enkele stammen gevonden.

Den oorsprong van dit gebruik meende Wilken hierin te moeten zoeken, dat het een beknopte uitdrukking was voor de erkenning van zijn kind, in den tijd, toen het vaderschap zich begon te ontwikkelen; de Javaan wist dit niet korter en juister uit te drukken, dan door zichzelf, als zijn kind Poerwa werd genoemd, „Pak Poerwa", „vader van Poerwa" te noemen.

Opmerking verdient het verder nog, dat in den regel bij de volken van den Archipel niemand zijn eigen naam noemt; men acht het onkiesch, zijn naam uit te spreken, en zelfs bij rechtspleging, als het beslist gevraagd wordt, blijft de inlander niet zelden het antwoord schuldig, of hij zal eenvoudig zeggen, op een kameraad wijzend: „vraag het hem".

* * *

Aan de opvoeding der kinderen wordt weinig zorg besteed. De moeders zoogen de kleinen langer dan bij ons; als zij op de been is, draagt zij den kleine in den „salendang" op den rug met zich mee. Dagelijks ontvangt de kleine een bad, een ingewortelde gewoonte. Over 't geheel zijn de volken van den Indischen Archipel betrekkelijk rein, zoodat zij zich meerdere malen daags baden tot verfrissching. Verder gaat de zorg niet. De Papoea's echter baden zich nooit. Het eerste bad wordt bij vele volken ceremonieel genomen, en de bedoeling hiermede is, ziekten en onheilen bij tijds af te weren.

JAVAANSCH VROUWENTYPE MET KINDEREN.

Tot het vijfde of zesde jaar loopen de kinderen naakt rond in de desa. Zoo spoedig dit kan, helpen zij de ouders reeds hout sprokkelen, water halen enz. Dan komt de tijd aan, dat zij als veehoeders diensten verrichten. Opmerkelijk is het, hoe de lompe, logge karbouwen, die zelfs aan den tijger weerstand durven bieden en bij het zien van een Europeaan van woede brullen en ontembaar schijnen, zich door den kleinen Javaan gewillig laten leiden en besturen.

De karbouw is de innigste vriend van den Javaan; geen desa-man zoo arm, of hij tracht er een te bezitten. De zon gaat niet op, of de jongen is reeds bij zijn buffels in de kraal buiten de desa en trekt er mede naar de weide. Met zijn kort buisje, met of zonder broek, maar steeds met een hoofddoek om, en in den regentijd met een hoed op, van gedroogde bladeren gevormd, ziet men hem zijn lange zweep van goed zwiepende rotan zwaaien. En als hij vermoeid huiswaarts keert, legt hij zich voorover met de ellebogen leunend op de breede schoft van het dier, met de armen onder het hoofd.

De Javaansche jongens brengen zoo hun tijd door in de vrije natuur, spelende met hun makkers, nu eens van tijd tot tijd een wild varken nazittend, dan weer hengelend in de beek en wat de natuur al meer aanbiedt voor jongens genietend. Van schoolgaan is zoo goed als geen sprake, tenzij er in de buurt of niet te ver weg een school gevonden wordt. Als de vader godsdienstig is, laat hij de kinderen de *langgar* bezoeken, het bedehuis, dat in elke aanzienlijke desa gevonden wordt.

De langgar verschilt in inrichting bijna niet van de gewone woningen; meestal is hij van voren open. Het onderwijs in de langgar wordt gewoonlijk 's morgens en in den middag gegeven en duurt op zijn meest een paar uren. Velen bezoeken echter deze school niet, of komen te laat, en ook de leermeester, de goeroe, is geenszins trouw op zijn post. Daar hij meestal nog landbouw of eenigen anderen handel uitoefent, welke meer voordeel oplevert dan het geven van onderwijs, blijft hij niet zelden een halven of een geheelen schooltijd weg. En als er school gehouden wordt, bestaat dat onderwijs hoofdzakelijk in het leeren lezen, wat niet anders is dan het zingend opdreunen van gedeelten van den Koran. Men leest echter zonder het gelezene

te begrijpen, daar het Arabisch, waarin de Koran geschreven is, meestal zelfs voor den onderwijzer een taal is, welke niet verstaan wordt. Het leeren, dat op die wijze gedurende de weinige maanden, op zijn hoogst een jaar, welke het schoolbezoek duurt, plaats heeft, is onbeteekenend. Van onderwijs in schrijven en rekenen en andere nuttige kennis is in de dorpsschool geen sprake. Op scholen, die verder gaan, kunnen de inlanders den geheelen Koran leeren lezen, benevens andere Arabische werkjes, beginselen der geloofsleer enz. Doch verreweg de meerderheid der Javaansche bevolking geniet geen ander onderwijs, dan hetgeen in de langgar wordt gegeven. Slechts bij uitzondering wordt zoo hier en daar door een djoeroe-toelis, een schrijver van een inlandsch hoofd, aan eenige kinderen van hoofden eenig onderwijs in lezen en schrijven, de beginselen der rekenkunde en het schrijven van het Maleisch met Arabische letters gegeven, doch voor de kinderen der minderen is dat niet bestemd. Toch moet er bij dezen wel lust bestaan iets te leeren, zooals blijkt uit de roeterige en gehavende geschriften, die in de desa rondgaan en de sporen van een veelvuldig gebruik vertoonen. Dikwijls vindt men in de desa den een of anderen landbouwer, die lezen kan en den anderen mededeelt, wat hij leest.

* * *

Doch wij volgen het kind in zijn ontwikkelingsproces; over het onderwijs spreken wij later in het bijzonder.

Er bestaan verschillende ceremoniën en vormen in den Archipel, welke het kind moet ondergaan, vóór het tot man gerijpt is. De belangrijkste daarvan zullen wij hier noemen.

Het eerste *haarsnijden* van den jonggeborene is een plechtigheid, waaraan zoowel bij de Heidensche als Mohammedaansche volken veel aandacht gewijd wordt. De Menang-Kabausche Maleiers scheren het hoofd der kinderen kaal op twee vlokjes na, die blijven staan, soms uitgekamd worden, soms ineengevlochten, met kwastjes of amuletten versierd. Deze lokjes nu worden later afgesneden; het feest, daarbij gevierd, duurt eenige dagen. Bij Boegineezen en Makassaren wordt het haar van een kind op den leeftijd van een, twee of meer jaren plechtig gesneden, en wel, als het een prinsje is, met driemaal zeven scharen bij de laagste klasse slechts met één schaar. Ook op de Molukken vindt men plechtig haarsnijden; bij de Alfoeren van Halmaheira geschiedt het, als het kind begint te loopen; op Ambon snijdt de vader het kind een haarlok af, als het voor de eerste maal sagopap eet. Op de onderscheidene eilanden heeft het haarsnijden op verschillenden leeftijd plaats. Bij de Javanen knipt men op den 35—40sten dag na de geboorte het hoofd kaal en dit wordt herhaaldelijk verricht, tot zij 15 à 16 jaar zijn. Gewoonlijk laat men enkele vlokjes haar staan: bij de jongens een lok op het hoofd, bij de meisjes een lok op het voorhoofd, die later afgesneden wordt.

* * *

De *besnijdenis*, die bij alle volken van den Indischen Archipel plaats heeft, zoowel bij knapen als bij meisjes, is van meer belang. De besnijdenis heeft in Indië reeds bestaan vóór de invoering van den Islam; Dr. Breitenstein deelde zijn ervaring mede, dat de besnijdenis der inlandsche soldaten blijkbaar syphilietische ziekten tegenhoudt, zoodat zij hygienische beteekenis heeft. Toch wordt zij als een in 't bijzonder Mohammedaansche instelling beschouwd en geldt zij voor den Moslem als een ceremonie van opneming in het geloof. Zij wordt echter geenszins door de Moslemsche wet verplichtend geacht, maar als verdienstelijk (sonnat) beschouwd. De besnijdenis in den Archipel komt behalve bij de Mohammedaansche ook bij verschillende Heidensche stammen voor. Zoo o. a. bij de Papoea's op Nieuw-Guinea, nl. aan de oostkust; op Ambon en de Oeleassers werd zij vroeger algemeen in practijk gebracht. Bij de Alfoeren van Bosroe en in sommige gedeelten van West-Ceram wordt zij nog uitgeoefend. In de residentie Timor komt de besnijdenis voor bij de Savoeneezen, Rotineezen, Soembaneezen en Timoreezen; men vindt ze bij Heidensche stammen van Celebes, op de Philippijnen, bij de Tagalen, bij de Dajaks der zuid-ooster afdeeling van Borneo, op Nias, op Madagascar. Op Java heeft de besnijdenis tusschen het 12^{e} en 14^{e} jaar plaats. Ook bij deze plechtigheid ontbreekt het niet aan offermalen.

De besnijding der meisjes komt uitsluitend bij de Mohammedaansche volken van

den Archipel voor, zoodat dit gebruik zeker is overgenomen van de Arabieren, bij wie het oorspronkelijk is. Over 't geheel worden de meisjes op jeugdiger leeftijd besneden dan de jongens: bij de Javanen op hun 6e jaar, bij de Makassaren tusschen het 3e en 7e jaar. Ook de besnijdenis der meisjes beteekent min of meer een opnemen in het geloof.

* * *

Een even algemeen verspreid gebruik in den Archipel, doch ook elders, is het vervormen der tanden. Het is een zeldzaamheid, als men iemand ontmoet, hetzij man of vrouw, die deze bewerking niet ondergaan heeft. Den onderkant der bovensnijtanden vijlt men meestal gelijk van lengte, ook wel half af. Bij uitzondering worden de tanden gelijk met het tandvleesch afgeslepen. Bij de meeste volken worden bovendien de tanden van de onderkaak gelijk gevijld. Als de tanden niet geheel op het tandvleesch worden afgeslepen, zijn ze soms op de voorvlakken bewerkt, terwijl bij de Maleiers van Midden-Sumatra wel het gebruik bestaat, een gleuf dwars door het voorvlak der tanden te maken.

Het tandenvijlen geschiedt bij Maleiers en Javanen met een zaagje, een beiteltje, een vijl, een hamertje en een stuk steen, soms alleen dit laatste. Met de eerste fatsoeneert men de tanden in den gewenschten vorm, met het steentje slijpt men de ruwe kanten vlak.

Het tandenvijlen komt vrij algemeen voor bij de bewoners der Kleine Soenda-eilanden; spitsvijlen, met of zonder bewerking van het voorvlak, vinden wij hoofdzakelijk in enkele residentiën van Java. Dit spitsvijlen bestaat hierin, dat de tanden van de onderkaak puntig gemaakt worden, terwijl zij aan het voorvlak zoodanig bewerkt worden, dat, door het émail gedeeltelijk te verwijderen, een relief ontstaat, dat *widjitimum* = komkommerpit heet.

Het tijdstip van het vijlen der tanden valt gewoonlijk samen met het intreden der puberteit of van het huwelijk. Opmerkelijk is het ook, dat somtijds, o. a. bij de Alfoeren in de Minahasa, in de residentie Kedoe, in de ommelanden van Bengkoelen, op de Soela-eilanden en op Saleier de tanden eerst mogen gevijld worden, als de naaste bloedverwanten overleden zijn. Wilken ziet hierin de aanwijzing, dat het tandenvijlen eenmaal een rouwgebruik zou geweest zijn. In den Indischen Archipel komt het echter als zoodanig niet voor, wel als een noodzakelijke ceremonie van het huwelijk, en het schijnt dus, dat het een offerhandeling moet beteekenen.

Met het vijlen der tanden is het zwartmaken der tanden verbonden, hetgeen echter bij enkele volken niet voorkomt, zooals bij de bewoners der Mentawei-eilanden, bij de Timoreezen en Amboneezen. Deze volken stellen blanke tanden op prijs. Het zwartmaken der tanden geschiedt alleen, omdat men het mooi vindt. Ook gebruikt men op Java een watertje, waarmede de lippen gespoeld worden, om mond en lippen zwart te maken. Verder geeft het betelkauwen, dat met dezen leeftijd begint, een rood speeksel, waardoor de geheele mond een voorkomen verkrijgt, dat aan Europeanen walgelijk voorkomt.

* * *

Van de verdere vervormingen van het lichaam noemen wij in de eerste plaats het doorboren der ooren. Bij de meeste volken van den Archipel bestaat de gewoonte, in de oorlellen gaten te boren en die bovenmatig te verwijden, waardoor ook de oorlel vergroot. Eerst worden er kleine gaten in de ooren geboord, waarin pinnen worden gestoken, en deze worden van tijd tot tijd door dikkere vervangen, totdat de gaten eindelijk ongeveer de grootte hebben van een dubbeltje, waarin dan bij de Dajaks opgerolde cylindertjes van boombladeren gestoken worden.

Bij de bewoners van het eiland Nias hangen de oorlellen dikwijls tot aan de schouders, wat ook voorkomt op Engano. De Papoea's hebben dikwijls zulke groote gaten in de ooren, dat men er een of twee vingers door kan steken. Die gaten dienen natuurlijk alle, om er eenige sieraden in te hangen. In Polynesië komt dit gebruik niet meer voor, doch vroeger bestond het. Bij de Papoea's worden het middelschot van den neus en de neusvleugels doorgestoken, en hierin wordt een pin aangebracht, die bij sommige stammen door een dikkere vervangen wordt.

Enkele volken in den Archipel hebben de gewoonte, den *schedel te vervormen*. Bij enkele Dajaks is dit o. a. geconstateerd. Kunstmatige afplatting van het voorhoofd vindt men op Noord-Celebes, in de eerste plaats bij de Alfoeren van de Minahasa, en vroeger moet dit gebruik meer verbreid geweest zijn onder de Alfoeren. Ook op de Philippijnen bestaat dit gebruik. De gewoonte, om het hoofd van pasgeboren kinderen min of meer te fatsoeneeren, komt meer voor in den Archipel, doch is niet van groote beteekenis. Bij de Javanen trachten de inlandsche vroedvrouwen het hoofd na de geboorte te fatsoeneeren; of dit veel invloed uitoefent, wordt betwijfeld.

Het *tatoueeren* wordt in den Indischen Archipel gevonden op Zuid-Nias, de Mentawei-eilanden, bij de Dajaks, op de Philippijnen, op Ceram, de Tenimber- en Timorlaut-eilanden, bij de Papoea's enz. Het bestaat in het prikken van wondjes in de huid; de figuren, die men prikt, zijn verschillend naar de plaats; bij sommige stammen worden alleen de vrouwen, bij andere alleen de mannen getatoueerd.

Vele volken in Indonesië en ook daarbuiten hebben de gewoonte, zich de huid te beschilderen. Dit geschiedt o. a. bij de bewoners der Mentawei-eilanden. Bij hen beschilderen zich voornamelijk de vrouwen, somtijds ook de mannen, en bedekken zich het voorhoofd en de wangen met een geel, roodachtig kleursel, een gebruik, dat ook bij de Bataks der oostkust bestaat. Bij de Papoea's op Nieuw-Guinea vindt men hetzelfde.

De Balineezen smeren zich de huid pleksgewijze in met *boreh*, een soort van gele zalf; bij de Javanen is dit in zwang bij feestelijke en plechtige gelegenheden, waarbij het bovenlijf ontbloot blijft.

* * *

Wij komen tot het belangrijkste element van het familie-leven, namelijk het huwelijk. Al moge het huwelijk een historisch jonge instelling zijn, daardoor vermindert zijn sociale beteekenis in den tegenwoordigen tijd niet.

In zijn historische ontwikkeling wordt het huwelijk door vele sociologen van den laatsten tijd, en o. a. ook door Wilken, beschouwd als in oorsprong bestaan te hebben in een gewoon samenleven van de horde, waarbij alle mannen alle vrouwen gemeen hadden en allen zonder vorm van huwelijk samenleefden; hieruit zou zich de vaste verbintenis van enkele personen van verschillende sekse ontwikkeld hebben. Het communale samenleven was de eerste vorm, het individueele huwelijk een hoogere ontwikkeling daarvan.

Nu is het opmerkelijk, dat in den Indischen Archipel nog volken wonen, bij wie het individueele huwelijk onbekend is. Volgens Wilken is dit het geval bij de bewoners der Poggi-eilanden, die geheel naar welgevallen onder elkander leven en waarbij de gezamenlijke vrouwen als het ware het eigendom zijn van de gezamenlijke mannen, de mannen wederkeerig dat van de vrouwen. Ook de Loeboes kennen geen huwelijk en passen de liefde geheel vrij toe, en bij de Orang Sakai van Malakka bestaat het communale huwelijk. Een meisje blijft bij elken man van den stam beurtelings eenigen tijd, totdat zij de ronde gedaan heeft bij alle mannen en weder bij den eersten terugkeert. Ook op Borneo moeten stammen zijn zonder huwelijk en van de Alfoeren van Peling of Poeloe Tinggi, een der eilanden van den Banggaai-Archipel, wordt hetzelfde vermeld.

Op dat communale huwelijk, dat eens allerwegen bestaan zou hebben, volgde het huwelijk met een meisje buiten den stam, zoogenaamde *exogamie*, met het verbod, een meisje uit den stam te huwen. Bij de Maleiers van Midden-Sumatra en bij de Bataks moet dit nog voorkomen. De Bataks zijn verdeeld in stammen of *marga* en niemand mag in zijn marga huwen. Op Nias en bij de Alfoeren op Boeroe vindt men soortgelijke bepalingen.

Bij de exogamie kon de vrouw overgaan in den stam van den man of de man in dien van de vrouw. Het eerste geval, dat de man zijn stam verlaat en in dien van de vrouw overgaat, heeft ten gevolge, dat de kinderen tot den stam der moeder behooren, dat leden van den stam de nakomelingen zijn in vrouwelijke lijn, en dat de leden van een stam elkander alleen in vrouwelijke lijn bestaan. Men noemt dit het *matriarchaat*. Volgt de vrouw den stam van den man, dan heeft men het *patriarchaat*. Van deze beide vormen van verbintenis is het matriarchaat de oudste:

dit moet oorspronkelijk algemeen bestaan hebben in den Archipel en bij de Polynesische volken. Volledig komt het matriarchaat nog voor bij enkele Maleische stammen van Sumatra, nl. in de Padangsche Bovenlanden, doch het wordt bijna niet meer gevonden.

Tegenover de exogamie bestaat bij enkele volken het verbod, om met iemand van vreemden stam te huwen, iets, wat misschien een gevolg is van animositeit tusschen de stammen onderling. Men noemt dit *endogamie*. Bij twee volken in den Archipel moet dit voorkomen, nl. bij de Alfoeren van Noord-Celebes en de Dajaks.

Het individueele huwelijk in den patriarchalen vorm is zoo goed als algemeen in den Archipel, en de bovengenoemde voorbeelden zijn misschien slechts sporen van een vroeger meer voorkomenden toestand.

Hoewel de Islam den man toestaat, meer dan één vrouw te nemen, heeft toch de polygamie in den Indischen Archipel geen wortel gevat en bestaat deze alleen bij rijkeren, die zich de weelde van meer vrouwen kunnen veroorloven. Er is ook een volk in Indië, bij wie monogamie bepaald verplichtend is, nl. bij de Badoej's, in het zuiden van de afdeeling Lebak (Res. Bantam), een volkje, waarop wij later terugkomen.

Geregelde polygamie komt in den Archipel niet voor. Het huwelijk bij de Javanen werd vroeger zoo goed als geheel buiten de jongelieden tot stand gebracht; tegenwoordig bepaalt zich die gewoonte bijna uitsluitend tot de hoogere standen, bij de volksklasse niet meer, zooals wij zullen zien. Als bij deze de leeftijd van 15 à 16 jaren door den jongen bereikt is, ziet de vader rond onder de meisjes van de desa naar een geschikte vrouw voor zijn jongen en raadpleegt dezen in enkele gevallen; het meisje echter wordt nooit geraadpleegd, en soms wordt dit al op haar 3e—4e jaar uitgehuwelijkt. Dit tot stand brengen van het huwelijk sluit niet uit, dat bij het volk de jongelieden in vele gevallen elkander reeds goed hebben leeren kennen, nl. bij den oogst op de rijstvelden. De afgeslotenheid van de Mohammedaansche meisjes bestaat hier dus niet.

In den oogsttijd spoedt oud en jong zich naar de velden, om „padi" te snijden, en komen jongelingen en meisjes vrij met elkander in aanraking. Menig engagement wordt dan in stilte gesloten, dat later tot een huwelijk leidt, doch ook menig arm meisjeshart wordt hier hopeloos gewond, wanneer de man harer keuze zijn blikken op een gelukkiger mededingster vestigt, of de geheime taal van haar van liefde voor hem popelend hart niet begrijpt of niet wil verstaan, want haar toch is het recht ontzegd, een man te kiezen.

De wijze, waarop de jongeling zich bij die gelegenheid tegenover het meisje verklaart, is verschillend. Het geschiedt o. a. door haar te vragen, of zij hem een betelpruim wil klaarmaken, en het voldoen aan dit verzoek is een bewijs, dat zij den jongen niet ongenegen is. Zoo komen er geheime verbintenissen tot stand, een voorspel van het huwelijk, soms ook tegen den wil van den vader van den jongen, nooit tegen dien van het meisje. Dit staat onder ouderlijke macht. De vader van den jongen volgt dan toch in den regel den wensch van zijn zoon, en de volkshumor heeft dit reeds uitgedrukt in een spreekwoord: „de buffel volgt zijn jong". De regel is verder, dat de wederzijdsche ouders het huwelijk in orde maken.

Als het oog van den vader van een jongen op een meisje gevallen is, gaan vrienden als tusschenpersonen vooraf den vader van het meisje eens polsen en bij toestemming gaat daarna de vader met zijn zoon, die van niets weten mag, eens een kijkje nemen bij het meisje, en eerst als zij thuisgekomen zijn, deelt de vader zijn plan mede. Als de zoon er beslist bezwaar tegen heeft, gaat het huwelijk niet door; de stem van het meisje wordt niet gevraagd. Doch meestal stemt de jongen er mede in, want hij deed dat reeds vooraf, en de ouders beginnen te onderhandelen. Als dezen het over den bruidschat eens kunnen worden, is de zaak beklonken.

Bij het kiezen van een bruid wordt op verschillende zaken gelet, die als teekenen voor een goede huisvrouw beschouwd worden. De gelaatskunde speelt hierbij een rol. Zoo is een groot hoofd, volgens de meening, meestal een teeken van een weldenkend en kalm karakter; een klein hoofd daarentegen geeft een onverstandige, kortzichtige, driftige natuur aan. Rood haar wordt de vloek des duivels genoemd en wijst op een duivelachtige inborst; geelachtig-bruin haar doet den bezitter kennen als iemand van een nijdigen, valschen aard; zwart haar daarentegen is een bewijs van een mild, medelijdend en edelmoedig karakter.

Een smal voorhoofd duidt onverstand aan; een breed een streng en stug gemoed; rechte wenkbrauwen te hoog boven de oogen, wijzen op blufferigheid en trotschheid. Groote oogen zijn het eigendom van iemand, die langzaam, traag, maar goed geaard is; kleine van een, die goed, mild, medelijdend genoemd kan worden. Zoo zijn er nog een groot aantal kenteekenen, waarop gelet wordt door hen, die een bezoek afleggen bij het meisje, dat ten huwelijk gevraagd wordt voor een zoon of een vriend.

Het ideaal vooral is een vrouw met een lief, welbesneden, jeugdig, glanzend, frisch gelaat, sprekende oogen, gitzwart, weelderig hoofdhaar en korte, fijne ponyhaartjes, die zich coquet ter hoogte der slapen krullen, alsmede een lichtgeel getinte huid, waaronder de blauwgroen gekleurde adertjes hier en daar zichtbaar zijn. Een vrouw echter met een langwerpig rond, donker gekleurd, door een weelderige massa van bruinzwart en stijf haar omlijst en hier en daar door roode vlekken ontsierd gelaat, blauwzwarte oogen en een vrij langen, dunnen hals, wordt *doerga-sari* d.i. „stinkende bloem" of „de bloem des kwaads" genoemd.

Er zijn nog verschillende physionomieën, die hun eigenaardige deugden en gebreken bezitten en waarnaar de meisjes bij de Javanen getoetst worden. Hoewel de vrouw een vrij ondergeschikte positie in de Javaansche maatschappij inneemt, heeft bij het van nature idealistische Javaansche volk Hymen toch een groote beteekenis.

Om die reden wordt ook nog door berekeningen en voorspellingen uit de letters van het Javaansche alphabet, alle met cabalistische beteekenis in verband met maand en jaar van geboorte enz., afgeleid, of van een verbintenis van het paar heil kan worden verwacht. Ook de dag van het huwelijk wordt op deze wijze door geheimzinnige berekeningen vastgesteld, wat met het oog op de goede en slechte dagen noodig is.

De Javaan trouwt bij voorkeur op Maandag- en Vrijdagavond; in de Padangsche Bovenlanden zijn bijv. Zondag, Maandag, Donderdag en Vrijdag goede dagen.

* * *

Bij de Javanen wordt tegenwoordig het huwelijk volgens den Mohammedaanschen ritus gesloten en daarvoor geldt ook het Mohammedaansche huwelijksrecht. Wel worden nog enkele gewoonten of gebruiken bij het huwelijksleven gevonden, die waarschijnlijk uit den Hindu-tijd afstammen, doch het zijn enkele. Hiertoe behoort misschien de plicht van ouders en voogden, om de kinderen op behoorlijken leeftijd te laten huwen.

De eigenlijke huwelijksvoltrekking, als een gevolg der overeenkomst, waarbij de echtgenoot en de „*wali*" der vrouw hun toestemming door aanbod en aanname te kennen geven, geschiedt gewoonlijk in de moskee of „*medsdjid*" in tegenwoordigheid van den „penghoeloe" of diens plaatsvervanger en twee meerderjarige getuigen. Voor de voltrekking van het huwelijk ontvangt de geestelijke een kleine belooning, bestaande in geld, eetwaren, kokosnoten enz.

Een huwelijksakte, ofschoon enkelen die kunnen vertoonen, is niet bepaald noodig; doch bijna overal wordt tegenwoordig op Java, althans in de gouvernementslanden, door alleen tot het sluiten van huwelijken bevoegde Mohammedaansche geestelijken daarvoor in bepaalde registers, die door regenten worden gecontroleerd, aanteekening gehouden, vooral ook, omdat door het getrouwde paar een bijdrage van *f* 4—*f* 6 in de moskeekas wordt gestort.

Het Mohammedaansche recht bepaalt de verplichtingen der echtgenooten ten opzichte van elkander. Op den man rust de verplichting, zijn vrouw of vrouwen goed te behandelen, behoorlijk voor hun onderhoud zorg te dragen, zelfs na echtscheiding, gedurende den tijd, dat de gescheiden vrouw niet mag hertrouwen. Doch de vrouw is ook gehoorzaamheid verschuldigd en moet den man overal volgen. Heeft de man meer dan één vrouw, dan moet iedere vrouw een afzonderlijk huis hebben of op zijn minst een afzonderlijke kamer. Bij het nemen van een nieuwe vrouw moet de man, wanneer zij maagd is, zeven of anders drie nachten bij haar doorbrengen.

* * *

Karakteristiek is bij dit huwelijk het oorspronkelijk heerschend begrip, dat het meisje van haar ouders gekocht moet worden, iets, dat voor de invoering van den

Islam op Java bekend was; de geschenken, bestaande uit vruchten, ringen, kleederen enz., aan den vader van het meisje gezonden, zijn daarvan nog sporen. Die geschenken worden nog herhaald; ja, zelfs vindt men op vele plaatsen de verplichting, dat de bloedverwanten van den bruidegom geschenken zenden aan het hoofd, dat onmiddellijk boven hen geplaatst is, geschenken, verschillend in waarde naar het vermogen, en soms in buffels bestaande.

De gewoonte, dat de bruidegom bij het huwelijk aan de verwanten zijner bruid een zekere som gelds, bruidschat of huwelijksgift, moet geven, is algemeen verbreid in den Archipel en eveneens in de overige werelddeelen. De grootte van den bruidschat verschilt veel bij de onderscheiden volken en ook naar gelang van rang en stand. Bij de Timoreezen bedraagt de bruidschat voor vorstendochters verschillende goederen ter waarde van *f* 890 à *f* 940, terwijl voor een dochter van een gewoon man ± *f* 113 bedongen wordt. Bij de Maleiers van Palembang, Benkoelen en bij de Lampongers verschilt hij van *f* 100—*f* 2000. Weduwen zijn in verschillende streken goedkooper dan jonge meisjes.

VROUWENTYPE.

De bruidschat wordt in den regel betaald bij de voltrekking van het huwelijk, en dit wordt niet als wettig voltrokken geacht, zoolang hij niet geheel is aangezuiverd. Bij de Maleische bevolking van Palembang draagt de bruidschat meer dan elders het karakter van een losmaking der vrouw van haar verwanten; is die betaald, dan is het meisje vrij van haar familie.

Bij de volken van den Indischen Archipel vindt men nog de gewoonte, het huwelijk door schaking te doen plaats hebben, hetzij in werkelijkheid of enkel maar voor den vorm. In het laatste geval behoort het schaken tot de ceremoniën des huwelijks.

Waar werkelijk schaking plaats heeft, brengt deze daad den huwelijksband tot stand, zonder dat de ouders het recht hebben, daarover het veto uit te spreken. Zoo komt het in den meest zuiveren vorm voor op Bali. Daar geschiedt het schaken met voorweten der ouders, doch soms ook zonder hun voorweten en als een feitelijke roof tegen den zin van het meisje, waarbij de schaker zorgen moet, de woning van dezen of genen dorpsgenoot bereikt te hebben, vóór men hen heeft achtervolgd. Is dit laatste hem gelukt, dan behoeft hij geen vervolging meer te vreezen en door het betalen van boete alleen komt hij in het ongestoord bezit van de geschaakte vrouw. Zoolang hij echter de boete niet voldaan heeft, moet hij oppassen, zijn schuilhoek binnen een maand niet te verlaten, daar de bloedverwanten der geroofde alsdan het recht zouden hebben, hem te dooden.

Dit schaken tegen den zin komt alleen voor op Bali. Op de Ambonsche eilanden gaat aan ieder huwelijk een schaking vooraf, waarbij het meisje den jongen vrijwillig naloopt, doch de schaker moet den bruidschat in de bedstede van de beminde achterlaten, om den toorn der verwanten te stillen. Een paar dagen later begeeft hij zich naar de woning der familie, om vergiffenis te vragen, en daarmede zijn de formaliteiten afgeloopen. Bij sommige Papoea-stammen vluchten de jongen en het meisje, als zij het eens zijn geworden, gezamenlijk het bosch in, en daarna bespreken de ouders het huwelijk, stellen den bruidschat vast, enz. Ook bij de Bataks komt schaking voor, doch overigens op Sumatra niet veel; zij heeft daar, evenals bij

de Dajaks, plaats, als het niet zeker is, dat de ouders hun toestemming zullen geven.
Door dat veel verbreide gebruik der schaking is zij in de adat of het gewoonterecht als gewettigd geacht.

* * *

De ceremoniën bij de liefdesverklaring en de huwelijksvoltrekking zijn verschillend bij de onderscheidene volken van den Archipel. Van eenige wordt vermeld, dat de huwelijken zonder plechtigheden plaats vinden, o. a. van de *Orang Benoewa* van den Riouw-Lingga Archipel en van de Papoea's der Astrolabe-baai. Doch dit is uitzondering.

Bij de liefdesverklaring speelt de sirihpruim een gewichtige rol. Als de Alfoer van de Minahasa een meisje wil vragen, zendt hij haar een klaargemaakte sirihpruim; wordt die aangenomen, dan is dit een bevestigend teeken; weigert zij die, dan is dit een teeken van afwijzing. Is het meisje genegen, om de vrouw van den aanvrager te worden, dan zendt zij hem de pinang of betelnoot toebereid terug.

Bij de Lampongers komen de jongens en meisjes des avonds dikwijls bijeen, om te keuvelen, en hierbij maken zij kennis; op zingenden toon maken zij elkander complimentjes, het begin van hartelijke toegenegenheid.

Als op Bali het huwelijk door den priester is ingezegend, neemt de bruid een greep rijst, welke haar tot dit doel op een pinangblad wordt aangeboden, en stopt die in den mond van den bruidegom, die wederkeerig hetzelfde doet. Bij de Alfoeren van de Minahasa eten bruidegom en bruid als trouwplechtigheid gemeenschappelijk een weinig rijst en een stukje spek en drinken palmwijn; dit alles wordt door den priester overhandigd. Gemeenschappelijk eten komt als huwelijksplechtigheid veel voor; bij sommige volken van den Archipel wordt een gemeenschappelijke sirihpruim gebruikt of gemeenschappelijk een cigarette gerookt; zoo o. a. bij de Alfoeren op Boeroe.

Bij de Javanen zijn de huwelijksplechtigheden vele. Zoo is het o. a. gebruik, dat de bruid ten teeken van eerbied voor haar bruidegom hem de voeten wascht. De huwelijken der aanzienlijken hebben met veel praal en vertooning plaats; bij huwelijken van prinsen en prinsessen worden groote optochten gehouden van soldaten, lijftrawanten, gewapend met pijl en boog, muzikanten, wajang-vertooners enz. Ook bij de Maleiers der Padangsche Bovenlanden komen dergelijke optochten bij huwelijken voor. Feestmaaltijden mogen bij de bruiloften niet ontbreken.

* * *

De huwelijksband in de Mohammedaansche landen is niet sterk, zeiden wij reeds vroeger (zie deel II pag. 46). De losheid der huwelijksvereeniging is een kenmerk van het Mohammedaansche leven.

Trots alle voorzorgen, om een goede echtgenoote te verkrijgen, is daardoor toch het huwelijk der Javanen niet altijd duurzaam, wanneer het blijkt, dat man en vrouw niet bij elkander passen. Dagelijksch gekrakeel is het begin, en als andere familieleden dit ontdekken, trachten zij de oneenigheid bij te leggen. Gelukt dit niet, dan volgt er niet zelden echtscheiding.

Volgens het Mohammedaansche recht kan een huwelijk ontbonden worden: 1° door den dood, 2° door afval van den Mohammedaanschen godsdienst, 3° door echtscheiding.

De ontbinding des huwelijks door echtscheiding is vierderlei: 1° als de vrouw haar vrijheid terugkoopt tegen betaling van een schadevergoeding aan den man voor haar verlies; 2° als de vrouw door den rechter gescheiden verklaard wordt, op grond dat de man zijn verplichtingen niet nakomt; 3° als de man zijn vrouw wegzendt en van haar verdere verplichtingen te zijnen opzichte ontslaat; 4° als de man den vloek over zijn vrouw uitspreekt.

Ook de vrouw kan echtscheiding aanvragen: 1° bij niet uitbetaling van de maskawin, als de man aangenomen heeft, die prompt te voldoen; 2° bij het niet verstrekken van behoorlijk onderhoud en kleeding; 3° bij verwaarloozing der plichten van den man gedurende den bijslaap, waarop de vrouw recht heeft; 4° bij krankzinnigheid of

melaatschheid van den man; 5° bij impotentie van den man, en eenige andere gevallen.

De echtscheiding wordt in de Mohammedaansche landen zeer gemakkelijk gemaakt en zoo gebeurt het op Java zelfs, dat een man voor de 13de maal in het huwelijk treedt.

Onze ruimte gedoogt niet, dat wij lang stilstaan bij dit onderwerp.

* * *

Wij komen thans bij onze beschrijving van de leefwijze van den Javaan aan het eind van zijn loopbaan. Dat een volk, zoo vormelijk als het Javaansche, zijn dooden niet met onverschilligheid behandelt, behoeft niet gezegd te worden. De bij sterfgevallen door de achtergelaten familiebetrekkingen in acht te nemen formaliteiten bezorgen dezen dan ook niet zelden veel moeite en werk en groote onkosten.

Zoodra bij de Javanen iemand gestorven is wordt het lijk van de plaats, waar het lag, onmiddellijk opgenomen en binnenshuis op de „pelataran" of de open ruimte van het erf, voor en achter het huis, op een amben of een bank neergelegd, om gewasschen en verschoond te worden. Voor deze wassching moet het lijk in een richting van oost naar west met het gelaat naar het westen geplaatst worden.

Als de overledene een man is, moeten de mannelijke betrekkingen, bij een vrouw de vrouwelijke betrekkingen het lijk verzorgen. De wassching geschiedt met vijf soorten van water: gewoon put- of rivierwater, loogwater, water, waarin tamarinde is gekneusd om het zuur te maken, water, waarin zout is opgelost, en water, waarin welriekende poudre de riz is gemengd.

Na de wassching met deze soorten van water wordt het lijk op een andere „ambien" gelegd, met het hoofd naar het noorden; daarna worden de armen kruiselings over de borst geplaatst, evenals bij het bidden, en verder wordt het lijk in wit lijnwaad (Europeesch) gewikkeld, soms drie, vijf tot zeven windingen, zoodat het geheele lichaam daarin verborgen wordt. Vervolgens wordt het op een mat in het middenvertrek van het huis geplaatst, totdat het grafwaarts gedragen wordt. Zoolang het lijk in huis is, worden aan het hoofd- en voeteneind lichten gebrand en soms ook wierook daaronder, soms daarnaast aan de windzijde.

Terwijl dit tehuis plaats heeft, graven eenige vrienden of familieleden op het kerkhof den kuil, 6 à 7 voeten diep, 8 à 9 voeten lang en 3 à 4 voeten breed. In den bodem van dien eersten kuil wordt veelal nog een andere gegraven, ter lengte en breedte van het lijk en 2½ à 3 voeten diep. Deze tweede kuil, „de doos" geheeten, vormt het eigenlijke graf.

Vóór de overledene naar zijn laatste rustplaats gebracht wordt, zegt de geestelijke nog het gebed op. Daarna wordt de baar door vier vrienden grafwaarts gedragen. De stoet wordt geopend door een priester, die de voorgeschreven gebeden moet zeggen, soms vergezeld van eenige andere geestelijken, die met hem gedurende den gang naar de begraafplaats de gebeden mede prevelen. Dan volgen de voornaamste familiebetrekkingen, zoowel vóór als achter en rondom de baar, waarover door een hunner een geopend zonnescherm wordt gehouden, terwijl de stoet verder gesloten wordt door vrienden en belangstellenden. Het overbrengen van het lijk geschiedt in korten draf en zooveel mogelijk in een vroolijke stemming, die evenwel niet luidruchtig is. Men doet dit, om het bewijs te geven, dat men den dood niet vreest, maar hem integendeel met vreugde tegemoet gaat, en het den betrokken familieleden niet past, droefheid te toonen over een verandering, die den overledene eer groot geluk dan het tegendeel belooft. De dood toch is voor den geloovigen Mohammedaan niets anders dan een voorgaan naar het Paradijs van Mohammed. Ook door hetgeen er nog uit den vroegen Hindu-godsdienst bij de Javanen is overgebleven, ziet hij in den dood niet het afschrikwekkend einde van dit aardsche bestaan, maar den overgang tot een hooger leven.

Het is een gewoonte bij de Mohammedaansche volken in onzen Archipel, om den overledene zoo spoedig mogelijk, in elk geval binnen 24 uren te begraven. De priesters, die het lijk grafwaarts vergezellen, en ook de familieleden zijn niet zelden in het wit gekleed of dragen in elk geval witte doeken over de hoofddeksels, als zij geen witte mutsen hebben. Gedurende den gang naar het graf wordt hier en daar eenig klein geld gestrooid; dit dient, om aan te toonen, dat de overledene gedurende zijn leven

zijn plichten van liefdadigheid en gastvrijheid heeft vervuld. Op de begraafplaats wordt het lijk van de baar genomen en in genoemden ondersten kuil in het graf gelegd, met het hoofd naar het noorden.

Na het uitspreken van het formulierengebed door den geestelijke wordt de onderste kuil met planken gedekt en daarna het graf weder met aarde gevuld. Eenige ruimte wordt in dien ondersten kuil voor het lijk gelaten, om den doode gelegenheid te geven, zich te kunnen oprichten, als de doodsengelen Nakir en Mongkir komen, om hem omtrent zijn geloof te ondervragen. Door een „gebed der begravenen", dat tevens tot „onderricht der dooden" dient, tracht de priester den doode daarop voor te bereiden en vervolgens wordt het graf verder met aarde opgehoogd, waarna men het den vorm verleent van een langwerpig heuveltje of „poendoeng."

Somtijds worden de graven met een houten of ook wel een steenen soort van tombe, waarvan de bovenkant open is, omringd. Boven de graven van hoog geplaatste of hoog in eere gestaan hebbende personen worden vaak formeele gebouwtjes geplaatst in den geest van kapellen of mausolea, doch in primitiever vorm. Op de graven van personen, die in een reuk van heiligheid staan, wordt niet zelden geofferd; dikwijls wordt ook bij deze graven gewaakt.

De Javaansche begraafplaatsen worden met boomen en bloemen overdekt, op aangenaam gelegen punten aangelegd, op heuvels en hellingen, vanwaar men een heerlijk vergezicht heeft. Sommige begraafplaatsen zijn omheind.

Zoodra de begrafenis is afgeloopen, begeven de personen, die er aan deelnamen, zich naar het sterfhuis, waar de eerste der voor de dooden voorgeschreven offermaaltijden wordt aangericht.

De begrafenis van meergegoeden en adellijke en vorstelijke personen geschiedt met dezelfde formaliteiten, doch met meer weelde. De lijkstoet van vorstelijke personen gaat gepaard met militaire honneurs.

De rouwkleur der Javanen is wit. Er worden echter geen bijzondere teekenen van rouw gedragen; alleen onthoudt de weduwe zich in den rouwtijd van het dragen van opschik en neemt zij geen deel aan eenig feest. De weduwnaar kan dadelijk hertrouwen, doch fatsoenshalve wacht hij gewoonlijk een paar maanden.

* * *

Niet bij alle volken in den Archipel besteedt men dezelfde zorg aan de begrafenis. De minste zorg hiervoor is wel, dat men de dooden niet begraaft, doch op een uitsluitend hiervoor bestemde plaats in het bosch legt, zooals op de Mentawei-eilanden geschiedt, als ook op zuidelijk Nias (op Noord-Nias worden de lijken begraven). Bij de Dajaks in Serawak en ook op Boeroe plaatst men de lijken op hooge stellingen. Het achterlaten van lijken in de wildernis geschiedt met het doel, de lijken een prooi der roofvogels te doen worden.

Vóór de invoering van den Islam werden de lijken op Java gedeeltelijk verbrand, gedeeltelijk in de wildernis gelegd. De Hindusche Balineezen verbranden nog tegenwoordig de lijken. Ook bij enkele Dajaks komt de verbranding nog voor.

De gewoonte, om de lijken te mummificeeren, door ze aan een proces van rooking en uitdroging bloot te stellen, treft men algemeen bij de Papoea's aan, alsmede bij de Dajaks aan de Boven-Kapoeas.

Het begraven van lijken geschiedt gedeeltelijk in de aarde, gedeeltelijk in boomen. Dit laatste heeft o. a. plaats bij de Olo Ot, de Poenan's, de Manketan's en bij de geringere Timoreezen. Men kiest daartoe den stam van den ijzerhoutboom uit, dien men uitholt en zoo zorgvuldig sluit, dat men niet bemerkt, dat er iets in den stam verborgen is. De boomen blijven leven en de geschonden plaats wordt weer met schors bedekt.

De Javanen en de meeste volken, die hun dooden begraven, leggen ze in den grond zonder kist; begraven in een doodkist is meer uitzondering dan regel. De Dajaks der Z. O. afdeeling begraven hun dooden in een voorloopige doodkist. Bij de Alfoeren van de Minahasa werden voorheen de lijken in steenen potten begraven.

De doodenfeesten zijn algemeen in gebruik bij de inlanders. Het is een feest, waarbij men zich aan eten en drinken te goed doet, soms zelfs te buiten gaat. Wij mogen daarvoor echter niet te veel zeggen: nog niet zoo lang geleden was dat in ons

land eveneens het geval. Bij de vroolijkheid vergeet men echter het beweenen van den doode niet, al is het meer vorm dan gevoel.

Eigenaardig is het, dat enkele Heidensche stammen, om rouw te betoonen, zich er tegen verzetten, dat het lijk begraven wordt. Het lijk van een aanzienlijken Batak bijv. wordt in een soort van lijkkoets geplaatst en door een razende menigte grafwaarts getrokken, terwijl anderen den wagen trachten terug te voeren. Dit is, om de gehechtheid aan den doode symbolisch voor te stellen. Bij de Timoreezen trachten vrouwen de dragers te beletten, het lijk van den geliefden doode uit de woning te ontvoeren. Op Rotti heeft zelfs een formeel gevecht plaats, als de dragers het lijk komen halen.

Een gebruik is het bij vele volken van den Archipel, dat den doode in het graf allerlei zaken worden medegegeven, als eetwaren, kleederen, wapenen; bij sommige krijgen de dooden zelfs een aanzienlijke waarde in het graf mede.

Overal bestaat de voorstelling, dat de dieren, voor het doodenfeest geslacht, ten bate komen van den overledene. Die opvatting heeft ook geleid tot menschenoffers, welke enkele volken bij een begrafenis brachten, en die tot voor kort nog bij de Dajaks in gebruik waren, ook op Soemba voor kort nog voorkwamen en zelfs op Java.

Het nalaten van verschillende handelingen bij sterfgeval, als teeken van rouw, dat wij reeds bij de Javanen leerden kennen, bestaat algemeen. Men mag geen feesten bijwonen, men moet zich onthouden van zekere spijzen, enz. en het dragen van de gewone kleeding en sieraden is verboden. Bij enkele volken worden de sieraden, welke niet gemakkelijk verwijderd kunnen worden, als armbanden, beenringen enz. gedurende den rouw door bedekking met boomschors aan het oog onttrokken. Hetzelfde vindt men ook in ons land bij den boerenstand: in het noorden overtrekken vrouwen gedurende den rouw de gouden en zilveren sieraden, als oorijzer enz. gedeeltelijk met rouwfloers.

Bij de Alfoeren van de Minahasa en Ceram, op de Kei-eilanden en bij de Beloneezen laten de vrouwen in den rouw het haar ongekamd los hangen, in plaats van het in een wrong opgenomen te dragen.

HOOFDSTUK V.

KLEEDING EN VERMAKEN DER MALEISCHE VOLKEN.

Wij hebben de belangrijkste gebeurtenissen uit het familieleven der Indische volken de revue doen passeeren. Thans zullen wij in de eerste plaats nader stilstaan bij de kleeding en lichaamsversierselen.

Dat de kleeding in het tropisch klimaat, waar de temperatuur geen lichaamsbedekking noodig maakt, niet van groote beteekenis kan zijn, hebben wij reeds vroeger bij onderscheidene volken opgemerkt. Daardoor staat de kleeding ook in nauw verband met de lichaamsversiering en is de laatste bij enkele volken bijna de eenige kleeding. Zoo is het o. a. bij de Papoea's aan de Humboldtsbaai en de stammen nabij de Oeta-rivier aan de zuidwestkust van Nieuw-Guinea, waar de stammen dikwijls geheel naakt loopen.

De eenvoudigste vorm der bedekking van het lichaam is de schaamgordel, in zijn eenvoudigsten vorm bestaande uit een reep zacht geklopte boombast of een stuk doek, dat een paar malen om het middel gewonden en van achteren van het onderkruis af tusschen de beenen doorgehaald, in een knoop voor den buik bevestigd wordt, in den regel zoo, dat de overschietende einden een weinig afhangen. Dit, het eenvoudigste en meest oorspronkelijke kleedingstuk, wordt nog gedragen door wilde stammen, als de Loeboes en Koeboes op Sumatra, de Niassers, Mentawei-eilanders, Dajaks, de Alfoeren op Celebes; zelfs de Soendaneezen dragen nog den schaamgordel bij hun dagelijksche werkzaamheden.

Een hoogere ontwikkeling der kleeding vindt men in de *kain*, de Maleische naam voor een stuk doek, dat om het lichaam geslagen wordt en in het Javaansch *sindjong-wyar* heet, en de *sarong*, een soort van rok, die over de kain gedragen wordt. De sindjong-wyar wordt om het benedenlijf gedragen, waarna zij, om de lendenen en beenen geslagen, boven de heup om het middel vastgemaakt wordt. De sarong is van jongeren datum, misschien wel uit den vreemde afkomstig; in de desa's der binnenlanden ziet men die zelden door vrouwen gedragen en zelfs niet door den man. De hoogste ontwikkeling had de kleederdracht in die gedeelten van den Archipel, waar de meeste aanraking met vreemdelingen bestond en waar ook vreemde invloeden op de kleeding zijn te bemerken. Dit is op Java het geval geweest en wij vangen aan met dit eiland.

De kleeding der Javanen heeft uit den aard der zaak wel niet die ontwikkeling gehad als bij de Europeesche volken, maar toch eveneens een geschiedenis van vooruitgang en vertoont ook den invloed van vreemdelingen.

Vóór de komst der Hindu's bestond de kleeding voor de mannen uit een lange, smalle lap van boomschors, met het eene eind eerst als een gordel om het middel gewonden en dan tusschen de beenen door geslagen, zoodat het andere einde op den rug onder dien gordel doorgestoken als een slip afhing. Hiermede bedekten zij het bovenlijf tegen het weder. In den strijd gebruikten zij dierenvellen tot bedekking. De vrouwen droegen een kort rokje, hetwelk van het middel tot de knieën reikte en dat zij van bladeren vervaardigden. Het naakte lichaam versierden zij met allerlei opschik, tanden, vederen, schelpen enz., zelfs met grashalmen, bladeren en rotting.

1) De benaming *kain* wordt dikwijls voor *sarong* gebezigd.

Hoofd, hals, beenen, armen en vingers werden daarmede opgetooid, en de vrouwen droegen hoepels van rotting om het middel.

De Hindu-tijd was een tijd van ontwikkeling, ook voor de kleeding. De kunst om te weven werd blijkbaar van de Hindu's geleerd, en versierselen van goud en zilver werden in dien tijd bewerkt. Ook de *pajong* (het zonnescherm) en de *kris* danken de Javanen aan de Hindu's; het betelkauwen is eveneens door hen ingevoerd; misschien ook wel het doorboren der ooren, dat in overmatige overdrijving bij vele stammen van den Archipel een eigenaardig kenmerk is geworden.

De Arabieren hadden mede invloed op de kleeding, die nog altijd valt op te merken. De priester en de hadji dragen nog geheel een Arabische kleeding. Misschien is de hoofddoek van elders gekomen, als een navolging van den tulband. Het dragen van de broek werd in den tijd der Arabieren misschien algemeen verbreid. Van de Chineezen werd waarschijnlijk het werken met gouddraad geleerd, en zoo wist men weldra de door goud- en zilverdraad en teekening zoo kostbare *sarongs*, *kain's* enz. te maken.

De schaamgordel, de kain en de sarong zijn echt nationale kleedingstukken. Van de Arabieren, of misschien wel van de Hindu's, is een kleedingstuk overgenomen, dat het bovenlijf bedekt, bestaande in een soort van buis van verschillende snit. De Maleische naam hiervan is *badju*, waarvan ons *baadje* afkomstig is, dat thans veelal *baaitje* geschreven wordt, doch ten onrechte, zegt Wilken. De Javaansche naam van dit kleedingstuk is *klambi* of *kulambi*.

De broek is van de Arabieren afkomstig en wordt meestal onder de kain of sarong gedragen. De broek is lang of kort; de Atjehsche broek, die op Sumatra veel gedragen wordt, reikt over de knieën en heeft een zeer laag kruis.

Bij de Mohammedaansche volken van den Archipel is de hoofddoek algemeen in zwang, slechts een wijziging van den Arabischen tulband. De hoofddoek wordt verschillend geknoopt of vastgemaakt: bij de Javanen wikkelt men hem zoo om het hoofd, dat hij zonder knoop wordt vastgehouden zonder het insteken der einden; de Soendaneezen maken hem vast met een knoop, waarvan de einden los langs het hoofd slingeren. De Maleiers van Midden-Sumatra weten den hoofddoek fraai op te maken.

Tot beschutting van het hoofd tegen de zon draagt men hoeden van pandanbladeren, bamboebast, enz.

* * *

Gaan wij thans de kleeding der Javanen meer in bijzonderheden na.

De dagelijksche dracht van den kleinen man op Java is tegenwoordig nog hoogst eenvoudig en bestaat meestal uit niet anders dan een korte, tot aan de knieën reikende broek (katoq), die door middel van een bandje aan zijn gordel bevestigd is; verder uit een kort, nauwsluitend buisje, van zakken voorzien (klambi) en een hoofddoek (iket), waaronder een grove kam in het lange haar is gestoken. In een der zakken van zijn buisje heeft hij gewoonlijk zijn tabakskoker met eenige bereide djagoengbladeren en het benoodigde voor sirih-pruimen, in de andere een zakdoek.

Soms, als hij op reis moet of bezoeken aflegt, draagt hij over de broek een wijd en lang beenkleed of bebed, een katoenen gordelband en een tjapil, d. i. een van gevlochten bamboereepjes gemaakte ronde hoed of een van een klep voorziene en met laken bekleede Javaansche pet.

Bij den veldarbeid, voornamelijk op de sawah, ziet men hem echter niet zelden alleen met een zonnehoed, waaronder een hoofddoek, alsmede met een korte broek, soms zelfs eenvoudig met een om de lendenen vastgemaakt en tusschen de beenen doorgehaald en van achteren aan den gordel bevestigde lap.

De vrouw gaat in het dagelijksch leven even eenvoudig gekleed. Het lange onderlijfskleed, de „tapih", wordt aan den gordel vastgehouden door een eenvoudigen katoenen buikband, die niet zelden tevens tot beurs dient. De boezem en het bovenlijf wordt door de kemben of het smalle, maar vrij lange borstkleed bedekt, en daarover wordt weder een klambi of jakje gedragen. Op warme dagen en binnenshuis wordt deze niet altijd gebruikt. Als versiering gebruikt de desavrouw op zijn hoogst een paar oorknoppen van grof maaksel, een of meer goedkoope ringen, ook wel een haarspeld, doch meestal draagt zij deze versierselen niet.

Moet zij uit of op reis, dan voegt zij bij die kleeding veelal een „slendang", d. i. een smal, lang schouderkleed, dat dikwijls ook dient, om er het een of ander in te dragen. Als zij rijk is, gebruikt zij ook een koperen of zilveren pending of buikband.

De kinderen van den kleinen man, althans de jongens, gaan tot hun vierde of vijfde jaar meest naakt of hebben op zijn meest een sarong aan, een tot lijfbedekking dienend kleed, dat in tegenstelling met het wijde beenkleed of bebed aan elkander bevestigde einden heeft en daardoor den vorm vertoont van een katoenen of linnen koker of zak zonder bodem, een rok.

De meisjes dragen al heel vroeg een sarong of een tapih en een klambi. Ook ziet men deze kinderen niet zelden met halskettingen en armbanden loopen.

De meer gegoeden en hoofden of ambtenaren zijn in het gewone dagelijksche leven meestal op dezelfde wijze gekleed als de kleine man, doch dragen de bebed los om de beenen, niet of gedeeltelijk opgehaald. Als zij uitgaan, hebben zij onder de klambi nog een wit linnen kamizool met of zonder mouwen. Ook bij de vrouwen bestaat in het dagelijksch leven in de kleeding niet veel verschil; alleen de rijkeren dragen geregeld borstspelden, vingerringen, haarspelden, soms een collier. Als zij uitgaan, verwisselen zij de gewone klambi soms met de klambi koeroeng, d. i. een nauwsluitend, tot aan den hals gesloten zakvormig buisje. Ook is het gebruik van sloffen of muilen bij de vrouwen van hooggeplaatste inlandsche ambtenaren of adellijken vrij algemeen, terwijl de mannen niet zelden op sandalen loopen.

VORSTIN IN OUD JAVAANSCH COSTUUM.

Het hoofd is gewoonlijk, evenals bij de vrouwen uit den minderen stand, ongedekt en wordt bij het loopen in de zon door een zakdoek of slendang of door een gewoon, naar rang en stand verschillend statiezonnescherm of *pajong*, beschermd. Sommigen dragen tegenwoordig ook wel hoedjes met voiles van Europeesch maaksel, die echter slecht bij de Javaansche kleeding passen.

De ambtenaren, in dienst van het Nederlandsche gouvernement, hebben bovendien een voorgeschreven dienstkleeding, die in groot en klein tenue wordt onderscheiden.

De priesters, in hun qualiteit optredend, hebben grootendeels witte kleedingstukken, min of meer naar Arabisch model geknipt, en een tulband, terwijl zij veelal sandalen dragen. De santri of de aan een priesterschool opgeleide gaat in den regel ook in het wit gekleed en volgt daarbij zooveel mogelijk de dracht van den bedevaartganger.

Aldus de kleeding van den Javaan, bovenal volgens Mayer, die hen goed kent. Bij de Soendaneezen neemt men eenig verschil hiermede waar. Hun gewone kleedingstuk bestaat in de eerste plaats uit de *sarong* of *samping* (Soend.). De sarong in de Soendalanden is altijd vervaardigd uit geruite katoenen stof, *poleng* genoemd, die door de vrouwen zelf geweven wordt, terwijl het opperkleedingstuk op Midden-Java gebatikt wordt of voor dagelijksch gebruik soms van Europeesch maaksel is, naar dezelfde patronen of figuren geteekend als echte gebatikte kleedjes.

In de broek en het buis is minder verschil, maar zeer onderscheiden is de wijs, waarop de hoofddoek gedragen wordt. Bij plechtige gelegenheden volgen de Soendaneezen, zoowel mannen als vrouwen, de Javaansche kleederdracht; evenwel verstaan zij niet zoo goed als de Javanen de kunst, om de djarit (sarong) te dragen en den

hoofddoek op Javaansche wijze vast te maken, zoodat men met een goed oog reeds aan de wijze van kleeding de Soendaneezen en Javanen onderscheiden kan.

Behalve dit bestaan er nog kleine verschillen. De Javaansche vrouw draagt meest groote, zwarte oorbellen en de Soendaneesche altijd kleine, ook bij feesten; de Javaansche vrouw zelfs een lang blauw baaitje met nauwe mouwen, de Soendaneesche een kort, opzichtig gekleurd baaitje. De Javaansche vrouw gaat met gekruiste beenen zitten, evenals de mannen (silo); de Soendaneesche daarentegen gaat zitten met de beenen links of rechts van het lijf. Dit wordt „êmok" genoemd. De Bataviasche vrouwen volgen de Soendaneesche zitwijze; ook zitten zij op de balé-balé of op een stoel.

De Madoerees is gemakkelijk te herkennen aan het eigenaardig model van broek, dat hij draagt; van onderen af tot de knie zeer nauw, doch naar boven wordt zij wijder en vastgehouden door een lang wit of groen koord met kwasten, dat door een ruime schuif gaat.

* * *

De afwisseling in het leven, de ontspanning door vermaken en spelen worden ook geenszins gemist in het leven der bewoners van den Archipel. Muziek en tooneel zijn ook hier geliefd en gezocht.

MANNENTYPEN. JAVAANSCHE JONGELIEDEN UIT DEN GEGOEDEN STAND.

De bij alle volken het meest gebruikelijke muziekinstrumenten zijn de *trom*, de *fluit* en het *snarenspeeltuig*. Deze drie soorten van instrumenten komen ook in den Archipel in verschillende vormen voor, vooral de beide eerste. Verder komt door den geheelen Archipel de *mondtrom* voor, bestaande uit een staafje van bamboe, ijzer of andere stof, waarin een beweegbare ijzeren tong is gesneden, die, als het instrument aan den mond wordt gehouden, met den vinger in beweging gebracht wordt. Ook in Bengalen, bij de Papoea's en op Formosa komt de mondtrom voor.

De *neusfluit*, waarop niet met den mond, maar met den neus wordt geblazen, wordt op Borneo gevonden, en mede vindt men hier het *mondorgel*, bestaande uit een fleschkalebas, waarin een aantal rieten pijpjes met windgaten van ongelijke lengte rechtstandig bevestigd zijn. Ook in China vindt men dit instrument, doch verfijnd (zie deel II, pag. 331); of de Chineezen het naar hier gebracht hebben? De *schelptrompet* komt voor op Java, de Molukken, Timor en Nieuw-Guinea; verder in Bengalen, Japan, en de eilanden der Zuidzee. De *sasanoeh-ôh* op Rotti en Timor, bestaande uit een bamboezen koker, uit welks opperhuid eenige reepen gesneden zijn, onder ieder van welk een blokje geschoven wordt, dat dienst doet als de kam van een viool, schijnt een eigenaardig Maleisch muziekinstrument te zijn. Het *bamboe-instrument* schijnt geheel tot den Indischen Archipel beperkt te wezen. Nu eens is het de *angkloeng* van West- en Oost-Java en Ceram, bestaande in eenige in een raam hangende bamboezen pijpen van opvolgende grootte, dikwijls met snijwerk versierd, en welk toestel op de maat wordt geschud, dan weer zijn het instrumenten, hiermede overeenkomend, die met stokjes geslagen worden. De *goembeng* is een zeer dikke bamboe, waarin door middel van een bamboe-koker geblazen wordt, zoodat er doffe en zware geluiden ontstaan.

De *gamelan*, die op Java en in het Palembangsche voorkomt, maar bij de eigenlijke

Javanen thuisbehoort, vormt een geheel orkest, voor het grootste gedeelte uit slaginstrumenten bestaande, doch tevens uit strijk-, blaas- en tokkel-instrumenten. Bij de gamelan vindt men twee grondtypen. Een type bestaat uit een langwerpig vierkanten bak, om welks randen zijn aangebracht staven van opvolgenden toon en komvormige ketels van geel koper. Het andere type bestaat uit een staand raam, waarin een of meer grootere, zeer platte ketels hangen, die men *gong* noemt. Op deze instrumenten wordt met hamers van verschillende stof geslagen. Een eentonige, niet onmelodische muziek wordt hierdoor voortgebracht, wel iets gelijkende op onze klokkenspelen. Voor een Europeaan is het zelfs moeielijk, de melodieën te onderscheiden.

Een volledige gamelan vereischt 24 spelers, die altijd bij of met hun instrumenten op den grond zitten. Zij spelen zonder notenschrift, alles op het geheugen.

De oudste gamelan van Java is de Kandjeng kjahi Munggang, welker geschiedenis opklimt tot de Hindu-periode en die hoog in eere wordt gehouden. Omtrent den oorsprong van de gamelan bestaan slechts legendarische berichten.

Waar bij de eigenlijke Javanen de gamelan voorkomt, bezigt men in de Soendalanden de „angkloeng", boven genoemd.

Als snaarinstrumenten noemen wij nog de *tweesnarige viool*, *rebab* geheeten, met strijkstok, die over den geheelen Archipel in gebruik is, en de *Javaansche cither*, *tjalempoeng* of *seloekat* genaamd.

* * *

De tooneelvoorstellingen, die men bij de Javanen geeft, kunnen onderscheiden worden in zulke, waarbij de handelende personen door poppen, en die, waarbij zij door menschen worden voorgesteld, welke altijd gemaskerd zijn, behalve wanneer zij voor den vorst spelen. De eerste vorm is de oudste en wordt op Java en Bali *wajang* genoemd, een woord, dat schaduw of schim beteekent, omdat de toeschouwers de poppen eigenlijk niet mogen zien, maar enkel de schaduwen, welke zij op een scherm werpen. De voorstelling door gemaskerde personen heet op Java *topeng dalang*; zij bestaat in het uitvoeren van pantomimen door een georganiseerde troep onder het bestuur van een directeur „dalang" geheeten.

DANSMEISJE OP JAVA.

De wajangs worden in drieërlei soort onderscheiden: in *wajang poerwo*, *wajang gedog* en *wajang karoetjil*; bij de eerste zijn de poppen meestal uit buffelleder gesneden, fraai beschilderd en verguld, maar onbegrijpelijk wanstaltig; bij de tweede grootendeels uit dun hout vervaardigd, minder kostbaar en even onzinnig van vorm; bij de derde naderen de poppen meer tot de vormen van het menschelijk lichaam. In alle drie zijn de armen beweegbaar. Opmerkelijk is het, dat de wajang-poppen op Bali minder wanstaltig zijn dan op Java. Misschien is dit hiervan het gevolg, dat Mohammedanen schromen, menschelijke gestalten na te bootsen, wat bij de Balineezen, Buddhisten, niet het geval is. Een volledige wajang bevat ongeveer 200 poppen. De beide eerste wajangs worden altijd achter een scherm vertoond, waarop de schaduwen der poppen, door de daarachter hangende koperen lamp geprojecteerd, alleen door de vrouwen gezien worden: de mannen bevinden zich achter het scherm en zien de poppen zelf. Bij de wajang karoetjil, die ook overdag wordt vertoond, wordt òf geen scherm gebruikt òf men heeft een opening in het scherm gemaakt, zoodat de toeschouwer de poppen zelf ziet.

De „pringittan", de plaats, waar de wajang vertoond wordt, is gewoonlijk een houten loods, waarin als tooneelscherm een stuk doek gespannen wordt. Bij aanzienlijke Javanen dient daarvoor een kleine, overdekte galerij, waarin men het scherm spant. Achter het gordijn bevindt zich de *dalang*, de vertooner, die de poppen, welke hij in een kist bij zich heeft, laat manoeuvreeren, terwijl hij de rollen, die zij vervullen, reciteert. Als het noodig is krijgsrumoer na te bootsen, brengt hij met zijn voet een soort van ratel in beweging. Vóórdat de dalang zijn voorstelling begint, brengt hij steeds een offer aan de geesten. De dalang wordt bijgestaan door vele helpers, waaronder de muzikanten, soms ook door een zangeres. De voorstellingen beginnen des avonds en duren het grootste gedeelte van den nacht.

De wajangvoorstellingen geven gewoonlijk onderwerpen uit de oude, mythische

DE KRIJGSDANS OP BORNEO.

geschiedenis weer, toen de goden nog met de menschen verkeerden, onderwerpen uit de Javaansche heldensage en uit de lotgevallen der rijken Madjapahit en Padjadjaran.

Het Indische tooneel stelt zich daarbij ten taak, in den volsten zin des woords een getrouw, hoewel min of meer geïdealiseerd beeld van het menschelijk leven te zijn, van het leven in al zijn wisselvalligheden en contrasten. Vele stukken zijn uit de Sanskrietlitteratuur afkomstig, doch dikwijls buitengewoon vrij overgezet of veranderd, daar de bewerker die taal niet voldoende verstond en op eigen houtje uitleggingen gaf.

Eindelijk is nog de *wajang-bèbèr* te vermelden, waarbij geen poppen voorkomen, maar de dalang de geschiedenis, welke hij reciteert, op rollen papier afgeteekend laat zien, welke rollen verder afloopen, naarmate hij met het verhaal verder komt. Deze worden begeleid door de rebab of tweesnarige viool.

De *wajong-wong* (wong = mensch), tooneelvertooningen, waarbij menschen in plaats

van poppen optreden, heeft zich uit de gewone wajang ontwikkeld en dagteekent van het midden der 18e eeuw. Deze heeft zich echter tot de vorstenlanden beperkt en hier wordt zij nog alleen bij uitzondering vertoond. De personen spreken hierbij ook niet, evenmin als de poppen: dat doet de dalang; zij luisteren alleen door hun standen, hun mimiek de voordracht van den dalang op en versterken daardoor den indruk bij het publiek.

De *topeng* onderscheidt zich in het wezen der zaak niet van de wajang-wang; ook daarbij treden de personen zelf op in een tooneelvoorstelling. De topeng is echter niet uit de wajang voortgekomen, maar komt in de Soendalanden oorspronkelijk voor. Hier is echter ook de wajang bekend; eveneens komt de topeng bij de Javanen voor. Het woord topeng beteekent eigenlijk masker, gemaskerde voorstelling, omdat de vertooners gemaskerd zijn. De maskers zijn van licht, fijn hout vervaardigd en met zorg geschilderd; zij dienen, om daarmede de gelaatstrekken van overledenen of conventioneele personen voor te stellen. De maskers, die goden voorstellen, zijn geheel verguld, die van helden of aanzienlijken hier en daar verguld, goudgeel gekleurd enz.

* * *

Op Java zijn zang en dans steeds vereenigd: zangeressen van beroep zijn tevens danseressen. De danseressen heeten *talédek*, doch zijn in Europa meer onder den Soendaneeschen naam *ronggeng* bekend. Zij improviseeren hun liederen. Het dansen bestaat hoofdzakelijk in kunstmatige verdraaiingen van de lenden, armen en handen, terwijl de voeten nauwelijks gebruikt worden. De slendang wordt daarbij bij afwisseling om het lichaam geslingerd of uitgespreid. De danseressen staan nu eens stil, dan weer loopen zij voor- en achteruit, doch nimmer maken zij een springende beweging.

Ook in de andere gedeelten van den Archipel komen dansen voor, doch wij kunnen ons daarmede niet verder bezighouden. Van de vermaken op Java noemen wij nog de *tijgergevechten* op de vorstelijke verblijven, waarbij een buffel tegen een tijger vecht; de *hanengevechten*, die niet alleen op Java, maar op de meeste eilanden gevonden worden en waarop de Maleier nog meer verzot schijnt dan de Javaan. De hanengevechten wekken vooral emotie door de aanzienlijke weddenschappen, die daarbij plaats hebben. Bij alle feesten spelen de hanengevechten een voorname rol, vooral bij huwelijken. Behalve de Maleiers zijn ook de Makassaren en Boegineezen aartsliefhebbers van dit spel; bij hen hebben hanengevechten schier dagelijks plaats. Verder noemen wij nog de kwartelgevechten en de krekelgevechten; bij deze is ook het wedden weer de groote attractie. Op de Buitenbezittingen komen de krekelgevechten weinig voor; op Sumatra's westkust vindt men ze, maar alleen als een spel voor jongens.

HOOFDSTUK VI.

DE GEESTELIJKE ONTWIKKELING IN DEN ARCHIPEL.

De Mohammedaansche godsdienst en het Pan-Islamisme.

Wij hebben in de algemeene inleiding reeds met enkele woorden iets omtrent den invloed van vreemden op de godsdiensten van den Archipel medegedeeld. Aanvankelijk heerschte er het Heidendom, dat op onderscheidene eilanden onder den invloed der Hindu's kwam, waardoor de Indische godsdienst-beginselen hier wortel vatten, die echter, uitgezonderd op Bali, verdrongen werden door den Islam. Bij andere volken bleef het Heidendom nog voortbestaan. Na den Islam werd het Christendom gepredikt en in enkele gedeelten won het eenig veld. Dit is in enkele trekken de godsdienst-geschiedenis in den Archipel. En deze geschiedenis wijst ook aan, waar de elementen gezocht moeten worden tot de ontwikkeling van den godsdienst.

Tegenwoordig kan men bij de volken van den Archipel aldus onderscheiden: den Islam, het Heidendom, het Hinduïsme (Bali) en het Christendom. Bij de vreemde oosterlingen, als de Chineezen o.a., vindt men nog andere godsdiensten, welke wij bij de betreffende volken beschreven hebben.

Van den grootsten invloed in den Archipel is de Mohammedaansche godsdienst, welke, op een enkele uitzondering na, door alle zoogenaamd beschaafde stammen der inlanders, d. i. ± $^5/_6$ van de geheele bevolking of ongeveer 25 millioen zielen, beleden wordt. Het eigenaardig karakter van dien godsdienst en zijn verbinding met de staatkunde geven er een bijzondere beteekenis aan.

Bij de godsdienstleer van Mohammed behoeven wij hier niet stil te staan; wij beschreven die reeds vroeger (deel II, pag. 32). Wij hebben op deze plaats enkel te beschrijven, wat die godsdienst is voor de bewoners van den Archipel, en aan te toonen, wat er nog van Heidendom en Hinduïsme over is.

De Mohammedaansche inlandsche bevolking van den Archipel behoort tot de sekte der Sunnieten (zie deel II, pag. 40). Op juridisch gebied behooren de Muzelmannen van den Archipel tot de school van den imâm *Sjafii*, hetgeen er op wijst, dat de Islam hier uit Arabië of zuidelijk Dekan afkomstig is. Op theologisch gebied is de overheerschende richting in den Archipel die van het gematigd Soefisme of mysticisme, waarvan Ghazzali (overl. 1111) de grondlegger is. Deze richting heeft ten doel, om het gevoelsleven althans een bescheiden plaats te geven in den Islam, naast de dorre leerstellingen der dogmatiek en het formalisme van den eeredienst. Overal, waar het theologisch onderwijs verder gaat in den Archipel dan elementaire kennis, zijn de werken van Ghazzali algemeen gebruikelijke leerboeken; in verschillende inlandsche talen zijn die overgezet.

Welken invloed de leer van Mohammed heeft gehad op de bevolking van Nederlandsch-Indië, valt niet met een paar woorden uiteen te zetten en wordt verschillend beoordeeld. Gaat men uit van het beginsel, dat enkel het Christendom de ware godsdienst is, dan is men onbillijk ten opzichte der leer van Mohammed. Wij moeten ook hierin wel de leer van de praktijk onderscheiden, zoowel bij den Islam als bij het Christendom.

De staatkundige invloed van den Islam is ongetwijfeld groot, en dat die voor het Nederlandsche gouvernement niet altijd voordeelig is, zagen wij.

Anders is het met den zedelijken invloed van den Islam gesteld. Dat de Islam vele ingewortelde ondeugden der inboorlingen, als speelzucht, opiumgebruik, woeker,

hardheid tegenover schuldenaren en willekeur tegenover ondergeschikten bestrijdt en wel met meer kracht dan het Christendom, mag niet uit het oog verloren worden.

De economische invloed van den Islam is geen andere dan die van het Mohammedaansche vermogensrecht, zoover dit is aangenomen; echter heeft in Nederlandsch-Indië nooit het brengen van goederen in de doode hand een omvang verkregen als in andere Mohammedaansche landen.

Het geloof aan heiligen, hoewel oorspronkelijk vreemd aan den Islam (zie deel II, pag. 33) is toch in het Mohammedanisme ingeslopen, zeiden wij vroeger, en ook Nederlandsch-Indië bleef hiervan niet verschoond. Zoo heeft men overal in den Islam beschermheiligen, niet slechts van individuen, maar ook van bepaalde plaatsen of beroepen. Verschillende personen worden ook in Nederlandsch-Indië als heilig vereerd; wij noemen hiervan de vrouwen en metgezellen van Mohammed, zijn dochter Fatimah, zijn kleinzoons Hasan en Hosain, den Imam Sjafii, sommige stichters van geestelijke broederschappen, speciaal Abd al-Quadir al-Djilani, Mohammed as-Samman en Ahmad ar-Rifâ'i. Ook bestaat in den Archipel een sterke neiging, om behalve reliquieën van heiligen nog andere voorwerpen als heilig te vereeren en daaraan bovennatuurlijke kracht toe te kennen, daaraan geloften te doen. Zeker is dit een uiting van het oude Heidendom.

* * *

Is het den Javaan ernst met de eerste leer der geloovigen: „er is geen God dan Allah en Mohammed is Allah's profeet?" vraagt Snouck Hurgronje. Is de Islam ook een kleed vol gaten, waardoor telkens de half gehinduiseerde Polynesiër heen gluurt, zooals sommigen beweren? Men betwijfelt, ja, ontkent den Mohammedaanschen zin der Javanen. Wel liggen de woorden ter eere van Allah den Javaan in den mond bestorven, zeggen velen, maar de zin is hem vreemd. Hij gelooft meer aan het bestaan van bovenmenschelijke wezens, van produkten, deels van de verbeelding der Polynesiërs zelf, deels van die der Hindu's; zijn slamatans of offermaaltijden draagt hij op aan de geesten der voorvaderen, beschermgeesten der desa's en rijstvelden; hij bezoekt de kramats, de heilige graven der wali's, waarvan sommige blijkbaar oorspronkelijk Heidensche waren; hij offert wierook bij heilige boomen en in zijn godsdienstige formulieren wemelt het van geesten. Zoo wordt dikwijls geredeneerd, op den schijn afgaande. Doch de heer Snouck Hurgronje toont aan, dat, hoewel genoemde verschijnselen afwijkingen van de officieele geloofsleer zijn, toch de afstand tusschen de Mohammedaansche leer der boeken en het geloof des volks in Oost-Indië niet veel grooter is, noch van anderen aard dan men ook elders, zelfs bij het Christendom, vindt, want naar hun beste weten willen de Javaan en de Maleier als *Moslims gelooven.*

Zijn de bewoners van den Archipel getrouw in het volbrengen van de plichten, welke de Islam hun oplegt? In de naleving der *reinheidswettten* en de verrichting der *dagelijksche* en *wekelijksche godsdienstoefeningen* zijn zij slechts getrouw in die plaatsen, waar de tegenwoordigheid van Arabieren haar invloed doet gelden, of waar vorsten en hoofden voorgaan. Evenwel, dat vindt men ook elders en bij alle godsdiensten. Men is er strenger met de vasten der negende maand dan met de ritueele gebeden. Doch wordt, hetgeen slechts zelden herdacht wordt, ook door de Christenen niet meer in eere gehouden dan het telkens voorkomende; wordt de oudejaarsavondpreek niet trouw bezocht door velen, die op Zondag nooit ter kerke komen? Om billijk te oordeelen, moet men vergelijken. Doch er is meer. De godsdienstige belastingen worden in een groot deel van Indië, zij het ook onvolkomen, toch opgebracht. De santri's en de bedelaars, aan wie men ook een deel dezer zaken schenkt, kan men beschouwen als de armen en behoeftigen, die hierop aanspraak maken. Priesters, die de wet verdraaien, worden streng veroordeeld. En hoewel de Islam de meesten in Indië vrijgesteld heeft van een bedevaart naar Indië, getroosten duizenden zich een aanzienlijke opoffering van tijd en geld, om Allah's Huis te bezoeken. Meer nog dan aan boeten schrijft men aan den „hadji" de kracht tot uitdelging der vroegere zonden toe, en de naam „hadji" is een eeretitel, waarop men gesteld is.

Al blijft de Oost-Indische Muzelman zeker beneden het ideaal van den geloovige,

toch blijkt uit het gezegde, dat men hem evenmin het recht ontzeggen mag van Muzelman te heeten, als men de meerderheid der Christenen den Christennaam onthoudt. Hoewel met veel oude begrippen vermengd, hoewel ook geenszins stipt, is de Javaan toch een Muzelman, zooals de meeste Christenen Christenen zijn.

Eigenaardig is in den Archipel ook het prestige en de eerbied voor Mekka, die hier grooter is dan elders onder de Mohammedanen. Daardoor gaan niet alleen velen ter bedevaart, die hiertoe niet verplicht zijn, zooals wij zeiden, maar ook zelfs een groot aantal, wien de wet een bedevaart *verbiedt*, namelijk zij, die dit doen ten nadeele van hun gezin of van crediteuren.

De bedevaartgangers uit den Archipel behooren tot hen, die zich te Mekka het gemakkelijkst onderwerpen aan het stelsel van exploitatie, dat daar op de bedevaartgangers wordt toegepast. Alles, zelfs het ongerijmdste, wat zij daar van hun gidsen of logementhouders vernemen, wordt door hen blindelings nagevolgd. En toch, de in den Archipel gevestigde Arabieren hebben weinig eerbied voor het internationale mengelmoes van bewoners, waaruit de bevolking van Mekka bestaat.

De invloed en het heilige prestige van Mekka hebben vanouds in den Archipel bestaan. Deze invloed van Mekka nu is, uit een staatkundig oogpunt beschouwd, een bedenkelijk verschijnsel voor het Nederlandsch gezag, omdat de personen, met wie de bedevaartgangers aldaar het meest in aanraking komen, zich door een minder gunstige gezindheid jegens Christenen in het algemeen en jegens de Nederlanders in het bijzonder kenmerken. Daarenboven is Mekka het centraalpunt van de geestelijke broederschappen; de broederschap der „Naqsjibandijah", die tegenwoordig voor het Pan-Islamisme ijverig propaganda maakt, heeft daar haar hoofdkwartier. En deze broederschappen ijveren niet alleen voor hun godsdienstleer, maar ook ageeren zij tegen andersdenkenden.

De werkzaamheid van het Mohammedanisme in den Archipel blijkt vooral uit de *toeneming* der bedevaarten naar Mekka. Op elken volwassen Moslem, in het bezit van gezond verstand en persoonlijke vrijheid, en die in staat is, de reis daarheen te volbrengen, rust de plicht tot het verrichten van de *hadj* of *bedevaart* naar de heilige plaatsen in of nabij Mekka op de daarvoor gestelde dagen. Wat de vrouwen betreft, geschiedt dit onder voorwaarde, dat zij de reis maken, hetzij met hun echtgenoot, hetzij met een hunner mannelijke bloedverwanten, met wien het huwelijk voor hen verboden is. Om tot de bedevaart in staat te zijn, moet men niet alleen de middelen bezitten, om de heen- en terugreis te kunnen doen, maar ook om jegens alle achtergeblevenen, in wier onderhoud men moet voorzien, zijn verplichtingen na te komen.

De bedevaarten uit den Archipel naar Mekka bestaan reeds lang. De Oost-Indische Compagnie trachtte hen zooveel mogelijk tegen te gaan; Raffles was zelfs van oordeel, dat het monopoliestelsel van de Compagnie werkelijk den stroom tegenhield. Na de herstelling van het Nederlandsch gezag breidden de bedevaarten uit Indië zich echter weder uit. De regeering besloot toen, om hen aan verordeningen te onderwerpen. Bij resolutie van 18 Oct. 1825 werd bepaald, dat alle Inlanders op Java en Palembang, die de bedevaart wilden doen, een recognitie van *f* 110 moesten betalen voor een pas naar Arabië; de opbrengst hiervan was bestemd, om de bevolking te ondersteunen in het herstellen van bedehuizen. Dit stelsel werd in 1852 ingetrokken. Na verschillende maatregelen volgde in 1859 een ordonnantie, bepalende, dat voor de reis naar Arabië een pas genomen moet worden, die niet wordt verleend, vóór de aanvrager kan aantoonen, dat hij de noodige middelen bezit voor de reis, en dat hij zijn betrekkingen verzorgd heeft achtergelaten,

Het verbeterd verkeer heeft sedert de bedevaarten vergemakkelijkt. Een groot deel der pelgrims maakt thans gebruik van de directe scheepsgelegenheid naar Djeddah, welke o. a. de maatschappijen Ocean, Nederland en de Rotterdamsche Lloyd aanbieden. Door deze rechtstreeksche reisgelegenheid en de instelling van een Nederlandsch consulaat te Djeddah is een eind gemaakt of beperking gesteld aan velerlei misbruiken, uitzuigerij en exploitatie der Inlanders.

Het aantal der bedevaartgangers is zeer groot. Volgens het Koloniaal Verslag bedroeg het in 1885: 4692, in 1895: 7128, in de tusschenliggende jaren schommelde het tusschen deze cijfers.

Volgens opgaven van den Nederlandschen Consul te Djeddah werden in 1896 niet minder dan 11,788 inboorlingen van Nederlandsch-Indië in het pelgrimsregister ingeschreven, een tot dusver nooit bereikt cijfer, hetwelk dat van het aantal deelnemers uit den Archipel aan de laatst voorgaande „groote" bedevaart, die van 1893, nog met 3696 overtrof, terwijl de bedevaarten van 1894 en '95, volgens de aanteekeningen van het consulaat, door respectievelijk 6874 en 7128 Nederlandsch-Indische onderdanen waren medegemaakt. Onder de bovengenoemde 11788 ingeschrevenen voor 1896 bevonden zich 2011 vrouwen en 880 knapen en meisjes.

De terugreis werd in 1896 aanvaard door 912 pelgrims van vorige jaren en door 9926 van de 11,706, die bij het consulaat waren of werden ingeschreven als voor de bedevaart van 1896 uit Indië vertrokkenen, zoodat 1780 of ruim 15 pCt. hun passen onafgehaald lieten, welke grootendeels hun verblijf in Hedsjas wenschten voort te zetten.

Die toeneming van het aantal hadji's uit den Archipel naar Mekka wijst er op, dat het Islamisme hier meer en meer invloed verkrijgt, de gemoederen dieper vervult en tot fanatistische handelingen drijft.

Welke is de oorzaak van de toeneming der bedevaarten naar Mekka? In de eerste plaats zijn er velen, die, hun hoogste heil vindend in een religieuzen wandel en het volbrengen van de door Mohammed voorgeschreven plichten, zich hun leven niet kunnen denken zonder een persoonlijk bezoek aan Mekka. Anderen worden naar deze plaats getrokken door den geest tot studie; zij willen meer van de theologie weten dan de weinig omvangrijke kennis, die in hun vaderland te vergaderen is op *langgar's* en *pesantren*. Zij willen hun studiën voltooien in landen, die de grootste godgeleerden hebben voortgebracht, en waarvan de poorten niet voor hen gesloten zijn.

Doch verder zijn er velen, die gaarne willen doorgaan voor een man van gewicht. En de hadji is in de oogen van minder bevoorrechte dorpsgenooten bijna een heilige; hij alleen draagt de Arabische kleeding en het is hem gemakkelijk, om aan den kost te komen. Wel zijn de tijden voorbij, dat de hadji's ongeveer geheel leefden ten koste der overige bevolking, en velen vatten hun vroeger werk na hun thuiskomst weder op, maar toch blijft er met het verkoopen van *djimats* (amuletten of talismans) het bidden voor het zieleheil van afgestorvenen, nog gemakkelijk iets te verdienen. Ook heeft de hadji grooter kans, om tot dorpspriester benoemd te worden, dan een ander. Doch daarnaast heeft een soort van werving plaats van hadji's door agenten, ongeveer op de wijze als dat geschiedde voor stoombootmaatschappijen en landbezitters door landverhuizingsagenten, natuurlijk om daarvoor een aanbrenggeld te ontvangen. Dit werven geschiedt echter tevens uit politieke beginselen, namelijk om de Islamieten in Mekka te brengen onder den invloed van de pan-islamistische propaganda en die aldus uit te breiden.

Het Pan-Islamisme.

Wij moeten nog een oogenblik stilstaan bij het pan-islamisme, mede tot aanvulling van hetgeen wij in deel II, pag. 32 enz. over den Islam schreven.

Tot voor korte jaren heerschte in de Westersche landen de meening, dat de groote wereldgodsdienst van den Islam aan het uitsterven was en langzamerhand verzwakt, vervallen en ontaard, uit gemis van levenskracht zou wegkwijnen. Men meende, dat er van de beginselen van den Mohammedaanschen godsdienst weinig meer over was dan de schijn, dan de vorm en de kleur, en dat deze weldra zouden weggevaagd worden van den aardbodem door den invloed der ideeën van de Indo-Germaansche volken.

Die meening was geheel onjuist en kon alleen berusten op een oppervlakkige beschouwing van de Mohammedaansche volken. De traditioneele voorstelling bestaat, dat de Islam zijn verbreiding te danken heeft aan het zwaard, en daardoor meende men in het afbrokkelen van het Turksche Rijk, den Islamietischen staat bij uitnemendheid, ook de teekenen van den val van het Islamisme te bespeuren. Toch was dat geenszins het geval. De tijden zijn voorbij, dat de Islam wordt voortgedragen achter de banieren van overwinnende legerscharen. Ook schijnt er een periode van rust en kalmte bestaan te hebben in de Islamietische wereld, een tijd van lusteloosheid, toen

men den loop der zaken en de uitbreiding van het geloof met onverschilligheid aanzag. Zulke doode getijden kan men waarnemen in de ontwikkelingsgeschiedenis van elk beginsel.

Doch met de uitbreiding der Europeesche koloniale bezittingen na het midden dezer eeuw, toen de Westersche natiën de hand uitstrekten naar landen en volken, die tot dusverre buiten het wereldverkeer hadden gestaan, ontwaakte ook het Islamisme uit zijn dommel. En sedert eenige jaren is het, alsof het bevel van den Profeet, om het geloof te verbreiden, opnieuw geklonken heeft, van Mekka uit door het Oosten naar het Westen, van den Stillen Oceaan tot den Atlantischen Oceaan.

In de laatste jaren openbaren zich in de half-Mohammedaansche landen verschijnselen, welke er op wijzen, dat er een propaganda-beweging voor de leerstellingen van den Islam gemaakt wordt, en dat er iets gist en woelt in den kring der ware aanhangers van den Profeet. De Islam is tot nieuw leven gewekt. Wel zijn het nog kleine feiten, lichte golfjes in het niveau der historie, maar daardoor zijn zij juist teekenend en moeten zij niet onwaarschijnlijk als de voorboden van een naderenden storm beschouwd worden.

* * *

In Juni 1897 vermeldden de bladen, dat in het kleine landstadje Béja van noord-Tunis, in een gewest, waar verdraagzaamheid heerschte tusschen Mohammedanen en Christenen of andersdenkenden, de als vreedzaam bekend staande Bedoeïenen op het onverwachtst met de wapens in de hand de stad binnendrongen, de vreedzame marktbezoekers overvielen en de winkels plunderden, eerst wijkende voor de overmacht der Fransche beambten en soldaten, die ijlings opgeroepen werden. Deze gebeurtenis bleek weldra niet op zichzelf te staan, want weinig later kwamen onrustige stammen uit Oran in beweging, en kort daarna ontstond een kortstondig oproer in Kabylië, eveneens een uitvloeisel van het Mohammedaansch fanatisme, dat daar wakker werd.

Ongeveer gelijktijdig hiermede kwamen er berichten van een opstand uit Madagaskar, waar de Sakalawa's, echte Negers aan de westkust, het Fransche leger overvielen, iets, wat aan de samenwerking van Mohammedaansche goud- en slavenhandelaars met fanatieke Maraboets (Mohammedaansche heiligen) uit Mekka werd toegeschreven. Daarenboven had in Britsch-Indië een opstand der Mohammedaansche Afridi's en Orakzais plaats en vond men ook in Nederlandsch-Indië sporen van onrustige beweging bij de Islamietische bevolking.

Dat deze bijna gelijktijdig plaats gehad hebbende verschijnselen in de Islamietische wereld op zichzelf stonden en toevallig samenvielen, is niet aan te nemen, te meer, daar nog andere feiten er op wijzen, dat er onrust broeide. De overwinningen der Turken op de Grieken in den laatsten oorlog werden in schitterende tafereelen door woord en beeld aan de Mohammedaansche volken van Noord-Afrika en elders bekend gemaakt, en hierdoor werd de historische roem van de zegevierende Halve Maan weder in herinnering gebracht bij de Mohammedanen, werd het besef van religieuse kracht opnieuw wakker en geëxploiteerd door geestdrijvers, die politiek en religie samensmolten tot verheffing van eigen grootheid, tot roem van den Islam, en die tot dat doel de Islamietische volken wilden scharen om den persoon van den Sultan van Turkije. Zoo ontstond er een richting en streven in de Islamietische wereld, die men als *pan-islamisme* 1) aanduidt. Hieronder verstaat men het beginsel, om alles, wat Islamietisch is, te vereenigen door één band, te bezielen door één streven, te vervullen met één doel, te maken tot één geheel. Aanvankelijk had dat pan-islamisme ongetwijfeld een religieuse beteekenis, meer op zuivering der leer doelend, zonder directen invloed op de politiek, maar bij een godsdienst als de Mohammedaansche, waar politiek en religie zoo nauw verbonden zijn, kon het theoretisch streven niet buiten de praktische staatkunde blijven staan, en enkele personen streden onder een religieuse banier voor een staatkundig doel.

Men noemt de namen van een Scheik Senussi en van een Scheik Dhaffer, van

1) *pan* = alles, geheel; *pan-islamisme* = beweging van geheel de Islamietische wereld. Op dezelfde wijze werd gevormd *pan-slavisme*, het streven, dat in Europa bestaan heeft, om alle Slavische volken te vereenigen onder Rusland.

welke de eerste uit de diepten van de Lybische woestijn, de laatste uit het paleis van Yildiz-Kiosk te Konstantinopel de draden in handen zouden hebben, welke zich als een net om de wereld spannen, teneinde de pan-islamietische beweging te leiden. Welke beteekenis deze personen in werkelijkheid hebben, hoe zij leiden en tot welke der Islamietische broederschappen zij behooren, is niet geheel bekend, maar juist de onzekerheid omtrent hen heeft ten gevolge, dat hun beteekenis nu eens overschat, dan weer onderschat wordt, en dat door de vrees voor het onzekere op allerlei wijze de leiders der pan-islamietische beweging omhuld worden met een macht, welke zij misschien niet bezitten, of dat het optimisme hun invloed te gering telt. Doch een feit is het, dat het pan-islamisme bestaat, werkt, telkens opduikt, arbeidt door zendboden en door de pers.

* * *

Het is niet met beslistheid te zeggen, wanneer de pan-islamietische beweging een aanvang genomen heeft. Volgens Gabriel Charmes 1) zou in de jaren na 1870 aan het hof van Bokhara een soort ligue ontstaan zijn, welke ten doel had, den Sultan Abdul Hamid in een verbond tegen de Engelschen in Afghanistan en de Russen in Turkestan te betrekken. Een hoofd uit Khokand, Kudhair Khan, zou destijds als agent gewerkt en in Mekka en Bagdad voor Kurdische en Arabische Scheiks een anti-Russischen-Engelschen kruistocht gepredikt hebben.

Aanvankelijk trad dit pan-islamisme tegen Europa op en was het eenigen tijd de bron van talrijke intriges in het Oosten. Doch in den tijd van het Berlijner Congres (1877), toen het Turksche Rijk in Europa verbrokkeld werd door de oprichting van het vorstendom Bulgarije, den afstand van Bosnië en Herzegowina, de onafhankelijkheidsverklaring van Montenegro en van Servië en Rumenië, waardoor de macht van den Sultan van Turkije een gevoeligen slag kreeg en hij in de oogen der Muzelmannen zeer vernederd werd, in dien tijd richtte zich de pan-islamistische beweging zelfs tegen den Grooten Heer. De Turksche Sultan, dien men als een voorvechter van den Islam beschouwd had, was niet in staat geweest te voorkomen, dat Rusland in Turkestan zijn gebied door overwinningen op Khanaten en Emiraten uitbreidde over de Islamietische landen, en dat was in de oogen van de echte Muzelmannen een bewijs van zwakte.

De Sultan van Turkije vereenigt nog altijd de macht van wereldlijk Sultan over de Turksche landen met die van Khalif van den Profeet in zijn persoon. In de laatstgenoemde qualiteit bezit hij de hoogste geestelijke macht bij de Mohammedanen, moet hij aan de spits staan van de geloovigen, is hij opvolger van den Profeet. Nu was reeds in de laatste regeeringsjaren van Abdul Azis (1861—1876) bij de jong-Turksche partij het beginsel opgekomen, om het Khalifaat te scheiden van het Sultanaat van Turkije. Na den Russisch-Turkschen oorlog kwam dit beginsel weder als politiek programma op den voorgrond in Arabië en in andere Turksche landen, bij partijen, die den Sultan vijandig gezind waren. Zoo richtte zich in den tijd, toen de Sultan zwak was, de pan-islamistische beweging zelfs tegen Turkije. Men wilde den Sultan zijn wereldlijke macht laten, doch hem den titel van „Imam van alle geloovigen en Khalif van den Profeet” ontnemen, een recht, dat, zeide men, door de Turken was geusurpeerd en alleen toekwam aan een natuurlijk nakomeling van Mohammed. Die stelling, welke met de beginselen van den orthodoxen Islam zeer goed is te vereenigen, was destijds het beginsel, waardoor zich de Scheiks van Hedsjas en Jemen vereenigden, en zij won spoedig aanhangers. Van Mekka uit werd dat beginsel door talrijke pelgrims naar alle deelen der Islamietische landen verbreid. Bij de Noord-Afrikanen, die de Turken niet vriendschappelijk gezind waren, vond die leer een goed bereide aarde, en bovenal dewijl de Koran ook vele bewijsplaatsen voor die leer aanbiedt, vond zij er spoedig ingang.

Die beweging bleef den Sultan niet verborgen, te meer, daar ook in Konstantinopel stemmen opgingen, welke voor de scheiding van het Khalifaat van het Sultanaat ijverden. Thans besloot de Sultan krachtig op te treden, wijl hij de gevaren der beweging voor zijn heerschappij inzag. Een brochure, waarin Kheredin Pacha de

2) La situation en Turquie. Revue des deux Mondes 1881.

beginselen der Arabische ligue verdedigd had, werd in beslag genomen en openbaar verbrand. Toch scheen de beweging nog voort te gaan en niet gemakkelijk onderdrukt te zullen worden, zoodat zelfs vrienden van den Sultan dezen aanrieden, vrijwillig de geestelijke waardigheid neer te leggen, teneinde daardoor de wereldlijke macht vaster te kunnen verzekeren, of om anders door adoptie van een nakomeling van den Profeet het Khalifaat in een zijlinie te brengen.

De Sultan sloeg echter een geheel tegengestelden weg in. In Mekka werd een Scherif benoemd, dien hij vertrouwde, en aan den nieuw benoemden Scherif te Mekka werd opgedragen, voor *Turksch-Islamietische* beginselen propaganda te maken. Hierbij moest hij de beweging der Arabische ligue, in plaats van te bestrijden, benutten en aanwenden in het belang van den Sultan.

Die politiek schijnt praktisch geweest te zijn. Honderden Scheiks trokken op bevel van den Groot-Scherif door de Islamietische landen, die de solidariteit der Islamietische volken predikten en hun aaneensluiting in naam van den Sultan noodzakelijk achtten. In den eersten tijd werden zij in de anti-Turksche landen nog met eenig wantrouwen ontvangen en maakten zij weinig proselieten. Nog in de jaren na 1880 was de afkeer in Noord-Afrika tegen Turkije zoo sterk, dat gedurende den veldtocht der Franschen tegen Tunis de pogingen, om een Afrikaansche ligue op te richten tegen Frankrijk, geheel schipbreuk leden, met welken ophef er ook van gesproken werd in Europeesche bladen. Zelfs nog vóór een tiental jaren was een algemeene Islamietische alliantie niet ernstig op te vatten, en de algemeene verwarring en verdorvenheid bij de aanhangers van den Islam deden er niet aan denken, dat een algemeen verbond der Mohammedanen, om zich onder de banier der Halve Maan te scharen, mogelijk zou zijn.

Doch de omstandigheden keerden ten gunste van den Sultan.

De onverstandige oorlog, dien de Grieken tegen Turkije begonnen en waarbij de Turken als overwinnaars schitterden, heeft de toestand zeer snel veranderd. De Scheiks hadden de beginselen van het pan-islamisme onder Turkije reeds ingang doen vinden bij vele volken, en de overwinningen van Turkije omstraalden den Grooten Heer weer met den glans van macht in de oogen der Mohammedanen. Die gebeurtenissen werden geëxploiteerd in de Mohammedaansche wereld. De Noord-Afrikaansche broederschappen der Mohammedanen sloten zich thans in groot aantal aan bij de Turksch-Islamietische beweging; hun Scheiks werden uit praktische inzichten van vijanden in voorstanders veranderd, en een algemeen streven, om den Islam weder te doen leven, bezielde allen. Zoo werd de Sultan het staatkundig en geestelijk middelpunt, waaromheen zich het pan-islamisme vereenigde, en de waardigheid van het Khalifaat was gered voor den Turk.

In Turkije zelf werd thans ijverig gewerkt voor het beginsel der opperheerschappij van den Sultan. Het Turksche paleisblad *Malumat*, dat algemeen verspreid werd in de Mohammedaansche wereld, opende een veldtocht tegen Franschen, Engelschen, Duitschers en Russen, die over Mohammedaansche onderdanen heerschten. Toen de groote mogendheden langs diplomatieken weg hun beklag gemaakt hadden over de opruiende taal van het blad Malumat, moest Nederland het ontgelden en werd er een aanval gedaan op de regeering van Nederlandsch-Indië, waar men de Mohammedanen schetste als onderdrukt door het Nederlandsch gezag. Dit blad, dat ook in Nederlandsch-Indië veel verspreid werd, om tegen het gezag op te zetten, werd hier toen verboden; of het geheel geweerd werd, valt te betwijfelen.

Dit alles wijst er op, dat de pan-islamietische beweging in nieuwe banen geleid was en vèr gaande bedoelingen in het schild voerde.

In den boezem van het pan-islamisme heerschen nog andere beginselen dan politieke, welke zich met deze vereenigen. Er is een streven naar terugkeer tot het oude, naar zuivering en hervorming van den ontaarden Islam, een zucht naar mysticisme, welke zich overal openbaart, doch hier sterker dan elders. Met het einde van elke eeuw schijnen dergelijke ideeën te rijpen bij alle volken en partijen. De beginselen der zuiveringsleer moeten wel ingang vinden bij velen uit het volk, en de geestelijke broederschappen, welke men in den Islam vele vindt en die berusten op hetzelfde beginsel, vonden daardoor uitbreiding. De Scheiks en Mokaddems der broederschappen zijn het, die daardoor de draden der geestelijke beweging in handen houden; in

Mekka convergeeren de draden, doch van Konstantinopel uit worden zij bewogen. Daar vertegenwoordigen twee, den Grooten Heer het naast staande, raadslieden de belangen der heilige zaak. De eerste is *Abd el Huda*, het hoofd van de orde der Rafaija. Op zijn bevel reizen honderden zendelingen door het Oosten. De Groot-Scherif van Mekka is de ijverige bondgenoot; hij behoort zelf tot de orde der Rafaija en bezet de belangrijkste ambten met voorstanders van het pan-islamisme. Door de wettige erkenning van onderscheidene tot dusver vrije Mohammedaansche orden en broederschappen heeft hij talrijke aanhangers en grooten invloed verworven. Als grootmeester der pelgrimstochten beschikt hij over een groot leger van geleiders der vreemdelingen of „mutauafs", die de bedevaartgangers bekend maken met hun beginselen en aldus het zaad van het pan-islamisme ongemerkt uitstrooien en verbreiden over alle Mohammedaansche volken.

Het bestaan van zulk een algemeene bedevaartplaats als Mekka is van onberekenbare beteekenis, om propaganda te maken voor een beginsel. Daar komen geloovigen en licht voor indrukken vatbare gemoederen samen uit alle streken en van alle volken, en van een dergelijk middelpunt dragen zij die indrukken, door persoonlijke mededeelingen en onder den invloed van het heilige der stad verkregen, mede naar huis. Van Mekka uit kunnen de Islamietische volken het gemakkelijkst beheerscht worden, en het was ongetwijfeld een praktische zet op het schaakbord der politiek, toen de Sultan of zijn partij van hier uit de propaganda voor zijn belangen aanving en over Mekka de draden der beweging liet loopen.

Een tweede persoonlijkheid, die genoemd wordt als leider, is de Tripolitaansche Scheik Dhaffer, de zielverzorger van Abdul Hamid, den tegenwoordigen Sultan, en hoofd der broederschap Schazuli (Chadelija). Hij wordt door sommigen als een geheim agent der orde van Senussia van Kufra aangezien, een orde, die geheel van pan-islamistische gevoelens vervuld is. Het zijn bovenal de geestelijke orden en broederschappen, welke de pan-islamietische beweging leiden en drijven, en die veel meer invloed oefenen dan de officieele geestelijkheid. In den boezem van het uitgebreide Islamisme kunnen zij grooten invloed op de wereldgebeurtenissen uitoefenen: dit bewijzen de gebeurtenissen van den laatsten tijd. Zij waren het, die in Egypte den hardnekkigen strijd tegen de Britsch-Egyptische wapens voerden (zie deel I, pag. 435); door hen worden de beginselen van het pan-islamisme tot het lagere volk gebracht.

* * *

Wegens hun groote beteekenis moeten wij omtrent deze broederschappen van het Mohammedanisme nog iets naders mededeelen.

De Koran, met zijn streng theïstisch godsbegrip en zijn fatalistische wereldbeschouwing, met zijn koude plichten en dorren eeredienst, was te prozaïsch voor de bewoners der zuidelijke landen, om geheel te bevredigen aan alle religieuse eischen. De woestijnbewoners hadden mystieke neigingen en hoorden overal om zich heen in de natuur geheimzinnige stemmen en geluiden, die hen tot dweepzieke overpeinzingen brachten. De nuchtere Islam voldeed hieraan niet; hij was ontstaan als reactie tegen het veelgodendom, maar toch moest hij die bestreden neigingen op den duur wel weer dulden. Vrome lieden kwamen er daardoor toe, vereenigingen te stichten, broederschappen, aan welker leden door beoefening der mystiek en de vervulling van allerlei plichten de weg werd gewezen, om tot de zoo vurig begeerde vereeniging van den mensch met Allah te komen. Die broederschappen, soorten van monnikenorden, namen snel toe, hun aantal werd zeer aanzienlijk, wel een bewijs, dat zij voldeden aan het mystieke gevoel. Gewoonlijk duidt men deze broederschappen als derwisjenorden aan, de leden als derwisjen. De derwisjen zijn zeer geëerd; personen uit alle standen maken deel uit van hun genootschappen, hoewel zij veelal te midden van de menschenmaatschappij blijven leven (zie ook deel II, pag. 36).

Om het ware, mystieke leven te leiden, wordt echter een geestelijke opvoeding vereischt, bestaande in bidden, vasten, waken en het voortdurend geconcentreerd houden van zijn gedachten op God. Het doel is het verwerven van de hoogste zaligheid, nl. de oplossing van het individueele in het absolute, van den mensch in God. Die richting is bekend onder den naam van *soefisme* (van 't Arabisch *soef* = wol, omdat

de soefi zich, overeenkomstig zijn strenge levenswijze, in wol kleedt.) Het soefisme is geen philosophisch stelsel, geen religieuse sekte, maar een wijze van leven in volmaakte zuiverheid. Het is een mysticisme, leidende tot het opgaan in God, met geheele vernietiging van het ik. Door een combinatie van bidden, waken, vasten, penitenties enz. wordt de soefi tot den echten toestand van heiligheid gebracht, die dikwijls in geestvervoering bestaat. Ieder stichter van een mystieke orde heeft zijn eigen „weg", welke den leden ter bewandeling voor het bepaalde doel is aangewezen. In den grond der zaak komen die alle overeen, doch in bijzonderheden bestaan er afwijkingen op punten van ondergeschikten aard. Eerst langzamerhand komt ieder lid tot bewandeling van dien weg in vollen zin; daartoe moeten vele oefeningen voorafgaan, en de adept heeft aldus vele graden te doorloopen, alvorens hij den

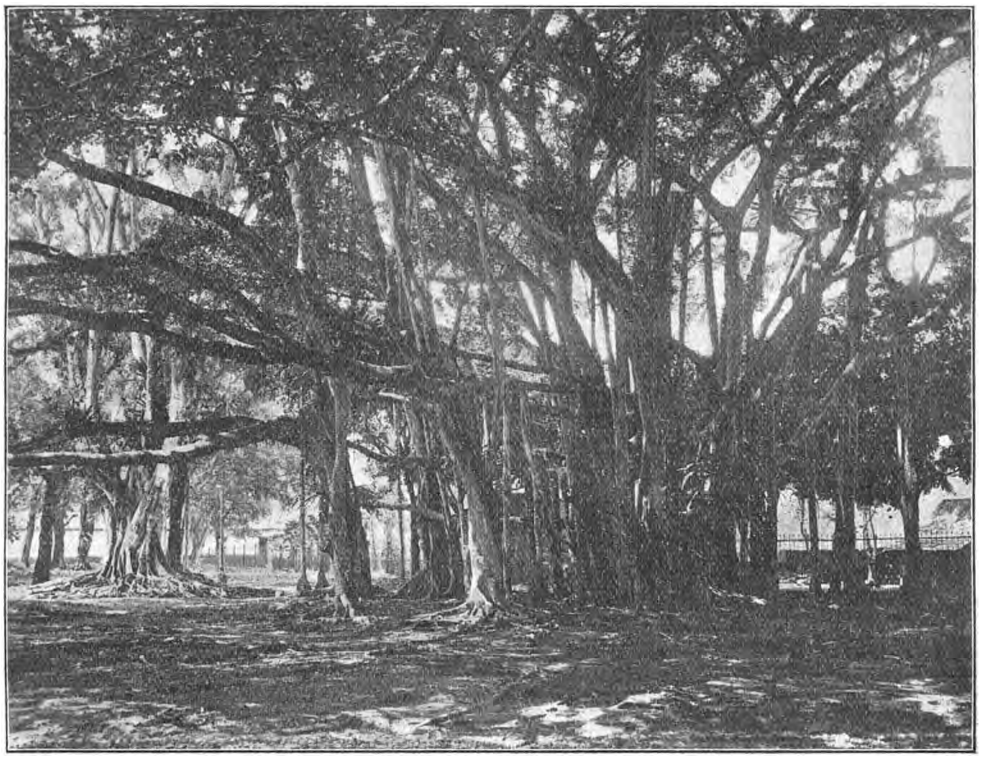

DE WARINGIN OP JAVA.

hoogsten trap van het mystieke leven bereikt heeft. De meerderheid der ordebroeders bereikt nimmer dien hoogsten trap.

Een der eerste plichten, welke den ordebroeder opgelegd wordt, na een voorafgaande beproeving te hebben ondergaan, bestaande in vasten, waken enz., is de eed van gehoorzaamheid en trouw aan een geestelijken leidsman. De ingewijde doet afstand van alles, wat hem tot een redelijk, zelfdenkend wezen stempelt, van het initiatief, de gedachte en den vrijen wil, en wordt aldus een blind werktuig in de hand van het fanatisme. „Mijn zoon," zegt de Scheik, „gehoorzaam uw geestelijken meester en al wat hij u zegt, want het is God, die in hem spreekt. Hem ontrouw worden of ongehoorzaamheid betoonen, doet u blootstellen aan den toorn Gods. Vergeet niet, dat gij een slaaf zijt en niets moogt doen zonder het bevel van den meester." Dergelijke stelregels van gehoorzaamheid worden den broeders ingeprent en die moeten zij volgen.

Bij die organisatie van stipte gehoorzaamheid en onderworpenheid aan den wil van den leider, vormen de broederschappen der Mohammedanen machtige lichamen, die veel invloed kunnen uitoefenen en bij eventueelen strijd tegen wereldsche machten een groote moreele en materieele kracht ontwikkelen.

Een der eerste zaken, waarvoor de stichter van een mystieke orde heeft te zorgen, is het vaststellen van zijn geestelijken stamboom, waardoor hij het bewijs levert, dat zijn onderwijs in rechte lijn van God en de profeten afstamt. De Arabieren noemen zoo'n genealogische lijst „silsilah", d. i. ketting. Is hij daarmede gereed, dan kiest hij zijn „dikir" of „wird" d. i. een formule of kort gebed, hetwelk het specifieke merk is van zijn orde en haar van de andere scheidt. In den regel bestaat de „dikir" uit een Koranvers of een fragment daarvan. Als de leden van het genootschap bijeenkomen onder leiding van den biechtvader, wordt daaraan een godsdienstoefening vastgeknoopt, en worden ook verhalen of stukken gewijde poëzie gereciteerd, vergezeld van fluit of tamboerijn. In Centraal-Azië, Syrië en Turkije worden dergelijke réunie's gehouden in kloostergebouwen, bedehuizen of scholen der broederschap. In den Indischen Archipel zijn de moskee, de langgar, daarvoor de aangewezen plaatsen. Op dergelijke bijeenkomsten worden soms zaken behandeld, die politieke bedoeling hebben; de voorbereiding van den Tjilegon-opstand in Bantam in 1888, schijnt aldaar te hebben plaats gehad.

Hoe dikwijls dit geschiedt, valt niet te zeggen; doch 't is een middel, dat gebruikt is.

Van de vele mystieke Islamietische genootschappen is dat der *Quadirija's*, aldus genoemd naar den stichter Sidi Abdal-Quader-al-Djelani, een der meest verbreide: het bekleedt de eerste plaats. Het aantal zijner leden in Afrika en Azië moet zeer talrijk zijn. In Nederlandsch-Indië is voor het eerst in 1872 door Scheik Abdoel-Karim in de residentie Bantam propaganda gemaakt voor dat genootschap. Voor dien tijd waren hier de broederschappen Refaija, Akmalija en Samanija bekend, doch deze zijn door eerstgenoemde geheel overvleugeld.

De devotie der Quadirija, zooals ze in Indië betracht wordt, heeft voor het „dikirren" 27 hoofdstukken. De „dikir", welke na elk gebed plaats heeft, behoort, volgens den stichter der orde, telkenmale 165 keeren te worden gereciteerd. Dit is in de praktijk wel wat lastig, en daarom is bepaald, dat de „dikir" van de broederschap der Naqschabendija mag worden opgedreund. Dit moet wel is waar 25000 (vijf en twintigduizend) maal per dag geschieden, doch men heeft het voordeel, daarbij niet aan tijd en plaats gebonden te zijn, zoodat men den geheelen dag kan nemen, om de sacramenteele formule op te dreunen. Dat er met dit cijfer ontzaglijk gesmokkeld zal worden, is niet onwaarschijnlijk.

De broederschap der *Naqschabendija*, in 1320 gesticht, behoort eveneens tot een der voornaamste mystieke orden van den Islam. Het is een Perzische orde, die haar leden bovenal in Azië telt. Centraal-Azië is haar brandpunt. Het aantal dier broederschappen en orden is zeer groot. Van belang is het, hier nog te noemen de orde der *Senussi*, welke in den laatsten tijd bovenal militant optreedt tegenover de Christenen en die tot leuze heeft gehad: „Christenen en Turken, ik zal ze met één slag verpletteren", een leus, die gewijzigd is, nadat de Sultan weer het hoofd van het pan-islamisme werd. Het tegenwoordig hoofd dier broederschap beschouwt zich als de ware Mahdi en zetelde eenigen tijd als overwinnaar te Chartum; te Mekka had de orde een geheel onafhankelijk vertegenwoordiger. De orde der Senussi is voortgekomen uit de orde der Quadirija's. Zij heeft zich van deze afgescheiden, doordien na den dood van den overste Ahmed Ibn Idris in 1833 de leden zich verdeelden en een deel *Mohammed Ibn Ali el-Senussi* tot overste kozen. Naar dezen werd de in Afrika thans ver verbreide Senussi-orde genoemd; zij stelde zich de zuivering van den Islam van vreemde invloeden en bestrijding der Christelijke heerschappij in Noord-Afrika ten doel. Deze orde heeft rijke inkomsten, en haar middelpunt is Dscharabud of Dschaghbub, een oase in de Sahara ten zuiden van Cyrenaica. De vereenigingspunten der orde waren echter ver verbreid. Na den dood van den eersten overste in 1859 werd zijn zoon Sidi Mahdi als overste benoemd.

Door haar ultra-orthodoxe leerstellingen heeft zij een buitengewonen aanhang verkregen, die gewicht in de schaal legt.

De geheime genootschappen nemen steeds grooter omvang aan: zij wedijveren met

elkander, wie het spoedigst kan slagen het doel te bereiken; zij hebben ieder hun eigen weg, eigen karavanen en gevolmachtigde aanvoerders.

* * *

De leer van Mohammed is een innige verbinding van religieuse met staatkundige beginselen, zeiden wij in deel II, pag. 35. Mohammed kende geen onderscheid tusschen Staat en Kerk. Evenals in het Oosten de Staat over 't geheel een theocratischen vorm heeft, regelt ook de Koran alle aangelegenheden van den Staat: de rechtspleging, den gezondheidsdienst, de politie. Daardoor had die leer praktische beteekenis en was zij nauw bij het volksleven aangesloten. De begrippen van godsdienst en recht waren steeds met elkander verbonden; alle rechtsgeleerden zijn tevens godsdienstleeraren en omgekeerd.

In de Arabische wereld is er aldus geen politieke inrichting, die niet berust op de religie. De Moskee is de school en het tribunaal; het volk is niet samengesteld uit burgers, maar uit getrouwen; de horden, die tegen het Europeesche gezag strijden, worden niet aangevuld met vrijwilligers, maar met geloovigen, en de oorlog maakt van die geloovigen geen soldaten, maar geestdrijvers. Het is enkel de vaan van den profeet, die de Muzelmannen ter overwinning voert.

De nauwe band, die tusschen religie en staatkunde bestond en ten gevolge had, dat zelfs het zwaard te gebruiken wenschelijk werd geacht voor de uitbreiding der religieuse idee, heeft aan den Islam in korten tijd na zijn ontstaan een reusachtige uitbreiding gegeven door de veroveringstochten, die aan den bekeeringsijver verbonden werden. Zoo werd binnen anderhalve eeuw een reusachtig Mohammedaansch rijk gesticht en de Islam over een groot gedeelte der oude wereld verbreid. De samenvoeging van zoovele heterogene bestanddeelen tot een staatkundig geheel kon echter geen stand houden, en het wereldrijk stortte ineen. De religieuse idee evenwel, gewijzigd naar landen en volken, bleef bestaan en voortleven. En al werd na de oplossing van het groote rijk het zwaard niet meer gebezigd, om de religie uit te breiden, het gebod, om alle volken te bekeeren, werd door geen gezindheid zoo ernstig opgevat als door de Mohammedanen. Eigenlijke bekeeringszendelingen hebben zij niet, maar ieder Moslim is verplicht, te gelegener tijd tot het goede aan te sporen, en geloovige kooplieden zijn daardoor tevens werkzaam, om tot het geloof te bekeeren. Zoo vormen zij een priesterlijk volk, steeds ijverende voor het geloof, steeds propaganda makend, waar het mogelijk is.

Op die wijze is de Islam thans uitgebreid over ± 260 millioen menschen, d. i. ± 15¼ pCt. van de bewoners onzer planeet. Hiervan wonen er 11 millioen in Europa: in Europeesch Turkije 2—3 millioen en in Europeesch Rusland met de Kaukasuslanden 8 millioen. Daarenboven telt Rusland nog ongeveer 8 millioen Mohammedaansche onderdanen in Azië. In Rusland schijnt de Islam in gunstige omstandigheden te verkeeren, ook al had er tijdelijk een vervolging plaats. Daar de leiders van den Mohammedaanschen godsdienst over 't geheel beter ontwikkeld zijn en ijveriger arbeiden dan de Christelijke geestelijken, neemt in het groote Russische Rijk de Islam in aanhangers toe, te meer, daar de nomadische volken zich sterker aangetrokken gevoelen tot de leer van den Profeet dan tot die van het Kruis. Terwijl de Mohammedanen dus in het Russische Rijk een betrekkelijk groote vrijheid hebben, wordt de vestiging van Mohammedaansche orden en broederschappen door de Russische regeering als gevaarlijk tegengegaan of verboden. Dit neemt niet weg, dat zij er ontstaan zijn, trots elk verbod, wel een bewijs van het vermogen, dat zij bezitten, om overal binnen te dringen. Zoo hebben de orden der Qadirija, Chadelija, e. a. van Perzischen en Indischen oorsprong op Russisch gebied vertakkingen verkregen. Vooral in den Kaukasus vinden die de meeste aanhangers, en misschien staat hiermede in verband het feit, dat in 1886 onder de Mohammedaansche Tschetschenen van den Kaukasus een opstand uitbarstte, die eerst door een militaire expeditie bedwongen kon worden.

De aanvankelijk stille werkzaamheid der religieuse broederschappen is in verschillende deelen van het Russische Rijk te bespeuren; in Trans-Kaukasië, in het Trans-Kaspisch gebied, in de Kirgiezensteppe en in Zuid-Siberië. Het meest verbreid is de orde der *Naqschabendija*, thans een der hoofdorden der Mohammedanen in het

Oosten. Zij staat in nauwe verbinding tot de orde der *Senussi*. De nauwe betrekking, waarin de tegenwoordige voorvechter van het pan-islamisme wegens geestelijke verwantschap met de *Naqschabendija-orde* staat en de hooge achting, die deze geniet, bewijzen, dat ook in Russisch Azië de brandstoffen van Mohammedaansch fanatisme liggen opgehoopt, om bij de eerste gelegenheid in lichterlaaie uit te barsten.

Een groot aantal aanhangers telt de Islam in Britsch-Indië niet minder dan 57,3 millioen, d. i. 19,9 pCt, der totale bevolking, terwijl het aantal Christenen er slechts 0,8 pCt. uitmaakt (in 1891). Aanvankelijk door het zwaard gegrondvest en in betrekking met het Mohammedaansche staatkundige gezag uitgebreid, heeft toch na het ineenstorten der Mohammedaansche rijken de uitbreiding van den Islam niet opgehouden. Hier is het bovenal door de tegenstelling van de democratisch-monotheïstische religie van Mohammed met de polytheïstische en aristocratische leer van het Bramaïsme, dat de eerste bij de lagere kasten steeds aanhangers en bekeerlingen vond. De armzalige Hindu in Travancore, die zich bij de nadering van den Brahmaan op eenigen afstand aan den kant van den weg moet verwijderen, om dezen niet te verontreinigen, begroet het evangelie der gelijkheid van den Islam met vreugde.

Zoo heeft het Islamietische beginsel zich hier in den laatsten tijd meer en meer uitgebreid. De overtuiging heeft het beginsel gepropagandeerd, meer dan vroeger door het zwaard kon geschieden. In de laatste tien jaren is de Mohammedaansche bevolking van Britsch-Indië met drie millioen toegenomen en een groot aantal gaat er nog jaarlijks tot den Islam over. In stilte werkt die propaganda hier voort, bevorderd door kooplieden en handwerkslieden, door pelgrims en fakirs. Een enkele pelgrim beroemde zich 800000 Hindu's tot de leer van den Profeet gebracht te hebben. Bij dit werken in stilte is er slechts weinig in bijzonderheden van de resultaten bekend, doch dat de Islam zich uitbreidt, is een feit, dat ook door de volkstellingen bewezen wordt.

Verder is Britsch-Indië na Noord-Afrika het land der Islamietische orden en broederschappen. De orden der Qadirija, Chadelija, Naqschabendija vinden hier talrijke aanhangers, en een groot aantal bladen en tijdschriften worden dagelijks onder de Mohammedanen verspreid, om, zij het ook onder een dekmantel, voor het pan-islamisme propaganda te maken.

Ook in het groote Chineesche Rijk vindt men een talrijke Mohammedaansche bevolking, welke op 32 millioen geschat wordt, doch omtrent welker toestanden nog weinig bekend is.

Zoo vindt men in verschillende landen sporen van het herleven van den Islam. Ook in Nederlandsch-Indië ondergaat de Islam een verjonging en komt hij tot de openbaring van nieuwe kracht en ijver. Wij wezen daarop reeds, toen wij de toeneming van het aantal bedevaarten naar Mekka bespraken.

In de Indische groote bladen van den laatsten tijd werd herhaaldelijk de revival van den Islam in Indië behandeld, en de vraag besproken, wat daaraan te doen valt.

Reeds eenige jaren openbaarden zich van tijd tot tijd de sporen van die herleving.

De heer de Vries, die de toestanden op Ambon kende, schreef in 1890 (Meded. v. h. Zendelinggen., 34), „dat het Arabisch element der hadji's, die als het ware opgaan in Mekka, gevaarlijk kan worden voor de rust in en het behoud van Nederlandsch-Indië. De anders zoo inhalige Arabieren en hadji's zijn, als zij iemand door geld kunnen bekeeren, zeer mild. Hoofden geven zij, als zij zich willen laten bekeeren, groote sommen geld.

Met elke boot komen er nieuwe Arabieren op Ambon aan en het getal hadjies vermeerdert onrustbarend. En," zegt deze schrijver verder," het is een opmerkelijk verschijnsel, dat de Mohammedaansche bevolking op de Ambonsche eilanden sedert onzen oorlog met Atjeh oproeriger geworden is. Dat is het werk van de priesters, en vooral van de hadjies, dat is de uitwerking der zendbrieven uit Atjeh, welke in elke moskee gelezen zijn en waarin de geloovigen vermaand worden, om Atjeh te helpen in den strijd tegen de ongeloovigen. De aanhoudende onlusten op Ceram en het daarmede in verband staande koppensnellen door berg-Alfoeren, het is alles het werk van de hadjies."

Dat zijn alle ongetwijfeld gevolgen van den invloed van het pan-islamisme, ook

in den Archipel. En met elken nieuwen bedevaartstocht naar Mekka, waar de geloovigen in aanraking komen met de ijveraars voor het pan-islamisme, worden de daar uitgestrooide zaden medegevoerd ook naar Nederlandsch-Indië. Het pan-islamisme heeft agenten uitgezonden, die pelgrims aanwerven, om daardoor het getal van hen te vermeerderen, die door de aanraking met Mekka voor het fanatieke islamisme gewonnen worden.

Ook in Nederlandsch-Indië hebben de orden en broederschappen van het Islamisme zich genesteld, zeiden wij. Vooral de orde der Senussi bezit op de Soenda-eilanden en op andere eilanden van den Archipel heiligdommen en vereenigingspunten. Uit de Mekkaansche kolonie van geleerde en godvruchtige „Djawa's", de algemeene naam, waaronder de pelgrims uit den Archipel bekend zijn, verkrijgen de Mohammedanen in den Archipel berichten van hetgeen er in de Islamietische wereld van Afrika en Azië geschiedt, gekleurd, zooals dat voor de Islamietische propaganda het meest wenschelijk is. Zoo zien wij, dat ook over den Archipel het licht van den nieuw opgewekten bekeeringsijver straalt, en van hieruit is de Islam zelfs over Australië en Oceanië verbreid, waar wel langzaam, maar toch nog voortdurend proselieten gemaakt worden. En uit de eigenaardigheid, dat onderscheidene Papoea's, die het Heidendom tegen den Islam verwisselen, ook den naam „Senussi" hebben aangenomen, een naam, die overigens zelden in de Mohammedaansche wereld voorkomt, blijkt, dat ook bij deze bekeeringen de Scheik Senussi en zijn adepten de drijvers zijn.

* * *

Niet alleen op het vasteland van Azië, ook in Afrika heeft de Islam uitbreiding erlangd. Ongeveer $^2/_3$ der oppervlakte van dit werelddeel behoort tot de godsdienstige heerschappij van den Profeet. Gedurende het laatste tiental jaren heeft zich die leer van het noorden naar het zuiden uitgebreid en is de grenslijn verschoven. Voor een tiental jaren liep de zuidgrens van het Mohammedanisme ongeveer volgens de lijn van Kaap Verd naar Zanzibar, en thans ligt die lijn veel zuidelijker. De werkzaamheid der Arabieren in Oost-Afrika, hun strijd met de Blanken en de uitbreiding van den Islam hebben wij uitvoeriger beschreven in deel I, Afrika, pag. 151 enz.

In het westen van Afrika vormt Marokko een bolwerk van den Islamietischen religie-ijver. Daar hebben geestelijke orden en broederschappen de religieuse en politieke macht in handen en staan zij vijandig tegenover elken Europeeschen invloed.

Verder oostelijk, in den door Tripolis, Wadai en den Egyptischen Sudan ingesloten driehoek, ligt een ander brandpunt van Mohammedaansch fanatisme. Van hieruit wordt de Mohammedaniseering van Centraal-Afrika geleid, en men luistert er naar de wenken van de Senussi-orde. Van hier zijn de bewegingen uitgegaan, die de Engelschen in Egypte en de Franschen aan de Niger zulke zware menschenoffers gekost hebben. Van hieruit ook werd door zendelingen der Qadirija's en der Senussia's de Islam aan de inboorlingen van gemengd Arabisch bloed aan de Senegal en de Niger gebracht, die de afgoden verwierpen. De leiders der karavanen, de handelende en de rondtrekkende pelgrims hebben door woord en voorbeeld hier het bekeeringswerk verricht op een wijze, die eerbied afdwingt. Bij de bewoners van Centraal-Afrika legt de Islam nog proeven af van zijn beschavenden invloed in de Heidensche, ongecultiveerde wereld, die werkelijk niet ontkend mag worden. Hier is de Islam de voorbode van meer beschaafde toestanden. En aan de hoogeschool te Kaïro wordt met ijver gearbeid, om de leiders van den godsdienst voor Centraal-Afrika te leveren; talrijke studenten uit Darfur, Wadai en Bornu wijden zich met dat doel aan de studie.

* * *

Zoo wijzen talrijke verschijnselen in de Mohammedaansche landen op een réveil van den Islam, een ontwaken uit den dommel, een herleven tot vernieuwde kracht. Welke de gevolgen zullen zijn? Of de Sultan van Turkije het middelpunt der beweging zal blijven? Of de propaganda tot een algemeene staatkundige beweging zich zal ontwikkelen?

Het pan-islamisme is een idee, dat ongetwijfeld de Islamietische volken alle bezielen kan. Doch een staatkundige eenheid zal daardoor uit die zoo heterogene elementen

nog niet gemakkelijk gevormd kunnen worden. De beweging evenwel moet met zorg worden gevolgd en bestudeerd door de koloniale mogendheden, om ze praktisch te leiden in hun gewesten. Dat is de eerste eisch van de koloniale staatkunde. De teekenen des tijds waarschuwen, en die waarschuwing mag niet in den wind geslagen worden. Un homme averti en vaut deux.

LITTERATUUR.

A. LE CHATELIER. Les confrèries Musulmanes du Hedjad.
L. RINN. Marabouts et Khouan.
Mohammedaansch-Godsdienstige Broederschappen, door een oud-O.-I. Ambtenaar. 1890, (Batavia).
DEPONT et COPPOLLAND. Confrèries religieuses musulmanes. Alger, 1897.
DUVEYRIER. La confrèrie musulmane de Sidi Mohammed ben Ali es Snussi et son domaine géographique. (Bulletin de la Soc. de Géogr. 1884).
M. P. d'ESTOURNELLES DE CONSTANT. Les sociétés secrètes chez les Arabes et la conquête de l'Afrique du Nord (Revue des deux Mondes. 1886, Avril).
C. SNOUCK HURGRONJE. De beteekenis van den Islam voor zijn belijders in Oost-Indië (Wetensch. Voordracht Kol. Tentoonstelling 1884).
L. W. C. VAN DEN BERG. Het kruis tegenover de halve maan. (Gids 1890 IV).

OUDE ELEMENTEN IN DEN GODSDIENST OP JAVA.

Hoewel het grootste gedeelte der bevolking Mohammedaansch is, en zelfs goed Mohammedaansch, blijven bij dat Mohammedanisme ook nog tal van oud-Heidensche en Hindusche godsdienstbegrippen en gewoonten bewaard, evenals wij dat bij het Christendom kunnen waarnemen. Omtrent die sporen van het oude Heidendom en het nog werkelijk overgebleven Heidendom in den Archipel willen wij iets naders mededeelen.

In den tijd der Hindu-heerschappij waren ook de Hindusche godsdienstbegrippen algemeen verbreid in den Archipel en hadden zij vooral op Java wortel gevat. Wij hebben daarop reeds gewezen, toen wij de overblijfselen der Hindusche bouwkunst beschreven, en gezegd, dat Brahmanisme en Buddhisme op Java naast elkander bestonden, terwijl van het Brahmaïsme bovenal het Siwaïsme bloeide. Wij behoeven bij deze Indische sekten niet stil te staan, doch verwijzen daarvoor naar deel II, pag. 177.

De Javaan van heden kent echter het verschil niet tusschen de onderscheidene sekten der Hindusche godsdiensten. Hoewel er van de overblijfselen der oude bouwwerken zoowel tot het Brahmaïsme als tot het Siwaïsme en Buddhisme behooren, bestempelt hij het geheele vóór-Islamsche tijdvak met den naam djaman buda (djaman-tijdperk) en den godsdienst van dien tijd met dien van Buddha-godsdienst. De overblijfselen van dien godsdienst worden door den Javaan in het algemeen *Buddha-overblijfselen* genoemd.

De vraag, welke van beide, het Buddhisme of het Brahmaïsme, het eerst in den Archipel geplant werd, valt moeielijk te beantwoorden. Veth meende, dat de Buddhisten de vroegste kolonisten waren, die door de later aangekomen Brahmanen naar het binnenland werden gedrongen, zoodat hierdoor verklaarbaar is, dat er volgens de berichten van Fa Hien slechts weinige Buddhisten zouden gevonden zijn. Doch Wilken nam het omgekeerde aan, nl. dat de eerste Hindu's, welke koloniën op Java stichtten, Brahmanen waren.

Het Hinduïsme heeft de meeste sporen nagelaten op Java; in de buitenbezittingen worden er weinige gevonden. Tempels worden hier alleen op Sumatra gevonden; de voornaamste zijn die van Pertibi in Padang Lawas, residentie Tapanoelie. Ook in Deli heeft men overblijfselen van een tempel gevonden; andere overblijfselen van Hindusche oudheden treft men op Sumatra wel aan, maar deze zijn niet van groot belang.

Alle gevonden overblijfselen wijzen er op, dat ook buiten Java het Siwaïsme de heerschende godsdienst is geweest, ook o. a. op Borneo.

De Hindu-godsdienst van Java is verdrongen door den Islam. Doch velen, die bij de invoering van den Islam op Java die leer niet wilden omhelzen, staken, vooral na den val van het rijk Madajpahit in 1478, naar Bali over, en op dit eiland hebben zij den ouden godsdienst tot nog toe bewaard. Wel werden van tijd tot tijd pogingen door de Mohammedanen aangewend, om ook hier propaganda te maken voor hun leer, maar tot nog toe zonder belangrijke resultaten. Aldus zijn op Bali de Hindusche godsdiensten bewaard gebleven, en wel in de beide hoofdvormen, Brahmaïsme en Buddhisme; de aanhangers van laatstgenoemden godsdienst evenwel zijn gering in aantal. Bij de beschrijving der bewoners van dit eiland komen wij hierop terug.

* * *

Nog van ouderen oorsprong dan de Hindu-godsdiensten leven er in de religieuse voorstellingen der bewoners van den Archipel begrippen voort, die van den oorspron-

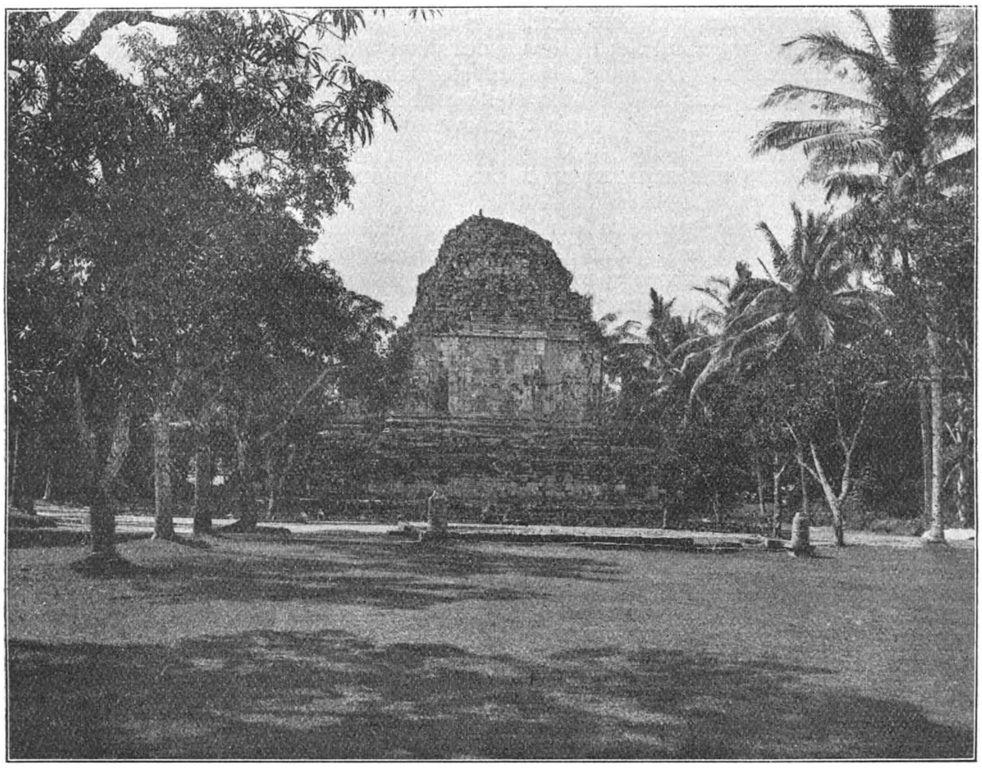

DE HINDUTEMPEL BARA BOEDOER. (Zie pag. 12).

kelijken godsdienst der bewoners afkomstig zijn, en bij de volken, welke buiten vreemden invloed bleven, vindt men de eigene godsdienstbegrippen nog terug. Die oorspronkelijke godsdienstvoorstellingen der natuurvolken worden beheerscht door het *animisme*. Hieronder verstaat men de meening, dat elke beweging en werking, die in de natuur wordt waargenomen, uitgaat van persoonlijk denkende, willende wezens.

De natuurvolken, die het verband tusschen oorzaak en gevolg niet kenden, kwamen hiertoe als vanzelf. Alle verandering en beweging wordt voortgebracht door het leven, en zoo moest alles in de natuur wel bezield zijn, moest elk voorwerp uit de levende of doode natuur wel de verblijfplaats kunnen zijn van een hoogere macht,

van een ziel of geest, die elk verschijnsel beheerscht. Het voorkomen van de verschillende verschijnselen overal in de natuur leidde verder tot de conclusie, dat de geesten die verblijfplaatsen kunnen verlaten, kunnen rondzwerven in de natuur en het leven des menschen beheerschen.

Het geloof aan een geestenwereld, die alle verschijnselen beheerscht, is dus kenmerkend voor de meeste natuurvolken. Wij leerden daardoor het fetischisme en sjamanisme reeds in deel I en II kennen.

Evenals alle andere volken moet ook het Javaansche eenmaal een wild natuurvolk geweest zijn, dat een zwervend leven leidde te midden der oerwouden, die zijn land bedekten, en dat veel had te lijden van de monsters uit het dierenrijk, waarmede voortdurend gestreden moest worden. Hitte, regen en droogte, onweder, zonneschijn en wolken, wind en storm, allerlei verschijnselen in de natuur deden zich dag aan dag voor aan de bewoners, voortdurend afwisselende. Hij moest de aandacht wijden aan die verschijnselen; hij had er rekening mede te houden bij den landbouw en andere werkzaamheden, hij kende den zegen en de ellende, welke zij konden veroorzaken. Daardoor lag het voor de hand, dat de Javaan in deze werkingen den arbeid zag van goede en kwade geesten, die om hem rondzwierven.

Bij de ontwikkeling van het besef, dat hoogere machten het leven beheerschen, een beginsel, niet door philosophen in elkander gezet, maar in den boezem van het volk opgekomen, lag het voor de hand, dat elke eenheid van stelsel in den ouden godsdienst gemist werd. Hierdoor wordt het verklaarbaar, dat de oude natuurgodsdienst der Javanen vrij gemakkelijk door een anderen, meer stelselmatig ineengezetten kon vervangen worden, maar tevens, dat toch die oude geesten en hun invloed nog in de herinnering van het volk bleven voortleven, ook al was een bepaald godsdienststelsel aangenomen. Wij zien dat in de Christelijke wereld met de vele sporen van het vroegere Heidendom, en het mag geen verwondering wekken, dat ook bij de Javanen en andere Mohammedaansche volken uit den Archipel nog vele overblijfselen van de oude geestenwereld gevonden worden.

De geestenwereld der Javanen werd door den heeer H. A. v. Hien tot een onderwerp van bepaald onderzoek gemaakt. Deze schrijver onderscheidt de vele Javaansche geesten in drie hoofdklassen:

a. de geesten, spoken en demonen, die uit den ouden natuurdienst zijn voortgesproten;
b. de goden en halfgoden enz. die de Javaan door de Hindu's heeft leeren kennen;
c. de goddelijke en andere wezens, die in den Koran en andere Mohammedaansche godgeleerde werken genoemd en door de Mohammedanen als goed- of kwaaddoende machten vereerd of gevreesd worden.

Vooral van de eerste categorie, geesten op eigen bodem geboren, is het aantal legio. Wij mogen ons met deze niet in bijzonderheden bezighouden, ze zelfs alle niet bij name noemen, maar moeten toch bij enkele eenige oogenblikken stilstaan.

De *Danjang desa*, ook *danhiang* of *baoereksa* geheeten, is een onzichtbare geest of genius, die ondersteld wordt reeds lang voor het bestaan der desa ter plaatse of in de onmiddellijke nabijheid daarvan zijn verblijf te hebben gehouden en uit voorliefde voor de plek, waar hij zetelt, ook de desa, welke er later gesticht werd, te beschermen en te bewaken. Hiernaar heeft hij ook den naam *baoereksa* d. i. behoeder, beschermer. Van den danjang komen alle zegeningen, al het geluk, waarin de desa zich verheugt, doch niet zelden ook de beproevingen en de ongelukken, die haar treffen en dan beschouwd worden als zoovele teekenen van de ontevredenheid en het misnoegen van den geest, wanneer verzuim in zijn vereering door de bewoners der desa hem met toorn heeft vervuld. Zonder de hulp van den danjang gelukt niets, en als hij in een kwade luim is en zijn oude woonplaats verlaat, moet de desa, die daardoor haar beschermgeest verliest, te gronde gaan. Daarom wordt aan den danjang veel eer en hulde bewezen en tracht men hem steeds door allerlei offers en door voortdurende en geregelde aanbidding en vereering gunstig te stemmen voor de desa en haar bewoners, die niet zelden ook binnenshuis een soort van altaartje, in elk geval een afzonderlijk heilig hoekje hebben, waar zij op geregelde tijdstippen den danjang aanbidden en wierook te zijner eere branden.

De gewone zetel van den danjang is de een of andere groote boom in of nabij de desa, doch soms ook groote rotsblokken, steenklompen, zelfs sawah's, begraafplaatsen enz.

Bij dergelijke plekken wordt veel geofferd en wierook gebrand, waarbij tevens de voet van den boom, de steen of het daarbij door de vereerders van den danjang geplaatste ruwe altaartje met *boreh* wordt ingesmeerd of met bloemen en dergelijke wordt bestrooid. Niet zelden worden dergelijke plekken, die voor heilig worden gehouden, door een laag hekje afgesloten of zelfs van een dak voorzien. Uit een en ander blijkt, dat de Javaan ook zijn danjang vereert naast Allah. Moet hij op reis, dan zal hij eerst den zegen des danjangs afbidden, door dezen onder het branden van wierook eerbiedig aan te spreken. Zelfs als hij verliefd is en zijn liefde niet beantwoord wordt, richt hij zich tot den danjang om hulp en een hiertoe dienend formulier wordt onder het opstijgen der wierookdampen opgezegd.

Aldus wordt de danjang bijna voor elk bijzonder geval in het leven aangeroepen, en wel telkens door het driemaal voor dat geval voorgeschreven formulier. Het aantal formulieren is dus zeer groot, doch de meeste Javanen kennen de oorspronkelijke niet meer, doch fabriceeren nieuwe. Bij het groot aantal danjangs is het natuurlijk, dat hun macht niet even groot is en dat er sterke en minder sterke onder hen gevonden worden. De machtigste danjang in een kring van 4 à 5 desa's heet *danjang toewa*, d. i. oudste, voornaamste danjang, en naast den danjang der bepaalde desa wordt ook deze hoog vereerd. Vooral bij het sluiten van huwelijken en den schoonmaak der desa wordt hij niet vergeten.

Nevens den danjang wordt de *tjakal-bakal*, d. i. de eerste ontginner, de grondlegger der desa vereerd; men veronderstelt, dat zijn ziel een wakend oog zal houden op de desa. Ook bij huwelijk offert men hem.

De *demiet* is een onzichtbare geest, die voor de groote plaatsen en steden beschouwd wordt te zijn, wat de danjang is voor de desa, en dien men dan ook groote achting toedraagt. Verder aanbidt de Javaan de *leloehoer*, d. i. de geesten der afgestorvenen, meer bepaaldelijk der voorouders, en de *lelemboet*, d. i. alle andere geesten, die onzichtbaar in de natuur voorkomen. De *sambang* wordt als de aanbrenger van allerlei ziekten en ongemakken beschouwd. Het is een kwade geest, dien de Javaan zich voorstelt als steeds ronddwalende en naar slachtoffers zoekend, de verpersoonlijking van ongezonde winden en dampen. Deze geest wordt zeer gevreesd, waarom men hem door allerlei offeranden en door bewierooking steeds gunstig tracht te stemmen.

De sambang is als ongeluk-aanbrenger de trouwe gezel van den *naga*, een den mensch vijandige draak, waar de Javaan in zijn rijke verbeeldingskracht den vorm aan geeft van een gedrocht in-slangengedaante met armen en beenen. De *ridjal* of *weridjal* heeft de gedaante van een centaur, d. i. een wezen, dat bij het onderlijf van een paard het bovenlijf van een mensch heeft, en derhalve twee armen en vier van hoeven voorziene beenen. De *tjinoenoeq* is de kwade geest der bosschen, die in de gedaante van een reusachtig groot dier daarin ronddoolt en aan het geboomte en struikgewas veel schade toebrengt, terwijl hij den mensch dikwijls in het zoeken naar en het vinden van boschprodukten bemoeielijkt. De *menteq*, wien de gedaante van een naakt loopend vier- à vijfjarig kind wordt toegeschreven, is een vijand, vooral van het padigewas; de *poto* is de kwade geest, aan welken men runderziekten toeschrijft; de *pati* is de engel des doods, dien de Javaan zich voorstelt als een afgeleefde grijsaard, die er steeds op uit is, om al wat leeft mede te voeren naar de onderwereld, waar hij zijn zetel heeft en onbeperkt gezag voert.

Wij mogen bij deze geesten niet langer verwijlen; die er meer van wenscht te weten, sla de studie van Hien op, die er 91 beschrijft, verder nog 12 aan het Hinduïsme en eenige aan het Mohammedanisme ontleend. Het bovenstaande is voldoende, om de overtuiging te vestigen, dat de Javaan tusschen een leer van goden, geesten en daemonen zijn levensweg bewandelt.

* * *

Bij de meer beschaafde volken van den Archipel, als de Javanen, Boegineezen en Makassaren, komt het animisme alleen voor in enkele overblijfselen uit een tijd, toen het ook bij hen de algemeene godsdienst was. Bij minder ontwikkelde volken vindt men het nog in den meer natuurlijken toestand en algemeen heerschend.

Zoo kent bijv. de Papoea aan alle voorwerpen een ziel toe en de Batak eveneens.

Bij den Papoea is de ziel van de boomen de nevel, van het kokend water de damp, die er uit opstijgt.

Dat de zielen of geesten een lichaam verlaten en vrij ronddolen, daaraan gelooven vele volken, en men meent bij vele, dat, als de ziel den mensch verlaat, deze ziek wordt. Dan moet de priester komen, om de ziel terug te roepen. Dit geschiedt bij de Bataks door iemand rijst op het hoofd te strooien.

In hoofdzaak is de godsdienst der Indonesiërs een spiritisme, een vereering van zielen der afgestorvenen en van geesten, die onbelichaamd rondwaren, hoewel men zich èn deze geesten èn de zielen der afgestorvenen voorstelt als bij voorkeur verblijf houdende in rivieren, op boomen, in bosschen enz. De zielen zijn in den regel goed gezind, de geesten zoowel goed als kwaad.

Hoewel de geesten oorspronkelijk gelijk stonden, heeft zich toch in den loop der tijden het begrip gevormd van hoogere geesten, van een eerste onder de gelijken, en dit begrip ging langzaam over in dat van een hoogsten geest, of van een hoogste godheid, een opperwezen, dat, boven en buiten de zielen staande, deze onder zijn gezag heeft. Zijn plaats denkt men zich, in tegenstelling met die der zielen en der geesten, welke op aarde rondzwerven, in den hemel, boven de wolken. Men stelt hem echter in den regel te hoog, dan dat hij zich met de lotgevallen der aardsche stervelingen onmiddellijk inlaat, en daarom hebben de menschen meer praktisch belang bij de geesten en zielen, die de lotgevallen der menschen beheerschen. Een gevolg hiervan is ook, dat het bewustzijn van een Opperwezen geen gevolgen heeft in de vereering: de hoogste god wordt noch vereerd, noch aangebeden.

LITTERATUUR.

H. A. v. Hien. De Javaansche geestenwereld. Semarang, 1826.

G. A. Wilken. Handleiding voor de vergelijkende volkenkunde van Nederl.-Indie. Leiden, 1893.

HOOFDSTUK VII.

HET NEDERLANDSCH GOUVERNEMENT TEN OPZICHTE VAN GODSDIENST, ONDERWIJS EN VOLKSGEZONDHEID.

I. Het gouvernement en de godsdienst. De Christelijke godsdienst.

Welk standpunt dient de Nederlandsche regeering tegenover den Islam in te nemen? Ziedaar een vraag, die van groote beteekenis is voor de praktische staatkunde en welke in verschillenden zin beantwoord wordt, naar het standpunt, waarop men zich stelt.

Dat de bewoners van Indië Mohammedanen zijn en dat de leer van Mohammed niet alleen een schijn is, hebben wij aangewezen. Men heeft dus in de staatkunde rekening te houden met Mohammedanen, met de omstandigheid, dat Mohammedanen geregeerd worden door Christenen, die hier aanvankelijk geenszins gekomen zijn met bekeerings-doeleinden, doch om handel te drijven. Thans zijn die Christenen staatkundig de regeerders. Daarom moet de regeering rekening houden met de bestaande toestanden, moet zij weten, hoe ver in de verschillende deelen van den Archipel de Islam is doorgedrongen, en in hoever er andere elementen leven bij het volk. Niet overal is de Islam dezelfde; deze godsdienstvorm is geënt op verschillende nationale elementen en heeft daardoor ook eigenaardige locale toestanden in het leven geroepen.

Aldus is wijze voorzichtigheid noodzakelijk voor de regeering, voorzichtigheid, die niet angstig is, niet alles onder een reglement stelt of officieel behandelt, maar die ernstig nagaat, wat er leeft en werkt, woelt en broeit in den boezem des volks, welke elementen dit volksleven beheerschen.

De volksvertegenwoordiging in Nederland, opgegroeid onder andere omstandigheden en levend in een andere sfeer, die voor Indië wetten geeft, zij daarom voorzichtig. De leus „het Kruis tegenover de Halve Maan" moge schoon klinken als een stembusleuze, als praktisch regeeringsbeginsel kan zij niet gelden, of het zou tot groote verliezen aanleiding geven. Maar wel sla men de Halve Maan met nauwlettenden blik gade, om, als de leuze gepredikt wordt „de Halve Maan tegen het Christendom" en als onder den dekmantel des geloofs de bevolking ten strijd wordt opgeroepen, de eerste beginselen van dien strijd niet te miskennen, niet achteloos voorbij te gaan, maar te beschouwen als een vonk, die vlam kan worden, die gedoofd moet worden in den aanvang. Het beste middel tegen den invloed van het pan-islamisme zal zijn de geestelijke verheffing van den Inlander, de verbetering van den toestand des eigenlijken volks, en de handhaving van een streng rechtvaardig bestuur.

* * *

Op welk standpunt stelde zich het Nederlandsch gouvernement ten opzichte van den godsdienst in Nederlandsch-Indië? Deze vraag zullen wij thans beantwoorden.

In tegenstelling met de Portugeezen, die steeds als pioniers voor de verbreiding der Katholieke kerk optraden bij hun kolonisatie en inbezitneming van vreemde landen, waren de Nederlanders handelaren, die ten opzichte van den godsdienst der inboorlingen verdraagzaamheid huldigden. Zelfs trachtten de Nederlanders aanvankelijk door de belofte van eerbiediging der bestaande godsdienstige vormen de hulp te erlangen tegen hun meer fanatieke tegenstanders, zooals reeds blijkt uit de eerste verdragen met inlanders.

Die verdraagzaamheid werd echter niet gehandhaafd en zelfs in den tijd der Compagnie werd de Hervormde kerk als staatskerk beschouwd en de verbreiding van het Christendom volgens de leer van die kerk als plicht aangemerkt. De handelsbelangen evenwel hielden den bekeeringsijver in toom. Toch werd aan Mohammedanen en Chineezen de vrije uitoefening van hun godsdienst slechts gegund buiten Batavia, en werd zij zelfs korten tijd geheel verboden (1650—55.) Roomsch-Katholieke geestelijken werden niet toegelaten en volgens de herhaalde aanschrijvingen van Bewindhebbers der Compagnie moest de Katholieke eeredienst geheel worden belet. Zelfs moeten er voorbeelden zijn, dat afvallige Christenen te Amboina verbrand werden.

Het regeerings-reglement van 1818 huldigde voor het eerst het beginsel van godsdienstvrijheid, door de uitoefening van alle godsdiensten, mits niet gevaarlijk voor de openbare orde, onder de bescherming der regeering te stellen. Dit beginsel bleef later gehandhaafd, en het tegenwoordig regeerings-reglement bepaalt, in nadere aansluiting bij de grondwet, dat ieder zijn godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid belijdt, onder voorbehoud van de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der strafwet.

Het verspreiden van het Christendom wordt volgens het bestaande regeerings-reglement niet als de taak der regeering beschouwd. Wel werd er herhaaldelijk in de Tweede Kamer op aangedrongen, dat de regeering tot de bevordering der zending zou medewerken, maar de vrees, dat de Mohammedaansche bevolking hierdoor tot onrust zou geprikkeld worden, bracht de regeering er toe, den zendelingsarbeid aan regeeringstoezicht te onderwerpen. Hierom is bepaald, dat Christenleeraars, priesters en zendelingen, onverschillig tot welken landaard zij behooren, moeten voorzien zijn van een bijzondere toelating der Regeering, om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië te verrichten.

Het mag niet ontkend worden, dat die bepaling een beperking geeft aan het optreden der Christelijke zendelingen in Nederlandsch-Indië. Ten opzichte van de niet-Christelijke godsdiensten heeft het regeeringsreglement een geheel andere richting gevolgd, en is het regel, dat de Staat er zich niet mede bemoeit. *De priesters der Inlanders, die het Christendom niet belijden, zijn geplaatst onder het oppertoezicht der vorsten, regenten en hoofden, zoover betreft den godsdienst, dien elk hunner belijdt.* „Voorwaar, men zou eerder wanen, dat de voorschriften omtrent Christenen en niet-Christenen door een noodlottig toeval verwisseld waren of door een Muzelmansche regeering waren uitgevaardigd," zegt prof. De Louter.

In de laatste jaren is er eenige verandering gekomen in de houding der regeering tegenover de zending; in 1889 is nl. bepaald, dat voor ieder persoon, die door zendingsvereenigingen of genootschappen ter voorziening in de godsdienstige behoeften van mingegoede leden der Christelijke gemeenten ter beschikking der regeering wordt gesteld, een som van *f* 800 wordt verleend, benevens vrije overtocht en een maandelijksche toelage. Zij worden echter niet als ambtenaren beschouwd.

* * *

Het aantal Christenen in Nederlandsch-Indië is nog klein. Volgens het Koloniaal Verslag werden in Nederlandsch-Indië in 1897 gevonden: 43,000 Protestantsche Europeanen, militairen niet medegerekend, waarvan 34,800 op Java en Madoera. Het aantal inlandsche Protestantsche Christenen bedroeg op Java en Madoera 2280 en in geheel den Nederlandschen Archipel 231,250. Het grootste aantal inlandsche Christenen (Protestanten) vindt men in Minehasa, waar in 1897 bestonden 237 gemeenten, waarbij 78 inlandsche godsdienstleeraars arbeidden onder 146,970 Protestantsche Christenen. Het aantal Roomsch-Katholieken bedroeg onder de inlanders in Indië totaal 48,400.

In Nederlandsch-Indië worden officiëel slechts twee Christelijke kerkgenootschappen erkend: het *Protestantsche* en het *Katholieke.* Het eerste omvat de voor 1855 bestaande afzonderlijke Hervormde en Luthersche kerkgenootschappen, met uitzondering van de Britsch-Protestantsche gemeente te Batavia. De leeraren worden door den Koning (Koningin) benoemd en hun standplaatsen worden hun door den Gouverneur-Generaal aangewezen. Hun aantal is bij Besluit van 1886 op 39 vast-

gesteld. In de laatste jaren is echter het getal hulppredikers (26) en Inlandsche leeraars (101) ten behoeve der Inlandsche Christengemeenten sterk uitgebreid.

De erkenning der Katholieke kerk in Nederlandsch-Indië en de stichting der eerste Katholieke kerk te Batavia dagteekent van 1808. Aanvankelijk stond de Katholieke kerk in dezelfde ondergeschikte verhouding tot den Staat als de Hervormde kerk, doch na veel strijd werd in 1847 een concordaat met den Paus gesloten, dat den grondslag vormde van de zelfstandigheid der Katholieke kerk in Indië, die, geheel in tegenstelling met de Protestantsche, bijna onafhankelijk is van het Staatsgezag.

De geestelijken bij het Roomsch-Katholiek kerkgenootschap worden niet benoemd door den Koning, maar door den Heiligen Stoel, onder erkenning door of namens den Koning. De aanwijzing hunner standplaatsen en de inwendige regeling der kerkelijke aangelegenheden is overgelaten aan het Hoofd der Roomsch-Katholieke kerk in Indië, die gewoonlijk Bisschop „in partibus infidelium" is en tevens als pastoor te Batavia fungeert.

Op Java bestaat een genootschap, de „Armenische Gemeente", welke zich ten doel stelt de beoefening van den Christelijken godsdienst, volgens de voorschriften der Armenische kerk. (Zie deel II, pag. 119).

De Israëlieten zijn in Nederlandsch-Indië nergens tot een kerkgenootschap of gemeente vereenigd en hebben ook geen leeraars.

De staatsbemoeiing met den Mohammedaanschen en Heidenschen godsdienst van Inlanders en vreemde Oosterlingen behoort tot de uitzonderingen; het noodige toezicht daarop is overgelaten aan de eigen hoofden. Toch zijn eenige bepalingen hierop vastgesteld. In elk gewest wordt een der aanwezige priesters door den Gouverneur-Generaal tot hoofdpanghoeloe benoemd en met het toezicht over de overigen belast; in elk regentschap een regentschaps-panghoeloe door den resident. Als adviseurs bij de rechtspraak over Inlanders moeten zij als bezoldigde ambtenaren worden beschouwd; hun is een bepaald gevolg en pajoeng als onderscheidingsteeken toegekend. Op sommige gewestelijke hoofdplaatsen vindt men bovendien een bezoldigden adjunct-hoofdpanghoeloe. Het is de wensch der regeering, om deze ambtenaren meer en meer te vereenzelvigen met de panghoeloe mesigit, thans door de regenten benoemd en niet van staatswege bezoldigd.

Wat de lagere geestelijkheid betreft, handhaaft de regeering slechts het recht der gemeenten, om hun eigen desa-geestelijken te benoemen.

Op Java is het toezicht over de priesters opgedragen aan de regenten, die dit als een hunner gewichtigste plichten moeten beschouwen; zij moeten vooral toezien, dat niemand zich een geestelijken titel aanmatigt, vooral niet dien van hadji, als hij daarop geen recht heeft.

Het toezicht op de bedevaartgangers naar Mekka behoort mede tot het regeeringstoezicht op den godsdienst; wij zagen reeds vroeger, van welke beteekenis dat is.

II. De zorg der Regeering voor het Onderwijs der Inlanders.

Het onderwijs van de Europeanen in Nederlandsch-Indië hebben wij hier niet te bespreken. Wij moeten echter nog kortelijk nagaan, wat het Gouvernement verricht voor de geestelijke ontwikkeling der Inlanders.

Het is een moeielijke taak, om voor een bevolking als in den Archipel het onderwijs zoodanig te organiseeren, dat het vruchten draagt, en, al heeft men een organisatie op het papier gereed, die uit te voeren. De groote moeielijkheid bestond in de eerste plaats in het gemis van geschikte onderwijzers. Daarenboven zijn de behoeften van de bevolking geheel andere dan in de Europeesche maatschappij, zoodat een organisatie van het onderwijs, volgens model van het moederland, wel schipbreuk moest lijden. Bittere teleurstellingen op dit gebied moest de regeering wel ondervinden. Waar de eischen te hoog gesteld werden, waren de vruchten des te geringer.

In den laatsten tijd heeft men zich bij de invoering van het onderwijs voor de Inlanders op een bescheidener standpunt gesteld. De Inlandsche scholen worden voortaan verdeeld in twee soorten: *a* die der eerste klasse voor de zonen van Inlandsche hoofden en aanzienlijken, en *b* die der tweede klasse voor de Inlandsche

bevolking in het algemeen. De eerste worden bij voorkeur op de hoofdplaatsen van gewesten, afdeelingen en onderafdeelingen opgericht, doch in den regel voor niet minder dan 30 leerlingen; de laatste worden, naar gelang de behoeften zijn, ook op andere plaatsen opgericht, doch voor niet minder dan 25 leerlingen.

Het onderwijs is hoogst eenvoudig en bepaalt zich grootendeels tot het lezen en schrijven van de volkstaal of van het Maleisch en de vier hoofdregels van het rekenen. Op de scholen der eerste klasse wordt naast de volkstaal ook het Maleisch onderwezen, en tevens de beginselen der geschiedenis en aardrijkskunde, natuurkennis en landmeten, benevens handteekenen. Het onderwijs wordt gegeven in de volkstaal, of, waar deze onbruikbaar is, in het Maleisch. Godsdienstonderwijs is op de openbare scholen verboden, doch ten behoeve daarvan kunnen lokalen beschikbaar worden gesteld. De Directeur van het onderwijs stelt de leerplannen vast en verstrekt uitsluitend de schoolboeken uit het in 1878 opgericht depôt van boeken en leermiddelen voor Inlandsch onderwijs.

Het onderwijs wordt gegeven door Inlandsche onderwijzers. Tot onderwijzers zijn zij benoembaar, die een voldoend eindexamen hebben afgelegd aan een kweekschool voor Inlandsche onderwijzers; alleen dezen kunnen aan het hoofd eener school eerste klasse geplaatst worden. Verder zijn zij benoembaar, die voldoend examen hebben afgelegd voor den inspecteur met de plaatselijke commissie. Er zijn onderscheidene kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers opgericht.

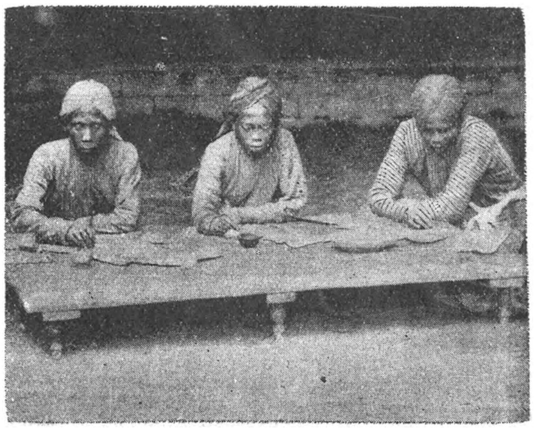

INLANDERS AAN DE SCHRIJFTAFEL.

Naast de kweekscholen zijn te Bandoeng, Magelang en Tondano ook scholen opgericht voor zonen van aanzienlijke Inlanders, voornamelijk bestemd ter opleiding van toekomstige ambtenaren. Het onderwijs wordt hoofdzakelijk gegeven door Europeesche, in de talen ook door Inlandsche onderwijzers. De kweekelingen dezer scholen worden voornamelijk in staatsdienst geplaatst.

III. Zorg van het Gouvernement voor de gezondheid.

Behalve de geestelijke ontwikkeling is de openbare gezondheid een onderwerp van zorg in den modernen staat. Onder de Compagnie werd dit voor Indië geheel vergeten, en eerst in deze eeuw werd hiervoor in Indië zorg gedragen. In 1882 werd bij koloniale ordonnantie een geheel nieuwe verordening daarvoor ingevoerd, welke zoowel het geneeskundig staatstoezicht als de voorwaarden van bevoegdheid tot uitoefening der geneeskunde regelt.

Bevoegdheid tot de uitoefening der genees-, tandheel- en verloskunde en de artsenijbereidkunst bezitten in het algemeen allen, die daartoe in Nederland bevoegdheid verwierven. Bij de regeling der geneeskunde onder de Europeanen willen wij niet stilstaan.

Voor de talrijke Inlandsche bevolking is nog niet veel gedaan tot het verkrijgen van goede geneeskundigen.

De geneeskunde bij de Inlanders wordt voornamelijk uitgeoefend door personen, die de Inlandsche geneeskunde uitoefenen op Java, gewoonlijk *doekoen* genoemd, en hen, die een opleiding tot geneeskundige in Europeesehen zin hebben gehad en, als zij de noodige examens hebben afgelegd, den naam *dokter djawa* verkrijgen.

De *doekoens* zijn op Java meestal vrouwen, in enkele gevallen treden mannen als zoodanig op. Zij doen dienst bij bevallingen, maar ook bij gewone ziekten wordt hun hulp ingeroepen; bovenal berust hun invloed op de bijgeloovige voorstellingen der Javanen; door krachtige tooverspreuken weten zij dikwijls effect te bewerken.

Zij worden geraadpleegd, om veel kinderen te krijgen of om het krijgen van kinderen te voorkomen, zij bieden hun hulp aan bij het vijlen der tanden, enz.

De *dokters djawa* zijn Inlanders, die na opleiding aan de school voor Inlandsche geneeskundigen te Batavia en voldoend afgelegd examen van gouvernementswege het recht hebben verkregen, met den titel van „dokter djawa" de geneeskundige praktijk uit te oefenen. Den dokters djawa wordt tegen vast traktement zooveel mogelijk een werkplaats aangewezen binnen het gewest, vanwaar zij afkomstig zijn; van landswege ontvangen zij de noodige instrumenten. Uit deze dokters djawa zijn, zooals de ervaring leert, zeer bruikbare geneesheeren te vormen.

De opleiding van dokters djawa geschiedde aanvankelijk in 1849 volgens een plan van Dr. M. Bosch, waarbij besloten werd tot opneming van 30 leerlingen aan een school voor Inlandsche geneeskundigen te Batavia. In 1875 werd die school uitgebreid; zij is verdeeld in een voorbereidende afdeeling met driejarigen cursus en een geneeskundige afdeeling met vijfjarigen cursus en toegankelijk voor 100 kweekelingen.

In de tweede plaats wijzen wij nog op de staatszorg voor de vaccine; in 1890 is een parc vaccinogène te Weltevreden opgericht.

LITTERATUUR.

P. A. Van der Lith. Nederlandsch Oost-Indië. Leiden, 1894.
J. De Louter. Handleiding tot de kennis van het staats- en administratief recht van Nederlandsch-Indië. Den Haag, 1895.
Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië.

HOOFDSTUK VIII.

HET STAATKUNDIG GEZAG IN NEDERLANDSCH-INDIË.

I. Iets over de geschiedenis van de uitbreiding van het Nederlandsch gezag.

De 16e en 17e eeuw vormen het tijdperk der grootste ontwikkeling van de Nederlandsche zeevaart en handel. De stoutmoedigheid der Hollandsche en Zeeuwsche zeevaarders deinsde voor niets terug, en toen in 1585 Filips II alle Nederlandsche schepen in de havens van Spanje en Portugal in beslag deed nemen en verbeurd verklaarde, waren de Nederlanders er op bedacht, zelf den zeeweg naar Indië te zoeken, om de Indische produkten, welke tot nog toe door Portugeesche schepen in Europa werden aangevoerd, in het land van hun groei zelf op te koopen. Met dat doel werd de eerste zeetocht der Nederlanders naar Indië ondernomen, en den 25en Juni 1596 verscheen hun eerste vloot in de Indische wateren.

Het aanvankelijk doel der Nederlandsche Oost-Indiëvaarders was uitsluitend het drijven van handel, en de Bantammers, even weinig vermoedende, wat de toekomst zou worden, ontvingen hen met groote vriendelijkheid; er werd hun zelfs een huis afgestaan, om daarin handel te drijven. Doch het duurde niet lang, of de ruwe taal der schepelingen tegen de op vormen gestelde hoofden deed ontevredenheid ontstaan en verschillende handelingen wekten wantrouwen, hetwelk gevoed werd door de Portugeezen, die hun belangen door de komst der Nederlanders in den Archipel bedreigd zagen. Door deze omstandigheden leverde de eerste tocht der Nederlanders naar Indië geen ander voordeel op dan dat de weg gebaand was voor verdere tochten. En teruggekeerd in het vaderland, verrezen hier weldra onderscheidene maatschappijen, welke schepen uitrustten, om de Indische gewesten te exploiteeren. De concurrentie dier maatschappijen bracht hen echter dikwijls tot onderlingen strijd: elk zocht slechts eigen voordeel en behandelde iederen anderen zeevaarder als vijand; men zeilde elkander, volgens een uitdrukking van die dagen, de „schoenen van de voeten en het geld uit den buidel".

Die strijd, welke tot groote nadeelen leidde, bracht de ondernemers spoedig tot het besef, dat nadere aaneensluiting der maatschappijen noodzakelijk was. Zoo sloten enkele zich aaneen, o.a. de „Compagnie van Verre" en de „Nieuwe Noord-Brabantsche Compagnie"; ook de Zeeuwsche Compagnieën vereenigden zich.

Het was vooral Oldenbarneveldt, die alle pogingen aanwendde, om nog een naderen band tot stand te brengen, nl. om alle te vereenigen tot een groote, geoctrooieerde, alleenhandelende Compagnie. Na veel onderhandelingen gelukte dit, vooral door den invloed van Prins Maurits, en den 20en Maart 1602 werd door de Staten-Generaal aan de Vereenigde Oost-Indische Compagnie voor 21 jaren octrooi verleend voor den handel op Indië met verbod aan ieder ander.

De Oost-Indische Compagnie was een eigenaardig lichaam, dat moeielijk te classificeeren valt volgens de beter omlijnde staatsrechtelijke en handelsrechtelijke begrippen van onzen tijd. In de eerste plaats was zij een handelslichaam, deels vennootschap, deels reederij. Een publiekrechtelijk karakter werd aan de Compagnie toegekend door het recht, om op naam van de Staten-Generaal verdragen te sluiten met Indische vorsten en volken.

Artikel 35 gaf aan de Compagnie souvereiniteitsrechten. Het artikel luidde, dat de Compagnie het recht had „mette Princen ende Potentaten verbintenissen ende contracten te maken optem naem vande Staten Generael der Vereenichde

Nederlanden ofte hooge Overichheyt derselver, mitsgaders aldaar eenige forteressen ende versekertheiden te bouwen, gouverneurs, volck van oorloge, ende officiers van justitie, ende tot andere nodelijke diensten, tot conservatie van de plaetsen, onderhoudinge van goede order, politie ende justitie, eensamentlyck van de voorderinge vande neringe te stellen."

De vertegenwoordigers der Compagnie in Indië hebben niet nagelaten, deze bevoegdheid in toepassing te brengen, en de bewindhebbers keurden dit meestal goed, hoewel niet altijd met volkomen instemming. De vraag naar oogenblikkelijk voordeel drong zich meer op den voorgrond bij dezen en aan een toekomstpolitiek dachten zij minder.

De Gouverneurs-Generaal in Indië echter zagen verder; mannen als J. P. Coen, Van Diemen, Maetsuycker en anderen, die een wereldrijk stichtten in het Oosten, hadden niet zelden een verder omvattenden blik dan de Bewindhebbers en hieruit werden conflicten geboren. En aan de mannen in Indië doch niet aan de Bewindhebbers in Nederland is de groote bloei der Compagnie te danken; hij is een gevolg van het streven der Gouverneurs-Generaal, om, zij het ook met handels- en monopoliewenschen als punten van uitgang, te geraken tot de „dominatie van Orienten", zooals Van Diemen het eens noemde.

Door dien invloed werd het gezag der Compagnie steeds uitgebreid.

De Compagnie had in haar publiekrechtelijk karakter wel eenige overeenkomst met de gecharterde Compagnieën der Engelschen, welke wij in deel I pag. 112 leerden kennen. Tegenover het Staatsgezag wist de Compagnie altijd haar zelfstandigheid krachtig te handhaven. Wel bleef de hooge overheid in handen der Staten-Generaal, wel verzekerde het publiekrechtelijk karakter, dat de Compagnie van den aanvang af gekenmerkt had, en de volksrechtelijke verantwoordelijkheid voor haar handelingen, welke de Regeering op zich had genomen, aan deze een recht van toezicht en tusschenkomst, dat niet begrensd was door de woorden van het octrooi, doch van dat recht werd feitelijk weinig gebruik gemaakt. De Regeering liet de Compagnie met vrede en de aandeelhouders vermochten weinig tegen haar; zoo ontstond er feitelijk een staatsbestuur binnen de Republiek, dat buiten haar grenzen in de tropen een eigen landgebied verkreeg.

De Compagnie paste steeds een drieledig stelsel toe in Indië: het dooden van alle mededinging, het goedkoop inkoopen en duur verkoopen. Geen onrechtvaardige en geweldige maatregelen werden ontzien, om Europeanen en Aziaten, landgenooten en vreemdelingen, buiten den Archipel te sluiten. De geschiedenis van de Oost-Indische Compagnie in Indië is niet alleen die van een stoutmoedig, vastberaden optreden, maar tevens die van wreedheid, bekrompenheid en hebzucht, waarbij aan de belangen der Inlanders niet gedacht werd.

De Compagnie ging steeds van het beginsel uit, zich met de Inlandsche vorsten te verstaan en liet de bevolking vrij over aan hun bestuur, aan hun uitpersing en uitmergeling. Aan dat stelstel had de Compagnie de uitbreiding van haar gezag en de rijke dividenden te danken.

De Oost-Indische Compagnie heeft bestaan tot 1798. Achtereenvolgens werd haar octrooi verlengd, soms wel met hevige oppositie, maar de groote dividenden deden weldra de oppositie berusten in het bestaan van dat eigenaardig staatslichaam, vooral in den tijd, toen eigen energie verminderde. De verlenging van het octrooi der Oost-Indische Compagnie geschiedde in de jaren 1623, 1647, 1673, 1700, 1741, 1742, 1743, 1755, 1775, 1777, 1796, 1798. Doch in haar eigen beheer waren allengs vele misbruiken ingeslopen; de dividenden hielden eindelijk niet alleen op, maar werden vervangen door geldgebrek. Toen raakte haar roem aan het tanen, en zij ging economisch te gronde reeds voor den tijd, dat zij haar staatkundige macht verloor.

Onder de ziekten van de Compagnie is de twee-eenheid van koopman en souverein, beide in de Compagnie belichaamd, de gevaarlijkste gebleken. Steeds waren de handelsbelangen de grondslag van alle handelingen der Compagnie. Doch om billijk te oordeelen, moet men bedenken, dat de Compagnie ook in hoofdzaak een handelsvennootschap was, dat zij bovenal koopman was. Maar de groote fout van de Bewindhebbers in de eerste plaats, minder nog van de meeste grootwaardigheidbekleeders, is steeds geweest, dat zij de plichten, welke op hen als souverein rustten, niet in overeenstemming hebben weten te brengen met hun koopmanschap.

De souverein is opgegaan in den handelaar, die slechts op winsten bedacht was. Die politiek heeft zich gewroken.

Een gevolg hiervan was een onvast en duur regeeringssysteem, zonder orde, met het verwaarloozen van de belangen des volks, zoodat dit geen bronnen van welvaart deed vloeien, welke het in staat stelde bij te dragen in de kosten van het bestuur. Wel breidde de Compagnie haar gezag uit in oppervlakte, maar haar intense kracht ging daarmede te loor; de bezitting geleek een „olievlek op het papier te zijn, die zich zoolang uitbreidt, als er nog eenige kracht in zit," zegt een schrijver.

Hierin ligt de economische ondergang der Compagnie. De schuldenlast vermeerderde, de dividenden hielden op, het crediet ging te loor, vooral na 1780, toen de oorlog met Engeland de retourvloten terughield, en sedert 1781 ving de doodstrijd der Compagnie aan.

In dien tijd moest het staatsgezag der Republiek tusschen beide treden, dat zich steeds onthouden had. Door Willem V als stadhouder en opperbevelhebber der O. I. Compagnie, werd een staatscommissie benoemd, om een grondig onderzoek in te stellen en afdoende middelen van herstel te beramen. In de eerste plaats werd in den dringenden geldnood voorzien. Doch de omwenteling van 1795, die de staatsinrichting omverwierp, bracht verandering. De Staten-Generaal besloten op voorstel van Holland het bestuur der Oost-Indische Compagnie te ontslaan en te vervangen door een *Comité tot de zaken van den Oost-Indischen handel en bezittingen* van 28 leden. De staatsregeling van 1798, waarbij het unitarisme zegevierde, en die de een-en ondeelbaarheid der Bataafsche Republiek op den voorgrond stelde, maakte echter voorgoed een einde aan den halfslachtigen toestand. De octrooien van de vroegere Compagnie werden vernietigd en al haar bezittingen en schulden werden overgedragen op den Staat. Het bestaande stelsel van handel en bestuur werd voorloopig bestendigd, totdat nieuwe grondslagen bij de wet zouden worden gelegd.

Sedert dien tijd stonden de bezittingen onder het onmiddellijk gezag van den Staat, en breidde zich het gebied der toenmalige Bataafsche Republiek uit over de uitgebreide gewesten van den Aziatischen Archipel. Want gedurende haar bestaan had de Oost-Indische Compagnie allengs staatkundig gezag verworven over een tal van eilanden, zoodat de Compagnie feitelijk als souverein werd beschouwd.

* * *

Wij hebben de gebeurtenissen van 1798 tot 1814 niet na te gaan, den tijd, toen de Nederlandsche bezittingen ook de speelbal waren van de kansen des oorlogs en der diplomatieke onderhandelingen. Nederland was tegen wil en dank medegesleept in den stroom der Fransche wereldheerschappij en de overzeesche bezittingen waren het slachtoffer geworden van de vrees en den haat jegens Frankrijk. Bij de Conventie van Londen van 18 Aug. 1814 werden echter alle Nederlandsche koloniën in Amerika, Afrika en Azië teruggegeven, met uitzondering van Kaap de Goede Hoop, Demerara, Essequebo en Berbice en Guyana. Ook Ceylon werd door Engeland behouden en om hiertoe recht te hebben, werd 1 Jan 1803 nadrukkelijk als de termijn van den status quo ante aangenomen.

Bij de herstelling der Nederlandsche onafhankelijkheid bleven de bezittingen der vroegere Compagnie in handen van den Staat. De Grondwet van 1815 schreef in artikel 60, dat de Koning bij uitsluiting het opperbestuur heeft over de „volkplantingen en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen." Hierdoor werden de koloniën nog niet als een deel van het Rijk beschouwd, zooals in de grondwet van 1848 het eerst geschiedde, toen in de Nederlandsche grondwet-geographie gesproken werd van „het Rijk in Europa", waardoor erkend werd, dat één gedeelte des Rijks *buiten Europa* ligt, en dus de bezittingen tot het Rijk behooren. Dit laatste standpunt wijst op een vooruitgang. Beslist wordt dit uitgesproken door artikel 1 der tegenwoordige Grondwet, welke zegt, „Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied in Europa benevens de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen." Doch in art. 2 volgt hierop, dat de grondwet alleen voor het Rijk in Europa verbindend is, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt."

De grondwetten van 1815 en 1840 verleenden enkel en uitsluitend den Koning het opperbestuur over de bezittingen, doch in 1848 werd hiermede gebroken; de

woorden „bij uitsluiting” werden geschrapt, en aan den gewonen wetgever werd toen opgedragen het voorstellen van de reglementen op het beleid der regeering in Nederlandsch-Indië, de regeling van het muntstelsel, de regeling van de wijze van het beheer over de verantwoordelijkheid van de koloniale geldmiddelen en eindelijk de regeling van alle andere onderwerpen, de koloniën en de bezittingen betreffend, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan. Hierdoor werd het opperbestuur des Konings over Indië beperkt, en verkregen de Staten-Generaal invloed op de koloniale aangelegenheden. Verder bracht de ministerieele verantwoordelijkheid een verantwoordelijk „minister van koloniën” aan het hoofd van een departement, terwijl de verplichte jaarlijksche koloniale verslagen uitvoerige inlichtingen geven moeten omtrent de toestanden der koloniën.

Wij moeten hierbij op een onjuistheid in de terminologie wijzen. Steeds wordt er gesproken van *koloniën*, doch eigenlijke koloniën bezitten wij niet meer, of alleen West-Indië zou hier toe ten deele te brengen zijn. In de vorige eeuw was de Kaap een Nederlandsche kolonie. De Indische Archipel echter, waar de Inlandsche bevolking zoozeer in de meerderheid is en de Nederlanders slechts uit een onbeduidend aantal bestaan, die er alleen tijdelijk verblijf houden, vormen geen Nederlandsche *kolonie* doch een Nederlandsche *bezitting*. Al wordt de Indische Archipel in art. 1 der Grondwet al als een deel des Rijks beschouwd, onmiddellijk volgt daarop in art. 2 de restrictie, dat de grondwet er slechts in enkele gevallen op toepasselijk is, wat reeds duidelijk doet uitkomen, dat dit gebied als een bezitting beschouwd wordt. Dit is steeds de verhouding geweest tot Indië; dat is nog het standpunt, waarvan men de verhouding feitelijk beschouwt, al hebben hooger beginselen in de staatkunde het begrip „bezitting” veel veredeld en er verplichtingen aan verbonden, die de oude Compagnie niet kende. De benaming „koloniën”, algemeen op de „bezittingen” der Europeesche staten in den vreemde toegepast, klinkt meer euphemistisch, sluit niet het koude begrip van „veroverd land” in zich en wijst op een nadere aansluiting.

Het bestuur van Nederlandsch Indië berust op het *Regeerings-reglement van Nederlandsch Indië* in 1854 tot stand gekomen. Het ligt natuurlijk niet in ons plan, dit reglement te behandelen; voor ons doel is het voldoende de hoofdlijnen der betrekking van Nederland tot de bewoners van den Archipel aan te wijzen, de grenzen van het Nederlandsch gezag in hoofdtrekken te leeren kennen en de toestand der bewoners te schetsen. Wie het Staats- en Administratief recht van Nederlandsch-Indië wenscht te kennen, verwijzen wij naar het uitmuntende boek van Prof. de Louter „Handleiding tot de kennis van het Staats- en Administratief recht van Nederlandsch Indië”, dat meestal op dit gebied onze gids was.

* * *

De uitbreiding van het Nederlandsch gezag in den Archipel wordt bepaald door zijn verhouding tot de rechten van andere Europeesche mogendheden en tot de rechten der inlandsche vorsten. Bovenal de eerste wijzen de geographische grenzen van het Nederlandsch gezag aan.

De geographische uitbreiding van het Nederlandsch gezag berust aanvankelijk op de rechten der Oost-Indische Compagnie, maar is in deze eeuw door verschillende tractaten of door veroveringen uitgebreid en bevestigd. Het regeeringsreglement geeft geen omschrijving van de uitgebreidheid van het Nederlandsch gebied. Hoewel enkelen, o.a. de heer v. Goltstein en Mr. de Sturler, die hieromtrent hun meening uitspraken, dit een onjuist standpunt achten, verdedigt Prof. de Louter het niet opnemen van een dergelijke omschrijving voor de koloniën in een regeeringsreglement. Wanneer de koloniën niet uit geheele eilanden bestaan of door andere ondubbelzinnige natuurlijke grenzen zijn bepaald, bestaat er doorgaans onzekerheid omtrent hun juiste uitgestrektheid. Dit is geen nadeel, zoolang het geen aanleiding geeft aan anderen, om aanspraak te maken op twijfelachtig gebied. Integendeel zal het dan van omstandigheden afhangen of de koloniale mogendheid haar gebied uitbreidt of inkrimpt, haar gezag handhaaft of prijs geeft. Bestaat of ontstaat daarentegen aanleiding tot aanspraken van anderen, dan is een wettelijke grensbepaling dubbel bedenkelijk; gaat zij te ver, dan loopt men gevaar in botsing te komen met de rechten van anderen of wel verantwoordelijk te worden gesteld voor gebeurtenissen

die men niet had kunnen voorkomen; zijn de grenzen te eng, dan doet men noodeloos afstand van wellicht groote belangen in de toekomst. Daarbij vergete men niet, dat uit een geheele omschrijving bij de wet, d. w. z. staatsrechterlijk, nooit een internationaal recht kan voortvloeien. Daartoe is, hetzij een tractaat, of bij inbezitneming van onbeheerd gebied, een feitelijke bezetting noodig. Zonder het een of het ander heeft een Staat geen enkelen waarborg voor het ongestoord bezit zijner koloniën.

Aldus Prof. de Louter, wat ons volkomen juist voorkomt. Feitelijk bezit in verband met de internationale tractaten, bepaalt de grenzen van het grondgebied. En ten opzichte van de tallooze kleine eilanden o.a. is het nog niet altijd juist aan te geven of zij Nederlandsch zijn of niet, daar de inbezitneming niet feitelijk geschied is en zij evenmin door tractaten verbonden zijn.

De Oost-Indische Compagnie vestigde zich het eerst in de Molukken, welker specerijen aanvankelijk de meeste belangstelling trokken en de aanzienlijkste voordeelen opleverden. De Molukken vormden de „Groote Oost", zij waren „de parel aan de kroon", of meer naar den geest der Compagnie uitgedrukt, zegt van der Lith, „de groote munt, waar het geld geslagen werd, dat noodig was om de aandeelhouders hooge procenten uit te keeren."

Geen landverovering was het oorspronkelijk doel, maar handel; de omstandigheden leidden echter tot inbezitneming van landen en vaste vestiging, waartoe zij het recht had, gelijk wij zeiden.

De Nederlanders waren in de Molukken voorgegaan door de Portugeezen. De eerste vloot na den tocht van Houtman, die door de Nederlanders werd uitgezonden, bezocht de Molukken, en de Nederlanders werden op onderscheidene eilanden met open armen ontvangen, wegens den strijd, die er gevoerd werd tegen de Portugeezen. Hun hulp werd meermalen tegen dezen ingeroepen. Die toestand wees reeds aan, dat de handel er niet op vreedzame wijze zou kunnen gedreven worden. Steven van der Haghen was de eerste, die in 1600 in de Molukken de Hitoeëzen tegen de Portugeezen bijstond, en hoewel de belegering van het Portugeesche fort mislukte, stond de dankbare bevolking der inboorlingen hem toch toe een sterkte op Amboina te bouwen, het „fort van Verre" geheeten; ook werd aan de Nederlanders het monopolie van den kruidnagelhandel verleend.

Dit was het begin van het optreden. Het was de strijd tegen de Portugeezen, die aanleiding was tot vaste vestiging. Toen in 1604 Steven van der Haghen weer in Indië kwam, riep Amboina opnieuw zijn hulp in tegen de Portugeezen. Hieraan voldeed hij en Amboina werd geheel door hem van Portugeezen bevrijd. Met de bevolking werd een contract gesloten, waarna de hoofden van Hitoe als bondgenooten der Compagnie den eed van trouw aan de Staten-Generaal aflegden en het monopolie der specerijen aan dat handelslichaam verzekerden.

Wij gaan de geschiedenis der uitbreiding van het gezag van Nederland niet na, doch noemen slechts enkele feiten. Van de Molukken breidde zich het Nederlandsch gezag langzamerhand westwaarts uit.

Op Java vermeerderde de Compagnie aanvankelijk niet dan schoorvoetend haar gezag, door de omstandigheden gedwongen. Het wanbestuur der Javaansche vorsten noodzaakte als het ware de Compagnie den rijken buit tot zich te nemen, dien zij aanvankelijk niet begeerde. Aanvankelijk was Bantam op Java de plaats, welke de meeste vloten der Compagnie het eerst aandeden, de geschikte haven voor een rendez-vous van aankomende en vertrekkende schepen. Hoe gunstig gelegen, door de kwellingen, die de handel er ondervond, werd evenwel voor een centraal kantoor het oog weldra gevestigd op Jacatra. In 1610 werd reeds verlof verkregen van den Pangeran van Jacatra, tegen geldelijke vergoeding er een fort te bouwen, en weldra werd Jacatra de stapelplaats. Doch de toeneming van dit bezoek te Jacatra wekte het wantrouwen van den vorst, totdat verschillende gebeurtenissen aan J. Pzn. Coen aanleiding gaven Jacatra te veroveren in 1619, waardoor dit de zetel van het Nederlandsch gezag werd door de stichting van Batavia.

Op verzoek van den Soesoehoenan mengde zich de Compagnie in 1675 in de binnenlandsche aangelegenheden van Mataram, hetwelk in de 18e eeuw geleidelijk tot de verovering van geheel Java voerde.

In 1599 werd door de gebroeders Cornelis en Frederik de Houtman reeds Atjeh

op Sumatra bezocht. De eerste aanraking met de Atjehneezen was vriendschappelijk, doch zij eindigde met een formeel gevecht en moord op de Nederlanders, een gevolg van gevoed wantrouwen. De paleis-omwentelingen in Atjeh maakten ook later de betrekking met dat rijk steeds onzeker en afwisselend. Zoo was het ook aan de westkust van Sumatra. De strijd der verschillende belangen van Atjeh, Menangkabau, Indrapoera en van de Engelsche en Nederlandsche Compagnieën, gepaard aan de onbekwaamheid en hebzucht van sommigen onzer ambtenaren, deed een zoodanig stelsel van verwarring ontstaan, dat er bijna geen jaar voorbij ging, waarin op Sumatra's westkust vrede en rust heerschten. Tegen het eind der 18e eeuw was de macht der Nederlanders hier geweldig aan het tanen en nog voor den ondergang der Compagnie waren haar bezittingen aan de weskust reeds in handen van andere meesters overgegaan.

Ook op de oostkust van Sumatra had de invloed der Compagnie weinig te beteekenen en bepaalden haar ondernemingen zich hoofdzakelijk tot eenige handels-nederzettingen op Palembang, Djambi en Siak.

Op Borneo beperkte zich het gezag der Compagnie tot slechts enkele punten aan de westkust, en tot eene factorij te Banjermasin, die herhaalde malen werd verlaten wegens den verraderlijken aard der bevolking, totdat in 1787 de onzen er met meer klem optraden. De Compagnie verkreeg hier eerst vasten voet, toen haar macht aan het dalen was, en zij er dus geen groote krachtsinspanning meer aan den dag kon leggen.

Met Celebes werden eerst tegen het midden der 17e eeuw duurzame betrekkingen aangeknoopt. Wel bezochten reeds in 1607 Nederlandsche vaartuigen Makassar, doch eerst in 1636 werd er een vast verbond gesloten, waarbij groote handelsvoordeelen aan de Compagnie werden toegestaan. Eerst in 1667 evenwel wist Speelman Makassar, dat opgestaan was, ten onder te brengen, en den vorst tot onderteekening van een verdrag te bewegen, dat gedurende het bestaan der Compagnie de grondslag werd van haar betrekkingen met dit gedeelte van Celebes.

Zie hier slechts enkele feiten uit de geschiedenis der machtsuitbreiding van de Compagnie. Op Java was haar macht het zekerst gevestigd, op de andere groote eilanden bestonden onzekere toestanden. En die onzekerheid werd nog vermeerderd in de jaren na den ondergang der Compagnie. Alleen op Java had een Daendels veel verricht, doch overigens waren de bezittingen vervallen en verwaarloosd en was het een toestand van verwarring, toen Nederland in 1816 de bezittingen terug verkreeg. Een reeks van bloedige oorlogen was noodig, om het Nederlandsche gezag in den Archipel te herstellen en op goede grondslagen te vestigen.

In de 19e eeuw is het Nederlandsch gezag in Indië dan ook allengs uitgebreid tot vroeger niet gekende grenzen.

* * *

De vestiging van het Nederlandsch gezag in Indië in deze eeuw berust op tractaten met Inlandsche hoofden en op de tractaten met andere naburige koloniale mogendheden. In de eerste plaats was het Engeland, waarmede wij voortdurend in aanraking kwamen, onze oude concurrent.

De Conventie van 13 Augustus 1814, met Engeland gesloten, regelde niet Nederland's rechten op de Indische bezittingen, want deze steunden op aloude en erkende bezitsrechten. Die rechten had Nederland lang vóór Engeland verkregen; zij waren gegrond op de eerste ontdekking en inbezitneming, op de daarop volgende inbezithouding en op gesloten tractaten. De Indische bezittingen waren ons gedurende de jaren 1795—1813 ontvallen, niet in den vorm van verovering, maar onder den titel van vriendschap, bescherming en bewaring voor den Stadhouder, die in Engeland een schuilplaats gevonden had. Niet onwaarschijnlijk was de politiek van Engeland gegrond op de verwachting, dat de herstelling des Stadhouders nooit zou geschieden, doch die geheime bedoeling mogen wij niet erkennen. Een logisch gevolg van die opvatting was, dat Engeland na de herstelling der onafhankelijkheid de bezittingen moest teruggeven. Dit geschiedde volgens de Conventie van Londen, 1814, welke ook in den aanhef de redenen tot inbezitneming vermeldt. Met overhaasting kwam dit tractaat tot stand, zeker omdat Engeland de door Britannië verwaarloosde

koloniën liefst zoo spoedig mogelijk wilde overdragen, en daardoor bleven nog vele territoriale en financieele vragen onopgelost.

In 1820 werden opnieuw onderhandelingen met Engeland geopend en 17 Maart 1827 kwam een nieuw tractaat met Engeland tot stand, waarbij de grens tusschen Nederlandsche en Engelsche bezittingen in het westen werd vastgesteld. Hierbij stond Nederland zijn rechten op het vasteland van Voor-Indië, op Malakka en onderhoorigheden en op het eiland Singapoera af aan Engeland, terwijl Engeland afstand deed van alle aanspraken op Sumatra, op de eilanden van den Riouw-Lingga-Archipel, ten zuiden van straat Singapoera en op Billiton. De straat van Malakka zou voortaan de grens aanduiden, en wederkeerig verbonden de partijen zich, geen kantoren te stichten of tractaten te sluiten op elkanders gebied.

Dit tractaat had nog een voorbehoud open gelaten omtrent Atjeh op Noord-Sumatra. Wel had Engeland afstand gedaan van zijn rechten op dit eiland, maar een bepaling bond Nederland, nl. dat geen vijandelijke maatregelen omtrent den Sultan van Atjeh zouden genomen worden. De handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk van Atjeh was een hinderpaal voor Nederland om de veiligheid bij de noordkusten van Sumatra te verzekeren en was oorzaak van vele kibbelarijen met Engeland.

Eerst in 1870 werden hierover opnieuw onderhandelingen geopend (die van 1842 waren afgesprongen), en deze leidden tot het tractaat van 1871, bekend onder den naam „Sumatra-tractaat". Hierbij werd het voorbehoud omtrent Atjeh opgeheven en werd aan Nederland vrijheid gegeven, zijn gezag over geheel Sumatra uit te breiden, een vrijheid, die den lateren oorlog tegen Atjeh deed geboren worden. Geheel Sumatra met omliggende eilanden behoort thans, zoover het niet onafhankelijk is, tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië, en de Straat van Malakka en Singapoera is als de noordwestelijke grens onzer koloniën bij tractaat vastgesteld.

* * *

Verder moeten wij de aandacht vestigen op de tractaten, omtrent Borneo gesloten. Nederland bezat van Borneo in de eerste tijden, na 1814, de west-, zuid-, en een groot deel der oostkust. Het noorden behoorde nog tot de onafhankelijke Sultanaten van Broenei en Soeloe. Deze lagen dus buiten Nederlandsch-Indië en ieder had het recht, zich hier te vestigen.

Bij de onderhandelingen over het tractaat van 1824 werd over Borneo niet gesproken, misschien, helaas! met voordacht niet van Nederlandsche zijde, om de aandacht van Engeland niet op dit zelfstandige gebied te vestigen. Daardoor bleef de verhouding tot die gedeelten onzeker. Toen er in 1838 binnenlandsche onlusten in het zuiden van Broenei ontstonden, waarbij de hoofden de tusschenkomst van het Nederlandsch bestuur te Batavia inriepen, en dit weigerde tusschen beiden te komen, vond een ondernemend Engelschman, J. Brooke, gelegenheid, zich aldaar te vestigen en eerst als afhankelijk vasal van Broenei, later als onafkankelijk vorst een zelfstandigen staat op de grenzen van het Nederlandsch gebied te stichten. Brooke bewerkte, dat Broenei in 1845 het kleine eilandje Laboean aan Engeland afstond, wat bij tractaat bevestigd werd. De Berouwsche eilanden met Boelongan werden kort daarop bij Nederland ingelijfd en Spanje wist in 1851 de formeele erkenning zijner souvereiniteit over Soeloe te verwerven.

De toestand bleef ongeveer aldus op Borneo tot 1877. In 1877 en 1878 wist de Oostenrijksche Baron Overbeck van de Sultans van Broenei en Soeloe bij akten van schenking een uitgebreid grondgebied op Noord-Borneo te verkrijgen. Dat grondgebied werd het eigendom van de *Britsche Noord-Borneo Compagnie*, die in 1882 een koninklijk charter (zie I, pag. 121) verwierf.

Nederland protesteerde hier tegen. Het antwoord was, dat het hier een particuliere onderneming gold, geen publiek gezag. Doch wij merkten reeds vroeger op, dat particuliere ondernemingen veelal den weg bereidden tot het Britsche staatsgezag. Zoo ook hier. In 1888 werden achtereenvolgens de gewesten der genoemde Compagnie, Broenei en Serawak, als zoogenaamde *protected independent states*, onder Britsch oppergezag gesteld.

Daar Spanje bij tractaat van 1885 afstand gedaan had van alle aanspraken op het vasteland van Borneo en de onderhoorigheden op drie mijlen afstand van de kust,

was Borneo thans koloniaal bezit van Nederland en Engeland. Zoo was er behoefte aan een grenstractaat tusschen het Nederlandsch en Engelsch gezag, en den 20en Juni 1891 kwam dit tot stand (St. 1892, No. 114).

* * *

Portugal heeft van zijn bezittingen in den Archipel alleen de noordelijke helft van Timor overgehouden. In de eerste helft dezer eeuw maakte Portugal ook aanspraak op de Solor- en Allor-eilanden, maar om aan de twisten, die hieruit voortvloeiden, een einde te maken, stond Portugal, bij tractaat van 20 April 1859, tegen schadeloosstelling van *f* 200,000 al zijn territoriale aanspraken aan Nederland af, met uitzondering van noordelijk Timor. Daar op dit eiland in 1859 de grens nog niet voldoende kon geregeld worden en geschillen hieruit ontstonden, is in 1893 een nieuw tractaat

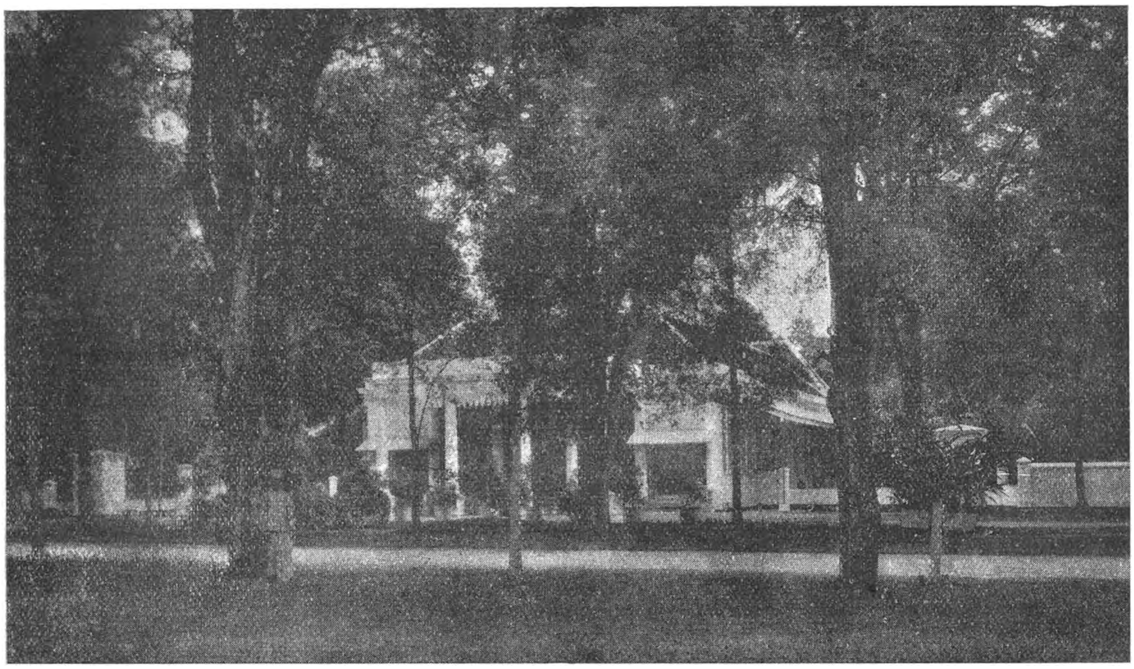

RESIDENTIEHUIS PEKALONGAN.

te Lissabon gesloten tot vaststelling der grenzen op dit eiland. De practische uitvoering van dit tractaat is echter altijd nog moeielijk.

De Oost-Indische Compagnie beschouwde steeds de Specerij-eilanden als haar kostbaarst bezit. De macht en invloed strekten zich in den tijd der Compagnie in de drie oostelijke landvoogdijen *Ambon*, *Banda* en *Ternate* nagenoeg even ver uit als in onze dagen. Alleen waren de rechten, welke de Compagnie, als suzerein over Tidor, buiten den Indischen Archipel op de Papoesche eilanden en een deel van Nieuw Guinea kon doen gelden, zeer onbepaald en nergens behoorlijk omschreven. Dit is eerst geschied door de besluiten van 24 Augustus 1828 en 30 Juli 1848, toen de meridiaan van 141° O.L. van Greenwich tot oostgrens van Nieuw-Guinea is aangenomen. Vóór de Duitschers en Engelschen bezit namen van het oosten van Nieuw-Guinea, had dus het Nederlandsch gezag een grens aangenomen. Hoewel niet bij contract vastgesteld, wordt toch die grens geëerbiedigd. Op zee en op de onbezette eilandjes bestaat echter nog een onzekerheid van dien kant.

Het bovenstaande geeft eenige hoofdfeiten aan uit de geschiedenis der tractaten, welke de grenzen van Nederlandsche rechten met die van andere Europeesche mogendheden in den Archipel vaststellen. Verdragen tot verandering der grenzen worden, volgens de Grondwet van 1887, niet door den Koning bekrachtigd, dan na goedkeuring der Staten-Generaal. De Grondwet van 1848 verbood alleen den afstand van grondgebied zonder toestemming der wetgevende macht; in 1887 is dit ook uitgebreid tot de uitbreiding van gebied.

Doch ook hierin zijn nog beperkingen gesteld door de tractaten met andere mogendheden. Het tractaat van 1824 met Engeland gesloten verbiedt namelijk uitdrukkelijk aan beide partijen ooit eenig gebied, daarin vermeld, aan anderen af te staan; zoodra het door den rechtmatigen bezitter wordt verlaten, valt het van rechtswege aan de tegenpartij ten deel. Deze bepaling komt ook voor in het verdrag met Portugal van 1892.

II. Betrekking van het Nederlandsch Gouvernement tot de Inlanders en Oosterlingen.

Het Nederlandsch Gouvernement heeft, volgens het Regeerings-reglement, de bewoners van Nederlandsch-Indië in de eerste plaats ingedeeld in *ingezetenen* en *niet-ingezetenen*, een indeeling, welke berust op de feitelijke woonplaats binnen Nederlandsch-Indië. *Ingezetenen* zijn 1° de *Inboorlingen* des lands, waartoe allen behooren, die in Indië geboren zijn en 2° *allen, die op wettige wijze hun verblijf aldaar hebben gevestigd.*

Om zich in Nederlandsch-Indië te vestigen, wordt daartoe, behalve van hen, die van staatswege zijn uitgezonden, een schriftelijke vergunning vereischt, die op Java en Madoera door den Gouverneur-Generaal, elders door het hoofd van het gewestelijk bestuur wordt uitgereikt, en gebonden is aan de voorwaarden eener algemeene verordening.

De hoofdverdeeling der *ingezetenen* van Nederlandsch-Indië, is die in *Europeanen* en *Inlanders*. Deze indeeling springt zoozeer in het oog, dat de wetgever het niet noodig oordeelde haar te omschrijven. Doch naast dezen vond men nog ingezetenen in Nederlandsch-Indië, die hiertoe niet kunnen gebracht worden, als Arabieren, Chineezen, enz. Dit heeft aanleiding gegeven tot een verdere indeeling, welke als volgt kan worden samengevat:

1. *Inlanders*, de inheemsche bewoners van Nederlandsch-Indië en hun afstammelingen.
2. *Met Inlanders gelijkgestelden*, doorgaans *vreemde Oosterlingen* genoemd, waartoe allen behooren, die niet tot de beide vorige klassen gerekend kunnen worden en Mohammedanen of Heidenen zijn 1).
3. *Europeanen*, de inheemsche bewoners van Europa en hun afstammelingen.
4. *Met Europeanen gelijkgestelden*, welke groep alle overigen omvat.

Deze onderscheidingen hebben niet alleen theoretische beteekenis, doch zijn ook van praktischen aard, omdat de verhouding der bewoners van den Archipel tot het Gouvernement er door wordt bepaald. Tusschen deze beide groepen bestaat een schier volkomen verschil in rechtstoestand, bestuur, wetgeving, rechtspleging en belastingheffing, alles rust voor beide op geheel verschillende grondslagen. Doch de bepalingen van algemeene verordeningen zijn zonder bijvoeging van het tegendeel ook van toepassing op de met hen gelijkgestelden. De Inlandsche Christenen blijven Inlanders en zijn nadrukkelijk aan het gezag der Inlandsche hoofden en met opzicht tot rechten en plichten aan dezelfde verordeningen en instellingen als andere Inlanders onderworpen.

* * *

Wij hebben ons hier bezig te houden met de rechten en plichten der Inlanders en de met hen gelijkgestelden en met den regeeringsvorm, waaraan zij zijn onderworpen.

De Oost-Indische Compagnie ging bij de uitbreiding van haar gezag uit van den

1) Japaneezen worden thans tot met Europeanen gelijkgestelden gerekend.

regel, om *contracten van verband* met de Inlandsche hoofden te sluiten, waarbij dezen de souvereiniteit der Compagnie erkenden, haar den alleenhandel verzekerden en zich veelal tot levering van produkten verbonden tegen belofte van steun en handhaving van hun gezag. Met de binnenlandsche aangelegenheden bemoeide zich de Compagnie niet. Zij liet steeds het rechtstreeksch bestuur in de bezittingen aan de eigen hoofden der bevolking, welke onder het oppertoezicht van de ambtenaren der Compagnie stonden. Van een bestuur der Inlanders door de Compagnie was er aldus geen sprake; het was een souvereiniteit over een groot aantal in bijzonderen vorm schatplichtige vasallenstaatjes van verschillenden aard.

De eerste grondlegger van een geregeld binnenlandsch bestuur op Java was Daendels. Hij verving de „contracten van verband" door „acten van aanstelling", en maakte hierdoor de bijna eigenmachtige hoofden tot *ambtenaren* der Regeering, ondergeschikt en dienstbaar aan de Regeering, doch met behoud van de uitwendige teekenen van hun rang. Daendels stelde voor het toezicht op de Inlandsche hoofden prefecten aan volgens het Fransche stelsel, die later op verlangen van Koning Lodewijk „Landdrosten" genoemd werden, en Raffles gaf hun den tegenwoordigen naam van „residenten", aan welke hij een uitgebreide macht gaf, terwijl de regenten en Inlandsche hoofden sterk in hun voorrechten werden aangetast en tot bloote ondergeschikten vernederd.

Toen het Nederlandsch gezag na 1814 hersteld was, besloot men het Europeesch bestuur op Java te handhaven en in de Buitenbezittingen uit te breiden, doch tevens het aanzien der Inlandsche hoofden te verheffen. De Gouverneur-Generaal Van de Capellen trachtte de Javaansche hoofden te winnen door zijn bijna geheel aan Daendels ontleend en thans nog geldend reglement op de rangen, titels en onderscheidingsteekenen der regenten, waarbij zij als „zelfstandige hoofden" erkend en de „jongere broeders" van den resident genoemd worden.

Het beginsel van het indirecte bestuur is tot nog toe gehandhaafd. De Nederlanders besturen de Inlandsche bevolking niet onmiddellijk: *zooveel de omstandigheden het toelaten, wordt de Inlandsche bevolking gelaten onder de onmiddellijke leiding van haar eigen van regeeringswege aangestelde of erkende hoofden, onderworpen aan zoodanig hooger toezicht als bij algemeene of bijzondere voorschriften door den Gouverneur-Generaal is of zal worden bepaald*, zegt art. 167 van het Regeeringsreglement. Wij hebben derhalve in het bestuur van Nederlandsch-Indië te onderscheiden het toezicht van het Nederlandsche gouvernement op de hoofden, en het bestuur der inlandsche hoofden over de Inlanders. Vangen wij aan met een kort overzicht van het eerste.

I. Europeesch bestuur.

Het bestuur in Ned.-Indië wordt in naam der Koningin uitgeoefend door den *Gouverneur-Generaal*, benoemd door der Koningin, en wel doorgaans voor vijf jaren, hoewel dit niet voorgeschreven is. Als kabinet is hem toegevoegd de *Algemeene Secretarie*, aan welker hoofd de *Algemeene Secretaris* staat, de vraagbaak en raadsman der Regeering.

De Gouverneur-Generaal wordt ter zijde gestaan door den *Raad van Indië*, een lichaam, dat bestemd is als zelfstandig onafhankelijk adviseur den landvoogd voor te lichten. Deze Raad bestaat uit een Vice-president en vier leden, die door de Koningin benoemd worden.

Aan het hoofd der verschillende takken van bestuur staan onder den Gouverneur-Generaal (thans) zeven *Directeuren van Algemeen Bestuur: van Binnenlandsch Bestuur; Financiën; Justitie; Burgerlijke Openbare Werken; Onderwijs Eeredienst en Nijverheid; Oorlog en Marine.* Deze Directeuren zijn geen verantwoordelijke ministers, zooals in Nederland, maar slechts eerste ambtenaren van den Gouverneur-Generaal.

Het Regeeringsreglement kent aan den Gouverneur-Generaal de belangrijke bevoegdheid toe, met toestemming van den Raad van Indië *ordonnantiën* vast te stellen omtrent alle onderwerpen, die niet reeds bij wet of Koninklijk besluit geregeld zijn. In dringende omstandigheden kan hij op het terrein van den wetgever gaan; doch hiertoe wordt de nadere bekrachtiging der wet of Koninklijke goedkeuring vereischt.

Een der belangrijkste plichten, welke het regeeringsreglement den Gouverneur-Generaal oplegt, is de bescherming der Inlandsche bevolking tegen willekeur, van wien ook, dus eveneens van haar eigen vorsten of hoofden. Hij moet zorgen, dat den inlanders overal gelegenheid gegeven wordt, vrijelijk klachten in te leveren, dat geen belastingen worden geheven, die niet bij algemeene verordening zijn vastgesteld. Hierin ligt dus de grond voor de betrekking van het algemeen bestuur met de Inlanders.

Het grondgebied in Nederlandsch-Indië wordt door der Koningin verdeeld in gewesten, welke onder den Gouverneur-Generaal bestuurd worden door Nederlanders. Direct onder den G.-G. staan als gewestelijke bestuurders: *Gouverneurs*, *Residenten* en de *Assistent-Resident van Billiton*. Onder dezen staan in sommige gewesten *Assistent-Residenten*, *Controleurs* en andere lagere ambtenaren. Den Assistent-Residenten is een plaatselijk bestuur over afdeelingen opgedragen; de Controleurs, wier taak van hoogst teederen aard is, vormen de brug tusschen het Europeesch en het Inlandsch bestuur en dragen dus grootendeels de verantwoordelijkheid voor de goede verstandhouding en wederkeerige samenwerking. Voortdurend brengen zij aan de bestuurden den wil des bestuurders, aan dezen de belangen en wenschen der eersten onder het oog. Daartoe moeten zij zich vooral toeleggen op verstandigen omgang met Inlandsche hoofden, die zij trachten te leiden en te raden, tegen willekeur en knevelarij waarschuwen en op de wenschen der Regeering en de belangen der bevolking opmerkzaam maken, zonder echter ooit te mogen bevelen. Ten einde hun taak goed te vervullen, zijn zij verplicht zich toe te leggen op de kennis van land en volk, van taal, zeden en gewoonten in hun afdeeling, op bronnen van bestaan enz.

II. Inlandsch bestuur.

A. Java en Madoera.

Java en Madoera zijn ten behoeve van het inlandsch bestuur verdeeld in *regentschappen*, die onder het rechtstreeksch bestuur van Inlandsche hoofden staan, de *Regenten* of *Boepati*. Rang en titel worden van dezen bij elke benoeming afzonderlijk door den Gouverneur-Generaal bepaald en gaan niet over op de erfgenamen. Als belooning voor kunde, trouw en ijver kunnen zij later verhoogd worden.

Bij de titels moet onderscheid gemaakt worden tusschen adellijke en ambtelijke titels. Tot de ambtelijke titels behooren: *Adipati* en *Toemenggoeng;* als adellijke titels, welke in de verschillende deelen van Java verschillen, heeft men hier o. a. *Pangeran*, *Raden*, *Mas*, *Ario* en andere. De hoogste ambtstitel is die van *Adipati*, welke in rang gelijk staat met dien van Luit.-Kolonel en recht geeft op den witten pajoeng of zonnescherm met drie vergulde cirkels; daarop volgt die van *Toemenggoeng*, gelijk aan dien van Majoor, met het recht op een half witten, half groene pajoeng met drie vergulde cirkels. Voor elk van dezen is het gevolg voorgeschreven, dat zij mogen bezitten, evenals dat voor hun eerste wettige vrouw, echte en onechte zonen. Naast hun ambtstitel hebben zij persoonlijke adellijke titels, krachtens geboorte.

De Regenten worden door den Gouverneur-Generaal benoemd op voordracht van den Resident en zooveel doenlijk uit zonen of nabestaanden van den laatsten Regent; behoudens de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw. De Regenten zijn de schakels tusschen het Nederlandsch bestuur en de Inlandsche bevolking; zij oefenen het hoogste gezag over deze uit; door hun tusschenkomst bereiken in den regel de bevelen der regeering de lagere hoofden en de bevolking. Zij missen echter wetgevende macht, hebben slechts indirect politieken invloed, doch oefenen naast eenige rechtsmacht een uitgebreid administratief gezag uit. Daarenboven zijn zij ondergeschikt aan den Resident en Assistent-Resident, doch heeten de vertrouwde raadslieden der Residenten en lichten deze voor omtrent de inlanders.

De Regenten leggen bij de aanvaarding van hun ambt den eed van zuivering en trouw af. Zij wonen in hun *dalem's* of paleizen, gelegen aan de open pleinen van de hoofdplaatsen. Nadrukkelijk is het hun verboden rechtstreeks of zijdelings betrokken te zijn in verpachtingen, handel te drijven, aandeel te hebben in het communaal bezit, enz. In deze beperkingen ligt een hulpmiddel, om te voorkomen, dat de hoofden zich verrijken ten koste van Inlanders of Gouvernement.

Welke is de werkkring van den regent? De instructie omschrijft zijn taak uitvoerig. Wij noemen hiervan slechts eenige werkzaamheden. Hij heeft zorg te dragen voor de bescherming der bevolking tegen willekeur van ondergeschikte beambten, terwijl hem een zachte en welwillende leiding is aanbevolen. Vooral handhaaft hij het recht van vrije klacht, de zelfstandigheid der gemeenten en de vrije verkiezing harer hoofden, terwijl hij dient te waken tegen onwettige heffingen en diensten. Hoewel hij geen recht van benoeming en ontslaan heeft, oefent de regent toch invloed uit op de mindere hoofden, door zijn verplichting, hun zedelijk en maatschappelijk gedrag, met name het gebruik van opium, nauwkeurig na te gaan. De regent moet ook waken tegen aanmatiging van gezag, titels en onderscheidingsteekens; hij zorgt voor de bewaring van rust en veiligheid, treedt op tegen toovenaars en dergelijke bedriegers, laat schadelijk gedierte uitroeien, bevordert reinheid en volksgezondheid, heeft toezicht op den landbouw, vestigt de aandacht op de teelt van genoegzame voedingsmiddelen, spoort de bevolking aan tot den aanleg en het onderhoud van waterleidingen voor den rijstbouw; hij handhaaft de communale en individueele rechten op den grond, bevordert nijverheid en handel, den aanleg van passars, van verkeerswegen, heeft toezicht op inlandsche scholen en op den Mohammedaanschen godsdienst. De regent is aansprakelijk voor alle godsdienstige woelingen in het regentschap, waakt tegen de aanmatiging van geestelijke waardigheden, ook van den naam van *hadji* en houdt een register van de namen der priesters.

Bij de staatscultures verleent de regent zijn medewerking, maar bemoeiing met de inning van belasting en met het beheer van 's lands gelden is hem uitdrukkelijk ontzegd.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de taak van den regent omvangrijk is, zijn beteekenis in de rij van de bestuurspersonen zeer groot, zoowel voor Inlanders als voor het Nederlandsch gezag.

De regent wordt bijgestaan door den *patih*, die als vertegenwoordiger zijns meesters elken regeerenden vorst bijstaat en bij ontstentenis diens plaats inneemt. In sommige regentschappen van West- en Oost-Java vindt men meer dan een patih, die dan op verschillende plaatsen gevestigd zijn. De patih is de eerste dienaar van den regent. Voorts is den regent nog een *djoeroe toelis* of schrijver toegevoegd, benevens andere beambten, die door den Staat bezoldigd worden.

De regentschappen worden verdeeld in *districten*, onder het bestuur van een *districtshoofd*, naar den ambtstitel *wedono* geheeten, in de Soendalanden *demang* genoemd. Hij wordt op voordracht van den resident na overleg met den regent benoemd door den Gouverneur-Generaal, doch heeft geen erfelijke rechten. De districten zijn weer verdeeld in onder-districten onder het bestuur van *assistent-wedono's*.

De pajoeng (zonnescherm) van den regent is halfgroen en verder wit en blauw met drie vergulde cirkels; die van den assistent-regent blauw met een vergulden rand.

Het doel van het Nederlandsch Gouvernement was niet alleen om het bestuur op Java vast te organiseeren, maar tevens om de Inlandsche bevolking, hoewel blijvend onder het directe gezag van inlandsche hoofden, te beschermen tegen willekeur en afpersing.

Een geheel eigenaardige instelling vormt het gemeentebestuur der desa's, dat berust op democratische begrippen, welke men in Indië niet zou verwachten. Wij zullen deze hier niet behandelen, doch nader beschrijven bij de bevolking van Java.

De Inlandsche Vorsten op Java.

De geschiedenis der vestiging van het Nederlandsch gezag over de volken van Indië is die van een trapsgewijze voortschrijdend onderwerpingsproces, waardoor het Nederlandsch gezag zich langzaam, doch gestadig heeft uitgebreid in omvang en beteekenis. De eerste erkenning van het gezag bestond in tractaten met de inlandsche vorsten en hoofden en aanvankelijk behelsden die tractaten enkel de erkenning der Nederlandsche souvereiniteit, waardoor de Inlandsche vorsten zich verbonden als bondgenooten van den Nederlandschen souverein, zonder diens toestemming geen vreemdelingen toe te laten of buitenlandsche betrekkingen aan te knoopen, voorts om slavenhandel, zee- en strandroof te verbieden, somtijds om hulptroepen of

schatting in geld of natura te leveren. Inmenging in binnenlandsche aangelegenheden door Nederland blijft daarbij aanvankelijk buitengesloten. Een Nederlandsch agent, die weldra naast den vorst geplaatst werd, moest waken voor de getrouwe nakoming dezer overeenkomst.

Wanneer zich vervolgens op het Inlandsch gebied Europeanen of andere vreemdelingen vestigden, dan werden dezen door nieuwe verdragen weldra onmiddellijk onder het Nederlandsch bestuur gebracht, en nieuwe ambtenaren of instellingen waren hiervoor noodig. De betrekkingen van het Nederlandsche gezag met den leenman en zijn onderdanen werden hierdoor menigvuldiger, een nieuw verdrag was noodzakelijk en weldra volgde er uit, dat ook het Inlandsch bestuur onder Nederlandsch toezicht gesteld werd, dat de Inlandsche rechtspraak werd beperkt of opgeheven, dat de belastingheffing gedeeltelijk of geheel aan het Nederlandsch gouvernement kwam, en dat dit ook de behartiging der stoffelijke en geestelijke belangen der Inlanders verkreeg, waardoor van de macht der Inlandsche vorsten niet meer dan de titel overbleef. Aldus heeft in het algemeen de uitbreiding van het gezag plaats gehad, hier meer, daar minder ver gaande.

Na den eersten oorlog met Mataram werd in 1646 een vredesverdrag gesloten, dat in 1677 door een verbond werd gevolgd, waarbij de O.-I. Compagnie een aanzienlijk grondgebied, deels in eigendom, gedeeltelijk in pand werd afgestaan en belangrijke handelsvoordeelen werden verleend. Bij een nieuw tractaat in 1705 verwierf de Compagnie uitbreiding van grondgebied en uitsluiting van vreemden zonder haar toestemming. In 1743 verwierf de Compagnie van den Soesoehoenan de opbrengst van onderscheidene domeinen en belastingen, benevens souvereiniteit over een aantal zijner regenten, en zes jaren later werd de geheele souvereiniteit van Mataram aan de Compagnie afgestaan.

Na een hardnekkigen strijd wist de Compagnie haar gezag te vestigen en in 1755 het rijk Mataram onder twee onderling onafhankelijke en naijverige vasallen te verdeelen: twee jaren later verkreeg een derde prins een eigen gebied. Zoo bleven hier vorsten onder de souvereiniteit der Compagnie bestaan, en deze landen heetten de Vorstenlanden.

De herinnering aan het oude Mataram dook weder op in deze eeuw, toen Diepo Negoro, een heethoofdig Mohammedaan, mede-voogd van den jongen Sultan van Djokjokarta, de vaan des opstands wist te verheffen en zelfs den Soesoehoenan van Soerakarta tijdelijk wist te winnen. Vijf jaren duurde deze oorlog; Diepo Negoro, die zich tot Sultan van Mataram had laten uitroepen, verloor zijn macht en gaf zich in 1830 over; hij werd als staatsgevangene naar Makassar, later naar Menado gevoerd, waar hij in 1855 overleed. Deze oorlog bracht de Vorstenlanden in nadere betrekking met het Nederlandsch gezag, beperkte de zelfstandige macht der vorsten, die nu slechts kleine leenmannen werden van het Nederlandsche gouvernement, geheel hiervan afhankelijk, terwijl hun gebied beperkt werd. Hun landen staan nog als de Vorstenlanden bekend. De rijksbestuurders in deze landen, Solo en Djokjo, worden in overleg met den Gouverneur-Generaal benoemd en ontslagen en van rijkswege bezoldigd. Op de hoofdplaatsen Soerakarta en Djokjakarta zijn Nederlandsche Residenten gevestigd, die het onmiddellijk bestuur voeren over de Europeanen en de Vreemde Oosterlingen en nauwkeurig toezicht houden op de geheele inrichting van het bestuur. In 1877 werd van den nieuwen Sultan van Djokjakarta en in 1893 van den nieuwen Soesoehoenan van Soerakarta een nieuwe akte van verbond verkregen, waarbij het gebruikelijk ceremonieel gewijzigd en het prestige van het Nederlandsch gezag uitgebreid werd.

III. Europeesch bestuur in de Buitenbezittingen.

In de Buitenbezittingen berust het binnenlandsch bestuur op dezelfde grondslagen als op Java, maar door grooter afstanden, dunner bevolking en minder belang is een volledige organisatie hier nog niet tot stand gekomen, terwijl het groote verschil in locale toestanden en plaatselijke instellingen hier beletten, die gelijkvormigheid in te voeren, welke men op Java heeft.

In de Buitenbezittingen wordt het hoogste gezag in naam van den Gouverneur-

Generaal uitgeoefend door de hoofden van het gewestelijk bestuur. Deze dragen echter verschillende titels, en heeten niet, zooals op Java, allen *Residenten*, doch sommigen hebben den titel van *Gouverneur*.

De Buitenbezittingen worden administratief ingedeeld in de volgende gedeelten.

Sumatra en omliggende eilanden verdeelt men in: 1 *Gouvernement Atjeh en onderhoorigheden*, 2 *Gouvernement Sumatra's Westkust* en verder in de *residenties*: 1 *Sumatra's Oostkust*, 2 *Bengkoelen*, 3 *Lampongsche Districten*, 4 *Palembang*, 5 *Riouw en onderhoorigheden*, 6 *Bangka en onderhoorigheden*, 7 *Adsistent-Residentie Billiton*.

Borneo wordt verdeeld in: 1 *Residentie Westerafdeeling van Borneo*, 2 *Residentie Zuider- en Oosterafdeeling*.

Celebes met de Molukken, Nieuw-Guinea, de Kleine Soenda-eilanden worden verdeeld in: 1 *Gouvernement Celebes en onderhoorigheden*, 2 *Residentie Menado*, 3 *Residentie Ternate*, 4 *Residentie Timor*, 5 *Residentie Bali en Lambok*.

De rang der *Gouverneurs* komt overeen met dien van *Generaal-Majoor*, van de *Residenten* met dien van *Kolonel*, der *Assistent-Residenten* met dien van *Majoor*.

Voor de hoofden van gewestelijk bestuur op Java is in 1859 een instructie vastgesteld, die in 1861 ook voor de Buitenbezittingen geldig werd verklaard, zoover de overeenkomsten met de Inlandsche vorsten en volken dit toelaten en de regeering geen bijzondere voorschriften daarvan geeft. Dit was noodig, omdat een groot deel der Buitenbezittingen niet onder het gezag der Nederlandsche ambtenaren staat, zoodat alleen Europeanen en Vreemde Oosterlingen daar onder het rechtstreeksch Nederlandsch gezag staan. De hoofden van het gewestelijk bestuur hebben daardoor een gezag, geheel verschillend van dat op Java en Madoera.

Men kan in de buitenbezittingen wel een vijfvoudig gezag der hoofden van gewestelijk bestuur onderscheiden. Hun wetgevende macht is dezelfde als op Java, voor zoover dit het rechtstreeksch gezag der Regeering geldt; hun rechterlijke bevoegdheid gaat verder, hun financieele bemoeiingen zijn dezelfde als op Java, maar in de Buitenbezittingen treedt hun politieke werkkring bovenal op den voorgrond. Als vertegenwoordigers van het Nederlandsch gezag zijn zij in een meestal zeer uitgestrekt gebied belast met het toezicht op de Inlandsche vorsten en de zorg voor de stipte naleving der gesloten tractaten. Ingeval van oorlog of opstand, kan de Gouverneur-Generaal hen machtigen tot het nemen van al die voorloopige maatregelen van buitengewonen aard, waartoe hij in zulke omstandigheden zelf bevoegd is.

In de afdeelingen worden als hoofden van plaatselijk bestuur ambtenaren aangesteld van verschillenden rang; op Sumatra's westkust *Residenten*, elders *Assistent-Residenten*, dikwijls *Controleurs bij het Binnenlandsch Bestuur*, *Civiele gezaghebbers*, *Administrateurs*, of op enkele plaatsen zelfs *Posthouders*.

IV. Inlandsch Bestuur in de Buitenbezittingen.

Ook in de Buitenbezittingen heeft men het beginsel gevolgd, het rechtstreeksch bestuur over de Inlanders aan de eigen hoofden over te laten en het Nederlandsch gezag te doen aansluiten bij de bestaande volksinstellingen. Hierdoor verschillen de toestanden bijna in ieder gewest, en vindt men er een bonte massa van namen, rangen en bevoegdheden, welke niet onder een algemeen begrip zijn te brengen. Alleen is uitdrukkelijk bepaald, dat de voornaamste Inlandsche hoofden in de belangrijkste gewesten met name aangeduid (o. a. de Regenten te Padang en Indrapoera, de districtshoofden in de Lampongs, Bangka en Billiton, den Rouggo in Banjermasin, de Regenten van Celebes en onderhoorigheden en de eerste Districtshoofden van Menado) evenals de Javaansche Regenten door den Gouverneur-Generaal moeten worden benoemd. Wij mogen daarbij niet verder stilstaan.

V. Het Bestuur over Vreemde Oosterlingen.

De verhouding der regeering tot de Vreemde Oosterlingen in den Archipel is een bijzondere. Reeds de Oost-Indische Compagnie volgde het voorbeeld van enkele Javaansche Staten, om deze vreemdelingen in afzonderlijke wijken onder het bestuur

hunner eigene hoofden te vereenigen. Dit beginsel is later gehandhaafd en het tegenwoordig Regeeringsreglement heeft het opgenomen. Het luidt aldus: *Vreemde Oosterlingen, in Nederlandsch-Indië gevestigd, worden zooveel doenlijk in afzonderlijke wijken vereenigd, onder de leiding van hun eigen hoofden. De Gouverneur-Generaal zorgt, dat die hoofden van de vereischte voorschriften worden voorzien.*

Waar evenwel de Vreemde Oosterlingen in te gering aantal aanwezig zijn, om onder hun eigen hoofden vereenigd te worden, staan zij onder het rechtstreeksch bestuur der Europeesche ambtenaren, doch op Java en Madoera, buiten de Vorstenlanden, zijn zij onder het gezag der Inlandsche ambtenaren gesteld. Doorgaans hebben zij echter een bestuur van hun eigen landaard, hetwelk in den regel rechtstreeks door de regeering wordt aangesteld. De inrichting dier besturen verschilt veel en hangt af van plaatselijke omstandigheden, zoodat het niet tot een algemeene schets is te vereenigen. Alleen bij de Chineezen, de meest voorkomende Oostersche Vreemdelingen, vindt men eenige overeenkomst in de inrichting van hun bestuur.

In de drie hoofdplaatsen van Java wordt het bestuur over de Chineezen uitgeoefend door officieren van verschillenden rang, met den titel van *Majoor*, *Kapitein* of *Luitenant*, die gezamenlijk den zoogenaamden *Chineeschen Raad* vormen, en met de zorg voor de huishoudelijke aangelegenheden en de handhaving der politie belast zijn. Op kleinere plaatsen vindt men slechts enkele hoofden, *Kapitein* of *Luitenant* geheeten. Slechts bij uitzondering genieten zij een vaste bezoldiging. De titulaire rang van officier wordt ook toegekend aan afgetreden Chineesche officieren en andere verdienstelijke Chineezen. Allen leggen voor de aanvaarding van hun ambt een eed af in handen van het plaatselijk of gewestelijk bestuur.

In Borneo's Westerafdeeling vormden de Chineezen vroeger een machtige *Kongsi*; wij komen daarop terug ter plaatse waar wij Borneo nader beschrijven.

Behalve bij de Chineezen komen dergelijke eigen hoofden onder den naam *Kapala* veelvuldig voor ten behoeve van Arabieren, Klingaleezen en anderen. Ook Inlanders zijn buiten het gewest, van waar zij afkomstig zijn, vaak onder eigen hoofden met eigen instructiën vereenigd en blijven van de inheemsche bevolking afgescheiden. Zij worden evenwel steeds als Inlanders beschouwd.

LITTERATUUR.

J. DE LOUTER. Handleiding tot de kennis van het Staats- en administratief recht van Nederlandsch-Indië. Vierde druk. 's-Gravenhage, 1895.

P. A. VAN DER LITH en J. SPANJAARD. De Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, 1871.

C. W. MARGADANT. Het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië. Den Haah, 1894.

J. E. DE STURLER. Het grondgebied in Nederlandsch Oost-Indië, in verband met de tractaten met Spanje, Engeland en Portugal. Leiden, 1880.

R. J. B. C. ROBIDÉ VAN DER AA. Uitbreiding van de Nederlandsche heerschappij sedert 1816. (Ind. Gids, 1882, I).

P. V. D. LITH. Nederlandsch Oost-Indië, 1894.

HOOFDSTUK IX.

HET EILAND JAVA EN ZIJN BEWONERS.

I. OVERZICHT VAN DE GESTELDHEID DES LANDS.

Het belangrijkste eiland van den Maleischen Archipel is het eiland Java, terecht in dichterlijke woorden genoemd:

„De grootvorstin dier landen,
Die als met saâmgevlochten banden
Zich slingren over d' Oceaan,
En met hun bosch- en kruidwaranden
In 't bochtig kronklen van hun stranden
De zee een krans om 't voorhoofd slaan.'
Het land der zonne, 't land der kleuren,
Waar 't vuur, dat van den hemel speelt
In de aarde een nieuwe groeikracht teelt,
Of, als de nachtwind 't hoofd gaat beuren,
Elk luchtjen is bevracht met geuren,
Dat de afgekoelde slapen streelt;
Waar in de scheemring van de bosschen,
Met eeuwig groen en goud gekroond,
Met bloem en vrucht aan de eigen trossen,
De koninklijke tijger woont;'
,Waar hemelhoog de ceder praalt;
Waar naast Banaan en Tamarinden,
Tot reuzenstam de heester groeit
En welig de Waringa bloeit,
Die tak en vrucht naar 't aardrijk buigend,
En uit zijn korst weer voedsel zuigend,
Daar wortel schieten, en aan haar voet,
Weer bloem en vrucht ontspringen doet."

TER HAAR.

Voorzeker zullen er weinig landen zijn, die in schoonheid Java overtreffen of nabij komen. Gelegen tusschen 6—9° Z.Br., zich badend in den gloed der tropische zon, doch steeds verfrischt door de afwisselende zeewinden bij dag, en de landwinden bij nacht, met een aanzienlijk verschil in hoogte, zoodat men bijna over het geheele eiland tot de temperatuur der gemiddelde zone kan opstijgen, rijk aan verscheidenheid in natuurvormen der aardoppervlakte, van bergen en dalen, met een ongekenden rijkdom aan voortbrengselen uit het plantenrijk, zoo biedt Java schier alles aan, wat men wenschen kan.

Reeds een blik op de kaart wijst aan, dat Java een bergland bij uitnemendheid is. Een bergenreeks strekt zich van het westen naar het oosten over het geheele eiland uit, die bovenal in het noorden en voor enkele gedeelten ook in het zuiden door een hoogvlakte langs de zee begrensd wordt. De laagvlakte in het noorden breidt zich door de aanslibbing der rivieren, welke bovenal in deze richting stroomen, in de ondiepe Java-zee nog steeds meer uit. De zuidkust evenwel daalt voor

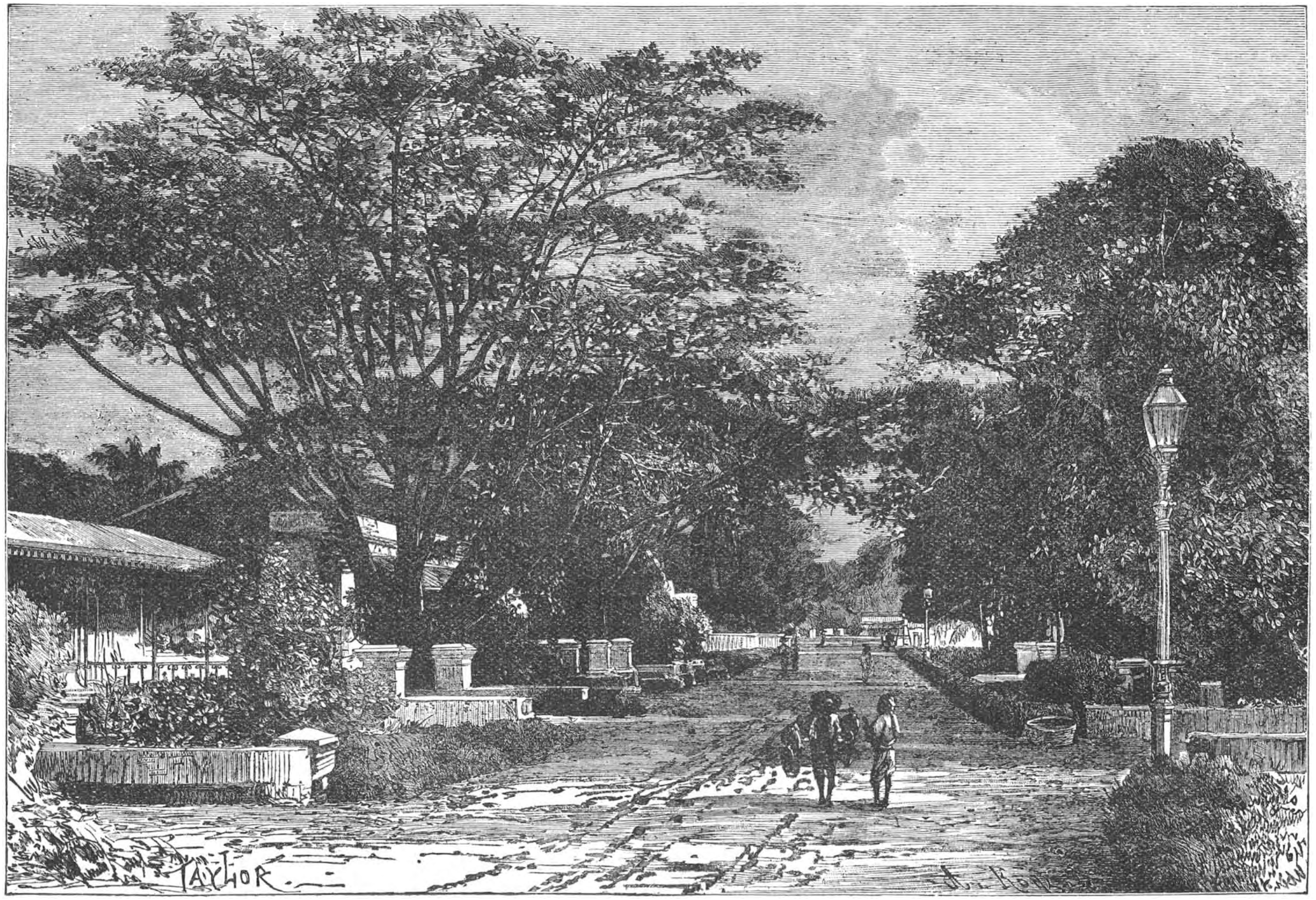

STRAAT TE BATAVIA.

groote lengte vrij steil af naar den Indischen Oceaan. Daarom werd de zuidkust in de journalen der oude zeevaarders ook als de „met ijzer omgorde" of de „gepantserde" aangeduid. Alleen in het midden vindt men in het zuiden de breedste vlakten.

Terwijl de bergenrij meest aan den zuidkant geplaatst is en derhalve de noordedelijke helft van de zuidelijke verschilt, bestaat er ook een kenmerkend verschil tusschen het bergland in het westen en dat in het oosten van Java, In het westen verheffen zich de bergen meer op de randen van plateaux of hoogvlakten van groote uitgebreidheid, terwijl zij in Midden-Java en Oost-Java meer als ketens voorkomen, bestaande uit afzonderlijke bergen, waartusschen nog kleinere vlakten vooruit schuiven.

Geheel Java is vulkanisch; een reeks van vuurspuwende bergen, meest tot twee rijen vereenigd, loopt over het eiland van het westen naar het oosten, waarvan een groot aantal nog werkend zijn, terwijl andere schijnbaar zijn uitgebrand.

Java ligt in de tropische luchtstreek. De afwisseling der moessons beheerscht hoofdzakelijk de weersgesteldheid in den loop des jaars, die zich niet door temperatuurverschillen, maar door afwisseling in den regen kenmerkt. De N.W. moesson, die van Dec. tot Maart waait, geeft bovenal den regen; voor West-Java is die regen aanzienlijker dan voor Oost-Java, voor het zuidelijk bergland aanzienlijker dan voor de noordelijke vlakte. De Z.O. moesson, welke uit het gebied van het droge Nieuw-Holland komt, en in de maanden Mei, Juni, Juli, Augustus en September waait, is over het geheel droog, doch geeft aan het westen van Java meer regen dan aan het oosten.

Hoewel de temperatuursverschillen met de jaargetijden bijzonder gering zijn, vindt men toch verschillen in temperatuur op dit eiland, die afhankelijk zijn van de hoogte. Gemiddeld neemt de temperatuur op aarde met de hoogte af, en wel 1° Cels. met 100 meter hoogte. Daardoor heerscht aan de lage vlakke kustlanden van noordelijk Java de echte tropische temperatuur, die naar het zuiden op het bergland in een meer gematigde of zelfs koele temperatuur overgaat. Men is veelal gewoon op Java naar de hoogte vier klimaatgordels te onderscheiden: een heeten gordel voor deelen beneden de 650 meter hoogte, met een gemiddelde temperatuur van 23,5°—27,5° C., terwijl de vochtigheid des dampkrings de hitte voor het gevoel nog drukkender maakt; de tweede gordel neemt gedeelten in van 650—1500 meter, met een gemiddelde temperatuur van 18,5° C., en de derde gordel, van 1500—2500 meter hoogte, heeft aan de bovenste grens een temperatuur van 13° C. De hooger gelegen gedeelten kan men als de koude zone van Java beschouwen; op 3000 M. hoogte heerscht een gemiddelde temperatuur van ± 10° C., dus ongeveer als in Nederland. Echter bestaat er dit verschil, dat op Java de warmte gelijkmatig over het geheele jaar verdeeld is en niet een heete zomer door een kouden winter wordt afgewisseld.

Met die verschillen in het klimaat van oost en west, van hoog en laag staat ook de teelt van cultuurplanten in verband. In den laagsten, heetsten gordel groeien voornamelijk rijst, indigo, suikerriet, kaneel, peper en katoen; in den tweeden vindt men koffie, thee, tabak en Europeesche groenten, en hooger op vindt men in de eerste plaats het gebied der Europeesche loofboomen.

Dit kort en algemeen overzicht dient om ons eenigszins te verplaatsen in het land, welks bewoners wij nader zullen leeren kennen.

II. De bewoners van Java. Overzicht.

De bevolking van Madoera bedroeg, volgens de officieele opgaven van 1896, in totaal 26,125,053. Hiervan behoorden 25,791,953 tot de Inlanders, en 3238 tot andere vreemde Oosterlingen; verder: 17,045 Arabieren, 261,080 Chineezen en 51,737 Europeanen. De oppervlakte van beide eilanden bedraagt 2388,3 vierk. geogr. mijlen of 131,506 K.M., zoodat de volksdichtheid 197 per KM.² bedraagt (Nederland 159). Het schoone en rijk bevoorrechte eiland, wordt derhalve dicht bewoond.

De inboorlingen of Inlanders van Java en Madoera, met welke wij ons in de eerste plaats bezig houden, omdat zij de hoofdbevolking uitmaken, worden gebracht tot drie hoofdstammen, welke tot het Maleische ras behooren: de *Soendaneezen*, de *Javanen* en de *Madoereezen*. De Soendaneezen, ook wel *Wester-Javanen*

en *Berg-Javanen* genoemd, wonen in het westen van Java, in de Soenda-landen en de grensstreken van Tegal en Banjoemas, uitgezonderd langs de noordkust van dit gebied. De Javanen wonen ten oosten van de lijn, die ongeveer door de rivieren de Tji-Losari en Tji-Tandoej wordt aangegeven. In het oosten van Java, en de noordelijke helft van Probolinggo en Besoeki, voor een klein deel in noordelijk Passoeroean en op Madoera evenwel vindt men Madoereezen, terwijl in het midden van Besoeki en Passoeroean gedeelten voorkomen, waar Madoereezen met Javanen vermengd zijn.

De getalsterkte van Madoereezen, Soendaneezen en Javanen verhoudt zich ongeveer als 1 : 4.5 : 11. Hieruit blijkt, dat de Javanen verre de meerderheid der bevolking uitmaken, daarop volgen de Soendaneezen en eindelijk de Madoereezen.

De vergelijking van deze volkengroepen heeft tot de volgende algemeene resultaten geleid. Soendaneezen en Javanen verschillen in karakter, in uiterlijk voorkomen, taal en maatschappelijke instellingen. De Soendaneezen beschouwen zich als de „djelma boemi", de oorspronkelijke bewoners des lands; zij komen ook het meest met het algemeene type van het Maleische ras overeen. Het is duidelijk, dat de invloed der Hindoe's op hen minder blijvend gewerkt heeft dan op de Javanen. Alles wijst er ook op, zooals wij reeds vroeger zeiden, dat de Hindoe-overheersching zich het meest bepaald heeft tot Midden- en Oost-Java en op West-Java minder lang geduurd heeft. Daardoor zijn de Soendaneezen meer aan eigen ontwikkeling overgelaten geweest en minder met andere elementen vermengd geworden.

Bij de Madoereezen is het verschil met de Javanen niet een gevolg van den Hindoe-invloed, maar wel van het isolement, waarin de Madoereezen op hun eiland leefden, en waar de schrale bodem hen dwong, in visscherij en handel middelen van bestaan te zoeken, en zich te wagen op de wateren.

De Soendanees is niet groot van gestalte, eenigszins ineengedrongen, sterk gebouwd en goed gespierd, hij heeft zwaar, niet krullend, zwart haar, weinig baard, zwaar ontwikkelde wenkbrauwen en smalle, zwarte oogen, die min of meer scheef staan. Het voorhoofd is vrij hoog, de wangbeenderen en kaken breed, de neus is kort, plat en breed, de mond vrij groot, met dikke lippen en fraaie, witte tanden, die echter, zooals bij vele Maleische stammen, afgevijld en zwart gemaakt worden. De gelaatstrekken zijn weinig teekenend en wezenloos; de huidkleur is lichtbruin of licht koffiekleurig.

De Javanen zijn over 't geheel iets langer dan de Soendaneezen, hun lengte is gemiddeld 5—5½ voet, maar daarbij zijn zij ranker van lichaamsbouw, de armen en ledematen zijn schraal, de beenderen fijn, de gewrichten lenig; het middel der vrouwen is aanmerkelijk dunner. Het gelaat is minder vierkant, de neus niet zoo plat, zelfs is de haviksneus niet zeldzaam; de mond is meer vooruitstekend; de gelaatstrekken zijn krachtiger en hebben meer uitdrukking; de huidkleur is donkerder. De oogen van den Javaan staan nagenoeg horizontaal. Het dragen van hoewel slecht ontwikkelde knevels is bij de mannen vrij algemeen.

Wat het karakter betreft, wordt de Soendanees meer als vertrouwelijk en openhartig genoemd dan de Javaan, en hij toont meer gehechtheid aan bestaande gewoonten; de Javaan daarentegen buigt meer met in 't oog loopend vertoon van onderdanigheid voor zijn hoofden dan de Soendanees. De Soendanees is over 't geheel bijgelooviger dan de Javaan; in zijn levenswijze munt hij door meer eenvoud en matigheid, door hulpvaardigheid, eerlijkheid en werkzaamheid boven den Javaan uit. Dit verschil blijkt ook uit de kleeding: de Soendanees is in den regel minder goed gekleed dan de Javaan, die netter en keuriger voor den dag komt. Zoo draagt bijv. de Soendanees den hoofddoek, dien hij als een tulband om de slapen windt, met een knoop, waarvan de uiteinden los hangen; de Javaan wikkelt den doek veelal zoo om het hoofd, dat hij alleen door het insteken der uiteinden op zijn plaats wordt gehouden. Ook zal de Javaan gewoonlijk een vest met opstaanden kraag en mouwen dragen, wat men bij den Soendanees niet ziet. Onder den sarong draagt de Soendanees een korte broek, terwijl de Javaan meer een wijde lange broek draagt.

De Javaan is steeds gewapend met zijn kris, de Soendanees zelden. Alleen als de Soendanees in Midden- of Oost-Java vertoeft, volgt hij de kleeding en gewoonten der Javanen; hij voorziet zich van een kris en draagt een djarit.

De Javaan daarentegen, naar de Soenda-landen overgeplaatst of daar verblijf houdend, blijft stipt zijn kleeding bewaren, en alleen een verblijf van vele jaren aldaar doet hem van lieverlede de kleeding en gewoonten der Soendaneezen eenigszins aannemen.

De Javanen zijn gewoon hun spijzen sterk te kruiden, maar gebruiken veel minder groenten dan de Soendaneezen. De Javaan is meer conservatief in alles, de Soendaneezen nemen lichter iets over.

De Madoereezen verschillen zoowel van Soendaneezen als van Javanen, maar komen het meest met de eersten overeen.

De Madoereezen staan in lichaamsgrootte ongeveer gelijk met de Javanen, doch zijn sterker gebouwd en meer gespierd dan dezen. Overigens verschillen zij, vooral door den vorm van het hoofd; zij hebben een breed, kort en zeer plat achterhoofd; een hoog, breed, aan de slapen afgerond en naar achter gebogen voorhoofd en zeer uitpuilende jukbeenderen. De oogleden zijn veel wijder gespleten dan bij de Javanen. De gelaatstrekken drukken meer karakter uit dan bij de Soendaneezen en het meerendeel der Javanen.

Het karakter der Madoereezen is fierder en zelfstandiger dan dat van de Javanen; die zelfstandigheid kwam dikwijls te sterk aan het licht, wanneer zij als bekwame zeelieden zich tot zeeroovers ontwikkelden en berucht maakten. In hun handel evenwel staan zij als eerlijk te boek; zij zijn bekwaam in handenarbeid, moedig en ondernemend op de wateren.

Aldus worden in het algemeen de drie hoofdstammen van Java met elkander vergeleken. Gaan wij thans ieder der groepen afzonderlijk na.

A. De Soendaneezen.

Voor een nadere, meer op zichzelf staande beschouwing der Soendaneezen, volgen wij thans den heer Coolsma, die, op grond van eigen waarnemingen en omgang in verband met de meeningen van anderen, de Soendaneezen beschrijft.

De Soendanees is teruggetrokken, stil, steeds zichzelf gelijk, zelden in een andere dan in zijn gewone stemming. Hij is schroomvallig, angstig, waar werkelijk of vermeend gevaar dreigt, maar driest en overmoedig, als hij overtuigd is geworden, dat er niets te duchten valt. De vrees is onder hen een machtig ding.

Allen vreezen booze geesten. Minderen vreezen voor de hoofden, en dezen wederom voor het bestuur, wat hen evenwel niet belet vaak aan hun sterke neiging tot knevelen en uitzuigen van de minderen toe te geven. Woest, bloeddorstig, wreed is de Soendanees in geenen deele, maar hoewel zachtaardig, kan hij, in drift geraakt, bloeddorstig en wreed worden, en met groot behagen zijn slachtoffer martelen.

Voor dieren leggen zij zelden eenige genegenheid aan den dag. Zij zijn achterhoudend, vooral jegens de Europeanen, en verstaan bij uitstek de kunst, om zich te beheerschen in tegenwoordigheid van hun meerderen. Hun aandoeningen van droefheid en vreugde kunnen wel eens hartstochtelijk zijn, maar ze zijn niettemin oppervlakkig en kort van duur. In hun spreken zijn ze langzaam en bedachtzaam, en zij komen, zoo zij iets aan hun meerderen te verzoeken of mede te deelen hebben, niet zonder omwegen tot de zaak. Zij zijn geduldig, maar voor minderen vaak hard; tevreden met weinig, zonder het vele te versmaden, wanneer het zonder veel moeite te verkrijgen is; eenvoudig in hun levenswijze, zonder evenwel van overdaad en pronkzucht een afkeer te hebben.

Aan het gebruik van sterken drank maakt de Soendanees zich niet schuldig; waar hij het doet, is hij door de Hollanders er toe gekomen. Opium is in de Preanger tot nog toe verboden; daar buiten maakt het heulsap zijn slachtoffers, evenals op Oost-Java. Van het spel zijn de Soendaneezen groote liefhebbers; op de hoofdplaatsen wordt ontzaglijk gedobbeld. De ontucht heeft er ook een grooten omvang, maar wordt minder in het openbaar gedreven dan in de groote steden. De vrouwen zijn beter dan de mannen.

Eerlijkheid is een deugd; in geen land ter wereld kunnen personen en goederen veiliger zijn dan in de Soenda-landen, nl. in het binnenland; waar men zich echter aan opiumgebruik overgeeft of in de klauwen van spel en ontucht is vervallen, krijgt de eerlijkheid een gevoeligen knak.

Van twisten heeft de Soendanees een afkeer; vechten is zelfs onder de jongens een zeldzaamheid. Ook onder een volksmenigte van duizenden wordt de orde niet gestoord. Zijn schuldenaar manen doet hij ongaarne, nog minder hem om die schuld gerechtelijk vervolgen. Spotten en plagen is in strijd met zijn geaardheid, want hij is fijngevoelig op het punt van beleefde vormen.

Van de hoogere standen der Soendaneezen wordt weinig goeds gezegd: de zedelijkheid der mannen staat laag, zij verachten den arbeid, tenzij er een gouvernementspost te bekleeden valt, waarbij zij zich kunnen bevoordeelen.

In verstandelijke ontwikkeling staan de Soendaneezen bij de Javanen nog achter; weetgierigheid is hun vreemd, nieuwsgierigheid is hun eigen. Leeslust is uiterst gering bij hen, gevoel voor het schoone in de natuur hebben zij niet; zingen doen en kunnen zij niet: het eerste Soendaneesche lied moet nog gemaakt worden. Alleen eentonige, melancholische muziek streelt hun oor.

In hun hart zijn zij landbouwers, maar zij hebben dien landbouw niet ontwikkeld. Ook houden zij van handeldrijven, en hun winkeliers hebben een sterke neiging, om woekerwinsten te maken. Geld wordt alleen tegen buitensporig hoogen intrest geleend. Ook houden zij van visscherij.

De heer Grashuis en anderen meenen, dat de Soendaneezen in aanleg en vatbaarheid van ontwikkeling beneden Maleiers, Javanen en Alfoeren staan. Mogelijk is dit, maar zeker kunnen zij tot hooger ontwikkeling gebracht worden.

De Soendanees is in hooge mate godsdienstig, maar hun godsdienst is met een mengsel van bijgeloof vervuld. Vrees voor booze geesten, die in de lucht, den grond, het water, de boomen enz. wonen, vergezelt hen voortdurend. Toch is dit geen aanleiding hen van het kwade af te houden; het geloof is bij de Soendaneezen een dood element; neem het weg en hij blijft nog dezelfde.

Trouw en gehechtheid vindt men er niet in hooge mate. De liefde is bij hen oppervlakkig en kort van duur, de band tusschen echtgenooten is niet sterk. Huwelijksleven bestaat er niet. De verhouding tusschen ouders en kinderen is dikwijls onhartelijk; zieken, zwakken en ouden van dagen hebben veelal een beklagenswaardig lot.

Dit oordeel van de heer Coolsma wordt niet door ieder gedeeld, zooals deze schrijver ook zelf opmerkt. Het Soendaneesche volk toch bezit eenige eigenschappen, welke het aantrekkelijk maken voor vreemdelingen. Dat is hun rechtvaardigheid, beleefdheid, voorkomendheid, gastvrijheid, weinige pretenties en lust tot den vrede. Onder deze omstandigheden ziet men licht minder goede eigenschappen over het hoofd, en wordt het oordeel over een volk te gunstig.

B. De Javanen.

De Javanen worden nader beschreven door den heer L. Th. Mayer, die lang onder hen woonde, en van een scherpe waarneming en nauwgezette studie getuigt in zijn werken. De zeden en gewoonten der Javanen leerden wij reeds bij de algemeene beschouwing kennen (zie pag 20): thans nog iets naders over het karakter en de lichaamsvormen der Javanen.

Het uiterlijk der Javanen schetsten wij reeds op pag. 90. Hun huidkleur is over het algemeen vrij donker, geelbruin; vooral onder de bergbewoners treft men dikwijls personen aan met donkere huid. Licht geel gekleurden en zelfs vrij blanken zijn echter onder de Javanen, vooral onder hen, die tot den gegoeden stand behooren, geen zeldzaamheid, terwijl ook in het gebergte niet zelden, voornamelijk onder de vrouwen, bij een bleekgele, naar het blanke overhellende gelaatskleur zelfs roode koonen worden waargenomen. De schoonste kleur van den Javaan is echter de licht-goud-gele, door hem „koelit langsep," d. i. de kleur der rijpe vruchten van den „Langsep-boom" genoemd.

De gelaatstrekken van den Javaan zijn regelmatig met min of meer de algemeene kenmerken van het Maleische ras. Het breede voorhoofd, dat met een zachte ronding naar de slapen ombuigt, wijkt eenigszins achteruit, en is meestal omlijst door schoon, lang, zwart, eenigszins grof haar, dat, als het golvend of gekruld is, algemeen als een teeken van bloedvermenging met andere rassen geldt. De overigens goed gevormde en horizontaal geplaatste oogen puilen eenigszins uit en zijn meestal voorzien

van dunne, gebogen wenkbrauwen en fijne oogharen, terwijl de ooghoeken min of meer diep liggen.

De neus is bij den Javaan middelmatig, en recht, soms zelfs gebogen als een haviksneus, doch de wortel is min of meer ingedeukt, terwijl de neusgaten vrij wijd zijn en de punt is afgerond. De vrij groote mond is meestal welgevormd, met middelmatig dikke, maar welbesneden lippen, doch wordt ontsierd door het sirih kauwen en door de gewoonte om de min of meer schuin staande en vooruitstekende tanden zwart te maken.

De vorm van het gelaat is ovaal, eindigend in een ronde kin, maar ter hoogte van de min of meer uitstekende wangbeenderen vrij breed in vergelijking met de lengte. De ooren zijn middelmatig groot, doch bij de vrouwen niet zelden door het dragen der oorknoppen misvormd, doordat de oorlellen uitgerekt en de gaten daarin verwijd worden. De gelaatstrekken van den Javaan zijn geenszins wezenloos of onbeduidend, maar drukken eenig karakter uit. Bij de mannen treft men zelden aan een welgevormden baard of knevel; wel stellen zij daarop prijs, maar zij hebben in 't algemeen weinig haren op het lichaam. De hals is goed geëvenredigd maar niet gevuld; een zwanenhals wordt bij de vrouwen voor schoon gehouden. De nagels der vingers worden goed onderhouden en zijn smal, maar lang; vele vrouwen uit den gegoeden stand verven de nagels rood.

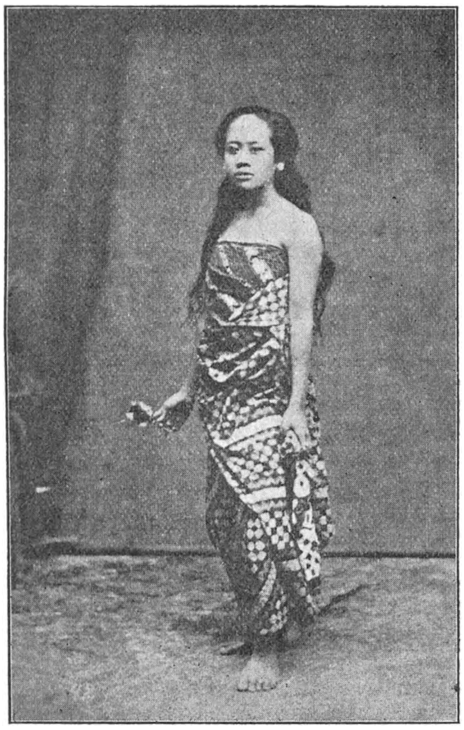

JAVAANSCH VROUWENTYPE.

In zijn spreken, doen en laten stelt men er prijs op, dat de Javaansche man een toonbeeld is van bezadigdheid en kalmte; een zenuwachtig, bewegelijk gestel wordt niet aangenaam gevonden. Het karakter van den Javaan is over 't geheel niet beter of slechter dan dat van ieder ander mensch, die behept is met goede en slechte eigenschappen en onderhevig is aan allerlei invloeden. Bovenal wordt het beheerscht door den godsdienst, dien hij belijdt, en de opvoeding, die hij in zijn jeugd genoten heeft, terwijl natuurlijk ook de omgeving daarop invloed uitoefent.

De leer van Mohammed, welke hij belijdt, werkt over 't geheel doodend op elken kunstzin en vooruitgang, en heeft de verdere ontwikkeling der Javanen tegengehouden en hen op een laag standpunt doen blijven. Hun zedeleer komt veel overeen met de Arabische opvatting van het goede en kwade: hun hoogste ideaal is de gelukzaligheid, welke hun in Mohammeds paradijs zal ten deel vallen. Om dit geluk deelachtig te worden, volgen zij de voorschriften van den Koran, zoover zij die kennen, trouw op, doch wij zeiden het reeds, die kennis is niet zeer groot.

De verhalen der oude geschiedenis van het roemruchtig en groot verleden, de legenden en heldensagen, hoort de Javaan gaarne. Die verhalen sporen den van nature reeds poëtisch gestemden Javaan aan, om de verheven voorbeelden uit dat verleden na te volgen, en hebben als zoodanig niet zelden invloed op zijn karakter.

Over 't geheel is de Javaan eer zachtmoedig en volgzaam dan brutaal en aanmatigend, maar daarbij ook zwak en bijgeloovig van karakter, zoodat hij gemakkelijk tot allerlei slechts en ongerijmds is over te halen. In den omgang is hij steeds

vormelijk, en tegenover zijn hoofden en andere hooge personages zeer eerbiedig en hoofsch, soms zelfs kruipend, een gevolg van het despotisme, waaronder hij eeuwen heeft gezucht. Hij is gehecht aan zijn geboortegrond en aan zijn familieleden, wien hij niet zelden opofferende liefde toedraagt. Van zijn kinderen houdt hij veel; hij is tegenover hen zwak en toegevend, doch als hij eens begint hen te straffen, kan hij zijn drift niet altijd meester blijven, en vervalt soms tegen zijn bedoeling tot mishandeling. Vooral de vrouwen ziet men zich hieraan schuldig maken, hoewel zij aan den anderen kant alles voor hun kinderen over hebben.

Tegenover zijn medemenschen gastvrij en hulpvaardig, soms wel tot het overdrevene toe en met opoffering van eigen belangen, met natuurlijk gezond verstand begaafd, niet onvatbaar voor trouw en dankbaarheid tegenover allen, die hem goed behandelen, kalm van temperament en van nature niet wreed, wraakzuchtig of jaloersch, geduldig en vergevingsgezind, hoewel hij, als zijn drift is gaande gemaakt, tot uitersten kan gedreven worden, bezit de Javaan vele goede eigenschappen, wat als vanzelf enkele uitersten in ongunstigen zin in zich sluit.

JAVAANSCH VROUWENTYPE.

Hoewel de Javaan eigenlijk niet oorlogszuchtig van aard is, is hij toch geen slecht soldaat en als hij behoorlijk wordt aangevoerd, ontbreekt het hem niet aan moed. In het dagelijksch leven is hij vredelievend, vermijdt hij gekrakeel, en tracht hij geschillen bij te leggen. Men verwijt hem soms onzindelijkheid, doch men kan hier tegenover stellen, dat hij zich op zijn minst twee malen per dag wascht en baadt, en ook op zijn eten is hij keurig. Huis en kleeding zijn evenwel minder zindelijk, mede een gevolg van de omstandigheden, waarin hij leeft. Dat hem door Europeanen soms luiheid verweten wordt, is eveneens onbillijk, en een gevolg van de wijze, waarop zij met den Javaan omgaan; dieper in het binnenland, waar de Javaan nog niet bedorven is door de aanraking met vreemden, en zich in zijn natuurlijke eigenschappen vertoont, blijkt het, dat hem geen luiheid verweten mag worden, en dat ook zijn eerlijkheid lof verdient.

De Europeaan verwijt den Javaan niet zelden gemis aan spaarzaamheid. Ook dit is onjuist gezien. De toestanden zijn er anders dan bij ons, en sparen, zooals wij dat opvatten, bestaat hier niet. Toch, hoe gering zijn inkomen ook is, weet de Javaan en zijn vrouw in de meeste gevallen er iets af te nemen, om er het een of ander gouden sieraad of iets dergelijks voor te koopen; niet uit verkwisting of pronkzucht, maar voornamelijk om iets te hebben, dat in tijden van nood weder te gelde kan worden gemaakt.

Hoe klein hij ook behuisd moge zijn, toch heeft hij in zijn woning, hetzij in een hollen bamboesstijl, hetzij onder den grond of in een verborgen hoekje meestal een spaarpot, waarin hij van tijd tot tijd eenige centen werpt, die hem in tijden van groote verlegenheid of nood weder van dienst kunnen zijn.

Doch naast die deugden mogen wij zijn ondeugden niet verzwijgen of de eigenschappen, welke wij minder prijzen, al komen ze zoowel bij het Kaukasische ras als bij den Javaan voor.

De bijgeloovigheid, de goedgeloovigheid, de ruime begrippen van zedelijkheid, de slaafsche kruiperij en onderworpenheid, te ver gedreven gulheid en mildheid, een zucht om soms buitengewoon te pronken, deze ondeugden zijn zeer gewoon en

menschelijk. Erger evenwel voor hen zelf is de voorliefde voor het dobbelspel en weddenschappen, de verslaafdheid aan het gebruik van opium, waardoor zij zich niet zelden geestelijk, lichamelijk en economisch geheel te gronde richten. Over de opium en haar gevolgen spreken wij later.

C. De Madoereezen.

De Madoereezen zijn blijkens de taalkaart van den heer Halle (Kol. Versl. 1882), behalve op Madoera zelf inheemsch op de oostelijk daarvan gelegen eilanden tot en met Raäs en Gowa-gawa. De bevolking van de eilanden Kangean en Bawean is ook van Madoereesche afkomst volgens de taal, die daar gesproken wordt, hoewel die erg verbasterd is; op Kangean hebben de nederzettingen der Boeganeezen, Mandareezen en Kambangers hun invloed doen gelden, en op Bawean heeft de taalvorm merkbaar den invloed ondervonden van de Boeganeezen en Bandjareezen, die er gevestigd zijn, benevens van het uitzwermen der mannelijke bevolking naar Bandjermasin, Singapore, Penang, Medan en andere plaatsen in die buurt, waardoor de kleeding, gewoonten en taal der Maleiers zijn overgenomen.

Op Java is de westelijke grens der Madoereezen de hoofdplaats Bangil. Van Madoera overgestoken, hebben zij zich in vroegere jaren natuurlijk het eerst gevestigd, langs de noordkust, waar de grond zooveel vruchtbaarder is dan op hun eiland, en hebben zij de Javaansche bevolking, die er nog dun gezaaid was, allengs teruggedrongen, totdat zij in het westen door den stroom der uit de delta van Sidoardjo komende Javanen in hun voortgang gestuit zijn.

In het meer oostelijk gelegen gedeelte van Java moesten de Javanen overal het veld ruimen voor de Madoereezen; zij vonden geen gelegenheid om langs de onherbergzame, bergachtige zuidkust door toevloed van rasgenooten uit Malang en Kediri zich te versterken of wel daarheen terug te trekken. Wel komen langs den postweg nog Javanen uit Kediri, Madioen en Solo in Loemadjang en Djember werk zoeken, maar hun aantal is veel geringer dan dat der Madoereezen, en het is te voorzien, dat zij zich in dezen geheel zullen oplossen of verdwijnen. In het noordelijk gedeelte van het district Poeger der afdeeling Djember zijn zij in de laatste jaren reeds zuidwaarts getrokken, hetgeen o. a. merkbaar is aan het gebruik van runderen bij het beploegen der velden; de oprspronkelijke Javanen bezigden hiertoe eenige jaren geleden nog karbouwen.

Zoo zal het ook in Banjoewangi gaan, zegt v. Gennep, aan wien wij dit ontleenen, ofschoon de bevolking daar een ingekankerden haat koestert tegen al wat Madoerees heet. De opr chting van suikerfabrieken en de ontginning der woeste gronden werkt de komst van de flinkere arbeidskrachten der Madoereezen in de hand.

* * *

Wij hebben reeds met enkele woorden op het algemeen karakter der Madoereezen de aandacht gevestigd en op het verschillend uiterlijk van Madoereezen en Javanen. Nog eenige woorden kunnen wij daaraan toevoegen, bovenal ontleend aan een beschrijving van den heer v. Gennep.

De Madoerees is over 't geheel iets kleiner maar tevens iets forscher van gestalte dan de Javaan, en onderscheidt zich van deze vooral hierdoor, dat de jukbeenderen van het gelaat in 't oog vallend uitpuilen, en dit breeder en minder fijn besneden is. De Madoereezen van Bangkalan verschillen weder hierin van die van Soemenep, dat de eersten weinig behaard zijn en een glad gezicht hebben, terwijl de laatsten een vaak zwaren snor dragen. De Madoereesche vrouwen hebben dikwijls iets lomps over zich en zijn eer leelijk dan mooi, onder die van Bangkalan komen echter mooie typen van flink gebouwde vrouwen voor, die ook niet zeldzaam zijn onder het gemengde Javaansch Madoereesche ras. De buste der Madoereesche vrouwen moet schooner gevormd zijn dan die der Javaansche; dit wordt hieraan toegeschreven, dat de eersten geen kemben (borstdoek) dragen, waarmede de Javaansche vrouwen de borsten plat drukken, en dat zij niet, zooals laatstgenoemden, de lasten op den rug maar op het hoofd dragen. Geen Madoereesche vrouw draagt op den rug, geen Javaansche vrouw draagt op het hoofd.

De Madoerees is over 't geheel krachtiger dan de Javaan, meer zelfstandig, een eigenschap, die echter niet zelden in grofheid overgaat, iets wat den meer hoffelijken doch tevens meer slaafschen Javaan onaangenaam aandoet. Ook ten opzichte van zijn meerderen heeft hij een fierheid in uitdrukking en ongedwongenheid in toon, die in het oog springt. Waar Madoereezen zich tusschen Javanen neerzetten, trekken de laatsten zich allengs terug, bewerende, dat zij niet met Madoereezen te maken willen hebben, omdat zij te ruw en grof zijn. Onder het loopen praat de Madoerees hard op en maakt hij levendige gebaren. Spaarzaamheid, soms tot gierigheid overgaande, is hem eigen, en zijn energie brengt hem er toe, om van de gelegenheid partij te trekken. Als de oogst is afgeloopen, verlaat hij niet zelden zijn eiland, om op Java wat te verdienen, hetwelk hem meestal goed gelukt, daar hij flinker dan de Javanen zwaren arbeid kan verrichten.

Als huisbediende en koelie is de Madoerees over 't geheel ijveriger dan de Javaan en de nauwgezetheid gaat met zekere eerlijkheid gepaard, hoewel hij op zee een kustroover is.

Het vrije en zelfstandige in karakter evenwel doet den Madoerees ook niet schroomen zich door verwondingen, moorden, branden en andere misdaden te wreken op den vijand, als hij meent beleedigd of miskend te zijn. Het meest gebruikelijke

MADOEREESCH VISSCHERSDORP

middel van wraakneming van den Madoerees is brandstichting; het brandstichten kan als een specifiek Madoereesch kwaad beschouwd worden.

De Madoerees houdt van prikkelende dranken. Het gebruik van palmwijn (toewak) neemt op West-Madoera steeds grooter omvang aan; bij den eersten maaltijd gebruikt hij dien bedwelmenden drank in plaats van koffie. Zelfs wordt de toewak den kinderen als met den paplepel ingegeven om ze stil te houden. 1)

Eigenaardig is het, dat het drinken van toewak alleen in de afdeeling Bangkalan voorkomt; noch in de oostelijke afdeelingen, noch op Oost-Java vindt men dien drank, uitgezonderd in Soerabaja.

Het peil der zedelijkheid van de Madoereezen wordt hooger geacht dan dat der Javanen.

De Madoereesche vrouw is van de Javaansche onderscheiden door zekere vormen in haar eenvoudige kleeding, eenigszins stijveren gang en binnenwaarts gekeerde voeten, alsmede, zooals wij zeiden, door het dragen op het hoofd. Ook de vrouwen zijn werkzamer en meer voor den arbeid bestemd dan de Javanen. Een kenner

1) Wij behoeven het hoofd niet te schudden; ook in het beschaafde Nederland valt iets dergelijks op te merken, hoewel gelukkig zelden.

onderscheidt dadelijk te midden van Javaansche vrouwen de Madoereesche, zegt Hageman; zij is wel gebouwd en komt meer met de Soendaneesche overeen. De vrouwen dragen op gewone tijden kabaaien van donkerblauwe kleur of van sits met bonte kleuren, in de binnenlanden laten zij nog wel, bij het dragen van lasten op het hoofd, het bovenlijf geheel of gedeeltelijk onbedekt, terwijl de kabaai opgevouwen op den schouder hangt, of wel aangetrokken maar niet dichtgeknoopt wordt.

De mannen der Madoereezen dragen slechts zelden een sarong, maar gewoonlijk een korte broek. De broek is altijd van nationaal model, zeer nauw, een echte spanbroek, tot boven de knieën loopend, bestikt op de naden en randen, met een ruime schuif om het middel, waarin een lang wit of groen koord, met kwasten en knoopen voor den buik, bij de broekschijf. Men zou dien kwastband kunnen vergelijken bij een Karmelieter scapulier, en de buikknoopen bij de vermaarde boerendaalders broekknoopen, die vroeger in Delftland, Westland en Rijnland gedragen werden en op de Zeeuwsche eilanden en op Staphorst nog in gebruik zijn. De schreeuwendste kleuren: hoog rood, geel, groen, oranje en lichtblauw zijn lievelingskleuren bij de huidbedekking.

Doch hoe eenvoudig gewoonlijk gekleed, bij het einde der vasten zijn vrouwen en kinderen mooi uitgedost, veelal met zijden of fluweelen kabaaien van de bontste kleuren,

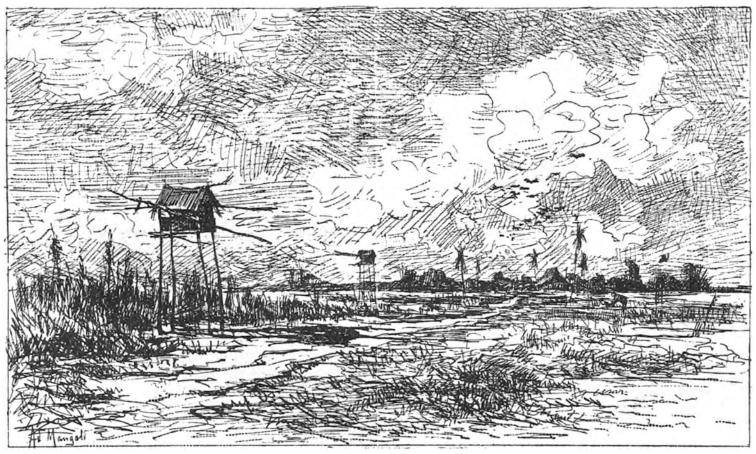

STRANDGEZICHT OP MADOERA.

en bij de meer gegoeden ook met zijden sarongs. In Oost-Java, waar de bevolking welvarender is dan op Madoera, zijn vrouwen en kinderen bij feesten algemeen met gouden en zilveren sieraden getooid.

De Madoereesche woning is vuil en staat in zindelijkheid bij die der Javanen achter; het erf ziet er eveneens verwaarloosd uit. De welvaart van het huis kenmerkt zich vooral door het gebruik van pannen daken, soms van houtsnijwerk aan de deuren, het bezit van eenige stoelen, een ronde tafel, een petroleum hanglamp, een houten geldkist, waarin ook sieraden bewaard worden, en vooral door de sterkte van den veestapel. Doch een laag vuil en stof overdekt alles in huis.

Fijn werk kent de Madoerees niet, kunstnijverheid treft men op Oost-Java niet, op Madoera bijna niet aan. Pottenbakkers, timmerlieden, smeden, metselaars, die hun werk goed verstaan, moet men bij de Madoereezen niet zoeken. Zelfs de koffieplanters ondervinden, dat de Madoerees voor het omspitten van den grond minder deugt; hij hanteert de patjol te ruw. Voor grof werk echter zijn zij goed geschikt; als men goed met hen weet om te springen, kan men meer werk van de Madoereezen dan van de Javanen gedaan krijgen. De Madoerees moet weten, dat men hem onder den duim heeft, anders wordt hij brutaal. Doch voor niets is hij zoo gevoelig als voor een rechtvaardige behandeling.

Hoewel de Madoereezen op Oost-Java den bodem slechter en ruwer bewerken, op Madoera zelf, waar de schrale bodem niet zoo gemakkelijk produceert, bewerkt hij den grond beter, en past hij zelfs goede bemesting toe.

Als handelaar munt de Madoerees uit, zelfs ontaardt zijn handel wel eens in schacheren. Zoowel vrouwen als mannen zijn daarin sterk. Voor het transport bij den handel maakt hij gebruik van het paard. Nergens misschien vindt men zooveel lastpaarden als in den Oosthoek; in het Besoekische vindt men desa's, waarvan het drievierde gedeelte der mannelijke bevolking een pikolpaard heeft. In den oostmoesson nu gaat de eigenaar te paard naar andere streken, koopt daar djagoeng of maïs, padi of rijst, en verhandelt die elders weder.

Het reizen en trekken, het zwerven op zee, geeft aan den Madoerees iets avontuurlijks. en maakt hem vrij van elken druk. De adat van de Javaansche landen, dat de desa-man niet langer dan acht dagen, en alleen met vergunning van het dorpshoofd afwezig mag zijn, geldt niet voor den Madoerees; hij stoort er zich niet aan, als hij geld kan verdienen.

De Madoereesche vrouwen, die handel drijven, trekken dagelijks naar de pasers met een mand op het hoofd om daar het product van het erf of van handenarbeid te verkoopen of te verruilen. De markten op Madoera leveren door het gekrioel van al die menschen een vroolijk schouwspel op; zij worden drukker bezocht dan elders.

Als zeevaarders zijn de Madoereezen bijna ongeëvenaard. Met hunne kleine vlerkprauwen wagen zij zich mijlen ver in zee en trotseeren de stormen, om in diep water te visschen. Vergeleken met de vischtuigen in West-Java schijnen die der Madoereezen zeer primitief.

Het voornaamste bestanddeel van den rijkdom der Madoereezen vormt de veestapel. Nergens op Java is de veestapel zoo uitgebreid als in Probolinggo en Besoeki, alsmede op Madoera. De Madoerees besteedt veel zorg aan zijn vee: het wordt afzonderlijk gestald, geschrobd en geknepen om de ledematen lenig te houden. Het vee bestaat uit runderen, paarden en geiten of schapen; buffels zijn weinig gewild. Het meest geeft de Madoerees om zijn stieren; de koeien dienen slechts voor den landbouw en tot voortteling; met een stier echter kan hij eer behalen. Een span racestieren te hebben, is een lust, en een vechtstier te bezitten, is het ideaal van den Madoerees. Stierengevechten zijn zeer in trek, doch over 't geheel niet bloedig.

Op Madoera komen druk bezochte veemarkten voor.

Gamelang's zijn er op Madoera niet veel en in verband daarmede is ook het aantal dansmeiden (ronggengs) daar gering. Op zijn meest ziet men hier en daar een troep inlandsche muzikanten en dansmeiden de desa's in de feestmaanden afloopen, om vertooningen te geven. Er zijn echter op Madoera jonge mannen, die op tandakken of dansen uitgaan, door muzikanten begeleid worden en zich een groote reputatie verworven hebben. Zij heeten *Sandoers*. Overigens wordt er door de Madoereezen niet getandakt, door de hoofden evenmin als door de minderen, geheel anders dan in Midden- en West-Java, waar de hoofden er op gesteld zijn, hun geoefendheid in den inlandschen dans te toonen. Ligt dit aan den meerderen ernst van het Madoereesche karakter? Misschien mede, maar zeker werken er ook andere invloeden mee samen.

Wij zeiden reeds, dat de zedelijkheid der Madoereezen hooger staat dan van de Javanen. Prostitutie komt er niet dikwijls voor. Misschien is dit een gevolg hiervan, dat het schenden van huwelijkstrouw hoogst gevaarlijk is, wegens den jaloerschen aard der Madoereezen en hun wraakzucht.

* * *

De drie volksstammen, welke wij leerden kennen, bezitten nog afzonderlijke talen. Over geheel West-Java wordt het *Soendaneesch* gesproken, een afzonderlijke tak van den Maleischen taalstam. In de Preanger Regentschappen, het meest beschaafde gedeelte van het land, is de Soendaneesche taal ook het zuiverst, het rijkst en meest beschaafd; langs de zuiderkuststreek naar het westen toe is de taal ruw en onbeschaafd, maar daarentegen het minst met uitlandsche elementen vermengd. Het sterkst is dit in den zuidwesthoek van de Preanger, bij de Djampangs, waar de taal door de afgesloten ligging van het land in den loop der tijden weinig of geen

ontwikkeling heeft ondergaan. In de residentie Bantam wordt een dialect gesproken, dat als een mengsel van Soendaneesch en Javaansch schijnt te moeten worden beschouwd. In Batavia en zijn Ommelanden spreekt men het Bataviaasch-Maleisch. Eerst op de hoogte van Tjibinong, ten noorden van Buitenzorg, begint het zuiver Soendaneesch zich te doen hooren. Langs de noordelijke kuststreek van West-Java heeft de omgang met Javanen en andere volken de taal zoodanig verbasterd, dat een dialect is ontstaan, uit een mengsel van verschillende talen dier volken gevormd. Zoo gaat ook naar de oostelijke grens van West-Java de taal geleidelijk in het Javaansch over.

Men moet als de eigenlijke gewesten, waar de Soendaneesche taal gesproken wordt, beschouwen de Preanger, de zuidelijke helft der afdeeling Buitenzorg en de zuidelijke helft van Krawang. De strook langs de zuidkust moet buitengesloten worden; de taal, die daar, alsmede die in Bantam, langs de noordkust en in het oostelijk deel van Cheribon gesproken wordt, is nog niet voldoende bekend in haar verhouding tot het Soendaneesch.

Al is het Soendaneesch zuiverder van vreemde invloeden gebleven dan het Javaansch, zoodat het misschien het meest met de oorspronkelijke taal op Java overeenkomt, toch heeft het ook vreemde elementen in zich opgenomen. Behalve Hindusche, Javaansche en Maleische elementen, vindt men in het hedendaagsch Soendaneesch enkele Portugeesche, Engelsche en Hollandsche woorden, en de Islam verrijkte die taal met vele woorden, op den godsdienst betrekking hebbend. Zelfs de op- en onderschriften der brieven, worden geheel of ten deele in het Javaansch geschreven.

Een eigenaardig verschil in de ontwikkeling der talen vindt men tusschen het Soendaneesch en het Javaansch. Terwijl bij het laatste een verschil tusschen de taal van den adel en van den niet-adel, van aanzienlijken en geringen bestaat, of van beleefde en niet beleefde *taal* (Kromo en Ngoko), vindt men in het Soendaneesch dat verschil veel geringer, en kan men bij de Soendaneezen niet spreken van een *hooge* en een *lage taal*, maar slechts van *hooge* en *lage woorden*. Men bepaalt er zich toe, het verschil in stand alleen in zekere woorden en uitdrukkingen te doen uitkomen, en onderscheidt in het Soendaneesch 1° *platte woorden*, die gebezigd worden, als men verachtelijk van iemand of iets spreekt; 2° *gewone woorden*, die gebezigd worden, als er geen verschil in rang en stand behoeft te worden aangetoond; 3° zoogenaamde *sedeng* of *middelmatige woorden*, die men van zichzelf of van een ander persoon of zaak bezigt, sprekende tegen een meerdere; 4° *hooge of beleefde woorden*, voor wat den meerdere in rang en stand betreft, en eindelijk 5° *zeer beleefde woorden*, als men zijn meerdere op bijzondere wijze eerbied betoonen wil. Hierdoor wordt het juist schrijven en spreken der Soendaneesche taal voor een vreemdeling uiterst moeielijk of haast onmogelijk, vooral daar het gebruik der woorden in de onderscheidene gedeelten des lands verschilt, zegt Coolsma, aan wien wij dit ontleenen, en die hierover kan oordeelen.

De Soendaneesche taal is zeer rijk aan woorden. Dit is vooral hiervan een gevolg, dat de Soendaneezen geen levendig besef hebben, om algemeene begrippen te vormen, maar elke wijziging van een zaak door een eigen, nieuw woord aanduiden. Men heeft bijv. geen algemeen woord voor *dragen*, maar duidt elke bijzondere wijze van dragen door een nieuw woord aan, en verkrijgt dan een twintigtal woorden, maar men zit nog verlegen als men het algemeene begrip wil uitdrukken.

De Soendaneezen hebben hun alphabet, bestaande uit 18 medeklinkers en 7 klinkers, met eenige wijziging overgenomen van de Javanen. Met het alphabet nam men ook het schrift over, door de Javanen eerst ontleend aan het Sanskriet. Na de invoering van den Islam geraakte men door den Koran tevens bekend met het Arabische schrift en is men zich naar het voorbeeld der Maleiers daarvan mede gaan bedienen. De Maleiers hadden dit reeds gewijzigd en de Soendaneezen brachten er nog kleine wijzigingen in aan. Zoo bedienen zich de Soendaneezen van tweeërlei schrift, het Javaansche en het Arabisch-Maleische, en kiezen zij voor gebruik dat, waarin men de grootste vaardigheid heeft. De meeste schrijvers geven de voorkeur aan de Arabische letters.

De litteratuur der Soendaneezen is van weinig beteekenis; het volk schijnt vanouds

geen mannen gehad te hebben, die behoefte gevoelden, hun gedachten mede te deelen. De tegenwoordige litteratuur is zeer jong, zij dagteekent na het midden dezer eeuw. Zij bestaat grootendeels uit vertalingen uit het Maleisch, Javaansch en Arabisch. Vele geschriften zijn uittreksels. Evenals de Javanen, en in navolging van hen, zijn de Soendaneezen liefhebbers van de tembang, de Indische dichtmaat. Hieronder verstaat men een geschrift in dichtmaat, zoo opgesteld, dat het niet dient om gelezen, maar om gezongen te worden. De samenstelling van de tembang is zoodanig, dat ieder Inlander, die eenige vaardigheid heeft in het geregeld neerschrijven van zijn gedachten, een tembang kan neerschrijven, als hij geduld daarvoor bezit.

* * *

De Javaansche taal is het meest ontwikkeld van de Maleische talen. Het Javaansch is echter vermengd met vele vreemde elementen, zooals wij reeds opmerkten. Aan de Hindu's is het letterschrift ontleend en ook de eerste litteratuur; van de Hindu's zijn een groot aantal Sanskriet-woorden in de taal afkomstig. Door de invoering van den Islam werden veel Arabische woorden in de taal gebruikt, doch meestal slechts die, welke op den godsdienst betrekking hebben. Op de eigenlijke Javaansche taal heeft het Arabisch weinig invloed gehad, hoewel de Arabieren sedert de vijftiende eeuw grooten invloed op het leven der Javanen hebben uitgeoefend.

Eigenaardig in het Javaansch is het, dat de taal zich geheel wijzigt naar den verschillenden stand van spreker en aangesprokene, waarop wij reeds met een enkel woord wezen op pag. 100. Daardoor onderscheidt men in het Javaansch het *Ngoko* (overeenkomend met het Fransch „tutoyer"; het is afgeleid van kowé = gij of jij), d. i. de taal der inboorlingen, waar geen plichtplegingen bij te pas komen, en waarvan de meerderen in rang zich ten opzichte der minderen bedienen, en het *Kromo* (= beleefdheid) de beleefde taal, die door den mindere tegen den meerdere gesproken wordt, en ook door aanzienlijken van gelijken rang en jaren onderling. Naast deze beide talen bestaat nog het *Madyo*, d.i. de middentaal, de taal, die het midden houdt tusschen het platte Ngoko en het uiterst beleefde Kromo; de taal, die gesproken wordt tusschen personen van gelijken rang uit den fatsoenlijken stand, doch ook tegenover hen, die meer eerbied verdienen. Het is een taalsoort met eenige eigen vormen, doch anders meest door elkander gebruikt Ngoko en Kromo. Verder het *Boso Kraton* of *Kadaton*, d. i. de hoftaal, welke in tegenwoordigheid van den vorst en tot den vorst gebruikt wordt; deze taal bepaalt zich voornamelijk tot de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden en eenige andere woorden, die alleen aan het hof gebezigd worden; overigens bedient men zich van het Kromo. Het *Ngoko andap* of *Laag Ngoko* drukt een minachting uit, van personen gesproken, zooals wij zeggen *kerel* of *wijf* voor *man* en *vrouw*.

Het Ngoko en Kromo zijn, naar reeds blijkt, de hoofdvormen dier talen. Het Ngoko is van deze beide het oudst en oorspronkelijkst op Java; het Kromo, zoo nam men tot voor kort algemeen aan, zou zich hoofdzakelijk onder den invloed der Hindu's ontwikkeld hebben, vooral door de slaafsche onderworpenheid des volks. De Javaan gebruikte toch tegenover zijn meerderen, aanvankelijk de Hindu's, veel woorden uit het Sanskriet, dat zij spraken, en het Kromo, dat aldus zou ontstaan zijn, moest hierdoor rijk aan Sanskrietsche woorden worden. De Hindu daarentegen moest zich in den beginne wel in de volkstaal tot het volk wenden, om te worden verstaan.

Prof. Kern heeft evenwel aangetoond, dat die hooge en lage taal geenszins een gevolg behoeft te zijn van de Hindu's, maar dat ook bij andere Polynesische talen, die geheel buiten den invloed der Hindu's zijn gebleven, een dergelijke hooge en lage taal kan worden opgemerkt. Wij kunnen hieraan toevoegen, dat dit ook het geval is in ons eigen vaderland.

Wanneer wij ons bij onze omzwervingen door Nederland dikwijls tot de boeren of werklieden wendden om inlichtingen over het een of ander te verkrijgen, was het tien tegen een, dat deze pogingen deden om hun Nederlandsch, dat zij op school geleerd hadden, tegenover ons te gebruiken, terwijl wij zelf, om meer vertrouwelijkheid uit te lokken, ons zooveel mogelijk van het dialect bedienden, dat zij spraken.

Geheel in overeenstemming is dit met hetgeen Prof Kern beweert, dat het

Javaansche gebruik hierop neerkomt, dat men sprekende tot zijn meerderen, zekere woorden vermijdt, en wel deels door een synoniem te gebruiken, deels door de woorden eenigszins te veranderen, deels door woorden aan een andere taal of een ander dialect te ontleenen.

De Dajak neemt ook dezelfde hulpmiddelen te baat, maar alleen wanneer een persoonlijke reden hem daartoe noopt. Doch doet de Nederlandsche boerenarbeider niet hetzelfde, wanneer hij „urinoir" en „plait-il" (spr. plèti), of in de wandeling *pletie* zegt voor „geheim gemak", wanneer hij met beschaafde personen omgaat, terwijl hij bij zijns gelijken daarvoor andere, ruwer woorden heeft? Dit verschil in woordkeus is een natuurlijk gevolg van het besef der onderscheidene standen of kringen in de maatschappij.

Het is dan ook beter te spreken van verschillende woordgroepen in het Javaansch dan van verschillende taalsoorten, omdat er inderdaad slechts één Javaansche taal bestaat, die zich uit en met het volk ontwikkeld heeft en waarvan de verschillende onderdeelen één geheel uitmaken.

CEPHOSSTRAAT TE DJOKJA.

Dr. Brandes noemt het *Kromo*, dat ook de schrijftaal is, in tegenstelling met het door en door gezonde Ngoko, een uitwas op den eigenlijken stam der Javaansche taal, die, hoeveel oude en ouderwetsche bestanddeelen er ook in kunnen worden aangewezen, voor het grootste gedeelte maakwerk is en eerst langzamerhand dien grooten omvang heeft verkregen. De meening, veelal uitgesproken, dat het Kromo meer tot het Sanskriet zou naderen dan het Ngoko, is ook onjuist gebleken; in het Kromo worden slechts ongeveer 40 Sanskrietwoorden meer gevonden dan in het Ngoko, terwijl het zelfs voorkomt, dat een Sanskrietwoord in het Ngoko voorkomt en niet in het Kromo.

De Javaansche taal heeft een vrij uitgebreide litteratuur. Voor het grootste gedeelte bestaan de oudste voortbrengselen uit poëzie, die ten deele aan de Indische litteratuur, als de heldendichten der Ramájana en Mahabharata (zie II, pag. 172) is ontleend. Ook de taal, die de vreemde kolonisten op Java spraken, is in den loop der tijden verbasterd, en op die wijze zou de oude dichtertaal, het *Kawi*, ontstaan zijn, die alleen als schrijftaal voor de letterkunde in wezen bleef, maar overigens op Java een doode taal werd.

Het Madoereesch komt in hoofdtrekken met het Javaansch overeen, heeft ook hetzelfde alphabet, is met het Javaansch verwant, maar mag niet als een dialect van het Javaansch worden aangemerkt. Door den invloed van Java bezit het Madoereesch vele in het Javaansch verouderde woorden. Voor hoog en laag bezitten de Madoereezen geen afzonderlijke taal, maar toch gebruikt men er Kromo-vormen. Een eigenaardigheid van het Madoereesch is de bijzondere, eenigszins zingende toon, waarop het wordt uitgesproken, en waardoor men den Madoerees, ook als hij Maleisch spreekt, kan herkennen.

LITTERATUUR OVER DE SOENDANEEZEN, JAVANEN EN MADOEREEZEN.

P. J. Veth. Java, I.
Th St. Raffles. History of Java. London, 1817.
P. A. v. d. Lith. Nederlandsch Oost-Indië. Leiden, 1894.
De Hollander—van Eck. Handleiding bij de beoefening der land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië, I. Breda, 1895.
S. Coolsma. West-Java. Rotterdam, 1881.
„ Soendaneesche spraakkunst.
A. de Wilde. De Preanger-Regentschappen. 1830.
L. Th. Mayer. Een blik in het Javaansche volksleven. Leiden, 1897.
„ De Javaan als mensch en als lid van het Javaansche huisgezin. Batavia, 1894.
C. Poensen. Grammatica der Javaansche taal. Leiden, 1897.
Madoereezen. Art. in de Encycl. v. Ned.-Indië.
J. Hageman. Bijdragen tot de kennis van Madoera. (Tijdschr. v. Ned.-Indië, 1858).
P. Bleeker. Bijdrage tot de kennis van Madoera. (Indisch Archief, I).
J. L. v. Gennep. De Madoereezen. (Ind. Gids, 1895).
Koloniaal verslag 1892, Bijlage C.
E. B. Kielstra. Het eiland Madoera. (Gids, 1890).
A. C. Vreede. Handleiding tot de beoefening der Madoereesche taal. Leiden, 1877—'90.

HOOFDSTUK X.

HET STAATKUNDIG EN MAATSCHAPPELIJK LEVEN OP JAVA.

Wij moeten nog nader een blik werpen op de kleinste groepeeringen in het staatkundig leven op Java, en bij enkele volksgewoonten en toestanden stilstaan, mede tot aanvulling van hetgeen wij daarover vroeger zeiden.

In de eerste plaats moet dan de desa als staatkundige eenheid besproken worden.

De Inlandsche bevolking van Java en Madoera wordt, zooals wij zeiden op pag. 83, ingedeeld volgens districten en de districten worden weder ingedeeld in desa's. De desa's vormen aldus de kleinste staatkundige eenheden der Inlanders. Wij hebben de desa's als dorpen reeds beschreven; thans willen wij die nader beschouwen in hun staatkundige beteekenis.

Onder *desa* verstaat het Nederlandsch gouvernement een Inlandsche staatkundige eenheid, administratief verbonden en tot een zelfstandige organisatie vereenigd. De *desa* op Java komt in dit opzicht veel overeen met de *gemeente* volgens het Nederlandsch staatsrecht, wordt ook in de Nederlandsche verordeningen „gemeente" genoemd en is gedeeltelijk op democratische grondslagen opgebouwd.

De vraag omtrent het ontstaan van de staatkundige vereeniging der bevolking tot desa's in de Inlandsche maatschappij valt niet gemakkelijk te beantwoorden, en verschillende hypothesen zijn hierover uitgesproken. Nauwkeurige historische gegevens hierover ontbreken uit den tijd der Compagnie zoowel als uit ouderen tijd. De Oost-Indische Compagnie kwam bijna niet in aanraking met de Inlandsche huishouding, zij had daardoor voor de organisatie en werking der desa's weinig belangstelling, en droeg hiervan ook geringe kennis. Zij bemoeide zich slechts met de vorsten en hoofden, niet met het volk.

Eerst Raffes was het, die onder het Engelsche tusschenbestuur in de desa de beteekenis zag, welke men er later aan bleef hechten, en die de desa voor het eerst tot een territoriale eenheid maakte, met het uitdrukkelijk recht, om zelf haar hoofden te kiezen, mits die gekozenen inwoners der desa waren, en het geschiedde onder goedkeuring van den resident. Aan deze hoofden werden apanagevelden toegekend, die echter niet, zooals vroeger, afgezonderd bleven van de overige gronden, doch daarmede langzamerhand vermengd werden. Deze hoofden werden beschouwd als de desa-eenheid te vertegenwoordigen; zij werden als huurders der dorpsgronden met de verdeeling en inning der landrente belast.

De desa's vormden aldus administratieve eenheden en dit beginsel is, zooals wij zullen zien, onder het latere Nederlandsch bestuur gehandhaafd en zelfs uitgebreid. Zij is naar den oorsprong een eigenaardig instituut in het Javaansche volksleven, een nationale instelling van de Javanen, die hun eigenaardige rechten en plichten bepaalt, en gebaseerd is op de historie. Daardoor is de desa met zijn adats zoo nauw aan het volksleven verbonden. Dit is een der oogpunten, van waaruit men de desa beschouwen kan, en in dit opzicht is de kennis der desa's van groot belang voor het Gouvernement.

Welke was de oorsprong der desa's? De heer Van Baak geeft daarvan de volgende voorstelling.

Aanvankelijk leefden de volken in den Indischen Archipel, de Polynesiërs, overal in stammen verdeeld, zooals dat in een aanzienlijk gedeelte van Sumatra, Borneo, Celebes, Ceram, enz., in het binnenland nog het geval is. De aanraking met

vreemdelingen had het meest plaats aan de kusten. Door den invloed van deze vreemdelingen verkregen de stammen veelal een meer modernen vorm van bestuur, en werden de landschappen in staten en rijken veranderd. Met de bestuurders dezer natiën sloot het Gouvernement van Nederlandsch-Indië overeenkomsten. Toch zijn die hervormingen meer schijn dan werkelijkheid, en in het volksleven praedomineeren nog de voorvaderlijke, patriarchaal-democratische staminstellingen. Nergens bestaan in den Indischen Archipel potentaten, die alleenheerschers zijn, Oostersche vorsten, die alle staatsmacht in zich vereenigen en eigenaars zijn van alle gronden in hun rijk. Dit blijkt ook hieruit, dat het Gouvernement nooit tractaten heeft aangegaan met den vorst alleen, maar altijd met den vorst en zijn rijksgrooten; met het stamhoofd en de oudsten.

Er zijn staten, die ontstaan zijn uit een enkelen stam; andere hebben hun ontstaan te danken aan een vereeniging van stammen, die nu eens vrijwillig, dan weer gedwongen tot stand kwam, doordien de stammen onder overheersching van een vreemdeling zijn geraakt. In een dergelijken staat, uit één enkelen stam gesproten, bestaat slechts privaat eigendomsrecht op den ontgonnen grond; de staat is niet verdeeld in een aantal gemeenten met eigen bestuur en grondgebied, maar al de grond behoort aan den staat, de vertegenwoordiger van het algemeen.

Als de vorst en zijn rijksgrooten vreemden zijn, Maleiers, Boegineezen of Makassaren, Hindu-Polynesiërs, en meerdere stammen onder hun gebied vereenigd hebben, zooals op de kusten van Borneo, met het rijk van Ternate en Tidor, hier en daar op Celebes het geval is, dan hebben soms stammen hun bestaan eenigszins gehandhaafd, zijn *vasallen* geworden van het rijk, en in het bezit hunner grenzen gebleven. Soms ook hebben de stammen zich door vermenging opgelost in één staat, waardoor hun grenzen vervallen zijn. In het eerste geval is de stam eigenaar gebleven van den onontgonnen grond, in het laatste geval is de staat in de rechten getreden der vereenigde stammen.

Zoo kan men zeggen, dat het oorspronkelijke bezitsrecht van de onontgonnen gronden gebleven is aan de *stammen*, ook al werden de leden van den stam door latere regelingen van het gouvernement in verschillende gemeenten ingedeeld.

Die gemeentelijke indeeling had meer een administratieve beteekenis voor de rechten van het gouvernement, voor politiezorg, maar daarbinnen bleven de oude rechten op den grond op de patriarchale stamrechten berusten. In de Minehasa o. a. bestonden stammen, die onder het gezag van het Gouvernement in districten zijn ingedeeld en onder het rechtstreeksch gezag van het Nederlandsch bestuur staan; echter de stammen hebben daardoor hun grenzen niet verloren en leiden nog een zelfstandig bestaan voort met eigen grenzen. De rechten op den woesten grond komen daar aan het district toe, ontgonnen grond aan private eigenaars.

Op Borneo hebben zich bijna overal vreemdelingen, Hindu-Polynesiërs, zelfs Arabieren gevestigd, die de Dajaksche stammen aan zich onderworpen hebben. De woeste gronden behooren hier aan de respectieve stammen of aan het rijk, als de stammen door vermenging zich hebben opgelost.

Volgens deze voorstelling, is de desa-vereeniging voortgekomen uit de natuurlijke indeeling der bevolking in stammen, en heeft men haar als zoodanig nog te beschouwen als een spoor van den primitieven toestand, gewijzigd door verschillende invloeden. Op Java hadden bovenal de Hindu's invloed op de ontwikkeling der desa's en gaven zij haar den naam.

Bij de oude Hindu's in Hindostan heette het hoofd van een district of landschap, dat met de ontvangst der belastingen belast was, *Desa-dikar* of *Desa-adikar*, d. i. hoofd van een desa, voor welke benaming later, onder het rijk van den Mogol, de benaming *zemindar* kwam.

Toen de Hindu's op Java kwamen, vonden zij hier waarschijnlijk de bevolking nog in stammen verdeeld, zooals nu nog op vele plaatsen het geval is in den Archipel. Die stammen hadden een patriarchaal-democratisch bestuur. Het stamhoofd werd verkozen en oefende het bestuur uit in overleg met de oudsten, die een grooten, soms overwegenden invloed hadden. Het volk genoot een groote mate van vrijheid en onderlinge gelijkheid. Noch adel, noch slavernij, noch pandelingschap behoorden tot de stam-instellingen. Men leefde in den grootsten eenvoud, en, zoo al

op intellectueel, industrieel en commercieel gebied geen groote ontwikkeling merkbaar was, op moreel gebied stond het volk vrij hoog; het bezat maatschappelijke instellingen, die, voor zijn toestand passend, op rechtvaardigheid gegrond waren en thans nog grootendeels onder het volk voortleven. Misdaad of misdrijf was bijna onbekend, evenals tegenwoordig bij de heidensche bergvolkeren, als de Alfoeren, aan de noordzijde der bocht van Tomini, bij wien geen misdaden (het koppensnellen uitgezonderd), en geen diefstal voorkomen, welk laatste eveneens van de echte Bankaneezen en van de Badoej's en Bantam's getuigd wordt. Man en vrouw waren bij die oude stammen voor de wet volkomen gelijk en zelfs kon de vrouw tot hoofd gekozen worden.

Men leefde in gemeenschap van goederen en de man had slechts één vrouw, en de vrouw slechts één man.

Deze stammen, onderling naijverig op hun onafhankelijkheid, bepaalden hun grenzen zoo nauwkeurig mogelijk, en vormden als het ware op zichzelfstaande landschappen en afgesloten staatjes, die rechten hadden op de binnen hun grenzen gelegen onontgonnen gronden.

Toen de Hindu's kwamen, gaven dezen aan de stammen en hun landschappen den naam van *desa*; een naam, die in de Soenda-landen, waar de Hindu-heerschappij minder invloed gehad heeft, vooral naar het westen meer verdwijnt. De Soendanees gebruikt daarvoor het woord *lemboer*.

Oorspronkelijk duidde men door desa dus een streek of landschap aan, waarop de leden van denzelfden stam een gemeenschappelijk gebruiksrecht uitoefenden.

In dien eersten tijd had de cultuur nog het nomadisch karakter, dat van den uitsluitenden aanleg van droge rijstvelden het noodwendig gevolg was. Bij het gebruik van den grond als droge velden raakte de bodem na eenige jaren gebruik uitgeput, en dus was overbrenging van de woonplaats en ingebruikneming van bouwgrond in een andere streek een eisch van het bestaan. De kring, waarbinnen die gestadige verwisseling plaats greep, moest ruim getrokken worden, en omvatte landstreken, in uitgestrektheid gelijk aan de tegenwoordige districten.

Toen op Java de natte rijstcultuur was ingevoerd, onderging de maatschappelijke toestand een geheele verandering. Het vroeger onverdeelde gebied werd gescheiden in even zoovele onderdeelen, als er vaste vestigingen van bewoonde en tot bouwgrond in geregelde cultuur aangelegde plekken waren ontstaan. Naarmate er gelegenheid was tot aanleg van waterwerken, vestigden zich telkens nieuwe groepen van volkplanters.

Die volkplanters bleven echter onderhoorig aan de hoofden van de plaatsen, vanwaar zij waren uitgegaan, en zoo breidde zich het gebied der hoofden uit bij elke ontginning. De onderhoorigheid van ieder hoofd was samengesteld uit de bezittingen zijner hoorigen, onverschillig waar die gelegen waren; niet de *plaats van vestiging*, maar het *hoofd*, aan wien de belasting betaald werd, was de band, die de landbouwende hoofden in een gezin vereenigde. In het rijk van Mataram werden de laatsten *geteld* naar het aantal belastbare eenheden grond, dat zij vertegenwoordigden, en *tjatja kario* genoemd. Het aantal *kario's*, dat elk hoofd in ronde cijfers geschat werd onder zich te hebben, werd bij zijn ambtstitel gevoegd, ter aanduiding van den omvang van zijn beheer; zoo was de *panèwoe* een hoofd van 1000, *penatoes* van 100 kario of 25 *djoeng*. De *djoeng* hield rechtstreeks verband met de belastbaarheid van den grond, zoodat de werkelijke uitgestrektheid, daaronder begrepen, overal verschilde. Daardoor lagen de gronden, waarvan de vorst zijn inkomsten trok, in verschillende grootere en kleinere stukken door het geheele gebied verspreid, en maakten zij nergens een samenhangend geheel uit, zooals op dit oogenblik in Soerakarta nog het geval is.

Aldus had zich het stamverband staande gehouden bij de indeeling in maatschappelijke gemeenschappen der Inlanders, maar bij de vestiging van volkplanters in verder afgelegen streken was de indeeling in territoriaal aaneengesloten gewesten verloren gegaan. Verward en verstrooid lagen landstreken, die tot de desa's behoorden, door elkander; een kaart van de desa's was schier niet te maken, zoo liepen de grenzen er door elkander; misschien nog erger dan bij de kleine Duitsche staatjes van de vorige eeuw.

Bij de inrichting der nieuwere organisatie van het bestuur moest dit voor het

Europeesch gezag wel lastig zijn, en een goede regeling in den weg staan. Het was Raffles, die hierin het eerst werkzaam optrad, gedurende het Engelsche tusschenbestuur.

Raffles verordende maatregelen tot een regelmatige indeeling van Java in regentschappen en districten. Door het Nederlandsche gouvernement werden die later uitgevoerd, en zoo werd allengs meer gelijkmatigheid gebracht in de verdeeling der gronden, werden ze zooveel mogelijk verbonden tot de aaneengesloten deelen. Om dit uit te voeren, werd wel eens willekeurig over de gronden beschikt, werden gronden van de eene desa afgenomen, die bij de andere gevoegd werden, zooals dat bij de toepassing van het cultuurstelsel wel eens noodig was, werden sawah's soms van de eene tot de andere desa gebracht, maar toch wordt het brengen van orde in dien chaos van enclave's en exclave's dankbaar herdacht door de bevolking.

De desa's zijn dus meer en meer gemeenschappen geworden, zich uitstrekkend over een afgerond grondgebied, met bepaalde grenzen. Terwijl hierdoor de bebouwde gronden onder vast toezicht van het desabestuur kwamen, werden bij die indeeling ook alle onbebouwde gronden, hoe afgelegen ook, voor de justitie en politie gesteld onder het gezag der hoofden van de naburige desa. Evenwel zijn in uitgestrekte wildernissen en gebergten de grenzen der desa's nog niet altijd bepaald.

In de desa's, welker grenzen zijn vastgesteld, heeft het desa-hoofd niet alleen de uitoefening van justitie en politie op de onontgonnen gronden, maar kent zich die gemeente ook een recht van voorkeur toe op de gronden, althans wat de ontginning betreft, en in vele gevallen ook ten opzichte der natuurlijke voortbrengselen der nog geheel woeste gronden. Lieden uit andere desa's mogen hier niet ontginnen zonder vergunning, en met het oog op de instandhouding der bosschen mogen zelfs lieden uit de desa hier niet zonder voorkennis ontginnen.

* * *

De Nederlandsche regeering heeft de beginselen der gemeentehuishouding op Java door het tegenwoordig regeerings-reglement voor Nederlandsch-Indië bekrachtigd. Terwijl zij uitging van het beginsel, om, „zooveel de omstandigheden het toelaten, de Inlandsche bevolking te laten onder de leiding van haar eigen hoofden van regeeringswege aangesteld of erkend", wordt in het regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië art. 71 bepaald: „De Inlandsche gemeenten verkiezen, behoudens de goedkeuring van het gewestelijk gezag, haar hoofden en bestuurders. De gouverneur-generaal handhaaft dat recht tegen alle inbreuken. Aan die gemeenten wordt de regeling harer belangen gelaten, met inachtneming der van den Gouverneur-Generaal of van het gewestelijk gezag uitgegane verorderingen."

Bij de vaststelling van dit reglement in 1854 werd dus het beginsel erkend, dat de Inlandsche gemeenten hun eigen bestuurders mogen kiezen, terwijl de Gouv.-Generaal tegen inbreuk op dat recht moet waken. Dit laatste is geen overbodige bepaling, zooals de geschiedenis leert. De Inlandsche hoofden toch waren het vrije dorpsbestuur niet goed gezind, omdat dit hun macht ten zeerste beperkte en bij de invoering van het Cultuurstelsel werd het ook door Europeesche ambtenaren ondermijnd. De desahoofden werden tot bloote werktuigen van het bestuur vernederd, en de verkiezingen dier desahoofden werden geheel onder den invloed van hooger gezag gebracht. Zoo was er in den bloeitijd van het Cultuurstelsel geen sprake van het vrije dorpsbestuur. Doch langzamerhand werd op dit misbruik meer de aandacht gevestigd, en eindelijk is in 1878 een Koloniale Ordonnantie opgesteld, die de gemeentevrijheid zal handhaven en tevens door een scherper toezicht van het Europeesch bestuur tegen misbruik en ontaarding zal beschermen.

Het bestuur van een desa of op zichzelf staande kampong wordt uitgeoefend door het *hoofd*, in verschillende desa's van Bantam en Cheribon bijgestaan door *oudsten*, en verder door eenige hen ondergeschikte beambten, die òf met het hoofd onder een naam als *desabestuur* vereenigd, of met een bijzonderen naam als *onder desabestuur* plegen aangeduid te worden. Het desahoofd echter is alleen aansprakelijk voor alles, wat in de desa geschiedt, en voor de uitvoering der bevelen van het Gouvernement, het gewestelijk en plaatselijk bestuur, aan hem overgebracht door het districts- of onderdistrictshoofd.

Hoe wordt het bestuur der desa's benoemd? Dit geschiedt niet overal op dezelfde wijze. De bepaling, die tot 1878 hiervoor gold, was in 1819 ingevoerd en luidde: „De oude gewoonten, volgens welke de desavolkeren hun hoofden uit hun midden verkiezen en verwisselen, blijft standhouden en wordt aan genoemde volken verzekerd." Die oude gewoonte beheerschte veelal de verkiezing der hoofden van de desa, hier werden zij uit afstammelingen van het afgetreden hoofd, elders weer naar andere beginselen gekozen, zoodat men niet van een vrije volkskeuze mag spreken, en er op sommige plaatsen als het ware een erfelijkheid bestond. De hoofden der desa moesten ingezetenen der desa zijn, dat schreef de verordering voor. Bij het in 1868 daarnaar ingestelde onderzoek bleek ook, dat soms zij tot desahoofden verkozen waren, die het meeste geld hadden uitgedeeld.

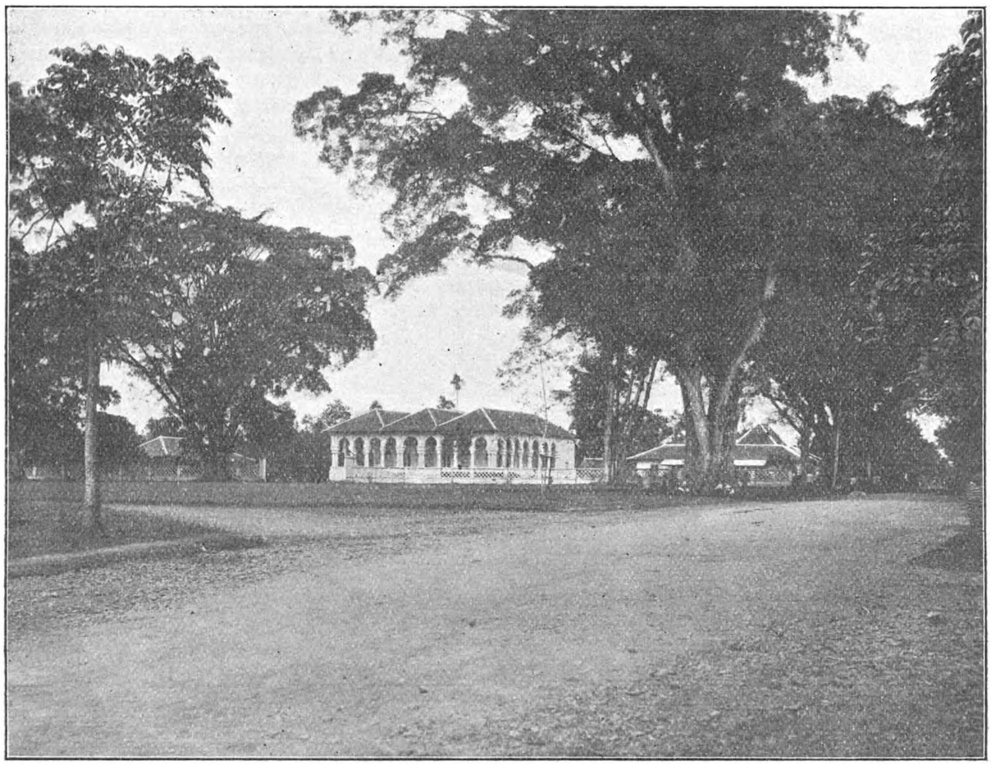

EEN STRAAT IN BANDONG.

De keuze der hoofden geschiedt thans niet periodiek, doch bij het ontstaan van een vacature wordt binnen een maand door het districtshoofd in overleg met den controleur een bijeenkomst van alle kiesgerechtigden binnen de betrokken gemeente belegd; en dan geschiedt de verkiezing ten overstaan van een commissie, bestaande uit den controleur met den wedono (Inlandsch hoofd) of assistent-wedono. Hierbij beslist de volstrekte meerderheid van stemmen; wordt die niet verkregen, dan heeft er terstond een nieuwe verkiezing plaats, waarbij de betrekkelijke meerderheid voldoende is. Het resultaat der verkiezing wordt in een proces-verbaal aan den resident gezonden, die, na overleg met den regent, zijn goedkeuring daaraan verleent of die weigert. Het laatste kan geschieden, als de verkiezing onwettig is, als de verkozene aan opium verslaafd is, ziels- of lichaamsgebreken heeft, of vroeger wegens wangedrag als dorpshoofd in ontslagen.

Wie zijn de stemgerechtigden in de desa? Ook dit is verschillend. In enkele resedenties zijn het de meerderjarige mannelijke ingezetenen, in andere de sawahbezitters, elders ook de bezitters van erven, of zelfs in enkele desa's laat men alle mannelijke ingezetenen medestemmen. Het is uiterst moeilijk, in vaste regels de grenzen van het kiesrecht te omschrijven; vandaar, dat de regeering zich hiervan onthouden heeft; terwijl enkelen voorstellen, om de oude gewoonte der desa te behouden, meenen anderen, dat eenige grenzen daaraan gesteld moeten worden.

De verkiezing van een desa-hoofd geschiedt derhalve staande een vergadering, waartoe de kiesgerechtigden worden opgeroepen. De verkiezingspolitiek is er al niet beter, doch ook niet veel minder dan in het beschaafd Europa. De candidaten doen al het mogelijke om de gunst der kiezers te winnen, en hooggeplaatste ambtenaren, b.v. de regent e. a. doen al het mogelijke, om dien candidaat te overwinning te doen behalen, welke hun het voordeeligst schijnt. Direct en indirect wordt op de kiezers gewerkt, de wajang en gamelan zijn hulpmiddelen, om de kiezers ten gunste van den eenen of anderen candidaat te stemmen. Is dat minder parlementair of minder zedelijk dan de aanbevelingen en aanvallen in de strooibilletten onzer verkiezingen? Beloften worden door den candidaat niet gespaard ten opzichte der kiezers; doch is dit niet eveneens in de groote Amerikaansche Republiek het geval? Waar men het ook waarneemt, overal is het verkregen stemrecht de bodem, waarop allerlei knoeierij welig tiert, en wordt in naam van het algemeen belang met schoonklinkende verkiezingstermen overdekt, onbeduidendheid en holle eerzucht niet zelden tot heerschappij gebracht. Warme voorstanders van het uitgebreidste kiesrecht als wij zijn, mogen wij niet het oog er voor sluiten, dat verkiezingsschacherij dikwijls geen volksvertegenwoordiging geeft, geen vertegenwoordiging door bekwaamheid des geestes, doch dat louter plutocratie, of vertegenwoordiging door hen, van wier onbeduidendheid de geringste activiteit wordt verwacht, soms de grootste kans van slagen heeft.

Die geschiedenis heeft ook de verkiezing der desa-hoofden op Java gehad.

Het Cultuurstelsel op Java heeft de desa-hoofden tot dienaren van dit stelsel gemaakt, tot lieden, die slechts te zorgen hadden, dat de cultures de noodige voordeelen opleverden. Aan willige dorpshoofden was daardoor alles gelegen, en handig werden vele dorpshoofden ontslagen, werden de oude geslachten uit het dorpsbestuur verdrongen, en wist men zelfs te verkrijgen, dat magangs, oppassers, staljongens van Inlandsche en Europeesche ambtenaren tot desa-hoofden benoemd werden.

Dat is gelukkig voorbij, maar nog altijd blijft de verkiezing der desa-hoofden een verkiezing.

De verkiezing zelf heeft op eenvoudige wijze plaats. De kiezers begeven zich op den gewichtigen dag naar de aangewezen plaats. De verkiezing geschiedt zonder stembriefjes, en is ook niet geheim. De candidaten, die bekend zijn, plaatsen zich vooraan, en de kiezer hurkt achter den candidaat neder, aan wien hij zijn stem wil geven. Zoo groepeeren zich de partijen achter de candidaten. Doch zelfs als zich hier die kiezers neergezet hebben, is nog geenszins de partij-strijd tot rust gekomen. Tot het laatste oogenblik trachten de leiders aanhangers te werven, en te lokken om van de eene partij naar de andere over te loopen. Welke koddige tooneelen hierbij plaats vinden, hoe enkele candidaten zonder een enkelen aanhanger moeten afdruipen, behoeven wij niet te zeggen. Aanvankelijk bemoeit de commissie van het kiesbureau zich niet met de beweging, en laat zij de partijen voortwoelen, totdat eindelijk een der candidaten van een zoo grooten aanhang omringd is, dat hij de meerderheid heeft. Doch als dat minder gemakkelijk gelukt, dan treedt de commissie wel eens radend tusschenbeide. Daarna worden de aanhangers geteld, het proces-verbaal der verkiezing wordt opgemaakt, en zoodra de keuze is goedgekeurd door de overheid, treedt het nieuwe dorpshoofd in functie. De partij van het hoofd verwacht nu natuurlijk haar voordeel voor den verleenden steun.

Het desa-hoofd wordt bijgestaan door helpers, bestuursleden. Het is een regel, dat het desa-hoofd zijn helpers aanstelt, in overleg met de kiesgerechtigden en onder nadere bekrachtiging van het districts-hoofd, in Bantam onder goedkeuring van den regent.

De belooning van het desa-hoofd is niet onaanzienlijk. Zij bestaat in 8 pCt. der door hem geïnde belastingen in geld, in cultuur-procenten voor de desa's, ingedeeld

bij gouvernements-cultures, in het gebruik van ambtsvelden, overal waar communaal bezit wordt gevonden, (bij uitzondering in de streken, waar de bouwgronden in erfelijk individueel bezit zijn) en eenige andere baten. Die ambtsvelden moeten ook in onderscheidene residentiën voor het hoofd bewerkt worden; zij komen op de meeste desa's van Java nog altijd voor.

* * *

Welke is de taak, die het desa-hoofd heeft te vervullen in zijn gemeente? Deze omvat in de eerste plaats *justitie* en *politie*. Het desa-hoofd heeft natuurlijk in de eerste plaats te zorgen, dat de openbare rust en veiligheid en de goede orde in zijn desa bewaard blijft. Waar hij iemand als politieagent aanstelt, blijft hij voor diens handelingen verantwoordelijk. Hij roept de ingezetenen bij beurten op voor de bezetting der wachthuizen in, en van die buiten de desa, met welker bewaking hij belast is. Hij laat een bepaald getal dienstplichtigen onder geleide van een lid van het desabestuur elken nacht de ronde doen in de desa, en neemt persoonlijk met de bestuursleden deel aan de districtspatrouilles. Daarenboven zijn nog talrijke politiediensten aan hem opgedragen, het toezicht op de niet-ingezetenen, op de ontginning der gronden, op de passers gedurende de marktdagen enz. Hieruit blijkt, dat het desa-hoofd de zorg voor velerlei is opgedragen, wat in Nederland tot de taak van den burgemeester behoort.

Verder heeft het desa-hoofd te zorgen voor de behoorlijke uitvoering van de *heerendiensten*, die voor aanleg, herstel en onderhoud van wegen, bruggen, duikers, dijken en waterleidingen moeten gepresteerd worden; hij zorgt voor de uitvoering der gemeentediensten, waarvan het herstel met het onderhoud ten laste der gemeente komt; voor het onderhoud en de bewaking der begraafplaatsen, voor de heggen om de desa's, voor het materiaal der overvaarten in de desa's enz.; voor de uitvoering der cultuurdiensten door cultuurdienstplichtige ingezetenen der desa. Als verdere werkzaamheid is het desa-hoofd opgedragen: bij *belastingen* en *pachten* om mede te werken in den aanslag van de landrente, die in de Preanger Regentschappen individueel plaats heeft, terwijl in andere gewesten het hoofd, zoodra het bedrag ter zijner kennis gebracht is, de oudsten en de landbouwers der desa bijeenroept tot bepaling der som, door ieder verschuldigd; — hij moet tot handhaving der bepalingen op de *opiumpacht* medewerken; de *welvaart der desa* te bevorderen, door haar bevolking uit te breiden; het *communale grondbezit* verdeelen en in het algemeen het grondbezit te regelen; omtrent den *toestand van den landbouw* rapport uitbrengen; de grondverhuringen controleeren; toezicht houden op het *waterverbruik bij de bevloeiing; bevolkings- en andere registers* bijhouden, waartoe o. a. behoort de zorg, dat elk erf der desa op een zichtbare plaats voorzien is van een nummer; hij ziet toe, dat de desa-geestelijke de *godsdienstige functiën bij huwelijk, besnijdenis en begrafenis* naar behooren uitoefent, en niet meer daarvoor ontvangt, dan hem volgens plaatselijk gebruik daarvoor toekomt. Verder zorgt hij voor de opkomst der kinderen bij de vaccinatie. Bij het eigenaardige volkje der Badoej's is het hoofd tegelijkertijd de drager van het geestelijk gezag.

Het desa-hoofd is de eigenlijke persoon van het gemeentebestuur op Java, met wien de Nederlandsche regeering in aanraking komt, zeiden wij, en die de desa onder verschillende namen in de onderscheiden gewesten op Java vertegenwoordigt en onmiddellijk onder het districtsbestuur gesteld is. Wel wordt in de officieele stukken gesproken van de *hoofden en oudsten der desa*, doch dit is praktisch slechts een vorm. Want hoewel het theoretisch nog op de erkenning van een volledig gemeentebestuur wijst, waarbij de vertegenwoordiging door *oudsten* voorkomt, is het feitelijk het desa-hoofd, dat zijn plaats ten opzichte van het gouvernement inneemt.

Wat verstaat men door die *oudsten?*

Volgens de beschrijving van Raffles heeft elk dorp zijn *hoofd*, zijn *kebaijan* of assistent van het hoofd, zijn *kamitoewa's* of oudsten, over 't geheel „gewezen dorpshoofden," en hij noemt nog een priester, opziehter der irrigatiewerken, schrijver enz. Doch de Directeur der cultures in 1864 zegt, dat de *kamitoewa* of oudste het is, die het dorpshoofd bij afwezigheid vervangt, terwijl gewoonlijk een zoon of aanverwant van het desa-hoofd dien rang inneemt. Dit verschil in opvatting is hieruit verklaar-

baar, dat niet overal dezelfde opvatting van „oudsten" bestond, en dat men langen tijd slecht bekend was met het Inlandsch bestuur. Maar trots die onzekerheid van het begrip „oudsten" bij het bestuur der desa's, bleef het officieel behouden bij het Nederlandsch gezag, en zoo bleef een term gehandhaafd, omtrent welks beteekenis men een vaag vermoeden had, en welke men het niet waagde te definieeren. In 1831 schreef dan ook Van den Bosch aan den Raad van Indië: „Aan de hoofden en oudsten der dorpen komt, volgens aloud gebruik, het recht toe, alle zoodanige schikkingen te maken, als het algemeen belang vordert," enz. Hij achtte ook de oudsten niet dienstplichtig.

In lateren tijd wordt onder „oudsten" in het algemeen veelal verstaan èn de leden van het dorpsbestuur, èn de gewezen dorpshoofden, waar dezen invloed op het dorpsbestuur behouden hadden. Er wordt dus gedacht aan een dorpsbestuur en aan hen, die daarop invloed uitoefenden, iets dat men niet steeds als bestaande voorstelde. Al verdween later veelal de naam „oudsten", het begrip bleef bestaan, zij het ook niet juist omschreven, en zelfs is ook de oude naam blijven voortleven.

De verordening op het gemeentelijk bestuur van 1878 is niet van toepassing op de Vorstenlanden en evenmin op een groot deel van West-Java, waar de eigenaars der particuliere landerijen zelve dorpshoofden aanstellen. Ook op de in Midden-Java verspreide *perdikan-* en *kapoetian-desa's* 1), waar de Gouverneur-Generaal de desahoofden benoemt en ontslaat, zijn de genoemde bepalingen niet geldend. Daarentegen verkiezen hier de wijken of kampongs, waaruit de negerijen of hoofdplaatsen bestaan, haar eigen hoofden.

* * *

De desa is een uiting van het Inlandsche gemeenschapsleven, zij maakt een vasten vorm daarvan uit. Doch ook binnen de desa heeft men nog nadere uitingen van het gemeenschapsleven door gemeenschappelijke belangen of bepaalde doeleinden.

In vele desa's vindt men de *atoeran sinoman* of *arisan*, een vereeniging van ingezetenen, waaraan gewoonlijk de deelgerechtigden in de velden en hun vrouwen moeten deelnemen, en die bestemd is, om bij buitengewone gevallen, als sterfgeval, huwelijk enz. te middelen te verschaffen tot het vieren van feesten of het verrichten van plechtigheden, welke de adat voorschrijft. Zij zijn te beschouwen als een uiting van gemeenschapsgevoel. Bij huwelijksfeesten enz. maken de leden dier vereeniging de toebereidselen, de meisjes helpen den rijst stampen en de spijzen bereiden, en de vereeniging bezit allerlei voorwerpen, voor de plechtigheden noodig.

De bevolking eener desa bestaat uit verschillende elementen. Het voornaamste deel der bevolking vormen zij, die een huis met erf bezitten, en deelgerechtigden zijn in de rijstvelden, hetzij als aandeel in de gemeentevelden, hetzij als individueel bezit. Uit hen worden de bestuurders der desa gekozen, doch zij hebben ook de landrente te betalen en moeten de diensten verrichten, aan de gemeente opgelegd. De rechten van dezen zijn nog weder verschillend: enkelen hebben de voorkeur in het uitkiezen der gronden, maar op hen rust ook het zwaarste aandeel in heerendiensten; anderen krijgen slechts de helft van een aandeel. Doch verder vindt men in de desa ook lieden, die geen aandeel hebben in de velden, en die door het werken bij anderen in hun onderhoud moeten voorzien; deze zijn in den regel vrij van heerendiensten.

Als zedelijk lichaam staat de desa in den regel geheel op zich zelve; gemeenschap van bezittingen, rechten en lasten tusschen onderscheidene desa's is zeldzaam. Gemeenschappelijke belangen, vooral betreffende waterverdeeling, zijn talrijk; echter de maatregelen, die deze noodig maken, komen meestal alleen door hooger hand tot stand.

---

1) *Peridikan-desa's* zijn die, wier gronden geschonken zijn aan bepaald aangewezen personen met hun afstammelingen, gewoonlijk onder voorwaarde, om een school voor Moslemsch onderwijs te onderhouden of voor de bewaking van bepaalde graven te zorgen. Zij ontvangen daarentegen belastingen en recht op de heerendiensten der bevolking.

Kapoetian-desa's zijn vrijgesteld van belastingen of diensten, onder de verplichting zorg te dragen, voor het onderhoud van een godsdienstige instelling, of voor het onderhoud en de bewaking der graven van heiligen, vorsten en grooten. Men noemt deze „vrije desa's", d. i. zij zijn vrijgesteld van belastingen en diensten voor het Gouvernement. Daartoe behooren ook de *midjin-desa's*, d. i. die, waarbij geen grond wordt afgestaan; de vruchten of inkomsten van het dorp komen ten bate van een bepaald persoon Vrije desa's, aan een godsdienstige instelling verbonden, worden ook wel *kapoetian-desa's* genoemd, d. w. z.: plaats voor het „witte volk", zooals de geestelijken vaak genoemd worden.

Evenals in Nederland veelal onderscheidene dorpen tot een gemeente behooren, maken op Java onderscheidene der desa's in beperkten zin een hoofd-desa uit. De desa in administratieven zin bestaat dus uit de desa in engeren zin (nl. het hoofddorp) met haar gehuchten of buurtschappen, haar bouwvelden en de administratief onder haar ressorteerende vischvijvers, bosschen en woeste gronden.

De onderdeelen van een desa hebben verschillende namen: op Midden-Java heeten zij *doekoeh*, of *pedoekoehan*; in de Preanger-Regentschappen gebruikt men daarvoor het woord *kampong* (eigenlijk = verzameling, dus een verzameling van eenige huizen, die te zamen een wijk of buurt vormen); voor gehucht worden de namen *tjantèlan* en in West-Java *ampéan*, en voor de eerste vestiging de naam *babakan* gebruikt. *Lemboer* kan evenzeer gehucht als dorp beteekenen. *Kampong* is op geheel Java de naam van de wijken, waaruit de hoofdplaatsen, *Kota's*, bestaan: zijn er kampongs met bouwgronden, dan worden zij ook *desa* genoemd.

Nu de hoofdplaatsen van gewesten en afdeelingen alle kadastrale afdeelingen vormen en perceelsgewijze zijn opgemeten, zijn de namen en het aantal kampongs, waaruit de desa's in uitgebreiden zin bestaan, bekend; elke desa of kampong in de gouvernementslanden, die een hoofd heeft, staat met een eigen naam en nummer ingeschreven in de bevolkings- en belastingregisters.

De uitgestrektheid der desa's is zeer verschillend; gewoonlijk zijn de desa's in de berg- en andere weinig bevolkte streken het grootst, in de vlakten, bovenal in dicht bevolkte streken, het kleinst. Slechts een zeer klein aantal dessa's bestaat er, dat geen bouw- of andere gronden heeft, en wier gebied dus tot de bebouwde kom der gemeente in engeren zin beperkt is. In de vorstenlanden worden zulke desa's *karang-kopèk* genoemd.

In 1897 telde men op Java en Madoera in 't geheel 29,968 desa's, waarvan er 6,573 alleen individueel bezit, 10,213 alleen communaal bezit, 12,949 gemengd bezit hadden, terwijl 552 desa's alleen uit een dorpskom zonder bouwgrond bestonden.

Het aantal desa's wisselt echter voortdurend af door samenvoeging en splitsing, welke om politieke en administratieve redenen kan geschieden, soms ook op verzoek der bevolking. Dit geschiedt op Java en Madoera volgens vast omschreven regels.

* * *

Van de desa komen wij tot het grondbezit. De desa toch is aan het grondbezit verbonden, en heeft dus niet alleen als politiek lichaam een zelfstandig bestaan, zooals bij ons de gemeente, maar de bewoners worden door de desa ook verbonden door banden van burgerrechtelijken aard. Hierbij speelt het communaal of gemeenschappelijk grondbezit een voorname rol, echter niet de eenige.

Het grondbezit op Java wordt nl. onderscheiden in individueel en communaal grondbezit, en het laatste heeft wel de grootste uitgebreidheid. Volgens ingestelde onderzoekingen in 1880, staat de uitgestrektheid van het communaal tot het individueel bezit op Java als 4 : 3 en in 1892 was het individueel bezit toegenomen tot 48,64 pCt. van het aantal bouws. In 1897 vond men op Java en Madoera 1,472,324 bouws individueel bezit, 744,166 bouws communaal bezit en 2,000,175 bouws gemengd bezit; in 1887 respectievelijk 1,156,620, 904,153 en 1,667,575 bouws. In Bantam, Batavia, Krawang, de Preanger, Besoeki en Madoera kwam het individueel bezit uitsluitend, in Tegal, Rembang en Probolinggo overwegend voor, doch in Samarang en Kedoe werd het bijna niet gevonden.

Hieruit blijkt, dat het communaal bezit, hoewel verminderend, toch nog aanzienlijk is. Bij dit communaal bezit behooren de bebouwde gronden aan de geheele desa, niet aan bepaald aangewezen personen. Die gronden nu worden veelal jaarlijks, soms ook met langere tusschenruimten, onder de rechthebbenden verdeeld. Wij zeggen „rechthebbenden", want nog niet ieder desa-bewoner heeft recht op een aandeel in de gronden. De uitgestrektheid van het land, dat door het desa-bestuur aan de bewoners van de gemeenschappelijke gronden voor een bepaalden tijd wordt toegewezen, wordt bepaald door de volksgebruiken, niet zelden ook mede door de gunst der dorpshoofden. De opbrengst van het toegedeelde land komt toe aan den bewerker.

De communale gronden bestaan voor een groot gedeelte uit vaste aandeelen, die aan geen periodieke verwisseling onderworpen zijn. In 1897 werden 556,850 bouws

van de communale gronden jaarlijks verwisseld of toegedeeld, 290,229 bouws om de twee jaren, en 1,077,123 bouws bestonden uit vaste aandeelen, zonder periodieke verdeeling of verwisseling.

Bij het communaal bezit bestaat dus meest individueel gebruik van den grond. Bovenal zijn het de rijstvelden, welke communaal bezit zijn. Doch van de communale gronden behoort ook een gedeelte tot gemeenschappelijk gebruik of gemeenschappelijk genot. Hiertoe zijn de gemeene weiden en bosschen te rekenen, waar ongeveer als in de oude marken van ons vaderland, de rechthebbenden der desa hun vee kunnen laten grazen, waar zij hout hakken enz.

Tot het individueel bezit behooren in de eerste plaats de erven der desa, welke

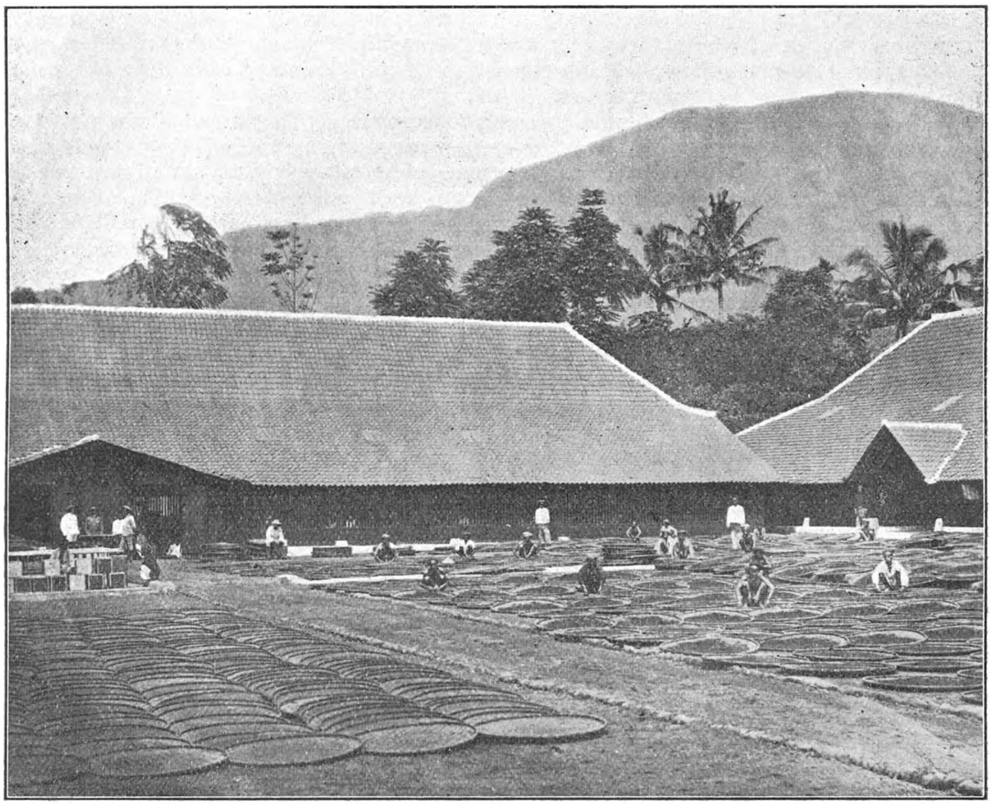

EEN THEEDROGERIJ OP JAVA.

wij beschreven. Doch ook andere gronden behooren nog tot het individueele bezit, bovenal in enkele gedeelten, zooals wij boven zagen: rijstvelden en gronden voor andere cultures. Op vele plaatsen doet de ontginning van woeste gronden een recht op den ontgonnen bodem bestaan, dat *erfelijk individueel gebruiksrecht* genoemd wordt. Dit bestaat hierin, dat de grond in het uitsluitend bezit blijft van den ontginner en zijn rechtverkrijgenden. Echter wordt dit recht niet overal erkend; dikwijls komt ook de ontgonnen grond na verloop van zekeren termijn weer aan de gemeenschap, in andere desa's blijft een gedeelte der ontgonnen gronden het bezit van den ontginner.

Bij het communaal grondbezit is derhalve de desa het lichaam, dat als bezitter beschouwd moet worden. Waardoor dat communaal grondbezit is ontstaan? In het

hoogstbelangrijke „Eindrésumé" van het in 1867 door de Regeering ingestelde onderzoek naar de rechten van den Inlander op den grond, waaraan wij nog al een en ander ontleenen, wordt beweerd (deel II), dat het communaal grondbezit geenszins op den ouden adat berust, maar eerder als het gevolg van talrijke misbruiken door Europeesche en Inlandsche bestuurders in vroeger tijden gepleegd, moet beschouwd worden, zoodat daardoor het vroeger bestaande individueel bezit vervangen werd.

Dit schijnt ons niet juist toe. De geschiedenis van het ontstaan der desa's pleit eerder voor het oorspronkelijk communaal bezit, als bezitting van den stam, dan voor individueel grondbezit. In verschillende landen der aarde kan men het communaal grondbezit als den oorspronkelijken vorm van grondbezit aanwijzen, en ook voor Java is dit de meest met de geschiedenis der volksgroepeering overeenkomende toestand.

Dat dit communale grondbezit later individueel geworden is, mede door de macht en invloed van de sterkeren, lijdt geen twijfel, terwijl later door den druk der heerendiensten en door het cultuurstelsel weer het communale grondbezit op den voorgrond trad en het individueel bezit verving.

Het communale bezit der gronden heeft ontegenzeggelijk bezwaren met het oog op den tegenwoordigen tijd. Het midden der negentiende eeuw heeft tegen dien vorm van bezit strijd gevoerd, misschien soms wel wat eenzijdig. Daardoor volgde er reactie op, de reactie van het opnieuw ontwakend gemeenschapsbesef, dat in alle landen met het einde der negentiende eeuw weer opnieuw opduikt. De nationalisatie van den grondeigendom is een vorm van sociale beweging, die het meest tegen het individueele grondbezit gekant is.

Voor Java is de strijd tegen het communaal bezit van den grond gevoerd bij de wetgevende macht in Nederland. Meermalen zijn van regeeringswege pogingen aangewend, om daaraan een einde te maken, en het individueel grondbezit te bevorderen. Doch het is wel opmerkelijk, dat de Inlanders er niet sterk op aandringen, en vele moeilijkheden van anderen aard stonden de individualiseering van den grondeigenkom in den weg. Zoo heeft er wel steeds conversie van communaal en individueel grondbezit plaats, doch het gaat langzaam. Wij kunnen bij de geschiedenis dier ontwerpen niet stilstaan; dit ligt hier niet op onzen weg. Alleen moeten wij er op wijzen, dat het communaal bezit de oorzaak is van talrijke knoeierijen van het desabestuur. Hooren wij wat een der jongste afleveringen van het Tijdschrift voor Binnenlandsch Bestuur daarover zegt.

„Een bezwaar tegen de grondverwisseling op Java is vooral hierin gelegen, dat zij aan het dessahoofd en desabestuur, speciaal aan hen, die met de grondverdeeling belast zijn, een welkome gelegenheid tot knoeierij aanbiedt. Alleen door op ieders aandeel een klein stukje in te meten, krijgt men op de geheele dessa een aanzienlijk surplus van grond. Verschillende desaklachten hebben dan ook betrekking op de sawah-verdeeling en het bewijs van de gegrondheid dier klachten is, zonder de opmeting der velden niet gemakkelijk te leveren, en die opmeting is hoogst moeilijk uit te voeren.

Die misbruiken bij de grondverdeeling zouden niet voorkomen, als desahoofden en desabestuur beter te vertrouwen waren. Doch het gehalte der desahoofden schijnt er niet op vooruit te zijn gegaan. Zij zijn niet meer gelijk vroeger patriarchen in hun desa, die hart hebben voor hun volk. Thans worden zij meer gevreesd dan geacht, omdat zij van hun macht misbruik maken ten nadeele van onderhoorigen. Door kuiperij aan het hoofd der desa gekomen, tracht het nieuwe desa-hoofd zijn familieleden en vrienden aan de baantjes van het desa-bestuur en andere voordeelen te helpen."

Op Madoera behoorden vóór de reorganisatie, toen het grootste gedeelte nog aan het eigen bestuur der vorsten was overgelaten, de sawahvelden aan den vorst toe, die ze in apanage afstond aan familieleden, welke ze op hun beurt weer aan anderen verpachtten. De bevolking had dus geen vrije beschikking over de velden. Na de reorganisatie is dat in zooverre gewijzigd, dat het Nederlandsch Gouvernement ze onder de bevolking verdeeld heeft, en deze er een soort van erfelijk bezitsrecht op uitoefent, doch niet ten volle.

In Oost-Java is het bezitsrecht van den bouwgrond grootendeels individueel; hoe

meer het Madoereesche element daar toeneemt, des te meer breidt zich die vorm van bezitrecht uit. In Pasoeroean komt nog communaal bezit voor, meestal echter met vaste aandeelen: in Probolinggo en Besoeki worden de gronden bijna alle individueel bezeten.

De overdracht van bouwgrond geschiedt bij de Madoereezen anders dan bij de Javanen. Bij de laatsten ziet men, dat als een *gogol* of *koeli-kentjeng*, d. i. een landbouwer, die bouwgrond bezit. een of meer schoonzoons krijgt, hij zijn grond aan dezen afstaat. als *djoempo* (gebrekkige, oude van dagen) uittreedt, en op kosten van zijn kinderen leeft. Wel verricht hij dan nog arbeid, doch bij heerendiensten of belastingen telt hij niet meer mede: hij heeft toch gezorgd voor plaatsvervangers in zijn schoonzoons (een jongeling is niet schatplichtig), en hij geraakt op den achtergrond.

De Madoerees echter, die een schoonzoon verkrijgt, staat zijn grond niet af, maar blijft er eigenaar van. totdat hij inderdaad te afgeleefd is om het veld naar behooren te kunnen bearbeiden. Zijn zelfstandigheidszin is te groot, om in schijn of in werkelijkheid op kosten zijner kinderen te leven. Ook is hij bang, dat de schoonzoon, indien de grond op zijn naam overgeschreven wordt, er misbruik van zal maken, door dien voor zich te behouden. als hij van zijn vrouw scheidt of haar door den dood verliest. En verder vreest de Madoerees uit bijgeloof, dat, als hij in de lijst der djoempo's of gebrekkigen wordt ingeschreven, hij ook weldra gebrekkig zal worden, dat zijn dood daardoor verhaast wordt. Als hij evenwel den grond afstaan *moet*, dan geeft hij dien nog altijd liever aan zijn schoonzoon dan aan zijn zoon weg, omdat hij den eersten, door hem het verkrijgen van den grond voor te spiegelen, meer in zijn macht heeft. Die overerving van den bouwgrond op den schoonzoon, komt ook bij de Javanen vrij algemeen voor.

Van communaal bezit wil de Madoerees niets weten, dat strijdt met zijn zelfstandigheidsbegrippen. Evenmin wil hij hooren van *adats* in de desa. Hij bindt zich niet gaarne aan voorschriften en gebruiken, die, zooals in de Javaansche desa, door de gezamenlijke landbouwers. de gemeenschap uitmakend, zijn tot stand gebracht. Hij is een vijand van gemeenschappelijke zaken, doch is door en door individualist.

Daarom vindt men van een band tusschen de gezamenlijke dorpsgenooten weinig blijken, zelfs wonen de Madoereezen meer op zichzelf. en het bewoonde gebied eener desa beslaat, door het verspreid liggen der huizen, soms vierkante palen oppervlakte.

LITTERATUUR.

W. B. Bergsma. Eindrésumé van het onderzoek naar de rechten van den Inlander op den grond op Java en Madoera. III. 1896. Batavia.

B. van Baak. Nota over het eigendomsrecht op den woesten grond op Java. (Bijlage op bovengenoemd rapport).

Jhr. A. v. d. Wijck. Historische nota over de desabesturen op Java. (Koloniaal Verslag 1877, Bijlage IV).

S. C. H. Nederburgh. De Javaansche desa. (Tijdschrift van Ned.-Indië 1877, I).

Iets over desabesturen. (Tijdschrift van Binnenl. Bestuur, III, 1889).

J. F. N. v. Oosterzee. Schets van een desabestuur in de bergdistricten van het regentschap Cheribon. (Ind. Gids, 1882, II).

J. M. Esche. De positie der desa-hoofden. (Ind. Gids, II, 1891).

Proeve van beschreven désa-adats. (Ind. Gids, 1891, III).

C. Poensen. Javaansche woningen en erven. (Meded. v. h. Ned. Zend.-Gen., XIX).

E. de Lavaleye. Het eigendom en zijn oorspronkelijke vormen. (Ned. uitgave).

Grondbezit en desabestuur op Java. (Tijdschrift van het Binnenl. Bestuur, 1899).

P. v. d. Lith. Nederlandsch Oost-Indië, 1894.

J. de Louter. Handleiding tot de kennis van het staats- en administratief recht van Ned-Indië, 1895.

L. Th. Mayer. Een blik in het Javaansche volksleven, 1897.

HOOFDSTUK XI.

IETS UIT DE MAATSCHAPPIJ OP JAVA.

In de Javaansche maatschappij vindt men onderscheid in standen en klassen bij de bevolking, evenals overal op aarde. Over 't geheel kan men wel zeggen, dat die rangen en standen bij de Oostersche volken sterker uitkomen dan bij de Westersche. Daardoor valt het niet te verwonderen, dat men die ook op Java aantreft, waar de Hindu's zooveel invloed uitoefenden, het volk, waarbij de standen zich het meest hadden ontwikkeld. (Zie deel II, pag. 216.)

Wij hebben reeds gezegd, dat de verschillende woordgroepen in het Javaansch wijzen op een verschil in standen en daaruit zijn voortgekomen. De eerste Hindu-volkplanters op Java behoorden bijna allen tot de hoofdkasten der Hindu-maatschappij. en hebben zeker de Javanen in den beginne als Sudra's beschouwd en behandeld. Als ondergeschikten en lager staanden door de overheerschers behandeld, ontwikkelde zich een gevoel van deemoed en een besef van onderworpenheid in het Javaansche volkskarakter. Daardoor is in de Javaansche maatschappij de afstand tusschen den kleinen man en den grooten veel aanzienlijker dan in de Westersche landen, en de invloed van het Nederlandsch gezag heeft dat weinig veranderd. Men mag zelfs zeggen, dat de koloniale politiek veelal ten doel had partij te trekken van de onderworpenheid, om het gezag gemakkelijker te handhaven.

De ontwikkeling der rangen en standen in de Javaansche maatschappij, onder verschillende invloeden na te gaan, ligt niet in ons doel of op onzen weg. We moeten ons in hoofdzaak tot het tegenwoordige bepalen. Thans kunnen wij in de Javaansche maatschappij hoofdzakelijk de volgende standen onderscheiden:

1. Vorsten en vorstelijke personages.
2. Adellijken.
3. Ambtelijke personen.
4. Priesters.
5. Gegoede burgers en handel- en neringdoende personen.
6. De in minder gunstige omstandigheden verkeerende zoogenoemde kleine man.

Wij nemen deze indeeling over van den heer Mayer.

Tot den eersten bovengenoemden stand worden gerekend de hoofden en de, met het predicaat „pangeran" geëerde telgen der vorstenhuizen van Soerakarta, Djokjokarta, Mangkoe-Nagara en Pakoe-Alam. Tot de groep der adellijken behoort een menigte van grootere en kleinere edellieden, die nog weer in hoogeren en lageren adel onderscheiden kan worden, en waarvan de „Raden mas Aria" en de „Raden mas Pandji" de hoogste sporten innemen.

De ambtenaarsstand vormt een afzonderlijke categorie met eigen titels en privilegies. Ook de priesters maken door hun bijzonderen werkkring een zoo goed als geheel afgescheiden klasse uit in de Javaansche maatschappij.

Doch de bron van de welvaart, de wekker van het economisch leven is de gegoede, landbouwende, handeldrijvende en neringdoende middenstand. Ofschoon hij thans nog in zijn kindsheid verkeert en in getalsterkte zeker verre ten achter staat bij de overigen te zamen, zal daarvan op den duur veel verwacht kunnen worden voor den bloei van het land.

De kleine man, die in de Javaansche maatschappij de nederigste plaats inneemt, d. i. de lieden, welke van den dag tot den dag leven en in het zweet huns aan-

schijns hun brood verdienen, omvat de eenvoudigste elementen der Javaansche maatschappij. Door hun positie worden dezen niet zelden liefdeloos behandeld, maar toch maken zij een onmisbaren factor uit in de maatschappij en verdienen zij hooger belangstelling.

* * *

De hoogste Javaansche adel wordt thans vertegenwoordigd door de hoofden en telgen der vorstenhuizen van *Soerakarta* en *Djokjokarta* alsmede die der vorstelijke geslachten. *Mangkoe-Nagara* (d. i. die het land, het rijk in zijn schoot draagt), en *Pakoe Alam* (= spijker der wereld, spil van het heelal) zeiden wij.

De vorst van Soerakarta voert den titel en de namen: *Ingkang Sinoehoen Kandjeng Soesoehoenan Pakoe Boewana* (Pakoe Boewana = spil der wereld, nagel der aarde), *Sanapti-ing ngalaga* (= opperbevelhebber in oorlog), *Ngabdoerrachman*) = dienaar des Barmhartigen), *Sajidin* (shah-i-din = heer van den godsdienst) *Panata-gama*, (= regelaar van den godsdienst) en wordt als drager van den titel *Soesoehoenan* of *Soenan* bij verkorting, aangemerkt. Deze titel Soesoehoenan is de oudste der tegenwoordige Javaansche vorstelijke titels; hij schijnt het eerst door de geestelijke hoofden, die het Mohammedanisme op Java invoerden, te zijn aangenomen en werd later gedragen door de vorsten van Mataram. Nadat dit rijk in het tegenwoordige Soerakarta en Djokjokarta gescheiden was, werd de titel *Soesoehoenan* voor den vorst van Soerakarta behouden, terwijl den vorst van Djokjokarta de titel van *Sultan* of *Soeltan* (een arabische titel) gegeven werd door het Nederlandsch bestuur.

De echte gemalinnen van den Soesoehoenan van Soerakarta voeren in het algemeen den titel *ratoe* (vorstin), de oudste meer in het bijzonder dien van *ratoe kentjana* of *ratoe kentjana woengoe* (= de gouden (paars-gouden) vorstin, d. i. de vorstin met de waarde van gedegen, paars of blauwachtig schijnend zuiver goud), terwijl de overigen *ratoe mas* (de gouden vorstin), *ratoe bendara* (bendara = meester, meesteres) *ratoe anem* (jeugdig) enz. genoemd worden. Na den dood van den vorst worden deze namen meestal veranderd, en verkrijgt de vorstin-moeder den titel *ratoe-ageng* (ageng = groot), terwijl de andere gemalinnen dan wel naar den overleden gemaal genoemd worden.

De titel *ratoe* verliezen deze gemalinnen, als zij verstooten worden of na den dood van den gemaal hertrouwen, tenzij zij door hun geboorte daarop recht hebben.

De vrouwen van den tweeden rang hebben in den regel hun eigen adellijke titels. Als zij niet van adel zijn, wordt hun als titel *raden* of *raden-ajoe*, soms ook *mas-ajoe* of *mas-adjeng* gegeven, terwijl de *manggoeng* (ang-goeng = gekir van tortelduiven enz., niet oneigenaardig gebruikt tot aanduiding van dartele, vroolijk wippende meisjes), d. i. de jonge meisjes, die in den kraton worden opgevoed, om later tot bijzitten van den vorst te dienen, *boq-lara* worden genoemd, als zij geen adellijke titels hebben.

De *soenans*-zonen, verwekt bij *ratoes* of zoogenaamde echte gemalinnen, worden in hun jeugd *Raden Mas Goesti* (goesti = heer) genoemd; de overige zonen heeten in hun kinderjaren eenvoudig *Raden Mas*, als zij meerderjarig zijn „*raden mas aria.*"

In Djokjokarta voert de vorst den titel en de namen *Ingkang Sinoehoen, Kandjeng Soeltan Amangkoe Boewana, Senapatiing-ngalaga, Ngabdoerrachman Sajidin, Panatagama, Chalifatoellah* en hebben de vorstinnen en prinsen dezelfde namen en titels als die van het huis der Soenans, doch voegen daarbij niet zelden ter onderscheiding het plaatsaanwijzende *ing Ngajogjakarta* d. i. te Djokjokarta.

Hoewel voor de titels der vorstelijke afstammelingen regels bestaan, wordt daarvan uit onkunde of ijdelheid niet zelden afgeweken. De quaestie over den titel, dien een Javaan of Javaansche vrouw voeren mag, is dikwijls zeer ingewikkeld en moeielijk te ontwarren. Wij mogen daarbij niet langer verwijlen.

Doch afgescheiden van de titels, welke door geboorterecht verkregen worden, bestaan ook de ambtelijke predikaten, die den stand der beambten onderscheiden. Zij, die den adellijken titel bezitten, voegen aan deze den ambtstitel toe. De titelatuur op Java is uiterst moeielijk te kennen, doch daar de Inboorling hierop hoogen prijs stelt, moet het Gouvernement hiermede rekening houden.

Bij de niet adellijken of de lieden uit den burgerstand is het onderscheid in rang

veel minder groot. Hoofdzakelijk berusten hier de verschillen op de meerdere of mindere gegoedheid. Hierbij kan men nog onderscheiden de leden van het desa-bestuur, de gegoede landbouwers, waaruit de leden van het desa-bestuur gekozen worden, en de kleine luiden.

* * *

Nog omtrent enkele toestanden op Java eenige bijzonderheden.

Even eenvoudig als de kleeding is ook het voedsel der bewoners van Java. Rijst is de hoofdschotel; reeds des morgens beginnen zij er mede. Zij koopen die dan, althans in de hoofdplaatsen, in draagbare gaarkeukens en ontvangen voor een gobang — 2½ cents — een tamelijke hoeveelheid, die ingepakt is in een pisangblad, en die zij naar de nieuwe mode, d. i. zonder gebed, naar den mond brengen. Des middags, hoewel niet op een bepaald uur, eten zij liefst gezamenlijk. Ook dan is het weer rijst, die zij, in een spits naar onderen toeloopend mandje van gevlochten bamboe — koekoesan — koken en in dat mandje, waarin een platte houten lepel wordt gelegd, tusschen de aanliggenden nederzetten.

De Javanen, en wij bedoelen hier de bewoners van Java, zonder bepaald aan de stammen te denken, zitten hurkende op een matje te eten. Borden houden zij er niet op na, of het moest zijn, dat zij deze bij vergissing uit een der huizen van Europeanen hadden medegenomen. Zij scheppen daarom met den platten lepel een weinig rijst op een pisangblad, doen er met een kleinen steenen lepel wat sambol en kerri over, nemen een stukje visch of gedroogd vleesch, en eten voorts met de vingers de rijst op. En al vinden wij dit op het eerste gezicht vreemd, toch zijn er tal van Europeanen, die het „en famille" ook doen.

Rijst is des morgens, des middags en des avonds het voedsel der Javanen. De drank is koffie en water. Sterke dranken gebruiken zij niet en slechts zelden een glas wijn, ja, velen zijn er, vooral zoo zij strenge Mohammedanen zijn, die zelfs nooit wijn gebruiken. Ik heb nooit een dronken Javaan gezien, maar was meer dan eens getuige van zijn vroolijkheid, als hij een militair zag liggen aan den weg, wentelende in het slijk, zegt E. Haan (Macedoniër IV), aan wien wij dit ontleenen. Dat de Javaan geen sterke dranken gebruikt, geeft een eigenaardig karakter aan hun feesten en huiselijk leven.

* * *

Hoewel de Javaan geen sterken drank gebruikt, is hij een liefhebber van het opium, een prikkelend middel, niet minder nadeelig voor de gezondheid en voor het maatschappelijk leven dan de jenever. Zij, die van opium gebruik willen maken, kunnen die verkrijgen in door de regeering aangewezen verkoopplaatsen, *kitten* genaamd.

In de groote kuststeden en hier en daar ook op andere plaatsen, zijn die zoodanig ingericht, dat de cliènt zijn opium in het locaal gebruiken kan. Daartoe worden dan bamboezen hoekjes afgeschoten, van een rustbank met kussens voorzien. Soms zijn deze kitten tegelijkertijd ook holen, aan ontucht gewijd.

In den regel is de opiumkit echter niets anders dan de gewone verkoopplaats van opium, waar de liefhebbers zich van het noodige opium voorzien, om dat te huis te gebruiken. Soms ook ziet men die kitten langs de wegen als warongs ingericht; men kan er binnentreden en uitrusten als in een herberg, en zich tegelijkertijd aan een pijp opium vergasten. Het opium toch, die in verschillende streken gekauwd wordt, gebruikt men op Java rookend. Men noemt dit „opium schuiven". Hiertoe is het opium in kleine bolletjes of pillen gevormd, welke een voor een in een daarvoor bestemde pijp worden gedaan.

Om het opium-misbruik op Java te leeren kennen in al zijn afschuwelijkheid, doet men niet beter dan een opiumkit te bezoeken, en daar te zien, hoe de mensch zich tot dier verlaagt. De heer Schuurmans geeft hiervan de volgende beschrijving (Ned. Zending-Tijdschr., 1889), gedeeltelijk naar P. Jansz, eveneens oud-zendeling.

„Volgt mij naar het huis van den Chineeschen opiumhandelaar. Geen winkel is op verre na zoo druk bezocht als deze opiumkit. Van des ochtends zeer vroeg tot des avonds staat het bijna niet stil van koopers, soms 10 à 12 tegelijk. Doch ze

worden niet binnengelaten; velen tegelijk mochten eens aan het twisten gaan. Op de stoep voor het raam staan ze allen te zien naar het afwegen. Hoe nauwkeurig! 't Is ook dure waar. Het wegen is spoedig gedaan. Snel wisselen de koopers af. De handelaar heeft het monopolie daarvoor van het Gouvernement gepacht. De Chinees brengt daarvoor verscheidene tienduizenden op van een enkele residentie voor den tijd van één jaar. Neen, niet de Chinees, de bevolking, of in 't bijzonder de opiumverbruikers brengen al die ontzettende sommen op, en bovendien nog de ontzettende winsten, die de pachters er gewoonlijk weten uit te halen, met al de kosten, die zij moeten maken, om zich het monopolie tegenover onderkruipers en smokkelaars te blijven verzekeren. Het zijn de Inlanders, die voor een groot gedeelte die allerdrukkendste belasting, welke hen van drie zijden uitmergelt, aan de schatkist betalen, waarvoor zij het meest verwoestende gif als belooning verkrijgen. Is het wonder, dat de opiumverbruikers arm blijven en steeds armer worden?

Het opium wordt gebruikt in kleine hoeveelheden; op een keer meestal niet meer dan voor 10 cents ieder. Daarvoor ontvangen zij een enkel trekje. Gelukkig zij, die niet meer machtig kunnen worden. Doch wie het heulsap eens genoten heeft, wie eens onder de bekoring kwam, gaat licht verder. Voor kwart guldens, guldens en rijksdaalders zelfs wordt dan gebruikt. Het geheele dagloon wordt hier soms geofferd en aan vrouw en kinderen ontstolen. Waar de opium wordt gebruikt, voert zij weldra geheele heerschappij, gaan orde, spaarzaamheid en zorg te gronde. En de pachter wijst niemand af, behalve wie geen contant geld bij zich heeft.

OPIUMSCHUIVERS.

Treden wij nu dit kleine hokje, met bamboezen omgeven, aan de zijde van de stoep, van de straat binnen. Daar ziet ge een Javaansche rustbank. Een man is er op uitgestrekt, terwijl een lampje naast hem brandt, geheel omgeven door een glazen balonnetje, met boven een opening. Die omsluiting is ook noodig, want weldra verliest de opiumschuiver of rooker, die zich hier bevindt, het bewustzijn.

De man, dien ge hier ziet, heeft een goeden dag gehad en wil thans eens genieten. Zijn pijpje is gevuld met een opiumballetje; hij brengt het aan de lamp, haalt den rook op, en slikt dien gretig in. Dat werkt aanmoedigend. Nog een tweede en een derde pijp, een vierde enz. wordt gebruikt, en de invloed is reeds zichtbaar aan den blik van het lachend gelaat, levendig en vroolijk. Wat wellust werkt die damp in lichaam en ziel uit! 't Is de overgang, die echter spoedig door andere uitingen gevolgd wordt. Want zie, de glans van het oog verdooft; het staart u niet meer helder, doch glazig en wezenloos aan. Daar zinkt het hoofd krachteloos neder, terwijl armen en beenen volgen. Oogleden en onderkaak hangen slap en zonder beweging. Een vale doodskleur bedekt het volkomen wezenloos gelaat van den bezwijmende, en alleen een akelig gekreun en gesteun bij de steeds zwaarder wordende ademhaling getuigt, dat we hier een levende voor ons hebben. Ziedaar een opiumroes.

Wij laten hier een gedeelte volgen van een Javaansch gedicht van Pakoe Boewônô II (A. D. 1749) volgens de vertaling van N. D. Schuurmans in het Tijdschr. van het Binnenlandsch Bestuur 1894 medegedeeld, handelende over het opiumgebruik ten bewijze, dat de invloed hiervan reeds lang door de Inlanders erkend werd.

I.

Dit is de weg, die ten verderve leidt,
Welken de mensch betreedt, die aan het opiumschuiven verslaafd is,
Die zich dagelijks oefent in het gebruik van het heulsap,
Want dit is een gewoonte, die zedenbederf veroorzaakt,
Het lichaam wordt er door verwoest, men wordt lui en vadsig en
[ongeschikt voor eenig werk,
De ingewanden worden daarbij op het spel gezet,
En men loopt gevaar, zijn leven te verliezen.

II.

Wanneer een opiumschuiver zijn gewoonte staakt, is hij als iemand,
[die aan een zware ziekte ontkomen is.
Al gevoelt hij lust tot werken, hij is tot elken arbeid onbekwaam,
Het slijm in borst en ingewanden is hem tot vijand geworden,
Zijn oogen tranen onophoudelijk,
Hij is bevreesd, dat door aanhoudende persing bij den stoelgang zijn
[ingewanden te veel zullen lijden,
Want hij heeft voortdurend buikloop, waarbij hij bloed ontlast,
Hij is niet meer waard dan een hond of een booze geest.

III.

Hij wordt beschouwd als het uitvaagsel des menschdoms,
Men rekent hem niet meer tot de menschen te behooren,
Nochtans, als hij weder eens geschoven heeft, wordt hij trotsch
En meent, dat ieder en alles om zijnentwil bestaat.
Hij denkt bij zichzelven: „wie ben jij en wie ben ik?
Zie eens, ik kan doen en laten, wat ik wil;
Ik weet, hoe ik moet overleggen en handelen."

IV.

Hij pocht er op, dat hij in staat is, om spoedig rijk te worden,
En dat hij elken avond vrienden en bekenden kan onthalen;
Hij doet het voorkomen, alsof geen vorst boven hem staat,
Alsof er geen Allah, geen gezant van Allah is,
Hij stelt zich aan, alsof hij zelf een vorst ware in staatsiegewaad,
Als men hem zoo ziet, zou men haast denken, dat hij gek is,
Zooveel beweging maakt hij met zijn handen.

V.

Men zou zeggen, dat hij veel last van ongedierte heeft,
Doch hij is zeer onrustig, omdat zijn ademhaling bezwaard is;
Hij tracht door allerlei bewegingen eenige verlichting te verkrijgen;
Als hij dan weder volop geschoven heeft, dan valt hij bedwelmd op
[den grond,
En al wordt hij dan getrapt door tachtig olifanten,
Hij blijft maar rustig doorslapen,
Men zou hem niet meer voor een nog levende aanzien.

VI.

Zulk een wijze van doen brengt ellende teweeg.
De opiumschuiver is een laag, dierlijk, dom en dwaas schepsel,
Hij heeft tegenzin in allen arbeid.
Hij houdt er slechts van, opium te schuiven,
Zijn leven lang weet hij zich niet ordentelijk te gedragen,
Nimmer zal hij er in slagen, een betrekking te krijgen,
Hij is voor de samenleving ten eenenmale ongeschikt.

Op deze wijze gaat de dichter voort de ellende van het opiumgebruik te schilderen met de zwartste kleuren.

* * *

Het misbruik van opium verwoest het leven, zoowel geestelijk als lichamelijk, en tegelijkertijd de bron van vele misdaden. Door het gebruik van opium opgewonden, weten de ongelukkigen weldra niet meer, wat zij doen, en hebben zij alle heerschappij over zichzelf verloren. De ergste toestand, waarin zij als zoodanig geraken, is onder den naam „amok" bekend, welke evenwel niet uitsluitend uit het opium verbruik voortkomt.

Amok is een toestand van zenuwachtige overprikkeling, waartoe de Inlander zich soms opwindt, hetzij door overmatig gebruik van opium, hetzij door toe te geven aan zijn hartstochten, als toorn, enz. waarin hij met of zonder onmiddellijke aanleiding of provocatie ontsteekt. Hij grijpt dan een wapen, doodt of verwondt ieder, die hem in den weg komt, tot hij eindelijk zelf onschadelijk gemaakt wordt.

Het woord „amok" beteekent „moord"; men hoort het bijna elken dag gebruiken, zegt dr. Breitenstein. Als twee soldaten vechten en een van hen trekt het mes, dan wordt door slaan op een houtblok in het wachthuis de politie opgeroepen en spreekt men van „amok". Doch dit zijn lichtere gevallen. Het eigenlijke „amok" is een moordmanie: de ongelukkige loopt als een razende door de straten, met zijn wapen in de hand, in den regel een kris, en stoot op ieder, die hem tegenkomt, los. Somtijds is het amokmaken een middel tot zelfmoord; door amokmaken wordt iemand, die het leven moede is, gedood, zonder dat hij de hand aan zichzelf slaat. Dikwijls wordt beweerd, dat wraakzucht een motief is van amokmakers, en dat de beleedigde door opiumrooken zich den moed verschaft, zooals de Europeanen dat doen door sterken drank, terwijl zij daarna zoowel onschuldigen als schuldigen treffen. Hierbij moeten wij nog de aandacht er op vestigen, dat bij vrouwen het amokmaken niet voorkomt.

Bij de Dajaks komt het amokmaken niet voor.

Het gebruik van opium is, evenals bij alle Oostersche volken, sedert eeuwen in den Archipel bekend. Reeds toen de Compagnie hier optrad, werd er op Java een vrij belangrijke handel in opium gedreven, en zij wist in 1677 het monopolie daarvan te verkrijgen. Het opium werd in Bengalen opgekocht en te Batavia geveild; de meestbiedende verkreeg licentiën tot invoer van het opium in Mataram en elders. Van Imhoff besloot, om den smokkelhandel te bestrijden, tot oprichting der zoogenaamde Amfioen-Societeit, welker deelhebbers meestal ambtenaren waren. Deze verkreeg het opium van de regeering en had verder het monopolie van den verkoop, die verpacht werd aan den meestbiedende.

Verschillende stelsels werden achtereenvolgens toegepast, om het opium-monopolie voordeelig voor de schatkist te doen worden, welke wij niet zullen nagaan. De voorschriften, welke tegenwoordig het opiumverbruik beheerschen, dagteekenen van 1872, doch zijn herhaaldelijk gewijzigd en aangevuld; vooral is dit het geval met het reglement op de opiumpacht voor Java en Madoera, dat meermalen vernieuwd is en laatstelijk vastgesteld werd in 1890.

Opium is een artikel van staatsmonopolie in Nederlandsch-Indië, en op straf van zware geldboete is er de teelt van de papaver, die de grondstof der opium levert, onvoorwaardelijk aan ieder verboden. Alleen door of voor rekening van den Staat mogen opium of opiumpreparaten in Indië ingevoerd worden. Een reeks van allerlei bepalingen zijn gemaakt, om den smokkelhandel in opium, die moeilijk geheel belemmerd kan worden, tot een minimum te beperken; hem geheel te beletten schijnt wel onmogelijk.

Op Java verpacht de regeering het uitsluitend recht tot verkoop van *bereid opium* of *tjandoe;* de verkoop van ruw opium en alle daaruit getrokken bestanddeelen behoudt de Staat onvoorwaardelijk voor zichzelf. De pachters ontvangen het opium bij de opiumpakhuizen te Batavia, Samarang en Soerabaja. Zij moeten het opium in de hoofdplaats van hun pachtperceel in aangewezen en goedgekeurde gebouwen bewaren en tot tjandoe bereiden. De verkoop mag alleen geschieden in zoogenaamde *kitten*, waarvan het maximum voor ieder perceel is bepaald en de ligging door het geweste-

lijk bestuur wordt aangewezen. Door vermeerdering of vermindering van deze tracht de regeering het verbruik te regelen. In sommige streken, hoofdzakelijk in de Soendalanden en in sommige gewesten van Oost-Java, *verboden kringen* genoemd, is het verbruik van opium geheel verboden; moeilijk is het echter, dergelijke verbodsbepalingen uit te breiden, nl. met praktisch gevolg. Sedert 1889 is men daarmede voor West-Java voortgegaan.

De nadeelige gevolgen der verpachting van het opium, waardoor gewetenlooze pachters voordeel hebben van het verbruik van dit heulsap en aldus bij de exploitatie der bevolking deze dan ook moreel te gronde richten, hebben aanleiding gegeven in Nederland tot de oprichting van den Anti-opiumbond, welke een krijgstocht opende tegen de opiumpacht. Na lange aarzeling heeft de regeering in 1893 voor het eerst besloten, bij wijze van proef in een of ander gewest de *regie* in te voeren voor het opium, waarbij de verkoop van het opium in het klein niet geschiedt door pachters, maar door regeeringsambtenaren namens de regeering. Met 1 September 1894 is de opium-regie ingevoerd op Madoera, waar andere verkoop verboden is; het opium wordt in een staatsfabriek bereid volgens vaste voorschriften en verpakt en in het klein verkocht.

Het aantal opiumkitten op Java en Madoera bedroeg in 1897: 807, waarvan de pachtsom *f* 10,496,000 beliep, terwijl de winst op de verstrekte opium 1,6 millioen gulden bedroeg.

De opium-regie is sedert 1894 uitgebreid. Terwijl de opbrengst daarvan in 1894, het eerste jaar, *f* 92,000 bedroeg, was die in 1897 ruim 2 millioen en wordt die voor 1899 geraamd op *f* 3,988,000. Men ziet aldus een uitbreiding der opium-regie.

De opium-regie wordt algemeen verre verkieslijk geacht boven de pacht. Zij belet toch den verkoop van het opium aan hebzuchtige particuliere personen, die belang hebben bij veel verbruik. Maar desniettemin mag niet verbloemd worden, dat van een zwakheid en ondeugd der bevolking de regeering jaarlijks groote voordeelen behaalt. Ook het feit, dat dit in Nederland eveneens het geval is, verzwakt de kritiek niet, welke daarop wordt uitgeoefend.

De strijd tegen het opiumgebruik in Indië, waartoe verschillende personen en de Anti-opiumbond zich aangegord hebben, is een edele strijd. Een rijke litteratuur over dit onderwerp is verschenen, die wij hier niet zullen mededeelen. Moge die strijd succes hebben!

HOOFDSTUK XII.

DE LANDBOUW EN ANDERE BEDRIJVEN OP JAVA.

Wij komen tot de middelen van bestaan van de bewoners van Java.

De Javaan is uit den aard der zaak landbouwer; de grond, waarop hij geboren wordt, die veel belooft voor weinig arbeid, lokt hem daartoe uit. Hij groeit op te midden zijner sawahs, gaga's en tipars, vergezelt reeds op zeer jeugdigen leeftijd zijn vader naar het veld, waar hij hem behulpzaam is met ploeg en spade, bij het maken van dammen en waterleidingen tot het bevochtigen zijner akkers. Hij telt zijn jaren bij oogsten, hij rekent den tijd naar de kleur zijner te veld staande rijsthalmen; hij gevoelt zich thuis onder de makkers, die met hem padi sneden; zoekt zijn vrouw onder de meisjes der desa, die 's avonds onder vroolijk gezang de gabbah (gedorschte, maar nog ongebolsterde rijst) in den loempang (rijstblok) stampen. Het bezit van een paar karbouwen, die zijn ploeg zullen trekken, dat is het ideaal, dat hem aanlokt. Aldus schetst Multatuli in den Havelaar het landelijk leven der Javanen, wel met een dichterlijke kleur overdekt, maar toch in hoofdtrekken juist.

In de vruchtbare tropische gewesten zijn de produkten van het plantenrijk de hoofdbronnen van bestaan voor de bevolking; in de koudere gewesten der aarde dragen de produkten van het dierenrijk daartoe het meeste bij. Zoo is in den Indischen Archipel de landbouw de hoofdbron voor de welvaart der bevolking en daardoor is de grond de hoofdbron van de bezitting voor den Inlander. Nu wij de bedrijven der Inlanders nagaan, zullen wij ons hiermede in de eerste plaats bezighouden.

De landbouw op Java is van oude dagteekening. Aanvankelijk was de veeteelt de hoofdbron van bestaan, die nomadisch gedreven werd, doch gebrek aan de noodige ongerepte weiden bij de uitbreiding der bevolking maakte de vestiging op vaste punten noodzakelijk, benevens het drijven van landbouw. Wij hebben gezien, dat op die wijze desa's of dorpen ontstonden, (zie pag. 104 enz.)

De desa's werden weldra de middelpunten, vanwaar de ontginning der woeste gronden zich uitbreidde. Hierdoor werden de desa's door bouw- en andere gronden omringd. Doch de ontwikkeling van den Javaanschen landbouw staat nog op een uiterst laag standpunt en is trots zijn oudheid nog bijna dezelfde als voor eeuwen.

Evenals de Javaan aan allerlei geheimzinnige voorteekens gelooft en aan de heerschappij van geesten, waarop wij van tijd tot tijd wezen, meent hij ook, dat zijn landbouw onder den invloed staat van allerlei machten in de natuur.

Zoo let de Javaan bovenal op de ligging en helling van den bodem, dien hij bezaait of beplant, omdat daarvan de zegen op den arbeid of de rampspoeden afhankelijk zijn. Een stuk grond bijv., dat in het westen hoog en in het oosten laag ligt, wordt „goed" genoemd; de bezitter daarvan kan op zegen rekenen. Een terrein, dat van het oosten naar het westen helt, is slecht: de bezitter daarvan zal dikwerf met allerlei ziekten te kampen hebben. Verder wordt een naar het noorden hellende bodem goed, een naar 't zuiden hellende bodem gevaarlijk geacht, en een effen terrein kan goed en slecht zijn.

Ook de kleuren van den grond hebben invloed op het geluk of ongeluk van den bezitter. Wanneer nu de Javaan op al die omstandigheden de aandacht gevestigd heeft bij de keuze van zijn bouwland, dan moet er nog een formaliteit in acht genomen worden, alvorens hij den grond gebruikt. De bebouwer of ontginner moet met een handvol zout onder het zevenmaal opzeggen van het volgende gebed het

geheele terrein rondloopen, en wel linksom, terwijl hij hier en daar eenig zout strooit. Het gebed luidt ongeveer als volgt:

„O God, laat Uwen zegen nederdalen op Uwen dienaar door Uwe barmhartigheid. O Barmhartigste der barmhartigen!"

Toch mag men niet zeggen, dat de Javaan de grondsoorten niet kent; zooals de heer Mayer aantoont, heeft hij zelfs talrijke benamingen voor verschillende samenstellingen van den bodem, maar in de toepassing van deze bij het gebruik voor den landbouw gaat hij niet ver en wordt hij beheerscht door bijgeloof en de „Adat", de van vader op zoon overgegane gewoonte. Toch mogen wij den Javaan daarover niet zoo hard vallen; hoe lang werd ook in ons land trots alle onderwijs de boer beheerscht door de gewoonte, van vader op zoon overgegaan! De boer is conservatief in zijn natuur, zoowel hier als elders; een kalme voorzichtigheid doet hem steeds vreezen voor overijling.

Bij den landbouw in Nederlandsch-Indië staat de rijst-cultuur zoozeer bovenaan, dat men aan haar trap van ontwikkeling die van de maatschappelijke toestanden eener landstreek kan toetsen.

De rijstbouw komt voor in verschillende stadiën van ontwikkeling. Als den meest primitieven vorm kan men den *gaga*-of *gogo*-bouw beschouwen, in de Soenda-landen *hoema-bouw* en op Sumatra *ladang-bouw* genoemd. In het aanzienlijkst gedeelte der buitenbezittingen verkeert de rijstbouw nog in dien toestand.

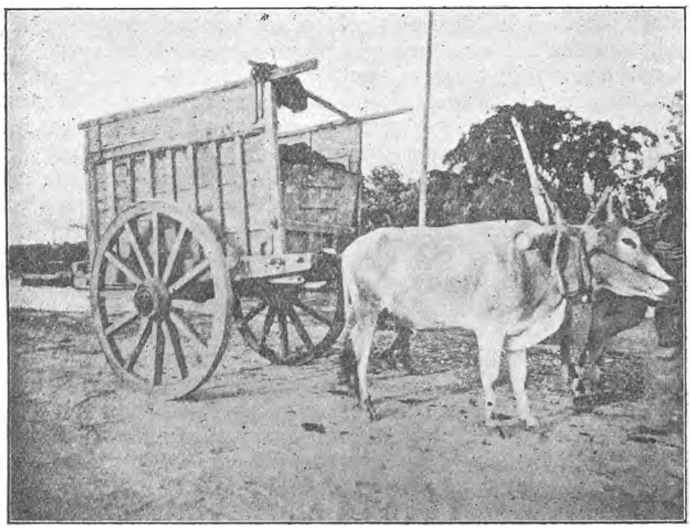

JAVAANSCHE VRACHTKAR MET BESPANNING.

De gaga-bouw is eigenlijk niets dan een roofbouw, en werd vooral toegepast in den tijd, toen de bevolking nog geen vaste woonplaatsen had, maar een meer of minder nomadisch leven leidde. Dezen bouw vangt men aan, door woeste, ongebruikt liggende landen te ontginnen. Met groote krachtsinspanning worden de zware woudreuzen geveld, wordt het harde alang-alang (rietachtig gras) gekapt, het onderhout verwijderd, en waar die taak te moeilijk is, steekt men de planten in brand, om den bodem open te maken. De zware stammen, die aan het vuur weerstand bieden, laat men staan. Zij blijven zich als hooge, zwarte, verkoolde stompen boven het veld verheffen.

Als de bodem zoo eenigszins vrij gekomen en een weinig geëffend is, worden in den regentijd door de ontginners met puntige stokken gaten in dien bodem gestoken; de vrouwen of meisjes werpen hierin eenige rijstkorrels, en hiermede is alles verricht. Nu wacht men op den oogst, die na vier of vijf maanden valt, en de zware arbeid der ontginning wordt door een geringe opbrengst vergoed. Eenige jaren blijft de nomadische rijstbouw op dien grond duren, en als de bodem is uitgeput, verlaat de nomade het land, dat spoedig weder met alang-alang of bosch bedekt is, zoodat men de vroegere bouwlanden niet kan herkennen. De zwervende landbouwer zoekt intusschen elders weder boschgrond, waar hij denzelfden rijstbouw uitoefent, om ook dezen na eenigen tijd te verlaten.

De gaga-bouw wordt buiten Java, en op dit eiland tot voor weinige jaren, gedreven door de meer vlottende bevolking, die geen eigen velden, noch aandeel in de desa-

gronden bezit. Primitiever ontginning en bebouwing is niet denkbaar; tegenover een minimum van arbeid en zorgen staat ook een slechts tijdelijk genot, ten koste van de naaste toekomst. De regeering werd hiervan ook overtuigd, zoodat zij in 1874 een verordening uitvaardigde op de ontginning van woeste gronden, waarbij voor de ontginning vergunning vereischt wordt. Vóór 1874 was een dergelijke vergunning ook wel noodig, doch er waren geen straffen op overtreding gesteld, zoodat het gebod veel werd overtreden. Toch is het euvel ook thans nog niet geheel uitgeroeid, en vele naakte bergen op Java wijzen zelfs daar aan, dat niet zelden op wandalistische wijze met de ontginning werd omgesprongen. Doch meer en meer wordt zij beperkt ook in het belang van de Staatsbosschen, die hierdoor met vernietiging bedreigd werden.

De oorspronkelijke, primitieve gaga-bouw heeft zich in de eerste plaats ontwikkeld tot den *tegal-* of *tiparbouw*, een overgangsvorm tot den hoogsten trap van landbouw, die der sawah's. *Tegal* is de algemeene naam, dien men aan den niet te bevloeien bouwgrond in de vlakte of op de berghellingen geeft. Vertegenwoordigt de gaga een tijdelijke, een voorbijgaande waarde, de tegal daarentegen is een bepaalde akker, die op een geregelde en goede bewerking kan rekenen en voornamelijk ook voor de aanplanting van *palawidja* of zoogenaamd „tweede gewas” dient, d.i. van alle landbouwprodukten, behalve pari (een rijstsoort).

Voor den aanleg van een nieuw tegal-veld kiest de Javaan gewoonlijk een stuk *ara-ara* grond, d.i. een nooit bewerkt geweest zijnd grasveld, dat niet of slechts weinig met kreupelhout begroeid is. Nadat hij het kreupelhout, als dit aanwezig is, gekapt heeft, is het zijn eerste werk, langs de grenzen van het veld zoden te steken en die omgekeerd op de plek te laten liggen; dikwijls doet hij dit ook langs de diagonalen van het veld, zoodat er een kruis van zoden over ligt. Dit is voor anderen een teeken, dat het veld reeds door iemand in bezit genomen is. Bij houtterrein duidt men dit aan door het wegkappen van boomen en struiken om de grenzen van het te ontginnen land.

Dit alles gaat vooraf, soms langen tijd. Als de tijd der beplanting nadert, wordt het aangewezen terrein nader ontgonnen. Soms wordt de overdekkende graslaag bij zoden afgestoken, om die tot een soort van wal langs de grenzen van het veld te vormen. Bijna op dezelfde wijze vangt men ook in ons land de ontginningen aan: er wordt een wal om de ontginning gelegd, meestal gevormd uit aarde van een sloot, die er om gegraven wordt. Op Texel en elders op de zandgronden ziet men de stukken land nog met aarden walletjes omringd.

Als de ontginning zoo ver gevorderd is, begint men den ploeg te gebruiken. Bij den gaga-bouw wordt geen ploeg gebezigd. Op vlak terrein kan men met de gewone *wloekoe* terecht, op hellingen gebruikt men de *broedjoel*, als dit mogelijk is, en anders de *patjoel*. De wloekoe is een lichte ploeg, bestaande uit drie stukken hout: een boom, een roer of staart en een omwoeler met een ijzeren schoen aan de punt. De karbouwen worden zoo aangespannen, dat elke beweging van den ploeg aan hen wordt medegedeeld. De *broedjoel* heeft veel overeenkomst met den vorigen ploeg, doch de schoen loopt glad af en heeft den vorm van een voet. De patjoel is een houweel, waaraan het ijzer met een scherpen hoek aan den steel zit en wordt met de hand gebruikt, om den grond om te werken; kleine velden worden hiermede bewerkt.

Het veld wordt onderscheidene malen geploegd: twee à driemaal, en men tracht telkens zooveel mogelijk dwars door de reeds getrokken voren te ploegen. Als het terrein er zich toe leent, wordt er de eerste maal wel in een kring geploegd, zoodat de voren spiraalsgewijze naar het midden loopen. Na elke beploeging wordt de *garoe* of *egge* gebruikt.

Als de grond voldoende is omgewerkt en fijn gemaakt, wordt er voor de laatste maal geëgd: daarna gaat men over tot het trekken van rijen door het veld, om daarin te poten, of wel tot het zetten van pootgaten met den pootstok, terwijl soms ook lange, smalle beddingen worden opgeworpen. Dit hangt af van de soort van palawidja, welke men wenscht te planten.

Van de voedingsmiddelen, die als palawidja worden geplant, staat de *maïs* of *Turksche tarwe* (maïs, djajoeng, miloe) bovenaan. Deze wordt ook met goed gevolg geplant in streken, waar de rijst niet aarden wil. Op Sumatra wordt zij soms

tusschen de rijst geplant, doch alleen op droge gronden; ook in Minahasa is de maïsteelt zeer ontwikkeld. *Tarwe* en *gierst* worden hier en daar verbouwd, doch vervullen een ondergeschikte rol onder de planten, die de Inlander als voedsel gebruikt. Van meer belang zijn de aardvruchten, waaronder de *maniok*, *Javaansche cassave*, de *jams* of *bataten*, de gewone *jams*, de *keladi* (de meelrijke knol van een plant), de *Javaansche aardaker* of *kentong*, welke alle thans hoofdzakelijk gebruikt worden, om bij mislukking van den rijstoogst in de behoeften te voorzien, maar die niet lang geleden zelfs op Java het hoofdvoedsel der bevolking waren en nu nog bij vele zwervende en weinig beschaafde stammen die plaats innemen. Ook de gewone *aardappels* behooren tot de aardvruchten: zij worden echter alleen hoog in het gebergte gekweekt. Ook wordt van Europeesche groenten veel werk gemaakt, als kool, uien, rapen, salade, erwten, enz.

De tegal's of droge velden worden ook gebruikt voor den rijstbouw. De oogst der niet voor de rijst bevloeide velden is echter zeer wisselvallig, omdat hij te zeer afhangt van den regen en van de hoedanigheid van den grond. Waar dit dan ook mogelijk is, wordt het droge veld in een veld, dat bevloeid kan worden, veranderd.

* * *

De rijst is een plant, die een vochtigen bodem en een hooge zomertemperatuur vereischt. Daarom moet er bij het kiezen van de rijstvelden bovenal acht geslagen worden op het verkrijgen van de noodige vochtigheid, en bij de bovenbeschreven velden is de vochtigheid wisselvallig en derhalve ook de opbrengst onzeker. Daarom werd bij de ontwikkeling der rijst-cultuur naar gelegenheid uitgezien, om het benoodigde water voor het vochtig houden der landen kunstmatig aan te voeren. Zoo heeft zich een stelsel ontwikkeld, waarbij de velden onder water gezet worden. Dezen vorm van den rijstbouw noemt men *sawah's*, en ieder, die kan, tracht zijn tegal's zooveel en zoo spoedig mogelijk in sawah's te veranderen. De gaga-bouw en tegal-bouw zijn dan ook dikwijls een voorbereiding, om den woesten grond in sawahlanden te herscheppen.

Voor de sawah's is in de eerste plaats water noodig. Dit water wordt gehaald, waar men dat het best verkrijgen kan, hetzij uit rivieren, beekjes, meren, poelen, enz. en wel het liefst zoo dicht mogelijk bij het te besproeien veld. Het eerste, waarmede men aanvangen moet, om een sawah in orde te brengen, is dan ook de aanleg van een waterleiding uit een waterreservoir voor zijn landen. Daartoe wordt in een beek of rivier een dam gelegd, om het water op te stuwen, opdat het langs de waterleiding op het land kan stroomen.

Vóór men met dit alles aanvangt, denkt de Javaan echter aan de hoogere machten, die hem moeten bijstaan in dien arbeid. Hij begint gewoonlijk met een offer te brengen aan Baginda Kelir, den beheerscher der wateren, bestaande uit een toempeng, waarin een witte kip is gestoofd, die, nadat daarover een gebed is opgezegd, aan den oever der beek of voor het meertje genuttigd wordt door degenen, die aan het werk deelnemen.

Bij den aanleg van de waterleiding langs de berghelling falen wel eens de primitieve berekeningen van den Javaan, zoodat het blijkt, als hij het werk gedeeltelijk voltooid heeft, dat hij het water niet tot zijn velden kan voeren. Is dit het geval, dan zoekt hij een andere gelegenheid en gaat daar weer met moed zijn arbeid aanvangen.

Als de leiding gereed en het water gekomen is, waar men het wenscht te hebben, dan moet, vóór de bewerking der sawah aanvangt, nog een offermaal gegeven worden, bestaande uit allerlei gerechten, die in de streek gewoonlijk worden opgedischt. Dit maal dient, om te voorkomen, dat de dam telkens doorbreekt. In sommige streken bestaat de gewoonte, dat, zoodra een groote en belangrijke dam gereed is, het daarvoor te geven offermaal wordt voorafgegaan door het plechtig baden der hoofden van het district, onderdistrict en de desa's, waartoe die dam behoort. Bedoelde hoofden gaan dan geheel gekleed te water, en worden zoo door de koelie's, die aan den dam hebben gewerkt, verder gebaad of liever, met het snelstroomend water besproeid. Als dit geschied is en allen zich verkleed hebben, begint het offermaal.

Eerst daarna vangt men aan met de bewerking der sawah, en allerlei bijgeloovige

gebruiken gaan hiermede gepaard. Zoo zal bij den aanleg van nieuwe sawah's op woeste gronden de bezitter eerst zelf zonder hulp gedurende twee of meer dagen den grond van struikgewas zuiveren en heeft hij hieraan voldaan, dan kan hij helpers nemen, om de geheele oppervlakte in orde te brengen, in de eerste plaats te reinigen, daarna om te ploegen of met den patjoel of hak te bewerken. Is dit geschied, dan wordt het veld in vakken (kedoq's of kotaq's) verdeeld, die verschillende oppervlakten hebben, al naar de helling der terreinen, en terrasgewijze boven elkander liggen. In het gebergte ziet men niet zelden smalle, lange, onregelmatig loopende terrassen amphitheatersgewijze boven elkander liggen. In de laaglanden hebben de velden grooter oppervlakte, doch daarbij is het een moeielijkheid, deze volkomen waterpas te leggen voor de besproeiing. Is eindelijk alles gereed, zoodat ook de omringende dijkjes in orde zijn, dan wordt het afgewerkte veld eenigen tijd onder water gezet, om al het overgebleven onkruid enz. te doen rotten. Ook dit moet gepaard gaan met een maaltijd, ter bevrediging en vereering van vader Adam, moeder Aarde, vader Hemel en van de beschermgeesten, zoowel van het veld als het dorp, van den eigenaar en zijn gezin.

Water is de bron van leven voor de sawah's; goede irrigatie is een belangrijke zaak voor de bevolking van Nederlandsch-Indië. Gelijk in Nederland de gemeenschappelijke belangen ten opzichte van den waterafvoer tot vereeniging leidde en het ontstaan van heemraadschappen en van waterschappen ten gevolge had, zoo is het opmerkelijk, dat op Bali ook een dergelijke vereeniging van velden gevonden wordt, die belang hebben bij dezelfde hoofdleiding voor den wateraanvoer, de zoogenaamde „soebak". Het in orde houden van de waterleiding is een belangrijke zaak, niet minder dan bij ons het onderhoud van boezems en dijken.

* * *

De rijst wordt wel eens een moerasplant genoemd. Daaraan moet men evenwel een beperkte beteekenis hechten en men mag zich niet voorstellen, dat de rijst bij voorkeur in moerassen of in het water tiert. Wanneer op de sawah's het water niet regelmatig ververscht wordt en soms zelfs geheel verwijderd, dan zal het gewas niet alleen aan ziekten blootstaan, maar evenmin een maximum beschot geven. Doch aan den anderen kant heeft de ervaring ook geleerd, dat men de z.g. natte rijst bij zekere voorzorgen met succes op droge gronden kan kweeken en omgekeerd droge rijst op natte gronden. Als cultuurgewas moet dus in elk geval het begrip van moeras- of waterplant gewraakt worden, zegt Dr. van Gorkum.

Hoe heeft nu verder het verbouwen van de rijst plaats? Tegen den regentijd worden de velden beploegd of met den patjoel bewerkt, eens of herhaaldelijk. Om dien arbeid te vergemakkelijken, zet men de sawah's onder water, opdat de droge bodem als een modderlaag wordt en dus gemakkelijk geploegd kan worden. Ongelukkig let men er hierbij weinig of niet op, dat de beste bodembestanddeelen niet verloren gaan. Daar het water van die hooger gelegene sawah's naar de lagere loopt, wordt toch voortdurend iets van de modder medegevoerd van het land, als men daarvoor geen zorg draagt.

De rijst wordt echter in Indië niet als in Amerika, China en Europa uitgezaaid zooals het graan over het geheele veld, maar eerst worden de plantjes in dichte massa tot zekere hoogte gekweekt op beddingen, zoogenaamde kweekbedden. Hier laat men de jonge rijstplanten, *bibit* geheeten (= voorlingen, potelingen) eerst dicht bij elkander groeien en vervolgens worden ze te gelegener tijd op de eigenlijke rijstvelden verplaatst. Daarom wordt van de sawah's vooraf met bijzondere zorg een gedeelte als kweekbed gereed gemaakt. Op die kweekbedden legt men de padi-aren naast elkander in den slijkerigen grond uit; in de laatste jaren evenwel worden ook de korrels van de aren afgezonderd in de kweekbedden uitgezaaid.

De bibit is onder gunstige omstandigheden na 35 à 40 dagen na de uitzaaiing voor overplanting geschikt. Dan gaan de mannen naar het kweekbed, trekken de bibit uit, binden ze tot bundels samen, die op het plantveld worden gebracht, waarna het de taak der vrouwen is, de kweekplantjes van een tot vier stuks in den slijkerigen grond der sawah te drukken, wat zij zeer handig en vlug verrichten.

De overplanting der bibit geschiedt gewoonlijk door de vrouwelijke familieleden

van den eigenaar en door gehuurde helpsters; uitsluitend de vrouwen verrichten dezen arbeid. Zij staan dikwijls tot over de enkels in den doorweekten grond, nemen een bosje voorlingen in de linkerhand, waaruit zij, na er het onkruid uit verwijderd te hebben, telkens 3 à 4 plantjes trekken, om deze, al achteruit gaande, in de modder te steken. Hoewel deze arbeid ons tamelijk omslachtig toeschijnt, geschiedt hij toch vrij vlug, daar 50 à 60 vrouwen op een ochtend van 7—11 uur de uitgestrektheid van een bouw kunnen beplanten, d.i. ± 650000 bosjes van 3 à 4 voorlingen er op brengen. De plantsters ontvangen behalve voeding nog een geringe betaling, en na een flink maal te hebben genoten, gaan zij naar huis. Van het overgebleven eten wordt vaak nog iets mede naar huis gegeven. Op kleine sawah's vindt men dikwijls geen helpsters, doch verrichten de vrouw en de naaste vrouwelijke familieleden dit werk der overplanting zelf.

Na afloop van de overplanting wordt er weder een feestmaaltijd gegeven ter eere van de patronen van den landbouw, waarvan ook de karbouwen of runderen, die

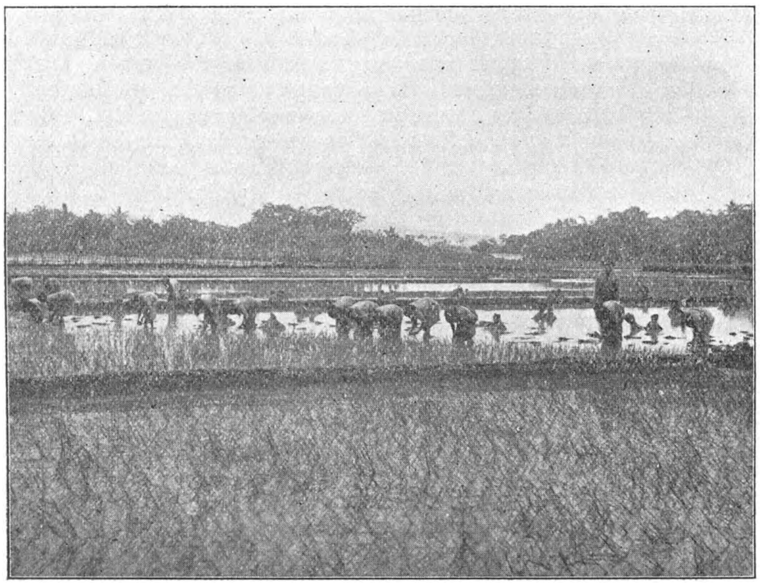

PLANTEN VAN PADI.

voor het bewerken van het veld gebruikt werden, hun aandeel verkrijgen, terwijl aan alle hoeken van het veld een klein offer gebracht wordt. Daarna laat men de eerste drie dagen geen water op het veld, om de planten wortel te doen vatten; vervolgens wordt het water weer langzaam vermeerderd, en van den tijd, dat de voorlingen goed herleefd zijn in den nieuwen bodem, tot kort voor den oogst laat men de velden goed onder water staan. Sommigen leggen het veld droog, wanneer zij wieden moeten, doch laten het dadelijk daarna weer onder loopen. Het wieden geschiedt meest twee malen gedurende den groei; het heeft zeer slordig plaats en bestaat veelal slechts hierin, dat het onkruid in de modder getrapt wordt; zelden verwijdert men het met de handen. Zoodra het water weer over het veld gebracht wordt, schiet het dan ook meestal welig weer op.

De tijd van den groei der rijstplant op de sawah is een drukke tijd voor den Javaanschen landbouwer. Hij heeft dan voor den schoonmaak van het veld en de inboeting der gestorven rijstplanten te zorgen. Verschillende bijgeloovige voorschriften worden daarbij nog gevolgd.

Eenmaal op de velden overgeplant, rijpt de padi in 2 à 4 maanden, al naar haar soort, groeiplaats enz. Zoodra het zaad zich vormt en naarmate het meer de rijping nadert, worden de velden de prooi der vogels, vooral van de fraai gekleurde rijstvogeltjes, en vereischen dan dag en nacht gestrenge bewaking. Aan ouden van dagen of kinderen, die dan verblijven in uit bamboe opgerichte wachthuisjes, als het ware op stelten staande, welke op bepaalde afstanden boven de rijstvelden uitsteken, wordt gewoonlijk de bewaking opgedragen. Van deze wachthuisjes uit spant men draden over de velden, waaraan lapjes of andere voorwerpen gebonden worden, die men voortdurend in beweging houdt. Maar deze hulpmiddelen en het voortdurend geschreeuw zijn dikwijls niet voldoende, om de diertjes te verwijderen.

Er zijn meer dieren, waartegen strijd gevoerd moet worden. Nu eens zijn het de wilde varkens, dan weer de insecten, die de hoop des landbouwers bedreigen.

De bovengenoemde methode, om kweekbedden aan te leggen, vindt men alleen bij de sawah's, niet bij de droge rijstvelden. Hier werpt men het zaad in enkel met den pootstok gestoken gaten of in evenwijdig getrokken voren, ook wel regelmatig over de geheele vlakte. Deze velden worden meestal in den eersten tijd bedekt tot beschutting tegen de vogels.

Ook op de sawah's wordt echter in enkele streken de rijst dadelijk uitgezaaid op den bodem, zonder overplanten, en dit moet goede vruchten dragen, terwijl het veel arbeid en tijd uitspaart. Dat niet algemeen proeven in dien zin genomen worden, ligt aan den conservatieven aard der Indische landbouwers. Niet gaarne wagen zij zich aan proefnemingen.

Eindelijk begint de rijst te rijpen. De halmen nemen een geelachtige tint aan, en het water wordt nu van het veld verwijderd. Thans breekt de oogsttijd aan, een belangrijke tijd.

Zoodra de dag voor het snijden van de rijst door den doekoen-sawah bepaald is, wordt op den middag vóór den oogstdag door den doekoen of een anderen ouden man onder het opzeggen van een gebed en terwijl hij brandend rijststroo, waarop wierook gestrooid is, in de hand houdt, een rondgang gemaakt om het geheele veld, waarbij hij in iederen hoek een glagah-stengel in den grond steekt onder het zevenmaal achtereen aanroepen van Dewi-Sri. Dit dient, om den goden en patronen van den landbouw eer te bewijzen en blijk te geven van de dankbaarheid van den planter, die nu door hun hulp oogsten zal. Weer wordt er een „slametan" ten huize van den bezitter gegeven ter eere der patronen van den landbouw en een gebed daarbij opgezegd, terwijl de nacht verder wakend wordt doorgebracht.

Den volgenden ochtend komt de persoon, die de bezwering van den vorigen middag gedaan heeft, op het veld, om de zoogenaamde *pari penganten* te zoeken, d.i. die aren, welke bij het oogstfeest als bruid en bruidegom en als bruidsjonkers en bruidsmeisjes zullen fungeeren.

Hiertoe moeten zes aren gekozen worden, die even hoog en zwaar zijn en paarsgewijze of bij drieën naast elkander staan. Zoodra zij gevonden zijn, worden zij onder het zevenmaal aanroepen van Dewi-Sri door middel van aren-bladeren aan elkander vastgebonden, terwijl de persoon, die dit doet, hen aanspreekt en tevens de veronderstelde antwoorden op de toespraak opdreunt. Vervolgens worden die aren met boreh besmeerd, met bloemen versierd en door aren-bladeren tegen de zon beschut, waarna er nog eenige bijgeloovige handelingen aan verricht worden. Daarna wordt er weder een feestmaal ter eere van bruid en bruidegom gegeven, en eerst dan kan men met het oogsten aanvangen.

Het oogsten wordt, evenals het planten, meest door vrouwen verricht. Allen, die mede geplant hebben en geen betaling ontvingen, hebben recht, om aan den oogst deel te nemen en een gedeelte van het gesnedene als loon te ontvangen, $^1/_5$ of minder. Die oogsttijd is een feesttijd: in enkele streken gaat men in fraaie kleederen naar het oogstveld.

Op Java wordt de padi halm voor halm met nog een voet lang stroo geoogst, en door middel van een eigenaardig hiervoor ingericht mesje, *ané-ané* geheeten, afgesneden. De aldus gesneden aren worden in de hand, waarmede zij gesneden worden, vastgehouden en tot bundeltjes gevormd, die, als zij eenigen omvang hebben, naar de andere hand worden overgebracht. Als een bundel aren te groot is, om

met de hand te worden vastgehouden, wordt hij met een touw vastgebonden en op een bepaalde plaats neergelegd. Na afloop van den oogst komt de eigenaar het geoogste opnemen en aan de verschillende snijdsters het hun toekomende aandeel in den oogst overhandigen. Uit elken bundel wordt een aar genomen en daardoor kent men het aantal bundels.

Als de padi gesneden is en in bossen gebonden ligt, wordt zij in bijenkorfvormige hoopen gestapeld en laat men haar drogen, als het weer gunstig is. Twee of drie dagen later worden die stapels uit elkander genomen, om ze op het schoongemaaide veld te laten drogen. De overbrenging naar de rijstschuur of loemboeng doet men liefst op een Zaterdag plaats hebben; Vrijdag en Zondag zijn er echter ook voor geschikt. Dit geschiedt met groote plechtigheid, weder voorafgegaan door een feestmaal.

De „pari penganten" (zie boven) wordt van de andere rijst afgescheiden gehouden; de persoon, die deze draagt, moet zich behoorlijk gebaad hebben, in geheel nieuwe kleederen gestoken en met boreh ingesmeerd zijn, terwijl in zijn hoofddoek frissche bloemen prijken; hij mag gedurende de overbrenging geen woord spreken. Achter hem volgen verscheidene mannen en jongelingen, ieder met een vracht van de overige pari, en voor hen loopt iemand, die als *wali* dienst doet. Zoo worden deze aren, welke bruid en bruidegom voorstellen, feestelijk binnengebracht. De bijzonderheden dier feestelijkheid vindt men nader beschreven door Mayer, ook onze gids.

* * *

De Javaan kent nog niet de beteekenis van het spreekwoord, dat tijd geld is. Daardoor blijft hij aan zijn oude gewoonte om te oogsten vasthouden, hoewel die zeer omslachtig is. Het maaien der rijst met de sikkel in plaats van halm voor halm te snijden, gelijk op Sumatra hier en daar gebruikelijk is, zou veel tijd sparen. Doch de regeering heeft vruchteloos beproefd, deze methode op Java in te voeren. Bekwame maaiers van Sumatra werden in Kedoe tot voorbeeld aan het werk gesteld, maar zij verlangden weldra naar huis terug en de Javanen trokken zich de zaak, die men in hun belang achtte, volstrekt niet aan.

Zooals men thans de rijst snijdt, blijft het grootste gedeelte van het stroo op het veld staan. Soms strekt het tot voedsel aan het vee, dat men op de geoogste velden drijft, soms ook wordt het gesneden tot dekmiddel, doch gewoonlijk wordt het stroo verbrand en blijft de asch op den akker liggen.

Ontegenzeggelijk zou er van het stroo veel meer voordeel getrokken kunnen worden voor industriëele doeleinden. Vooral voor papierbereiding levert het een uitmuntende grondstof.

Aan bemesting der sawah doet de Javaan betrekkelijk weinig, hoewel dit in de laatste jaren wel schijnt te verbeteren en men den mest van karbouwen, koeien en paarden naar het veld begint te brengen.

De rijst heeft voor haar ontwikkeling niet een geheel jaar noodig. Als de sawah daarvoor geschikt is, wordt het veld, nadat het eenigen tijd braak heeft gelegen, opnieuw beploegd, meest zonder voorafgaande onderwaterzetting, en daarna geëgd enz. waarna er een tweede gewas, *palawidja* 1) op wordt verbouwd, planten, die in 3 à 4 maanden vrucht kunnen leveren. Hierdoor brengt de sawah niet alleen dubbel profijt, maar heeft de Inlander tevens vruchtwisseling ingevoerd, hoewel dit niet zijn bedoeling was. Niet alle sawah's zijn echter hiervoor geschikt. Bijzondere tijden zijn voor dit tweede gewas niet noodig. Ook van de rijst wordt soms nog een tweede gewas geoogst.

Wij moeten nog spreken van een ander gebruik, dat men van de sawah's maakt. Sommige sawah's toch worden voor een korteren of langeren duur aan hun eigenlijke bestemming onttrokken, doordat men er een soort van vijvers of *empang* van maakt, *sawah-pangempang* genoemd.

Deze vijvers worden dan ingericht voor de vischteelt en leveren groote voordeelen op. Die sawah-vijvers moeten om de 2 à 3 jaren drooggelegd en schoongemaakt en

1) De eigenlijke beteekenis van het woord is *zaadvrucht*, en de palawidja wordt ook dikwijls op gaga's en tegal's als eerste gewas geteeld, zooals wij zagen op pag. 123.

eenigen tijd aan den invloed van lucht en zon blootgesteld worden, om ze weder te kunnen gebruiken.

De rijstoogst op Java is zeer aanzienlijk. Volgens de statistiek van 1897 waren in dat jaar op Java en Madoera te zamen 2,796,956 bouws (een bouw = 7096,5 M².) met padi of rijst beteeld en 2,594.858 bouws totaal met andere gewassen, als suikerriet, indigo, tabak enz. Hieruit blijkt de beteekenis van den rijstbouw in vergelijking met andere cultures.

De rijst, welke op Java verbouwd wordt, dient echter hoofdzakelijk voor het eigen gebruik der Inlanders. De van Java uitgevoerde rijst wordt hoofdzakelijk uit de particuliere landerijen verkregen. Zelfs wordt er een niet onaanzienlijke hoeveelheid rijst jaarlijks op Java van elders ingevoerd, en ook de meeste buitenbezittingen hebben voor hun gebruik in meerdere of mindere mate rijst van elders noodig.

Op de Molukken wordt de plaats der rijst vooral ingenomen door sago.

* * *

Behalve de genoemde bouwgronden bezit de Javaan nog zijn *kebonan*, waaronder wij tuinen en boomgaarden hebben te verstaan. Het zijn eigenlijk gewone tegalvelden, die beplant zijn met overjarige gewassen, en zoowel midden in als buiten de desa zijn gelegen, zoowel op de vlakte als in het gebergte.

Tot de gewone beplanting van een „kebonan" behooren meestal eenige cocosboomen of wit-klapa, de suikerpalm, de arecapalm, de malindjo- of soboom, de nangka-boom, de tamarinde-boom, de randoe- of wolboom, de djatiboom, de banaan en de koffieboom. Veel zorg besteedt de Javaan niet aan zijn boomgaard; hoofdzakelijk bepaalt zich die tot het wieden een paar maal per jaar en het verbranden van het onkruid. In den tijd van het zetten der vruchten hangt hij geraasmakende blikken in de boomen, om de vogels te verschrikken.

Meestal plukt de Javaan de vruchten in halfrijpen toestand, om ze door ingraving of op andere wijze kunstmatig rijp te maken, wat hem gemakkelijker is dan ze aan de boomen te doen rijpen en daarbij op de vogels en eekhorens enz. te passen. Als het mogelijk is, wordt ook de tuin zoodanig aangelegd, dat hij dien kan besproeien.

* * *

Hoewel de Javaan in hoofdzaak planter en landbouwer is, mogen wij toch zijn veehouderij niet geheel voorbijgaan. De huisdieren van den Javaan zijn voornamelijk: de buffel of kebo, het rund of sapi, het paard of djaran, het schaap of wedoes-gembel, de geit of wedoes-djawa, het hoen of ajam, de eend of bèbèq en de Javaansche tortelduif of manoeq-perkoetoet. Nog vindt men soms andere dieren op het erf, als den pauw, de gans enz., doch bovengenoemde zijn de belangrijkste.

Met het rund, dat in vele streken zelfs meer dan de karbouw voor den veldarbeid gebezigd wordt, is de kebo of buffel het voornaamste dier van den Javaanschen landbouwer. Men onderscheidt bij den kebo den witten en den zwarten; de witte wordt nooit geslacht, daar de Javaan van meening is, dat het eten van het vleesch van dit dier ziekten zou veroorzaken. Hoofdzakelijk wordt de kebo als lastdier gebruikt. Doch let de Javaan op de kleur van zijn kebo, nog meer slaat hij acht op den stand van de horens zijner buffels, welke voor hem veelal het voornaamste herkenningsteeken zijn en waarvoor hij een groote verscheidenheid van namen bezit.

Wij hebben er reeds vroeger op gewezen, hoe volgzaam en gedwee de buffel is, als hij geleid wordt door de Javaansche jongens.

Het rund dient als slachtdier en trekdier. Het echte Javaansche paard, klein en min of meer verwrongen van bouw, wordt gebezigd als last-, rij- en trekdier. Veel zorg wordt er niet aan het paard besteed.

Aan de Indische tortelduif schrijft de Inlander vele goede en slechte eigenschappen toe, die voor het volksgeloof van grooten invloed zijn op het geluk of ongeluk van den bezitter en zijn gezin. Daarom ziet men ook dikwijls een tortelduif onder de veranda der woning hangen; bij de vestiging van een nieuwe desa wordt zelfs het eerst de kooi met de tortelduif aan een paal op de aangewezen plek gehangen. Dit alles heeft ten gevolge, dat de tortelduif een groote waarde heeft en soms met honderden guldens betaald wordt.

De landbouw is de hoofdbron van bestaan voor de Inlanders op Java, de overige nijverheid speelt een ondergeschikte plaats. Wel vindt een gedeelte der kustbewoners een bestaansmiddel in de scheepvaart en in de visscherij en is een ander deel in de bovensteden in dienst der Europeanen bij verschillende bedrijven, doch dit aantal is betrekkelijk gering. En onder de Inlanders zelf heeft zich weinig nijverheid ontwikkeld. Het is toch een algemeen verschijnsel, dat de Inlander in alle omstandigheden des levens zooveel mogelijk voor zichzelf moet zorgen, zichzelf moet helpen, en dat hij daardoor zelden een handwerksman noodig heeft. Aldus vindt men geen handwerksstand op Java zooals bij ons, maar worden woning, kleeding enz. in ieder gezin vervaardigd voor de eigen behoeften.

Wel vindt men hier en daar op Java pottenbakkers, kalkbranders, koperslagers, goudsmeden en dergelijken, maar het is slechts sporadisch, zonder een eigenlijken stand te vormen.

EEN GROEP JAVAANSCH WERKVOLK.

Toch heeft de Inlander wel aanleg voor het leeren van verschillende ambachten, zooals blijkt uit zijn arbeid in dienst van de Europeanen op fabrieken en scheepstimmerwerven in de groote steden, terwijl hij gezocht wordt als schrijnwerker, timmerman, schoenmaker en kleermaker. Dit blijkt ook uit enkele takken van inlandsche industrie, welke zich hier en daar in den Archipel ontwikkeld hebben, zooals hoedenvlechterij vroeger in Bantam, evenals uit de vaardigheid der Maleiers van de Padangsche Bovenlanden en Palembang in het goud- en zilversmeden of het maken van passement en kant van goud- en zilverdraad. Elders vindt men het snijden van hout tot kunstsmaak ontwikkeld; onder de Bataks vindt men goede ivoorwerkers; de bewoners van Negara (zuiderafdeeling van Borneo) waren bekend als goede wapensmeden, enz. En op Java wordt het weven en batikken nog steeds door de vrouwen uitgeoefend, hoewel het niet meer de hoogte heeft van weleer.

Handigheid is den Javaan aangeboren. Met de eenvoudigste gereedschappen verricht hij al het mogelijke. Het is bijna ongeloofelijk, hoe eenvoudig het toestel is van de Indische goud- en zilversmeden, en toch bewerken zij daarmede kunstvolle zaken. Wie bewonderde niet de schoone filigraanwerken, die op de Westkust van Sumatra en in de Bovenlanden van Padang vervaardigd worden in de duistere bamboehut door een half naakten, in een hoek bij een klein kolenvuur gezeten Maleier? Een tangetje, een vingerlange spijker, en een hamertje, dat is alles, wat hij noodig heeft. Oorringen uit goud en zilver, met fraaie rosetten en versieringen, halssieraden, armbanden enz. spint hij, gelijk een spin, uit de toppen zijner vingers.

Het weefgetouw in den Archipel is hoogst eenvoudig en kan door één persoon worden weggedragen. Daardoor zijn de stoffen zeer smal. Men weeft met geverfde en ongeverfde garens, welke laatste later gekleurd worden. De noodige katoentjes koopt de Inlander liever op de Europeesche markt. Ook goud- en zilverdraad wordt met katoen geweven; de Sumatranen overtreffen hierin de Javanen. In het Palembangsche heeft die industrie vroeger gebloeid; zij werd toen aangemoedigd door de prachtlievende vorsten.

Gaan wij thans nog het batikken nader na.

Onder *batikken* verstaat men op Java het aanbrengen van verschillende kleuren op de katoenen weefsels. In deze kunst hebben de Javaansche vrouwen het ver gebracht. Op een gebatikte stof leest de ingewijde de geschiedenis en poëzie, al de schakeeringen van den hartstocht, al de nuances der liefde, welke een Oosterschen boezem doet kloppen, terwijl de oppervlakkige beschouwer het geduld der bewerkster moet bewonderen. De figuren zijn echter niet zuiver en van nabij gezien missen zij alle regelmatigheid. Het zijn veelal cirkels en andere geometrische figuren, dieren, planten en schelpen-caricaturen, nu eens in groepen en dan weer geïsoleerd, al naar dit in het brein der bewerkster opkwam. Modellen worden hierbij niet gebruikt en toch maakt het geheel een aangenamen indruk, een gevolg van het eigenaardige der gekleurde of liever van de veelkleurige stoffen. Elke Javaan, die eenigszins fatsoenlijk wil gekleed gaan, draagt geen andere sarong dan die gebatikt is en die het geoefend oog terstond van den Europeeschen namaak kan onderscheiden.

Het batikken geschiedt op de volgende wijze. Een stuk linnen van 6—8 el lang wordt over een lange schraag gehangen. De batikkeres zit op den grond daarnaast; de linkerhand houdt zij vlak tegen den achterkant van het weefsel, om het gelijkmatig te spannen. In de nabijheid der rechterhand staat een bak met gloeiende kolen tot het warm houden van een met was gevulden pot. In het heete was liggen eenige koperen potjes met houten stelen tot het aanvatten; de potjes bezitten nog een met de holte communiceerend dun pijpje. De rechterhand grijpt een dezer pijpjes en wrijft en bestrijkt met de opening van het pijpje dat gedeelte van het weefsel, dat door de kleur, die men er aan denkt te geven, niet mag worden aangeroerd, gelijk de porseleinschilder, die eerst zijn figuren op het vlak schildert, dan de kleuren er op strijkt, er in brandt, en vervolgens weder een andere kleur aanbrengt, tot de figuur afgewerkt is. Op dezelfde wijze gaat men bij het batikken te werk. Zijn de plaatsen van de kain, die niet gekleurd moeten worden, met was bestreken, dan wordt het weefsel in de verfsop gedompeld, die altijd koud moet wezen. Is de kleur blijven zitten, dan wordt de kain in kokend water gedompeld, waardoor de was opgelost en van het weefsel verwijderd wordt. Het inwassen voor een nieuwe kleur en figuren en het uitkoken wordt nu voortgezet, totdat de sarong alle vereischte figuren en kleuren heeft verkregen.

De meest geschikte batikkeressen vindt men in de kratons van de Sultans van Solo en Djokjo en in de dalems der regenten. Als bijzitten treden zij in deze verblijven doch met het verwelken hunner schoonheid worden ze kunstenaressen en het kruimeltje geschiedenis, dat dezen armen schepselen gegund werd mede te maken, beschrijven zij, met tranen en in stilte. met gloeiende kleuren op de veelvuldige, door elkander geweven draden, zegt de heer Greiner, aan wiens beschrijving wij dit ontleenen. Deze kunstig bewerkte sarongs komen niet in den handel.

HOOFDSTUK XIII.

DE BADOEJ'S OF BADOEWI'S EN ANDERE HEIDENEN OP JAVA.

Wij moeten thans in de eerste plaats nader kennis maken met een kleine volksgroep van niet meer dan 300 zielen, welke zich te midden der Soendaneezen als een antiquiteit uit den vóór-Islamietischen tijd heeft staande gehouden. Hierbij hebben wij het oog op de *Badoej's* of *Badoewi's*, een overblijfsel der oude Heidensche bewoners, welke nog in het zuiden van Bantam, aan de zuid-helling van den Pagelaran, gevonden worden. Daar, te midden der heerlijkste panorama's van met eeuwig groen gekroonde bergruggen en heuvelrijen, die zich scherp afteekenen tegen den horizon en met de grilligste lijnen in elkander overgaan, door diepe bergkloven en huiveringwekkende ravijnen van elkander gescheiden, waar een ademlooze stilte heerscht, slechts afgebroken door het geheimzinnig ruischen en kabbelen van in 't groen verscholen beekjes en bergstroompjes, woont in eenige gehuchten het volkje der Badoej's, hun oude levensvormen, geloof en nationaliteit bewarend tegen het voortdrijven van sterkere rassen.

De Badoej's, die hier in een streng isolement leefden, zijn langen tijd slechts zeer onvoldoende bekend geweest. Het beste onderzoek naar dit volk hebben wij aan Dr. Jacobs te danken, die in 1888 hun land doortrok en een studie over het volk maakte. Hoewel de afkomst der Badoej's niet met zekerheid bekend is, vermoedt Dr. Jacobs toch met eenige oudere schrijvers, o. a. Raffles, dat zij uit het vroegere rijk Padjadjaran, welks hoofdstad ongeveer lag, waar nu Buitenzorg gevonden wordt, afkomstig zijn en waarschijnlijk de vlucht namen naar het Kendeng-gebergte in de 15de eeuw, toen dit rijk aan de Mohammedanen werd onderworpen. Ook beschouwen de Badoej's zichzelf als afkomstig uit dit rijk en vertoonen zij nog steeds een innige gehechtheid aan zijn roemrijk verleden. En terwijl dit rijk te gronde ging, de bevolking zich oploste onder de vreemde invloeden, bleven de Badoej's het oude nationale karakter in hun veilige bergwoningen tot op onzen tijd bewaren, zoodat men hen als een ruïne van een grooter volk moet beschouwen. De naam Badoej's zou ongeveer dezelfde beteekenis hebben als Bedoeienen (zie II, pag. 56), iets wat wijzen moet op hun zwervend leven.

Het lichaamsuiterlijk der Badoej's kenmerkt zich reeds hierdoor, dat zij de Soendaneezen van Bantam in lengte overtreffen. De Badoej's zijn over 't geheel kloeke, forsche gestalten, met een herkulischen lichaamsbouw, in vergelijking met hun Bantamsche naburen, terwijl zij zelfs tot op hoogen leeftijd een rechte houding bewaren.

De huidkleur der Badoej's schommelt tusschen lichtgeel en vuilbruin. Over 't geheel zijn zij iets lichter getint dan de overige Bantammers, misschien mede een gevolg van de omstandigheid, dat zij in de schaduwrijke bosschen, waarin zij het grootste deel van hun leven doorbrengen, minder aan den invloed der zonnestralen zijn blootgesteld. Het hoofdhaar is lang, dik en grof en reikt bij de meeste mannen, als het los wordt gemaakt, tot over de helft van den rug. Het wordt steeds, tot een wrong samengebonden, door den hoofddoek bedekt; slechts enkelen dragen het kort afgesneden. Het is donkerzwart, met een blauwen weerschijn, min of meer golvend, doch elk haar is rond in doorsnede. De baard is dun; de enkele haren zijn tamelijk lang en grof. De meesten laten het haar op de bovenlip en aan de kin staan en scheren het overige af; anderen vergenoegen zich alleen met een

spaarzamen knevel, vooral de jongere individuen; weer anderen laten een weinig van de bakkebaarden staan, terwijl enkelen alle baardharen wegscheren. Dit scheren geschiedt met een gekromd mes, doch de messen vervaardigen zij niet zelf, evenmin als de andere gereedschappen. Borst, armen en beenen zijn onbehaard.

Het voorhoofd is bij allen, ook bij de vrouwen, hoog gewelfd, iets achteruitspringend; het achterhoofd is min of meer uitstekend; de jukbeensbogen treden bij allen duidelijk te voorschijn. De neus is kort, dik en stomp, met ingedrukten neusrug; de neusvleugels zijn breed, de neusgaten groot, het neus-middelschot bijna niet te voorschijn tredend. Zij hebben een tamelijk grooten mond, dikke, niet omgekrulde lippen, weinig vooruitstekend en van een lichtroode kleur met donkeren ondergrond. De tanden staan regelmatig, en bij jongeren, bij wie zij nog niet gevijld of door het betelkauwen vuilrood gekleurd zijn, schitterend wit. De oogen hebben geen schuinen stand en zijn tamelijk groot; de wenkbrauwen zijn goed ontwikkeld; de iris is donker gekleurd.

De Badoej's staan bekend als goede bergbeklimmers; zij bewegen zich gemakkelijker op hun bergterrein dan op vlakken bodem. Hun lichaam is zindelijk, daar ieder Badoej verplicht is, twee malen per dag een frisch bad te nemen in de rivier.

De vrouwen der Badoej's hebben natuurlijk een veel tengerder leest en een minder ontwikkeld spierstelsel; hun handen en voeten zijn naar evenredigheid veel kleiner dan die der mannen; hun lichaamslengte is grooter dan die van de Bantamsche vrouwen. Hoewel niet bepaald schoon te noemen, hebben zij bijna allen iets goedigs, iets liefs en zachts in de uitdrukking van hun gelaat. De oorlellen zijn doorboord, bij volwassenen zoozeer, dat de opening groot genoeg is, om er den middelvinger door te kunnen steken. Zij zoogen de kinderen lang, soms tot het derde of vierde jaar. Hoewel de kindersterfte bij hen groot is, zoodat men op een huisgezin gemiddeld nauwelijks twee kinderen telt, schijnen de overblijvenden toch in staat, den strijd om het bestaan met succes te voeren, waardoor dit volk zich in stand heeft gehouden en in wezen zal blijven.

* * *

Het karakter der Badoej's wordt geschetst als zeer verschillend van dat van het Maleische ras. De Badoej's hebben allen zonder uitzondering iets liefelijks, openhartigs, iets dom-eerlijks en kalms in hun gelaat; men gevoelt zich bij de eerste kennismaking reeds tot hen aangetrokken. Men ziet in hen eerder groote kinderen dan volwassen menschen, die den ernst des levens begrijpen.

Hoe weinig ook in aanraking gekomen met de maatschappij daarbuiten, of misschien juist daardoor, verraadt de Badoej in zijn spreken ernstig overleg en bedaardheid; hij antwoordt niet, zonder eerst te hebben nagedacht. Hij ziet in ieder ander zijn gelijke en behandelt ieder als zoodanig; daarbij is hij vriendelijk en hulpvaardig. Niet gebonden aan slaafsche vormen tegenover een meerdere, zooals de Javaan, mist hij het kruipende: hij ziet ieder vrij in het gezicht. Hun omgang onderling is door hun stelsel van volkomen gelijkheid ongedwongen en vrij.

Door het isolement der Badoej's en het gemis van alles, wat op onderwijs gelijkt, staat hun geestesontwikkeling niet hoog. Deelen en vermenigvuldigen, zelfs van kleine getallen, kost hun veelal hoofdbreken; zelfs bij optelling en aftrekking van kleine sommen maken zij gebruik van steentjes, vruchtenpitten en grashalmen, om het uit te rekenen. Toch geven zij binnen den kring hunner bevatting blijk van gezond verstand en zelfs van een zekere slimheid.

Spelen, als hanen- of krekelgevechten, kennen zij niet, of liever, zij zijn hun verboden. Het eenige, wat hen uit hun gewone plooi kan brengen, is, wanneer bij een feestelijke gelegenheid de batjok (een groote bamboe-beker) met wajoe, hun volksdrank, rond gaat. Zij kunnen zich daaraan wel eens zóózeer te buiten gaan, dat zij beschonken neerliggen, iets, wat men van den Javaan zelden ziet. Ook eigenlijke kinderspelen, luidruchtige vermaken, zooals men die overal elders aantreft, vindt men bij hen niet. De kinderen vermaken zich met een soort van tol en met het maken van huisgereedschap in het klein, uit bamboe. Zij spelen huishoudinkje, enz. Hazardspelen, als dobbelen en kaartspelen, welke men overal elders in den Archipel aantreft, vindt men bij de Badoej's niet.

Elke Badoej is volkomen meester van zijn bezittingen, die evenwel gering zijn. Daarbij hechten zij geen of weinig waarde aan hun bezit en dit behoeft ook niet, daar de natuur hun schier alles aanbiedt, wat zij noodig hebben. Niemand mag in geld meer bezitten dan 20 rijksdaalders aan waarde. Wie door erfenis meer ontvangt, moet dit aan het hoofd van het dorp ter bewaring geven, totdat in tijden van schaarschte de eigenaar het weer terug ontvangt.

De ondeugden, in andere maatschappijen voorkomend en voortvloeiend uit de zucht naar meer bezit of uit de neiging, om hetgeen men bezit te behouden, komen bij de Badoej's niet voor, en hierin verschillen zij ten zeerste van de overige volken van den Archipel en daarbuiten. Bij hen bestaat geen afgunst, geen achterdocht, geen veinzerij, geen bedrog, geen diefstal, roof of moord uit hebzucht, in één woord, geen der lage karaktertrekken, die elders zooveel ellende veroorzaken, vindt men hier. Ook weelde, in de gewone beteekenis, wordt hier niet aangetroffen; de weelde der Badoej's bestaat in het goed gedijen der oema's of droge rijstvelden en in de gezondheid van de gezinnen, waarvoor zij arbeiden.

Godsdiensthaat is den Badoej's ook vreemd. Hun godsdienst was zelfs lang onbekend; de vroegere schrijvers over dit volk lieten er zich niet beslist over uit. De meesten, die de Badoej's bezochten, hebben in hen Buddhisten gezien, die het Hindu-pantheon hebben aangenomen, voor zoover dat blijkt uit de korte mededeelingen. Evenwel is er veel in hun godsdienstige opvattingen, dat op een verschil wijst met de Hindu-godsdiensten, wat Jacobs er toe bracht, in hen de belijders van het Polynesisch Heidendom te zien, hetwelk onder den invloed van Buddhisme, Siwaïsme en Mohammedanisme groote wijzigingen heeft ondergaan en veel van zijn oorspronkelijken vorm heeft verloren. De godsdienst der Badoej's zou dan als een mengsel van verschillende godsdiensten te beschouwen zijn.

De Badoej's erkennen, dat het leven en het lot der menschen wordt bestuurd door een zeker iets, een onzichtbare macht, die alles beheerscht, en die zij aanbidden en vereeren onder den algemeenen naam *Batara Toenggal*, den eenigen god, den god bij uitnemendheid, een naam, dien men in de babad's (kronieken) en vele wajangverhalen der Javanen terugvindt. Het begrip, dat zij aan dien naam vastknoopen, schijnt in volkomen overeenstemming te zijn met het algemeen godsbegrip der monotheïstische volken, als Christenen, Joden, Mohammedanen. Zij willen zich niet laten vaccineeren, omdat, zooals zij zeggen, Batara Toenggal zelf door pokken aangetast is geweest en daarvan de zichtbare teekenen draagt; zij beschouwen het in zekeren zin als een voorrecht, die ziekte gehad te hebben en dus door de hoogste macht begenadigd te zijn, een bijgeloof, dat ook op Bali bestaat.

Paarden en buffels mogen zij niet gebruiken of onderhouden, niet in hun gebied toelaten of aanraken, omdat Batara Toenggal die dieren ook niet gebruikte. Het gebruik van enkele spijzen is hun verboden (boejoet), omdat Batara Toenggal ze ook niet gebruikte, of hun het gebruik ontzegde. Om dezelfde reden is het bezit en het gebruik van sommige metalen „boejoet", en is het dragen van bijzondere kleuren, zijn zelfs sommige werkzaamheden, bijv. schrijven, het slapen op bedden of anders dan op den rug, enz., hun verboden.

Vele hunner goden van lageren rang zijn ontleend aan de Hindusche godenwereld, doch zij zijn ondergeschikt aan Batara Toenggal en genieten geen bijzondere vereering. Over 't geheel zijn hun godsdienstige begrippen zeer verward. Ook heeft ieder gehucht nog weder bijzondere beschermgoden, die zij bepaaldelijk vereeren. De plaats, waar al deze goden rusteloos rondzwerven, denken zij zich in hun onmiddellijke nabijheid, zuidelijk van hun nederzettingen, bij de bronnen van Tji-Oedjoeng en Tji-Siment gelegen. Dit is het heilige der heiligen, de „artja-domas", het sanctuarium, werwaarts ééns in 't jaar de geloovigen in hurkende houding opgaan, om die plek en het pad, dat er heen voert, te reinigen, en waar groote asphaltsteenen en rotsblokken een tempel vervangen of de denkbeeldige vertegenwoordigers zijn van hun godenheir.

De Badoej's zijn een soort van kluizenaars, eenzaam en afgezonderd van de wereld levend, in strenge zeden, en vele Buddhistische deugden in praktijk beoefenend. Het Buddhistisch gebod: „gij zult niet dooden", strekken zij tot menschen en dieren uit. Het is hun ten strengste verboden, het bloed van een dier te vergieten. Zij mogen

wel buffelvleesch eten, doch alleen, als zij het kunnen koopen; zelf slachten mogen zij het dier niet. Zij mogen zelfs geen runderen, buffels of paarden als trekvee hebben, noch ze binnen hun grenspalen toelaten of aanraken. Het vleesch van runderen, paarden, varkens en geiten is voor hen „boejoet" (verboden). Het is hun echter wel toegestaan, om wild, met name herten en kidangs, in de bosschen te vangen; bij deze jacht maken zij gebruik van netten. Alleen in den hoogsten nood eten zij echter dat vleeschvoedsel.

Het gebod „gij zult niet stelen" wordt streng bij de Badoej's in toepassing gebracht; diefstal wordt onherroepelijk gestraft met verbanning uit hun maatschappij. Doch deze ondeugd komt zoo goed als niet voor. Zorg voor veiligheid kent de Badoej niet. Ook op leugen bestaat dezelfde straf, eigenlijk de eenige straf, die de wet der Badoej's kent. Elk wordt bij de Badoej's op zijn woord geloofd.

Het Buddhistische gebod, om zich niet aan dronkenschap over te geven, is feitelijk het eenige, dat wel eens overtreden wordt, gelijk wij zagen. Overspel komt niet voor of althans zoo goed als niet: bloemkransen en reukwerk worden niet door de vrouwen gedragen. Ook het gebod van Buddha, om op een op den grond gespreide mat te slapen, wordt gehouden; bultzakken of slaaptafels (balé-balé) worden niet door hen gebruikt. Dansen, muziek, zang en tooneelspel zijn streng bij hen verboden.

Als de dagtaak verricht en de zon ondergegaan is, zijn de Badoej-gehuchten als uitgestorven. Van al die kleine vermaken, welke men overal elders in de Indische dorpen kan waarnemen en waarmede de Inlanders de avonden doorbrengen, vindt men geen spoor bij de Badoej's. Alleen ter begeleiding van hun „pantoen-verhalen", die aan de vervlogen grootheid van Padjadjaran herinneren, hebben zij de *katjapi*, een instrument in den vorm van een langwerpig schuitje, bespannen met 6 à 7 koperen snaren, dat met de vingers wordt bespeeld en waaraan de „toekang mantoen", de Badoejsche minstreel, sentimenteele tonen ontlokt, terwijl hij zijn verhalen met zangerige stem aan de vergaderde menigte doet hooren. Anders dan ter begeleiding der pantoens en ook overdag mag dit instrument niet bespeeld worden. Verder heeft men in elk gehucht een angkloeng, een instrument, bestaande uit holle bamboekokers van verschillende lengte en dikte, aan een latje gehangen, hetwelk door schudden bespeeld wordt.

Terwijl Buddha zegt, dat zijn aanhangers geen goud en zilver mogen aannemen, hebben de Badoej's dit verbod zoover uitgebreid, dat het aannemen van geschenken verboden is.

Zoo zien wij in den godsdienst en de zeden der Badoej's vele elementen van het Buddhisme praktisch toegepast, maar hun godsdienstige feesten wijken daarvan geheel af, zoodat men ze niet tot de Buddhisten mag rekenen. De voornaamste en misschien de eenige godsdienstige feesten der Badoej's zijn de Kawaloefeesten, die als oogstfeesten beschouwd moeten worden en in verband staan met de verschillende werkzaamheden bij den oema-bouw.

Eigenaardig is nog, dat dood en ziekte door de Badoej's niet beschouwd worden als een straf of een bezoeking der goden, doch als een natuurlijk gevolg van natuurlijke oorzaken. Fatalisten als zij zijn, koesteren zij weinig vrees voor den dood. Zij zijn diep doordrongen van het geloof, dat Batara Toenggal, de goede genius, hun lotgevallen bestuurt, over hen waakt en hen tegen booze invloeden zal beveiligen, indien zij slechts volgens zijn geboden leven.

Een geloof aan zielsverhuizing, zooals bij de Hindu's, schijnt bij hen niet te bestaan. Over hetgeen aan gene zijde van het graf gebeuren zal, maken zij zich niet druk. Ook de zielen der afgestorvenen schijnen geen bijzondere vereering te genieten. Is iemand gestorven en begraven, dan hebben op den sterfdag, den 3den, 7den en 40sten dag daarna offerfeesten plaats; op de drie laatstgenoemde dagen brengt men allerlei eetwaren naar het graf, en gedurende zeven dagen na den dood worden in het bosch, waar het lijk gewasschen is, spijzen neergelegd. Na den 40sten dag veronderstelt men, dat het lijk het graf heeft verlaten, en er wordt weinig meer over den doode gesproken.

Ten zuiden van hun woonplaats ligt hun heilig oord; het zuiden is ook de heilige zijde van het kompas. Geen Badoej zal zich te slapen leggen met zijn voeten naar

het zuiden uitgestrekt, uit eerbied voor die heilige streek. Ook het „rechts" is een bevoorrechte zijde voor hen.

De zedelijkheid der Badoej's staat hoog; hun kuischheid wordt in eere gehouden. Geboorten buiten het huwelijk komen er zoo goed als niet voor, en als zij voorkomen, wordt zoowel de man of bewerker er van, als het meisje tot verbanning uit hun maatschappij veroordeeld, om er nooit weer in opgenomen te worden. Overspel wordt er niet gedreven en prostitutie is er onbekend. De meisjes staan onder streng toezicht der moeders en mogen niet dan in tegenwoordigheid van anderen met een man spreken. Ook de gehuwde vrouw staat onder strenge tucht; van zonsopgang tot na zonsondergang mag zij geen ander man dan haar echtgenoot spreken, tenzij in tegenwoordigheid van dezen.

* * *

De Badoej-gehuchten zijn alle volgens hetzelfde model ingericht en verdeeld. Op een vierhoekig plein, binnen een omheining van planten, vindt men hun dorpen. In het zuidelijk of hooger deel van het dorp staat de woning van den poe-oen, aan het noordeinde de balé of vergaderzaal van het dorp, met het front naar het zuiden.

De huizen zijn geheel gelijkvormig en nagenoeg even groot; zij staan alle op palen van ± een meter hoog, terwijl een trapje aan de voorzijde toegang verleent tot de papangé of voorgalerij, onder een afdakje. Het dak, dat van voren en van achteren schuin afloopt, is gemaakt van kiraj, de bladeren van den sagopalm; andere dakbedekking mogen zij niet hebben. De deur is laag en smal en geeft toegang tot een langwerpig vertrek, waarin huisraad, vischtuigen en landbouwgereedschappen, groenten voor den maaltijd, kleederen en weefgereedschap in wanorde door elkander liggen. Dit vertrek beslaat de breedte van het huis en dient uitsluitend tot bergplaats. Een achtervertrek dient tot keuken en woonverblijf; daar vindt men een uit steenen en mergel gemaakt klein fornuis, waarvan de rook het geheele vertrek meestal vult. Eenige langwerpige matjes en vuile kussentjes wijzen aan, dat hier ook de slaapplaats is. Dicht bij het fornuis hangt in eenig vlechtwerk het heilige zout. De wanden van het vertrek zijn geheel door den rook gekleurd; een paar verroeste krissen en een oud spiegeltje hangen daar, en eenig armzalig huisraad staat aan den wand.

Achter de huizen vindt men de voorraadschuren, eveneens op palen gebouwd.

Hiermede moeten wij van het merkwaardige volkje der Badoej's afstappen.

LITTERATUUR.

Dr. J. Jacobs en J. J. Meijer. De Badoej's, Den Haag, 1891.

Dr. W. R. v. Hoëvell. Bijdrage tot de kennis der Bedoeienen in Bantam. (Tijdschrift v. Ned.-Indië, 1854).

* * *

Behalve de Badoej's woont op Java nog een Heidensche stam in het Tengersche gebergte op de grenzen van Passoeroean en Probolinggo. Men meent, dat hier nog nakomelingen zijn van hen, die bij de zegepraal van het Islamisme op Java de nieuwe leer niet wilden omhelzen en onder aanvoering van zekeren Kjahi Dadap Poetih uit het rijk Madjapahit naar de toen nog onbewoonde streken van het gebergte gevlucht zijn, waar zij getrouw bleven aan het Polynesisch Heidendom, dat echter ook met Hindusche begrippen en voorstellingen vermengd is. Hier in het afgesloten bergland bleven zij eeuwen lang getrouw aan hun tradities. In de laatste jaren hebben echter tal van Javanen en Madoereezen zich onder hen gevestigd, waardoor het eigenaardige, dat hen kenmerkt, meer en meer verloren gaat; zelfs hebben in groote plaatsen vele Tengereezen in den laatsten tijd de leer van Mohammed aangenomen. Zoo is het groote feest, dat zij jaarlijks vierden en waartoe zij zich naar de Zandzee begaven en aan den berg Bromo, als de woonplaats van Brahma, hun offers brachten, opgehouden.

* * *

Behalve de zuivere Inlanders vindt men in den Archipel nog een vrij talrijke bevolking van gemengde afkomst. Bovenal in vroeger tijden, vóór de stoomvaart het verkeer vergemakkelijkt had, waren er slechts weinige vrouwen, die genoeg ondernemingsgeest bezaten, om de reis naar Indië mede te maken. Vele Europeanen namen zich destijds een Inlandsche vrouw tot huishoudster en bijzit.

Uit deze verbinding ontstond een gemengd ras, dat den naam *Peranakan Wolanda* draagt, of die ook wel *Inlandsche kinderen*, *kleurlingen* en *Sinjo's* genoemd worden. Naar lichaam en geest hebben dezen de meeste overeenkomst met de moeders. Zij zijn echter meestal Christenen en kleeden zich als Europeanen, met wie zij gelijk gesteld worden en wier levenswijze zij navolgen, hoewel de gedeeltelijken Inlandsche afkomst nog uit vele eigenaardigheden blijkt.

De vrouwen, uit die gemengde afkomst ontstaan, huwen veelal weer met Europeanen; toch kan men nog tot in het derde en vierde geslacht bij de kinderen sporen van het Inlandsche ontdekken, zoowel in gelaatskleur, als in de kleine oogen.

Doch naast dezen, die op Europeesche wijze opgevoed worden, vindt men ook velen, die, door hun vaders al dan niet erkend, tusschen Inlanders en Europeanen blijven staan en de gebreken van beide rassen het scherpst doen uitkomen. Dezen hebben over 't geheel het allerellendigste leven, omdat niemand zich veel aan hen gelegen laat liggen en zij meestal steeds in een ondergeschikten staat verkeeren.

HOOFDSTUK XIV.

VREEMDE OOSTERLINGEN OP JAVA.

Reeds vroeger hebben wij gezien (zie pag. 81) dat de Nederlandsche regeering bij de vreemdelingen in den Archipel de vreemde Oosterlingen onderscheidt. Hiertoe behooren in de eerste plaats de *Chineezen*, en verder de *Arabieren*. De andere vreemde Oosterlingen zijn vooral de *Mooren* (Klingaleezen), en *Bengaleezen*.

Het Regeeringsreglement maakt geen verschil en stelt voor de vestiging van Oostersche vreemdelingen gelijke eischen als voor Westersche vreemdelingen. De voorwaarden der toelating werden het eerst geregeld in 1866 bij koloniale ordonnantie, doch zijn in 1872, in overeenstemming met de nieuwe bepalingen voor Europeanen, aanmerkelijk verzacht. Over het algemeen zijn de voorschriften dezelfde. Vergunning tot reizen kent de verordening echter niet. Voorts mogen de vreemde Oosterlingen zich alleen vestigen op plaatsen, waar de Gouverneur-Generaal wijken voor hun landaard heeft aangewezen, en ook dan slechts binnen die wijken, zooals zij door het gewestelijk bestuur nader zijn bepaald. Doch in het belang van den landbouw kan het wonen buiten de aangewezen plaatsen door het gewestelijk, buiten de bepaalde wijken door het plaatselijk bestuur worden toegestaan. De milde overgangsbepalingen verklaren het feit, dat op Java's hoofdplaatsen de Chineesche woningen schier overal worden aangetroffen.

Oostersche vreemdelingen, die krachtens internationale handelstractaten op den voet der meest begunstigde natie werden toegelaten, zijn o. a. de onderdanen van Groot-Britannië, Turkije, Perzië, Siam en Japan.

I. Chineezen.

Zooals de onderzoekingen van den heer W. P. Groeneveldt voornamelijk in het licht hebben gesteld (zie ook pag. 9 van dit deel), hebben de Chineezen reeds zeer vroeg de eilanden van den Indischen Archipel bezocht en handelsbetrekkingen met de inboorlingen aangeknoopt. Die betrekkingen duurden wel niet altijd voort en werden van tijd tot tijd weder afgebroken, maar zijn ook telkens weder aangevangen.

Wanneer de Chineezen zich voor het eerst vast gevestigd hebben in den Archipel, is niet met zekerheid te zeggen. Doch in den tijd, toen de Nederlanders den handel op Java begonnen, vonden zij in Bantam reeds Chineezen. Zij waren in een afzonderlijk kwartier gevestigd en een der oudste berichten luidt, volgens den heer Groeneveldt, dien wij bij de geschiedenis der Chineezen in Indië thans volgen, (Nieuwe Rotterdamsche Courant 12 Maart 1897) aldus:

„Dit sijn de luyden, die in Java den peper opcoopen, gaende te landwaert in op de dorpen met haer gewichte in de hand, waermede sy eerst weghen, hoeveel datter soude moghen wesen, ende dan bieden, nae haer dunckt, dat de luyden geld van doen hebben. Vergaderen also den peper teghen dat de schepen aencomen."

Toen de Nederlanders te Bantam begonnen te handelen, vonden zij in de Chineezen een geschikte tweede hand, die hun de peper in het groot leverde en hun de lijnwaden afnam ten verderen verkoop aan de Inlandsche bevolking. Het was een tweede hand, tegenover wie men zich nog eens wat kon veroorloven: toen b. v. de Chineezen eens samenspanden, om den prijs der kleedjes te drukken, namen de onzen een paar van de voornaamsten gevangen, om de afspraak te breken, en bij gelegenheid dat de

prijs van de peper hooger werd gehouden dan de onzen billijk vonden, en de Chineezen dreigden anders zelf uit te voeren, lichtte Coen de peper uit de ter reede liggende jonken tegen een door hem bepaalden prijs, die voor een deel voldaan werd met verschillende pretensies op de Chineezen te Bantam, welke men zelf moeielijk meende te kunnen innen.

Bij onze vestiging te Jakatra deed de behoefte aan Chineezen zich dadelijk gevoelen, maar de naburige Inlandsche vorsten werkten hun verhuizing daarheen tegen. Toen nu in 1619 drie jonken uit China te Bantam kwamen, werd hun „met alle beleeftheyt aengedient, soo der eenige waren begeerich gelt te verdienen, dat haer by ons 'tsy hier in de schepen of tot Jaccatra int fort souden vervoegen." Een aantal der aan boord zijnde lieden scheen wel genegen, aan de uitnoodiging gevolg te geven, maar de vorst van Bantam slaagde er in, hen door zijn Chineezen bang te laten maken. Daarop besloten de onzen: „dat de drie Chinese joncken belasten sullen voor haer vertreck nae China een seecker getal van volck aen ons of tot Jaccatra te beschicken ende soo het niet en doen dat dan eenige uyt hare joncken sullen lichten, mits dat die daer wel getracteert ende haren arbeyt wel betaelt worden sal."

Zoodoende had men tegen het laatst van 1619 te Jakatra 3 à 400 Chineezen bijeen; in het volgende jaar waren er reeds ruim 800, die zich met kleinhandel, tuinbouw en allerlei handwerken bezighielden, alle zaken, die in een beginnende vestiging bijzonder te pas komen. Bovendien werkten zij aan de versterking van de plaats, eerst in heerendienst, en later, toen die verplichting op hun verzoek door een hoofdgeld vervangen was, tegen betaling. Voor de ontwikkeling der jeugdige vestiging bleken de Chineezen onmisbaar, en het is de vraag, of de behoorlijke versterking daarvan zonder hun arbeid mogelijk zou zijn geweest. Dat Jacatra-Batavia de aanvallen heeft kunnen afslaan, eerst van de Bantammers en Engelschen en later van de Javanen, is zeker voor een groot deel aan die versterkingen te danken; zonder deze was de Indische geschiedenis heel wat anders geloopen.

Intusschen vond men in Indië, dat er nog lang niet genoeg Chineezen waren, en toen men in 1620 en volgende jaren er toe overging, pogingen te doen, om den handel der Spaansche en Portugeesche vestigingen te onderscheppen, waartoe o.a. de Chineesche jonken moesten worden genomen, die daarheen wilden of van daar kwamen, toen werd telkens aan de bevelhebbers de last gegeven, toch vooral te trachten, zooveel Chineesche gevangenen te maken, als maar mogelijk was, en die naar Indië te zenden.

Die last werd met grooten nadruk herhaald, toen in 1622 een expeditie naar China ging, om den handel met dat land goed- of kwaadschiks te openen. Kwam het tot vijandelijkheden, zoo schreef de instructie van den vlootvoogd voor, dan moest hij o. a. trachten „soo veel volcx, mannen, vrouwen en kinderen te becommen, als doenlyck is, soo om u daer mede te behelpen, als om Batavia, Amboyna ende Banda te peupleren."

Met groote onmeedoogendheid werd aan dezen last gevolg gegeven en in 1624 schreef De Carpentier aan de bewindhebbers: „Omtrent 1150 veroverde Chineezen hadden d' onze in de Pescadores by den anderen, waarvan de helft van mistroosticheyt, ongemack, gebreck ende arbeyt in Pehou gestorven is. Van 571 Chinesen met de Zierickzee herwaerts gezonden zynder 473 onderwegen ende van de resteerende 98 hier aen lant nog 65 vant water deerlyck overleden, soodat van al desen schoonen hoop volcx niet meer als 33 personen overgehouden hebben."

Daarop werd naar China geschreven, dat men volgende bezendingen beter moest „conserveeren", en dit schijnt gebeurd te zijn, want volgende ladingen kwamen beter over.

De te Batavia aangebrachte gevangen Chineezen werden te werk gesteld bij hun landslieden, die voor de geldelijke verplichtingen der gedwongen immigranten wilden instaan: dezen werden namelijk dadelijk aangeslagen in hoofdgeld van 1½ reaal (*f* 3.60) per maand en moesten bovendien een losgeld opbrengen van 60 realen, in hoogstens 15 maandelijksche termijnen te voldoen. Deze regeling was voor de Compagnie zoo voordeelig, dat telkens om meer Chineezen gevraagd werd; men moest toch vooral niet bang zijn, zoo schreef De Carpentier, dat men er misschien te veel zou zenden; al waren er een millioen, dan zou hij ze toch gaarne hebben.

De herinnering aan deze feiten komt noodig voor, om aan te toonen, dat de Chineezen op Java niet, zooals zij wel genoemd worden, indringers zijn, maar dat onze vaderen hen met dwang ingehaald hebben, omdat zij hen noodig hadden als tweede hand in den handel en als handwerkslieden, wat zij sedert in hoofdzaak zijn gebleven. Wie met mij gelooft aan de solidariteit tusschen de opvolgende generaties van een volk, zal moeten erkennen, dat er voor ons een historische verplichting bestaat, om de Chineezen met welwillendheid en billijkheid te behandelen, wat natuurlijk geenszins in zich sluit — ik zeg het nu reeds, om niet verkeerd verstaan te worden — dat men hen ook moet laten begaan, waar zij blijken schadelijk te wezen."

Tot dusver de heer Groeneveldt.

De verdere geschiedenis van de verhouding der Compagnie tot de Chineezen was afwisselend. Nu eens werden de Chineezen begunstigd, dan weer vertrapt, al naar mate men hen meende noodig te hebben of te kunnen missen.

Wij behoeven hierbij, zonder de historie te vervolgen, slechts te herinneren aan den bekenden moord op de Chineezen te Batavia in 1740, welke aan 10,000 ongelukkigen het leven zou hebben gekost, een treurige bladzijde uit onze koloniale geschiedenis.

Hoewel de regeering in deze eeuw den Chineezen in Indië meestal gunstig gezind was en hun emigratie bevorderde, moest zij toch ook nog van tijd tot tijd maatregelen tegen hun overmoed nemen. Zoo o. a. in de residentie Cheribon in het begin dezer eeuw; op de westkust van Borneo in 1820 en 1824. Meermalen heeft men ook later hun woelingen en de werking hunner geheime genootschappen moeten tegengaan. In de onlusten op Java in 1825 hadden zij de hand, en in 1820 werden zij, niet zonder grond, uit de Preanger geweerd.

Door de voortdurende emigratie uit China, die wij in deel II, pag. 357, leerden kennen, hebben een aanzienlijk aantal Chineezen zich in den Indischen Archipel gevestigd. Volgens de „Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden", 1899, telden Java en Madoera op 4 Jan. 1897: 261,080 Chineezen en 17,045 Arabieren, zoodat de eersten onder de vreemdelingen wel de groote meerderheid uitmaken. In de gezamenlijke Buitenbezittingen was het aantal Chineezen op dien datum 213,497 en dat der Arabieren 8192. Dat der andere vreemde Oosterlingen bedroeg op Java en Madoera 3238 en in de Buitenbezittingen 8246.

De Chineezen op Java en Madoera zijn meest afkomstig uit het zuidelijk gedeelte der Chineesche provincie Fukhiën met de hoofdstad Amoy en worden daarnaar ook *Fukhiëneezen* of *Amoy-Chineezen* genoemd, (zie deel II, pag. 360). Vele Chineezen verblijven slechts tijdelijk in Indië en keeren terug, wanneer zij een meer of minder aanzienlijk vermogen in Indië verworven hebben, om in hun vaderland hun laatste levensdagen te kunnen slijten en een graf te vinden. Een groot aantal Chineezen evenwel blijft ook in den Archipel wonen, zoodat men er Chineezen vindt, sedert eenige geslachten hier gevestigd. De reden, waarom die niet terugkeeren, zijn verschillend. Nu eens is het, doordien de fortuin hen niet genoeg begunstigd heeft, om terug te keeren, doch ook in vele gevallen zijn zij door huwelijken en kinderen als anderszins aan hun tweede vaderland gebonden geworden.

Zoo moeten bij de Chineezen in Indië onderscheiden worden zij, die in den Archipel geboren zijn, en anderen, die uit China naar Indië zijn overgekomen. De rechtstreeks uit China overgekomenen worden *sinkee*, (d.i. nieuwgast) genoemd, of kortweg *kee*.

De Chineezen, die naar Indië emigreeren, zijn bijna uitsluitend mannen; slechts zelden verlaat een Chineesche vrouw haar vaderland. Daarom moeten de Chineezen, die in Indië blijven, huwen met Inlandsche vrouwen. Hierdoor zijn de Chineezen in Indië, welke hier geboren zijn, meest van halfbloed, en deze halfbloed Chineezen noemt men *perànakan-Chineezen* of *lao-kee* (= oudgast). Op Borneo dragen de nakomelingen van Chineezen en Inlandsche vrouwen den naam van *Petompang*.

De perànakan-Chineezen worden op Chineesche wijze opgevoed; zij volgen den godsdienst en de kleeding hunner vaders. Men beweert echter, dat deze halfbloed Chineezen vele deugden der Chineezen missen en hun energie niet hebben, terwijl daarentegen hun ondeugden nog scherper uitkomen.

De Chineezen houden zich op Java voor het grootste gedeelte op in de noordelijke strandresidentiën, welke voor den handel het best gelegen zijn, vooral in de residentiën

Batavia, Cheribon, Semarang, Rembang, Soerabaja en Djapara; betrekkelijk minder worden zij aan de zuidkust aangetroffen. In de steden of negerieën, waar zij gevestigd zijn, en die hun bepaald door het gouvernement zijn aangewezen (zie Regeerings-almanak 1893), wonen zij in afzonderlijke kampongs of wijken (kampong tjina). Hier staan zij onder hun eigen hoofden, die door het gouvernement worden benoemd en den titel hebben van *Kapitein* of *Luitenant*, somtijds dien van *Majoor;* deze hoofden genieten geen vaste bezoldiging, doch trekken eenig collecteloon der belastingen. De afzonderlijke wijken der Chineesche kampen staan onder *wijkmeesters*, die aan de bovengenoemde hoofden ondergeschikt zijn.

De Chineezen behouden in hun wijken hun eigen taal, zeden, gebruiken en godsdienst (zie deel II pag. 308). In den omgang met Inlanders, Europeanen en anderen bedienen zij zich van de Maleische taal, die zij in den regel eigenaardig vlug spreken. Slechts zeer zelden gaan zij tot den Islam over; de gevallen, dat zij tot het Christendom overgaan, zijn talrijker. Te Buitenzorg o.a. bestaat een kleine gemeente uit tot het Christendom bekeerde Chineezen. Ook de kleeding blijft die hunner natie; zij

EEN STRAAT IN HET CHINEESCHE KAMP TE BATAVIA.

bestaat uit een wijde, blauwe broek zonder knoopen, die tot de knie reikt, en opgehouden wordt door een rood of zwart koord, dat van achteren met een haak wordt vastgemaakt, en een blauwe of witte katoenen kiel met lussen en knoopen van dezelfde stof, waaronder zij somtijds een breeden en langen buikriem dragen, die tot verschillende doeleinden gebruikt wordt. Op het veelal kaalgeschoren hoofd, waarop enkel de staart is blijven staan op de kruin, dragen zij een kegelvormigen hoed, van bamboes of rotting gevlochten; aan de voeten hebben zij bij slecht weer muilen met hooge hakken. Aanzienlijke Chineezen hebben fijner kleeding.

Het eigenaardige leven der Chineezen ontplooit zich in hun eigene wijken. Aan de westzijde van Oud-Batavia ligt o.a. een zeer aanzienlijke Chineesche wijk met ± 25,000 inwoners. Het is een stadsgedeelte met vrij breede straten en huizen in allerlei stijl, welker levendige kleuren voortdurend de aandacht trekken. Vooral bij avond, als vetlampjes en lampions de straten verlichten, maakt de Chineesche wijk een eigenaardigen indruk. Inlanders van allerlei stam, alsmede Arabieren en Euro-

peanen ziet men hier rondloopen, om zich van allerlei benoodigdheden te voorzien, want in de Chineesche wijk kan men voor alle zaken terecht. Wilt ge een barbier, hier ziet ge er een zijn arbeid buitenshuis verrichten; boekenstalletjes helpen u aan allerlei geschriften, en ook theaters vindt men hier voor hen, die er van houden, den schouwburg te bezoeken. Vooral als het Nieuwjaarsfeest (zie deel II pag. 319) gevierd wordt, waaraan veel geld wordt besteed, is het druk en levendig in de straten der Chineesche wijk.

De Chineezen in den Archipel vinden hoofdzakelijk hun middelen van bestaan door het bewerken der goud- en tinmijnen, den handel, dien zij met woeker drijven, fabrieksarbeid, allerlei ambachten, waarvoor zij zich uitstekend leenen, het pachten van belastingen op de passers of markten en andere inrichtingen, in één woord, zij nemen alles ter hand, wat voordeel kan opleveren, en niets is hun daarvoor te gering.

Door zijn physieke, intellectueele en moreele eigenschappen is de Chinees uitermate geschikt, om het ver te brengen in de wereld, zegt Mr. Nederburgh (Tijdschr. v. Ned. Indië 1878), die recht heeft er over te spreken. En hij vervolgt: „Java, de geheele Indische Archipel, Amerika en Australië getuigen dat. Taai en vrij sterk van lichaam, leenen zij zich zoowel tot den zwaarsten als tot den fijnsten arbeid. Of zijn hersengestel aanleg en geschiktheid heeft voor hooge, intellectueele ontwikkeling, voor diepe, afgetrokken studie, is op Java nooit uitgemaakt, wel, dat het uitnemend geschikt is voor het praktische leven. Helder van verstand en steeds wakker, is hij schrander in het ontdekken van zijn voordeel en in de keuze der middelen, om zijn doel te bereiken. Men heeft hem wel eens vindingrijkheid ontzegd, maar toch heeft hij nooit gefaald bij het zoeken naar middelen, om 's lands wetten en rechten te ontduiken, zich invloed te verschaffen en den Inlander uit te zuigen. IJver en spaarzaamheid, de twee hoofdvereischten voor een jager naar rijkdom, zijn den Chinees in ruime mate toebedeeld. Geen winstgevende arbeid is hem te zwaar, te gevaarlijk of wel te onaangenaam. Hij munt uit in zelfbeheersching; zijn handelingen worden door zijn verstand, niet door zijn hartstochten en lusten geregeld. Alleen het spel is in staat, zijn verstand te benevelen. Buigzaam en zonder hinderlijk eergevoel of vooroordeel, weet hij zich in alle omstandigheden te schikken. Geen doeltreffend vleien en kruipen is hem te laag. Onze begrippen van zedelijkheid zijn hem veelal vreemd. Gewetensbezwaren en medelijden staan hem zelden in den weg bij zijn streven naar rijkdom."

Doch onze zegsman laat na dit ten deele ongunstig oordeel volgen: „Dit min gunstig oordeel geldt de massa, waarop velen een gunstige uitzondering maken. Tal van Chineezen zijn eerlijk en trouw, en, ook naar onze begrippen, hoogst fatsoenlijke lieden. Maar men kan evenmin het gros der Chineezen naar hen eerlijk doopen als men de Chineezen over het algemeen dom en lui kan schelden, omdat er luiaards en botterikken onder zijn."

Waar een dergelijk oordeel over de Chineezen geveld wordt, is het begrijpelijk, dat de regeering, al naar de verschillende toestanden en inzichten waren, nu eens de deur wijder openzette voor de Chineezen, dan weer hen meer in vrijheid en optreden beperkte. Vooral heeft de regeering er steeds naar gestreefd, de aanraking der Chineezen met de Inlandsche maatschappij zooveel mogelijk te vermijden, uitgaande van het beginsel, dat de intellectueel en physiek zwakkere Inlander tegen den enkel op voordeel bedachten Chinees moest beschermd worden.

„Wil men echter billijk zijn tegenover de Chineezen, dan mag men niet ontkennen, dat zij welkome medewerkers geweest zijn voor de ontwikkeling des lands, zoowel voor ons als voor de Inlandsche bevolking op het gebied van handwerk, nijverheid en handel," zegt de heer Groeneveldt.

In algemeenen zin en onder een nader uiteen te zetten voorbehoud stelt deze dit vervolgens in het licht, en aan dien deskundige geven wij het woord, om den invloed der Chineezen op de Inlandsche maatschappij te leeren kennen.

„Wanneer men er op let, hoe de Chineezen op het gebied van de tweede hand in den handel, zoomede in vele takken van handwerk en nijverheid op Java zelfs geen concurrenten hebben, dan moet men aannemen, dat zij daarvoor de geschiktste personen zijn en dat al deze zaken ten rechte aan hun handen toevertrouwd zijn; zijn er anderen, die daarvoor ook in aanmerking wenschen te komen, dan is hun de mede-

dinging vrij en hebben zij niet meer te doen dan ook hun geschiktheid te toonen.

Hiertegen is vaak aangevoerd, dat het anders zou zijn geloopen, als wij de Chineezen niet hadden, dat dan de Inlanders en de mindere Europeanen zich wel tot een behoorlijke vervulling der thans door de Chineezen ingenomen positie zouden hebben ontwikkeld. Deze bewering kan alleen theoretische waarde hebben, want de Chineezen zijn er nu eenmaal, en wij kunnen hen noch verdrijven, noch in hun wettig streven beperken, maar ook als veronderstelling kan de juistheid dier bewering niet onvoorwaardelijk toegegeven worden; geheel onzeker blijft het namelijk, of die anderen de taak der Chineezen even goed uitgevoerd zouden hebben, wat natuurlijk voor de ontwikkeling der Indische maatschappij geen onverschillige zaak zou zijn geweest. Wel worden door de voorstanders dier bewering enkele voorbeelden aangehaald, ontleend aan wat zich elders heeft voorgedaan, maar het spreekt vanzelf, dat daarmede voor de Javanen niets bewezen wordt dan misschien alleen dit, dat zij die elders aangetroffen geschiktheid niet bezitten.

Intusschen kan niet worden ontkend, dat de Chineezen, zoo door natuurlijken aanleg, als door de omstandigheden, waarin zij zich hier zagen geplaatst, in verschillende opzichten op bedenkelijke paden geraakt zijn. Ik wil trachten, enkele dier omstandigheden aan te geven; minder, om daarin verontschuldiging te zoeken, dan wel, om te doen uitkomen, waar de blaam en de maatregelen ter repressie behooren te vallen.

In de eerste plaats kwam de Chinees bij vele zijner transactiën in aanraking met een volk van minder ontwikkeling, dat weinig talent heeft voor het doen van zaken, maar integendeel daarbij een groote mate van zorgeloosheid en onbedachtzaamheid aan den dag legt, zich voornamelijk hierin openbarende, dat voor het voordeel van het oogenblik onbekommerd de toekomst verbonden en belast wordt; een volk bovendien, dat zich niet licht keert tegen wie het te kort doen of drukken, maar dat zich met groote gelatenheid bij veel neerlegt. Zulke omstandigheden hebben te allen tijde en overal een nadeeligen invloed geoefend op het billijkheidsgevoel, ja, op de eerlijkheid van de sterkere partij, en wie zal durven beweren, dat wij daarvan vrij zijn gebleven? Wat de Chineezen betreft, vindt men vooral aanstoot in de omstandigheid, dat zij als opkoopers der producten van den Inlandschen landbouw zich al te zeer ten koste van den Inlander bevoordeelen, het meest door gebruik te maken van de noodzakelijkheid tot leenen, waarin de Javaansche landbouwer zich vaak bevindt, en van diens neiging, om dit ook te doen, al is die noodzakelijkheid niet aanwezig. In de tweede plaats zijn de pachten de Chineezen komen demoraliseeren. Zij waren de aangewezen personen voor de gestie daarvan, omdat ze konden beschikken over het noodige talent van organisatie en beheer, terwijl zij tevens als Aziaten dicht genoeg bij den Inlander stonden voor de menigvuldige bijzondere aanrakingen, die uit deze zaak voortvloeien. Eindelijk hadden ze daarbij boven ons het voordeel van niet tot het overheerschende ras te behooren. Van al deze gunstige omstandigheden hebben de Chineezen als pachters een ijverig gebruik gemaakt en zij hebben daarbij, evenals dit elders het geval is geweest, hun reputatie van rechtschapenheid en eerlijkheid in ernstige opspraak gebracht.

In de derde plaats wordt er over geklaagd, dat de handelseerlijkheid der Chineezen in den laatsten tijd achteruit is gegaan. Deze klacht schijnt niet ongegrond te zijn en kan zelfs gereedelijk worden verklaard. Vroeger was de rechtstreeksche aanraking met de Europeesche handelshuizen bepaald tot een klasse van gezeten en eenigszins gegoede Chineezen, maar sedert eenige jaren hebben die relaties zich belangrijk naar de laagte uitgebreid; vermoedelijk tengevolge der concurrentie kunnen de kleinere Chineesche winkeliers, die vroeger bij de Europeesche importhuizen geen crediet hadden en dus bij hun landgenooten terecht moesten komen, zich thans rechtstreeks bij de Europeesche handelshuizen voorzien, en daardoor is in de tweede hand een element opgenomen, dat, niet op zijn behoorlijke plaats staande, de vertrouwbaarheid daarvan heeft verminderd en haar ook verder in allerlei opzichten heeft geschaad.

Eindelijk zijn al de hierboven vermelde misstanden nog belangrijk verergerd door de vrijgevige bepalingen op het stuk van immigratie van, laat ons zeggen, de laatste dertig jaren. Daarbij heeft men uit het oog verloren, dat het niet wenschelijk kon wezen, de Chineezen tot in het onbepaalde zich te laten vermeerderen, omdat zij niet de eigenlijke bevolking des lands uitmaken, maar een bepaalde rol vervullen,

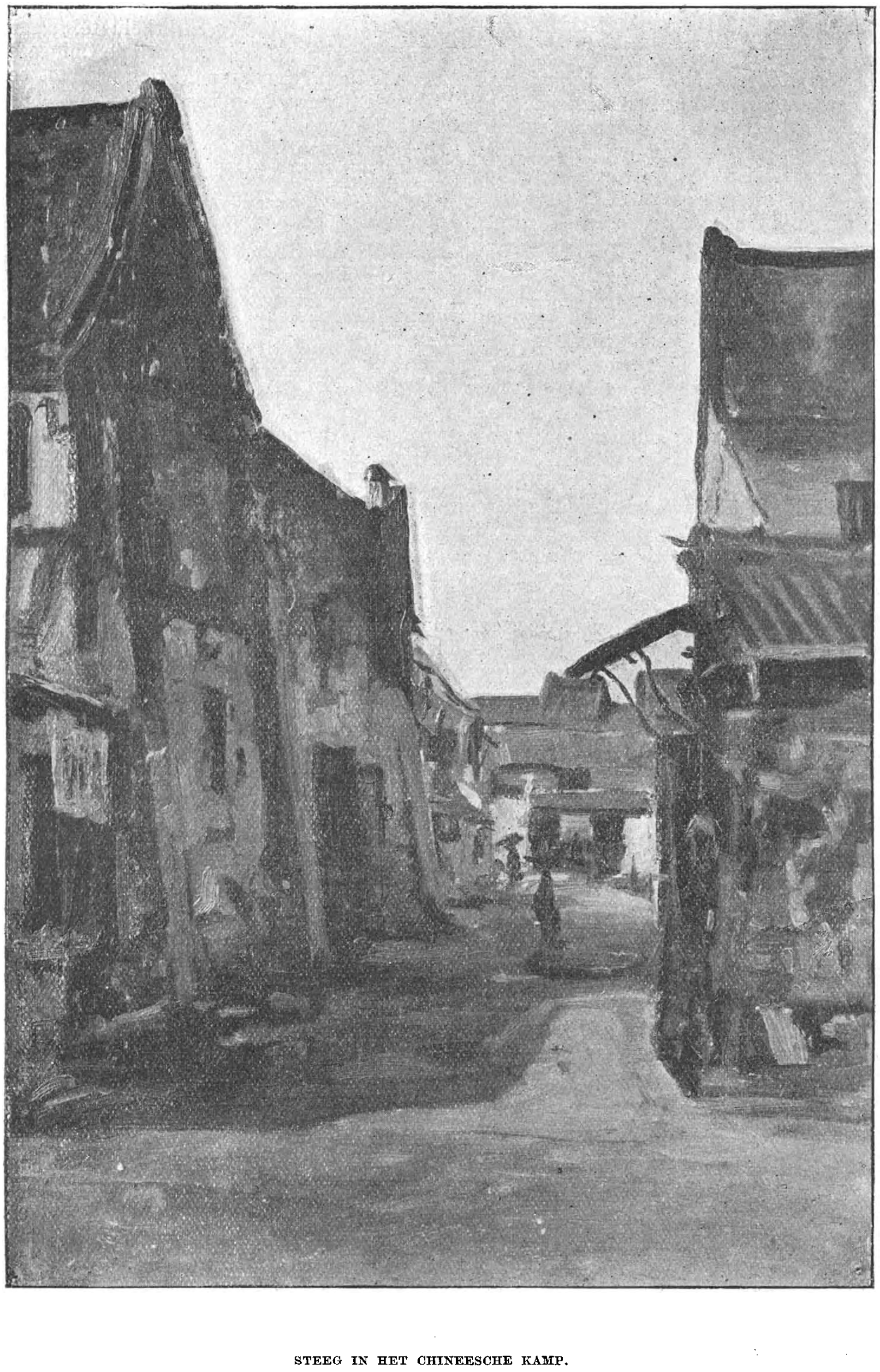

STEEG IN HET CHINEESCHE KAMP.

waarvoor een beperkt aantal voldoende is. Door hierop niet te letten, heeft men een talrijk Chineesch proletariaat in het leven geroepen, dat zich bij voorkeur op de gewraakte praktijken, liefst nog op exploitatie van den Inlander toelegt, en voor de anderen den strijd om het bestaan aanmerkelijk is komen verzwaren."

Om die bezwaren en nadeelen, welke aan het verblijf der Chineezen in Indië verbonden zijn, te beperken, is men op maatregelen bedacht. Het Chineezen-vraagstuk is dus ook hier nog aan de orde. Verschillende voorstellen dienaangaande zijn er gedaan.

In de eerste plaats wordt noodig geacht een belangrijke beperking der immigratie van de Chineezen.

„Geheel behoort zij niet gesloten te worden, omdat dit niet noodig is en omdat het goede element onder de Chineezen in gehalte en waarde achteruit zou gaan, als het niet meer uit China werd aangevuld. Een regeling tot beperking der immigratie in dezen zin, zal wel niet zoo heel moeielijk te treffen zijn," zegt de heer Groeneveldt. Verder:

„De pachten moeten worden afgeschaft, niet, omdat ze in de handen van Chineezen zijn, maar omdat ze onvermijdelijk met kwade praktijken zijn omgeven, aan welken landaard de gestie ook mocht zijn toevertrouwd. In deze richting is reeds een belangrijke stap gedaan door de proeven met de opium-regie, (zie pag. 122) die, hoewel aarzelend uitgevoerd, het pleit toch onherroepelijk gewonnen hebben. De andere pachten zullen nu wel volgen, zij het ook, dat voor die der pandhuizen, voor zoover mij bekend, nog niemand een vertrouwbare oplossing heeft kunnen leveren.

„Een zeer moeielijk vraagstuk is het, hoe een einde te maken aan de exploitatie van den Javaanschen landbouwer door de Chineezen, zich voornamelijk voordoende in den vorm van onereuse *voorschotten*, die bij den opkoop der producten van den Inlandschen landbouw een zoo groote rol spelen. Velen willen het redmiddel alleen daarin zoeken, dat de Chineezen zooveel mogelijk uit de binnenlanden, althans uit de desa's worden geweerd. In sommige gevallen kan dat inderdaad nuttig wezen, maar hierbij vergete men niet, dat de Inlandsche landbouwer den Chinees in velerlei opzichten noodig heeft en dat men hem geen dienst zou bewijzen, door zonder meer de aanraking te verbreken met de personen, die hem zijn product afkoopen en hem helpen aan geld, als hij dat behoeft."

Uit het bovenstaande blijkt reeds, hoe moeielijk het is, het Chineezen-vraagstuk voor Indië op te lossen: billijk voor de Chineezen, en zonder nadeelen toe te brengen aan de economische ontwikkeling des lands. De Chinees toch is een zoo integreerend deel van de Indische maatschappij geworden, dat hij in vele opzichten moeielijk kan gemist worden. Zoowel de Europeaan als de Inlander in de binnenlanden zien den Chineeschen „klouter" gaarne, omdat bij dezen goedkoop gekocht wordt. Indien de Chineezen plotseling verdreven werden, zou er stoornis komen in het Inlandsch maatschappelijk raderwerk. Zij zijn het, die de producten, welke de groothandel invoert, onder de bevolking brengen. „Neem den Chinees weg," zegt Dr. de Groot, „en de gansche invoerhandel, waarvan o.a. Twente bestaat, wordt onmogelijk. En hiermede staat of valt een goed deel der vaderlandsche nijverheid."

Daarenboven mag men ook niet vergeten, dat de exploitatie der Inlanders geenszins uitsluitend door de Chineezen is geschied; dat zelfs het Nederlandsch bestuur in de bloeiende dagen van het cultuurstelsel eveneens daartegen zondigde. Wat geschied is, mag echter niet tot verzachting van den bestaanden toestand dienen. Moge het Nederlandsch Gouvernement de Inlanders tot die ontwikkeling kunnen brengen, dat zij bestand zijn tegen de Chineezen en anderen in den economischen strijd, en moge verder het Gouvernement ophouden, de Chineezen als pachters der belastingen te gebruiken: daarmede zou veel gewonnen zijn.

II. Arabieren.

Van de vreemde Oosterlingen noemen wij in de tweede plaats de Arabieren. Hoewel de Arabieren sedert eeuwen Nederlandsch-Indië bezocht hebben, schijnt toch het ontstaan van bepaalde Arabische nederzettingen eerst van het begin dezer eeuw te dagteekenen. Het aantal Arabieren in Indië is merkbaar toegenomen, sedert de opening van het Suez-kanaal een nader verkeer tusschen Indië en Arabië tot stand heeft gebracht.

De Arabische nederzettingen in Indië vindt men bovenal te Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Samarang, Toeban, Grissee, Soerabaja, Soemenap, Bangil, Banjoewangi, Palembang, Siak, Pontianak en Banjermasin.

Het aantal Arabieren in Nederlandsch-Indië bedraagt ongeveer 24,410, waarvan 16,238 op Java en Madoera.

De Arabieren in Nederlandsch-Indië zijn meest allen afkomstig uit Hadramaut. Wij hebben de Arabieren aldaar reeds leeren kennen, in deel II. pag. 52 en verder, aan de hand van het werk van Mr. L. W. C. van den Berg. Uit andere gedeelten van Arabië komen wel Arabieren in Indië, doch meestal slechts tijdelijk.

De armoede in hun vaderland heeft vele Arabieren tot emigratie naar Nederlandsch-Indië gebracht. Vrouwen nemen zij daarbij niet mede, doch in het nieuwe vaderland huwen zij met Inlandsche vrouwen, wat echter thans niet zooveel meer voorkomt, of met de dochters van hun landgenooten, die hier geboren zijn en dus reeds gemengd ras vormen. De kinderen leeren de taal der moeder, dus het Maleisch, het eerst; later leeren zij ook de taal van den vader. Enkele aanzienlijken zenden hun zonen wel naar Hadramaut, om daar het Arabisch beter te leeren, doch de meesten leven geheel als de Inlandsche bevolking, en vele Arabische zeden en gewoonten worden daardoor ook in Indië reeds spoedig gewijzigd.

De Arabieren in Indië leven hoofdzakelijk van den handel; zij vormen er met de Chineezen de verbinding tusschen de Europeesche handelshuizen en den Inlander. Zij kunnen echter gewoonlijk niet tegen de Chineezen concurreeren, ook omdat zij niet over zooveel kapitaal kunnen beschikken. Bovenal nemen zij den woeker te baat, om zich te bevoordeelen, en hoewel die, evenals rentebeding, door den Islam verboden is, weten zij toch op allerlei wijzen door de mazen der wet te kruipen en hun geweten gerust te stellen, door gefingeerde vormen voor hun contracten te bedenken. Koop met recht tot wederinkoop is een der vormen, waaronder zij arbeiden.

Vóór de ontwikkeling der stoomvaart hielden de Arabieren zich vooral met kustvaart bezig; hoewel die sedert verminderd is, daar de stoombooten hun zeilschepen verdrongen, blijft zij toch nog altijd een bron van bestaan.

De Arabieren boezemen altijd een gevoel van eerbied aan de Inlanders in; zij, afkomstig uit het land, waar de Profeet geboren werd, omgeven zich daardoor eenigszins met een heiligenaureool. Bij feestelijke gelegenheden wordt hun steeds de voorrang verleend. Daardoor ook stelden Inlanders er prijs op, zich door huwelijken met hen te verbinden.

Zoo wisten de Arabieren zich op vele plaatsen in de regeeringszaken te dringen, om zich daarna door vermaagschapping met vorstelijke familiën van den troon meester te maken of een nieuw gezag te stichten. De voormalige beheerschers van Atjeh, Palembang, Bantam, Cheribon en de vorsten van Siak waren b.v. van Arabische afkomst en het rijk van Pontianak werd door een Arabier gesticht. Door het optreden van het Nederlandsch gezag werd echter aan den directen staatkundigen invloed der Arabieren een eind gemaakt, zoodat zij zich op dit oogenblik òf tot den priesterlijken, òf tot den koopmansstand moeten bepalen. Als handelaren bezitten zij wel ondernemingsgeest, doch oneerlijkheid, gierigheid en schraapzucht wordt hun dikwijls verweten.

De vrouwen en dochters der Arabieren in Nederlandsch-Indië namen de Inlandsche kleederdracht aan. Het bedekken van het gelaat in tegenwoordigheid van vreemde mannen is bij hen niet algemeen. Alle Arabieren dragen hier een rok (foetah), of wel een broek (sirwal), daarover een lang wit hemd (qamic), dat tot de enkels reikt, en als bovenkleeding een buis (çodairiah), of wel een niet toegeknoopte. lange jas (djubbah), soms met een vest (badan) er onder. Aan de voeten dragen zij sandalen, terwijl het steeds geschoren hoofd bedekt is met den tulband, een stijf rond mutsje, waarom een stuk doek gewikkeld is.

Voorname Arabieren dragen, als zij met Europeanen in aanraking komen, niet zelden een Europeesche pantalon. Enkele in Nederlandsch-Indië geboren Arabieren hebben het moderne Turksche costuum aangenomen. Evenals de Chineezen wonen de Arabieren meestalin afzonderlijke kampongs bijeen, waar zij zooveel mogelijk hun nationale zeden en gewoonten behouden.

HOOFDSTUK XV.

HET EILAND SUMATRA EN ZIJN BEWONERS.

Sumatra is, evenals Java, een in de lengte uitgebreid eiland. De oost- en noordkust van Sumatra zijn laag en moerassig; onderscheidene rivieren, welke hier uitmonden, bouwen snel voort aan hun delta's. De westkust van Sumatra is veelal steil, doch bezit vele goede havens. Het eiland wordt in de lengte doorsneden door een bergketen, welke het dichtst bij de westkust loopt en zich tot hoogvlakten in het binnenland van Midden-Sumatra verbreedt.

Onze nadere kennis van het eiland Sumatra en zijn bevolking dagteekent eerst van deze eeuw. Vóór dien tijd was slechts acht geslagen op enkele punten en kuststreken van dit werelddeel. En toen wij dit eiland in 1814 van Engeland terug verkregen, beperkten op Sumatra's Westkust onze nederzettingen zich tot Padang en eenige plaatsen van de kuststreken, die zelfs geen gemeenschap over land met elkander hadden. De binnenlanden, thans onder den naam van Padangsche Bovenlanden bekend, waren destijds geheel onafhankelijk en zelfs had geen Europeaan het gewaagd, ver daarin door te dringen.

Atjeh was in dien tijd nog onafhankelijk, en in de Bataklanden begon de uitbreiding van het Nederlandsch gezag eerst in 1879, menigmaal op verzoek der bevolking zelf. De Sultan van Palembang werd in 1818 gedwongen, alle rechten van oppermacht over de boven- en binnenlanden aan Nederland af te staan, hoewel de feitelijke inlijving eerst later geschiedde, daar er nog met Britsche intrigues was te strijden, om onze oppermacht erkend te zien, en expedities hiervoor noodig waren. In 1858—1866 besloot de regeering tot inlijving der Redjang- en Pasoemah-landen.

De Sultan van Djambi moest in 1832 de hulp van het Nederlandsch gouvernement vragen tegen zeeroovers en erkende in 1833 onze souvereiniteit; Indragiri volgde in 1838, Siak in 1858.

Wij zullen niet verder gaan met de kroniekmatige opsomming van de uitbreiding, die het Nederlandsch gezag op Sumatra onderging, en evenmin haar geschiedenis behandelen. Wie de geschiedenis der Nederlanders op Sumatra wil leeren kennen en den strijd, die daar gestreden is voor de uitbreiding van het Nederlandsch gezag, leze hierover de hoogst belangrijke studiën van E. B. Kielstra. Het bovenstaande is voldoende, om in te zien, dat wij schrede na schrede verder drongen, en daarmede werd ook onze kennis van land en volk uitgebreid. Maar nog altijd is omtrent een deel der bevolking van de binnenlanden nog zeer weinig bekend.

* * *

De talrijkheid der bevolking van Sumatra is slechts bij schatting bekend. Volgens het Koloniaal Verslag was de bevolking van Sumatra in 1896 samengesteld als op de volgende pagina is aangegeven.

Absolute juistheid hebben deze cijfers niet; alleen geven zij een globaal en benaderend overzicht aan, hetwelk ons in elk geval leert, dat de volksdichtheid gering is.

De samenstelling der bevolking leert ons, dat de Inlanders het hoofd-element uitmaken. Daarnaast vormen de Chineezen een belangrijk volks-element, bovenal aan de oostkust (73,000 ruim), welke bovenal werkzaam zijn op de talrijke plantages.

Al is de bevolking van Sumatra nog niet voldoende bekend, toch kan zij, op grond van de talen voornamelijk, tot eenige groepen gebracht worden. In het algemeen

behooren die talrijke stammen tot het *Maleische* of *Indonesische ras* (zie pag. 4 enz.) Die stammen worden nu op Sumatra weder tot de volgende groepen vereenigd.

In Noord-Sumatra vindt men de *Atjehers*, met de meer binnenwaarts wonende *Orang Alas* en *Orang Gajoe*. Ten zuiden van dezen wonen de *Bataks*, welke niet aan de kusten, maar in de binnenlanden gevestigd zijn. Verder wordt een groot gedeelte van Sumatra bewoond door *Maleische stammen*, (Maleiers in den eigenlijken, beperkten zin) en hiertoe behoort o.a. de stam der *Menangkabauers* in de Padangsche Bovenlanden.

	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Totaal.
Padangsche Benedenlanden. .	1 888	5 566	197	819	319 984	328 454
,, Bovenlanden . . .	479	1 096	23	237	735 587	737 422
Tapanoeli	306	1 283	31	233	285 784	287 639
Benkoelen.	146	659	40	3	157 919	158 767
Lampongsche districten. . . .	138	602	66	7	136 688	137 501
Palembang	373	6 451	1 876	126	683 491	692 317
Oostkust van Sumatra.	1 357	73 124	215	5 336	255 400	335 432
Atjeh en onderhoorigheden. .	328	3 833	30	327	577 042	531 705
Totaal	5 015	92 624	2 478	7 088	3 151 895	3 209 237

Verder wonen op Sumatra de *Orang Koeboe*, *Orang Loeboe* en de *Orang Sakei*, die nog als nomaden rondzwerven. Op West-Sumatra wonen nog de *Korintji's*, de *Redjangs*, de *Pasoemah's* en de *Seraweh's*, die tot de midden-Maleiers moeten gerekend worden, en in Zuid-Sumatra de *Lampongers*. In welke betrekking van oorsprong die groepen van stammen tot elkander staan, is nog niet te zeggen.

De Islam is op Sumatra het sterkst doorgedrongen bij de Atjehers en de Maleiers. De Alas en Gajoe's, naburen der Atjehers, ondervonden den invloed van het Mohammedanisme minder, hoewel zij Moslemen zijn, en ook op de Lampongers had de Islam minder invloed. Onder de Heidensche Bataks maakte de Islam vorderingen, totdat de zendelingen door het Christendom daartegen een dam opwierpen.

De hoofdgroepen der bevolking van Sumatra zullen wij afzonderlijk beschrijven; bij de kleinere mogen wij met het oog op de plaatsruimte niet stilstaan.

De Atjehers.

De Atjehers zijn in Nederland vooral nader bekend geworden door den oorlog, waarin zij gedurende een tal van jaren met Nederland leven, een strijd, die van beide zijden veel bloed en schatten gelds gekost heeft. Deze oorlog was ook de aanleiding tot nadere onderzoeking van het volk der Atjehers van de zijde van Nederland. Het belangrijkste werk hierover is wel dat van den heer Snouck Hurgronje, op last der Nederlandsche regeering uitgegeven, terwijl ook de heer Jacobs belangrijke bijzonderheden over de Atjehers heeft medegedeeld. Aan den eersten ontleenen wij voornamelijk onze gegevens voor hetgeen wij hier over de Atjehers mededeelen.

Met den naam *Atjeh* wordt een uitgebreid gebied aangeduid in Noord-Sumatra, dat de Atjehers zelf zich denken op de oostkust tot Tamiang en op de westkust veel zuidelijker, tot Baros ongeveer, waar zij de grenzen tusschen het gebied der vorsten van Menangkabau en dat der Sultans van Atjeh plaatsen. Een veel kleiner gebied wordt als „eigenlijk Atjeh" of „Groot Atjeh" beschouwd.

De bevolking op Groot-Atjeh houdt zich hoofdzakelijk bezig met de teelt van rijst, zoowel op sawah's als op ladangs, van pinang, tabak en peper, ook van suikerriet, djagoeng en groenten, terwijl zij veel vee bezit.

De oorlog heeft hier de toestanden veel veranderd. De peper- en zijdecultuur zijn er grootendeels vernietigd, en ook de teelt van rijst heeft er thans niet meer in

voldoende mate plaats. De veestapel is door den oorlog grootendeels vernield en het ingevoerde vee sterft er spoedig.

Op de westkust worden rijst en peper verbouwd, pinang en boschproducten verzameld en de vischvangst uitgeoefend. Verder beoefenen de Atjehers goudsmederij, zijdeweverij, pottenbakkerij en wapensmederij. Donderbussen en andere geweren worden echter ingevoerd.

Atjeh is een Gouvernement en staat onder een Civiel en Militair Gouverneur, met een Assistent-Resident ter hoofdplaats Kota Radja en een Assistent-Resident voor de politieke aanrakingen met de Atjehsche onderhoorigheden en hoofden ter oost- en noordkust, alsmede een voor de westkust. Het directe bestuur der Inlanders berust bij de *Oelèëbalangs Sagi-hoofden* en *Moekimhoofden*, die wij later zullen leeren kennen. In de binnenlanden zijn de grenzen van het Nederlandsch gezag nog niet scherp afgebakend, daar er voortdurend opstanden en gevechten plaats hebben en de oorlogstoestand voortduurt.

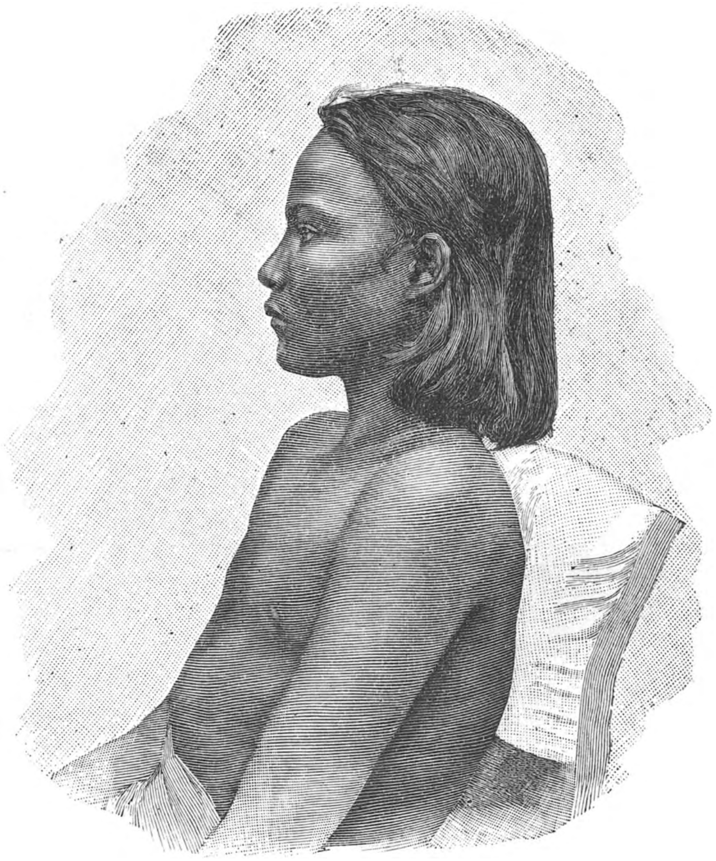

ORANG ATJEH.

De Atjehsche taal behoort tot de Indische afdeeling van den grooten Indonesischen taalstam. Met het Maleisch is het Atjehsche nauw verwant. De Atjehsche taal is gesplitst in een viertal tongvallen: het *Baroehsch* of *Benedenlandsch*, het *Toenongsch* of *Bovenlandsch*, het *Pédirsch* en het *Paseisch*.

Het Atjehsch onderscheidt zich van het Menangkabausch en Bataksch door armoede van woorden, hoewel het een grooten rijkdom van klanken en klankschakeeringen heeft. In den loop der eeuwen zijn zoowel in het Atjehsch als het Menangkabausch en Bataksch eigen en bijzondere klankwetten ontstaan, doch bij het Atjehsch zijn de verwording en afwijking van het Maleisch het sterkst, zoodat enkele woorden bijna onkenbaar zijn geworden.

De letterkunde der Atjehers bestaat bijna uitsluitend uit poëtische werken „Hikajats" van epischen aard en romans, in verband staande met Maleische romans, godsdienstige werken, legenden, dierenfabelen en vlugschriften maken hoofdzakelijk hun litteratuur uit.

Het uitgebreide gebied, dat „Atjeh" genoemd wordt, is geenszins een staatkundig geheel geweest, maar bestond uit een groot aantal staatjes, die slechts door de raseenheid der bewoners en de nominale suprematie van den havenkoning bijeen-

gehouden werden. Welke de oorsprong der Atjehers is, valt niet te zeggen; de meening, dat zij van gemengde afkomst zijn, wordt door velerlei omstandigheden gesteund. Daarenboven hebben ook de Hindu's invloed op de Atjehers uitgeoefend; zelfs is het waarschijnlijk, dat Atjeh den Islam uit Hindostan ontving. Verder stonden de Atjehers steeds in handelsbetrekking met verschillende stammen uit Voor-Indië, met de Mohammedaansche Klings en met lieden uit Madras en Malabar, maar ook met Heidensche Klings, Tjati's enz. Het is echter niet aan te wijzen, in hoeverre Hindusch bloed door de aderen der Atjehers vloeit. In de hoofdplaatsen, waar de meest invloedrijke families van vreemden oorsprong zijn, is de bevolking samengesteld uit een vermenging van Hindu's, Arabieren, Javanen e.a.

ORANG BATTA.

De heiligen en beroemde wetgeleerden in Atjeh waren meest allen vreemdelingen en evenzoo de groote kooplieden; zelfs het sedert 1723 meestal regeerende vorstenhuis was volgens overlevering van Boegineesche afkomst.

Bij de ontwikkeling van het Atjehsche ras moet men ook de slaven in rekening brengen, die zij tot voor weinige jaren op Nias roofden en later langs een omweg op Nias door koop wisten te verkrijgen. Die slaven en slavinnen staan hoog in Atjeh aangeschreven; de laatsten zijn om hun schoonheid beroemd en waren aanleiding tot vele nakomelingen van gemengd ras, die zich in het Atjehsche volk oplosten. Aldus kan men veel Niassisch bloed in het Atjehsche volk aannemen.

Verder brengen enkele bij den hadj naar Mekka slaven en slavinnen van daar mede, welke door hen, onverschillig uit welk land zij komen, Abyssiniërs (Abeut'i) genoemd worden; hoewel er zelden met dezen concubinaat wordt aangegaan, heeft men hen toch gaarne als huisbedienden.

Al deze elementen hebben bijgedragen, om het Atjehsche volk te wijzigen als ras, en natuurlijk werkte die invloed in de kuststreken sterker dan in het binnenland. Hierdoor zijn er vele locale eigenaardigheden in de bevolking ontstaan en in het algemeen verschillen de bovenlanders van het bergland van de bewoners der kuststreken in taal, zeden, bijgeloof enz.

De benedenlanders werden tot vóór den oorlog in zeden en taal beheerscht door de bevolking der hoofdplaatsen. Om den *Dalam* (de verblijfplaats van den vorst, welke

veelal onjuist *kraton* genoemd wordt) of de *koeta-radja*, d. i. vorstelijke versterking, lagen destijds een aantal voorname en bloeiende *gampongs*, welker centrum met moskee en markt de *Banda-Atjeh*, d. i. de hoofd- en handelstad van Atjeh, heette en voor het geheele rijk op het gebied van zeden, kleeding, taal enz. den toon aangaf. De bewoners der dorpen nabij de stad werden wegens hun hoogere beschaving als *banda*, d. i. steedsch, beschaafd aangeduid; daartegenover stonden zij, die hun eigen volksdialect spraken en de steedsche manieren niet kenden, en dan ook *doeton*, d. i. dorpsch, onbeschaafd, genoemd werden.

Reeds in houding en kleeding onderscheidt men de echte bewoners in het binnenland van die der kuststreken. Wel is voor beiden de eigenaardige broek van reusachtige wijdte karakteristiek en beschouwen beiden het groote stuk in het kruis van dat kleedingstuk als een kenmerk der Moslemsche kleedij, in onderscheiding van de om het kruis sluitende broeken der kafirs of ongeloovigen, maar die van de benedenlanders zijn langer en meestal van andere stoffen. Het lendenkleed is eveneens in beider oog een kenmerk van den Islam, daar alleen ongeloovigen zich niet schamen, zich in nauwgesloten broeken zonder verdere bedekking van de ruimte tusschen navel en knie te vertoonen: in het bergland evenwel laat men dit kleed tot beneden de knieën afhangen, met een lange slip in het midden, terwijl het in de benedenlanden slechts even boven de knieën komt.

In het benedenland is men meest gewoon „baadjes" te dragen, nl. de badjee Atjeh met lange, nauwe mouwen en met een grooten gouden knoop in het midden, doch de bovenlanders dragen dit kleed zelden en hebben in plaats daarvan eenvoudig een kleed, *idja*, dat soms over de schouders geslagen, soms over het hoofd gelegd, soms om het middel vastgebonden wordt. Algemeen is de *koepiah*, een klein mutsje, het hoofddeksel, waarvan de kleur veel op de Mekkaansche gelijkt, gewoonlijk van laken vervaardigd. Doch terwijl de bovenlander zijn lang haar, tot een wrong hoog op de kruin gebonden, daaronder steekt, draagt de benedenlander, als hij niet uit vroomheid zijn haar scheert, dat tot in den nek hangend los daaronder.

De kleeding der vrouwen verschilt niet heel veel van die der mannen.

Ook in het voedsel vindt men verschil tusschen de bewoners der kustlanden en die van de bovenlanden; de laatsten leven eenvoudiger en ruwer. De gewone hoofdspijs, die men tweemaal daags, 's morgens te 8—9 en 's avonds te 5—6 uur eet, is in water gaar gekookte rijst. Behalve rijst en groentennat vormt de uit de Malediven in groote hoeveelheid ingevoerde stokvisch een voornaam voedingsmiddel, terwijl ook zee- en riviervisch veel gebruikt wordt. Bij godsdienstige maaltijden is gele, met kurkema gekleurde rijst een geliefkoosd eten en daarbij behooren een soort van pannekoeken. Zoetigheden zijn er velerlei in vorm en naam. Buffels, koeien, bokken of schapen worden zeer zelden geslacht, tenzij bij de groote jaarlijksche feesten of van geloften.

Het gebruik van sirih met toebehooren is algemeen; aan opium gaan velen, zoowel in de boven- als in de benedenlanden, zich te buiten, hoewel lang niet in die mate als op de oost- of westkust in de koloniën van peperplanters, waar alle Atjehsche ondeugden hun toppunt bereiken. De opium wordt ook hier geschoven uit de bekende pijpen met behulp van kleine lampjes. Somtijds waren er vorsten, die het gebruik van opium trachtten tegen te gaan, zoo o.a. Habib Abdoerrahman. Dan geschiedde het schuiven in het geheim, binnenshuis; de opiumhutten, die sommige lieden in ietwat afgelegen tuinen hadden opgericht, om zich in gezelschap aan dit genot over te geven, werden verbrand. Op de Westkust bleef het schuiven van opium in gezelschap voortbestaan. De liefhebbers zitten dan in een bepaalde houding bijeen en de pijp gaat rond; ieder doet op zijn beurt twee zware trekken, zoodat het lampje uitgaat, en geeft dan de pijp met een eerbiedigen groet aan zijn rechterbuurman over. De in deze gezelschappen gebruikte opium is met tabak of andere bladen vermengd. In Groot-Atjeh is zulk openbaar schuiven steeds uitzondering geweest; ieder doet het daar liefst in het geheim. Het was een geëerbiedigde traditie, dat een lid der Sultansfamilie, van wien bekend was, dat hij ook maar matig opium schoof, niet voor troonsopvolging in aanmerking kwam. Vrouwen, die schuiven, zijn zeldzame uitzonderingen.

Drankgebruik, veelal misbruik, treft men vooral bij „beschaafde" benedenlanders aan, doch voornamelijk onder de aanzienlijken of bij hen, die veel met Europeanen

in aanraking komen. Voor den gewonen Atjeher is water bijna de eenige drank, en nu en dan ook wat rietsuikersap.

Over 't geheel zijn de bovenlandsche Atjehers minder ontaard en verwijfd dan de bewoners der kuststreken; onberedeneerd fanatisme, minachting van alle vreemdelingen en eigenwaan zijn bij hen sterker dan bij de door meer aanraking met vreemdelingen eenigszins „beschaafde" benedenlanders.

De woningen in de bovenlanden en benedenlanden verschillen niet veel. De huizen zijn op palen gebouwd, van planken vervaardigd, langwerpig van gedaante en bestaan veelal uit een breede voorgalerij, twee, drie of meer vertrekken, en verder een achtergalerij, waarin de familie huist en die tevens tot keuken dient. De slaapplaats is afgesloten door katoenen en sitsen gordijnen. De voorgalerij of trapgalerij is van het overige deel van het huis gescheiden door een beschot. Hier worden oningewijden toegelaten; hier ontvangt men gasten, geeft men godsdienstige maaltijden en bespreekt men zaken. Een deel van den vloer is met matten belegd en bij plechtige gelegenheden spreidt men daarover tapijten, waarop ieder weder zijn sierlijk bewerkt zitmatje gereed vindt. Een soort van bank van hout of bamboe dient hier den heer des huizes wel eens gedurende een deel van den nacht tot legerstede, als het hem binnen te warm wordt. Vischnetten, jachtstrikken, wapens enz. versieren den wand.

In de achtergalerij, keuken en tevens huiskamer, vindt men een zitmatras met een mat er op, voor den man bestemd, als hij hier komt eten of uitrusten; een lage bank, eveneens met een mat er op, dient voor kleine kinderen. Op planken of rekken aan den wand ziet men borden, aarden kookpannen, ronde aarden of koperen waterketels, waarin men rijst kookt, aarden braadpannen, met een steel, om visch te braden, een maalsteen voor specerijen, aarden of koperen lampen, in den vorm van ronde schotels met zeven monden, terwijl uit ieder van deze een pit komt. Sommige dier lampen worden aan touwen opgehangen, andere staan op een voet. Aan de daksparren of balken hangen hier en daar van rotan gevlochten netjes, om schotels met eten in te zetten, opdat de inhoud eenigszins beschermd zij tegen ongedierte. Drinkwaterkommen vindt men in verschillende vertrekken.

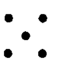

Als kooktoestel heeft men vijf steenen aldus geplaatst, zoodat men hierop op beide einden potten kan plaatsen.

Het heiligste van het huis vormt de eigenlijke kamer. Hier slaapt het echtpaar; hier vindt de eerste ontmoeting van bruid en bruidegom plaats en de lijken worden ook hier gewasschen. Behalve door de ouders en de kinderen en bedienden worden die vertrekken zelden door iemand betreden.

De vloer er van is geheel met matten bedekt. De zoldering is door een daaronder gespannen wit kleed gemaskeerd en de wanden zijn behangen. Op een lage bank of stellage vindt men de ligmatras met een mat er op, en deze slaapstede is veelal door een muskietengordijn omgeven. Ook op den vloer vindt men een zitmatras, voor één persoon. Kleedingstukken en lijfsieraden worden in een kist bewaard; gegoede lieden hebben daarvoor kisten, waarvan de voorwand bestaat uit twee openslaande deuren. Men verwachte echter geen orde en regelmaat in die huishouding. Slordig en vuil toch zijn de vrouwen, zoowel als de mannen. Slechts weinige bestanddeelen van het huisraad hebben een vaste plaats, en op bovenbalken, op de kleine zolderingen enz. wordt allerlei door elkander gelegd en gehangen.

Het Atjehsche huis zit los in elkander en behoort in werkelijkheid tot de roerende goederen. Wie een huis koopt, neemt het veelal uit elkander en voert de stukken mede, om ze elders weer in elkander te zetten.

Als men aan een der stijlen van het huis rukt en schudt, beweegt het geheele geraamte zich; de minnaar van de vrouw of een der dochters des huizes maakt die beweging, om daarmede het voorwerp zijner liefde naar buiten te lokken.

De handelingen der Atjehers zijn, evenals elders, met bijgeloof verbonden. Zoo wordt ook de gunstige tijd, om met den bouw van een huis te beginnen, nauwkeurig berekend, en verschillende formulieren worden bij dat begin opgezegd. De beide stijlen, die als hoofdstijlen gelden met den balk, die ze verbindt, midden in het vertrek geplaatst, heeten *radja* en *poetroe*, vorst en vorstin. Bij een bruiloft komt de bruidegom bij den vorst-stijl te zitten, de bruid tegen den vorstin-stijl. De beide vorstelijke zuilen en somtijds ook andere, worden bij den bouw van boven met een

stuk wit goed bedekt, waarop weder een stuk roode stof wordt gelegd, zoodat het is, alsof zij een tulband op het hoofd hebben. Dit moet dienen tot bevordering van het welzijn der bewoners.

Om elke woning is een erf, meestal met vruchtboomen beplant, soms met omplantingen, die het erf tot een tuin stempelen. Eigenlijke tuinen, waarin suikerriet, pinang, klappers enz. geteeld worden, bevinden zich nu eens op het erf, dan weer elders in de gampong. Het erf is door een flinke heining omgeven, die met een deur uitkomt op het smalle gampongpad, en dit laatste leidt door de gampong heen naar den grooten weg, die door of langs rijstvelden, tuinen en vlakten de eene gampong met de andere verbindt. Ook de geheele gampong is met een heining omgeven. Een goede heining bestaat gewoonlijk uit twee rijen heesters, somtijds met dorens.

Op het erf vindt men den waterput, waaruit de vrouwen met emmers van bladscheeden van pinang het water putten voor huiselijk gebruik, waar zij huisraad en kleederen wasschen en zich baden, voor zoover aanzienlijke Atjehers dit noodig achten.

De ruimte onder het huis dient tot bewaarplaats van velerlei zaken; daar huizen ook de honden. Waar die ruimte in den regentijd wel eens onder water komt te staan, bewaart men den rijstvoorraad natuurlijk binnenshuis. Koeien en buffels worden in afzonderlijke stallen ondergebracht.

* * *

Het familieleven in Atjeh vertoont nog vele sporen van een vroeger matriarchaat of moederrecht. De kinderen blijven het huis of de gampong der moeders steeds als de hunne beschouwen; de dochters blijven ook na hun huwelijk in het moederlijk huis of krijgen een huis in de onmiddellijke nabijheid. De zoons, die getrouwd zijn, heeten wel „huiswaarts" te keeren tot hun vrouwen, maar blijven, afgezien van die bezoeken, toch burgers van de gampong der moeder, waar zij dan, evenals alle mannen, wier eigen vrouw niet in de gampong woont of die niet getrouwd zijn, in de *meunatah* hun nachtverblijf houden, een gebouwtje zonder kamers bij den ingang der gampong.

Zoo vindt men dus als naaste verwanten, die in elkanders nabijheid wonen, veelal de afstammelingen van één vrouw in de vrouwelijke lijn, terwijl men de afstammelingen van één man in verschillende dorpen verstrooid zal vinden. Evenwel wijst dit verschijnsel op vroegere verhoudingen, die tegenwoordig niet meer erkend worden door de heerschappij van het vaderrecht. Want spreekt men toch van een familie in den uitgebreidsten zin des woords, van een geslacht, dan bedoelt men daarmede de nakomelingen in mannelijke lijn van één man, hoe ver hun woningen ook uit elkander liggen. Dit patriarchale beginsel is reeds zeer oud in Atjeh.

Het Atjehsche volk kan daarnaar verdeeld worden in kawoms of geslachten, wier geslachtslijst, in de mannelijke lijn nagegaan, op denzelfden stamvader uitkomt. Deze indeeling is een oudere patriarchale, welke tegenover de territoriale indeeling staat. En hoewel de laatste reeds langen tijd heeft bestaan, vindt men van de indeeling naar geslachten nog genoegzame sporen. Vooral in die deelen des lands, waar de staatkundige ontwikkeling het verst achter bleef, vindt men die overblijfselen der kawoms of geslachten nog het best bewaard, doch zij neigen ten ondergang.

De indeeling der Atjehers heeft thans een territoriaal karakter. De kleine territoriale eenheid boven huis en erf is de *gampong* (Maleisch *kampong*) of het dorp. De gampong bestaat uit erven, gezamenlijk door een heining omsloten en door paden gescheiden.

Oudtijds heeft vermoedelijk de gampong een kawom of een deel daarvan uitgemaakt, die zich alleen door huwelijk met vrouwen binnen de eigen omheining of op zijn hoogst met vrouwen van naburige kawomgenooten uitbreidde. Zoodra echter de hoofden of vorsten tot gezaghebbers over de bewoners van een zeker gebied werden, zonder onderscheid van afkomst, en hiermede de samenwoning van afstammelingen van verschillende geslachten in één dorp gepaard ging, welke zich later uitbreidde door wederzijdsche huwelijken, loste de geslachtsboom zich op en moest het geslachtshoofd plaats maken voor het dorpshoofd. Wel bleven er nog oude gewoonte-wetten, aan de geslachts-indeeling ontleend, bestaan, wanneer zij niet tegen de nieuwe instellingen indruischten, maar allengs sleten deze ook af onder den invloed van het zich uitbreidende gampongs-verband.

De gampongs of dorpen staan als groepen weder met elkander in nadere betrekking en vormen grootere territoriale eenheden. Op de gampongs volgt dan de *moekim.* Moekim is een Arabisch woord, dat eigenlijk *ingezetene* van een plaats aanduidt. De Mohammedaansche wet, naar de ook in Atjeh gehuldigde Sjafitische school, leert, dat voor de geldigheid van een Vrijdagsdienst de aanwezigheid van op zijn minst 40 mannelijke, vrije, meerderjarige moekims (eig. moeqim's) vereischt wordt. Ontbreekt er iets aan dit veertigtal, dan moeten de aanwezigen, in plaats van den Vrijdagsdienst een gewone dagelijksche middag-godsdienstoefening houden. Op plaatsen, waar men niet op een veertigtal moekims kan rekenen, richt men zich dus in het geheel niet voor den Vrijdagsdienst in; vandaar dan ook, dat in de gampong-bedehuizen het vereischte apparaat voor dien dienst niet aanwezig is.

De Moslemsche wet eischt echter van ieder mannelijken, meerderjarigen, vrijen geloovige, dat hij opga tot den Vrijdagsdienst, als die binnen zekeren afstand van zijn woning gehouden wordt. Om nu de gelegenheden voor den Vrijdagsdienst te vermeerderen, werden in Atjeh na de invoering van den Islam eenige gampongs, welke niet te ver uiteengelegen waren, om ze voor de wetsbepalingen te vereenigen, verbonden tot één „Vrijdagskring". Zooveel mogelijk in het midden werd dan een moskee gebouwd. Deze kringen, waarvan de bewoners naar dezelfde moskee gaan, en die iets overeenkomen met hetgeen wij „kerspel" noemen, werden in Atjeh alle *moekims* genoemd. Sommige dier moekims, welker gampongs zoover mogelijk uiteen liggen en die uit een vrij aanzienlijk aantal gampongs bestaan (enkele uit 10—12) zouden beter *district* genoemd kunnen worden; andere, waarvan de gampongs zich meer als naburige wijken voordoen en het in Atjeh normaal getal van 4 niet te boven gaan, zou men Atjehsche *steden* kunnen noemen.

De Moekimhoofden hadden aanvankelijk geheel of grootendeels een godsdienstige taak te vervullen; zij zorgden, dat aan Allah's wet de hand werd gehouden en dat bovenal de ritueele voorschriften van den Islam niet verwaarloosd werden. Hun ambtsnaam was *imeum* (Arab. *imam*).

De Atjehsche moskee is van planken gebouwd; zij rust niet op stijlen, maar op een verheven fondament en is van een steenen nis voorzien; naast die nis vindt men den predikstoel. Enkele moskeeën staan als hoofdmoskeeën bekend.

De aanvankelijk geestelijke moekimhoofden hebben zich langzamerhand wereldlijk gezag aangematigd en beschouwden zich weldra als vrije hoofden, zonder eenig godsdienstig karakter. Sommigen brachten het tot de zelfstandigheid van oelèëbalang. Met de moskeeën, die aanvankelijk de reden van hun bestaan uitmaakten, bemoeien zij zich in het geheel of bijna niet. In Atjeh wordt algemeen door de geestelijken geklaagd over het gebrek aan belangstelling in den openbaren eeredienst; als een moskee in verval geraakt, kost het veel moeite, de noodige fondsen en werkkrachten tot herstel bijeen te brengen.

De eigenlijke heeren des lands in Atjeh zijn de *oelèëbalangs*; zij worden in de boeken, zoowel als in de gesproken taal de *radja's* van hun gebied genoemd. De naam oelèëbalang beteekent krijgsoverste; niet onwaarschijnlijk werd hun die gegeven door een der machtigste havenkoningen, die trachtte hen tot zijn ondergeschikten te maken, hun het bevel over de strijdbare mannen in hun gebied te laten, maar het koningschap allengs voor zichzelf te monopoliseeren. Dit is echter niet gelukt, want nog altijd zijn de „oelèëbalangs" bestuurders, rechters en krijgsoversten in hun gebied en zij erkennen feitelijk geen hooger gezag.

Het gebied van den oelèëbalang heeft in het Atjehsch geen eigen naam, met moekim of gampong te vergelijken; bij ons heeft de naam *oelèëbalangschap* burgerrecht verkregen, terwijl de Atjehers spreken van *het land van den oelèëbalang X of Y* of van *„de zoo en zooveel moekims"*.

De „oelèëbalangs" zijn in Atjeh tot confederaties gekomen, tot vereenigingen, die men *sagi's* noemt. Hoewel die vereenigingen in de Atjehsche aanteekeningen aan een vrouwelijken Sultan worden toegeschreven, is toch hun ontstaan aldus niet waarschijnlijk, maar moet dit misschien in dien zin opgevat worden, dat onder een zwak vrouwenbestuur, hetwelk door de oelèëbalangs bevorderd werd, omdat zij dan beter hun macht konden ontwikkelen, de sagi's tot invloed kwamen bij de bestuursverwisseling en dus als het ware bondgenootschappen vormden. Zulke confederaties hadden behoefte

aan een hoofd en wezen daartoe den machtigsten en invloedrijksten oelèëbalang uit hun midden aan, en zulk een „panglima sagi" had alleen in die zaken gezag, waar gemeenschappelijke belangen behartigd werden. Alle macht in Atjeh is bovenal persoonlijk; men erft een rang, maar of men daardoor invloed zal uitoefenen, hangt af van individueele hoedanigheden.

* * *

In de officiëele Maleische stukken over Atjeh, zoolang de geschiedbronnen van dit land spreken, wordt steeds van *koningen* gewag gemaakt, die *Sultans* genoemd worden. De Atjehers spreken echter van *radja Atjeh* en noemen hun vorsten overigens in den derden persoon *poteu*, d. i. Onze Heer en in den tweeden *harab meulia*, d. i. letterlijk: heerlijkheid zij toegewenscht. Deze uitdrukking heeft echter geheel de beteekenis van een pronomen verkregen, gelijkstaand met „Uwe Majesteit" enz.

Welke was de beteekenis van den Sultan? Wij zeiden reeds, dat hij een koning was in een havenstad, een oeléëbalang, die zich met een schijn van macht over zijn ambtgenooten in het binnenland tevreden stelde, maar naar buiten als *de Sultan* schitterde. Dit was zelfs het geval in den bloeitijd van het Rijk van Atjeh. De Sultans waren meestal tevreden, als zij van de vele binnenlandsche potentaten geen last hadden, en het gedeelte der benedenlanden, dat zij als eigenlijken zetel van hun gezag direct bestuurden, was niet bijzonder groot. Zelfs dat kleine terrein werd in den tijd van verval meerendeels aan hun direct gezag onttrokken. Terwijl toch enkele gampongs, waar òf vele vreemdelingen òf volgelingen en slaven van de Sultans woonden, min of meer in eigen beheer van de vorsten bleven, werd het grootste gedeelte van het gebied om den Dalam heen, ongeveer 24 gampongs, als het gebied der hoofdmoskee door een panglima bestuurd. Hierdoor was de Sultan meer in schijn dan in werkelijkheid de machthebbende, al was het hofceremoniëel soms ook schitterend voor den havenkoning. Bij de keuze van een nieuwen Sultan, die meermalen door een oorlog tusschen de verschillende partijen beslist werd, gaf de steun van de ware machthebbers in de sagi's den doorslag, zoodat het sultanaat feitelijk onder hun voogdij kwam. Bij de plechtige inhuldiging van een nieuwen Sultan vervulden de eigenlijke sultans-oeléëbalangs min of meer de rol van ceremoniemeesters, terwijl de kali's en oelama's als het ware het huwelijk van den radja met zijn land inzegenden.

Hetgeen er omtrent de regeering en handelwijze der Sultans bekend werd, was niet zeer verkwikkend. De vorstentelgen van het hof achtten zich boven alle rechten en wetten verheven, leidden dikwijls een woest, immoreel leven en namen hun onderdanen af, wat zij wenschten. De dood was een lichte straf voor verzet tegen hun willekeur. De dochters van den kleinen man werden aan hun wellust opgeofferd en de gevolgen van zulk concubinaat werden kunstmatig vernietigd. En tegenover de wanbedrijven der vorsten en prinsen stond de bevolking machteloos. Nog minder dan tegen oeléëbalangs en andere hoofden zou iemand tegen hen hulp vinden, om van hun zijde ondervonden persoonlijk onrecht op de gebruikelijke wijze, d. i. door weerwraak, uit te delgen.

* * *

De intellectueele ontwikkeling der Atjehers staat niet hoog. De meest eenvoudige rekenkunstige opgaven kunnen in den regel niet uit het hoofd worden opgelost en zij moeten tot alle mogelijke hulpmiddelen hun toevlucht nemen, om te weten, welke som ontvangen of betaald moet worden. Om eenvoudige wetten uit den Koran ter bepaling van den graad van bloedverwantschap, waarin een huwelijk mag plaats hebben, toe te passen, heeft de Atjeher de hulp noodig van een Arabier, Klingalees of Maleier. De oelèëbalangs kunnen slechts voor een klein gedeelte schrijven en lezen kunnen de meesten slechts zeer oppervlakkig. Zij zijn daarom verplicht, alles aan den krani of een schrijver over te laten, meestal een Klingalees, Arabier of Maleier, lieden, die niet zelden misbruik van vertrouwen maken.

Evenwel, al wordt de opvoeding geheel verwaarloosd, toch ontbreekt het den Atjehers niet aan bevattingsvermogen. Men vindt onder hen lieden, die lezen noch schrijven kunnen, en die toch hun zaak met een zeggingskracht weten te bepleiten,

die buitengemeen is. Een hooge graad van geslepenheid en spitsvondigheid komt hun oratorisch talent te hulp.

Op politiek gebied heeft de slimheid der Atjehers ons reeds dikwijls parten gespeeld. Een Atjehsch hoofd, dat zijn onderwerping komt aanbieden of diensten wil bewijzen, heeft meestal daarmede nevenbedoelingen. Toekoe Oemar heeft daarvan bewijzen gegeven. De staatsleer, welke aan Macchiavelli wordt toegeschreven, vindt bij hen ruime toepassing. Het Atjehsche hoofd, dat zich onderwerpt, weet, dat hij voordeel hiervan heeft, en hij onderwerpt zich, zoolang het voordeel duurt. Zoolang zijn de eeden voor hem bindend.

Natuurlijk is er groot verschil in ontwikkeling op te merken, naarmate de Atjehers meer of minder met vreemd bloed gemengd zijn. De Atjehers met Arabisch en Klingaleesch bloed in de aderen gelden voor geslepener, vooral in handelszaken, dan de overigen; zij, die uit een vermenging van Maleiers of Javanen geboren zijn, gelden voor bescheidener en zijn beschaafder van vormen. De lieden uit de bovenlanden gelden over 't geheel voor dom, onbeschaafd.

De algemeene indruk, dien de Atjehers, zelfs bevriende, bij nadere kennismaking op ons maken, is, dat zij niet te vertrouwen zijn. Dit wordt ook getuigd van hun onderlinge verhoudingen. De eene Atjeher vertrouwt den anderen niet; de man zelfs niet eens zijn eigen vrouw en kinderen. De Atjeher, die zoo weinig vertrouwen heeft in anderen, is daardoor ook steeds gewapend. Binnen de linie van het Nederlandsch gezag is dit wel verboden, maar daarbuiten vergeet hij zijn wapen niet. Kleine veeten zelfs worden door de wapenen beslecht en een beleediging laat de Atjeher niet ongewroken.

Bij het beoordeelen dezer karaktertrekken mag men niet uit het oog verliezen, dat de Atjehers reeds gedurende vele geslachten aan onzekerheid ten prooi en thans gedurende vele jaren in formeelen oorlog zijn, omstandigheden, welke niet gunstig werken op het karakter van een volk.

Verder mag men er op wijzen, dat de Atjeher, wat arbeidzaamheid betreft, uitmunt boven vele volken van den Archipel. Hierdoor zeker is Atjeh in vroeger eeuwen tot zulk een rijkdom gekomen, zoodat het eeuwen lang als het rijkste en machtigste land beschouwd werd. De Atjeher weet uit den bodem te halen, wat er in zit.

Is de Atjeher moedig? Kenners van het volk beantwoorden die vraag bevestigend. Voor de zaak, die zij als heilig beschouwen, te sterven, is hun geen bezwaar. Maar een andere karaktertrek is hun diefachtigheid. Verder zijn de Atjehers wreed; het lijden van anderen wekt geen gevoel van medelijden in hen op.

Naast die eigenschappen valt hun gastvrijheid sterk in het oog. Ieder vreemdeling, die een gampong doortrekt, heeft het recht, om een klappertuin binnen te loopen en zich, als hij dorst heeft, drie jonge klappers, doch niet meer, toe te eigenen. Dit geldt niet voor diefstal.

Echtelijke liefde is weinig bij hen bekend; de verhouding tot de vrouw is niet veel anders dan die tot een concubine, die de man houdt, zoolang het hem goeddunkt, meestal niet langer dan zijn cynische lust dit vraagt. Toch vindt men er enkele bewijzen van ware ouderliefde.

* * *

Thans nog iets over het huwelijk.

De meisjes trouwen in Atjeh zoo jong, als wellicht in geen ander Mohammedaansch land van den Indischen Archipel.

Wel vindt men overal gevallen, dat kinderen formeel met elkander in den echt verbonden worden, maar de feitelijke voltrekking des huwelijks wordt dan uitgesteld tot later. Zulke gevallen komen ook in Atjeh voor; men zegt dan „dat de man nog slechts getrouwd is, maar niet thuiskomt."

In Atjeh worden echter ook meisjes van 8—10, ja, zelfs van 7 jaren, aan hun echtgenooten, ook al zijn dat volwassen mannen, feitelijk overgegeven. Deze adat is zoo algemeen, dat iemand, wiens dochter op den leeftijd van 8 à 10 jaren nog niet haar slaapstede nu en dan met haar man deelt, zich hierover ernstig bezorgd maakt, tenzij er bijzondere oorzaken in het spel zijn.

Soms heeft het huwelijk later plaats. Als bijv. het meisje de dochter is van een

sayyid (zie deel II, pag. 54), vindt deze, die alleen aan een sayyid tot vrouw mag gegeven worden, niet altijd direct een echtgenoot, daar deze Moslemische adel niet talrijk vertegenwoordigd is in Atjeh.

De Atjehers beweren, dat die vroege huwelijken de vrouwelijke schoonheid en kracht langer bewaren, iets, wat niet algemeen zal worden toegestemd.

Als een meisje den naar Atjehsche zeden erkenden huwelijksleeftijd bereikt heeft en zich nog geen candidaten hebben opgedaan voor het huwelijk, schrijft men dit daaraan toe, dat zij aan eenig deel van haar lichaam iets *malang* heeft, iets, dat haar voorspoed in den weg staat. Uit de cijferwaarde der aanvangsletters van haar naam wordt nu berekend, welk lichaamsdeel de schuld draagt. Staat dit vast, dan legt men het meisje op gepelde rijst, steekt even met een gouden naald in het bedoeld lichaamsdeel, zoodat er eenig bloed uit vloeit, dat men met behulp van een weinig boomwol opvangt. Dit watje wordt in een ei gesloten, waaruit men eerst een gedeelte van den inhoud heeft laten wegloopen. Een weinig haar en eenige stukjes nagel van het meisje doet men in een jong klapperblad en werpt eindelijk al die zaken in het snel vlietend water der nabijzijnde rivier. Dit is een der meest gebruikelijke methoden, om de „malang" te verwijderen. Doch soms maakt men ook gebruik van de methode, om een versleten broek der ongelukkige in een rivier of op een driesprong te werpen. Zooals op vele plaatsen, zijn ook hier oude vrouwen de vertrouwde raadgeefsters in een dergelijk geval.

In Atjeh geldt de Mahomedaansche wet, dat niet dan in den uitersten nood een vrouw mag huwen met een man beneden haar stand. Om die reden worden ook zelden de dochters der Atjehers uitgehuwelijkt aan een vreemdeling, tenzij die lang in het land gewoond heeft.

De jonge man in Atjeh is gewoonlijk 16—20 oud, als hij voor de eerste maal in het huwelijk treedt. De huwelijksaanvrage gaat van hem uit; de op West-Java veel voorkomende gewoonte, dat de vader van een jong meisje zich een schoonzoon gaat zoeken, schijnt hem absurd. „De put gaat nooit zelf den emmer zoeken," zegt hij.

Na eenige vertrouwelijke besprekingen der ouders van beide zijden wordt de eerste stap officieel verricht door een tusschenpersoon.

Die tusschenpersoon, hoewel slechts gewone handlangersdiensten verrichtend, is zeer gezien, en men beschouwt zijn taak als een post van vertrouwen. De adat wijst hem daarvoor een zeker loon toe. Hij moet in stand en rang de gelijke zijn van den bruidegom, moet de vormen van het intieme verkeer volkomen beheerschen en zijn welsprekendheid kunnen aanwenden.

De aanvrage wordt meestal voorafgegaan door de noodige berekeningen omtrent geluk en ongeluk; enkelen echter stellen alle berekening ter zijde en vertrouwen alleen op Allah. De dag, waarop de tusschenpersoon zijn eerste bezoek zal brengen, is het resultaat van nauwkeurige berekening. Met veel welsprekendheid en volgens vaste vormen wordt er thans onderhandeld, en als de uitslag gunstig is, keert hij terug naar den jongeling en noodigt hem uit, het meisje te bezoeken en het verlovingsgeschenk te doen brengen, ten bewijze, dat de verloving van kracht is.

Nadat de ouders van beide zijden verlof gevraagd en verkregen hebben bij het gampongbestuur, daar het huwelijk mede een zaak is van de gampong, kan eerst de sluiting van het huwelijk voortgang hebben. Dat het huwelijk een gampongszaak is, blijkt ook hieruit, dat geen der bloedverwanten van den candidaat-bruidegom, maar de keutjhi en de teungkoe, d. i. de vader en de moeder van het dorp, benevens eenige ouderlingen het verlovingsgeschenk aanbieden, terwijl dit ten huize van en namens de bruid in ontvangst wordt genomen door den vader en moeder en eenige ouderlingen van haar gampong.

Tusschen schoonzoon en schoonouders bestaat in Atjeh een zeer eigenaardige verhouding, die misschien als een rudiment van vroegere maatschappelijke toestanden is te beschouwen. Dit vangt reeds aan bij de verloving. Noch de verloofde man, noch zijn ouders mogen gedurende den verlovingstijd het huis der ouders van het meisje betreden. Op zijn hoogst kan een sterfgeval aanleiding geven tot een uitzondering op dien regel. Alle verkeer tusschen den schoonzoon en zijn schoonouders wordt als onbetamelijk aangemerkt; deze regel geldt in Atjeh nog ten volle.

Hoe dit is vol te houden? Daarvoor bedenke men, dat, al naarmate de welgesteld-

heid der ouders is, zij voor iedere getrouwde dochter een deel van hun huis inruimen, of in het gebrek aan plaats voorzien door uitbouwing of door het zetten van nieuwe huizen op hetzelfde erf. Wanneer de schoonzoon dan zijn vrouw bezoekt, „tehuis komt”, zooals het heet, dan bemerkt hij niets van zijn familie. Om de aanraking te vermijden en zijn komst te melden, duidt hij die door luid, langdurig kuchen aan, en zoo vindt hij, die er niet tegenwoordig behoeft te zijn, gelegenheid, zich uit de voeten te maken. Dit gekuch is de eenige gedachtenwisseling tusschen schoonzoon en schoonouders.

* * *

Wij kunnen niet stilstaan bij alle bijzonderheden uit het leven der Atjehers, doch willen nog iets mededeelen omtrent hun spelen en vermaken. Wie het leven van dit volk in nadere bijzonderheden wil leeren kennen, ga te rade met de boeken van Snouck Hurgronje en Jacobs.

Boven de wiegen der kleine kinderen hangt men in Atjeh allerlei van papier geknipte voorwerpen, die door hun kleur en beweging de oogen van den zuigeling boeien en hem hypnotiseeren. Rood gekleurde, gekookte eieren, die met een stokje doorstoken zijn, waaraan van boven papieren sieraden zijn bevestigd, doen daarvoor dienst.

Jongens spelen veel met tollen; houten, van maaksel als de onze, een bromtol van een vrucht, die met een spilletje doorstoken is. Vliegers oplaten is een liefhebberij voor oud en jong; kinderen hebben eenvoudige, ouderen fraai bewerkte. Verder heeft men er een werpspel met klapperdoppen, een soort bikkelspel met steentjes, vooral voor meisjes, terwijl dezen ook gaarne huishoudinkje spelen en met poppen in de hand loopen.

Jongens krijgen nabootsingen van wapens tot speeltuig; zwaarden van klapperbladstelen en palmbladstelen. Vroeger werd er „oorlogje” gespeeld: jonge knapen, liefst van verschillende gampongs, voerden worstelgevechten uit. Ter inleiding daarvoor werd opzettelijk twist gezocht en in die kinderoorlogjes vloeide soms werkelijk bloed.

Verschillende balspelen, verstoppertje en krijgertje, raadselspelen, waarbij men iets moet raden, hinkebaan, ziedaar nog eenige van de talrijke spelen, waarmede de Atjehers zich vermaken. Daarbij komen nog onderscheidene hasardspelen, waarbij op de eenvoudigste wijze als „kruis of munt” om geld gedobbeld wordt. Hoewel de Islam de hasardspelen verbiedt, stoort men zich op Atjeh daaraan niet; de meeste hoofden en de groote massa des volks achten geen feestvreugde volkomen, wanneer er niet gedobbeld wordt.

Onder den algemeenen naam van dobbelarij verstaan de Atjehers ook de algemeen bij hen zoo geliefde talrijke soorten van dierengevechten, waarbij men ook om voordeel laat vechten, minder om de eer der overwinning. Vele hoofden verkwisten het grootste gedeelte van hun tijd aan opkweeking hunner vechtdieren. De vechtstier of buffel en het vechtram hebben hun afzonderlijken stal, die steeds goed wordt schoon gehouden, en men laat ze daar niet uit dan om, aan een touw geleid, een wandeling te maken of hen bij wijze van proef hun krachten eens te laten meten met andere. Het dieet wordt zorgvuldig geregeld en men behandelt ze met inwrijvingen der huid en geneesmiddelen. Bereidt men ze op een aanstaand gevecht voor, dan wordt er geregeld bij hen gewaakt, en de overigens luie hoofden staan gaarne meermalen in den nacht op, om te gaan zien, of hun dienaren wel behoorlijk voor de dieren zorg dragen. Rammen laat men dan bij wijze van gymnastiek geregelde wandelingen in versnelden pas maken, en af en toe stelt men ze aan de hitte van een houtvuur bloot, om ze het overtollige zweet te doen uitzweeten, zooals men zegt. Geen Atjeher besteedt aan de reinheid, het dieet, de rust en de vermaken van zijn kind een zorg, die met de nauwgezette opvoeding dezer vechtdieren is te vergelijken.

De groote, formeele dierengevechten houdt men in „glanggango” of perken, waarvoor men ruime vlakten uitkiest. Verscheidene dagen voor de groote gevechten hebben de partijen overeenkomsten getroffen; elk brengt bij het sluiten van het contract zijn vechtdier mede, om dit in tegenwoordigheid van de tegenpartij te vertoonen, en wanneer men het over den inzet eens geworden is, worden beide dieren symbolisch tot elkanders toekomstige vijanden gestempeld, door ze even met de koppen tegen

elkander aan te laten loopen, of, als het vogels betreft, elkander te laten pikken. De dieren zijn na deze handeling aan elkander „verloofd", en de eigenaren hebben „ingezet."

* * *

Omtrent de oude geschiedenis van Atjeh is weinig bekend. De Nederlanders bezochten dit land het eerst in 1599. Toen de gebroeders Cornelis en Frederik de Houtman hier aankwamen, regeerde in Atjeh de Sultan Alaoe'd-din Sjak, die zich van lagen rang tot bevelhebber van het leger had weten te verheffen en den wettigen vorst van troon en leven had beroofd, om zijn plaats als Sultan in te nemen. Deze vorst ontving de Nederlandsche kooplieden aanvankelijk vriendschappelijk, omdat hij het belang van den handel voor zijn volk terecht inzag. Om deze reden had hij vroeger de Portugeezen in het land gelokt, die toen al met Atjeh in handelsverkeer stonden.

Daar de Portugeezen in de Hollandsche kooplieden gevaarlijke concurrenten zagen, strooiden zij allerlei lasterlijke verzinsels omtrent dezen uit, en op 1 Sept. 1599 werd een verraderlijke aanval op de schepen gedaan, waarbij Cornelis de Houtman en tal van anderen vermoord werden, terwijl Frederik de Houtman en anderen, die zich op het land bevonden, gevangen genomen werden. Dit was de eerste vijandelijkheid tusschen Nederlanders en Atjehers.

In 1600 werd een tweede scheepsmacht door de Nederlanders onder Van Caerden naar Atjeh gezonden, om handelsbetrekkingen aan te knoopen, welke evenmin in vrede afliepen. Portugeesche invloed mocht hierbij niet ontkend worden. In 1601 waagden zich weder een viertal Hollandsche schepen in Atjeh, en daar de Portugeezen thans in ongenade gevallen waren, werd de kans voor de Hollanders beter. De Sultan zocht in hen thans bondgenooten tegen de Portugeezen, en Frederik de Houtman werd uit zijn gevangenschap in Atjeh verlost.

Wij gaan de verdere betrekkingen van de Compagnie met Atjeh niet na; het is voor ons doel voldoende, als wij zeggen, dat de verhouding, hoewel afwisselend en niet bepaald vertrouwelijk, toch meesttijds wel van dien aard was, dat de Compagnie er handel kon drijven en een groote hoeveelheid peper uit Atjeh, het echte peperland, in den handel bracht.

Sedert het begin dezer eeuw was Atjeh ten prooi aan binnenlandsche onlusten, een gevolg van geschillen over troonsopvolging. Onder dien toestand leed het land zeer. Engeland, dat in 1814 wel de koloniën aan Nederland had teruggegeven, maar nog eenige jaren op Sumatra de Engelschgezinde politiek wist te doen zegevieren, zag die onrust in Atjeh gaarne, omdat zij aanleiding gaf tot vreemde tusschenkomst. Daarom besloot het, hier invloed op den loop der zaken uit te oefenen. Het erkende in 1819 Djuuhar, een der kroonpretendenten, als Sultan, sloot een contract met dezen, volgens hetwelk de Engelschen met uitsluiting van alle andere natiën zich in Atjeh mochten vestigen, en tevens werd hierbij bepaald, dat de Sultan met geen anderen Staat, tenzij met toestemming van Engeland, een verdrag mocht sluiten.

In 1824 kwam er een verdrag tusschen Nederland en Engeland tot stand omtrent de verhouding tusschen beide op Sumatra. Hierin werd bepaald, dat men elkander ten opzichte van den handel de meest mogelijke vrijheid zou gunnen, zoodat het Britsche verdrag van 1819 veranderd werd in een eenvoudige schikking voor de gastvrije ontvangst. In de schriftelijke toelichting op dit tractaat verbond Nederland zich te zorgen, dat *handel en zeevaart veilig op Sumatra zouden kunnen plaats hebben*, doch tevens, dat men de *onafhankelijkheid van het grondgebied van Atjeh zou eerbiedigen.*

Deze bepalingen brachten het Nederlandsche Gouvernement spoedig in moeielijkheden. De veiligheid van handel en zeevaart langs de kusten van noordelijk Sumatra maakte het optreden der Europeanen noodzakelijk, doch de beperkende bepaling in het verdrag van 1824 verbood elk optreden tegen Atjeh, waardoor de zelfstandigheid van dit rijk kon worden aangetast. Botsingen konden dan ook niet uitblijven. De Atjehers vereenigden zich met de *Padri's*, de Wahabietsche secte van den Islam (zie deel II, pag. 41), die in Midden-Sumatra veel invloed verkregen en het Nederlandsch gezag bestreden in een strijd, die als de *Padri-oorlogen* bekend staat. Verder

verontrustten de Atjehers de kustwateren door hun rooftochten, en in 1865 kwam het zelfs tot een strijd tusschen onze marine en eenige Atjehsche vrijbuiters. Vooral van Britsche kooplieden kwamen klachten in over de onveiligheid van den handel, en het verdrag van 1824 belette Nederland, om hier met kracht op te treden.

Het verdrag van 1872 met Engeland gaf Nederland de handen vrij op Sumatra, om het staatkundig gezag uit te breiden. Maar hierdoor was ook aan Nederland de verplichting opgelegd, om een eind te maken aan de onzekerheid te Atjeh. En weldra moest het wel op een oorlog uitloopen. Den 26en Maart 1873 werd door Nederland formeel de oorlog aan Atjeh verklaard, die met veel afwisseling van stelsel en taktiek van onze zijde nog in onzen tijd voortduurt. Nog altijd is slechts een gedeelte van het land der Atjehneezen feitelijk Nederlandsch gebied; terwijl op de kusten de Nederlandsche vlag over 't geheel wappert en Nederlandsch bestuur is ingevoerd, komen in het binnenland de Atjehers nog voortdurend met het Nederlandsch gezag in botsing. Daar wij geen geschiedenis beschrijven, mogen wij hierbij niet stilstaan; het bovenstaande wijst slechts enkele der hoofdfeiten aan. Wie den Atjeh-oorlog wenscht te leeren kennen, verwijzen wij naar het werk van den heer E. B. Kielstra, *Beschrijving van den Atjeh-oorlog.*

De eigenlijke Maleiers.

De eigenlijke Maleiers, die zich bij dien naam noemen, de Maleische taal spreken en een gemeenschappelijk gevoel van raseenheid bezitten, maken slechts een klein gedeelte uit van de volken, die te zamen tot het Maleische ras gerekend worden (zie pag. 5). De eigenlijke Maleiers worden in compacte menigte alleen op het schiereiland Malakka en in het binnenland van Sumatra aangetroffen. Elders zijn zij verstrooid en worden zij als emigranten beschouwd.

Een overlevering fabelt, dat de eigenlijke Maleiers van Sumatra afkomstig zouden zijn. Een zekere Sri Tri Boewana, volgens de legende een afstammeling van Alexander den Groote, zou met eenige volgelingen Palembang hebben verlaten en den grond tot het beroemde Singapoera gelegd hebben. Door den vorst van Madjapahit daarna verdreven, vestigde de bevolking zich op het Maleische schiereiland en stichtte hier Malakka. Van uit dit schiereiland gingen er volkplantingen naar andere eilanden, o. a. naar de kusten van Borneo en elders, welke omstandigheid niet weinig bijbracht tot de verbreiding van den Islam.

De naam Maleiers moet, volgens v. d. Tuuk, afkomstig zijn van hun overgang tot den Islam. Hun stamgenooten, die aan den ouden godsdienst getrouw bleven, noemden hen *wong malajoe* d. i. overloopers. Thans is de naam bijna synoniem met dien van „Moslem" te beschouwen, en voor de westkust van Borneo staat hij gelijk met *kustbewoner*.

Evenwel wordt de overlevering, dat het stamland der Maleiers in Menangkabau of het Palembangsche moet gezocht worden, niet algemeen aangenomen en met meer grond misschien wordt het schiereiland Malakka als dat stamland beschouwd. De emigratie van Menangkabau en Palembang zou dan op latere gebeurtenissen wijzen.

De Maleiers op Sumatra vertoonen uit den aard der zaak verschillen in lichaamsuiterlijk en karakter, al naar de verschillende groepen. Wij kunnen ons daarmede hier niet bezighouden en gaan niet verder dan een algemeene schets te geven van de eigenlijke Maleiers.

De huidkleur der Maleiers is licht, roodachtig bruin, een tint, die bij velen in een olijfkleur of geelbruin overgaat; over 't geheel zijn de bewoners der hooglanden het minst donkerkleurig; onder de jongeren ziet men zelfs velen, wier wangen met een blos prijken. Het hoofd is plat en breed, het haar grof, zwart en sluik. Een baard zal men meestal bij de mannen vruchteloos zoeken; ook de overige lichaamsbeharing is zeer dun. Over 't geheel is de Maleier kleiner dan de Europeaan, middelmatig van lengte, sterk van lichaam, met een ontwikkelde borst, kleine voeten en handen en een breed, plat gelaat, een middelmatig hoog vóorhoofd en uitstekende wangbeenderen. De zwarte of bruine, een weinig schuin-staande oogen zijn een sieraad voor den Maleier. Om den glans der oogen beter te doen uitkomen, wordt door jongelieden in Rawas en Lebong vrij algemeen, in de Padangsche Bovenlanden echter

zeldzamer, de rand der onderste oogleden blauw geverfd. Verder kenmerken de Maleiers zich door een kleinen, platten neus, met breede neusvleugels en wijde neusgaten, een grooten mond en dikke lippen. Veerkrachtig en los is de gang der mannen; die der vrouwen, vooral in de zuidelijke Padangsche Bovenlanden, is meer log en traag; zij plaatsen de voeten sterk binnenwaarts. Dit sluit echter volstrekt niet in, dat de vrouwen er onbehagelijk uitzien; de heer Van Hasselt zag er vele jonge vrouwen en meisjes met eeninnemend, lieftallig uiterlijk, terwijl de Koeboe-vrouwen zonder uitzondering als met goedige gelaatstrekken worden beschreven. Aldus wordt het uiterlijk der Maleiers gekarakteriseerd.

Bij de Maleiers bestaat ook de gewoonte om zich de tanden te laten vijlen. Als de jongeling (of het meisje) daartoe het voornemen heeft, geeft hij hiervan kennis aan de ouders, en als hij godsdienstonderwijs ontvangt of bij een baas in de leer is, aan zijn onderwijzer of baas. Op een bepaalden dag wordt de tandmeester, hetzij man of vrouw, gehaald en hem of haar onder aanbieding van betel en pinang verzocht, de operatie te verrichten. Alvorens daarmede te beginnen, laat de tandmeester den patient gebrande papajavrucht kauwen, om, zooals het heet, de tanden zacht te maken. Onderwijl wordt er een net gespreid en de patient legt zich daarop achterover, met een kussen onder het hoofd. Tusschen de tanden wordt een stuk hout in den wijd geopenden mond gestoken, opdat die niet gesloten kan worden. Met een zaagje, een kantigen steen of vijl wordt nu de operatie verricht, eerst aan de boven- en dan aan de ondertanden: de kiezen, die toch niet gezien worden, laat men onbewerkt. De ondertanden worden altijd tot op het tandvleesch afgesneden.

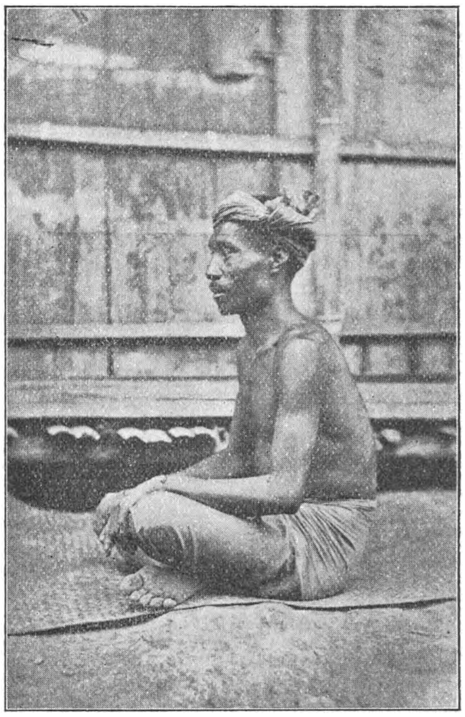

INWONER VAN NAPAL LITJIN (SUMATRA'S OOSTKUST).

Zoodra de pijn van de bewerking der tanden eenigszins begint te verminderen, vangt men aan met ze zwart te maken. De meening, dat de tanden zwart worden door het betelkauwen, is geheel onjuist, zegt Van Hasselt: de weinige Maleiers, die hun tanden ongemoeid laten, hebben ze, niettegenstaande het dagelijksch gebruik van betel, zoo wit als ivoor. Betelkauwen kleurt tandvleesch, tong en lippen hard rood, maar heeft op de tanden geen invloed. Om de tanden zwart te maken, gebruikt de Maleier een smeersel, „badjo" genaamd.

* * *

De kleederdracht der Maleiers loopt sterk uiteen. Niet alleen is het verschil groot tusschen de schamele plunje van den Maleier, die wadend in de modder van de pas ontgonnen sawah zijn karbouw den ploeg doet voorttrekken, en den bonten, rijken dos van den Toeankoe, die achter de bendi van den assistent-resident voortdraaft — contrasten, die wij ook in Europa kennen — maar tusschen deze uitersten ligt een geheele reeks van nuancen in kleeding en sieraden, soms nauw merkbaar verschillend, maar belangrijk voor hem, die met de adat en de daaraan verbonden rechten en plichten bekend is. Want hierdoor wordt de kleeding beheerscht; leeftijd, kunne en stand, woonplaats, bedrijf hebben op de kleedij wellicht minder invloed dan ergens ter wereld.

Het voornaamste in de dagelijksche kleeding der vrouw is de kaijen, een lap van donkerblauw, wit of zwart katoen, langwerpig vierkant van gedaante, die, rondom het lichaam geslagen, op de heupen wordt vastgemaakt en tot de voeten afhangt. Het doek is niet breed, zoodat aan de linkerzijde de beide uiteinden nauwelijks tot elkander reiken en het linkerbeen bij het loopen telkens nagenoeg tot de dij ontbloot wordt; de Javaansche kain pandjang (zie pag. 44) is veel breeder en laat geen opening over. Over deze kaijen dragen de vrouwen uit sommige streken, o.a. uit Soepajang, Siroekam. Alahanpandjang, e. a. gewoonlijk een doek van rood of zwart katoen, die, korter dan de vorige, slechts tot de knieën reikt en *kambèn* of *landjèn* genoemd wordt. Deze beide eenvoudige kleedingstukken worden bevestigd door een derde, een langen, smallen, katoenen lap, 1½ à 2 M. lang, bij wijze van gordel om het middel geslagen en *tjamè* of *kabèpinggang* geheeten. Geen enkele band of knoop is aan deze kleederen te vinden.

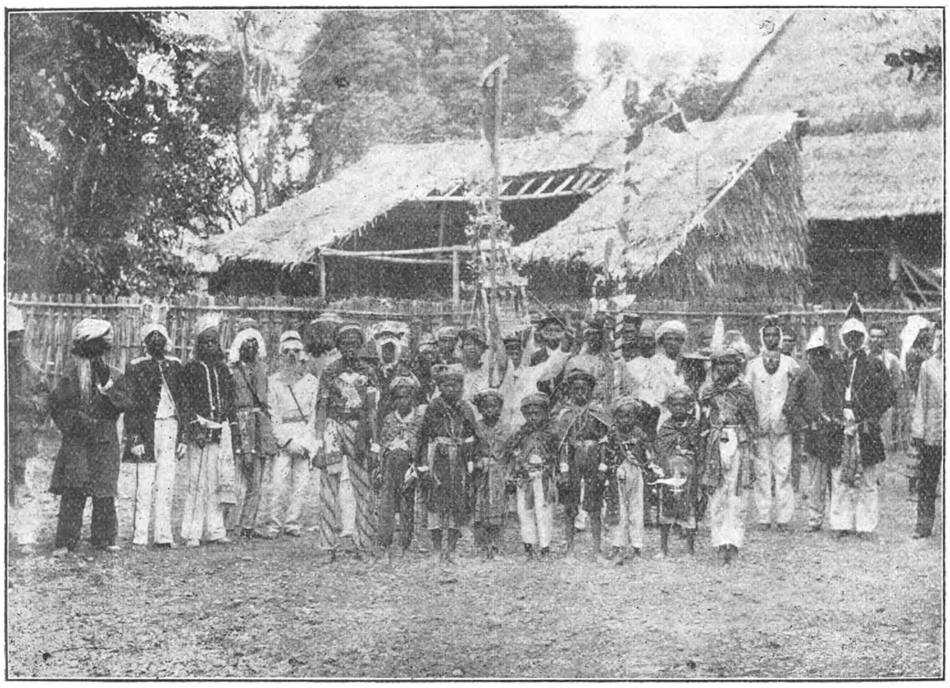

HET HASSAN-HOESSEINFEEST TE PADANG.

Deze kleeding laat bij de vrouwen het bovenlijf onbedekt; alleen bejaarde vrouwen, vooral in het koelere bergland, dragen behalve genoemde kleedingstukken nog een *badjoe*, een soort van hemd met lange, nauwe mouwen, meestal blauw van kleur.

Ten slotte noemen wij nog de *salèndang*, (slendang) een langwerpig stuk doek, drie kwart meter breed en een paar meters lang, dat op verschillende wijzen om het hoofd wordt gewonden en als hoofddeksel gedragen. Men ziet echter ook niet zelden bij de vrouwen onder den arbeid in het veld het hoofd gedekt door een *toedoeëng*, een kegelvormigen hoed van bamboebast, van pandan-bladeren of van de bladscheeden van het bamboe gemaakt. Aldus is ongeveer de dagelijksche kleeding der Maleische vrouwen in Midden-Sumatra; als zij echter ter markt gaan of bezoeken afleggen, wordt er meer zorg aan hun toilet besteed.

Ook aan opschik offeren de Maleische vrouwen. Vooral zijn zij gesteld op het dragen van oorsieraden. De lel der groote, ver van het hoofd staande ooren wordt daartoe

doorboord; in sommige streken maakt men er zulke groote gaten in, dat zij uitgerekt op den schouder afhangt. Ook bestaat hier de gewoonte, de nagels van vingers en teenen kort af te snijden en te verven. De oorhangers hebben een rijke verscheidenheid van vormen. Verder worden armringen en vingerringen gedragen, en in het met geurige oliën gezalfde haar draagt men gaarne gouden versierselen bij feestelijke gelegenheden.

Een fraaie dracht, die men ook in Lebong ziet, is de kroon van goudblad met hooge punten; zoo ook de in de haarwrong gestoken pluim van gouden loovertjes met kwastjes van roode wol, aan de uiteinden van koperdraden bevestigd. Daarbij wordt overal graag op den rug of borst gedragen een collier van gouden of zilveren plaatjes, onderling door kettingen verbonden.

De kleeding der mannen bestaat uit een *sarong*, los om de heupen geslagen of bij wijze van bandelier over een der schouders gedragen of wel vastgehouden door een gordel van katoen, laken, leder of rotting. Daaronder draagt hij een tot de knieën reikende broek, en aan het bovenlijf een nauwsluitend lijf of badjoe, verschillend van gedaante in de onderscheidene gewesten. Het buis is in den regel van zwart, blauw of gebloemd, de broek van wit, zwart of bont, de sarong van gebloemd katoen vervaardigd. Donkerblauw schijnt de nationale kleur te zijn.

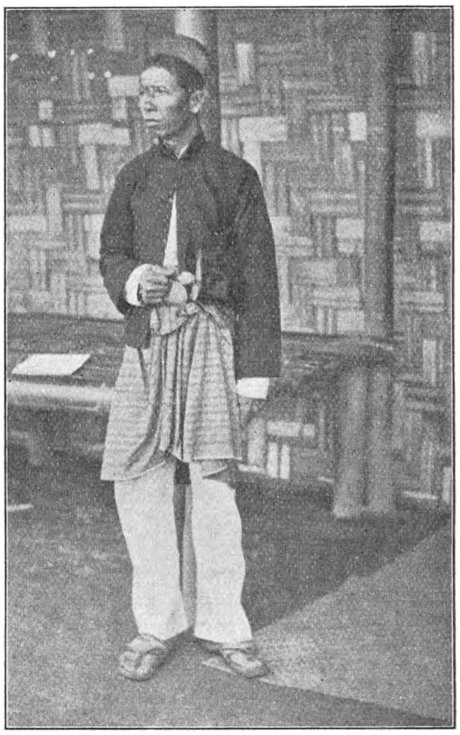

HOOFD VAN SOEROELANGOEN.

Bij feestelijke gelegenheden wordt ook de *sapoetangan* of *tjeda*, een vierkante bonte doek, gewoonlijk over den linkerschouder gedragen, enkel tot sieraad. Om het kort gesneden hoofdhaar knoopen zij een doek, *déta* genoemd, van donker gekleurd of wit katoen, waarvan een der punten naar boven, voren of achteren uitsteekt. Aan dit kleedingstuk besteden de mannen veel zorg.

In Rawas en Lebong, alsmede in Beneden-Djambi, waar het hoofddeksel *ikat-ikat* heet, gebruikt men er gewoonlijk bonte doeken voor, waarvan die, welke bij feestelijke gelegenheden gebruikt worden, met goud bestikt zijn.

De priesters, voor zooverre zij hadji zijn, dragen een tulband en een lange, witte kabaai; dit was ook de dracht van de aanhangers der Padri's.

Het dragen van de kris is geenszins algemeen bij de Maleiers: in sommige streken wordt dit wapen enkel door de hoofden gedragen en dan alleen bij feesten; op andere plaatsen is het dragen van de kris verboden.

In de binnenlanden is de kleeding nog eenvoudiger en bestaat zij bij de mannen enkel uit een broek, bij de vrouwen uit een sarong. De kinderen gaan meestal geheel naakt; op vele plaatsen dragen de jonge meisjes eenig bedeksel, een klein schild van zilver, om het middel.

* * *

Midden-Sumatra is een onmetelijk woud: ziedaar de algemeene indruk, welken de heer Van Hasselt bij de Sumatra-expeditie van het wonderschoone land ontving en waardoor hij het karakteriseert. Waar het hout viel onder den bijl of het kapmes

van den Maleier, daar moest plaats gemaakt worden voor een dorp of voor velden, welker produkten de bewoners van het dorp konden voeden.

De dorpen hebben in de Maleische landen verschillende namen. In Limoen bestaan de dorpen slechts uit weinige woningen, langs den oever der rivier te midden van rijstvelden in het dal gelegen. Ieder huis met de omliggende sawah's heet er *doesoen*, in Rawas en Lebong heeten de dorpen *doesoen*. In de Menangkabausche landen is de algemeene benaming van dorp *kòtó*, welk woord tevens het begrip „versterkt zijn" in zich sluit, en een of meer van die *kòtó's* met het bijbehoorende land vormen de *negari*. In den tijd der binnenlandsche oneenigheden bestond hier namelijk het gebruik, de kòtó's te versterken, wat sedert de vestiging van het Nederlandsch gezag heeft opgehouden. Men spreekt ook van *indoeq-negari* en *anaq-negari* (moeder en kind) om oudere en nieuwere nederzettingen van elkander te onderscheiden.

De bouw der dorpen is nogal verschillend. De huizen van de zuidelijke Padangsche Bovenlanden zijn gebouwd op erven, met vruchtboomen beplant, en ingesloten door een heg, al of niet op een wal geplaatst; in Rawas en Ladang zijn de huizen dicht bij elkander geplaatst op een geheel schoon gemaakte ruimte, hetzij in twee of meer rijen, hetzij langs de vier zijden van een rechthoek. Behalve enkele kleine tuintjes met bloemen of als geneesmiddel gebruikte kruiden, vindt men in deze dorpen geen andere vruchtboomen dan de hoogstammige klappers, zoodat niets belet, de geheele doesoen ineens te overzien.

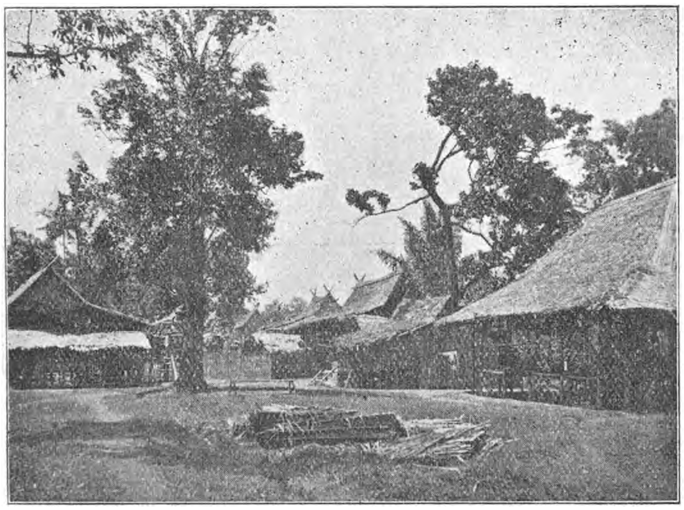

PASAR TE SOEROELANGOEN (SUMATRA'S OOSTKUST).

Nevens de woonhuizen vinden wij in alle dorpen op het erf van iedere woning gebouwtjes, bestemd tot bergplaats van padi. Een ander huisje, dat voornamelijk gevonden wordt bij de woningen der door het gouvernement aangestelde hoofden, is het *taboewhuisje*, een loodsje, waar de taboew of groote trom ligt, gevormd door een stuk van een uitgeholden boomstam, waarop bij enkele gelegenheden geslagen wordt, om de bevolking bijeen te roepen.

Van meer omvang is de *balai*, die volgens de adat in ieder dorp aanwezig dient te zijn. Hieronder verstaat men het gebouw, waar de hoofden recht spreken en vergaderen, om over de belangen der negari te spreken. In gedaante komt de balai met de Maleische woningen overeen, maar zij heeft aan de lengtezijden geen omwanding.

Sommige dezer openbare gebouwen, die op de *padamaian* staan, het plein, waarop ook de moskee gewoonlijk gevonden wordt, zijn groot en ruim, andere klein, maar alle min of meer met snijwerk versierd.

Ook is in de meeste dorpen een negari-huisje gebouwd ten dienste van doortrekkende ambtenaren.

Dikwijls vindt men een of meer algemeene begraafplaatsen in de onmiddellijke nabijheid van het dorp, maar niet zelden ook is op het erf een plekje afgezonderd, waar men zijn dooden aan den schoot der aarde toevertrouwt.

De huizen in de Maleische landen staan vier à vijf voeten boven den grond op

palen, die op steenen rusten. Hun geraamte is altijd van hout, doch overigens zijn zij somtijds uit bamboes, somtijds uit planken samengesteld, liefst veelkleurig rood geverfd en gedekt met nipah-bladeren, met gespleten bamboes, met idjoek (de op paardenhaar gelijkende vezelen van den stam van den arenpalm) of iets anders. Arme lieden bezigen voor dakbedekking ook wel alang-alang, hier *hilalang* genoemd. Doch de resultaten der moderne techniek komen ook hier; reeds ziet men Inlanders soms hun woning bedekken met gegalvaniseerd ijzer. Alleen de huizen der hoofden zijn soms van hout en met kunstig snijwerk versierd.

Aan de voorzijde der woningen steekt veelal het dak over en vormt een afdak, waaronder huiselijke bezigheden verricht worden. De nok van het dak steekt in sommige streken op de einden hoog naar boven en verkrijgt aldus den vorm van een op den rug liggende halve maan, welker uiteinden met bladtin of zink versierd zijn.

Het huisraad is allereenvoudigst: de slaapplaats is een van pandaanbladeren gevlochten mat en eenige met kapok gevulde kussens. Tafels en stoelen vindt men alleen in de woningen der aanzienlijken en hoofden. Men behelpt zich meestal met groote houten bakken op lage pooten, waaromheen drie of vier personen, op de hurken zittend of op de linkerzijde liggend, plaats kunnen nemen.

VROUW EN KIND VAN DEN DEPATI VAN DE BOVEN-RAWAS.

* * *

Het karakter der Maleiers wijst op vrijheidsliefde; niet gaarne onderwerpen zij zich aan vreemd gezag: dat leert de geschiedenis van onze inbezitneming van Sumatra's Westkust. Toch is de Maleier tegelijkertijd een aanbidder van de opgaande zon en een nederig dienaar van het gezag; bemerkt hij evenwel zwakheid of weifeling bij zijn tegenstander, dan weet hij daarvan handig partij te trekken. Dit neemt niet weg, dat hij zich in vele omstandigheden trouw betoont; dit schrijft de heer Van Hasselt naar aanleiding van de goede diensten, bij de Sumatra-expeditie bewezen.

De Maleier is uiterst conservatief, gehecht aan voorvaderlijke zeden en gebruiken, en deze karaktertrek maakt het wel eens moeielijk, hem tot andere inzichten te brengen of hem van de onjuistheid zijner zaak te overtuigen. Hij zal uw redeneering met onverstoorbare kalmte aanhooren, maar geeft zich niet licht gewonnen, ook al moet hij de waarheid der argumenten aanvaarden.

De Maleier houdt veel van praten; geheele nachten kunnen eenige Maleiers met elkander zitten te redetwisten en te babbelen. Hij houdt van een civiel proces en er ligt iets aangeboren advocaatachtigs in hem. Maar tegenover vreemdelingen is de Maleier stug, in zichzelf gekeerd en zeer weinig vatbaar voor levendige indrukken.

Zorgeloos van aard als hij is, leeft hij als het ware bij den dag. Hij houdt veel van uiterlijk vertoon en steekt zich daarvoor niet zelden diep in schulden. Al houdt hij niet van den arbeid, toch mag men hem niet lui noemen; hij heeft echter een soort van kalme onverschilligheid over zich, welke er wel eens ten onrechte toe leidde, om hem als lui te brandmerken. Waar hij overtuigd is, voordeel te kunnen behalen, vindt

men hem steeds tot den arbeid gereed. Dat hij bij de Heerendiensten niet een van de ijverigsten is, mag niet als element van algemeene karakteristiek beschouwd worden.

De Maleiers houden van het spel, van de vrouwen en van opiumrooken. Op dit laatste maken de Maleiers der Padangsche Bovenlanden en een gedeelte der Bataks een uitzondering.

Een beleediging, den Maleier aangedaan, wordt niet licht vergeven, maar bij de uitoefening van zijn wraak mist hij alle fierheid. Met overleg en in het geheim tracht hij zijn wraak te koelen. Aan rechtvaardigheidsgevoel ontbreekt het hem niet, doch medelijden is hem weinig bekend.

Huwelijkstrouw is een deugd, waarop de Maleier zich niet kan beroemen; overspel komt veelvuldig voor in hun maatschappij. De liefde van kinderen voor hun ouders is sterker dan die van de ouders voor hun kroost, vooral op lateren leeftijd; van kleine kinderen houdt de Maleier veel.

De Maleier is gehard tegen pijn; operatiën bij zware verwondingen doorstaat hij met groote kalmte en vaak zonder eenig geluid te geven. Zijn vrees voor den dood is niet groot, maar toch is hij niet altijd moedig. Zelfmoord is er niet ongewoon.

Over 't geheel is de Maleier gastvrij. Onwaarheid spreken is echter een blijkbaar aangeboren ondeugd. Voor het begrip dankbaarheid heeft hij geen woord; erkentelijkheid voor bewezen diensten moet men bij hem niet verwachten.

De Maleier is ernstig van aard; luidruchtigheid vindt hij onbehoorlijk en men bemerkt die alleen bij het ruwste gedeelte der bevolking, de koelies. Is hij op weg of aan den veldarbeid, dan spreekt hij gewoonlijk prevelend in zichzelf. Het zingen is bij hem geen uiting van opgeruimdheid; behalve in zijn prauw bij het bevaren der rivieren zingt de Maleier alleen bij zwarigheden en hartzeer, bij zorgen en verdriet. Zelfs bij kinderen mist men den gewonen luidruchtigen aard.

* * *

De inrichting der Maleische maatschappij, vooral in de Bovenlanden, is zeer eigenaardig, zoodat wij hierbij nog nader moeten stilstaan. Bij enkele Maleische stammen van Sumatra, o.a. van de Padangsche Bovenlanden, vindt men nog de matriarchale inrichting van het gezin, welke oorspronkelijk bij de Maleisch-Polynesische volken meer algemeen voorkwam en volgens enkelen de oorspronkelijke vorm van het huwelijk was (zie pag. 35 van dit deel). De vader behoort bij hen niet tot het gezin van zijn vrouw, maar als hij huwt, blijft hij behooren tot de familie, waarvan hij afstamt, en de vrouw blijft in haar familie. De kinderen uit dit huwelijk blijven bij de moeder, en het hoofd des gezins is de oudste broer, of, als deze ontbreekt, de oudste zoon van een der zusters. Is deze er niet of heeft geen hunner den leeftijd, om als hoofd des gezins op te treden, dan komt de moeder aan de beurt. Alleen wanneer moeder en broers overleden zijn, wordt de vader hoofd van het gezin.

De vader blijft dus in gewone omstandigheden buiten het gezin van zijn vrouw en kinderen staan. Wel helpt hij de vrouw bij den rijstbouw en onderhoudt hij haar gedeeltelijk, maar zijn bezittingen vervallen aan zijn broers en zusters. De onderstand, welken de man aan zijn vrouw biedt, is gewoonlijk niet voldoende, en de vrouw moet eigenlijk onderhouden worden door de familiebezittingen.

In een huis, waar meer dochters zijn, ontstaan aldus onderscheidene gezinnen. Elk der gehuwde dochters vormt een eigen gezin, en te zamen vormen de dochters en hun kinderen de familie. Hierbij geldt het beginsel, dat de goederen, *poesaka*, het gemeenschappelijk en onvervreemdbaar eigendom der familie blijven. Deze poesaka vormen het fonds, om het vervallen tot armoede te voorkomen. Daarom wordt er met veel zorg voor het behoud der algemeene familiegoederen door het hoofd van het gezin gewaakt.

Hoe lang kan die familie, uit onderscheidene gezinnen bestaande, vereenigd blijven? Na het overlijden van de mannelijke leden der familie wordt die ontbonden. Zoolang de broeders der moeder leven, tellen de kinderen bij een erfenis nog niet mede, doch verkrijgt slechts de moeder haar aandeel. Lost de familie zich op, dan ontvangt elk der zusters met haar kinderen, d. i. elk der gezinnen, waaruit de familie bestaat, een gelijke portie; een zelfde portie ontvangt ook elk der ongehuwden. De eigen kinderen worden dus geen erfgenamen, maar wel die van broers en zusters. Dit heet *neven-erfrecht*.

In den vroegeren echten Maleischen staat Menangkabau vond men een indeeling des volks in *lara's*, hoofdafdeelingen, en deze waren weder ingedeeld in *soekoe's* 1), stammen of geslachten, die ten getale van 40 nog bestaan en een eigen naam dragen. De leden van een soekoe wonen niet allen bij elkander in eenzelfde dorp, maar zijn overal verspreid. Zij bestaan uit een grooter of kleiner aantal afzonderlijke geslachten of families, die weer uit eenige huisgezinnen zijn samengesteld. Ieder Maleier weet steeds, tot welke soekoe hij behoort, en gehoorzaamt in zaken, niet tot het algemeen bestuur behoorend, alleen aan de door familiehoofden gegeven bevelen.

Aan het hoofd van de leden eener zelfde soekoe in elk dorp staat een *panghoeloe*; de gezamenlijke panghoeloe's uit eenzelfde dorp vormen het hoofdbestuur. In vroeger tijd bestond behalve dit soekoebestuur nog de *Jang Diepertoewan* of de vorst van Menangkabau. De bevoegdheid van dezen is evenwel in Nederlandsche handen overgegaan, en het Nederlandsch Gouvernement geeft door de aanstelling van districts- en dorpshoofden thans zijn bevelen aan de panghoeloes der soekoes. Zoo blijven de Inlanders nog onder hun eigen hoofden en vormen dezen de schakel met het Nederlandsch gezag.

Bij de Maleiers bestond in vroeger tijd de gewoonte, dat voor eigen veiligheid eenige dorpen een of- en defensief verbond sloten. Dergelijke confederaties waren de grondslagen voor een administratieve indeeling door het Nederlandsch Gouvernement. Zoo vindt men hier indeelingen als de X *kota's*, L *kota's* enz., wat beduidt, dat dergelijk district uit X, uit L enz. *kota's*, d. i. dorpen, bestaat.

Omtrent den aard van het grondbezit bij de Maleische bevolking aan de Westkust van Sumatra verkeerde men lang in onzekerheid. Op last der Indische regeering werd een onderzoek hiernaar ingesteld. De onbebouwde gronden zijn communaal bezit van de *negari*. Ieder wettig ingezetene van een district kan die gronden soms met, doch soms ook zonder medeweten van het bestuur en zonder betaling ontginnen voor eigen rekening. Over de gronden, waarop sporen van bebouwing zijn, mag niet worden beschikt, zoolang door een ander daarop bezitrecht kan worden aangetoond.

De Bataks.

Onder de Bataks verstaat men een groep van volken, welke de residentie Tapanoeli, een gedeelte der residentie Sumatra's Oostkust, en de buiten het Nederlandsch gebied gelegen, aan deze beide residenties grenzende streken, bewonen. Men onderscheidt bij de Bataks op grond der dialecten drie hoofdgroepen; nl. de *Toba's*, de *Mandaïlingers* en de *Daïriers*, welke talen door Dr. van der Tuuk nader bekend en onderzocht zijn geworden. Het is echter nog niet mogelijk, de grenzen dier dialecten juist aan te geven.

De landen, door de Bataks bewoond, staan slechts gedeeltelijk onder het Nederlandsch gezag, voor een ander gedeelte zijn zij nog onafhankelijk. Vóór de vestiging van het Nederlandsch gezag op Sumatra strekte het gebied der Bataks zich uit van Singkel tot het Ophir- of Paseman-gebergte, alsmede over de landstreken Padang, Bolak, Tanah Djawa, Siantar, de Bovenlanden van Serdang en Deli en de Alas-landen. In 1832 werden, nadat de Padrische onlusten bedwongen waren, eenige gedeelten onder rechtstreeksch Nederlandsch gezag gebracht (Mandaïling en de beide Angkolos); in 1839 werd Baros, en in 1840 Singkel tot erkenning van de Nederlandsche oppermacht gebracht. Sedert had er inlijving bij Nederland plaats van gedeelten in 1841, 1858, 1859, en in 1883 werd het eigenlijke Toba geannexeerd. Onafhankelijk bleven nog de tusschen de onderafdeelingen Singkel en Baros, alsmede de afdeelingen Toba, Silindoeng en Siboga begrepen landschappen, die gezamenlijk den naam „Toba na ae” d.i. het boomlooze Toba dragen.

De Bataks hadden reeds in de grijze oudheid onder den invloed der Hindu's een zekere beschaving verkregen; het hoogst stond die in de gewesten, welke thans onder het Nederlandsch gezag staan. De Bataks op het Nederlandsch gebied hebben wij het best leeren kennen, mede door de zendelingen, die onder hen arbeidden, en wij volgen

1) Het woord *soekoe* beteekent *vierde*, en past dus eigenlijk niet meer op de stammen, zooals die thans bestaan, zegt Van Eck.

thans hoofdzakelijk den heer Meerwaldt, die vele jaren als zendeling onder hen leefde.

De Batak is niet minder mensch dan alle andere menschen en staat, ofschoon hij van nature veel gezond verstand heeft, op een lagen trap van intellectueele ontwikkeling. Daarom laat hij zich hoofdzakelijk door zijn begrip van eigenbelang leiden. Hij betoont zich goedaardig, vriendelijk, ja, zelfs vleiend en pluimstrijkend, zoolang hij meent, dat zulks in zijn voordeel is, maar hij is ook vaak lomp en woest tegen dengeen, van wien hij niets te verwachten heeft. Wordt hij daarentegen in zijn belangen gekrenkt of gedwarsboomd, dan is hij toornig, driftig, tot wild en woest wordens toe, haatdragend en wraakzuchtig.

Van diepgevoelde dankbaarheid kan dan ook bij den Batak weinig sprake zijn, en met de onkreukbaarheid van zijn trouw staat het evenzoo, want hij laat zich licht

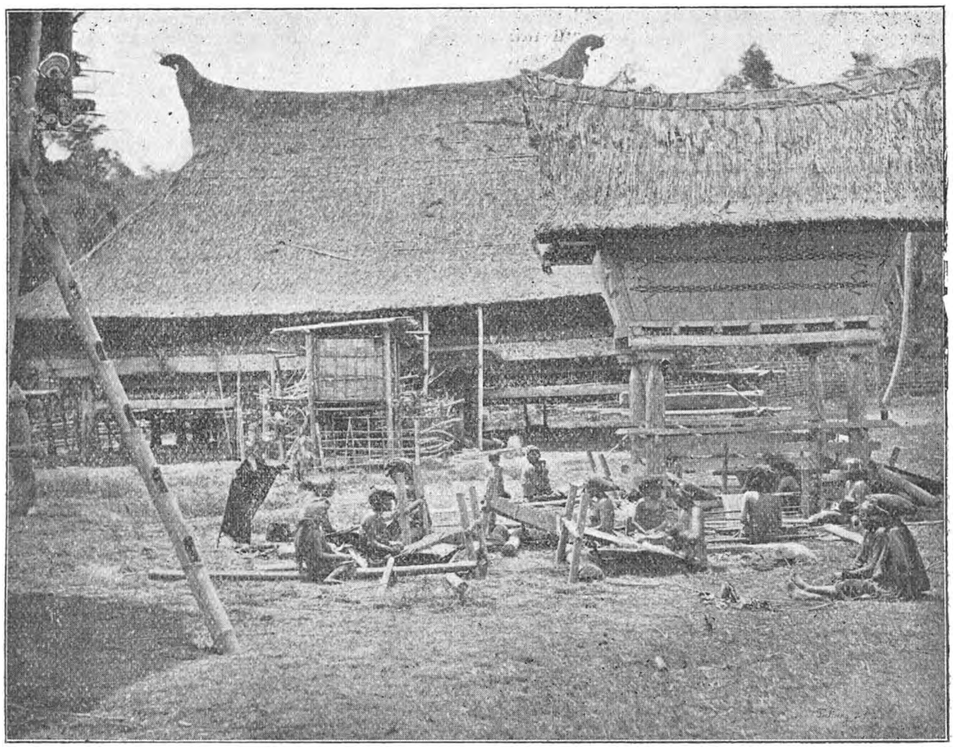

BATAKSCHE VROUWEN, WEVENDE.

wat voorspiegelen, en wanneer de tweedrachtzaaier hem maar weet diets te maken, dat het in zijn voordeel is, van partij te verwisselen, is hij daartoe licht over te halen.

Toch mag niet ontkend worden, dat het Bataksch volkskarakter ook zijn goede zijde heeft. De Batak is voor overtuiging vatbaar, zoowel van het goede, dat hij moet najagen, alsook van het kwade, dat hij moet vlieden; hij neemt een goed woord gaarne aan, en inziende, dat hij onrecht gedaan heeft, weigert hij niet, zich aan de bestraffing te onderwerpen. Het gevoel van recht en onrecht is dan ook bij hem zeer sterk ontwikkeld, echter niet zóó, dat hij nu steeds het eerste zal doen en het laatste laten; integendeel doet hij vaak onrecht, waar het in zijn belang is, maar hij weet er dan altijd een beschouwing aan vast te knoopen en een uitlegging aan te geven, dat men, hem alleen hoorende, moet toegeven, dat hij gelijk heeft. Hij is dan ook zeer vaardig met de tong, zoodat men niet ten onrechte zegt: „Elke Batak is een geboren

redenaar." Vergaderingen beleggen, redevoeringen houden en zijn goed recht bepleiten, is dan ook voor den Batak een zeer geliefkoosde bezigheid, en wie het grootste woord heeft en daarbij het hardste schreeuwen kan, is er zeker van, zijn proces te winnen.

„Verregaand lui" mag men den Batak niet noemen. Hij is integendeel een ijverig en vlijtig landbouwer en tracht over het algemeen nog gaarne iets daarbij te verdienen, hetzij door kunstnijverheid, hetzij door het inzamelen der boschproducten of door handeldrijven.

Vroeger verrichtte hij niet veel, doch sedert de Bataklanden onder het Nederlandsche bestuur zijn gekomen, de wegen beter en veiliger zijn geworden, het verkeer met de kust toegenomen is, zijn er nieuwe behoeften geboren, en nu blijkt het, dat de Batak daaraan ook wenscht te voldoen.

Over de zuidelijke Bataklanden heeft de leer van Mohammed zich verbreid en wordt zij algemeen aangenomen door de bevolking, terwijl in de noordelijke landen het heidendom nog bestaat. Ook het Christendom heeft er door de Rijnsche zending vorderingen gemaakt; sedert 1861 ving die haar arbeid aan en in 1890 vond men er ruim 15.000 Christenen.

Dat in de Bataklanden vroeger Hindu's gewoond moeten hebben en er de Hindu-eeredienst heerschte, blijkt uit de ruïnen van Hindu-tempels in de Padang Bolak (Padang Lawas), waaruit men evenwel nog niet behoeft af te leiden, dat de Bataks den Hindu-godsdienst aannamen, maar veeleer, dat hier Hindu-kolonies gevonden werden. Enkele sporen van het Hinduïsme schijnen ook in den godsdienst te zijn achtergebleven.

Oorspronkelijk schijnen de Bataks geen genaaide kleedingstukken gehad te hebben, maar alleen rechte, geweven doeken, die om het lichaam geslagen werden. Een volledig stel kleeren bestond dan uit een doek voor het benedenste en een voor het bovenste deel des lichaams. Thans bestaat de dagelijksche kleeding uit een grof geweven, dikken, zeer sterken doek of lap (abit) veelal van katoen, om het benedenlijf, die met de uiteinden of soms met een band om de heupen wordt bevestigd, of wel een sarong. Om het bovenlijf wordt een andere doek gedragen, in 't algemeen „oelos" geheeten. Genaaide kleedingstukken als buizen en broeken zijn bij de Bataks in navolging van vreemde zeden in zwang gekomen. De buizen, „badjoe-badjoe's" geheeten, worden meest van het door de Chineezen ingevoerde, zwartgeverfde katoen gemaakt, en vaak met een snoer kleine kraaltjes geboord. In Silindoeng dragen de meisjes bij het wieden in de rijstvelden altijd een buis, waarvan de rug uit oud vlaggedoek vervaardigd is, terwijl de borst en de korte mouwen van zwart katoen zijn, de mouwen echter met een smal bandje van genoemde roode stof versierd. In de laatste jaren neemt het gebruik, om het bovenlijf met een badjoe-badjoe te bekleeden, sterk toe, ook tot over de grenzen van het tegenwoordige gouvernementsgebied. Geen vrouw, die eenigszins prijs stelt op haar vormen, laat nog het bloote bovenlijf zien.

Ook de kleeding der mannen heeft veel verandering ondergaan en is in vele streken naar de Maleische dracht gemoderniseerd. Men draagt een buis, een broek, vaak van Atjehsch model, een „mandar" (sarong) en een „detar" (hoofddoek), waarbij men dan nog den een of anderen doek als „soepoe tangan" over den schouder heeft hangen. Bij vele hoofden heeft de broek het moeielijkst ingang gevonden, en nog zijn er, die een lang afhangend kleed (abit) dragen, en toch ook met een lange, gekleede jas van Europeesche afkomst gekleed zijn.

Het haar wordt door de vrouwen in Silindoeng en Toba in een wrong aan de rechterzijde van het achterhoofd gedragen; in Mandailing, Angkoka en aan de Westkust heeft men deze dracht naar de Maleische gewijzigd en draagt men de wrong op het midden van het achterhoofd. Bij de mannen is het sedert lang gewoonte geweest, het haar lang te laten groeien; aan de oevers van het Tobameer is dit al sedert geruimen tijd niet meer algemeen. Alleen slaven dragen het haar los en onbedekt of zetten een mutsje van vlechtwerk op, terwijl vrijen, resp. hoofden, het lange haar in een wrong dragen en met een hoofddoek bedekken; de hoofden in Toba gebruiken daarvoor een stuk rood en een stuk wit katoen, die eerst elk als een touw gedraaid en dan te zamen in allerlei bochten om het hoofd gewonden worden, zoodat het geheel iets op een tulband gelijkt.

De wapens zijn kapmessen en zwaarden, verder dolkmessen. Vele worden als sieraad gedragen. Als stootwapenen gebruikt men lansen, soms met weerhaken, en ook geheel houten lansen. De vuurwapens: vuursteengeweren en percussiegeweren, hebben zij van de Maleiers gekregen; buskruit en kogels fabriceeren zij zelf. Schilden, rondassen en pantsers zijn middelen ter beschutting.

De huizen der Bataks zijn van hout gebouwd; de vloer der woning staat ongeveer vijf voet boven den grond en daaronder is de verblijfplaats van het vee: varkens, geiten, runderen of paarden. Het met idjoek gedekte dak is van boven langer dan aan den benedenkant, zoodat zijn uiteinden in scherpe punten, in den vorm van horens, buiten het huis uitsteken.

Ook de wanden der huizen staan scheef naar buiten, zoodat de Bataksche

BATAKSCHE HUIZEN IN SEBREYA.

woning een eigenaardigen vorm verkrijgt. Karbouwenkoppen als snijwerk versieren niet zelden de woning. Om de woning te beklimmen, maakt men gebruik van een ladder, bestaande uit een stuk hout met inkepingen. Elk gezin heeft zijn eigen haard, een vierkant, door een opstaanden rand van hout afgeschoten en met leem gevuld; boven den haard droogt men het hout en bewaart men potten en pannen. Het binnenste van het huis bestaat slechts uit een enkel vertrek; de verblijfplaatsen der gezinnen, die het bewonen, worden des nachts door matten gescheiden. Aan den voorgevel heeft men vaak een soort van balkon. De deur bestaat uit een valluik in den vloer, bij vele huizen zoo ingericht, dat men de trap er door kan ophalen.

De dorpen der Bataks in de onafhankelijke streken zijn nog omringd door palissaden, aarden wallen en dikwijls nog door een daarachter gelegen gracht en een omheining van doornachtig bamboe, terwijl zij soms op moeielijk te beklimmen

hoogten liggen. Die versterkingen zijn in de Nederlandsche gewesten in verval.

Het hoofdvoedsel der Bataks is rijst, gaar gekookt in water en met de een of andere toespijs genuttigd. Als toespijs eten zij gaarne vleesch en visch; om vleesch te verkrijgen, wordt ook dat van gestorven beesten gebruikt. Ook eet men honden, katten, muizen, ratten, de larven van sommige insecten, enz. Verder heeft men als toespijs aardvruchten, moeskruiden, sommige bladeren en bloemen en niet het minst zout en Spaansche peper, welke beide laatste nooit mogen ontbreken. Over 't geheel eten zij tweemaal: meestal 's morgens tegen 7 en 's avonds tegen 6 uur.

De gewone drank is water; ook drinken zij palmwijn, die in de binnenlanden uit den suikerpalm getapt wordt, maar aan de kust, waar de suikerpalm schaarsch is, uit den kokospalm.

Dat de vrouwen hier arbeiden op het land en de mannen luieren, zooals verhaald wordt, is onjuist; in vele streken is de werkzaamheid op het land ongeveer gelijkmatig verdeeld tusschen man en vrouw; de man werkt den grond om, terwijl de vrouw mest op het veld draagt; de man zaait en de vrouw wiedt, enz. Bij beurten of te zamen bewaken zij het veld tegen de vogels en in den oogsttijd werkt het geheele gezin, om de vruchten te verzamelen.

* * *

De Bataks zijn verdeeld in *marga's* of *stammen;* elke Batak, die op den aan zijn stam behoorenden grond woont, is per se radja of hoofd. Van een eenhoofdig bestuur of monarchie is daardoor bij de Bataks geen sprake; de regeeringsvorm moet aristocratisch-republikeinsch genoemd worden.

De bevolking van een dorp of *hoeta* is in hoofdzaak samengesteld uit lieden, die tot de heerschende marga behooren, uit aanverwanten en uit vreemdelingen. Zij, die tot de heerschende marga of stam behooren, hebben allen gelijke rechten en plichten, maar aan een wordt gewoonlijk eenige suprematie toegekend, welke hem volgens eerstgeboorterecht, als aanlegger van het dorp of als afstammeling van dezen in de rechte lijn toekomt. Tot de tweede categorie behooren zij, die uit een vreemde marga met een dochter uit de marga van dat dorp trouwden.

De hoofden van de dorpen der Bataks hebben weinig gezag over de overigen in het dorp; zij moeten met allen, die tot de marga behooren, beraadslagen over alles. Alleen de vreemdelingen zijn feitelijk onderdanen.

De grond behoort ook niet aan de dorpen, maar aan de marga's of stammen; elke marga heeft haar land, dat zij òf door inbezitneming door haar voorvaderen, òf door verovering op een andere marga verkregen heeft. Ontgint iemand woeste gronden, welke aan zijn marga behooren, dan worden die zijn persoonlijken eigendom en gaan bij erfrecht op zijn nakomelingen over. Als iemand woeste gronden ontgint, die niet aan zijn marga behooren, dan heeft hij gedurende 12 of 6 jaren het vruchtgebruik er van; na dien termijn vervalt het ontgonnen land weer aan de bezittende marga, of de ontginner moet het vruchtgebruik voor een zekere som koopen. In Angkola is de ontginner ook eigenaar van den ontgonnen grond.

De bewoners der dorpen in Silindoeng en Toba, die in natte rijstvelden liggen, hebben recht op het veld rondom hun dorpen tot op een afstand van twaalf vademen van den dorpswal. Dit land wordt door het dorpshoofd gelijkelijk onder de bewoners verdeeld.

* * *

De geboorte van het kind bij de Bataks heeft plaats, terwijl de moeder neerhurkt (niet ligt) en haar handen boven het hoofd over een touw vasthoudt. Allerlei bijgeloovige inzichten beheerschen de geboorte, om daaruit af te leiden, of het kind gelukkig of ongelukkig zal worden. Na de geboorte zit de moeder eenige dagen bij het vuur en drinkt zij veel palmwijn. Gedurende de eerste vier dagen mag niemand vuur van den haard der kraamvrouw nemen: dat zou niet goed zijn voor het kind; de navel zou dan niet drogen. Na de geboorte wordt de datoe of toovenaar geroepen (medicijnmeester) om op den kalender te zien en naar dag en uur der geboorte de toekomst van het kind te voorspellen.

De Batak huwt niet met een vrouw uit zijn eigen marga: dat zou bloedschande

zijn. Het huwelijk komt tot stand door de vrouw te koopen; de koopsom wisselt af in Mandailing o.a. van *f* 150 tot *f* 300. Meisjes huwen in Angkola niet vóór hun 16e, jongens niet vóór hun 20e jaar, doch elders heeft het huwelijk vroeger plaats.

In Toba nemen de hoofden reeds vrouwen voor hun kinderen, als die nog knapen zijn; worden uit dien echt kinderen geboren, dan komt het vaderschap in werkelijkheid aan den grootvader toe. Echtscheidingen komen niet voor zonder redenen, welke de Batak als geldig erkent. Zij zijn: kinderloosheid, impotentie, het lijden aan zenuwtoevallen voor den man of de vrouw, melaatschheid of een onoverwinnelijke afkeer van de vrouw tegen den man. Daar men de meisjes nooit om hun toestemming tot het huwelijk vraagt, komt dit laatste niet zelden voor.

Heeft de man reden, om de een of andere oorzaak zijn vrouw te verstooten, en bezit hij geld genoeg, om een tweede vrouw te nemen, dan doet hij liever dit laatste,

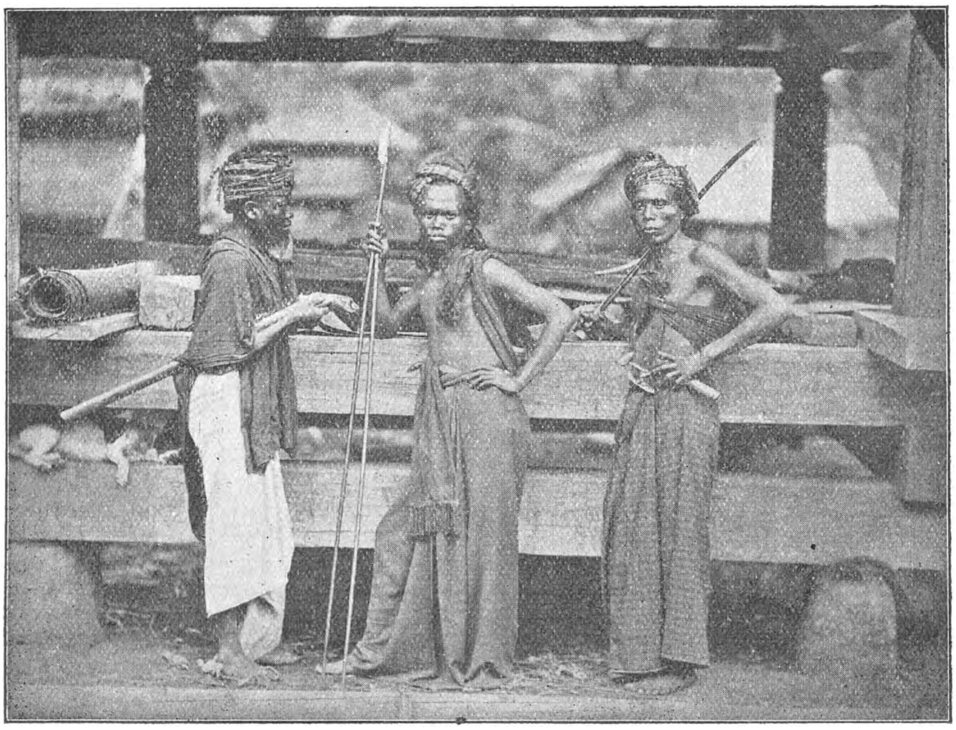

BATAKSCHE KRIJGSLIEDEN.

daar men den band, door het huwelijk tusschen de wederzijdsche familiën gesloten, niet gaarne verbreekt.

In Toba trachten de radja's, door meer vrouwen te nemen, veel verbindingen met aanzienlijke familiën te sluiten.

In de vrije Bataklanden bestaat nog slavernij; in de liniën onder het Nederlandsch gezag is zij bijna verdwenen. Ook bestaat er bij de Heidensche Bataks nog kannibalisme, hoewel dezen geenszins tot de eigenlijke anthropophagen mogen gerekend worden; slechts een kleine groep eet met lust menschenvleesch. Wel verbindt de adat het opeten van den delinquent met de doodstraf, maar daaraan wordt in de meeste landschappen zelden gevolg gegeven.

De Bataks houden van muziek en dans; in Toba hoort men veel beurtzangen, die voornamelijk bij het roeien op het meer gezongen worden. Een der roeiers is dan

hoofdzanger en tevens dichter, want hij dicht zijn lied, dat dikwijls een vertelling bevat, en zingt het tegelijk. De overigen antwoorden hem in koor, door steeds te zingen: „ja, dat is waar", of „zoo, hoe was dat?" De Bataksche boeken worden uit een zekere boomschors vervaardigd, welke in water geklopt, geweekt en daarna gedroogd wordt. De inhoud hunner boeken bestaat hoofdzakelijk uit de wetenschap der datoe's, toovenaars en medicijnmeesters; sommige bevatten een sage.

De jaren worden door de Bataks niet geteld. Het jaar wordt verdeeld in 12 maanden van 30 dagen, die elk hun bijzonderen naam hebben, afgeleid van de phasen der maan. De maand is verdeeld in 4 weken van 7 dagen, met twee aanvullingsdagen; elke 7e dag is een rustdag, waarop geen arbeid buiten het dorp verricht wordt. Het etmaal verdeelen de Bataks in 24 uren, die elk een eigen naam dragen; de namen der daguren zijn aan den stand der zon ontleend, de nachturen aan hetgeen er des nachts voorvalt, als: eerste slaap, komst der dieren, eerste hanengekraai, enz.

Het bovenstaande beschrijft eenige algemeene zaken uit het leven van de Bataks, die natuurlijk bij onderscheidene stammen nog veel verschillen. Wij zouden onze grenzen ver moeten overschrijden, wilden wij daarbij verder in bijzonderheden stilstaan. Wij laten echter nog eenige mededeelingen van anderen over enkele onafhankelijke Batakstammen volgen.

* * *

Over de onafhankelijke Bataks, waarvan enkele stammen nog kannibalisme drijven, heeft o. a. Brenner, die hun gebied van Deli uit doortrok, een boek geschreven, en verschillende mededeelingen werden door Nederlandsche ambtenaren hieromtrent gedaan. De heer C. J. Westenberg (Bat. Gen. 34) deelt over den stam der Raja's het volgende mede.

Evenals bij alle andere Bataks vindt men ook onder de Raja's de verdeeling in marga's. Slavernij is algemeen; ook bij oorlogen of strafoefeningen het kannibalisme.

De meer noordelijk gelegen en nog zeer weinig bekende Doloklanden staan onder verschillende vorstjes, op wie de Toean Raja grooten invloed heeft.

De Karaulanden bestaan uit een reeks bondgenootschappen, „oeroeng", welke onderling door een zekeren band worden vereenigd. Een oeroeng bestaat uit een of meer hoofdkampongs, waarvan een zeker aantal kleine kampongs, kolonies van het stamdorp, afhankelijk zijn. De verzamelde panghoeloes der hoofdkampongs vormen het oeroengbestuur. Zijn zij het met elkander eens, dan volgen de andere panghoeloes vanzelf. Doch ongelukkig laat de samenwerking veel te wenschen over door den onderlingen naijver.

Reeds sedert jaren, misschien wel eeuwen, heeft Atjeh over de gezamenlijke Karaulanden een zekere suprematie uitgeoefend, welke zich vooral hierin uitte, dat enkele Karauvorsten een soort aanstelling van Atjeh verkregen, en dat er nu en dan op de hoogvlakte Atjehsche zendelingen verschenen, die schatting eischten, of Atjehsche rooverbenden, die alles wegnamen, wat hun aanstond. Tot op dezen dag duurt die toestand voort.

De kampongs der Karau-Bataks bestaan uit een aantal ruwe, stevige huizen, van hout gebouwd, met idjoek gedekt en bewoond door 12 à 18 gezinnen. De daken zijn veelal versierd met karbouwenhorens en zeer hoog. Behalve deze woonhuizen vindt men nog kleine, open gebouwtjes, djamboer, bestemd tot verblijfplaats van vreemdelingen en ongehuwde mannen.

In de dorpen, die door bamboezen, meest vrij vervallen paggers zijn omgeven, vindt men geen boomen, doch rondom strekken zich vrij dichte boschjes uit. Een soort van holle weg geeft toegang tot de kampong. Daar de oorlogen gevoerd worden van uit in het veld opgeworpen koeboe's, zijn de kampongs zelden versterkt. Tallooze voetpaden doorslingeren de hoogvlakte.

Met uitzondering van de Alas zijn de Karau-Bataks Heidenen. Overleveringen, bij enkele goeroes bewaard, wijzen op een vrij gecompliceerden godsdienst, welke echter voor het eigenlijke volk geheel verloren is gegaan. De groote massa vereert slechts de geesten van verschillende afgestorvenen, alsmede bosch- en berggeesten. De Islam maakt zelfs onder de Doesoen-Bataks bijna geen bekeerlingen.

Onder de Karau's heeft het pandelingschap diepe wortels geschoten, doch slavernij is onder hen slechts in zooverre bekend, als hier en daar Timor- of Toba-Bataks,

meest vrouwen, in slavernij worden aangetroffen. De Karau kan onder zijn stamgenooten nooit slaaf worden en hij behoudt als pandeling steeds de bevoegdheid, door betaling zijner schulden zijn vrijheid te verwerven. De Karau's zijn geen kannibalen meer; of zij het vroeger zijn geweest, schijnt aan twijfel onderhevig. Over 't geheel zijn hun zeden zachter dan die van andere Batakstammen. Behalve voor enkele zware vergrijpen, als overspel met de vrouw van een aanzienlijk opperhoofd, kent het Bataksche recht geen andere straffen dan geldboeten. De wanbetalers worden pandeling, of zien zich in het blok opgesloten, tot tijd en wijle hun familie de schuld aanzuivert.

Ook deze stam is verdeeld in marga's, vijf in getal. Huwelijken in de marga zijn verboden, behalve tot zekere hoogte bij de marga Sembiring.

De karaktertrekken der Karau's worden meest als gunstig beschreven. De Karau heeft twee kenmerkende eigenschappen: hij is lui en verbazend stijfhoofdig. Bijna al het werk, zelfs het zwaarste gedeelte van den veldarbeid, wordt aan de vrouwen overgelaten, die dan ook van den vroegen morgen tot den laten avond in de weer zijn, en dientengevolge spoedig verwelken. De mannen zien toe, rooken, dobbelen, praten of houden een wakend oog op de kinderen. Van het spel en van hanengevechten zijn zij hartstochtelijke liefhebbers. Opiumrookers zijn onder de onafhankelijke Karau's zeldzaam, talrijk daarentegen onder de doesoenbewoners alsmede onder Toba- en Timor-Bataks. De Karau heeft een veel vrijheidlievender en onafhankelijker karakter dan de laatstgenoemde Bataks. Hij heeft zeer weinig ontzag voor zijn hoofden en luistert zelden naar hun bevelen. Valt een vorst bij zijn onderdanen niet in den smaak, dan jagen zij hem eenvoudig weg en vervangen hem door een ander familielid. Juist deze democratische geestesrichting, die niet toelaat, dat de opinie of de willekeur van bijzondere personen ooit den doorslag geeft, werkt het ontstaan van een alles omvattenden en algemeen geëerbiedigden toestand in de hand.

De moraliteit dezer Bataks wordt niet hoog geacht. Zoolang zij ongetrouwd zijn, blijven de vrouwen geheel vrij in hun doen en laten en mogen zij met elkeen liefdesbetrekkingen aanknoopen. Van deze vrijheid maken zij een ruim gebruik. Zijn zij eens getrouwd en is de man door betaling van den bruidschat eigenaar der vrouw geworden, dan mag hij de gade dooden, die overspel drijft. Ondanks deze strenge wet is de huwelijkstrouw geenszins voorbeeldig. De liefde tusschen ouders en kinderen is zelden zeer sterk. Aan het bezit van dochters wordt weinig waarde gehecht.

Sterft de Batak, dan vervalt zijn naam aan zijn oudsten broeder of een ander familielid, dikwijls zelfs aan een stiefzoon.

De onafhankelijke Bataks begraven in sommige kampongs hun dooden, in andere worden ze verbrand, wat dan door de vrouwen geschiedt.

* * *

Nog een enkel woord over de betrekking tusschen de Bataks en de eigenlijke Maleiers. Gelijk wij reeds vroeger hebben medegedeeld, heeft het nieuwere taalkundig onderzoek verband aangetoond tusschen volken en stammen, welke men vroeger meende, dat op zichzelf stonden, en zijn hierdoor de Maleisch-Polynesische volken, uit dit gezichtspunt beschouwd, als takken van één boom.

Zoo heeft ook de nadere bestudeering van de talen der Bataks en Maleiers geleerd, dat beide volken blijkbaar van één stam afkomstig zijn en in een ver verleden één volk hebben uitgemaakt, een resultaat, dat bevestigd wordt door overeenkomst in gewoonten, zeden en godsdienst. Dr. Schreiber en dr. Neubronner van der Tuuk komen dienaangaande tot hetzelfde besluit. Wel zijn de Maleiers aanhangers van den Islam en de Bataks Heidenen, maar het bijgeloof der Maleiers duidt aan, afkomstig te zijn van den Heidenschen godsdienst dien men bij de Bataks nog vindt. Zoowel de Maleiers als de Bataks beschouwen de geheele natuur, alle geheimzinnige plaatsen, donkere bosschen, bergen en bovenal vulkanen als de woonplaatsen van geesten van allerlei aard, die zij trachten te bezweren door tooverformulieren. Beide volken hebben hun ongeluks- en geluksdagen in grooten getale.

De Maleische staat is samengesteld uit familiën en geslachten, die met zorg afgescheiden blijven voortbestaan. Alle bezittingen zijn geen persoonlijke eigendommen, doch behooren aan de *soekoe* of familie; de *laras* is een grootere groep, een groep

van *soekoes*. Bij de Bataks heeft men hetzelfde, onder een anderen naam: de laras der Maleiers vindt men terug in de *marga's* der Bataks; de soekoe der Maleiers is de horong der Bataks.

In het familieleven evenwel bestaan verschillen. Bij de Bataks zijn de mannen hoofden der familie (patriarchaat), bij de Maleiers de vrouwen (matriarchaat).

Bij de Bataks wordt de vrouw tegen een hoogen bruidschat gekocht, en de man beschikt over haar als een zaak. Bij de Bataks mag geen vrouw uit de marga als echtgenoote genomen worden: dit geldt als bloedschande. Vroeger was dit ook bij de Maleiers het geval, maar onder Mohammedaanschen invloed is dit gewijzigd, zoodat het huwen met een vrouw uit dezelfde soekoe niet meer als overtreding beschouwd wordt.

De sociale toestand der vrouwen is bij de Bataks echter beter; zij hebben er meer invloed op de beraadslagingen; de Maleiers laten hun vrouwen den meesten veldarbeid verrichten, de Bataks zorgen met hun vrouwen gewoonlijk voor de akkers. De liefde tot hun kinderen is bij de Bataks grooter dan bij de Maleiers. Doch bij deze verschillen komt weder een overeenstemming in vele andere zaken, die er tot voor kort gevonden werd, zooals betreffende slavernij (thans in het Nederlandsch gebied afgeschaft), in rechtsbedeeling enz.

De vergelijkende studiën van beide volken leiden Dr. Schreiber tot het besluit, dat de Bataks en de Maleiers als zusternatiën beschouwd moeten worden, die hun gemeenschappelijke afkomst nog duidelijk doen blijken in hun taal en gewoonten, zeden en rechten. Het moet echter in een zeer ver verleden geweest zijn, dat uit het gemeenschappelijk stamvolk deze beide volken voortkwamen, in elk geval in een tijd, toen vooral op taalgebied de nieuw ontwikkelde kracht nog niet was uitgebluscht. Daarom moeten ook beide, trots den gemeenschappelijken oorsprong en de groote overeenkomsten in alle opzichten, als twee afzonderlijke volken-individuen beschouwd worden.

De Lampongers.

De Lampongsche districten zouden reeds in de 15e eeuw aan Bantam onderworpen zijn geweest. De Compagnie, die forten te Mengala en te Bornai stichtte, oefende er geen invloed van beteekenis uit, zelfs niet, toen zij in 1752 de Lampongsche districten in leen had verkregen. De expeditie, door Daendels in 1808 tegen den Sultan van Bantam ondernomen, deed ook de Lampongs aan het Gouvernement afstaan. Daar dit zich weinig inliet met deze gewesten, werden zij een toevluchtsoord voor misdadigers en politieke vluchtelingen, zoodat er herhaaldelijk onlusten uitbraken. Eerst in 1856 werd hieraan een einde gemaakt door een expeditie onder Waleson, waardoor de hoofden van den opstand sneuvelden of in onze handen vielen.

* * *

De Inlandsche bevolking der Lampongsche districten, de *Lampongers*, behooren tot het Maleische ras. Omtrent hun afkomst heeft men nog geen voldoende zekerheid; de meeningen, dienaangaande uitgesproken, zijn niet meer dan gissingen. Sommigen willen hen als de oorspronkelijke bewoners van Sumatra beschouwen, waarop Inlandsche overleveringen ook schijnen te wijzen.

De Lampongers komen volgens Zollinger in veel opzichten overeen met de Soendaneezen op Java, doch bij het mannelijk geslacht is het verschil het grootst; in de Lampongs onderscheiden de vrouwen zich door fijn gebouwde voeten en handen gunstig van de Soendaneezen, alsmede door een blanker huid en een zachter uitdrukking van de een weinig zwaarmoedig blikkende oogen. Dat de kleur der huid blanker is, schrijft Zollinger mede hieraan toe, dat het vrouwelijk geslacht het grootste gedeelte des levens in dichtgesloten huizen doorbrengt.

De kleeding der vrouwen is dezelfde als op West-Java; men ziet echter behalve den hoofddoek bijna geen andere hoofdbedekking. De toendoeng voornamelijk, die bij de Soendaneezen overal gedragen wordt, ziet men er bijna nooit. Veel eigenaardiger is de kleeding der vrouwen, die uit één stuk bestaat, de *sarong*, daar *tapis* genoemd. Deze is nauw, evenals een zak, en wordt niet vastgeknoopt of gebonden, maar met den rechterarm tegen het lijf gedrukt. De leden der schoone sekse hebben hierin

zulk een vaardigheid, dat zij het gevoel van schaamte nooit in verlegenheid brengen, en zelfs bij het rijststampen, waar toch de rechterarm voornamelijk in beweging is, de sarong nog met den rechterarm weten vast te houden.

De Lampongsche tapis zijn steeds rood en zwart of donkergeel en zwart gekleurd, en deze kleuren zijn in afwisselende, breede dwarsstrepen verdeeld, een kleurverdeeling, die nergens anders in den Archipel gezien wordt.

De Lampongsche vrouwen houden zeer veel van opschik, dien zij echter slechts zoo lang dragen als zij ongehuwd zijn. Als vrouwen maken zij van hun sieraden geen gebruik meer. Zij sieren zich voornamelijk met voorhoofdsbanden, die òf uit aan elkander geregen en met zilver of goud overtrokken borstkegeltjes bestaan, òf uit een dunne bamboesreep, waarop goudblaadjes zijn aangebracht; verder uit armbanden, halsbanden, voetbanden of voetringen en oornaalden.

De huizen der Lampongs zijn van hout of bamboe, met atap, sirap of pannen gedekt en op palen gebouwd, ongeveer 6 voet boven den grond, soms aan den voorkant wel eens geverfd en met snijwerk versierd. Dikwijls bestaan zij uit twee, ook wel uit drie verdiepingen, ieder in afzonderlijke vertrekken verdeeld. Een soort van bordes, waarop de deur uitkomt, is gelijkvloers langs de voorzijde van het huis aangebracht. Onder het huis hebben, evenals overal, geiten en gevogelte, soms ook de buffels hun verblijf, wat echter van bestuurswege is verboden. Elk huis heeft een erf, veelal door een omheining omsloten.

De wijze, waarop in de Lampongs gedragen wordt, verschilt van die op Java. In de Lampongs wordt alles op den rug gedragen, waar dit slechts eenigszins mogelijk is. Lange korven, die naar beneden nauwer worden, gebruikt men, om kleinere voorwerpen op den rug te dragen, terwijl groote pakken eveneens zóó ingericht worden, dat men ze op den rug kan nemen.

De Lamponger houdt van uiterlijke onderscheidingen en titels; ieder, die het betalen kan, moet een „pangkat" hebben, d. i. een graad, rang, trap of waardigheid. Men heeft er vele soorten van pangkats, die alle verkregen worden door het betalen van een koopprijs en het geven van feesten, waarbij een bepaald getal buffels geslacht moeten worden. Hooge titels, vroeger door den Sultan van Bantam aan hoofden verleend, worden nog door tal van personen gedragen, zooals Pangéran, Radèn, Dalem, Temanggoeng, Soetan, Ngabéhi, Mas enz. Pajoengs of zonneschermen wijzen door hun meerdere of mindere pracht den rang der vrouw aan, die zich deze laat dragen.

Het huwelijk is een koop van den vader, voor een som, door den familieraad vastgesteld; de vrouw wordt het eigendom van den man en na diens overlijden van zijn broeder of verderen naasten bloedverwant, die verplicht is, haar te onderhouden. Behalve het gewone huwelijk, waarbij alles van te voren besproken wordt, is ook het huwelijk bij schaking bekend, zoowel met voorkennis der ouders van het meisje, waarbij de vader voor den schijn het meisje komt terughalen, maar in een spiegelgevecht overwonnen wordt, als door werkelijke schaking.

Het houden van bijwijven is vrij algemeen onder de Lampongers en voornamelijk onder de rijken en hoofden, die zich, behalve door hun vrouwen, door huisslavinnen laten bedienen, waarbij zij niet zelden kinderen verwekken, die zij wettig kunnen verklaren door het slachten van een buffel of bok en het geven van een maaltijd.

De godsdienst der Lampongers is de Mohammedaansche, doch het wezen daarvan is er niet diep doorgedrongen, zeiden wij reeds vroeger. Zij onderhouden daarom weinig meer dan eenige uiterlijke plechtigheden. Vooral in de binnenlanden, waar slechts schaars een priester gevonden wordt, is de kennis van den Islam gering.

De kampongs der Lampongs liggen dikwijls vrij ver van elkander langs de rivieren, die het geheele jaar water hebben, of aan wegen. Zij hebben alle een *sesat* of *balai*, het gemeentehuis, waarin het dorpsbestuur zijn bijeenkomsten houdt en de bevelen der overheid ontvangen worden. De *sesat* dient ook tot logies voor gouvernements-ambtenaren en reizende Europeanen. De bouw der sesat duidt de beteekenis van het dorp aan; in aanzienlijke kampongs rust zij op zuilen, aan welker boveneinden wel eens groote koperen schenkbladen bij wijze van kapiteelen zijn vastgehecht. De bewoners van een kampong staan onder een of meer soekoe-hoofden, die op hun beurt aan het kamponghoofd ondergeschikt zijn; zij vormen het kampong-bestuur.

De Niassers.

Ten westen van Sumatra ligt het bergachtige eilandje Nias, welks inboorlingen de *Niassers* genoemd worden. Het eiland moet zijn naam verkregen hebben naar „niha", dat mensch beteekent, waarmede de bewoners zichzelf, in tegenstelling met de dieren, noemen. Aan de kusten van Nias komen Chineezen, Atjehers en Maleiers in grooten getale voor, zoodat hier het ras der Niassers niet zuiver is. Het aantal Inlanders op Nias wordt geschat op niet meer dan 200,000; enkelen meenen 150,000.

De eigenlijke Niassers verschillen in vele opzichten van de bewoners van het naburige Sumatra. Het meest komen zij in uiterlijk nog overeen met de Bataks, hoewel zij iets kleiner zijn van gestalte en de vrouwen ook een lichtere huidkleur hebben. Ook hun taal komt het meest met het Bataksch overeen.

De bewoners van Zuid-Nias moeten over 't geheel grooter en flinker gebouwd zijn dan de noordelijke stammen. Zij moeten ondernemend en leerzaam van aard zijn, maar inhalig, gierig en wraakzuchtig, zoodat er zelfs voor „dank" geen woord is in hun taal. Het koppensnellen moet in het zuidelijk gedeelte nog algemeen in zwang zijn. Men gaat op koppensnellen uit, om zich eer en aanzien te verwerven, doch het pleit niet voor hun moed, dat zij zich daarbij liefst bedienen van huurlingen en bij voorkeur uit hinderlagen hun offers verraderlijk aanvallen.

De mannen rooken tabak; de vrouwen en mannen kauwen sirih. Opiumschuiven komt nog weinig voor.

De kleeding is eenvoudig. De mannen dragen enkel een smalle, lange reep doek tusschen de beenen doorgehaald en eenige malen om het middel gewonden. De stof daarvoor wordt in de binnenlanden nog meestal uit boomschors vervaardigd; elders koopt men katoen of gebruikt men eigen maaksel. Op Noord- en Zuid-Nias dient een soort van open vest met of zonder mouwen, van boomschors of katoen, tot bedekking van het bovenlichaam.

De vrouwen hebben een smal kleedje, dat met een buikband wordt vastgebonden en bij den veldarbeid slechts tot de knieën reikt, doch anders de beenen grootendeels bedekt, terwijl deze soort van rok aan de linkerzijde open is.

IJdel als de Niassers zijn, houden zij van opschik. Zij dragen niet alleen spelden van goud in het haar, maar bij feestelijke dansen wordt zelfs een gouden kroon opgezet, terwijl de mannen zich nog gouden knevels aanbinden. Dit bepaalt zich alleen tot de aanzienlijken. Oorringen dragen zoowel mannen als vrouwen.

De zindelijkheid wordt bij deze zucht voor opschik geheel verwaarloosd, en verschillende ziekten, vooral huidziekten, komen hieruit voort. Bij allen bestaat de gewoonte, om de hoek- en snijtanden tot op het tandvleesch weg te zagen. Besnijdenis van knapen moet algemeen plaats hebben.

De werkzaamheden bestaan voor de mannen bovenal in de jacht, vooral op wilde zwijnen, herten en apen, het visschen, het bereiden van zout aan de kusten en het verzorgen der varkens, waartoe de vrouw nog het voedsel aanbrengt. Nieuwe velden worden door mannen aangelegd. In het zuiden drijven zij ook landbouw, terwijl die elders grootendeels aan de vrouwen wordt overgelaten. Verder zijn de Niassers goede timmerlieden en smeden, enkelen ook kopergieters.

De dorpen worden in het zuiden zóó aangelegd, dat zij door de natuur of de kunst versterkt worden; in het noorden bezigt men die kunstmatige hulpmiddelen niet meer, maar bouwt men zijn woningen veel op steile heuveltoppen. Hier tellen de kampongs dan ook slechts van twee tot op zijn meest twintig huizen; op Zuid-Nias soms honderd en meer. De huizen staan op palen en zijn meestal van planken gebouwd. Op Noord-Nias zijn de huizen gewoonlijk in twee rijen tegenover elkander gebouwd, ovaal van gedaante met een kegelvormig dak, waarin soms eenige vensterluiken zijn aangebracht, om lucht door te laten; op Zuid-Nias hebben de huizen een langwerpig vierkante gedaante met een zadelvormig dak.

* * *

De Niassers hebben hun eigen kosmogonische mythen. Volgens hun meening bevinden zich verschillende aardbollen boven elkander; sommigen beweren, dat er vier boven en vier onder ons zijn, terwijl anderen acht wereldbollen aannemen en

zeggen, dat onze aarde de negende is. Deze aardbollen zijn niet tegelijk ontstaan, maar achtereenvolgens, en daarbij denkt men aan de verschillende landen en eilanden, die door de voorvaderen der Niassers bewoond werden en waar zij zich op hun veelvuldige reizen eenigen tijd ophielden, somwijlen ook voor goed bleven, tot zij eindelijk op het eiland Nias terecht kwamen. Niet allen bleven echter hier; enkelen trokken verder naar een ander land over zee: dat werden wellicht de bewoners der Batoe-eilanden.

Alle verhalen komen hierin overeen, dat er in den beginne niets dan duisternis was; andere spreken van een nevel, die alles vervulde; sommige zeggen, dat uit dien nevel, andere daarentegen, dat uit de duisternis Toeha-Sihai is te voorschijn gekomen, zoo geheeten naar zijn kleinen aardbol, die door den wind gedragen wordt en slechts ruimte voor één huis bevat: dat is de eerste of bovenste aardbol. Deze Sihai heeft uit zijn adem den wind doen te voorschijn komen en deze werd de oorsprong van den tweeden aardbol. Uit dezen ontsproot na zijn dood een boom, waaraan zich drie knoppen vertoonden; de uit den bovensten knop voortkomende vrucht werd de oorsprong van Lowalangi (God), die uit den anderen van Latoere, een boozen geest, die uit den derden van Nadaoja en Afocha, booze geesten. Hierop bracht de boom uit zijn middelpunt weder drie vruchten voort, die geesten deden ontstaan, booze en geen booze. Geheel onderaan zijn stam droeg de boom weder vruchten, die de menschen hebben voortgebracht.

Ziedaar een enkele episode uit de scheppingsmythen der Niassers, waarin verder nog vele gedeelten herinneren aan de Bijbelsche geschiedenis of mythen bij Europeesche volken.

Hoewel de Niassers vaak spreken van verschillende hoogere wezens, die geen Bechoe's of booze geesten zijn, en er zelfs vijf aanbidden, hebben zij toch eigenlijk één God, die den naam *Lowalangi* draagt en van wien zij gelooven, dat hij alle dingen gemaakt heeft. Het door hem geschapene laat hij echter niet aan zichzelf of anderen over, want alles wordt ook door hem bestuurd. Hij heeft de macht over leven en dood, zegen en vloek, rijkdom en armoede; hij stelt koningen aan en zet ze af; hij is almachtig, alwetend, alomtegenwoordig en een straffer van het kwaad. Dit blijkt uit tal van Niassische spreekwoorden:

„Lowalangi doodt en maakt levend!"

„Ach, mijn Lowalangi, waarom maakt gij mij arm?"

„Lowalangi, wreek u op hem; wreekt gij u niet?"

Hoewel de Niassers dus alles van Lowalangi verwachten en zijn naam voortdurend in den mond hebben, houden zij zich intusschen bezig met offers, waarin diens naam niet genoemd wordt.

Een ander, hooger wezen, is Latoere, terwijl men ook nog drie voorvaderen vreest, in rang onder genoemde godheden geplaatst.

Een kenmerk van het karakter der Niassers levert de verhouding, waarin zij zich plaatsen tegenover die tot goden verheven voorouders. Zij toch vreezen de minder in rang zijnde goden meer dan de hoogere, ook al zijn dezen sterker.

De vereering der voorvaderen is op Nias een kolossale macht, die aan de invoering van het Christendom groote bezwaren in den weg legt. De gestorven ouders hebben volgens de meening des volks voor het nageslacht, zoowel in enge als in meer uitgebreide beteekenis, zegen en vloek in handen, en behooren dus vereerd te worden om zegen te verkrijgen en ongeluk af te weren. Terstond na hun dood richt men voor hen in het huis een houten beeld op, een menschelijke gedaante voorstellend, en brengt daaraan offeranden bij elke eenigszins merkwaardige gebeurtenis. Deze bestaan uit de borstels van varkens, kippenvederen, eierschalen, iets van de lever, de long en het hart van varkens of kippen. Bij bijzondere gelegenheden houdt men hun ook een grooten schotel voor, gevuld met vleesch, dat alleen door oude lieden gegeten mag worden.

Er is een klein diertje, dat hier bij de vereering der voorvaderen een groote rol speelt, zoodat er zonder dit geen geluk kan wezen in een huis. Zij noemen dit diertje ter grootte van een spin *moko-moko* en houden het voor een overblijfsel van het hart des overledenen, en dus voor een voortzetting van den geheelen mensch. Reeds een maand na de begrafenis bevindt zich de *moko-moko* in de nabijheid van het

graf en men kan hem vandaar afhalen; al wordt dit ook jaren uitgesteld, uit het graf gaat hij niet, voordat hij geroepen en afgehaald wordt. Dat men reeds zoo spoedig na den dood een beeld ter eere van den overledene plaatst, zonder vooraf den moko-moko afgehaald te hebben, geschiedt alleen, om den doode te doen zien, dat men voornemens is, hem te halen. Duurt dit te lang, dan straft hij hen, die nalatig zijn.

Het geheele leven der Niassers is vervuld met bijgeloof. Onze maanden en het zonnejaar zijn hun niet bekend; zij hebben de synodische maand en het voorjaar, maar zij tellen elke maand vol tot 30 dagen en iedere dag draagt een eigen naam. Enkele dagen evenwel hebben een bepaald slechte beteekenis, waarbij er twee zijn, waarop zij het padiveld niet durven betreden. Of er vaste dagen zijn met een gunstige beteekenis, valt niet te zeggen; plaatselijk bestaan hierin verschillen.

Op de dagen wordt acht gegeven bij het planten, hetzij van rijst, zoete aardappelen, pisang, klapperboomen enz.; op gunstige dagen wordt de grond bewerkt, worden de noodige voorbereidselen tegen de vogels genomen, wordt de dorschloods gebouwd, de oogst aangevangen enz. Ook bij verlovingen en huwelijken komen geluksdagen in rekening, bij handelsreizen enz., bij allerlei werkzaamheden.

De zwangere vrouw bij de Niassers moet zich, zoowel als haar man, van een groot aantal zaken onthouden. Zij mogen geen plaatsen voorbijgaan, waar vroeger een mensch vermoord, een karbouw geslacht of een hond verbrand is: dit zou nadeel doen aan het kind bij zijn geboorte; om dezelfde redenen mogen zij gedurende dien tijd geen tam of wild zwijn dooden of een kip slachten. En als zij het ongeluk hebben, een kuikentje te vertrappen, moet dit misdrijf met offers weder worden goed gemaakt. Ook mag de zwangere vrouw niet aan het huis timmeren, niet aan dakbewerking arbeiden, geen spijkers inslaan, niet in de deur gaan staan, niet op een ladder blijven staan, geen tabak of sirihblad in de doos breken, enz.

Ook bij den landbouw speelt het bijgeloof een groote rol. Over 't geheel staat die nog op zeer lagen trap, wat vooral hieruit blijkt, dat er spade noch ploeg bij gebruikt wordt. Overal vindt men droge rijstvelden aan de hellingen om en op de bergen; natte rijstvelden worden zelden aangetroffen. Waar men deze wel ziet, kan men er zeker van zijn, dat in den omtrek geen ander land te vinden was. Alleen zij, die natte rijstvelden bezitten, hebben ook meestal een patjol. Verschillende bijgeloovige gebruiken gaan gepaard met den groei en den oogst van de rijst, en een oogstfeest wordt daarbij gevierd, een familiefeest.

De bewoners der Mentawei-eilanden.

Op de Mentawei-eilanden woont een bevolking, die op ± 12,000 zielen geschat wordt en in lichaamsgrootte, taal, zeden en gewoonten veel verschilt van de bewoners der naburige eilanden. Zij hebben echter groote overeenkomst met de bewoners van sommige Zuidzee-eilanden, zoodat men veronderstelt, dat zij afkomstig zijn van een der daar thuisbehoorende stammen van het Maleische ras.

Zij zijn flink gebouwd, eenigszins geelbruin van kleur met een roodachtige tint, en hebben fijn haar, dat een weinig gekruld is. Mannen en vrouwen dragen het haar los over de schouders of saamgebonden op het achterhoofd. De baard is dun en wordt uitgetrokken; de tanden worden driehoekig afgevijld en zijn blinkend wit; het lichaam, voor zoover het onbedekt is, wordt getatoueerd met figuren. Sirih en tabak worden hier niet gekauwd; wel wordt er gerookt.

De vrouwen bedekken zich enkel met een smal stuk bereide boomschors, om de lendenen gewonden en tusschen de beenen doorgehaald; bij slecht weer dragen sommigen een vrij grooten doek over de schouders. Een spits toeloopend hoofddeksel met breede randen, meestal van palmbladeren vervaardigd, beschut hen tegen de zon. De vrouwen dragen binnenshuis een vierkant stuk boomschors of een lap grof katoen om het middel; buitenshuis dragen zij om de schouders, de borst en het middel een bedekking van uitgerafelde pisangbladeren en op het hoofd een driekante muts, van pisangbladeren samengevouwen. Mannen en vrouwen versieren zich hoofd en ooren met bladeren en bloemen, hals en armen met ringen van koralen en koperdraad, het middel met banden van geel of rood geverfde rotting.

Lansen, korte sabels, dolkmessen en vergiftigde pijlen op de bogen zijn hun wapens; schilden van licht hout dienen, om hen te beschutten. Zij hebben nog geen vuurwapens en leggen daarvoor groote vrees aan den dag.

Hun vaartuigen maken zij uit een boomstam; zij zijn van 2 tot 17 meter lang. De groote hebben masten en zeilen van palmbladeren; op de kleine plaatst men enkel takken van kokosnoten als zeilen. De woningen zijn verschillend van grootte; sommige voor één gezin, andere voor twintig à veertig gezinnen; alle staan op palen boven den grond.

De landbouw bepaalt zich hoofdzakelijk tot het aankweeken van kokos-, doerian- en sagopalmen en eenige andere, benevens aardvruchten; sago is het hoofdvoedsel.

De mannen huwen slechts één vrouw, die zij koopen van de ouders. Echtscheiding is onbekend; wel kan de man de vrouw verkoopen, maar deze wordt daardoor niet vrij. De dooden worden uit vrees voor de onderaardsche geesten niet begraven, maar op een uitsluitend hiertoe bestemde plaats in het bosch wordt op de onderste takken der boomen een stevige stelling van latwerk vervaardigd, waar de lijken onbedekt worden neergelegd. De dragers verwijderen zich daarna spoedig uit vrees voor booze geesten. Op sommige eilanden worden de lijken in een ondiepen kuil gelegd en met bladeren bedekt.

Het zou ons te ver voeren, als wij bij de bewoners van alle kleine eilanden stil stonden. In het bovenstaande hebben wij ons reeds tot een minimum moeten beperken, om onze ruimte niet al te zeer te overschrijden.

LITTERATUUR VAN SUMATRA.

A. L. v. HASSELT. Volksbeschrijving van Midden-Sumatra. Met atlas. Leiden, 1882.

C. SNOUCK HURGRONJE. De Atjehers. Leiden, 1894.

J. JACOBS. Het familie- en kampongleven op Groot-Atjeh. Leiden, 1894.

A. W. P. VERKERK PISTORIUS. Palembangsche schetsen. (Gids, 1870).

„ Studiën over de Inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden. Gids, 1871.

P. J. VETH. Volksinstellingen der Padangsche Bovenlanden. Gids, 1871.

J. F. A. DE ROOIJ. De positie der volkshoofden in een deel der Padangsche Bovenlanden. (Ind. Gids, 1870).

G. J. HARREBOMÉE. Een bijdrage tot den feitelijken toestand der bevolking in de Lampongsche districten. (Bijdr. Inst. v. T. L. en V., reeks 4, X).

P. J. VETH. De Gajoes, een volksstam in de binnenlanden van Atjeh. (T. A. Gen. II).

C. A. v. OPHUYSEN. Mededeelingen aangaande taal en afkomst der Loeboes op Sumatra. (Tijdschr. Bat. Gen. XXIX).

H. SCHOLTEN. De Batta's op Sumatra (Macedoniër IV, 1886).

J. W. IJZERMAN, J. F. VAN BEMMELEN, S. H. KOORDERS en L. H. BAKHUIS. Dwars door Sumatra. Haarlem, Batavia, 1895.

A. R. WALLACE. Insulinde. Vert. door P. J. Veth. Amsterdam, 1870.

Zie verder de litteratuur in HARTMANS „Repertorium" en de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië.

HOOFDSTUK XVI.

DE BEWONERS VAN BORNEO.

Het eiland Borneo is het grootste der eilanden van den Nederlandschen Archipel. Gezegend met een rijke natuur en een heerlijken tropischen plantengroei is Borneo niet minder rijk dan Java en Sumatra, maar veel minder dicht bevolkt dan deze beide. Voor het geheele eiland wordt de bevolking op niet meer dan 2 millioen geschat, een cijfer, dat slechts raming is, daar omtrent de bevolking van groote gedeelten weinig of niets bekend is.

Slechts een gedeelte van Borneo behoort aan Nederland; het noordelijk gedeelte is door Engeland in bezit genomen (zie pag. 79). Het Nederlandsch gedeelte wordt administratief ingedeeld in de residenties: *Wester-Afdeeling* en *Zuider- en Ooster-Afdeeling*. De bevolking van die gedeelten wordt geschat voor 1897 als volgt:

Wester-Afdeeling	Europeanen	302
	Chineezen	37 735
	Arabieren.	1 542
	Andere vreemde Oosterlingen .	437
	Inlanders 1).	330 813
Zuider- en Ooster-Afdeeling	Europeanen	898
	Chineezen.	4 542
	Arabieren. . , ...	1 534
	Andere vreemde Oosterlingen .	116
	Inlanders 1).	802 093

Uit dit overzicht, met slechts ruw benaderende cijfers, blijkt, dat na de Inlanders de Chineezen het belangrijkste volkselement van Borneo uitmaken. Bij de inboorlingen zijn ook de Maleiers gerekend, welke zich als echte cosmopolieten ook op Borneo in grooten getale in de kustlanden en langs de rivieren gevestigd hebben. Verder wonen langs de kusten en de rivieren ook de weinige Europeanen, de Arabieren, Boegineezen en Javanen.

Wij vangen onze beschrijving der bevolking van Borneo aan met de eigenlijke inboorlingen des lands, die men als Dajaks aanduidt.

I. De Dajaks.

Bij de beschrijving der bewoners van Borneo kunnen wij niet verder gaan dan slechts een algemeen beeld geven van den ethnografischen toestand der inboorlingen van dit groote eiland. De uitgebreide litteratuur over de Dajaks vindt men in de Encyclopaedie van Ned.-Indië en in Hartman's Repertorium; wij zullen ook daarvoor slechts enkele hoofdbronnen opgeven.

Met den naam *Dajak* als collectiefnaam worden de oorspronkelijke bewoners van Borneo aangeduid, de Heidensche inboorlingenstammen, in tegenstelling met de Maleiers, die de kuststreken bewonen en ook langs de hoofdstroomen verder in het land zijn,

---

1) Dajaks, Maleiers, Boegineezen. Javanen.

doorgedrongen. Welke de oorsprong is van het woord *Dajak*, is onbekend en evenmin weet men, uit welken tijd die dagteekent. De inboorlingen zelf gebruiken dien naam niet, noch voor hun eigen, noch voor andere stammen. Wanneer men hun naar de afkomst vraagt, zullen zij de rivier, waaraan zij wonen, het geslacht of den stam, waartoe zij behooren, opgeven.

De Dajaks behooren naar hun taal tot den westelijken tak van het Maleisch-Polynesische ras, en ook hun oorspronkelijk vaderland moet derhalve in Achter-Azië gezocht worden (zie II pag. 251 en IV pag. 3). Doch reeds in een zeer ver verleden zijn de Dajaks naar Borneo verhuisd en hebben zij zich daar zelfstandig gehouden, zoodat zij zoo goed als autochthonen kunnen genoemd worden. Aanvankelijk hebben zij zeker het geheele eiland bevolkt, doch later kwamen de Maleiers, de Chineezen en de Hindu-Javanen, die de kuststreken in bezit namen en de Dajaks naar het binnenland verdrongen, waar zij hun oude gewoonten en zeden het langst bewaarden.

Oorspronkelijk waren de Dajaks meest nomaden en in die gedeelten des lands, waar vreemde invloed het geringst was, is de nomadische toestand nog bewaard gebleven, doch in de kuststreken, waar Maleische of Europeesche invloed (Nederlandsche of Engelsche) zich het meest openbaarden, hebben de Dajaks allen vaste woonplaatsen. Het groot aantal kleine stammen, die men onder den naam Dajaks vereenigt, zijn dus gedeeltelijk volken met vaste woonplaatsen, gedeeltelijk nomadische stammen, doch het aantal dier laatste is niet aanzienlijk.

Bij de verschillende stammen der Dajaks staan wij niet stil; het zou nergens toe dienen, hun namen, voor zoover die bekend zijn, op te sommen. Alleen in het algemeen willen wij eenige eigenaardigheden en toestanden bij de Dajaksche volken beschrijven.

Het is niet mogelijk, een nauwkeurige beschrijving van het uiterlijk der Dajaks te geven, eensdeels, omdat zij nog geenszins voldoende bekend zijn, anderdeels, omdat er verschil bij de Dajaks bestaat, naarmate zij meer nabij de kust of in het binnenland wonen en meer of minder aan vreemde invloeden hebben blootgestaan. De Engelsche schrijvers onderscheiden dikwijls zee- en land-Dajaks, die in uiterlijk en leefwijze een weinig van elkander verschillen, terwijl zij die in het binnenland weder tot afzonderlijke groepen rekenen.

In het algemeen vertoonen de Dajaks vele uiterlijke kenmerken van het Maleische ras. Zij zijn van middelmatige grootte, doch flink gebouwd en sterk gespierd, zoodat zij goed geschikt zijn tot arbeiden, tot het afleggen van verre tochten te voet en tot het reizen langs vermoeiende binnenpaden. De schoonheid der lichaamsvormen, hun handigheid, kracht en taaiheid zijn grooter en hun huidkleur wordt door het verblijf in de wouden lichter, naarmate zij verder van de kuststreken verwijderd zijn. Het hoofdhaar der Dajaks is zwart en sluik.

Leefwijze en verschillende omstandigheden hebben, gelijk overal, grooten invloed op het uiterlijk der Dajaks. Tatoueeren is in het noorden o.a. bij verschillende stammen in zwang; bij sommige stammen worden enkel de vrouwen getatoueerd; over 't geheel geschiedt het tatoueeren der vrouwen met meer zorg. Door velen wordt echter beweerd, dat de Dajak over 't geheel geestelijk boven den Maleier staat en hem ook overtreft in aanleg voor vele maatschappelijke deugden. Waar de Dajak vrij bleef van Maleischen invloed, verzekerde ons nog Prof. Molengraaff naar aanleiding zijner laatste expedtie door Borneo's binnenlanden, is hij eerlijk en trouw aan zijn eens gegeven woord, gastvrij en hulpvaardig voor vreemdelingen. Als zij goed behandeld worden, betoonen zij zich gehecht en dankbaar.

Hierdoor ook verschilt het karakter der Dajaks, naarmate de vreemde invloed grooter of geringer was. De bewoners der binnenlanden worden om hun moed en dapperheid geroemd; zij hebben een grooten zin voor onafhankelijkheid en zijn gehecht aan het oord, waar hun stam vanouds heeft gewoond. Wel verhuizen zij dikwijls naar een andere plaats, doch in den regel enkel naar naburige streken. Doorgaans zijn zij matig in het gebruik van spijs en drank, doch als zij eenmaal in een feestelijke stemming geraken, gaan zij zich daaraan sterk te buiten. Zorgeloosheid omtrent de toekomst is een karaktertrek, dien zij met de meeste bewoners der heete luchtstreken gemeen hebben. De kuischheidsbegrippen staan wel niet hoog bij de Dajaks, maar in de binnenlanden leven zij in dit opzicht minder losbandig dan in de streken, waar de Maleiers voorkomen.

Hoewel de intellectueele aanleg der Dajaks zeer geroemd wordt door velen, die met hen omgingen: hoewel zij een goed geheugen bezitten, zeer bespraakt zijn, scherpzinnig redeneeren, zooals blijkt bij processen, en goed oordeelen, wordt toch hun geheele denken door bijgeloof beheerscht, en bestaat o. a. bij hen nog de treurige gewoonte van het koppensnellen, die wij later zullen beschrijven.

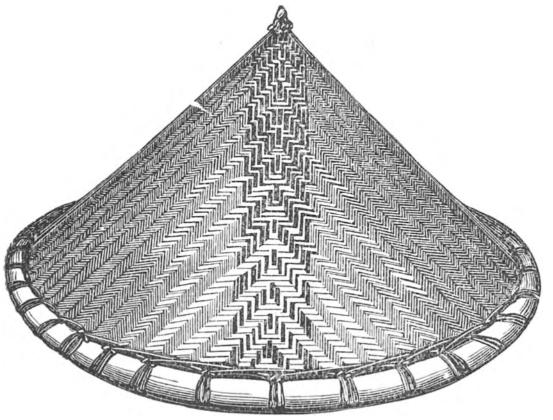

DAJAKSCHE HOED.

De taal der Dajaks bestaat uit vele dialecten, die dikwijls zeer van elkander verschillen, maar alle behooren tot de groote Maleische taalgroep, waarop het eigenlijk Maleisch veel invloed heeft gehad. Ook het Maleisch der kuststreken heeft vele Dajaksche woorden opgenomen. Tevens vindt men bij de Dajaks iets, wat op letterkunde gelijkt, n.l. een soort van vertellingen, die op zingenden toon worden voorgedragen. De berichten omtrent de Dajaks van de Westkust maken melding van hun krijgs-, treur- en minneliederen, en van legenden, waarvan eenige door Schwaner zijn medegedeeld.

De muziekinstrumenten der Dajaks bestaan uit verschillende soorten van trommels, voorts uit gongs, fluiten, een soort van viool, een instrument, dat eenigszins op een harmonica gelijkt en veel heeft van de elders in Nederlandsch-Indië bekende kelintang. Deze instrumenten zijn meest van vreemden oorsprong.

De kleeding der mannen bestaat uit een soort van gordel van boomschors of katoen, om de heupen geslagen, waarbij dikwijls nog een buis komt met of zonder mouwen, mede uit een dezer stoffen vervaardigd. Om het hoofd winden zij een lap, ook van katoen of boomschors, waardoor de kruin evenwel niet bedekt wordt. Een kegelvormige hoed, van het blad van den nipahpalm vervaardigd, dient tot beschutting tegen de zon.

De kleeding der vrouwen bestaat uit een sarong van bamboes of een lap katoen om de heupen, die tot de knieën of daarover reikt. Velen dragen ook een buis, evenals de mannen. Dragen zij dit laatste niet, dan slaan zij in de streek der Barito ook wel een band van rood katoen om het bovenlijf, om de borst te bedekken; in het westen echter bedekken zij het bovenlijf gewoonlijk niet. Het lange haar kammen zij naar achteren en knoopen het op het achterhoofd vast; soms dragen zij ook wel een hoofddoek en een hoed van nipahbladeren tot beschutting tegen regen en zonneschijn.

In hun jeugd zien de Dajaksche meisjes er niet onbevallig uit en hebben zij tengere en bevallige figuren, doch ongelukkig begint de vrouw na den leeftijd van twintig jaren reeds te verwelken en op haar

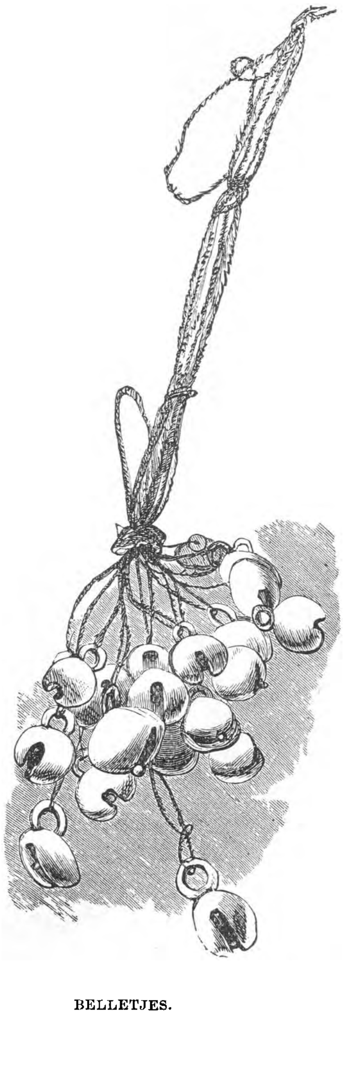

BELLETJES.

dertigste jaar is zij volkomen oud. Het gelaat heeft een aangename uitdrukking, in weerwil van de kunstmatige middelen, waardoor de vrouwen hun best doen, om zich afzichtelijk te maken. De oogen zijn zwart, helder, vol uitdrukking; de ooghaarен verwonderlijk lang. De neus is een weinig opgewipt en de mond vreeselijk misvormd door het aanhoudend kauwen van betel en de wijze, waarop de tanden zijn afgevijld en zwart gemaakt.

Het haar der Dajaksche vrouwen maakt het voornaamste deel hunner schoonheid uit; het is zwart, verwonderlijk dik, glanzend en zoo lang, dat het bijna tot aan den

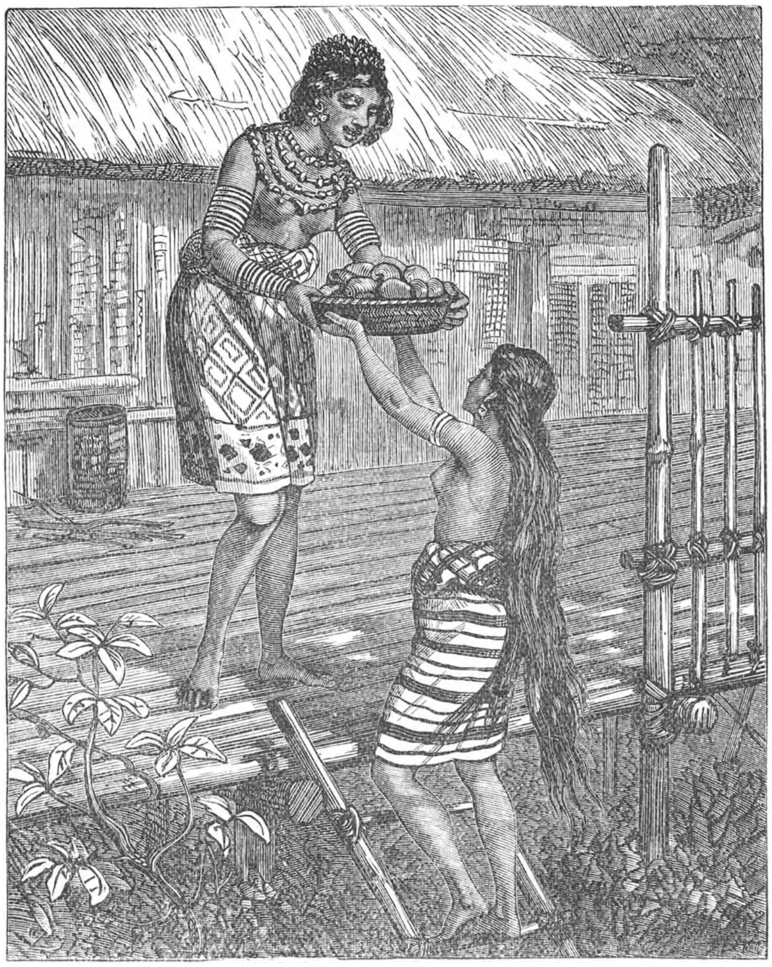

DAJAKSCHE VROUWEN.

grond reikt. Natuurlijk zijn zij er zeer trotsch op en slingeren zij onder het praten gaarne hun glanzende lokken van de eene zijde naar de andere, door koket het hoofd heen en weer te schudden. Ongelukkig doet de koorts, die in vele streken van Borneo heerscht, somtijds al het haar uitvallen, zoodat menig jong meisje op deze wijze van haar voornaamste sieraad beroofd wordt.

De vrouwen van sommige stammen dragen een zeer zonderling keurslijf, bestaande uit boomschors en bamboe, dat met een aantal koperen ringen en koorden om het bovenlijf is bevestigd en waaraan de bedang of rok is vastgemaakt.

Zij dragen ook kegelvormige hoeden, van gespleten rotang vervaardigd. Deze hoeden zijn zeer licht en sterk. Het riet voor deze hoeden is in zeer smalle reepjes gespleten en rood, geel en zwart geverfd, terwijl de vervaardiger eenige van de reepjes hun natuurlijke kleur heeft laten behouden. De hoed wordt op het hoofd bevestigd met een breed lint van gevlochten palmbladeren, die terzijde worden vastgemaakt.

Onder de versierselen der Dajaks behooren de kleine belletjes, die aan de oorringen hangen. Deze versierselen, „ganurongs" genaamd en meestal door de vrouwen onder-

DAJAKSCHE KRIJGER EN DUSUM.

aan den rand van den bedang of rok gedragen, zijn bijna volkomen als onze gewone belletjes, namelijk kleine, holle, koperen of bronzen balletjes, zoo groot als een knikker, met een klein metalen belletje inwendig, bij wijze van een klepel, en een tamelijk wijde spleet onderaan. Aan sommige dezer belletjes worden de merkwaardige kralen vastgehecht. Deze belletjes doen onder het gaan een muzikaal getjingel hooren en worden daarom bij dansen en feestelijke gelegenheden gebruikt.

De behandeling der Dajaksche vrouwen is over 't algemeen goed. Voorzeker moeten zij hard werken, maar dit moeten ook hun echtgenooten, en zooals wij spoedig zien

zullen, zijn zij niet de verachtelijke slavinnen, zooals men maar al te vaak onder onbeschaafde volken aantreft, doch hebben zij evenveel in het huisgezin te zeggen als de mannen en zijn zij volkomen in staat, zichzelf te helpen, zoodra de gelegenheid het vordert.

Zij zijn gewoon op het veld te werken en het algemeen gebruikte hakmes of parang is zelden uit hun handen. Het voortdurend gebruik van dit wapen verhardt hun handen en misvormt dikwijls de vingers.

Wanneer zij van hun werk op het veld thuiskomen, hebben zij het zwaarste gedeelte van hun taak nog te verrichten, daar deze bestaat in het pellen en ziften van de rijst voor het avondmaal en voor de maaltijden van den volgenden dag.

De afbeelding op pag. 186 stelt rechts een Dajaksch meisje voor in het dagelijksch leven, onversierd; links ziet men het meisje opgesierd met alles, wat een Dajak smaakvol vindt, geheel in galakleeding.

Als sieraden dragen de vrouwen voornamelijk ringen van ijzer, koper, ivoor enz. om hals, armen, beenen en aan de vingers. Ook de mannen tooien zich vaak met zulke ringen, voorts met halssnoeren van koralen of agaatsteenen, vederen, vogels en andere sieraden.

In het uitvinden van oorversierselen zijn de Dajaks bijzonder vruchtbaar. De meeste Wilden vergenoegen zich met één gat in de oorlel te maken en verwijden dit dikwijls zoo ver, dat een manshand door de opening kan gebracht worden. Doch de Dajaks gaan in hun denkbeelden van versiering veel verder.

Zij maken een groot gat in de oorlel, vergrooten dit door er allengs grootere proppen in te steken en rekken haar tot den schouder toe uit, door er looden gewichten aan te hangen. Doch ook rondom den zoom van het oor maken zij een reeks van gaten en steken er een aantal versierselen in. De meest geliefde wijze, om de ooren te versieren, bestaat hierin, dat men een menigte koperen ringen in de gaten van het oor hangt, en wel zoodanig, dat de kleinste boven in het oor en de grootste, zoo groot als een armband, onderaan gedragen worden. Deze versiering wordt vooral door de Zee-Dajaks gedragen, bij wie een soort van spreekwoord in zwang is, den hoorder waarschuwende, zich te hoeden voor een man met vele oorringen.

Dikwijls vergenoegen de Dajaks zich niet met vele ringen in de ooren te dragen; zij vullen de openingen met zulk een verscheidenheid van voorwerpen, dat zij eerder als „châtelaines" dan als oorringen zijn beschreven geworden. Zoo droeg zekere jonge man, de zoon van een opperhoofd, slechts één grooten ring in elk oor, doch aan dezen ring hinge een aantal koperen kettingen, waaraan weder verscheidene versierselen bevestigd waren. Aan één oor hingen op die wijze twee slagtanden van een beer, één tand van een alligator, een gedeelte van den snavel van een horenvogel, drie kleine koperen ringen en twee belletjes.

Ook mannen dragen één grooten oorring in de lel en boren zich een gat boven in de oorschelp; in dit gat wordt een hondstand der tijgerkat gestoken.

Deze versierselen worden alleen dan gedragen, wanneer de Dajak zijn beste kleeding aantrekt, terwijl op andere tijden de gaten in het oor door schijfjes hout belet worden zich te sluiten. En daar nu het koper ulcereerende zweren doet ontstaan, is het gewone voorkomen van een Dajak niet zeer aangenaam. Sommigen van hen hebben de zonderlinge liefhebberij, een gat boven in de oorschelp te boren en een ander onderaan, en vervolgens een koperen plaat er aan te binden, waaraan de rammelende versierselen zijn opgehangen, waarop deze Wilden zoo gesteld zijn.

De afbeelding op bladz. 187 stelt twee Dajaksche krijgers voor; de een is in vol krijgsgewaad en de andere, een Dusum Dajak, in gewone kleeding.

De eerste dezer mannen draagt in zijn rechterhand den sumpitan (het blaasroer), met zijn speerpunt; de linker rust op zijn houten schild, met bossen menschenhaar bedekt. Zijn parang-ihlang of oorlogszwaard is aan de linkerzijde bevestigd, eveneens met bossen menschenhaar, aan de greep hangende. Zijn enkels, beenen en armen zijn bedekt met een menigte koperen ringen; hij draagt een soort van wambuis van de huid van een orang-oetan en op het hoofd een soort van kroon, vervaardigd van de vederen van den argus-fazant.

De andere afbeelding stelt een man in gewone kleeding voor. Hij behoort tot den stam der Dusums, die aan de noordkust van Borneo wonen en een andere kleeding

dragen dan een van de andere stammen des eilands; hun geheele kleeding bestaat in den chawat of tjawat en in een aantal groote metalen ringen rondom hun hals en heupen. De Dusum-krijgslieden dragen het haar lang, slechts met een soort van katoenen stof saamgebonden. en hun speren zijn even eenvoudig als hun kleeding, niets meer zijnde dan een metalen punt, vastgebonden aan een bamboeschacht.

Teneinde een overzicht te geven van het voorkomen van onderscheidene stammen van Borneo's inboorlingen, zijn hieronder nog twee andere Dajaks afgebeeld. Die aan de linkerhand stelt een Illinoanschen zeeroover voor. Deze mannen worden gevonden

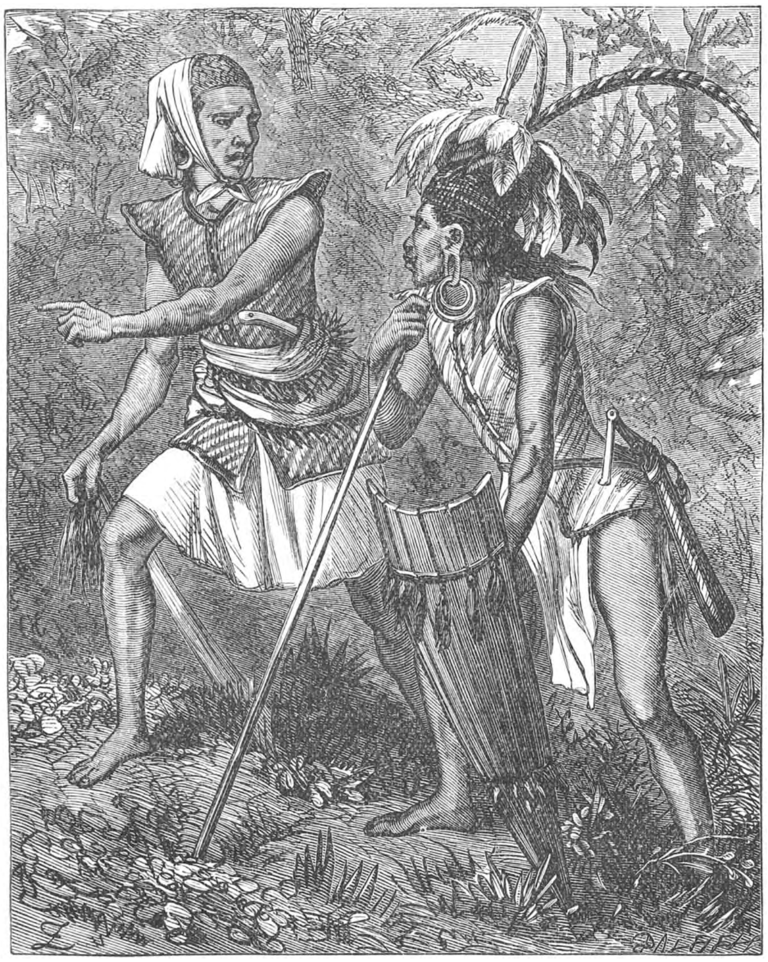

ILLINOANSCHE ZEEROOVER EN SAGHAI DAJAK.

te Tampasuk, zooals de naam somtijds gespeld wordt, een plaats op de noordwestkust van Borneo. niet zeer ver ten noorden van het eiland Labuan.

De Illinoans bezitten vele groote en geduchte oorlogsbooten, die aan den boeg met een zeer lang stuk gewapend zijn en op de wijze der Borneosche booten een bovendek hebben, dienende als een vloer voor de strijders en een beschutting voor de roeiers, die er onder zitten. Aan den achtersteven bevindt zich een kleine kajuit voor den kapitein, ongeveer zoo groot als een hondenhok, doch de booten hebben geen andere slaapplaats.

De roeispanen, waarmede de roeiers het vaartuig in beweging brengen, zijn vrij zonderling gevormd; op een afstand gezien, zijn het slechts stokken met platte houten schijven aan de einden. De booten worden gestuurd door een roeiriem aan de stuurboordzijde van den achtersteven, terwijl elke boot voorzien is van een mast en een groot zeil, dat in weinige minuten geheschen en in bijna evenveel seconden gestreken kan worden. Ofschoon de Illinoans rijke stammen zijn en een menigte vuurwapenen bezitten, zijn zij eenigszins bevreesd, om deze wapenen te gebruiken, en stellen zij hun grootste vertrouwen in de speer en den parang.

De andere afbeelding is die van een Saghai-Dajak.

Deze stam woont aan de zuidoostelijke kust van Borneo en is merkwaardig wegens de prachtige kleederdracht der mannen, die een voorkomen hebben van barbaarschen luister, welken zij gaarne tentoonstellen. Zij dragen, evenals alle Dajaks, den tjawat, een lap, van geklopten boombast of katoen vervaardigd, die om de heupen gewonden en tusschen de beenen doorgehaald wordt, zoodat van voren en van achteren een breede slip afhangt; bovendien stellen zij er hun trots in, zich te versieren met korte overkleeden, van tijger- of luipaardhuiden of rijke en geborduurde stoffen vervaardigd; op het hoofd dragen zij prachtige mutsen van apenhuid, versierd met de schoone vederen van den argus-fazant, waarvan twee zoodanig geplaatst zijn, dat één over elk oor hangt. Al deze Dajaks hebben een zonderling profiel, tengevolge van hun gewoonte, om de tanden af te vijlen en ze op die wijze kleiner te maken, terwijl zij, die concave tanden hebben, er het wonderlijkst uitzien.

Ofschoon op het oog tenger en zwak, als zij zich naast den sterken, gespierden Europeaan voordoen, is hun kracht wezenlijk verbazend, en deze stelt hen in staat, werkzaamheden te verrichten, die den kloeken Blanken man onmogelijk zijn. Wanneer op reis een Europeaan van vermoeidheid neervalt, neemt een Dajak den last, waarmede de gevallen man beladen was, op en voegt hem bij den zijnen, zonder dat zijn eigen last ook maar iets verzwaard schijnt te zijn, en wanneer de vreemdeling, ondanks zijn verlichting, volkomen machteloos terneder ligt, neemt een kleine, tengere Dajak hem op zijn rug en vervolgt zijn reis met het grootste gemak.

De Dajaks zijn gewoon, de op Borneo zoo menigvuldig voorkomende moerassen te doorkruisen, door middel van primitieve bruggen, *batangs* genaamd. Deze zijn de eenvoudigste vorm van brug, dien men zich kan voorstellen. Niets gemakkelijker dan zich een juist denkbeeld van een batang te vormen. Twee palen van bamboe worden zoodanig in den grond geslagen, dat zij elkander aan de boveneinden kruisen, als een X met lange onderbeenen. Zij worden dan aan het kruispunt saamgebonden, evenals de stutten, waartusschen een moderne koorddanser zijn koord spant. Op ongeveer dertig voet afstand wordt een dergelijk paar palen op dezelfde wijze in den grond geslagen en tusschen deze twee paar palen een horizontale bamboe gelegd.

Inderdaad gelijkt de geheele toestel op dien van een koorddanser, behalve dat een bamboe hier de plaats van het koord inneemt. Hierop volgen meer dergelijke steunsels, alle door horizontale bamboes met elkander verbonden, zoover als het moeras zich uitstrekt, en zoozeer zijn de inboorlingen op deze zeer primitieve bruggen gesteld, dat zij deze een mijl of nog verder en zelfs over vreeselijk diepe afgronden uitstrekken.

Het loopen over deze buitengewone bruggen is een taak, die de kunstvaardigheid van een koorddanser van beroep op de proef zou stellen, en toch heeft men Dajaks gezien, die een zwaren Blanken man op den rug namen en hem een mijl of meer over deze glibberige batangs droegen, terwijl op vele plaatsen één verkeerde pas voor beiden noodlottig zou geweest zijn. Hij schijnt in 't minst niet vermoeid te zijn door deze buitengewone spier-inspanning en uit veeleer een soort van kinderachtige blijdschap over zijn kracht; hij is er werkelijk verheugd over, dat hij althans in één opzicht in staat is, zich de meerdere te toonen van den Blanken man, dien hij overigens met den diepsten eerbied beschouwt als een wezen van bovennatuurlijke wijsheid en macht.

De Dajaks hebben een verwonderlijk talent, om met zekere gemakkelijkheid jungles te doordringen, die voor Europeanen volstrekt ontoegankelijk zijn.

* * *

De huizen der Dajaks zijn op palen gebouwd, 6 à 10 voet hoog, soms 30 voet hoog. Wij hebben reeds vroeger gezien (zie dit deel pag. 28) dat zij door verscheidene gezinnen bewoond worden, die alle hun bijzonder vertrek hebben. Al deze vertrekken komen uit op een galerij, die langs het geheele huis loopt, of ook wel in een ruime kamer, midden in het huis; van deze galerij of kamer maken alle bewoners gemeenschappelijk gebruik. Haarden, waarboven men afgehouwen hoofden te drogen hangt, zijn tegenover de genoemde vertrekken; op de gaanderij, die vóór deze haarden loopt, komt men bijeen, om te beraadslagen of het een of ander werk te verrichten. Ook overnachten daar de ongehuwde mannen en vreemdelingen. In de streken van Sanggau en Broenei in het westen overnachten zij in een bijzonder gebouw, dat tot beraadslaging dient.

De lengte der huizen is verschillend naar het aantal bewoners; soms dienen zij

EEN DAJAKSCH HUIS.

voor 50 gezinnen en zij zijn soms 1000 voet lang. Zij worden met alang-alang, matten van dekriet, boombast enz. gedekt; de wanden tusschen de afzonderlijke vertrekken zijn van boombast of ook wel van hout: de vloer is meestal van niboenglatten gemaakt, waarover soms matten gespreid zijn.

De toegang tot deze huizen geschiedt dikwijls door middel van bruggen, die van een zeer zonderling maaksel zijn. Op het oog zijn zij zoo licht gebouwd, dat schijnbaar de behendigheid van een koorddanser noodig is, om ze te betreden. Daar deze huizen dikwijls tegen een steilen heuvel gebouwd zijn, wordt een paal van uit het huis naar den heuvel gelegd en, zoo hij tamelijk lang is, door aan boomen bevestigde rotankoorden ondersteund. Met een zeer lichte bamboeleuning wordt de brug door hen als voltooid beschouwd.

De afbeelding op pag. 191 stelt een dezer eenvoudige bruggen voor en geeft ook een goed denkbeeld van de hoogte van het huis en zijn algemeene bouworde.

Op dezelfde eenvoudige, maar afdoende wijze als de boven beschrevene toegangen tot de huizen, leggen zij zelfs bruggen over rivieren. De bergstroomen wisselen zeer af in diepte en snelheid en niet zelden doet een zware regen een rivier een veertig voet tusschen haar rotsachtige oevers wassen; zelfs na een enkele hevige regenbui zijn de ondiepe plaatsen dikwijls niet meer doorwaadbaar. Teneinde in dit ongerief te voorzien, slaan de Dajaks bruggen over de kloven, sierlijke hangende bruggen.

Het huisraad bestaat gewoonlijk slechts uit eenige matten, manden tot berging van eetwaren, potten met toewak, een stuk bamboes, waarin eten gekookt wordt, ook wel aarden pannen, potten enz. die op vazen gelijken en als pronkstukken dienen. Zij zijn verglaasd en met draken en andere gedrochtelijke figuren versierd, welke soms eenige overeenkomst hebben met die op oude munten van Siam of Cochin-China. De Dajaks beschouwen ze als het werk van geesten; daarom kennen zij er een groote, denkbeeldige waarde aan toe. Vanwaar zij op Borneo gebracht zijn, is onzeker, doch zij zijn zeer oud. Men kent vele soorten van deze potten; voor de beste betaalt men soms een bedrag van *f* 4000, hoewel de werkelijke waarde zeer gering is.

Die potten worden, gelijk andere heilige voorwerpen, in mannelijke en vrouwelijke onderscheiden. Jaarlijks worden zij met het bloed van geslachte hoenders bestreken. Men geeft zelfs wel feesten ter eere van deze voorwerpen. In enkele streken kent men aan het water, dat er in gestaan heeft, een tooverkracht toe.

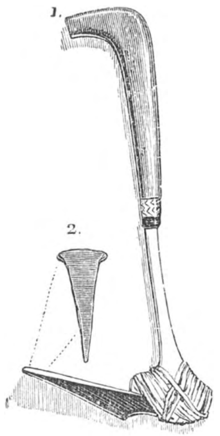
1. 2.
EEN BIJL-DISSEL.

De dorpen bestaan uit enkele huizen of dikwijls slechts uit één groot huis, waarin vele gezinnen bijeen wonen. Waar men aanvallen van vijanden heeft te vreezen, worden zij door palissaden van ijzerhout beschermd. Wegens vrees voor den vijand of ook wel wegens uitputting van den grond worden de dorpen verlaten en nieuwe weder in de nabijheid gebouwd.

Het voedsel bestaat voornamelijk in rijst. De rijstbouw staat er nog op lagen trap. Is de voorraad rijst niet voldoende, dan voedt men zich met sago of anders met in het wild groeiende vruchten. De toespijs bestaat uit palmkool, varenblad, jonge rotan, bamboe-uitspruitsels enz. De vischvangst en de jacht leveren te weinig op voor onderhoud. Zout wordt niet gemist bij het eten.

De maaltijd wordt binnenshuis gehouden. Tijdens den maaltijd scharen de dischgenooten zich hurkend, met onder het lichaam gekruiste beenen of ook wel op houten blokken gezeten, rondom de in hun midden op een mat of schotel opgedischte spijs, waarvan ieder zich naar believen bedient. Gedurende den maaltijd wordt er zelden gedronken, wel daarna. Tevens worden mond en handen gereinigd, waartoe het benoodigde water in bamboekokers of uitgeholde kalebassen gereed gehouden wordt. Bij feesten en begrafenissen wordt er veel palmwijn en arak gedronken.

De industrie is nog weinig ontwikkeld. Zij bepaalt zich tot het vlechten van allerlei voorwerpen van palmbladeren, rotan en bamboe, het maken van kleederen, niet alleen van boomschors, maar ook van katoen, en tot het smelten en bewerken van ijzer. Vooral de Kajans in de binnenlanden moeten daardoor uitmunten; hun zwaarden, hakmessen en andere wapens, worden als de beste van Borneo geroemd; bij de beschouwing der wapens komen wij hierop terug. Men meent wel eens, dat zij daardoor hun onafhankelijkheid zoo lang tegen Maleische vorsten bewaard hebben.

Toch, hoewel de industrie weinig ontwikkeld is, leggen de Dajaks een groote mate van kunstvaardigheid en een vrij zuiveren smaak voor versiering aan den dag.

Dat ziet men aan hun kano's; het voornaamste gereedschap van den kanobouwer is te merkwaardig, om het zonder vermelding voorbij te gaan. Dit gereedschap vereenigt in zich een aantal hoedanigheden. Op de bijgevoegde afbeelding kan men zien, hoe het er uitziet.

Op het oog is het een niets beteekenend werktuig, dat evenwel in de hand van een Dajak wonderen doet. Het handvat is slechts tien centimeter lang en het breedste

gedeelte van het werktuig zelf bedraagt slechts een en een kwart centimeter. Het handvat bestaat uit twee gedeelten, saàmgebonden met sterke rotankoorden, nog versterkt door cement. Het onderste gedeelte, dat evenals de greep der Dajaksche zwaarden gekromd is, wordt vervaardigd van een zacht en licht hout, terwijl het bovenste gedeelte, dat het eigenlijke werktuig draagt, van een hard, sterk en eenigszins elastisch hout wordt gemaakt.

Dit werktuig is van ijzer vervaardigd, dat meestal ingevoerd wordt, en naar alle waarschijnlijkheid naar het model gevormd van een steenen gereedschap, dat vroeger in gebruik was. Men ziet, dat het met rotan aan het hout bevestigd is.

Met behulp van dit schijnbaar nietige werktuig weten de Dajaks niet alleen groote, stevige planken te verkrijgen, maar ook zeer snel te werken.

Ook in het vlechten van manden, matten en korven munten de Dajaks uit, terwijl

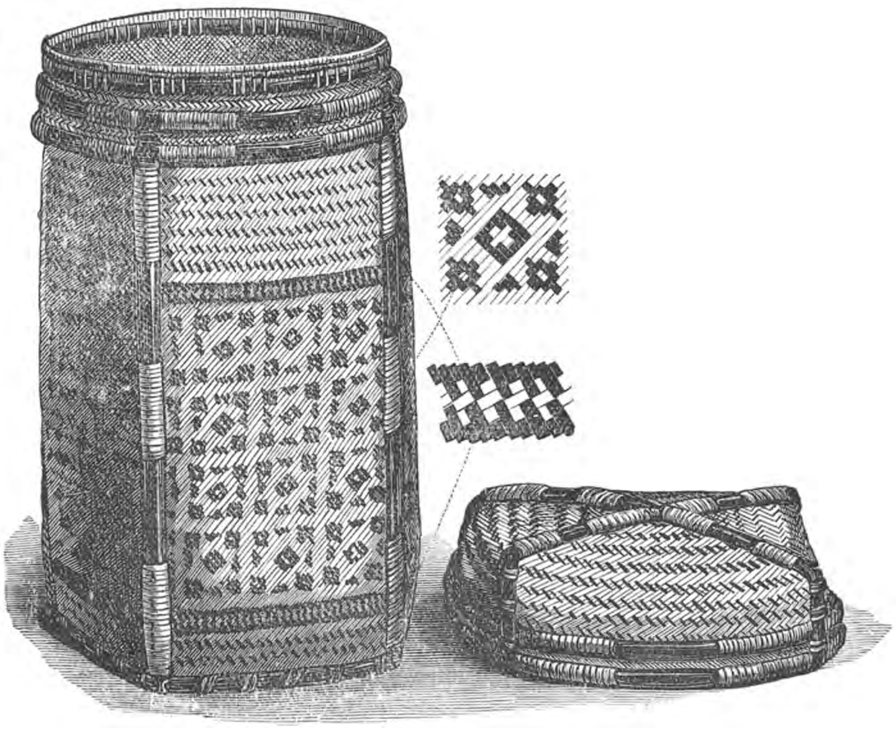

TAMBOK MAND.

zij hierbij ook vooral op de kleur en den vorm letten. Van den vorm eener mand, tambok genaamd, wordt hierbij een afbeelding gegeven. De mand is vervaardigd van het blad van den nipah-palm, in strookjes gesneden, die niet geheel het twaalfde van een centimeter breed zijn en afwisselend geel en rood geschilderd worden. Deze worden zoodanig dooreengestrengeld, dat zij een menigte verschillende patronen voorstellen, eenigszins gelijkende op die, welke voor de sarongs en andere geweven stoffen dienen. Deze patronen zijn bijna alle saamgestelde figuren van het vierkant, het zigzag en de ruit; deze laatste vorm is evenwel niets anders dan het vierkant, diagonaalsgewijze geteekend.

Alhoewel de vorm van een tambok cilindrisch is, wordt hij een weinig vierkant door middel van vier reepen hard, rood hout, die met rotan stevig aan het mandje bevestigd worden. De bodem wordt op dergelijke wijze vierkant gemaakt, zoodat de mand rechtop kan staan. Het deksel wordt versterkt door twee kruiselings verbonden

reepen hout en zoowel het deksel als de bovenrand der mand worden tot meerdere stevigheid voorzien van twee dergelijke reepen.

Ook matten en geweven stoffen weten zij met veel smaak te vervaardigen. Haast hebben zij echter niet bij hun werk; het spreekwoord, dat tijd geld is, kennen zij nog niet.

* * *

Wij zullen thans enkele eigenaardige gewoonten der Dajaks leeren kennen, ontleend aan mededeelingen van den zendeling Zimmer, die lang onder hen leefde.

Als de Dajak zich thuis aan den maaltijd zet, neemt hij een weinig gekookte rijst, werpt die naar de deur en zegt: „Voor U, Djata (watergod), voor U, Sangiang (luchtgod) winst en voordeel; komt, laat ons hier samen eten en wilt ons voor ziekte bewaren!"

Treedt iemand juist binnen, terwijl zij aan het eten zijn, dan zeggen zij: „Wij eten." De binnentredende antwoordt: „Eet maar." Daarop wordt hij met veel woorden uitgenoodigd mede te eten; wil hij echter niet, dan neemt hij eenige korrels rijst uit den schotel of hij roert deze slechts even aan en zegt: „Sipolan". Doet hij zulks niet, dan werpt de huisheer hem eenige korrels rijst toe en moet hij zeggen: „Sipolan." Zegt hij dit niet, dan wordt hij „pahumi", d. i. hij heeft zich schuldig gemaakt en staat den geheelen dag aan onheil bloot.

Als een Dajak op de rivier vaart en hij krijgt honger, dan kookt hij zijn potje rijst in de prauw. Vóór hij echter gaat eten, neemt hij een weinig gekookte rijst, werpt die in het water en zegt: „Voor U, Silang, voor U, Tanto, en voor U, Bittik, (namen van luchtgoden) willen wij hier samen eten, wilt gij ons bewaren voor elk kwaad, opdat wij niet ziek worden; wilt ons ook winst en voordeel schenken, ons gemakkelijk de visschen laten vangen en de herten en wilde zwijnen dicht aan de oevers brengen?"

Men ziet uit dit bovenstaande reeds, dat de gebeden der Dajaks een practisch karakter dragen.

Als een Dajak plan heeft, om een verre reis te maken, zoekt hij een voorteeken, hetwelk hem een gelukkigen dag voorspelt. Verschillende dieren komen hiervoor in aanmerking, tot de bijen toe; dierenwichelarij is hier nog in volle beteekenis. Vooral een zekere roofvogel, „antang" geheeten, welke in een bijzondere betrekking tot de luchtgoden staat en met de vlucht hun wil verkondigt, heeft groote waarde hiervoor.

Het onderzoek heeft plaats als volgt. Den avond te voren worden de goederen reeds in de prauw gebracht. Vervolgens slaat men twee palen in den grond, ongeveer 300 meter van elkander. De paal rechts van de prauw is die van geluk; die links van onheil. Nu roept men den antang en wacht. Vliegt hij eindelijk op, wat lang duren kan, en gaat hij den linkerpaal voorbij of strijkt hij op dezen neder, dan beduidt dat ongeluk en men stelt de reis uit, tot een gunstig teeken zich voordoet. Vogelgeschreeuw vooral wordt als zoodanig beschouwd; er kunnen echter ook voorteekenen komen, die nogmaals uitstel gebieden. Als alle voorteekenen gunstig zijn en hij stapt in zijn prauw, dan zal, als hij juist op dit oogenblik moet niezen, de reis nog een dag uitgesteld worden. Zulke voorteekens zijn er vele.

De Dajaksche moeder leert haar kind allerlei wijsheden, welke het later in toepassing heeft te brengen.

Eenige voorbeelden:

a. Men mag geen brandend stuk hout met den voet wegstooten, of men wordt door een krokodil opgegeten.

b. Gij moet u des nachts niet kammen: dan zouden uw ouders spoedig sterven.

c. Een kind mag het hart eener kip niet eten: anders zou het twistziek worden.

d. Als men des avonds bij de lamp of bij het vuur zit, om zijn rijst te nuttigen, dan moet men oppassen, dat de kat of de hond niet tusschen de rijst en de lamp of het vuur doorloopt, opdat de schaduw van het dier niet op de rijst valle en men die opeet. Een krokodil mocht eens de schaduw in uw lichaam zien en meenen, dat het een hond of kat was, en u verslinden.

e. 's Avonds mag men geen visch op het vuur braden, anders komen de booze geesten op den reuk af en dooden u.

f. Gij moogt den naam niet uitspreken van uw vader, van uw moeder, van uw tante, van uw oom, zelfs niet uw eigen naam. Dat is pali (onrein).
g. Gij moogt hetgeen van het bord gevallen is niet eten: dit zou een beleediging zijn van de ziel, die in de rijst woont.
h. Als gij eet en uw kind slaapt, roep het, of leg het een weinig rijst op het voorhoofd, om het voor ongelukken te behoeden.

Ziehier eenige staaltjes uit het volksbijgeloof der Dajaks. Ook de droomen en hun beteekenis spelen een belangrijke rol in het volksleven; alle droomen hebben beteekenissen, en bij slechte voorteekens moet de Dajak allerlei hulpmiddelen gebruiken, om de toekomstige gebeurtenissen ten goede te leiden. Zoo wordt ook de landbouw beheerscht door allerlei bijgeloof.

Wij zeiden reeds, dat bijv. de rijstbouw nog onontwikkeld is, het meest roofbouw, waarvoor telkens nieuwe velden gezocht worden.

Als nu de Dajak een stuk land zoekt, om voor den rijstbouw te gebruiken, dan ziet hij eerst naar den grond en de daarop staande boomen, of zij hard of zacht hout hebben. Is het naar zijn zin, dan maakt hij een teeken, door een ruimte van $\pm$ 10 voet in het vierkant uit te hakken, als een bewijs, dat dit land een gebruiker heeft. Daarna vraagt hij den goden om hun oordeel, of hij het mag beplanten. Geven deze geen gunstig antwoord, dan zal hij het verlaten, zelfs al heeft hij het grootendeels ontgonnen.

Vrees voor geesten vervolgt den Dajak overal en door zijn geheele leven, en bij elke handeling moet hij die eerst bevredigen. Bij den oogst zal hij de eerst rijp geworden rijst niet voor zich nemen: die behoort aan den bijl, het hakmes en den slijpsteen, d.i. de werktuigen, waarmede de arbeid wordt verricht. Men strooit die eerste rijst op deze gereedschappen, laat ze zoo een half uur liggen, en is dit geschied, dan neemt men de rijst weer weg, doet ze in een pot, kookt ze, waarna de huisgenooten er van eten. Dit geschiedt geheel gedachteloos, zonder gebed of vereering.

De Dajak bouwt ook nooit zijn huis op dezelfde plaats, waar reeds vroeger een huis stond: die plek is pali, d.i. onrein. Heeft men een nieuwe plek gezocht, dan wordt de raad der geesten gevraagd en verzoeken zij dezen, een teeken te geven voor gunstig antwoord.

* * *

De verlovingen van de Dajaks hadden eertijds veelal plaats in de vroegste jeugd, soms als de jongelieden nog aan de moederborst waren. Het is zelfs gebeurd, dat kinderen verloofd werden, eer zij nog geboren waren. De ouders en bloedverwanten brengen de zaak in orde, en daaraan zijn de kinderen gebonden.

Dit is zelfs bij de ouderen nog het geval; de verloofden worden dikwerf niet geraadpleegd en zien elkander niet voor den bruiloftsdag.

De eerste stap der verloving geschiedt door de moeder van den jongen man. Zij begeeft zich, door meerdere vrouwen vergezeld, naar het huis der toekomstige schoondochter, alwaar zij met de moeder en de tantes spreekt. Vindt zij een welwillend gehoor, dan wordt na eenige dagen de vraag door drie of vier mannen geheel in den vorm herhaald. Nu beginnen de onderhandelingen over de geschenken, die de bruidegom moet bijdragen, hoeveel hij den ouders, tantes en ooms en broeders der bruid geven moet. Alle bloedverwanten, die volgens de Dajaksche adat eenige aanspraak kunnen doen gelden, moeten bevredigd worden, en omdat dan aan de bruid niet genoeg beloofd werd, is reeds menig huwelijksplan afgesprongen.

De bruiloft vindt plaats in het huis der bruid, omdat, volgens Dajaksche gewoonte, de man de vrouw volgt. De bruidegom mag voor het huwelijk niet met zijn bruid spreken, zoo mogelijk, haar nooit ontmoeten, ja, zij mogen elkander zelfs niet zien.

Op den dag, waarop de bruidegom het ouderlijk huis verlaat, wordt hem een feest bereid en hij wordt „menjakib", d.i. met bloed gereinigd. De moeder neemt het bloed eener kip of van een varken en bestrijkt daarmede de voeten, knieën, borst en handen, de ellebogen en het voorhoofd van den zoon, waarbij zij haar zegenwenschen uitspreekt. De beteekenis hiervan is bij de Dajaks verloren gegaan.

De bruiloft is een heugelijke plechtigheid. Reeds vroeg worden de varkens en kippen geslacht en 't is een groot feest. De priesteressen, ten getale van zeven, komen;

van alle zijden melden genoode en ongenoode gasten zich aan, en er wordt zooveel lawaai gemaakt als maar mogelijk is. Als het feestmaal gereed is, worden bruid en bruidegom op koperen trommels naast elkander geplaatst. Hebben zij daar den moed toe, dan mogen zij elkander bekijken. De priesteressen brengen offerbloed en besprenkelen daar bruid en bruidegom mede, gelijk de moeder haar zoon bij 't verlaten van het huis deed. Daarna werpen zij hnn rijst op 't hoofd en spreken zegenwenschen uit. Als dit geschied is, vangt het eten en drinken aan, doch bruid en bruidegom eten niet mede. Hebben àllen gegeten, dan moet de bruidegom de honden voederen, een gewoonte, waarvan niemand de beteekenis weet. De gasten blijven doorgaans den geheelen nacht bijeen. Het echtpaar trekt zich terug en komt binnen zeven dagen niet onder de menschen. Deze zeven dagen zijn „pali", d. i. onrein. Na deze zeven dagen maken zij een bezoek bij de ouders van den man. Aldaar aangekomen, worden zij terstond met offerbloed gereinigd en de jonge vrouw ontvangt nieuwe kleederen.

Er bestaan ook ongeoorloofde huwelijken, die de Dajaks „talah"* of bloedschande noemen. Daartoe behooren de volgende: 1 als iemand zijn kleindochter of achterkleindochter tot vrouw neemt; 2 wanneer een vrouw den broeder van haar vader huwt of een man de zuster van zijn vader of moeder; 3 wanneer een meisje zich met den stiefvader inlaat; 4 wanneer een man zijn nicht of haar dochter huwt; 5 als iemand de zuster van de vrouw zijns ooms huwt; 6 als iemand de dochter zijner nicht huwt; 7 als een weduwnaar de zuster van zijn schoonvader trouwt. Als een dergelijk huwelijk toch voorkomt, staat het geheele Dajaksche dorp op als aanklager. Vroeger werd die euveldaad met den dood gestraft; tegenwoordig moet het land in dit geval met een varken of buffel gereinigd worden. De hoofden gaan naar den schuldige; er wordt een zwijn of buffel geslacht en met het bloed worden de rijstvelden besprenkeld, terwijl een weinig van dit bloed naar de zon wordt geworpen. Het vleesch wordt dan door de gehuwden in het dorp gegeten; ongehuwde meisjes of knapen mogen er niet van gebruiken.

* * *

Wij moeten nog eenige oogenblikken stilstaan bij het *koppensnellen*. Deze afschuwelijke gewoonte der Dajaks heeft waarschijnlijk een godsdienstigen oorsprong.

Het geloof, dat menschen, dieren, planten en voorwerpen zielen herbergen, heeft er toe geleid, pogingen aan te wenden, om die geesten werkzaam te doen zijn tot zijn heil en tot afwending van rampen en ongeluk. Algemeen wordt nu het menschelijk lichaam als fetisch vereerd na den dood, wanneer het in het graf is gelegd.

Onder de weinig beschaafde volken van den Archipel zijn het bovenal gedeelten van het menschelijk lichaam, die de rol van fetischen vervullen. Bij de Dajaksche en Alfoersche stammen, verder op Nias en de Mentawei-eilanden, op Timor, Halmaheira, Ceram en de Papoeasche eilanden heerscht het gebruik, om leden van andere stammen te overvallen en van het hoofd te berooven, teneinde dit, vanwege de ziel, die er mede vereenigd wordt gedacht, thuis in gedroogden of gerookten toestand te bewaren als schutsgeest, die, bij den eigen stam ingelijfd, dezen hulp zal verleenen in den krijg en het welslagen van landbouw enz. zal bevorderen. Men behandelt de „gesnelde" koppen met groote voorkomendheid, vooral in den beginne; met verf, schelpen en andere sieraden worden zij opgetooid; onder aanbieding van spijs, drank en andere offerwaren en het verrichten van dansen worden zij telkens en telkens aangeroepen en bezworen. Bosjes haar, uit de pas gesnelde koppen getrokken, gelden, verbrand en in water gemengd, bij sommige Dajaksche stammen als geneesmiddel. De buitgemaakte hoofden maken den grootsten rijkdom van den sneller uit, en zij hebben des te meer waarde, naarmate zij van hooger personen afkomstig zijn. Het gebruik bij verschillende stammen, om schilden en lansen met haar te versieren, berust zeker op dezelfde meening als het koppensnellen, nl. dat zij daardoor beschermende kracht verkrijgen.

Het koppensnellen is derhalve een soort van godsdienstige handeling, die oorspronkelijk in verband staat met het Heidensche geestengeloof. Het valt echter niet te ontkennen, dat later waarschijnlijk de oorspronkelijke beteekenis gedeeltelijk verloren gegaan zal zijn, zoodat men het dikwijls enkel als een ruwe, barbaarsche gewoonte moet beschouwen. Meisjes zien er vooral op, of een jongeling, die hen

ten huwelijk vraagt, wel het noodige aantal schedels bezit, al is het niet zeldzaam, dat hij die koopt en zelf niet snelt.

Op welke wijze geschiedt het koppensnellen? De heer Perelaer geeft daarvan de volgende beschrijving.

Een troepje Dajaks, 3, 4 à 8 personen, gewoonlijk niet meer, vereenigen zich en maken toebereidselen tot den tocht. Zij maken levensmiddelen, wapenen en oorlogstooi gereed, als ging het ten krijg, en toch is het in werkelijkheid slechts een sluipmoord, die beoogd wordt, niets verheveners.

Nadat eerst de vlucht der vogels geraadpleegd is en zij gewacht hebben, tot een gunstig voorteeken het plan begunstigt, verlaten de koppensnellers met stille trom hun dorp en begeven zich naar naburige, soms ook naar verscheidene dagreizen verwijderde stammen. In de nabijheid van bewoonde streken stellen zij zich in een hinderlaag en wachten, in alang-alang gedoken of achter struiken verscholen, tot een of ander menschelijk wezen, door zijn ongelukkig gesternte gedreven, in hun nabijheid komt. Onverwacht springt nu een hunner te voorschijn, grijpt met bliksemsnelheid het slachtoffer bij het hoofdhaar en slaat met den mandauw, een lang mes, het hoofd van den romp. Dit geschiedt gewoonlijk zóó snel, dat de aangevallene niet alleen den tijd niet heeft, om zich te weer te stellen, maar zelfs geen kreet kan slaken.

Zoodra het hoofd van den romp gescheiden is, vlucht de koppensneller met zijn buit naar een vooraf bepaalde schuilplaats in het bosch, om daar het hoofd met zijn „poeai", een mesje, van zijn vleeschdeelen te ontdoen, bij welke bewerking zorgvuldig vermeden wordt, het haar te beschadigen, daar dit bestemd is, om de greep en de scheede van het moordwerktuig te versieren.

Intusschen zitten de tochtgenooten van den ontvluchte niet stil. Spoedig hebben zij het lijk beroofd en in de alang-alang of het gebladerte verborgen; daarna verschuilen zij zich weder, om een tweede, een derde, enz. als slachtoffer in de hinderlaag te doen vallen. Maar zij maken zich uit de voeten, zoodra zij bespeuren, dat de bevolking hen gewaar wordt, of ook, wanneer het lijk van een stamgenoot gevonden is. Dan weten zij, dat spoedig een veertigtal dorpelingen jacht op hen zal maken, en dat over hun lot beslist is.

Zijn de koppensnellers op deze wijze ergens verdreven, zonder voldoende geslaagd te zijn, dan trekken zij naar andere stammen, om daar op dezelfde manier te werk te gaan. Zelden zullen zij terugkeeren in het dorp,

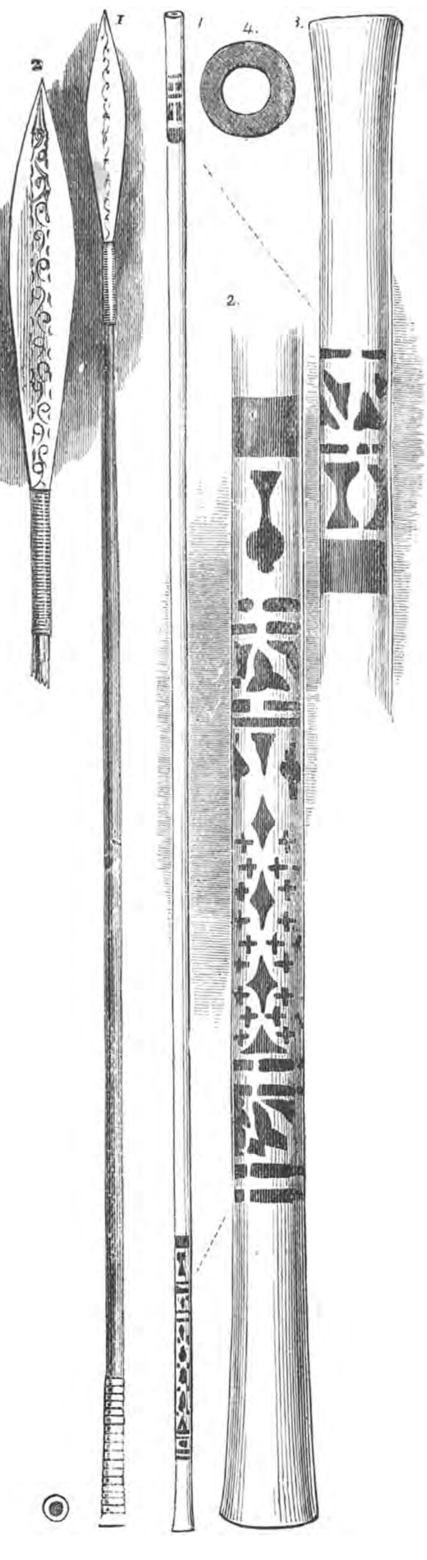

SUMPITANS.

zonder tenminste één kop gesneld te hebben. Intusschen wordt alles, wat zij ontmoeten, mannen, vrouwen en kinderen, vermoord, en elk hoofd, mits het aan een menschelijk wezen heeft toebehoord, is een goede buit. Bij voorkeur trachten zij eenzame veldhutjes te overvallen en dan worden zelfs zuigelingen niet gespaard. Maar bij den geringsten tegenstand deinzen de aterlingen af. Want het koppensnellen is wel de laaghartigste soort van sluipmoord, die bestaat. Heeft de aangevallene den tijd, den mandauw te trekken of een noodkreet te slaken, dan is hij in den regel gered, want de koppensneller schuwt gewoonlijk het gevecht en schept slechts genoegen in gevaarlooze moorden. Doch daartoe heeft het slachtoffer doorgaans geen tijd, en zelden is er meer noodig dan één slag, om het hoofd van den romp te scheiden.

Doorgaans is het slachtoffer onthalsd, vóór het tot bezinning gekomen is. Alle stammen in het binnenland oefenen zich dan ook in het handwerk, en niet zelden ziet men de jongelingschap haar behendigheid ten toon spreiden op poppen, van zoden gemaakt, met pruiken van arengvogels.

Als de bloedverwanten van de slachtoffers ontdekken, tot welken stam de moordenaars behooren, dan hebben er représailles plaats, die weder bloedig gewroken worden, en zoo ontstaan er oorlogen tusschen de stammen.

De koppensnellers, die met rijken buit in hun dorp terugkeeren, worden door hun stamgenooten met vreugde ontvangen. Dezen scharen zich om hen heen; er worden stokken in den grond geplaatst, waarop men de koppen zet, en in een kring worden hierom dansen uitgevoerd. Dit alles geschiedt met het ernstigste gezicht ter wereld, onder de tonen der muziek en met veel geschreeuw.

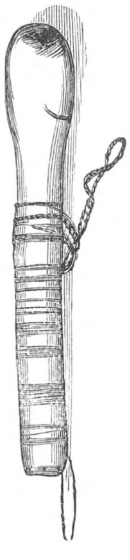

VERGIF-FLESCHJE.

* * *

Van de wapens der Dajaks noemen wij in de eerste plaats de *sumpitan*, een blaasroer, het meest oorspronkelijke wapen van de volken van den Indischen Archipel. Tegenwoordig wordt dit wapen nog gevonden bij de Maleische stammen in de binnenlanden van Malakka, bij de Orang Benuwa van den Riouw-Lingga Archipel, op Banka, bij Atjehers, Bataks, Loeboe's, Lampongers, bij de Soendaneezen, op Bali, bij alle Dajakstammen op Borneo, bij de half wilde volken op Celebes, op de Philippijnen en op Soembawa, terwijl het vroeger door Makassaren, Boegineezen en Javanen algemeen gebruikt werd. (Zie Pleyte, Sumpitan and bow in Indonesia, Intern. Arch. for Ethnogr. IV). Verder oostwaarts dan de Philippijnen in het noorden en Midden-Flores in het zuiden van den Archipel komt het blaasroer niet voor dan geïmporteerd.

Sommige stammen maken het blaasroer van bamboe, de Dajaks van hout, bepaaldelijk van ijzerhout. Een tweetal exemplaren zijn hierbij afgebeeld. De lengte der blaasroeren is gewoonlijk ± $2^1/_2$ meter, de inwendige doorsnede 1 mM. Bij de Dajaks zijn zij als een lans, tevens van een ijzeren of houten punt voorzien, en kunnen dus evenals dit wapen gebezigd worden. De pijltjes der blaasroeren worden van hard hout of bamboe gemaakt; zij zijn zeer dun, ongeveer 1 d.M. lang, met meestal driehoekige punten, soms van hout, soms van ijzer, koper of been.

Om den pijl voort te kunnen blazen, wordt aan het boveneinde een kegelvormig stuk zacht, week hout bevestigd, dat juist in het roer past; dikwijls is dit stuk hout hol, somtijds voorzien van vleugelachtige aanhangsels langs de schacht. Gewoonlijk evenwel is de vaste kegel het meest in gebruik. De wonde, door zulke pijltjes veroorzaakt, is van zoo luttele beteekenis, dat zij zelfs voor een dier van de grootte eener rat niet doodelijk zou kunnen zijn, maar het vergif, waarmede zij bestreken worden, heeft een verschrikkelijke uitwerking. Want de pijltjes zijn steeds vergiftigd met het sap van den Antiaris toxicaria, den Ipuh-boom.

De lezer kent waarschijnlijk al de vertelseltjes, die omtrent dezen boom in omloop zijn — hoe hij een mijl in den omtrek de landstreek vergiftigt en hoe het doodelijk sap slechts verkregen kan worden door middel van veroordeelde misdadigers, wien lijfsbehoud toegezegd wordt, indien zij een flesch van het sap kunnen bezorgen. Dit

zijn evenwel fabelen en evenmin is het sap van den boom zóó doodelijk als verondersteld wordt.

Zeker is het dat de boom een der geduchtste vergiften oplevert en dat het, zoolang het nog versch is, onfeilbaar den dood veroorzaakt, maar het verliest zeer spoedig zijn kracht.

Men kan gemakkelijk begrijpen, welk een gedeucht wapen dit blaasroer is. Men heeft alle reden het te vreezen; zelfs wanneer de Dajaksche krijgers in open strijd worden aangevallen, en in zeegevechten, waar de kanonniers door de geschutpoorten met een hagelbui van vergiftigde pijlen begroet worden, is hun taak zeer gevaarlijk. Doch de sumpitan is veel meer te land dan op zee te vreezen; vooral in boschgevechten deinst de meest onverschrokken soldaat voor een dergelijke ontmoeting terug. De met het blaasroer gewapende Dajak ligt in het dichte gebladerte verborgen, overtuigd, dat, al wordt hij ontdekt, hij door het verwarde kreupelhout naar veilige plaatsen kan sluipen. De sumpitan geeft geen geluid en vertoont geen rook, waardoor de drager zich zou kunnen verraden, doch de doodelijke pijl vliegt in alle stilte daarheen en het eenige teeken van de tegenwoordigheid eens tegenstanders is het lichte tikje, waarmede de pijl zijn doel treft.

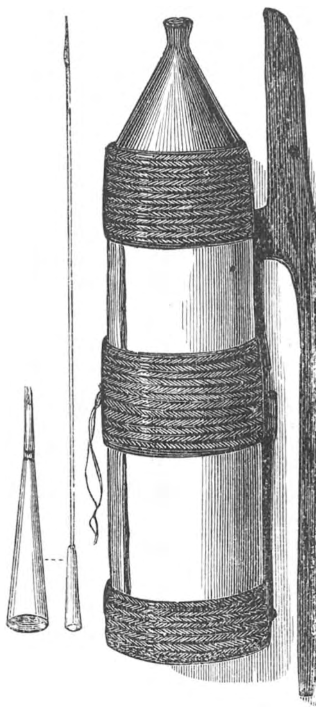
PIJLKOKER EN PIJLEN.

Het eenige nadeel van den sumpitan is, dat de pijlen zelden verder dan veertig passen dragen, hoewel zeer geoefende schutters ze soms tot op een afstand van zeventig of tachtig passen blazen; op dezen afstand echter hebben zij bijna alle kracht verloren en kunnen zij niet meer in de huid dringen. Bij vele pijlen is de punt vervaardigd van de met weerhaken voorziene graat van den steekrog, die bij de minste aanraking afbreekt en in de wond achterblijft, wanneer men tracht, het wapen er uit te halen. Andere hebben afzonderlijke punten van hout, die loslaten, zoodra aan de schacht getrokken wordt. De inlandsche naam van de punt is *jowing*.

De Dajak heeft altijd dertig of veertig zulke pijlen bij zich in een pijlkoker van bijzonderen vorm, waarvan een hierbij is afgebeeld. Hij is vervaardigd van het tot zoovele doeleinden gebruikte bamboe en voorzien van een haak, waarmede hij aan den gordel kan gehangen worden. Deze haak is van hard hout gemaakt en aan den pijlkoker bevestigd met een breede strook fraai gevlochten rotandraden. De koker is voorzien van een kegelvormig houten deksel, dat met een snoer aan den koker vastzit. Bijgaande afbeelding is die van de gewone Dajaksche pijlkokers, doch zij hebben er, die fraai gepolijst zijn, met prachtig snijwerk bedekt, en deze zijn wezenlijke kunstwerken. Vele pijlkokers zijn van binnen bekleed met gedroogde huid of blaas, om de lucht buiten te sluiten en het vergif van den pijl zoolang mogelijk te bewaren.

Wanneer de Dajak den sumpitan gebruikt, houdt hij het mondstuk tusschen de twee eerste vingers zijner linkerhand aan de lippen en ondersteunt en mikt met de rechter het zware wapen, dat, om het juist te richten, een sterke en goed geoefende hand vereischt.

Het wapen, dat in belangrijkheid op den sumpitan volgt, is de parang of het zwaard, waarvan verschillende soorten bestaan.

De Dajaks zijn trotsch op hun zwaarden en de uitstekende bearbeiding dezer wapenen geeft hun het recht, er roem in te stellen. Hun smeden zijn uitmuntend en eenige stammen maken niet alleen hun eigen wapenen, maar smeden ook zelf hun ijzer.

Het meest gewone van al de Dajaksche wapenen is het zwaard, parang-latok

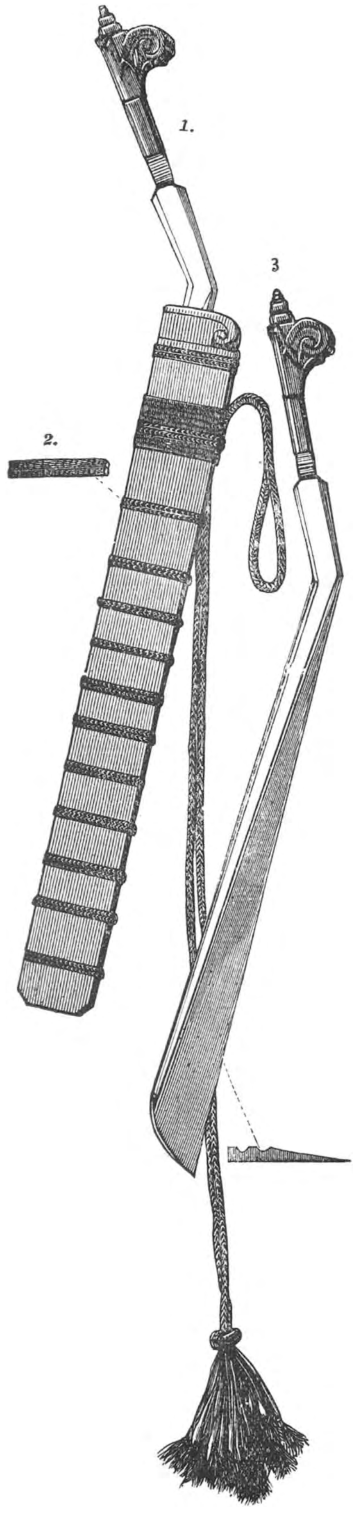

PARANG-LATOK.

genaamd, dat door iederen man en bijna iedere vrouw gedragen wordt. Het wordt niet alleen als zwaard, maar ook als bijl gebruikt en dient zoowel om de jungles te doorkruisen als om den vijand te verslaan. Het heeft een bijzonderen vorm, zooals uit de afbeelding hiernevens te zien is. De kling is van een zeer zonderling maaksel. Naar het gevest toe is het werkelijk niets anders dan een vierkant stuk staal, bijna een halven centimeter dik en driekwart breed. Van het gevest tot de punt wordt het lemmer allengs breeder en dunner, zoodat de twee centimeter breede punt juist zoo zwaar weegt als het vierkante gevest van slechts een halven centimeter. Blijkbaar wordt het zwaard eerst in een vierkante overal, even dikke staaf gesmeed en daarna naar de punt al platter en platter uitgeslagen.

Zooals de lezer op de afbeelding zien kan, wordt de kling van het zwaard in een vrij scherpen hoek naar het gevest gebogen. Deze zonderlinge vorm, onhandig voor een ongeoefende hand, maakt de voornaamste waarde van het zwaard uit. Indien de parang-latok gebruikt wordt, om takken te vellen of zich een pad door de jungles te banen, wordt hij bij het vierkante gedeelte van het lemmer aangepakt en juist op dezelfde wijze gebruikt als de bijl of het hakmes bij ons. Doch zoo het voorwerp, dat geveld moet worden, op den grond ligt, wordt de parang bij het gevest gehouden, zoodat door den hoekigen vorm de kling met volle kracht kan worden gebruikt.

Door de gewoonte, om den parang aan het vierkante gedeelte der kling vast te houden, worden de vingers der vrouwen misvormd.

De gewone parangs hebben geen bijzondere versierselen, doch die van beter constructie zijn voorzien van gegraveerde figuren op het lemmer.

In den oorlog is dit zwaard een zeer geducht wapen. Het weegt gemiddeld een kilogram en is dus zwaar genoeg, om den schedel van een mensch te verpletteren of hem een arm of een been te breken, zelfs al had het geen scherpen kant. Doch de parang-latok heeft een zeer scherpe snede, die goed in orde gehouden wordt, en wanneer er een slag mede wordt toegebracht, wordt het geheele lemmer, bijna van het gevest tot de punt, door de wonde gehaald. Tengevolge van deze bijzonderheid zijn de wonden, met den parang-latok toegebracht, zeer ernstig; de inboorlingen beroemen zich dan ook zeer op de diepe wonden, die zij met dit zwaard kunnen slaan.

Een van de wijzen, waarop zij hun behendigheid beproeven, is, dat zij een varken met een enkelen slag van een parang-latok dooden en het dier zelfs volkomen vaneenscheiden, waarbij de punt van het wapen in den grond gedreven wordt. Wie gewoon is, het zwaard te gebruiken, weet, dat naar een voorwerp zoo dicht bij den grond te slaan, geenszins een gemakkelijke taak is.

Een ander wapen is de parang-ihlang, een van de

meest buitengewone zwaarden, die er bestaan, en lastiger en zelfs gevaarlijker voor vreemdelingen dan men zich kan voorstellen. Het is een kleiner, korter en lichter wapen dan de parang-latok. Van de punt tot het gevest is het negentien centimeter lang en de kling op haar grootste breedte iets minder dan anderhalven centimeter. Het weegt iets meer dan drie kwart kilogram en schijnt, vergeleken met den parang-latok, eigenlijk niet veel te beteekenen. In de handen van iemand, die er mede om kan gaan, staat het echter boven dat wapen, wegens zijn eigenaardige constructie. Over den algemeenen vorm kan men uit de afbeelding oordeelen. De kling is bij het gevest zeer dik, en zwaar en bijna vierkant, evenals de parang-latok, doch wordt naar de punt allengs dunner; deze punt loopt uit in een gebroken lijn, die aan het zwaard, op een afstand gezien, het voorkomen geeft, alsof het is afgebroken. De rug is volkomen recht en aan iedere zijde der kling zijn zeer netjes en los een reeks kleine figuren gegraveerd.

Doch het merkwaardigste aan deze kling is, dat zij niet, als de Europeesche zwaardklingen, bijna plat is, maar aan de eene zijde bol en aan de andere hol, gelijk op de afbeelding in doorsnede te zien is. Tengevolge van dezen vorm kan men er slechts op tweeërlei wijzen mede houwen: òf naar beneden, òf naar boven; gebruikt men haar in de verkeerde richting, dan is het bijna zeker, dat de man, die haar hanteert, er zich mede verwondt. Deze zwaarden worden òf voor de rechter- òf voor de linkerhand vervaardigd, zoodat iemand, die de eigenaardigheden dezer parangs niet kent, bevreesd is ze te gebruiken, zonder ze eerst nauwkeurig te hebben onderzocht, daar hij, in een verkeerde richting houwende, gevaar loopt, zichzelf een wond toe te brengen.

Hoe klein en onbeteekenend dit wapen er ook uitziet, toch kan het de vreeselijkste wonden toebrengen, daar de eigenaardige constructie der kling hiertoe zeer medewerkt. Evenals de parang-latok wordt het tot bijl zoowel als tot zwaard gebruikt, en in geoefende handen is het een voortreffelijk gereedschap. Brooke vertelt van een man, die zoo bedreven met dit zwaard was, dat hij een blok tamelijk hard hout, zoo dik als een mansbeen, met een enkelen houw kon doorklieven.

De Dajaks zijn zeer trotsch op de voortreffelijke hoedanigheid hunner klingen en zien zelfs op het beste staal met verachting neder. Men zegt, dat hun zwaarden van oude vijlen gemaakt worden, die in groote hoeveelheden worden ingevoerd, doch wat er ook de grondstof van zij, de harding hunner klingen is voortreffelijk. Deze parangs bezitten niet alleen een snede als die van een scheermes, maar zijn ook buitengewoon taai en overtreffen de beste Engelsche gereedschappen. Boyle heeft ondervonden, dat terwijl zijn eigen jachtmessen, die van het

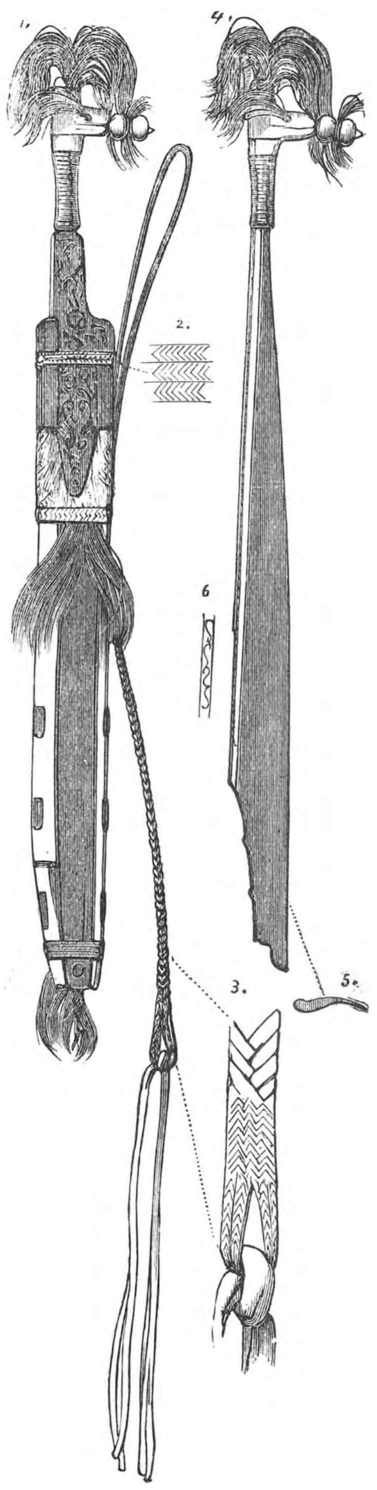

PARANG-IHLANG.

fijnst mogelijke staal gemaakt waren, braken en vol schaarden kwamen, de Dajaksche parangs in 't minst niet beschadigd werden.

Zulk een kling is uitermate duur, zelfs in het land, waar zij vervaardigd worden, en een van de beste hoedanigheid kan niet onder de tien pond sterling gekocht worden.

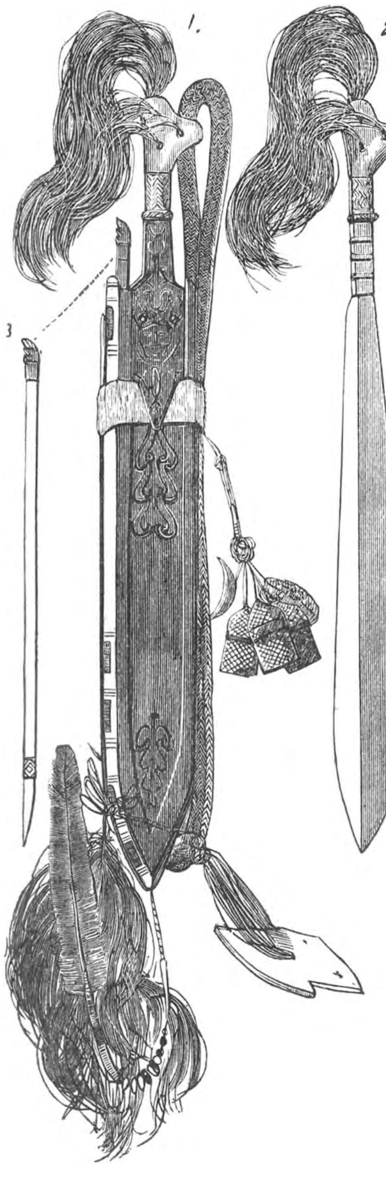

PARANG MET TOOVERMIDDELEN.

Men kan zich licht voorstellen, dat wanneer een Dajak gelukkig genoeg is, een van deze kostbare klingen te bezitten, hij met een gewoon gevest en scheede niet tevreden is en al de middelen zijner inlandsche kunst daaraan besteedt. Het gevest is, in plaats van eenvoudig hout, van been, besneden met de schoonste figuren, en altijd in een rechten hoek tegenover de kling gebogen. Het is verder versierd met ettelijke bossen menschenhaar, in verschillende kleuren geschilderd, waarvan donkerrood, geel en groen de meest geliefkoosde zijn. De greep is gewoonlijk met koperdraad omwonden en biedt aan het ras der Dajaks, dat klein van handen is, een stevig houvast. Een Europeaan vindt het nietige gevest zeer onhandig en hinderlijk en niet voldoende voor zijn greep.

De scheede van dit wapen is bedekt met versierselen. In plaats van eenvoudig te zijn, als die van den parang-latok, wordt zij vervaardigd van een hard soort van hout, dat een donkere, rijke mahoniekleur heeft en zeer glad kan gemaakt worden. De voorste vlakte der scheede wordt besneden met zorgvuldig bewerkte en werkelijk kunstige figuren.

In het midden, even onder het besneden gedeelte, bevindt zich een stukje bont en onder dit bont een bosje rood geverfd menschenhaar. Men hecht daaraan een bijgeloovige beteekenis en meent aldus een schutsgeest bij zich te dragen in den krijg.

De gordel, waarmede het zwaard aan het middel bevestigd is, wordt mede vervaardigd van rotan, in zeer smalle strookjes gesneden, en in riemen, drie aan drie ineengevlochten, om op deze wijze den gordel te vormen.

Van de verdere wapens noemen wij nog de *kris*, die niet bepaald Dajaksch is, doch in den geheelen Archipel voorkomt.

Als verdedigingswapen gebruiken de Dajaks het schild, dat van hout vervaardigd en langwerpig is.

Evenals de parang, wordt het met verschillende voorwerpen versierd, waarvan de voornaamste haar, glaskoralen en vederen zijn. Het haar wordt, tot platte bossen saamgedrukt, in geregelde tusschenruimten over het geheele schild vastgemaakt, zooals op pag. 204 is afgebeeld. In het midden van dit schild bevindt zich in ruwe, onbeholpen trekken de afbeelding van een menschelijk gelaat, waarvan het oog rond, van zeer grooten omvang en in het midden wit geschilderd is. Boven en onder aan het schild zijn dergelijke figuren, doch van kleineren omvang. Op sommige schilden, die nu zelden meer worden aangetroffen, bevindt zich de geheele menschelijke figuur geschilderd; de beenen komen bij deze figuren uit de borst te

voorschijn, terwijl de hals volkomen ontbreekt. De bossen haar op dit schild zijn zwart.

De wijze, waarop zij van het schild gebruik maken, blijkt uit hun zwaarddansen en Brooke, die veel ondervinding van de Dajaksche wapenen had, liet zich op de volgende wijze over hun beteekenis uit: „Er hadden zwaarddansen met schilden plaats. Elke stam heeft zijn eigen passen en regelen, doch als aanval en verdediging in ernst kwamen zij mij alle even belachelijk voor.

„Evenwel ben ik overtuigd, dat een Europeaan niet opgewassen is tegen een Dajak, die zijn schild ter verdediging gebruikt, daar zij, terneêr gehurkt, er zich geheel achter kunnen verbergen en onmiddellijk uit die houding van achter het schild te voorschijn kunnen springen, zonder hun evenwicht te verliezen. Doch zonder schild zou niemand van hen tegen een man met een rapier opgewassen zijn, tenzij, zooals mogelijk is, een zwaar Dajaksch wapen een licht zwaard in tweeën sloeg. Evenwel zou dit tegenover iemand, die goed schermen kan, niet licht mogelijk zijn, en nadat de eerste slag van een zwaar wapen gevallen was, zou de tegenstander in de macht van den licht gewapenden strijder zijn." Of dit ook iets overdreven is?

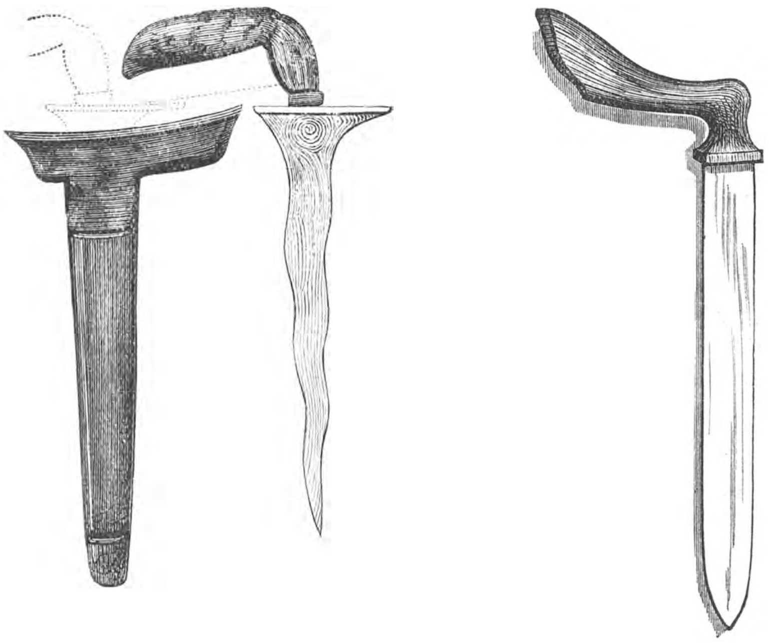

SCHEEDE. DE KRIS.

Het op bladz. 204 afgebeelde schild schijnt op Borneo vervaardigd te zijn, daar grondstoffen en bewerking klaarblijkelijk op dat eiland thuisbehooren.

Wat den vorm betreft, komt het juist overeen met de kleine schilden der ruiters in de middeleeuwen. Hoe klein ook, is het een zeer doelmatig verdedigingswapen. Het is twintig centimeter lang en dertien centimeter breed en wordt gehanteerd door middel van een handvat, dat met strooken rotan stevig aan het schild bevestigd is. Het eigenaardige van het schild bestaat in de wijze, waarop het uit een aantal afzonderlijke stukken is samengesteld, terwijl toch het geheel, ofschoon met rotan saâmgebonden, even solide is, alsof het uit één stuk hout gesneden was.

De onderste figuur, die het schild aan de binnenzijde voorstelt, doet zien, dat het uit vier platte stukken hout vervaardigd is, die naast elkaâr gelegd zijn. Deze stukken zijn van een licht gekleurd hout en slechts even gladgemaakt. Het handvat is uit een afzonderlijk stuk hout gesneden, dat langs het geheele schild loopt. Zooals gewoonlijk met wapenen van Borneo, is het handvat veel te klein voor den greep van een Europeaan.

De andere figuur toont ons, dat de buitenzijde van het schild uit een enkel plat stuk hout bestaat, waaraan de andere zijn vastgebonden of liever vastgenaaid door middel van rotan, dat door gaten gehaald wordt. Teneinde al deze dwarsstukken steviger aan elkaâr bevestigd te houden, is een diepe gleuf in een dik riet gesneden, dat zoodanig rondom het schild gebonden is, dat de rand van het hout juist in de gleuf past en er in geregelde tusschenruimten aan vastgenaaid is.

Het schild wordt verder nog versterkt door een recht stuk hout, dat langs de voorvlakte loopt en waaraan het handvat aan de achtervlakte door rotan bevestigd

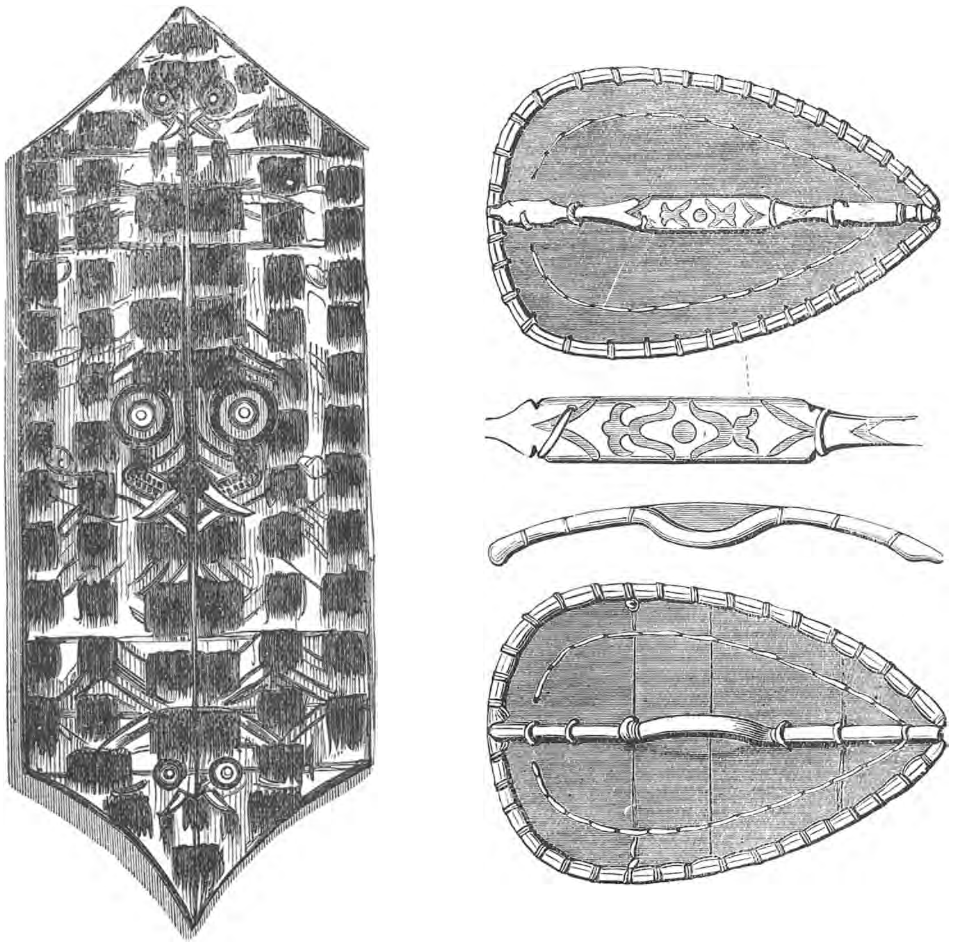

SCHILDEN.

is, zoodat het handvat en het daarmee overeenkomende stuk aan de voorvlakte dienen, om het schild wezenlijk te versterken. De grondstoffen zijn gekozen met het oog voor kleuren, dat de Dajak gewoonlijk bezit. De dunne, platte, houten plaat, die de voorzijde van het schild vormt, is bijna zwart; het middelste stuk is geelachtig wit en het rotan, waarmede alles bevestigd is, van een helder geel. Het gewicht van het schild bedraagt juist drie kwart kilogram. Er is ook een doorsnede van het schild gegeven, om den arm van het handvat en de lichte kromming van den geheelen toestel te toonen.

HOOFDSTUK XVII

DE MALEIERS EN CHINEEZEN OP BORNEO.

I. Maleiers.

Op Borneo wordt een aanzienlijk gedeelte der bevolking samengevat onder den naam *Maleiers*. Hiermede duidt men in het algemeen alle Mohammedanen aan en ook wel de Dajaks, die tot den Islam zijn overgegaan, of die van gemengd bloed, welke daardoor met de Maleiers verwant zijn. Het aantal van laatstgenoemde Maleiers is gering; de meesten bestaan uit volkplanters uit alle oorden van den Archipel, waar Maleiers gevonden worden, en waarmede Javanen en Klingaleezen zijn versmolten. Arabieren en Boegineezen hebben als vreemdelingen hun zelfstandigheid nog bewaard.

De Maleiers hebben reeds sedert lang de kuststreken van Borneo gekoloniseerd. Van de geschiedenis dier kolonisatie is echter weinig bekend. Naar het schijnt, is Broenei, de oudste en belangrijkste der op Borneo gestichte staten, welks ontstaan in het midden der 13e eeuw moet vallen. Een tweede belangrijke Maleische kolonie werd te Sambas gesticht; verder vond men Maleische koloniën te Djohor, te Soekadana (Hindoe-Javanen) aan de Kapoeas en elders, en van tijd tot tijd vestigden zich in vorige eeuwen nieuwe volkplantingen. Pontianak werd bijv. in 1771 gesticht door een kolonie van Arabieren, Maleiers en Boegineezen.

In het midden der 16e eeuw werd onder deze volkplanters de Islam gepredikt door Arabieren van Palembang en in een halve eeuw werd hij algemeen aangenomen bij deze volkplanters, die hierdoor meer een overeenstemmend karakter verkregen en als Maleiers werden aangeduid. Wij zeiden reeds vroeger, dat Maleier en Mohammedaan dikwijls identiek wordt beschouwd.

De Maleische volkplantingen op Borneo werden veelal gesticht onder de leiding van leden van vorstelijke familiën, die zich òf vrijwillig òf op bevel der regeering van het moederland aan het hoofd daarvan stelden, terwijl de te verwachten winsten de leden aanspoorden, zich in den vreemde te vestigen. Die aanvoerders werden later uit den aard der zaak de vorsten der nieuwe stichting, die aanvankelijk nog wel de suprematie van den moederstaat erkenden, maar weldra, bij het slijten van den band, zich daarvan losmaakten. Op die wijze ontstonden er kleine, onafhankelijke Maleische staten op Borneo, welker vorsten zich niet zelden Sultans noemden. Dit meer geslepen ras van Maleiers exploiteerde niet zelden de minder ontwikkelde Dajaks op een treurige wijze, iets, waaraan door de uitbreiding van het Nederlandsch gezag eerst perken werden gesteld.

Bij de uitbreiding van den Nederlandschen invloed op Borneo kwamen de Compagnie en het Gouvernement eerst met die Maleische rijkjes in aanraking en met onderscheidene afzonderlijk werden contracten of verdragen gesloten. De aard dier contracten is uit den aard der zaak bij onderscheiden rijkjes veel gewijzigd en zeer verschillend.

Het eerste contract werd in 1609 gesloten met Sambas; het bepaalde, dat de Compagnie den Sultan tegen alle buitenlandsche vijanden zou bijstaan, waartegen de Sultan beloofde, den toegang tot zijn rijk aan alle Europeesche natiën te ontzeggen en alleen aan de Nederlanders vrijen handel te vergunnen, terwijl hij hun toestond, een sterkte ter bescherming van personen en eigendommen te bouwen, en hun den alleenhandel in diamanten gaf. Volgens het laatste contract van 1879 maakt Sambas deel uit van Nederlandsch-Indië en is het dus Nederlandsch gebied, doch de Sultan blijft er heerschen onder erkenning van het Nederlandsch gezag.

Met Pontianak werd in 1779 een handelscontract gesloten door de Compagnie; in 1819 werd bij vernieuwd contract de Sultan onder bescherming van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in zijn rang en het bezit zijner landen gehandhaafd. Later werden die contracten vernieuwd en de rechten nader en in bijzonderheden omschreven. Het laatste contract dagteekent van 1895.

Op dezelfde wijze werden contracten gesloten met onderscheidene Maleische hoofden of Sultans, welke den grondslag legden voor het Nederlandsch gezag, dat zich allengs ook uitbreidde. Wij mogen daarbij niet verder stilstaan, noch die verschillende verhoudingen behandelen.

II. De Chineezen en de Chineesche Kongsi's.

De Chineezen vormen vooral in de Wester-Afdeeling een aanzienlijk volkselement. Sedert oude tijden, zeker sedert het begin van de vijfde eeuw, hebben de Chineezen reeds handelsbetrekkingen aangeknoopt met de west- en noordwestkust van Borneo. Deze betrekkingen waren echter van tijdelijken aard. Eerst in de 16e eeuw begonnen in Broenei en ook verder zuidwaarts de Chineezen zich voor goed te vestigen; zij stichtten er handels- en landbouwkoloniën, die evenwel door den invloed der Maleische vorsten en door hun knevelarijen een kwijnend bestaan leidden en veelal vervielen.

In het midden der 18e eeuw brak een nieuw tijdperk voor de Chineesche kolonisatie aan op Borneo. Het waren vooral de goudmijnen, waarvoor de Maleische vorsten Chineesche werkkrachten zochten. De geruchten van den goudrijkdom lokten weldra een groot aantal Chineezen naar dit eiland. De streken, vanwaar die emigranten afkomstig waren, leerden wij in deel II pag. 36 reeds kennen.

De Chineezen, welke zich op Borneo vestigden, brachten hier de begrippen en neigingen uit hun vaderland mede. In China nu bestaat op grond van het familieleven een sterk uitkomende clangeest; bij de bevolking een neiging, om zich rondom een medeburger, rijk aan invloed en ondervinding, te scharen en hem als hun aller hoofd te erkennen, een neiging, zegt Prof. de Groot, die waarschijnlijk reeds zoo oud als de natie zelve is.

Voornamelijk waren het de Hakka-Chineezen, die naar Borneo's Westkust stroomden, om er onder de brandende aequatorzon dagelijks van den ochtend tot den avond in de goudmijnen een arbeid te verrichten, waarbij zelfs een inboorling des lands bezwijken zou. Het waren tot op den huidigen dag de krachtig gespierde zonen van denzelfden stam, die alom in de vorstendommen Sambas, Pontianak en Mampawa maagdelijke reuzenwouden velden en den lang niet overvruchtbaren bodem in prachtige rijstvelden, suikertuinen en boomgaarden herschiepen. Vooral ook door die Hakka-Chineezen werd op Banka en Biilton de ontginning der tinmijnen mogelijk gemaakt, en ook op Deli leveren zij de werkkrachten op plantages.

De Hakka-Chineezen, oorspronkelijk in hun vaderland reeds aan ontbering gewend (zie II, pag. 361) en tot arbeidzaamheid genoodzaakt, werden hier een ijverig volk, waar ook de vrouwen, anders dan in China, een belangrijk aandeel in den strijd om het bestaan hadden en met de mannen medewerkten. De Chineezen nemen echter de vrouwen zelden mede naar den vreemde, zoodat de Chineesche vrouwen op Borneo oorspronkelijk uit vermenging met Dajaks ontsproten zijn.

De Chineezen schoven zich op Borneo steeds groepsgewijze tusschen de autochthonen in en waren dientengevolge eeuwen lang genoodzaakt, zich gewapenderhand tegen niet zelden vijandige stammen te verdedigen. In die omstandigheden kwam de clangeest hun uitmuntend te stade. Als vanzelf vereenigden zij zich met elkander en sloten zij zich aaneen om een uitblinkende persoonlijkheid, teneinde hun belangen gemeenschappelijk te behartigen. „Voorwaar, zoo ergens in de groote Chineesche volkerenfamilie de geest van aaneensluiting en samenwerking tot ontwikkeling is gekomen, moet het wel in den stam der Hakka's zijn," zegt De Groot.

De vereeniging der Chineezen tot een aaneengesloten groep noemt men *kongsi* en op Borneo ontstonden een aantal van dergelijke kongsi's. Het waren zeer eigenaardige instellingen, oligarchische republieken in den vollen zin des woords. Langs den directen weg had de mindere man niets te zeggen, tenzij bij de aanstelling van een nieuw dorpshoofd, waarbij alle belanghebbenden zich gelijkelijk konden doen gelden. Steeds voerden de vermogende en invloedrijke lieden in de verschillende nederzettingen met stilzwijgende goedkeuring der bevolking den boventoon en wezen zij, al of niet met verkiezingsformaliteiten, de districtshoofden aan, waarvan één aan de spits der geheele kongsi stond. Over 't geheel bleven de notabelen veel invloed uitoefenen op den gang van het bestuur, welks steun zij meermalen noodig hadden en dat op zijn beurt geheel van hun steun afhankelijk was, zoodat, daar buitendien de

president in bijna alle aangelegenheden van belang met de hoofden van minderen rang in overleg te treden had, het geheele bestuur ten slotte toch verplicht was, naar de goedkeuring van het gros der bevolking te streven.

Zoo goed als de dorpspatriarchen in China waren de opperhoofden der kongsi's geheel van de publieke opinie onder het volk afhankelijk; overschreed het algemeen bestuur zijn bevoegdheid, dan liep het groot gevaar, te worden afgezet door een volksbeweging, waarbij het volk het recht in handen nam. Men mag evenwel daaruit nog geenszins besluiten, dat het gezag der kongsihoofden in schijn bestond: het gemeenschapsbesef maakte werkelijk het kongsihoofd meer tot gebieder dan tot zaakgelastigde des volks.

Naast de eigenlijke, openbare kongsi's ontstonden bij de Chineezen in Indië, bovenal op Borneo, nog geheime genootschappen, geheime eedverbonden. Wij weten reeds (deel II, pag. 355), dat in China geheime staatkundige vereenigingen ontstonden. Die in de koloniën staan daarmede echter in geen verband. De heer De Groot beschrijft de geheime eedverbonden in de koloniën als volgt: „Het zijn kleine republieken, kongsi's, door de met zoo onuitroeibaren associatiegeest behepte Chineezen kennelijk gevormd daar, waar het hun niet geoorloofd is, het geliefd zelfbestuur, waaronder zij in China leefden, openlijk uit te oefenen en die, als gevolg van een gelijksoortige positie tegen een vijandig opperbestuur, tot zekere hoogte een inwendige organisatie hebben aangenomen, welke op die van de in China bestaande geheime genootschappen geschoeid schijnt te zijn."

De geheime eedverbonden zullen volgens deze opvatting als geheime kongsi's beschouwd moeten worden, die zich bovenal ontwikkelden in tijden, toen het kongsiwezen der Chineezen onderdrukt werd en zich niet vrij kon ontplooien. In tijden, dat de Chineezen niet vrij aan de republikeinsche neigingen konden toegeven, geschiedde dit toch in 't geheim.

De Chineesche kongsi's hebben groote beteekenis gehad voor de geschiedenis van Borneo; de Chineezen vonden hierdoor de kracht, om zich niet alleen tegenover de Maleische vorsten te handhaven door het zelfbestuur, maar ook om dikwijls de inboorlingen voor hun macht te doen bukken. In de districten, die geheel onder het beheer der kongsi's gebracht waren, zooals Montrado en Mandor, achtten deze zich de uitsluitende eigenaars van al het goud, dat de grond bevatte, en elke Chinees, Maleier of Dajak, die ergens goud ontdekte, was op zware straffen verplicht, daarvan onmiddellijk aan het kongsibestuur kennis te geven. Alleen in die gewesten, waar slechts kleine, op zichzelf staande kongsi's waren, betaalden zij aan den vorst een kleine restitutie in goud voor het recht, om den grond te bewerken.

Ook tegen het Nederlandsch Gouvernement verzetten de kongsi's zich dikwijls met kracht en goed gevolg; soms konden zij niet dan na veel inspanning onderworpen worden. Eerst met de ontbinding van de bekende kongsi Langfong in Mandor in 1886 werd de laatste zelfstandigheid der Chineezen in Borneo's Wester-Afdeeling te gronde gericht. Thans zijn de Chineezen overal onderworpen aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement of aan de Inlandsche vorsten, binnen wier gebied zij verblijf houden. Evenals elders in den Archipel staan zij onder het onmiddellijk toezicht van door de Regeering aangestelde en uit hun landaard gekozen districts- en andere hoofden, die den titel voeren van kapitein, luitenant en lauthay, voor de goede orde aansprakelijk zijn, en zorg moeten dragen, dat zij de op hen rustende verplichtingen namens het Gouvernement nakomen.

LITTERATUUR OVER BORNEO.

P. J. Veth. Borneo's Wester-Afdeeling, Geograph., Statist. en Hist. Zaltbommel, 1856.

Henry Ling Roth. The natives of Serawak and British North-Borneo, London, 1896.

Ch. Brooke. Ten Years in Serawak. With an Introduction by HH. The Raya Sir James Brooke. London, 1866.

H. M. E. Perelaer. Ethnographische beschrijving der Dajaks.

G. Zimmer. Zeden en gewoonten der Dajaks (Rijnsche zending 1878—79.)

J. D. E. Schmeltz. Beiträge zur Ethnographie von Borneo (Intern. Arch. für Ethnogr. III en V.

HOOFDSTUK XVIII.

DE BEWONERS VAN CELEBES.

Met grilligen vorm strekt zich het eiland Celebes uit in den Oceaan, in hoofdzaak samengesteld uit bergketenen, die als armen in zee uitsteken en vier groote schiereilanden vormen. Hoewel men in den laatsten tijd dieper in het binnenland van Celebes is doorgedrongen, blijft er toch nog altijd veel te onderzoeken over op dit eiland. De ligging als oostelijkste der Groote Soenda-eilanden, in de overgangszone naar de Australische wereld, deed reeds Wallace inzien, dat men zich hier op een merkwaardig gedeelte der aarde bevindt. Ook op ethnographisch gebied moeten hier belangrijke verschijnselen vermoed worden. Wij kennen echter tot nog toe ook de bevolking van Celebes nog slechts ten deele.

Zoo is de talrijkheid der bevolking van Celebes slechts bij schatting bekend. Volgens de officieele opgaven werd voor 1896 de bevolking gerekend van

A. Het Gouvernement Celebes.	Europeanen	1 394
	Chineezen	3 615
	Arabieren en vreemde Oosterlingen.	588
	Inlanders	378 232
B. Residentie Menado. *a.* Minahasa.	Europeanen	920
	Chineezen	3 670
	Arabieren	307
	Inlanders	298 938
b. Gorontalo.	Europeanen	115
	Chineezen	505
	Arabieren	133
	Inlanders	247 056

Daarbij komen nog de bewoners der bondgenootschappelijke en leenroerige rijken, 16 landen aan de Tologolf, die tot Ternate behooren en het land Toradja, zoodat men te zamen rekent op niet minder dan 1½ millioen bewoners van Celebes, een cijfer, dat echter weinig zekerheid heeft.

Omtrent de afkomst der Inlanders van Celebes heeft men nog geen zekerheid. Wel wordt dikwijls een verzamelnaam gebezigd voor talrijke volkjes, wel is het onbetwijfelbaar, dat men hier verwante stammen heeft te zoeken, doch hoe die verwantschap moet uitgedrukt worden, weten wij nog niet.

In het oosten van den Indischen Archipel vindt men een groot aantal volkjes, die meestal in het binnenland, doch gedeeltelijk ook aan de kusten van eenige eilanden wonen, welke veelal met den naam *Alfoeren* worden aangeduid. Die Alfoeren wonen voornamelijk op de eilanden Boeroe, Ceram, Halmaheira, de Bangaai- en Soela-eilanden, terwijl ook de Heidensche bewoners van vele andere eilanden, die tot de residenties Ternate en Amboina behooren, er wel toe gerekend worden. Door sommigen wordt de naam Alfoeren ook toegepast op de Heidensche stammen in het binnenland van Zuid-Mindanao of Magindano en op Celebes is de naam in gebruik in de Minahasa, in Boloäng Mongondou en hier en daar elders op de noordelijke landtong. Ook

worden de Heidensche inboorlingen van Centraal-Celebes door sommigen wel Alfoeren genoemd, hoewel zij meer met den aan het Boegineesch ontleenden naam „Toradja", d. i. bewoners van het binnenland, worden aangeduid. Ook in het noordwesten van Nieuw-Guinea heeft men den stam der *Arfoe*, meestal „Alfoeren" geschreven.

Onder den naam Alfoeren heeft men geen logisch gevormd, ethnographisch begrip te verstaan. Eigenlijk heeft het woord betrekking op den maatschappelijken toestand en den lageren graad van beschaving der volken, die men er mede aanduidt, in vergelijking met anderen. In het bijzonder worden nog de Heidensche inboorlingen Alfoeren genoemd, in tegenstelling met hen, die den Islam zijn toegedaan of tot het Christendom bekeerd zijn. Men beschouwt meestal het woord „Alfoer" als door de Spanjaarden in Indië ingevoerd; dezen zouden het gebruikt hebben in de beteekenis van wild, ongetemd, schuw. Daar het in die beteekenis ook het burgerrecht heeft verkregen in het Ternataansch, (nl. in den vorm van *foeroe*, die dus met *al*, het

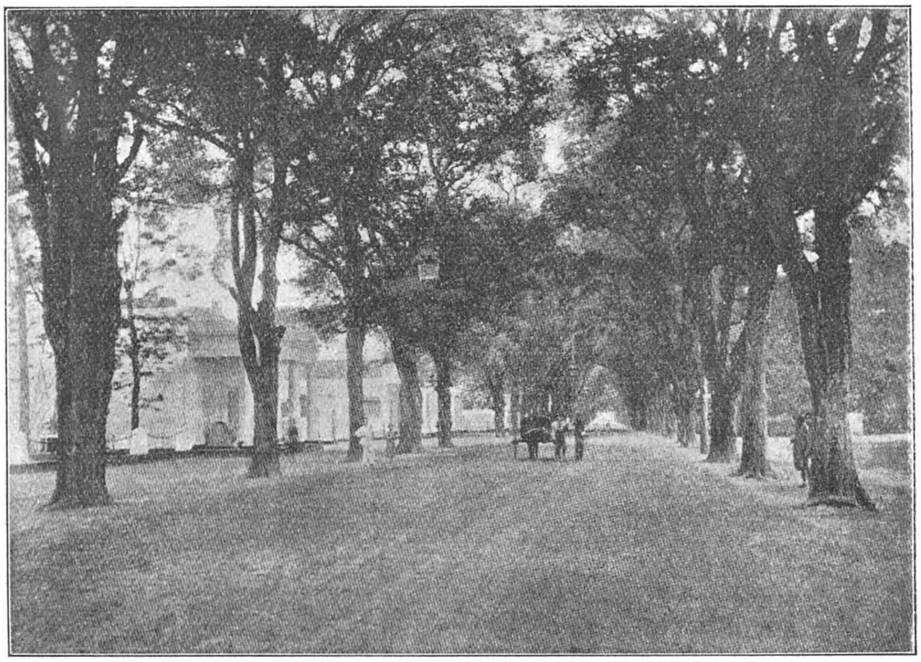

STRAAT MET DE WONING VAN DEN GOUVERNEUR IN MAKASSAR.

Arabisch lidwoord, *Alfoeroe* wordt) is het niet onwaarschijnlijk, dat het bovenal door Ternataanschen invloed meer bekend en verspreid is geworden in streken als Noord-Celebes, Halmaheira en Ceram. Valentijn noemt de Alfoeren „bergwilden" of „bergboeren".

De Alfoersche volken vormen één taalfamilie, die evenwel een groote verscheidenheid van talen, tongvallen en gouwspraken omvat.

Van de Alfoeren valt, bij gemis van een ethnographisch begrip, geen beschrijving in het algemeen te geven en het is niet beslist, wanneer men dien naam moet toepassen. Beter is het daarom, zich meer tot de afzonderlijke volken te bepalen, welke hier gevonden worden.

De bevolking van Celebes kan gebracht worden tot drie hoofdstammen: de *Boegineezen* en *Makassaren* in het zuiden, de *Toradja's* of bergbewoners van Centraal-Celebes, en de *Alfoeren* in het noorden. Verder houden zich langs de zuidelijke en oostelijke kusten *Badjoe's* of *Orang Laoet* op, door onze zeelieden bij verbastering

„Trojeenders” genoemd, stoute zeelieden, die niet alleen visch- en tripangvangst uitoefenen, maar ook eenigen handel drijven op China, in paarlen, schildpad en tripang.

De belangrijkste volksstammen zullen wij afzonderlijk beschrijven.

I. De Boegineezen en Makassaren.

De Alfoersche *Boegineezen* en *Makassaren* hebben zich op het zuidelijk schiereiland van Celebes ontwikkeld tot twee natiën, wier beschaving hooger staat dan die hunner verwanten en die daardoor een eigenaardige plaats innemen.

De Boegineezen komen in hun uiterlijk overeen met de Javanen. Het zijn lichamelijk welgevormde menschen, slank, goed gespierd en boven de gemiddelde lengte; de vrouwen worden als schooner dan de Javaansche beschreven, terwijl mannen en vrouwen lichter huidkleur bezitten dan de overige Maleische stammen.

Hetzelfde zegt von Hoëvell ook van Alfoeren uit Midden-Celebes (Intern. Arch. für Ethnogr. X). Hij noemt de Alfoeren in de bocht van Posso een over het algemeen lichtgekleurd menschenras, waaronder men vrouwen kan ontmoeten, die bepaald blank zijn, terwijl zij, evenals de Boegineezen, tot de dolichocephale rassen behooren.

Tijdens de komst der Portugeezen op Celebes waren de Makassaren en Boegineezen nog Heidenen; eerst omstreeks het begin der 17e eeuw werd de Islam hier overgebracht, vooral door zendelingen van Sumatra en Malakka. Spoedig maakte hij op Zuid-Celebes groote vorderingen en werd hij de algemeene volksgodsdienst, gelijk hij dit tot nog toe gebleven is. De kennis dier leer en haar beoefening is echter bij het volk zeer gebrekkig en bepaalt zich hoofdzakelijk tot uiterlijke plechtigheden. Het oude Heidensche bijgeloof is daarnaast nog in volle kracht blijven voorttieren, en het geloof aan goede en booze geesten beheerscht het geheele leven.

In Bataëng bestaat nog de vereering van *Karaëng Lowe* (Groote Heer), een overblijfsel van het Siwaïsme, dat daar waarschijnlijk in de 13e of 14e eeuw door Hindu-Javanen is overgebracht, doch zich niet verder heeft uitgebreid.

Het oordeel over het karakter der Boegineezen loopt uiteen. Veelal worden zij beschreven als wraakzuchtig en aan moord en roof overgegeven; de heer Kooreman zegt, dat zij gemakkelijk te leiden zijn, maar ongeschikt, om zich naar vaste regels te schikken, omdat zij dit nooit geleerd hebben.

Van een regent, een hoofd, een heerendienstplichtige, een werkman kan men in bijzondere gevallen veel, zeer veel en goed werk vorderen; met lust en ijver zal hij het doen; maar geregeld werk, dat telkens terugkeert, kan men hem niet opdragen. Een brug, een weg eischt herstelling: de regent of het hoofd wordt daarop gewezen en in korten tijd is de reparatie voltooid. Draag echter dien regent of dat hoofd op, om eens of tweemaal in de maand met heerendienstplichtigen aan dien weg of brug te gaan werken, en men kan er zoo goed als zeker van zijn, dat aan die opdracht niet zal voldaan worden.

Een ander voorbeeld. In een kampong wordt herhaaldelijk gestolen; het is noodig, aan die brutaliteit een eind te maken. Gelast nu een vijfde, een derde, zelfs de helft van de bevolking, eenige nachten achtereen de wacht te doen, en die last zal opgevolgd worden. Maar richt in de kampong een wachthuisje op; beveel, dat van de heerendienstplichtige bevolking elken nacht om beurten twee man op wacht moeten trekken, en over eenige dagen is men het vergeten.

De Makkassaren en Boegineezen zijn uitmuntende huisbedienden; zij zijn trouw en werkzaam, maar in de Europeesche huishoudingen niet bruikbaar, omdat zij zich niet stipt houden aan de regels der huishouding en er zich tot brutaalwordens toe over verbazen, als zij daarover worden terecht gewezen.

Het oordeel van officieren over Boegineezen stemt hiermede overeen. Worden er vrijwilligers opgeroepen, hetzij voor werkzaamheden, hetzij voor een gevaarlijke onderneming, dan blijven de Boegineezen nooit achter, maar aan het garnizoensleven geraken zij eerst gewend na langdurigen dienst en na het ondergaan van een menigte straffen.

Wie nagaat, hoe de regenten met hun hoofden, volgelingen en onderhoorigen omgaan, bemerkt spoedig, dat zij geen stipt volgen van regels eischen. Dit verklaart de volgende gewoonte. Als in Makassaarsche landen een „heet” bevel (d. i. dringend) wordt uitgevaardigd, bijv. het oproepen van manschappen in den krijg, moet de bode, die

het rondbrengt, aan een der palen van elk huis, dat hij bezoekt, een stuk touw binden, ten teeken, dat hij den last overgebracht heeft en dat de last dringend is. Dit is wel een bewijs, dat de gewone bevelen van den vorst niet veel invloed hebben.

In den regel heeft men ook een verkeerde voorstelling van hun adats, en meent men, dat zij zich streng daaraan houden, en dat elke afwijking daarvan hun wraak- en moordlust opwekt. Die meening noemt de heer Kooreman onjuist. Zij veroorloven zich dikwijls de grootste afwijkingen van de adat. en er zou geen adat zijn, waarvan zij niet vrij gemakkelijk zijn te bewegen af te wijken. Doch dit geldt enkel voor speciale gevallen; de afwijking mag geen regel worden en geen merkbaren invloed uitoefenen.

Als een regent of een hoofd iets meer vordert dan hem toekomt, of iets vordert, waarop hij geen recht heeft, dan laat men zich dat welgevallen, maar vordert hij herhaaldelijk te veel, dan komt het voor, dat een gewoon Inlander zich tegen zijn hoofd of zijn regent verzet en hem aanklaagt.

Ongetwijfeld behooren moord- en roofzucht tot de karaktertrekken van Makassaar en Boeginees, doch de graad, waarin men hem die eigenschappen toekent, is veelal overdreven. Wordt hij beleedigd, dan zal hij wraak nemen, maar gewoonlijk alleen dan, als hij de beleediging heeft ondergaan in bijzijn van anderen. De familie van een geschaakt meisje zegt dan ook niet: „wij zijn beleedigd", maar: „wij zijn beschaamd gemaakt."

Moord, doodslag, verwonding zijn meestal het gevolg van in het openbaar aangedane beleedigingen; zelden gaan die feiten aan diefstal vooraf, maar wel volgen zij daarop, en dan zijn zij meer een gevolg van zelfverdediging, dan dat zij dienen, om de ontdekking van het misdrijf te voorkomen.

Er zijn onder hen dieven van beroep; de meeste diefstallen worden echter gepleegd uit zucht tot avonturen, en niet door jongelieden uit de lage, maar zelfs uit de hooge klassen. Het gevaar trekt hen meer aan dan de buit, die in den regel spoedig verteerd is. Onder de gezeten landbouwers, zelfs onder de hoofden treft men lieden aan, die in hun jeugd beruchte dieven waren; dit antecedent benadeelt hen volstrekt niet in het oog hunner kampgenooten, die daarin eerder een bewijs van moed zien. Men verhaalt ook, dat vroeger, en volgens sommigen tegenwoordig nog, de jonge meisjes uit het Babasche en Boeloe-Boeloesche niet trouwen wilden, voordat de aanstaande echtgenooten het bewijs geleverd hadden, dat zij durfden en konden stelen.

Een andere merkwaardige karaktertrek der Makassaren en Boegineezen is deze, dat zij bijna geheel onvatbaar zijn, om van volken, waarmede zij in aanraking komen, taal, gewoonten en gebruiken over te nemen.

Het zijn stoute zeevaarders, ondernemende handelaren, die hun handelstochten tot alle deelen van den Archipel uitstrekken. Onophoudelijk bezoeken zij streken, waar het Maleisch volkstaal of handelstaal is, en toch is een handelaar, die zich in het Maleisch verstaanbaar kan maken, een uitzondering.

Overal elders leeren regenten en hoofden in zulk een geval spoedig genoeg Maleisch, om zich verstaanbaar te maken, doch op Zuid-Celebes niet; een Makassaar spreekt Makassaarsch, een Boeginees Boegineesch en niets meer.

Even gehecht als aan de eigen taal zijn zij ook aan hun kleeding. Overal in den Archipel kan men bij regenten, hoofden, aanzienlijke handelaren en rijken een zucht opmerken, om de Europeesche kleederdracht na te volgen; bij de Makassaarsche en Boegineesche regenten is dit maar een zeldzaamheid. De regenten en hoofden gaan blootsvoets en rijden òf op het naakte paard, òf op een los kussentje. Allen, van de hoogsten tot de laagsten, kleeden zich het liefst in een korte broek, een hoofddoek en een sarong, die in de hitte en in den regen over de schouders of over het hoofd wordt getrokken en 's nachts tot deken dient. Op de hoofdplaatsen dragen de meesten bij feestelijke gelegenheden baadjes, in het binnenland alleen regenten, aanzienlijken en hoofden, en neemt het spel een aanvang, dan trekken zij hun baadje uit.

De toestanden zijn er buitengewoon conservatief. Iemand, die Indië bereisd heeft, zegt Kooreman, en dus bevoegd is tot oordeelen, zal, als hij kennis maakt met de Bonthainsche kampongs en hoofden, niet willen gelooven, dat daar meer dan een eeuw een Europeesch ambtenaar is gevestigd. De kampongs van Bonthain, waar een uitgebreide handel gedreven wordt en welvaart heerscht, bestaan, evenals in de

binnenlanden, uit tien tot twintig huizen, ordeloos door elkander gebouwd, alle van paggers voorzien, en als de politie niet de hand hield aan de bepalingen op zindelijkheid, veiligheid en orde, zou de toestand spoedig onhoudbaar worden.

Ook de levenswijze van regenten, hoofden en aanzienlijken is nog weinig veranderd. Een hoofd bezit geen Europeesch meubilair, een regent zeer weinig en gewoonlijk wordt dit op den bamboezen zolder bewaard, zoodat bij onverwacht bezoek de noodige stoelen eerst van den zolder moeten gehaald worden.

De Inlanders zijn buitengewone liefhebbers van het dobbelspel. Lieden, die niet dobbelen, zijn zelfs onder de hoofden uitzonderingen. Vrouwen, zelfs kinderen nemen aan het spel deel. Het is een ware hartstocht, die door de Chineesche pachters zooveel mogelijk wordt aangemoedigd.

De feesten der Makassaren en Boegineezen zijn altijd min of meer openbaar; aanzienlijke gasten en verwanten ontvangen uitnoodigingen, doch verder kan iedereen er komen. Een feest kost veel geld en toch geeft men dikwijls een feest, om iets te verdienen. Het is namelijk gewoonte, dat de gasten den gastheer een klein geschenk in geld geven; op de feesten der aanzienlijken wordt soms een karbouw ten geschenke gegeven, om geslacht en gezamenlijk genuttigd te worden. Verder deelt de gastheer met den Chineeschen pachter de procenten, die bij het spel worden geheven. Hoe meer feesten, hoe meer opbrengst de pachter heeft, en hij bevordert daarom het geven van feesten, betaalt zelfs mede in de kosten.

Op elk feest zijn ook altijd Inlandsche en Chineesche woekeraars, die geld leenen op pand voor een korten tijd tegen hooge rente of ook wel zonder pand aan soliede personen. Voor drie rijksdaalders bijv. moeten over een week of veertien dagen vier rijksdaalders worden teruggegeven en tevens ontvangt de geldschieter, als de speler wint, bijv. ¼ van de winst.

* * *

Het huwelijk wordt tot stand gebracht, zonder dat de ouders de betrokken jongelieden er veel in raadplegen en zonder dat dezen gelegenheid hadden, kennis met elkander te maken. Vooral bij de aanzienlijken houdt men de schoone sekse sterk afgezonderd; zelfs bij de feesten mag men op zijn hoogst de jonge dames zien. Alleen, als er een schommelfeest plaats had, gebeurde het, dat de jeugdige schoonen zich een voor een op den schommel plaatsten, en als er dan onder de prinsen een was, die zich aangetrokken gevoelde door die schoonheid, dan nam hij zijn bij de heft van de kris ingestoken zakdoek en bond dien van voren aan den schommel vast, als ware het uit vrees, dat zij onder het schommelen voorover zou storten en zich bezeeren. Dit gold daar als een liefdesverklaring. Een dergelijk schommelfeest, verzekert Dr. Matthes, heeft nog te Segêri tijdens het oogsten plaats. Ook bestaat er voor de jongelieden gelegenheid tot kennismaking op oogst- en spinfeesten, al gaan die niet altijd met den schommel gepaard.

Bij Boegineezen en Makassaren, inzonderheid onder de hoogere standen, spelen geld en politiek evenwel een voorname rol bij het sluiten van een huwelijk. Vooral wordt er op gelet, dat een vrouw van hooge geboorte niet trouwt met een man van lager stand, hetgeen vooral afgekeurd wordt, als de man haar eigen slaaf is. De aanzienlijke vrouw, die een huwelijk beneden haar stand sluit, wordt onmiddellijk verstooten. Alleen bij de Wadjoreezen, bij wie als echte handelaren het geld steeds een voorname rol speelt, is een dergelijke verbintenis geoorloofd, mits de man voor de *f* 800 als 't ware edeler bloed koopt.

Men is ook hier bang voor een blauwtje en stuurt er daarom een tusschenpersoon op af, om de ouders van het meisje vooraf te polsen. Loopt dit onderzoek gunstig af, dan heeft de eigenlijke liefdesverklaring plaats, hetzij door de ouders, hetzij door iemand, dien de ouders zenden. Men noemt dit: „een vogeltje laten vliegen"; wie het aanzoek overbrengt, wordt vergeleken bij een vogel.

De woorden, bij die gelegenheid gebezigd, zijn doorgaans geheel in beeldspraak vervat. Zoo luidde bijv. de taal van hen, die voor een vorst van Gôwa een huwelijksaanzoek naar Maros overbrachten, aldus: „Wij komen van Gôwa en zijn gezonden door onzen vorst. Wij zijn dus als een hakmes in de hand van een landman, als de bladeren der boomen, die door den wind nu her-, dan derwaarts bewogen worden.

Onze zender woont in de kampong Matjinna, de kampong van een *onweerstaanbaar verlangen*, vanwaar men uitzicht heeft op de kampong van *wederkeerige genegenheid*, genaamd Padaëto. En nauwelijks hadden wij het verlangen van onzen Heer vernomen, of in minder tijd dan vereischt wordt, om een betelpruimpje te kauwen, was alles tot de afreize gereed. Vervolgens spoedden wij ons herwaarts met de vlugheid van een vogel, in de hope van een gunstig antwoord te ontvangen op de boodschap van onzen zender, die Allah dag en nacht bidt, dat het hem gegund worde, zich als een kaleleng-rank te slingeren om een teederen tak van uw stam."

Aldus ging die beeldspraak voort en de vorst antwoordde eindelijk met te zeggen: „dat men bij het openen der vensters het aangenaam gekweel der vogels, afgezonden door Gôwa, vernam en natuurlijk niet weinig verblijd was, die liefelijke zangers het vorstelijk verblijf te zien binnenvliegen." En het slot van het antwoord

ALFOEREN-KINDEREN.

is, dat de toestemming gegeven wordt tot een verbond, „gelijkelijk door adat en sarat", gewoonte- en priesterwet, bevestigd, m. a. w. tot het aangaan van een wettig huwelijk.

Vóór het gezantschap huiswaarts keert, vraagt het gewoonlijk nog, wanneer de jonkman zijn geschenken kan toonen. Die geschenken bestaan in vruchten, waarbij de kokosnoot niet vergeten is, het betelblad en wat daarbij voor het sirihkauwen vereischt wordt, alsmede eenig gebak. De huwelijksgift bestaat in een zekere som gelds, behalve een menigte geschenken van allerlei aard, als kleedingstukken, eetwaren, enz., al naar gelang de stand der bruid is. De huwelijksgift speelt op Zuid-Celebes een voorname rol, zoodat geen huwelijk, al is het ook door den priester bevestigd, als geldig erkend wordt, zoolang de huwelijksgift niet voldaan is. De kinderen, uit zulk een huwelijk gesproten, zijn dan ook enkel kinderen van de vrouw, zoodat de kinderen, welke een vrije, die de huwelijksgift niet voldaan heeft, bij een slavin verwekt, allen zonder onderscheid slaven of slavinnen van den eigenaar dier slavin zijn.

Drie dagen na het bespreken van de huwelijksgift zendt de bruidegom een gezantschap met geschenken, b.v. een slaaf, voorzien van een hoog zonnescherm, een paar stukken gebloemd katoen en een paar Bengaalsche sarongs, om te zien, hoe de bruid het maakt. Daarnaar wordt dit geschenk ook genoemd *papaïta*, d. i. eens laten kijken. Zulke bezoeken worden in het vervolg, al naar de afstand is, eens of tweemaal per week afgelegd. Doch de geschenken zijn eenvoudiger. Men bedenke hierbij ook wel, dat dit alles betrekking heeft op vorstelijke familiën.

De wijze, waarop verder de voorbereiding tot het huwelijk bij aanzienlijke personen geschiedt, de huwelijksceremoniën enz. mogen wij niet verder beschrijven, hoe interessant zij ook zijn. Men leze daarover verder het werk van Dr. Matthes, die uitvoerig stilstaat bij een vorstelijk huwelijk.

Nog een enkel woord over de zwangerschap. Als bij de voorname Inlanders de eerste zwangerschap in de 7de of 8ste maand is, wordt er feest gevierd. Aan al de leden der familie, aan bekenden en vrienden, wordt bijtijds hiervan kennis gegeven, en allen wedijveren in het zenden van allerlei heerlijke gerechten en vruchten. En op den vastgestelden dag spoeden de gasten zich in grooten getale naar de feestelijke woning.

Daar aangekomen, vinden zij het huwelijksbed weder gespreid als bij de bruiloft, en het jonge paar op dezelfde wijze uitgedost als toen zij door den echt verbonden werden. Hier ontvangen zij de gasten; de mannen echter blijven er niet lang, maar weten zich spoedig te vermaken met dobbelspel en hanengevechten.

De held en heldin van het feest nemen plaats op het bed en spoedig verschijnen er een paar dokteressen, waarvan een met veel staatsie gekleed is, die zich, de eene aan de rechterzijde, de andere aan de linkerzijde van het bed plaatsen. De zwangere vrouw wordt achterover gelegd, de knieën omhoog bij elkander, en de dokteressen wrijven haar met kracht den buik, om, zooals zij beweren, het ongeboren kind behoorlijk te plaatsen.

Bij de Makassaren heeft hierbij nog een allervreemdst gebruik plaats. Men strooit namelijk gekleurde rijst op den buik der vrouw en laat die vervolgens door een haan en een hen afpikken, om, zooals het heet, alle rampen en wederwaardigheden te doen wijken. En zoo die beesten ongelukkig geen honger hebben, is dit een zeer veeg teeken en heeft men te duchten, dat het te verwachten kindje niet lang zal leven. Nu wordt er eenige dagen feest gevierd en lekker gegeten en gedronken; ook hebben er wrijvingen en verschillende ceremoniën enz. plaats.

De tijd der bevalling wordt met zorg tegemoet gezien. Men vreest toch nog altijd, ondanks verschillende voorzorgen, de werking van booze geesten. Daartegen is de woning der kraamvrouw met klapperbladeren omsponnen, iets, wat bij alle standen geschiedt. Daartegen bezigt men ook nog verschillende andere hulpmiddelen. Een voornaam middel tegen de boozen geesten is het branden van hout of bladeren in een aarden pot, wat veel rook en smook veroorzaakt. Soms wordt ook nog honden-, paarden-, katten- of apenhaar daarop gegooid. Wanneer een pasgeboren kind schrikt van een paard of een ander beest, brandt men terstond de haren van het dier, dat den schrik verspreidt heeft, om alras de nadeelige werking te voorkomen of weg te nemen. De onaangename lucht bij dat branden zou de booze geesten afschrikken.

Zoodra een vorstelijk kind geboren is, valt er na een oogenblik van stilte een schot. Doch o wee, wanneer het door geen tweede schot gevolgd wordt: dit is een teeken, dat moeder en kind dood zijn. Komt een tweede schot wel, dan leeft ten minste een van beiden, doch nog blijft men in het onzekere omtrent den afloop. Eerst als het derde schot valt, weet men, dat moeder en kind behouden zijn. En nu kan men terstond aan de wijze, waarop de trom geslagen wordt, hooren, of de jonggeborene een zoon of een dochter is.

* * *

Het geheele leven dezer volken is een aaneenschakeling van bijgeloof en bijgeloovige gebruiken, overblijfselen van het oorspronkelijk Heidendom. Hoewel zij Mohammedanen zijn, gelijk wij zeiden, is de inhoud van den Koran bij het eigenlijke volk totaal onbekend, terwijl Heidendom en fetischisme er overheerschen. Op de uitwendige

waarneming van Mohammed's leer zijn de priesters en andere grooten, mits niet te zeer aan opium of dobbelspel verslaafd, echter zeer gesteld. In dit opzicht zijn zij tamelijk nauwgezet. Dit geldt in de eerste plaats voor alle voorschriften omtrent reiniging en gebed; hierbij worden alle voorschriften in acht genomen.

Van de Mohammedaansche bedehuizen valt weinig te zeggen. Zij bevatten niets dan een minbar of preekstoel en een nis in den muur tot aanduiding der hemelstreek van Mekka; over 't geheel zien zij er treurig en vervallen uit. Op Zuid-Celebes heeft men weinig voor den eeredienst over.

De geheele natuur is volgens de Makassaren en Boegineezen vervuld met booze geesten van verschillende soorten. Gelukkig bezit de Inlander een menigte voorboden en kenteekenen, zoowel van het goed als het kwaad, dat hem te wachten staat. Droomen zijn in dit opzicht van hooge beteekenis, en ook de vogelwichelarij speelt een belangrijke rol.

Zoo zal bijv. de nachtuil, die van het oosten naar het noorden vliegt, de voorbode zijn van lijken en ongeluk; vliegt hij van het noorden naar het oosten, dan is dit een teeken van voorspoed. Veel kraaien voorspellen een sterfgeval, een meening, welke zelfs in enkele gedeelten van Nederland nog bij de bevolking gekoesterd wordt. De reiger, die in Zuid-Celebes doorgaans kalm bovenop den buffel gaat zitten, wordt in Segèri als voorbode van hongersnood beschouwd, als hij oostwaarts vliegt, d,i. naar het gebergte; een vliegen in omgekeerde richting belooft een rijken oogst.

De Inlander heeft een groot aantal middelen te zijner beschikking ter verdrijving van allerlei ziekten en kwalen, die hun ontstaan aan booze geesten te danken hebben. De dokters bedienen er zich van, om onder het prevelen van allerlei gebeden nu deze, dan gene medicijn op den patient te spuwen of te blazen, terwijl men ook door middel van gebeden, duivelbanning en tooverformulieren den invloed van booze geesten tracht te keeren.

Een middel tot afwering van ongeluk is nog het volgende. Men neemt een koperen schenkblad, plaatst daarop sirih, pinang, enz., verder een potje drinkwater en een mandje gekleurde of geroosterde rijst, met een aangestoken Inlandsche kaars. Dit blad wordt op de slaapplaats gezet van hem, die op reis of voor een moeielijke zaak van huis is. Het afbrokkelen van de kaars is een slecht, het tegenovergestelde een goed teeken. In het eerste geval begeeft men zich naar de moskee, om een offer te brengen, meestal in suiker met klapper bestaande, in de hoop, dat de afwezige daardoor als het ware het zoete en vette der aarde deelachtig worde.

Niet alleen hebben de bewoners van Zuid-Celebes een tooverformulier, om, als zij op de vischvangst gaan, de visschen te lokken, maar de minnaars hebben een toovermiddel, om het hart der geliefde aan zich te verbinden. De tranen van een dolfijn moeten in dit opzicht vooral een onweerstaanbare tooverkracht bezitten.

* * *

Zooals uit het bovenstaande valt af te leiden, staat de ontwikkeling des volks in Zuid-Celebes op een lagen trap. Wel zijn er door het Nederlandsch Gouvernement scholen opgericht voor Inlanders, doch het aantal leerlingen was steeds gering. In 1876 werd te Makassar een Gouvernements-kweekschool opgericht voor Inlandsche aspirant-onderwijzers, tolken, enz., doch deze is in 1895 weder opgeheven.

Het eigenlijke volk lijdt er buiten de Gouvernementslanden onder de willekeurige heerschappij van vorsten en aanzienlijken, die dikwijls met Oostersche willekeur over hun onderdanen en hun bezittingen beschikken. Geen wet beschermt de bevolking tegen die dwingelandij. In de Gouvernementslanden is hieraan echter een einde gemaakt.

In zuidelijk Celebes bestaat nog het leenstelsel, hetwelk ontstaan schijnt te zijn uit de gewoonte der vorsten, om hun kinderen of bloedverwanten een gedeelte lands tot onderhoud in leen af te staan, of om getrouwe dienaren te beloonen. Soms ook is dit leenmanschap een gevolg van den oorlog, waardoor een zwakker vorst door een sterker overwonnen wordt. Dit leenstelsel verbindt de bevolking trapsgewijze met schakels aan elkander, terwijl de landbouwende bevolking, op de onderste sport van de ladder, het meest te lijden heeft.

II. De Minahasa en haar bewoners.

De beide armen van het grillig gevormde eiland Celebes, die in oostelijke richting loopen, maken het grootste gedeelte van de residentie Menado uit. Tot die residentie behooren, behalve Minahasa, de assistent-residentie Gorontalo, de rijkjes aan de noordkust, ten westen van Minahasa, en de Sangi- en Talaur-eilanden ten N. van Minahasa.

De verhouding van deze rijkjes tot Nederland is niet dezelfde en het bestuur is geenszins op dezelfde wijze ingericht. Het best is het Nederlandsch gezag gevestigd in de Minahasa, iets minder ten aanzien van eigenlijk Gorontalo (sedert 1889 onder rechtstreeksch Nederlandsch bestuur), en van de rijkjes aan de noordkust zijn de toestanden nog minder zeker geregeld. Sangi houdt door het Christendom en een weinig meer beschaving het midden, terwijl de Talaur-eilanden nog achterlijk zijn.

HUIS IN KAKAS, AAN HET MEER VAN TONDANO.

Het bestuur van Minahasa is een rechtstreeksch bestuur, in de volle beteekenis des woords, en die toestand is in den loop des tijds langzamerhand bevestigd geworden.

In het midden der zeventiende eeuw werden de Nederlanders hier door de Minahasars te hulp geroepen, om hen te beschermen tegen de Spanjaarden. Aanvankelijk was er geen sprake van overheersching; in het eerste verbond van 1699, dat met de Hollanders gesloten werd, verkregen de Inlandsche hoofden den Maleisch-Hollandschen titel van *kapala balk* of *balkshoofden*, iets wat wees op de balken of houtwerken, welke hun onderhoorigen verplicht waren, tegen vaste prijzen districtsgewijze aan de Compagnie te leveren. Ongemerkt is die titel sedert door andere vervangen, en tevens zijn de Inlandsche districtshoofden in deze eeuw meer en meer beperkt geworden, waardoor de Inlanders direct onder het Europeesch gezag kwamen te staan. In 1840 vond men er nog 27 verschillende districten met eigen hoofden; thans is dit getal tot 18 verminderd.

Minahasa, aan drie zijden ingesloten door de zee en in het zuiden met een rivier

als natuurlijke grens, vormt met de overigens schaars bevolkte omliggende eilanden een min of meer afgerond, natuurlijk geheel. Ook wat de bevolking betreft, staat de Minahasa op zichzelf door de goede geaardheid der bewoners en doordien nergens als hier de zendingsarbeid zulke rijke vruchten gedragen heeft. Bij deze bevolking moeten wij nog iets nader stilstaan.

De inboorlingen der Minahasa worden *Alfoeren* genoemd. Zij worden op grond der talen of dialecten in de volgende groepen onderscheiden: 1 *Toöenséa* in de districten Tonséa en Maoembi; 2 *Toöemboeloe* in de districten Tomohon-Tarongsong, Tombariri, Kakaskasen en Menado; 3 *Toöembantik* in het district Bantik; 4 *Toöeloöer*, in de districten Tondano-Toelian Tondano-Toelimambot en Kakas-Remboken; 5 *Toöelangkoöean* in het district Langowan; 6 *Toöempakewa* in de districten Sonder Kawangkoan, Tompaso, Tombasian en Romoön; 6 *Toöensini* in het district Tonsawang; 7 *Toöempasangbangko* en 8 *Toöembelang*, beide in het district Pasan-Rohaton-Ponosakan.

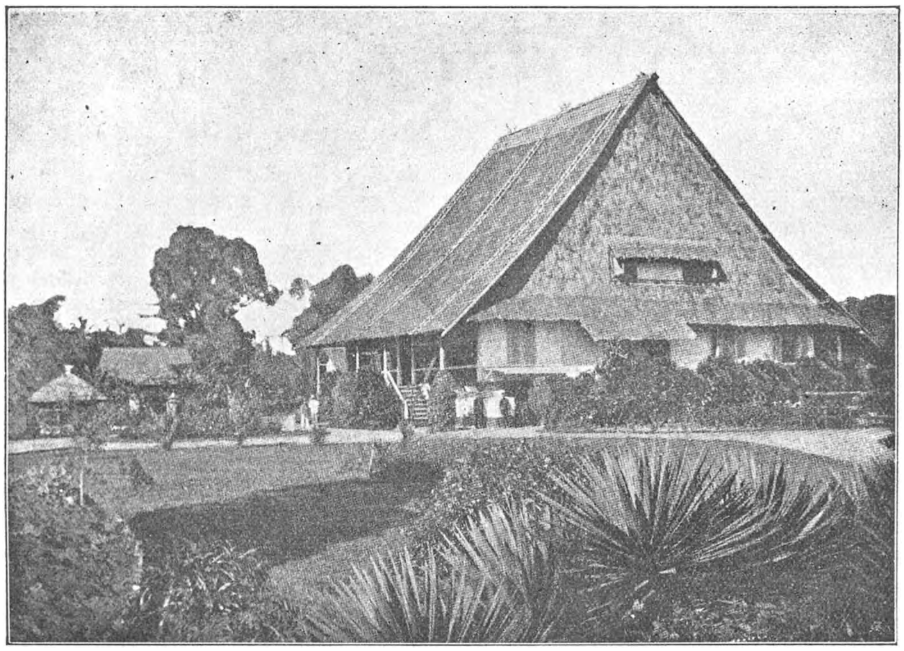

HUIS VAN DEN CONTROLEUR VAN TONDANO.

Aan de administratieve indeeling lag oorspronkelijk het stamverschil ten grondslag, waarbij evenwel, opvallend genoeg, tusschen vele takken een groote verwantschap bestond.

De bewoners van de Minahasa stonden in de eerste dertig jaren dezer eeuw nog als zeer lastig bekend. Reeds in den tijd der Compagnie moest men hier herhaaldelijk tuchtigend optreden. Dit gebied werd door den zendeling Riedel in 1831 tot zijn arbeidsveld gekozen en door verstandige leiding wist hij te Tondano, waar ruwe zeden en dronkenschap heerschten, vertrouwen te wekken bij de Heidensche bevolking. Hierdoor kon hij gedurende lange jaren zegenrijk onder deze lieden arbeiden en er een groote omkeering tot stand brengen, zoowel in economisch als in geestelijk opzicht.

De Alfoersche bevolking der Minahasa is thans meest tot het Christendom overgegaan; in 1897 werd het aantal Inlandsche Christenen in de Minahasa op ± 150,000 geschat, waarvan ± 4400 Roomsch-Katholieken. Ongeveer 7000 Inlanders zijn nog Heidenen, terwijl 6000 den Islam hebben aangenomen.

Over de beteekenis van het Christendom bij deze bevolking wordt wel verschillend geoordeeld; algemeen is men echter de meening toegedaan, dat, al mogen er ook nog sporen van het oorspronkelijk Heidendom bij de bevolking gevonden worden, dit daarom den heilzamen invloed van het Christendom nog niet uitsluit. In een jonge Christenmaatschappij kan de kern van het Heidendom niet zoo spoedig verdwijnen. De vele verbeteringen, die in de Minahasa sedert een halve eeuw bij de bevolking werden aangebracht, zijn ongetwijfeld voor een gedeelte aan den invloed van het Christendom en van den zendingsarbeid toe te schrijven.

In de Minahasa vindt men thans reeds een groot aantal scholen; ongeveer 80 gouvernementsscholen en 140 particuliere scholen, meest zendingscholen. De eerste worden bekostigd door de regeering, de andere door het Rotterdamsch zendelinggenootschap of door de gemeenten zelf. Het onderwijs is in alle hoofdzakelijk van denzelfden aard en wordt deels door Europeanen, deels door Inlandsche onderwijzers gegeven. Verder vindt men te Tondano sedert 1880 nog een school voor Inlandsche hoofden van Gouvernementswege, een kweekschool onder het beheer van het Nederlandsch zendeling-genootschap te Tanawangko en Tomohon en sedert 1881 op laatstgenoemde plaats een particuliere dag- en kostschool voor dochters van Inlandsche hoofden en aanzienlijken. Deze opsomming dient enkel, om te doen zien, dat het geestelijk leven op Noord-Celebes bloeit.

* * *

„De Minahasa is in een halve eeuw ongeveer geheel veranderd. Waar men vroeger de Inlandsche kampongs vond, ziet men thans reeds nette negorijen. De rijen liefelijke huisjes, elk op zichzelf een toonbeeld van netheid en sierlijkheid en omringd door een tuintje van bloemen en heesters; het rustig en ordelijk gedrag der bewoners, die bij het voorbijgaan hun hoeden afnamen en ons met hun „Tabeh, toean" (wees gegroet, mijnheer!) vriendelijk groetten; het nette marktplein; de groote kerk met haar flinke klok, die de eenvoudige en stemmig gekleede inwoners naar de godsdienstoefening riep — dat alles waren mij symbolen van den toestand van vrede en voorspoed, die in het landschap bij het Meer van Tondano heerschten. En dan te bedenken, dat bij de heugenis van de bejaarden in ditzelfde land voorheen bijna steeds onrust en wanorde heerschten!" Aldus laat een reiziger (S. J. Hickson) zich uit over noordelijk Celebes.

Wij zullen bij de oude Heidensche gewoonten en toestanden dezer Alfoeren niet stilstaan, doch nog iets mededeelen omtrent de tegenwoordige toestanden en het bestuur dezer gemeenten.

Elk der 18 districten van de Minahasa (zie pag. 216) heeft aan het hoofd twee Inlandsche hoofden, een eerste of kapala districtshoofd met den titel *Majoor* of *Hoekoem besar* en een tweede met dien van *Hoekoem kadoea's*. De eerste districtshoofden worden op voordracht van den Resident benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal; de tweede door den Resident. Deze ambtenaren genieten van Gouvernementswege een vast traktement, evenredig aan hun werkkring. Hun onderscheidingsteeken is een rotting met zwaren knop, bij de hoogsten van goud, bij de overigen van zilver, waarop het Nederlandsche wapen is gegraveerd, en een zonnescherm of pajong.

Elke negerij of dorp heeft zijn eigen hoofd met den titel van *Hoekoem toea*, die door de bevolking gekozen en, na goedkeuring der keuze door het districtshoofd, door den Resident benoemd en ontslagen wordt. Deze dorpshoofden hebben, al naar de grootte der negerij, weder een of meer mindere hoofden onder zich. De onderscheidingsteekenen dezer hoofden zijn zonneschermen, doch minder prachtig dan die der districtshoofden.

De Inlandsche bevolking wordt door het Gouvernement onderscheiden in Burgers en Inlanders, een onderscheiding, dagteekenend uit de tijden der Compagnie. *Burgers* zijn vrije lieden of zoodanigen, die niet tot heerendiensten (cultuur-werkzaamheden voorheen) worden opgeroepen; *Inlanders* zijn zij, die tot bovengenoemde diensten verplicht zijn. De heerendiensten worden in de Minahasa, behalve bij rampen of gevaar, tot beneden 3 dagen per maand beperkt. Enkele belastingen in arbeid zijn reeds door belastingen in geld vervangen, doch nog lang niet alle.

De bewoners der Minahasa behooren tot de Alfoeren, zeiden wij. Door hun beschaving hebben zij echter het Alfoersche karakter grootendeels verloren.

Over de Alfoeren in het binnenland van Celebes zullen wij in het volgende hoofdstuk nog spreken.

LITTERATUUR.

B. F. MATTHES. Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes. Den Haag, 1875.

P. J. KOOREMAN. De feitelijke toestand in het gouvernementsgebied van Celebes. (Ind. Gids, 1883).

G. A. WILKIEN. Iets over de schedelvereering bij de volken van den Indischen Archipel. (Bijdr. v. h. Inst. v. T. en V., 1889).

B. F. MATTHES. Over de adats of gewoonten der Makassaren en Boegineezen. (Verh. en meded. der Kon. Akad. van Wetensch. en Letterk., 1885).

P. B. VAN STEDEN TEN BRINK. Zuid-Celebes. Utrecht, 1884.

N. GRAAFLAND. De Minahasa, haar verleden en haar tegenwoordige toestand. Haarlem, 1898.

G. K. NIEMAN. De Boegineezen en Makassaren, Linguistische en ethnologische studiën. (Bijdr. Inst. v. T. L. en V. IV).

A. E. H. LUBBERS. Een bijdrage tot de anthropologie der bevolking in Gorontalo. (G. T. N. I. XXXII).

R. PADT-BRUGGE. Beschrijving der zeden en gewoonten der bewoners van Minahasa. (B. Inst. v. T. L. en V., reeks 3).

MAX WEBER. Ethnographische Skizzen über Flores und Celebes. (Intern. Arch. für Ethnogr. III, 1890).

HOOFDSTUK XIX.

DE BEWONERS DER MOLUKKEN.

De Alfoeren.

De eilandengroepen en eilanden tusschen Celebes in het westen, Nieuw-Guinea in het oosten, Timor in het zuiden en den Grooten Oceaan in het noorden worden tegenwoordig gezamenlijk met den naam *Molukken* aangeduid, een naam, die vroeger meer uitsluitend op de eilanden van Ternate werd toegepast.

De Molukken bestaan uit onderscheidene eilandengroepen, waarvan de volgende de belangrijkste zijn: de *Halmaheira-groep*, de *Batjan-*, *Obi-* en *Soela-groep*, de *Ambonsche-eilanden*, de *Banda-eilanden*, de *Zuidooster-* en *Zuidwester-eilanden* en de *Aroe-*, *Kei-* en *Tenimber-eilanden*. Al deze groepen bestaan weder uit een groot aantal kleine eilandjes, alle bergachtig en veelal vulkanisch van natuur.

De Molukken zijn het vaderland der vroeger zoo hoog geschatte kruidnagelen, waar het eerste punt der vestiging van het Nederlandsch gezag in Indië gevonden wordt. Toch, de eens zoo bloeiende eilanden zijn thans slechts een schaduw van het verleden. En wij moeten met schaamte bekennen, dat het voor een groot gedeelte de schuld onzer voorvaderen is, dat de welvaart dezer gewesten is geslonken tot een lagen trap van ellende en verval. Het strenge monopoliestelsel der Compagnie, die slechts op eigen voordeel bedacht was en daarvoor alles opofferde, de verwaarloozing en uitpersing van den Inlander, dat waren de hoofdtrekken van de wijze, waarop de Compagnie op de Molukken optrad. De gevolgen lagen voor de hand: de door de natuur zoo rijk begiftigde eilanden daalden hoe langer hoe dieper, de geestkracht der bevolking werd uitgedoofd, en er ontstond een geest van onverschilligheid en lijdelijk verzet. Zoo verminderden de Molukken in beteekenis en werden deze eilanden, eens de bron van de hooge dividenden der Compagnie, vergeten en bijna zonder waarde geacht.

Eerst in de laatste jaren heeft de Nederlandsche regeering meer aandacht en zorg aan de Molukken gewijd, doch er zal nog veel moeten gedaan worden, vóór de schuld van het verleden is uitgewischt.

De bemoeiing van het Nederlandsch Gouvernement met de Molukken is nog altijd zeer beperkt. Ook al worden de eilanden met Nederlandsche kleuren op de kaart geteekend en al zal geen Europeesche mogendheid er aanspraak op maken, toch is de bevolking op vele eilanden nog geheel onafhankelijk. Het eiland Ceram is nog zoo goed als onafhankelijk, al is in het noorden ook een militaire post gevestigd. Op Boeroe is de toestand niet veel anders; militair vertoon heeft hier zelfs niet plaats. Op Halmaheira vindt men verschillende toestanden in de onderscheidene deelen.

Het Ternataansch is als het ware de lingua franca van den Molukschen Archipel in engeren zin, want de oorspronkelijke taal der echte Ternatanen wordt door bijna alle onderdanen van den Sultan in de strandnegorijen van zijn uitgestrekt gebied verstaan, door handelaren bij aanraking met de bevolking algemeen gebezigd en door Alfoeren, die tot den Islam overgingen, dikwijls boven hun eigen taal verkozen.

De oorzaak is de volgende. Van oudsher werden hoogere en lagere hoofden met volgelingen en soldaten tot handhaving van het sultansgezag van Ternate uit naar verschillende plaatsen gezonden, waar zij ettelijke jaren vertoefden of door aanhuwelijking voor goed gevestigd bleven. Aangezien zij als vertegenwoordigers der vorste-

lijke macht te trotsch waren, om de landstaal aan te leeren, en vorderden, dat ieder, die iets te vragen had, het Ternataansch moest gebruiken, werd deze taal als vanzelf gebezigd. Ook leerden velen het Ternataansch bij hun langdurig verblijf in Ternate. Met de aanneming van den Islam en de daarmede gepaard gaande aanleering van het Arabisch letterschrift werd dit, evenals het Maleisch, tot het schrijven van het Ternataansch gebezigd en is sedert zoo algemeen verspreid, dat elk eenigszins ontwikkeld hoofd met die karakters bekend is.

Vroeger had Nederland hier het *Gouvernement der Molukken* gevestigd; sedert dit is opgeheven, werden deze eilanden vereenigd tot de residentie *Ternate* en *Ambon*. De bevolking dezer eilanden was volgens het Koloniaal Verslag van 1897 als volgt samengesteld:

Residentie Ternate. (Halmaheiragroep, Batjangroep, Obigroep, Soelagroep en Nieuw-Guinea met Papoesche-eilanden).	Europeanen	308
	Chineezen	566
	Arabieren	124
	Inlanders bij benadering . .	102 078
	Totaal. . . .	103 076
Residentie Ambon. (Al de eilanden rond de Ambonzee).	Europeanen	2 346
	Chineezen	913
	Arabieren	722
	Andere vreemde Oosterlingen	24
	Inlanders	291 663
	Totaal . . .	295 668

De vestiging der Nederlanders op de Molukken berust aanvankelijk op verbintenissen met de Sultans van Ternate, Tidor en Batjan, die door verovering der Ambonsche eilanden meesters waren geworden. De Compagnie, met de Sultans in verbond, wist Spanjaarden en Portugeezen van de Molukken te verdrijven en kon in 1663 hier als meesteres beschouwd worden. Genoemde Sultans werden echter als meesters in hun gebied erkend, doch als leenmannen ten opzichte der Compagnie.

Nog altijd zijn deze Sultans in het bezit van hun macht. Over de tot de residentie Ternate behoorende eilandengroepen oefent het Gouvernement slechts middellijk het gezag uit, behalve over de Obi-eilanden en kleine gedeelten van de eilanden Ternate, Halmaheira en Batjan, die Gouvernementsgrondgebied zijn. Overigens staan die eilanden onder het rechtstreeksch beheer van Inlandsche vorsten, die hun gebied in leen hebben van het Nederlandsch Gouvernement.

De Sultan van Ternate heeft het gezag, behalve over het eiland van dien naam, over een groot deel van Halmaheira, met Morotai en omliggende eilanden, over de Soela-eilanden e. a. Het gezag van den Sultan van Tidor breidt zich uit over Tidor, Maré, een deel van Halmaheira, de Papoea-eilanden, de westelijke helft van Nieuw-Guinea en de eilanden in de Geelvinkbaai. De Sultan van Batjan beheerscht de Batjangroep voornamelijk. Deze Sultans worden door de Nederl. Oost-Indische regeering aangesteld; deze benoemt ook de opvolgers en de Rijksgrooten, terwijl de Sultans zich verbinden, met geen andere natiën betrekkingen aan te knoopen of hun eenig recht af te staan, terwijl zij in oorlogstijd hulp moeten verleenen. De Nederlandsche regeering belooft hun hiervoor het zelfbestuur en jaarlijksche subsidiën.

Op het eiland Ternate is een Resident gevestigd, die de vorsten leidt en bewaakt en voor de belangen van het Nederlandsche Gouvernement zorgt.

* * *

Uit deze boven gegeven cijfers blijkt, dat de Inlanders de hoofdbevolking uitmaken. De Inlanders, als zoodanig in de statistiek genoemd, zijn evenwel niet allen als de inheemsche oorspronkelijke bevolking dezer eilanden te beschouwen. De kustbewoners der grootere eilanden zijn toch meest allen en de bevolking der kleinere eilanden is veelal geheel voortgekomen uit volkplanters, die uit verschillende streken van den

Indischen Archipel afkomstig zijn. Bovenal schijnen de Maleiers hiervan het hoofdbestanddeel uit te maken. Dezen zijn meest Mohammedanen, terwijl in Ambon ook velen het Christendom hebben aangenomen. In 1895 werden in Ambon volgens het koloniaal verslag 67,736 Inlandsche Christenen gevonden. Op Ambon vindt men ook de talrijkste bevolking van Europeanen.

De eigenlijke inboorlingen van de Molukken vormen een ras van onbeschaafde volken, die op vele plaatsen sterk met Papoea's vermengd zijn en in 't algemeen als *Alfoeren* 1) zijn aangeduid (zie pag. 209). Het zijn ruwe, onbeschaafde volken, meestal Heidenen, die veel overeenkomen met de bevolking in de binnenlanden van Celebes, welke eveneens als *Alfoeren* worden aangeduid. Evenwel vindt men groote verschillen bij de Alfoersche volken. De bewoners van Halmaheira, Ternate en Tidor verschillen aanmerkelijk van de andere Indonesiërs en nog veel meer van de Papoea's; zij naderen uiterlijk, zoowel in kleur als gelaatstrekken, tot de bewoners

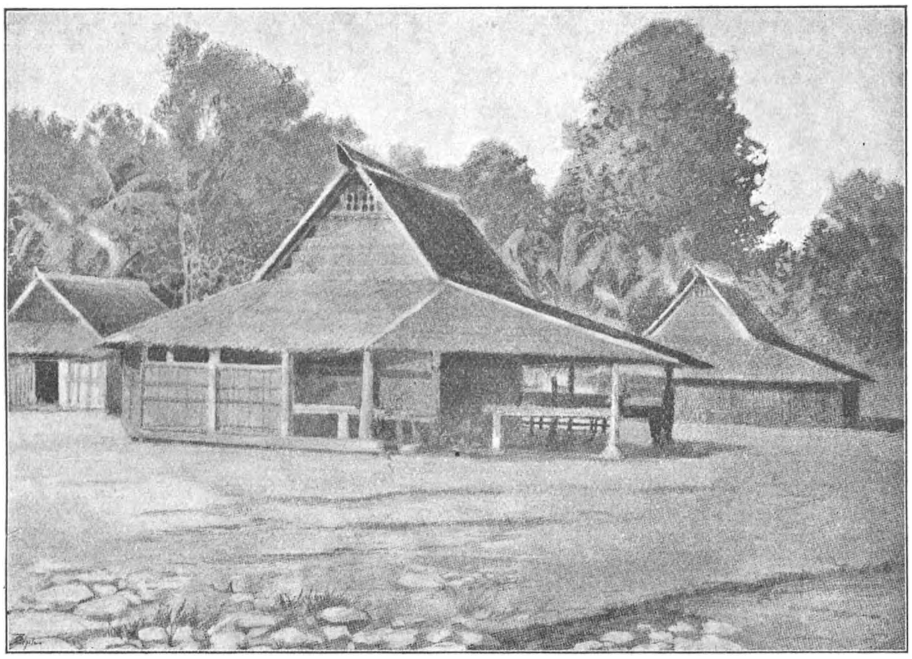

ALFOEREN-HUIZEN IN SOAH KONORAH.

van het Kaukasische ras. Met het Ternataansch, Tidoreesch, Tobelasch en de overige dialecten van Halmaheira vormt het Galelareesch een zeer eigenaardige taalgroep, welke zich scherp onderscheidt van alle andere Maleisch-Polynesische talen, met inbegrip der Papoeasche tongvallen. De bewoners van Ceram naderen reeds iets tot de Papoea's.

Wilken stelt de zaak als volgt voor. De meest typische Papoea's bewonen Nieuw-Guinea. De Molukken, Oost- en Midden Flores, Timor, Solor, Alor en Roti zullen misschien oorspronkelijk een zuiver Papoeasche bevolking hebben gehad, die zich

1) De naam *Alfoer* is volgens Prof. Nieman afkomstig van den naam eener negorij op Nieuw-Guinea, nl. *Harafoer*, en in *Arafoer*, *Alifoer* en *Alfoer* veranderd. Crawfurd geeft de volgende verklaring: Alfoer zou afkomstig zijn van het Arabische *al* (het Arab. lidwoord = de, het) en het Portugeesch *fora* (= buiten wonend) zoodat het is: de buitenwonenden. Musschenbroek meent, dat het woord van *foeroe* (= wild, ongetemd) komt. Anderen meenen er een samenstelling van het Arabisch *Al* en *horo* (= vrijen, onafhankelijken) in te moeten zien, wat het waarschijnlijkst wordt geacht, zegt Nijland.

langzamerhand met de naar het oosten voortdringende Maleiers heeft vermengd. Doch bij die vermenging praedomineert nog het Papoeasche element boven het Maleische.

Al de stammen, welke de oostelijke eilanden bewonen, vertoonen, de eene in meerdere, de andere in mindere mate, het Papoea-type. Zoo verraden de Timoreezen dit meer dan de Alfoeren van Halmaheira, terwijl zij hier weer sterker moeten uitkomen dan op Boeroe.

Uit dit alles moet men dus besluiten, dat de Molukken een ethnographisch overgangsgebied vormen, waar geen zuiver rastype voorkomt en welks bevolking niet in 't algemeen kan beschreven worden. De plaatsruimte ontbreekt ons echter, om de bewoners van elk dezer eilanden te beschrijven, en wij moeten ons dus tot enkele bepalen.

Als wij derhalve een paar grepen doen, wel willekeurige grepen en geenszins aan de administratieve indeeling gebonden, en dus enkel over de bevolking van een paar eilanden iets naders mededeelen, dan is dit om den wille der beperking, niet omdat omtrent de anderen geen bijzonderheden zijn mede te deelen. Riedel geeft in zijn boek over de „sluik- en kroesharige rassen tusschen Celebes en Papoea" een ethnographische beschrijving van de bewoners van vele eilanden, waarnaar wij verwijzen, evenals naar de overige litteratuur.

Alfoeren aan het Poso-meer.

Voor de Alfoeren willen wij ons in de eerste plaats nog weder wenden tot Celebes, waar aan het Poso-meer Alfoerenstammen wonen. De heer Alb. C. Kruyt, die de binnenlanden van Celebes door aanschouwing leerde kennen, deelt omtrent het geestelijk en maatschappelijk leven van den Poso-Alfoer belangrijke bijzonderheden mede, die wij hier voor een deel laten volgen.

De Alfoeren van Midden-Celebes zijn animisten. Dit animisme uit zich op tweeërlei wijze: in het geloof, dat alle tastbare en voor de zinnen waarneembare voorwerpen bezield zijn, en in het geloof in en de vereering van de zielen der afgestorvenen en geesten in de lucht.

Volgens het geloof van den Poso-Alfoer heeft de mensch drie zielen, achtereenvolgens *inosa*, *angga* en *tanoana* genoemd. De inosa is, wat prof. Wilken noemt de „anima", de ziel physiologisch, beginsel van het dierlijk bestaan, die merkbaar is in den adem. De angga is de „animus", de ziel psychologisch, het principe van het geestelijk zijn van den mensch. De tanoana is de kruin van het hoofd, en de ziel, die daar haar zetel heeft, heet evenzoo. Deze is de fijnste ziel; zij zou kunnen genoemd worden, zegt Kruyt, het goddelijke in den mensch. De inosa en angga zijn dus stoffelijke factoren van het wezen van den mensch; zij zijn onafscheidelijk aan het menschelijk lichaam verbonden gedurende het leven. De tanoana echter heeft het vermogen, om zich van het levende lichaam af te scheiden, doch met dit feit der afscheiding verliest het lichaam zijn zelfbewustheid. De tanoana maakt gedurende den slaap omwandelingen, zwerftochten, en alles, wat zij in gindsch geestenrijk ziet, fluistert zij den slaper in het oor, en dat is zijn droom.

Aan de droomen hecht de Alfoer veel waarde, hoewel het duidelijk is, dat hij niet alle droomen voor omzwervingen van zijn tanoana houdt. Men meent hier, evenals bij alle Maleisch-Polynesische volken, dat ziekten veroorzaakt worden door het zich verwijderen van de ziel. De ziel van den zieke zou volgens hen worden vastgehouden door een boozen geest, *bela*; de betering der zieken wordt teweeggebracht door bela te verzoeken, de ziel los te laten, hetwelk onder vele ceremoniën geschiedt. Behalve enkele gevallen wordt ieder jaar of om de twee jaren een groot feest gevierd, dat zoowel dient, om de zieken te genezen als om ziekten te voorkomen, d.i. om zielen tegen de aanvallen der booze geesten te beschermen.

De Alfoer is animist zeiden wij, d. i. hij gelooft, dat alle tastbare en voor de zinnen waarneembare voorwerpen bezield zijn. Tal van gebruiken in het leven wijzen op dat geloof. Daar het ijzersmeden een voorname tak van industrie is bij den Alfoer, kent hij ook aan het ijzer een ziel toe. In elke smederij hangt men een groep van uit hout gesneden instrumenten, lanspunten, zwaarden, hakmessen, hamers, enz. Zulk een verzameling heet kortweg *lamoa* en bevat de ziel van het ijzer, dat in de smidse

bewerkt wordt. Naar de voorstelling van den Alfoer houdt de lamoa de ziel van het ijzer vast, opdat zij niet zal heengaan. „Als wij lamoa niet ophingen boven het aambeeld, zou al het ijzer vervloeien en onsmeedbaar worden", d. i. de ziel zou er uitgaan.

Bij den dood keert inosa, de ziel van het physisch bestaan, terug naar haar oorsprong. Wat die oorsprong is, weten velen niet te zeggen; de meesten zeggen, „de wind". De tanoana, of het reëel goddelijke in den mensch, gaat naar het zielenrijk in de lucht. De angga, of de ziel van het psychologisch bestaan, blijft volgens velen vooreerst op aarde rondzwerven, haar verblijfplaats houdend daar, waar haar vroegere woonplaats is. De meeningen over de ziel na den dood verschillen zeer.

De bezorging van het lijk is zeer verschillend. De Tolage's over het algemeen begraven hun dooden onmiddellijk na den dood. Het lijk wordt eerst in een stuk wit laken gewikkeld en daarna tusschen twee uitgeholde stukken hout geklemd. Zulk een doodkist heet *doeni*. De Topebato's en enkele andere stammen begraven alleen de slaven, die vooraf in foeja worden gewikkeld.

De edelen worden in kisten gelegd, welker deksel hermetisch sluit door middel van klei. Daarna zet men de kisten in een huisje buiten de kampong. De Torano's leggen hun dooden, in foeja, boomschors of katoen gewikkeld, aan den oever van het meer neer en duiden de plaats aan met een stok, waaraan twee zijlatten, zoodat het geheel het voorkomen heeft van een dubbelen handwijzer.

De lijken van hen, die hun dood vonden gedurende een sneltocht, moeten op de plaats, waar zij gevallen zijn, blijven, totdat de twist, waarvan de sneltocht het gevolg was, beslecht is. Meestal bouwt men op die plek een hutje, waarin het lijk wordt gelegd, of men hangt het lijk, in foeja gewikkeld, op aan een boom.

Volgens de voorstelling van den Poso-Alfoer leidt de ziel een lichamelijk leven en moet zij dus ook eten en drinken. Voor spijs en drank van die zielen hebben de nabestaanden te zorgen, en dit is een groote verplichting, die op hen rust, want van de goede verstandhouding met de zielen der afgestorvenen hangt het gelukken of mislukken van den oogst af. Deze begrippen geven aanleiding tot het brengen van de doodenoffers: één, dat men onmiddellijk na het overlijden brengt, als het ware om de ziel dadelijk van teerkost te voorzien en haar in de gelegenheid te stellen, het zielenland binnen te gaan en een, om haar het noodige te verschaffen gedurende haar verblijf in het zielenland.

Een of twee dagen na het overlijden heeft de voorloopige begrafenis plaats. Bij die gelegenheid wordt de karbouw geslacht, waarvan vóór en na de begrafenis een maaltijd wordt aangericht.

De Alfoeren, die tot den Islam zijn overgegaan, volgen hierin de Mohammedaansche gewoonte door een reeks van doodenmalen te vieren.

* * *

Midden-Celebes wordt bewoond door tal van stammen, of liever, men heeft er vele namen van stammen, welke namen ontleend zijn aan de plaats, waar de lieden wonen. Vele van die stammen spreken een zelfde taal, wat op een gemeenschappelijke afkomst wijst, terwijl ook bij volkjes met nogal verschillende taal overeenkomstige overleveringen en godsdienstgebruiken soms op stamverband wijzen.

Tusschen deze verschillende stammen is de vrede niet altijd bewaard en dikwijls barsten er kortstondige oorlogen tusschen hen los, die ook spoedig weer gevolgd worden door vriendschappelijk verkeer. Tusschen de Tolage's en Topebato's schijnt evenwel een dieper gaande haat te bestaan; nagenoeg alleen in den oorlog komen deze beide stammen met elkander in aanraking.

Aanleidingen tot oorlog komen er vele voor en om vrij onbeduidende redenen trekken zij op elkander los. Het oorlogvoeren van den Alfoer heeft veel van een guerilla-oorlog. Als zij achter elkander uittrekken, gewapend met zwaard, lans, schild en de noodige beschermende voorbehoedmiddelen, geven enkelen zich nog een indrukwekkend voorkomen door een muts van apen- of buidelrattenvel op te zetten. Iedere stam heeft zijn voorvechters, de dappersten onder de dapperen. Zij dragen gewoonlijk een muts van apenvel, van voren voorzien van twee horens van plaatkoper of blik, waartusschen een menschenhoofd, uit hout gesneden, is geplaatst. Heeft men

een spiegeltje weten machtig te worden, dan bevestigt men dit in het midden, om den vijand er door te verblinden.

Ieder, die daartoe in staat is, trekt mede uit, tenzij hij door ziekte in de familie of door dringend werk in huis en tuin verhinderd wordt. De hoofden hebben niet de macht, om hen, die zonder geldige reden achterblijven, te dwingen mede te gaan. Doch er is een ander, zeker werkend dwangmiddel, dat de vreesachtigen aanspoort mede uit te trekken, nl. de algemeene verachting en spot, waaraan men wordt prijs gegeven, ingeval men achterblijft.

Dikwijls gebeurt het, dat men over een weg van enkele uren gaans dagen lang doet, want bij het gaan heeft men te letten op het geschreeuw der vogels. Zijn de teekenen gunstig, dan gaat men voorwaarts, doch niet zoodra laat een vogel een kreet hooren, die onheil spelt, of de troep maakt halt en wacht, tot de gidsen door hun geroep een gunstig teeken geven.

In groote troepen uitgetrokken, durft de krijgsbende ook de kampongs aan te vallen, die in oorlogstijd door een haastig opgeslagen heining van bamboe zeer slecht beschermd worden. Is het gelukt, de kampong binnen te dringen, dan wordt den bewoners, zoo zij niet al reeds gevlucht zijn, het hoofd afgeslagen. De veroverde koppen worden naar de eigen kampong gevoerd, waar zij met gejuich worden binnengehaald, als gold het een veroverden schat. Alle goederen worden bij de verovering buit gemaakt en de woningen verbrand. Het is een schande, om van een sneltocht terug te keeren, zonder een kop mede te brengen.

Als eindelijk de oorlog lang genoeg geduurd heeft en men naar vrede verlangt, begeeft de vredestichter zich in het holle van den nacht en vergezeld van eenige lieden in stilte naar de kampong van den strijdenden stam en legt bij de omheining geschenken neer, bestaande in een aarden kom, een stuk wit goed en een stuk foeja. Dit geschiedt in stilte, zonder te spreken; daarna verwijdert hij zich op eenigen afstand en roept den bewoners der kampong toe: „Hier is uw aandeel. Neemt het en dat er vrede zij in dit land.” Nemen de kampongbewoners in overleg met de hoofden de geschenken aan, dan is de zaak van deze zijde in orde. Ook bij de tegenpartij heeft de vredestichter hetzelfde gedaan en worden ook daar de geschenken geaccepteerd, dan is de vrede gesloten. Men duidt dit aan door te zeggen, „dat het land en het water weder schoon zijn.”

* * *

De Alfoerenstammen van Midden-Celebes hebben geen regeerende vorsten, doch erkennen òf den radja van Sigi, òf dien van Parigi, òf dien van Todjo, òf dien van Loewoe als heer; soms ook erkent een stam meer dan één van dezen als heer. Zij, die een radja als heer erkennen, worden zijn vasallen. Bij de meeste stammen berust de erkenning van heer op de traditie. De heer zijner voorvaderen te zijn, is voor den tegenwoordigen Alfoer reden genoeg, om dien persoon ook als heer te erkennen. Aanvankelijk uit het recht van den sterkste voortgesproten, later als traditie blijven bestaan, wordt het onderdaanschap ook gevormd door hulp, die verleend is. Maar men treft ook Alfoerenstammen aan, die aan andere stammen onderworpen zijn. De stammen, die zulk een heer erkennen, moeten op zekere tijden, om de twee of drie jaar, wat rijst, sirih, pinang en een haan aan den heer brengen.

* * *

De Alfoeren hebben geen hoofden in den zin van regeerende personen. Iedere negerij bestaat uit één familie en die familie heeft haar hoofd. Het ledental van zulk een familie wordt dikwijls versterkt, wanneer er een man uit een andere kampong komt huwen en dan in de kampong der vrouw moet komen wonen. Wordt de familie te groot, zoodat de betrekkingen niet zoo nauw verwant meer zijn, dan verhuist er een troep en maakt zijn eigen kampong. Ook ontstaan deze uitzwermingen door oneenigheid in de familie of uit de begeerte van een jongeren hoofdenzoon, om een eigen kampong te hebben.

Soms ook verhuizen geheele kampongs, nu eens wegens ziekte, dan weer, omdat een kampong te veel te lijden heeft van den oorlog. Dan ontvangt een kampong

ook een nieuwen naam. Zoo kunnen epidemieën een geheele verandering in het land teweegbrengen.

De kabosenja, het hoofd van een Pososche kampong, kan niet bevelen; alleen zaken, die met onderling goedvinden worden geregeld, kan hij ten uitvoer brengen. Hij moet daarom ook zijn eigen rijstveld bewerken en zijn eigen prauwen hebben. Doch aangezien de kabosenja als hoofd der familie meestal de vermogendste en in zijn kring de invloedrijkste is, heeft hij meer te zeggen dan anderen. Doch de vrijen, die in de kampong wonen en dus verwant zijn met het hoofd, behooren tot den stand van den kabosenja en derhalve tot den adel.

De slavenstand staat het laagst; evenwel heeft de slaaf geen hard lot in het gebied van het Posomeer. Geslagen wordt hij zelden en hij behoeft niet veel werk te verrichten. Wel heeft de heer het recht, den slaaf te dooden, maar ook hierin staat hij onder de contrôle van familieleden, die niet zullen gedoogen, dat dit zonder wettige reden geschiedt.

Dikwijls gebeurt het, dat een hoofd trouwt met een slavin. De kinderen, uit dat huwelijk gesproten, behooren tot den slavenstand, tenzij de vader een karbouw geeft aan zijn familie, waardoor die kinderen in den adel worden opgenomen.

De vrije Alfoer wordt dikwijls zeer gehecht aan zijn slaven, n.l. wanneer het zoogen. erfslaven zijn, d. i. slaven, wier oudors en grootouders reeds aan de familie behoorden. Nooit gaat hij er toe over, een van dezen af te staan of te verkoopen.

* * *

Dat de staat in een rechtzaak als eischer optreedt, zooals bij ons het openbaar ministerie, vindt men niet in de rechtspraak der Indische volken. Doch bij de Poso-Alfoeren vindt men een instelling, die hiermede overeenkomt. Als er namelijk ergens diefstal gepleegd is, wordt die den kabosenja der kampong medegedeeld, en deze onderhandelt zoolang met den dief over de zaak, tot die geregeld is, wat somtijds lang kan duren.

Zijn het lieden uit een anderen stam, die meenen beleedigd te zijn of denken onrecht te hebben geleden, dan wordt zulk een zaak bewaard, tot er drie of meer aanklachten zijn binnengekomen. Daarna worden plaats en dag bepaald, waar de hoofden der beide partijen bijeen zullen komen, om recht te spreken.

Men kent slechts twee soorten van straf: den dood en de boete; in enkele gevallen ook het te pronk stellen. De voornaamste artikelen, waarmede beboet wordt, zijn: karbouwen, varkens, geiten, rood katoen, belatjoe en koperen borden. Deze boeten vervallen aan de familie van den beleedigde. Het is den Alfoeren echter minder te doen om de boete dan om den loop van het recht. De doodstraf wordt alleen in enkele gevallen toegepast: bij overspel (op heeterdaad betrapt), bloedschande en hekserij. Voor slaven bestaat die straf bij gemeenschap met vrije vrouwen of brutaal verzet tegen hun heeren.

Diefstal wordt in den regel gestraft met een boete van vijf karbouwen. Men redeneert daarbij als volgt: met vijf vingers is de daad verricht, met vijf karbouwen wordt zij gestraft. Is de dief een stamgenoot of familielid, dan is de boete doorgaans één karbouw.

Overspel met een getrouwde vrouw wordt, op de daad betrapt, gestraft met den dood van man en vrouw beiden.

De Alfoer is een mensch van den dag; hij leeft voor het oogenblik en met bespiegelingen over een en ander, wat zou kunnen gebeuren, houdt hij zich niet veel bezig. Daar iedere dag voor hem gelijk is aan den voorgaanden, is het niet te verwonderen, dat hij zich ook niet toelegt op tijdrekenkunde. De Alfoer rekent bij maanmaanden, doch namen geeft hij aan de verschillende maanden niet.

Een paar bijzonderheden, welke met den oogst in verband staan, moeten wij nog behandelen. Het opgeven van raadsels en het vertellen van fabelen is namelijk in de maanden tusschen den oogst en het openen van den nieuwen tuin streng verboden. Doch wanneer eenigen in het tuinhuis zijn vereenigd, om op het gewas te passen, houdt men elkaar bezig met het opgeven van raadsels en het vertellen van fabelen. Ook als men op een andere plaats bijeen is, gebeurt dit, maar nooit buiten den tijd, voor het bewerken van den eigenlijken tuin gesteld.

Men zit bijeen en een uit het gezelschap geeft een raadsel op. Daarna zegt hij: „vischt de oplossing uit!" en nu regent het van alle kanten antwoorden, en de opgever van het raadsel heeft werk, op alle „banja, banja" (neen, neen!) te zeggen. Eindelijk heeft een het gevonden, en dan roept het gansche gezelschap: „doet onze rijst uitkomen, doet uitkomen vette aren, zoowel in de laagten als op de hoogten." Wie hierbij aangesproken wordt, is echter niet duidelijk.

Eigenaardig is het nog, dat het gedurende den oogst verboden is, de dagelijksche taal te gebruiken. Dit geldt echter alleen voor hen, die zich in den tuin bevinden. Men maakt dan alleen gebruik van een afzonderlijke taal, die met de dagelijksche slechts hierin overeenkomt, dat enkele woorden omschreven worden met woorden uit de dagelijksche spraak. Zoo bijv. „*panaäpu*", de vuurvoortbrenger, voor „*panaguntü*", den dondervoortbrenger (d.i. geweer); „*bedingga*", hinken, voor „*melindja*", d. i. loopen.

Het verschijnsel van een geheime taal treft men onder vele volken van den Archipel aan. Zeer duidelijk vindt men dit bij de Sangireezen, waar die geheime taal Sassahara genoemd wordt en alleen op zee wordt gebezigd, om de geesten te beletten, de plannen der varenden af te luisteren en te verstaan.

De Alfoer zingt bij alles. Bij den oogst zingt hij een eentonig oogstlied, dat niet onwelluidend klinkt, als hij des avonds van het veld huiswaarts keert, maar dat tevens een melancholisch karakter draagt. In den oogstzang worden de gewone en de geheime taal door elkander gebruikt.

De oogstzang komt tot zijn recht, wanneer men des avonds om het huis van een of ander hoofd is verzameld. Jongelingen en jonge dochters scharen zich dan in twee rijen tegenover elkander, en zingen het oogstlied als beurtzang. Zij vereeren elkander dan geschenken van gambir, voorts suiker, sirih, pinang, stukken katoen enz. Iederen avond wordt dit herhaald, totdat men op den laatsten avond van den oogst een pinangstam opricht, waaraan dwarslatten zijn aangebracht. Aan die dwarslatten worden de geschenken opgehangen en de verdeeling volgt daarna, wanneer men zich eerst met zingen voldoende heeft vermaakt. Dit feest is eenigszins te vergelijken met ons St. Nicolaasfeest.

Het zou ons te ver voeren, als wij wilden stilstaan bij de vereering van zielen en geesten der Alfoeren. Hun geestengeloof is zeer omvangrijk.

* * *

De Alfoersche dorpen zien er, op eenigen afstand gezien, niet onaardig uit. De Alfoeren bouwen hun dorpen op hoogten, soms op ongenaakbare plaatsen, en water is er overal overvloedig. Daarnaar wordt echter zelden gezocht, want baden is geen liefhebberij van de vuile Alfoeren. In het dorp gekomen, verdwijnt al spoedig de bekoring, want de huizen hebben door verwaarloozing dikwijls een onoogelijk aanzien. De grond, waarop gij loopt, is óf harde rots óf modder, waarin de varkens liggen te wroeten, zoekende naar eenigen afval, dien zij kunnen verslinden. De erven der huizen, waaraan uw oog op Java, in de Minahasa en elders gewend is geraakt, mist men hier geheel. Schots en scheef staan de huizen door elkander, en het aantal huizen van een dorp wisselt af van 2—10, elke woning gemiddeld met 20 bewoners.

De Alfoersche woning ziet er steeds kaal en ledig uit door het weinige huisraad, dat in letterlijken zin door het gezin op den rug kan gedragen worden. Van een slaapstede bemerkt men niets, aangezien de vloer van het geheele huis daarvoor gebruikt wordt. Is de tijd van slapen aangebroken, dan trekt men van een rek een opgerold matje, waarin een klein kussen is, en weldra is het bed gespreid.

In een groote mand, die aan onze sluitmanden herinnert, bewaart de Alfoer zijn rijkdom, bestaande in eenige stukken inferieur katoen, een nieuwe broek, een bordje en een paar rijksdaalders of andere muntstukken. Zelden laat hij een vreemde daarin een kijkje nemen.

Een ander gedeelte van het huisraad bevindt zich op het rek boven den vuurhaard. Men vindt hier 4 à 5 potten van Inlandsch maaksel, bolvormig, met een kleinen opstaanden rand om de opening. Uit een soort van pijpaarde worden zij met de hand gevormd en daarna gebakken: enkelen besmeren ze daarna met boomhars. De ingevoerde ijzeren rijstpotten worden nog weinig gebruikt.

Aan de stijlen van het huis hangt het drinkgereedschap, een dun geschraapte

klapperdop in een van fijn rotan gevlochten mandje. Dit is de beker van den Alfoer. Ook hangt de Alfoer den katoenen zak, waarin hij alle ingredienten van pinangkauwen doet en dien hij steeds medeneemt, tehuis op. Tabak, sirih, gambir en kalk worden bewaard in afzonderlijke kleine mandjes; de pinangnoten liggen verspreid in den zak. Het grove huisraad vindt een plaats op den vloer, in de hoeken of langs den wand; hiertoe behooren de bamboe watervaten, eenige manden, enz.

Als wapenen vindt men in de woning eenige geweren, voor het grootste deel oude, verroeste vuursteengeweren. Daarnaast hangt de patroontasch, een van rotan gevlochten netwerkje, waarin vezels van de kokosnoot, die als proppen dienst doen. Doch naast het Europeesche geweer ligt het Inlandsche schiettuig, in den vorm van een blaasroer, met een dubbelen bamboekoker, waarin de pijltjes zijn. Het blaasroer gebruikt de Poso-Alfoer echter niet in den oorlog; noordelijker stammen wel.

Zwaard en speer zijn de meest geduchte wapenen in de hand van den Alfoer; beide worden in de Meerstreek, waar veel ijzer voorkomt, gesmeed. Het schild is lang en smal, van het bekende type, dat onder de Dajaks en op de Molukken voorkomt. Het heeft het aanzien van twee smalle planken, die onder een hoek aan elkander zijn verbonden, hoewel zij uit één stuk zijn gesneden.

* * *

De Alfoer gevoelt zich een vrij man, die wel heeren erkent, maar weinig geboden en verboden van hen ontvangt. Dat gevoel van vrij te zijn beheerscht den vrijen Alfoer geheel. Wil hij slapen, hij doet het; wil hij werken, hij pakt het aan. Hij heeft nog nooit geleerd, zich te beheerschen, en schikt zich daarom niet naar bepaalde regels. Hij handelt naar zijn luimen; hij is nu eens vriendelijk, dan weer het tegengestelde, maar zonder een vast beginsel. Misschien heeft zijn opvoeding tot dezen karaktertrek het hare bijgedragen. Als kind toch was hij gewoon, in alles te worden toegegeven; hij heeft niet geleerd, zijn karakter te vormen, doch slechts op te volgen, wat hem in het hoofd komt.

Over 't geheel is de Alfoer goed; doet men hem geen kwaad, dan zal hij het een ander ook niet doen, tenzij een der heeren hem gelast heeft, een ander te dooden.

Een sprekende karaktertrek der Alfoeren is hun gastvrijheid. Bij de offerfeesten komt die sterk uit; uitnoodigingen worden daartoe aan naburige kampongs gezonden en ieder, die wil, mag komen. De reiziger neemt dan ook geen voedsel mede op weg; hij weet, dat hij dit overal kan krijgen. Die gastvrijheid is minder een beginsel van den Alfoer, dan wel een uitvloeisel van de redeneering, dat hij die ook terug ontvangt.

Hun eerlijkheid wordt eveneens geroemd, doch vragen doet de Alfoer om alles. En al steelt de Alfoer niet, hij liegt sterk; hij is in het algemeen onwaar. Niet alleen in getuigenissen, maar ook in het dagelijksch leven spelt hij u allerlei dingen op de mouw, en hij vergroot en verkleint alle daden. Overigens is de Alfoer in den omgang een gezellig wezen, die gaarne een praatje maakt, hoewel hij in zaken achterhoudend is.

Wij moeten hiermede van de Poso-Alfoeren afstappen; wie er meer van wenscht te weten, leze in de belangrijke artikelen van den heer Kruyt verder.

De Inboorlingen van Boeroe.

In de tweede plaats zullen wij nader stilstaan bij de Inboorlingen van het eiland Boeroe, volgens Riedel.

De inheemsche bewoners van het eiland Boeroe zijn lichtbruin van kleur, de vrouwen met een eenigszins Mongoolsch gelaatstype. Het sluike haar is glinsterend zwart, de oogen der meeste vrouwen zijn kwijnend of smachtend, terwijl het gezicht verder zonder uitdrukking is. Door het afvijlen der tanden en het ruim gebruik maken van sirih met kalk is de mond vervormd en zijn de lippen gezwollen. De borsten, middelmatig van grootte, hangen na de bevalling met onaangename plooien slap neer.

De energie der Inlandsche bevolking van Boeroe is door een regelmatige onderdrukking der strandbewoners sedert eeuwen geheel verlamd. Voor spel en dans bestaat daardoor ook weinig opgewektheid, en daar de vaccinatie er niet wordt toegepast, is de bevolking niet vermeerderd in aantal wegens de aanzienlijke sterfte.

Het karakter der vrouwen wordt door Riedel als ijverig beschreven; zij zijn zacht van natuur en vreesachtig van aard. Onder de meisjes als kinderen moeten veel sterfgevallen voorkomen, en om nu het verbroken evenwicht te herstellen, worden de pasgeboren jongens, als dit onopgemerkt kan geschieden, in de bosschen neergelegd en aan hun lot overgelaten.

Er bestaat een sterke band van bloedverwantschap. De schoonzoon of -dochter mag met den schoonvader of -moeder samen eten. De schoonzoon wordt nimmer bij den naam, maar „saawang", d. i. „aanhanger" genoemd. Wanneer een man of vrouw kinderen heeft, worden zij met den naam van het oudste kind, bij wijze van eeretitel, aangesproken. Zwagers en zwagerinnen mogen niet in elkanders nabijheid komen. Heeft de broeder het ongeluk, tegen den man zijner zuster te stooten, dan betaalt hij aan zijn zuster een boete, gewoonlijk een stuk lijnwaad.

Meisjes en jongens worden voor het intreden der geslachtsrijpheid besneden; onder de Mohammedanen heeft dit plaats volgens de regels van den Islam. De leer van Mohammed werd hier in den loop der 15e eeuw ingevoerd en vond op de noordkust fanatieke aanhangers, doch de bewoners van het binnenland zijn Heidenen, met een soort van manen-cultus en het geloof aan den invloed van geesten op het leven der menschen. Tal van ceremoniën bestaan er, om die geesten te bedwingen. Regenmakers en regenverdrijvers vindt men hier. Wil men den regen verjagen, dan neemt de regenverjager een stuk fijn rotan van 0,4 meter lengte, omwikkelt het eene uiteinde met een stuk lijnwaad en steekt dit in keukenasch. Daarna prevelt hij vele onverstaanbare klanken, steekt met het rotan drie tot vier malen naar de plek, waar de wolken zich verzamelen, en zegt hardop: „Verdrijf den regen, gij rotan karaai, laat dezen van den weg voorbijgaan." Nog volgen er eenige ceremoniën, om den regen te bedwingen. Wil men na droogte gaarne regen hebben, dan neemt de regenmaker een ijzeren en een aarden pot en legt beide in het water, onder een verzoek om regen.

Voorbehoedmiddelen tegen ziekten, die door booze geesten veroorzaakt worden, heeft men er vele; onderscheidene bestaan in droge bladeren, wortelen, boomschors en anderszins, om de lendenen vastgebonden. Men had vroeger ook middelen, om in den oorlog onkwetsbaar te zijn; het hart van een hond maakte moedig en vlug. Sympathetische toovermiddelen, om mannen en vrouwen van liefde waanzinnig te maken, worden door velen aangewend. Men neemt daarvoor sirih, pinang of tabak, waarover eerst eenige vaste formulieren worden uitgesproken, en die men in de sirih-doos legt. Wanneer de man of vrouw, waarop men het oog heeft, daarvan gebruikt, dan is hij of zij niet meer in bedwang te houden en vervolgt voortdurend het voorwerp der liefde. Verder spreekt men bepaalde spreuken uit over de door een vrouw voor het baden te bezigen, geraspte kolapanoot, over de olie, die zij voor het haar gebruikt, of over een stuk haar, dat men van de vrouw is machtig geworden. Het krachtigste middel is de siwi, een stuk toebereide gember, dat men onder het prevelen van bepaalde wenschen in den grond begraaft op plaatsen, waar de man of de vrouw gewoon is te loopen. Wordt op dit plekje door den betrokkene getrapt, dan is hij of zij onherroepelijk het slachtoffer van den persoon, die het middel heeft aangewend, om de liefde te verwekken.

Aan droomen wordt groote waarde gehecht en men geeft er allerlei verklaringen van. Het afleggen van een eed wordt bevestigd door het drinken van water, waarin onder eenige ceremoniën zout is opgelost; wordt er aldus een valsche eed afgelegd, dan zal hij, die de onwaarheid sprak, tegen de eerste nieuwe maan overlijden.

De huizen zijn op palen gebouwd, ongeveer $^1/_2$ meter boven den grond. Elk huis wordt door een gezin bewoond. Wegen bestaan in het binnenland niet tusschen de gehuchten, enkel voetpaden. Het terrein onder het huis wordt elken dag schoongeveegd. Rondom de huizen vindt men aanplantingen van suikerriet, Spaansche peper en andere veldgewassen. Bij het bouwen van een nieuwe woning worden allerlei formaliteiten in acht genomen; de bloedverwanten en vrienden helpen hierbij elkander, en door toovermiddelen zoekt men een goed plekje uit, terwijl men daarna aan de voorouders offert. Jongelieden, jongens en meisjes, krijgen in de woning afzonderlijke slaapplaatsen. Sterft iemand in een huis, dan wordt het verlaten en zoekt men een ander terrein. Daardoor vindt men de dorpen na eenige jaren dikwijls niet op de plaats terug, waar ze vroeger stonden.

De arbeid der mannen bestaat in het ontginnen der velden, het visschen, het tappen van sagero en het jagen op wilde zwijnen, herten en buideldieren, alsmede in het verzamelen van materialen voor den huisbouw, het bijeenbrengen van boschprodukten en het leggen van voetangels, om de velden tegen wilde dieren te beveiligen. De vrouwen houden zich bezig met het toebereiden der spijzen, het weven van sarongs, het vlechten van matten, van manden, het naaien van kleederen, het halen van brandhout, het bewerken der velden, het planten van tabak, de verzorging der kinderen, enz.

De nijverheid staat, niet alleen onder de oorspronkelijke bewoners, maar ook bij de afstammelingen der vreemde binnendringers, op een lagen trap. Ambachtslieden worden er niet aangetroffen. Hoewel er hout in overvloed is, worden slechts twee soorten van prauwen, nl. vlerkprauwen uit één stuk en vlerkprauwen met planken en zeilen vervaardigd. De handel is ruilhandel.

Na het overlijden van den Alfoer van Boeroe wordt het lijk gekleed, vervolgens in vijf à zes lagen lijnwaad, zijde of laken gewikkeld, van verschillende kleuren, al naar gelang het vermogen van den doode is. Als het graf gedolven is, wordt daarin een stuk lijnwaad uitgespreid en vervolgens twaalf borden en vier kopjes er in gelegd. Het neergelaten lijk wordt met een stuk lijnwaad en daarna met aarde gedekt. Op het graf worden schotels en kopjes en een aan flarden gescheurd stuk lijnwaad geplaatst, benevens gekookte en rauwe eetwaren. Acht dagen na de begrafenis wordt er een maaltijd gegeven voor de bloedverwanten en al degenen, die er bij tegenwoordig waren, terwijl ook spijzen op het graf gelegd worden.

De erfenis blijft na den dood in de familie. Sterft de man, dan beschikt de oudste of eerste vrouw er over; sterft ook deze, dan de oudste zoon, en zoo er geen kinderen zijn, dan de broeder van den huisvader of diens zwager. De groote en kleine gongs, de wapenen en kleedingstukken worden onder de zonen verdeeld; de achtergebleven kleedingstukken en versierselen der moeder blijven in het bezit der dochters. Het huis en de akkers blijven het gemeenschappelijk eigendom der kinderen. Dochters, die in een ander dorp gehuwd zijn, hebben daarop geen aanspraak meer en evenmin de zonen, die het ouderlijk huis zonder toestemming verlaten hebben.

Iets over de bewoners van eenige andere eilanden.

De Alfoeren van *Halmaheira* worden als een sterk, krachtig volk beschreven. In het gewone leven zijn zij matig, gehard tegen vermoeienissen, ijverig, zacht van karakter en gehoorzaam aan hun hoofden, zoolang die niet vorderen, wat tegen oude gebruiken strijdt. Hoewel zij geen dobbelaars of opiumschuivers zijn, houden zij veel van sterken drank. Het koppensnellen komt volgens sommigen nog bij hen voor, anderen meenen van niet.

De bewoners der districten Tobélo en Galéla zijn het ruwst; vroeger waren zij als zeeroovers zeer gevreesd. Landbouw en jacht zijn hoofdbronnen van bestaan; spinnen en weven is hun onbekend. De nijverheid staat op een zeer lagen trap. Ambachtslieden zijn er niet; het noodige smidswerk wordt door reizende Tidoreezen verricht. Alleen vindt men in elk district personen, die vaartuigen vervaardigen.

De kleeding bestaat voor de mannen in de tjidako of pisa van boomschors; bij feesten wordt die geverfd; verder hebben zij een hoofddoek. Gedurende den arbeid dragen zij slechts een smallen schaamgordel. De vrouwen dragen een soort van sarong van boombast. Gouden en zilveren versierselen komen weinig voor; de ringen en banden, waarmede groot en klein zich siert, zijn meest van schelpen, rotan, schildpad of koper.

De taal der Alfoeren op Halmaheira wordt onderscheiden in twee hoofddialecten: het Galélareesch en het Tobélosch, die met de overige en het Ternataansch en Tidoreesch een eigenaardige groep vormen volgens Kern. Door de langdurige overheersching van Ternatanen en Tidoreezen zijn vele woorden uit hun talen overgenomen. Een eigenaardigheid is het, welke men ook bij andere Indische talen aantreft, dat, zoodra men de oudere leden eener aangetrouwde familie noemen moet, daarvoor het gebruik van andere woorden dan de gewone verplichtend is.

Sedert de opheffing van de slavernij en pandelingschap worden op Halmaheira officieel slechts twee standen onderscheiden. De godsdienst is over 't geheel animis-

tisch Heidendom, vol bijgeloof; in het Ternataansche gedeelte worden alleen langs de kusten Mohammedanen aangetroffen, die steeds in afzonderlijke kampongs wonen; in het Tidoreesche gedeelte belijden de bewoners den Islam. Christenen vindt men alleen aan het meer van Galéla.

Opmerkelijk is het, dat de eed door de Alfoeren op Halmaheira heilig wordt gehouden.

* * *

Ternate is een klein eiland op korten afstand ten westen van Celebes, bestaande geheel uit een nog werkzamen vulkaan. De hoofdplaats Ternate is de zetel van den Sultan en van het Europeesch bestuur der geheele residentie. De bevolking van het eiland, ongeveer 9000 zielen, bestaat voor 1/3 uit onderdanen van het Nederlandsch Gouvernement (Europeanen, kleurlingen, Chineezen, Arabieren, Makassaren en andere Inlanders) en voor het overige uit onderdanen van den Sultan.

IN HET DORP DOTTEE OP HALMAHEIRA.

De eigenlijke Ternatanen vormen een gemengd ras. Zij zijn van middelmatige grootte, hebben een fijnen lichaamsbouw, een rond gelaat, en gelijken meer op Europeanen dan op eenig volk van den Archipel. Wellevendheid en fierheid kenmerken hen. Zij hebben dezelfde kleeding als de Maleiers, behalve dat de mannen geen kris of ander wapen bij zich dragen. Godsdienst en tijdrekening zijn Mohammedaansch, de taal het Maleisch.

* * *

De Inlandsche bevolking van *Ambon* is van gemengde afkomst. Volkplanters van Ceram, Boeroe, Ternate, Makassar, Bali, en misschien ook echte Maleiers en Europeanen, hebben hierin hun aandeel gehad. De huidkleur is donkerder dan die der Maleiers; zij hebben een sterk en lenig lichaamsgestel, zijn zeer vatbaar voor verstandelijke en zedelijke ontwikkeling en schijnen van natuur een streng gevoel

voor waarheid en recht te hebben. De Christenen spreken verbasterd Maleisch, de Mohammedanen de landstaal, uit een elftal dialecten bestaande, die zoozeer van elkander verschillen, dat de bewoners van naburige negerijen elkander daarin niet kunnen verstaan en dan het Maleisch gebruiken.

De Christenen en Mohammedanen, hoewel overigens in vrede met elkander levend, scheiden zich scherp van elkander af en bewonen meestal afzonderlijke dorpen. In elke, eenigszins belangrijke Christen-negorij is een Protestantsche kerk en een Gouvernements lagere school. Het Christendom is, hoe trouw ook de vorm in acht genomen wordt, toch veelal meer uiterlijk dan innerlijk en allerlei sporen van het Heidensche bijgeloof vindt men hier nog overgebleven. In de kleeding kan men Christenen en Mohammedanen onderscheiden; de eersten dragen een lange katoenen broek, een borstrok en een gekleurde of zwarte kabaai, terwijl op feestdagen een pet of hoed het hoofd bedekt; de Mohammedanen hebben een korter broek en omwinden het hoofd met een doek.

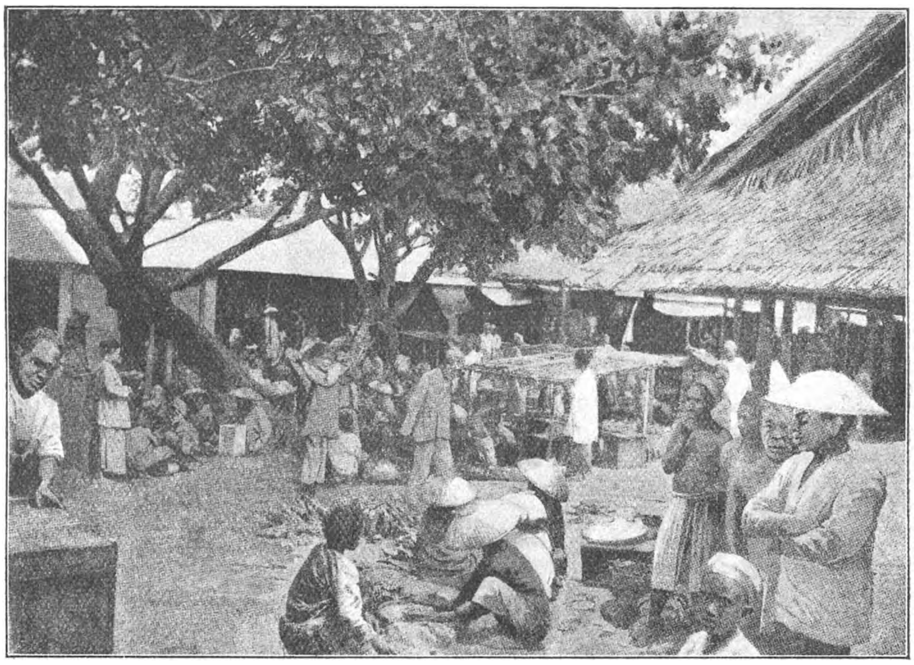

PASAR OP TERNATE.

De Ambonners worden onderscheiden in *burgers* en *negorijvolk*. De burgers, die de hoofdplaats en eenige kampongs bewonen, zijn gedeeltelijk nakomelingen van inboorlingen, die in den tijd der Oost-Indische Compagnie wegens aan deze bewezen diensten vrijgesteld werden van heerendiensten, en verder ten deele afkomstig van vreemdelingen, die zich later op Ambon vestigden. Ook tegenwoordig zijn zij nog geheel vrije lieden, die geen heerendiensten te vervullen hebben en tevens vrij zijn van de belasting, welke de vroegere nagelteelt heeft vervangen. Van negorijdiensten zijn zij niet vrijgesteld.

Thans vormen de burgers de schutterijen. Zij staan onder het onmiddellijk gezag van hun sergeant-wijkmeesters, doch wonen bij uitzondering in afzonderlijke kampongs. Hoewel hun voorrechten tegenwoordig weinig meer beteekenen, zijn zij toch trotsch op hun burgerschapsrecht, op hun titel, en achten zij zich hooger dan den negorijman, wat in het oog valt door verschil in kleeding. In 1825 zijn hun rechten geregeld.

De negorij-lieden, gedeeltelijk Mohammedanen, gedeeltelijk Christenen, zijn verplicht tot verschillende diensten. Zij zien met afgunst op tegen de burgers. De heerendiensten waren vroeger zeer talrijk; thans bepalen zij zich hoofdzakelijk tot het onderhouden en herstellen der bruggen, wegen, duikers, enz. Tot 1863 was het negorijvolk ook verplicht tot het aankweeken en onderhouden van 90 kruidnagel-boomen voor elke Dati (afdeeling, die gemeenschappelijk grondbezit heeft.)

Het Negorijvolk op Ambon is verdeeld in *Dati's*, dat zijn afdeelingen, welke gemeenschappelijk grondbezit hebben. Met dat gemeenschappelijk grondbezit dragen zij ook gemeenschappelijk de lasten, daaraan verbonden.

Een dergelijke indeeling komt ook op de Oeleassers voor, alsmede op de zuidkust van Ceram. De oorsprong er van is niet bekend. Van Hoëvell opperde de gissing, dat zij een gevolg is van de veelvuldige oorlogen in vroegere eeuwen door verschillende stammen onderling op deze eilanden gevoerd. Het opperhoofd van den overwinnenden stam zou dan, na in de eerste plaats voor zich zelven gezorgd te hebben, verder de veroverde gronden onder de hoofden der aan hem onderhorige familiën hebben verdeeld. Deze hoofden moesten daarvoor eenige schatting in den een of andere vorm opbrengen.

De indeeling in Dati's, die nog thans bestaat, heeft met de verdeeling en Soa's of wijken der negerij niets te maken. Elke negerij heeft eenige en elke Dati heeft één Dati-hoofd, „Kapala-Dati", wiens betrekking erfelijk is en die als zoodanig eenige voordeelen geniet.

De binnen de jurisdictie van een negerij gelegen grond behoort aan die negerij gemeenschappelijk; het recht der individueele ingezetenen kan zich nooit verder uitstrekken dan tot de produkten. Met inachtneming van dit beginsel zijn de sagobosschen, die tot een negerij behooren, tusschen de Dati's van de negerij verdeeld in perceelen, *doesoens*. Deze worden door de rechthebbenden gewoonlijk bewerkt onder toezicht van het Dati-hoofd.

LITTERATUUR.

ALB. C. KRUYT. Een en ander aangaande het geestelijk en maatschappelijk leven van den Poso-Alfoer. (Meded. vanwege het Ned. Zendelings-genootschap, XXXIX.)

F. S. A. DE CLERCQ. Bijdragen tot de kennis der residentie Ternate. Leiden, 1880.

G. W. W. C. BARON VAN HOËVELL. Ambon en meer bepaald de Oeleasers. Dordrecht, 1875.

JOH. G. FR. RIEDEL. De sluik- en kroesharige rassen tusschen Celebes en Papua. Den Haag, 1886.

DE HOLLANDER-VAN ECK. Handleiding bij de beoefening der Land- en Volkenkunde van Ned. Oost-Indië. 1898.

K. MARTIN. Reizen in de Molukken. Leiden, 1897.

HOOFDSTUK XX.

DE KLEINE SOENDA-EILANDEN.

De kleine Soenda-eilanden bestaan uit een reeks van eilanden, ten oosten van Java zich uitstrekkend. De voornaamste van deze zijn: *Bali*, *Lombok*, *Soembawa*, *Soemba* en *Flores* met de omliggende eilanden, benevens de *Solor*- en *Alor-Archipel*. Van deze behoort Flores slechts voor het westelijk gedeelte aan Nederland; de

STRAAT OP TERNATE MET CHINEESCHE EN ARABISCHE WINKELS.

overige helft maakt nog een laatste overblijfsel van de Portugeesche bezittingen in den Archipel uit.

Deze eilanden zijn onder een drietal gewesten verdeeld. Na de opheffing der residentie Banjoewangi vormen *Bali* en *Lombok* sedert 1882 een residentie; Soembawa en het westelijk gedeelte van Flores met de daarbij behoorende eilandjes worden tot het *Gouvernement van Celebes* gerekend, en de meer oostelijk gelegen eilanden zijn onderdeelen der *Residentie Timor*.

Het gezag van Nederland over deze eilanden is verschillend. In hoofdzaak kan men onderscheiden de gewesten, die onmiddellijk onder het Nederlandsche gezag

staan, en de Staten, die door Inlandsche vorsten onder Nederlandsche souvereiniteit worden bestuurd. Evenwel gedragen de laatste vorsten zich niet zelden als geheel onafhankelijk, zoodat zij zich in de binnenlanden weinig om het Nederlandsch gezag bekommeren.

Wij zullen van de kleine Soenda-eilanden alleen de bewoners van Bali iets uitvoeriger behandelen, doch moeten ons, wat de overige eilanden betreft, met slechts enkele opmerkingen vergenoegen.

De Balineezen.

De bewoners van het eiland Bali vormen een merkwaardige bevolking, omdat hier oude toestanden en godsdienstvormen van Java een schuilplaats vonden en tot onzen tijd bewaard bleven. Bali is als het ware een historisch museum, een archief voor historisch-ethnographisch onderzoek.

De Balineezen behooren naar hun afkomst tot het Maleische ras, doch zijn met Hindu's en tijdens de invoering van den Islam op Oost-Java met Hindu-Javanen vermengd. Het grootste gedeelte der bewoners van Bali bestaat nl. uit de *Wong-Madjapahit*, d.i. menschen uit Madjapahit op Java, voortgekomen uit de eigenlijke inboorlingen van Java en hun vermenging met Javaansche en Indische kolonisten. Verder vindt men er de *Balioga*, die als de oorspronkelijke bewoners worden beschouwd. Zij zijn weinigen in getal en verschillen in uiterlijk, zeden en gewoonten, taal en kleederdracht van de overige Balineezen; zij hebben het Hinduïsme niet omhelsd en verbranden ook de lijken niet, maar begraven ze of leggen ze in een boom neder.

Een bepaald type kan men bij de Balineezen niet vinden; door de vermenging van Javanen met Hindu's is er geen land in Indië, waar men zoo groote verscheidenheid van typen vindt, zegt van Eck. Over 't geheel worden zij beschreven als een welgevormd menschenras, als grooter en stouter dan de Javanen, met een iets lichtere kleur. Verder onderscheiden zij zich door levendige oogen, terwijl de mannen pikzwart en uiterst grof haar hebben, hoewel bij de bergbewoners enkelen zich kenmerken door gekrulde en borstelige hoofden.

Het karakter der Balineezen moet door die vermenging van eigenaardigheden en contrasten ontstaan zijn. Het wordt als arbeidzaam beschreven. De Balineezen zijn in hooge mate eerzuchtig en sterven liever dan dat zij schande verdragen; alleen, wanneer de honger hen hiertoe drijft, gaan zij in den vreemde arbeiden. Zij zijn aan hun land gehecht, dapper en vrijheidlievend, wreed jegens hun vijanden, maar liefderijk ten opzichte van hun naaste betrekkingen, niet waarheidlievend, erg baatzuchtig, verzot op hanengevechten en dobbelspel, vrijpostig, tot onbeschaamd wordens toe. Tegenover andersdenkenden zijn zij verdraagzaam en zij zijn onderworpen aan hun meerderen. Aldus de heer Van Eck.

Ook in hun familieleven en in hun maatschappij vertoonen zich die sporen van vermenging der Maleische en Hindusche cultuur. Het huwelijk is een koop, zooals over 't geheel bij de Maleische volken; wie de koopsom niet kan betalen, dient daarvoor zoolang bij de ouders der bruid. Wie de koopsom betaald heeft, is eigenaar der vrouw; geen wet beschermt de vrouw tegen de willekeur van den man. Als de vrouw ontrouw wordt, mag de man haar verkoopen als slavin of zelfs dooden. De man mag zijn vrouw als pand geven, en als zij niet ijverig genoeg arbeidt, kan hij van haar scheiden.

Het komt echter ook wel op Bali voor, dat het meisje geschaakt wordt, soms met weten en toestemming van het meisje, doch ook zonder dat. Die schaking wordt als een wettige vorm van huwelijk beschouwd, als de roover niet wordt achterhaald of als het meisje niet binnen een bepaalden tijd weet te ontvluchten, en de daarop gestelde boete betaald is.

De Balineezen hebben meestal één vrouw; meer vrouwen zou hun te duur komen. De Balinees is vooral gesteld op het bezit van zonen; geen kinderen te hebben is een schande. Vrouwen, die rijk met kinderen gezegend zijn, worden beter behandeld dan met wie dit niet het geval is; toch wordt de vrouw meer als lastdier dan als levensgezellin beschouwd. Terwijl de man zich aan het genot van opium overgeeft

of zich vermaakt met dobbelspel of hanengevechten, moet zij den meesten arbeid verrichten. De eenige arbeid van den man bestaat hierin, dat hij ploegt en padi zaait; zijn vrouw moet dan de padi snijden.

Als de man sterft zonder een zoon na te laten, wordt de weduwe met haar dochters, als zij die heeft, eigendom van den vorst. Haar toekomst is dan treurig. Is zij jong en schoon, dan kan zij concubine van den vorst worden; meestal echter wordt zij als slavin aan een der vorstelijke vrouwen geschonken, en de dochters worden concubinen of wel bij een gezelschap openbare danseressen ingedeeld, die het land moeten doortrekken, om iets te verdienen. Van een intiem familieleven is onder deze omstandigheden geen sprake.

De mannen daarentegen hebben een beter leven; zij zijn er steeds op bedacht, het zich zoo aangenaam mogelijk te maken. De vorst gaat hierin voor; hij brengt den nacht door met wajangs, rongengs, dobbelspel en dergelijke emotiewekkende genoegens, en als hij tegen den middag opstaat, zoekt hij weldra door hanengevechten zich weer te vermaken.

Op Bali is de landbouw het hoofdbedrijf, bovenal de rijstteelt. Hierin zijn de Balineezen zeer bedreven en staan zij zelfs nog boven de Javanen, zoodat zij jaarlijks nog een bedrag aan rijst kunnen uitvoeren. De handel wordt echter niet rechtstreeks door de Balineezen gedreven, maar door Chineesche of Boegineesche opkoopers.

* * *

De Balineezen zijn bovenal een merkwaardig volk door hun godsdienst. De Hindusche godsdienst, die op Java eens heerschte, werd ook op Bali overgebracht. Wanneer dit geschiedde, is niet met zekerheid bekend; misschien in de eerste eeuw onzer jaartelling. Toen op Java de Hindugodsdienst wijken moest voor den Islam, namen vele aanhangers van het oude geloof een toevlucht naar Bali. Hier bleven de oude godsdienstvormen tot op onzen tijd bewaard, zoodat men het wel eens voorstelt, als zouden op het tegenwoordige Bali de toestanden in groote omtrekken een afbeelding zijn van die op Java in de 13e eeuw.

De beide hoofdsekten van den Hindugodsdienst: het Brahmanisme en het Buddhisme, komen op Bali voor. De Buddhisten echter, hoewel zij zich het eerst hier vestigden en rechtstreeks uit Indië op Bali aankwamen, zijn thans slechts weinigen in getal. Het Brahmanisme, en wel meer bepaald het Siwaïsme, is op Bali de officieele godsdienst. Wij zullen deze godsdiensten thans niet nader beschrijven; in deel II Azië, pag. 177—192, hebben wij daarover uitvoerig gehandeld.

Men mag zich echter niet voorstellen, dat het Brahmanisme op Bali in volle zuiverheid wordt gevolgd. Daar de priesters de kennis der heilige boeken geheim houden en aan het volk niets overlaten dan de goden, die zijn verbeelding schept, is de Hindusche godsdienstleer met allerlei bijgeloof doortrokken en speelt het heir van Heidensche geesten en goden een aanzienlijke rol in den gedachtengang des volks, boven en buiten de goden van het Hindu-pantheon. Van die is Batara Soeria, de Zonnegod, de voornaamste; verder stellen zij zich tal van godheden voor op hooge bergen, in boomen en valleien, in huizen en kerkhoven en zelfs op zee. Deze worden als hoogere wezens vereerd in de huiskapel, die op een gedeelte van het erf bij de woning wordt ingericht, waar rijen van houten offerhuisjes of steenen offernissen staan, ieder aan een afzonderlijke godheid gewijd, en waar de vrouwen dagelijks, de mannen minder vaak, offeranden van bloemen en vruchten brengen, en bij plechtige gelegenheden wierook gebrand en allerlei ceremoniën verricht worden. Hier wordt de hulp der goden ingeroepen bij hetgeen uitsluitend op de familie betrekking heeft; in de dorpstempels worden aan de goden de belangen der geheele gemeenschap opgedragen.

Niet alleen vindt men op Bali de Brahmaansche priesters, *Padanda's*, maar men heeft er ook de *volkspriesters*, onder wie de *pemangkoe's* of tempelwachters de voornaamsten zijn, waartoe ook velen behooren van het geslacht der *Balijan's*, mannen en vrouwen, die onder dit volk als geneeskundigen, toovenaars, winkeliers, vroedvrouwen enz. optreden. Men kan dus zeggen, dat de Balinees evenzeer den ouden oorspronkelijken Maleischen godsdienst aanhangt als het Brahmanisme, en dat nu eens de eene, dan weer de andere vorm van godsvereering meer uitkomt; dat nu eens de

goden der Hindu-tempels, dan weer die van het oude Heidendom worden aangebeden of met offeranden vereerd. Vroeger moeten zelfs menschenoffers gebracht zijn. De pogingen van Mohammedanen, om hun godsdienst hier te brengen, leden schipbreuk.

De Brahmaansche priesters of Padanda's zijn hoog in aanzien; zij staan in zekeren zin boven de vorsten; voor het volk, dat zij als raadgevers bijstaan, zijn zij de vertegenwoordigers der goden. Elk Brahmaan kan Padanda worden en wordt daardoor leerling van een priester, die als geleerde of Pandita bekend is. De leerling moet vele moeielijke proeven doorstaan, zet zich den voet des leermeesters op het hoofd, drinkt het water, dat den Pandita bij het wasschen van het lichaam vloeit, en ontvangt verder onderricht uit de Veda's. Een Padanda mag geen nieuw huwelijk sluiten en is aan verschillende verbodsbepalingen onderworpen. Zoo mag hij bijv. geen varkensvleesch of hoenderen eten, geen tabak rooken, niet spelen en slechts eenmaal per dag eten. Velen wachten er dan ook mede, om Padanda te worden, tot zij van de aardsche genietingen voldoende hebben genoten.

De priesters zijn kenbaar aan een afzonderlijke kleeding; zij hebben een lotusbloem in de rechterhand en een soort van rozenkrans bij zich. Alleen bij plechtige gelegenheden treedt de Siwapriester op.

Als de priester geleerd is, wordt hij Pandita en verkrijgt hij den staf als teeken van geestelijke macht. Hij mag vier vrouwen hebben, leeft op kosten der desa en de plek, waar hij gewoond heeft, is heilig, zoodat niemand na hem daar wonen mag. Hieruit worden de vele woeste plekken in de dorpen op Bali verklaard.

Met de leer der Hindu's werd ook het kastenstelsel op Bali ingevoerd. Wat men onder kastenstelsel verstaat en hoe men die kasten volgens de nieuwere opvatting heeft op te vatten, hebben wij uitvoerig uiteengezet in deel II, pag. 215 voor Indië, waarnaar wij verwijzen.

Zoo schijnt het ons, dat de meestal vermelde indeeling in vier kasten: de Brahmanen, Kshatria's, Vaiçja's en Sudra's, ook op Bali meer als standen, klassen moet worden opgevat, waarvan alleen de Brahmanen het karakter van een kaste bezitten. De afscheidingen dier standen zijn dan ook niet zoo streng In stand gehouden en de vorsten op Bali zijn ook meestal niet uit den stand der Kshatria's, maar uit een lagere klasse afkomstig. Ook de Sudra's vertoonen in niets het karakter van een kaste, doch vormen eenvoudig het lagere volk. Verschil in kleeding wordt er ook bij die klassen niet gevonden.

De eigenlijke kasten zijn veel talrijker dan genoemde vier en met dezelfde zorg als in Indië worden afscheidingen en wetten in stand gehouden.

Op Bali bestaat de lijkenverbranding. Als een Sudra sterft, wordt hij begraven en zijn ziel verhuist naar eenig dier, zegt hun volksgeloof. Doch iemand van hoogeren stand wordt na zijn dood verbrand; eerst als dit geschiedt, kan den afgestorvene de hoogste gelukzaligheid ten deel vallen. Daar dit verbranden veel geld kost en men soms eerst na maanden of jaren daartoe kan overgaan, wordt het lijk voorloopig gebalsemd, zij het ook licht, en begraven. Ook wordt er wel gewacht, tot een rijke verbrand wordt, om dan met weinig kosten mede te kunnen doen.

De verbranding der lijken geschiedt met veel ceremoniën. Onderscheidene dagen duurt de plechtigheid. Bij de crematie van vorstenlijken worden deze feesten aangekondigd door gamelang-spel en kanonschoten.

De verbranding wordt als volgt beschreven. Het lijk wordt stevig in rotan- of andere matten gewikkeld, van de rustbank genomen en door een groot aantal lieden onder groot misbaar en veel bewegingen uit de woning gedragen. Die bewegingen zijn een zinnebeeldige voorstelling van de moeite, welke het den overledene kost, zijn woning en aardsche goederen te verlaten. Daarna wordt het lijk op een hooge pyramide van bamboelatten gelegd, *wadah* geheeten. Die pyramide is met allerlei bonte stoffen en linten behangen, waarop gedrochtelijke figuren geteekend zijn, voorstellingen uit de Indische sagen. Verder is de wadah met klatergoud en stukjes spiegelglas beplakt, terwijl op de hoeken beeldjes uit den Siwa-dienst voorkomen. Het lijk wordt nu met veel vertoon boven op den toestel in een koepeltje gelegd, dat eveneens met goud en kleuren is overladen. Kostbare sarongs bedekken het lijk en hangen in lange plooien neder.

Met dit hooge gevaarte wordt het lijk naar de plaats der verbranding gevoerd,

terwijl een paar personen naast het lijk staan, om met een zonnescherm het gelaat van den doode aan de heilige zon te onttrekken. Onder luid geschreeuw, om de booze geesten te verdrijven, heeft de overbrenging plaats. Een gamelan gaat voorop, en dat deze niet altijd treurmarschen speelt, kan blijken uit de dansers, die volgen en allerlei vreemde sprongen maken, de wapens doen kletteren en soms een verward gebrul aanheffen.

Op de verbrandingsplaats aangekomen, wordt de wadah drie malen het plein rondgedragen; daarna wordt het lijk afgenomen en in een kist gelegd. Vervolgens besprenkelt de priester het lijk, dat van de matten ontdaan is, met wijwater; takkenbossen worden onder de kist gelegd, die bovendien met arak worden overgoten, en weldra lekken de blauwe vlammen om den doode en om de kostbare lijnwaden, waarmede hij intusschen bedekt is. Honderden rijksdaalders aan met goud doorweven kleedingstukken worden op deze wijze aan de vlammen prijsgegeven. Ook de lijkpyramide wordt intusschen verbrand, nadat van te voren belangstellenden stukken van het doek enz. hebben afgetrokken. Langzamerhand trekt de menigte zich van den doodenakker terug, om goed te eten en te drinken in het sterfhuis. Den volgenden dag echter komen bloedverwanten en vrienden weder, om de asch hunner dierbaren te verzamelen en met kleeding en offers in zee te werpen. Het grootste deel der offers verkrijgt echter de Padanda. Wij moeten nog zeggen, dat de verbranding zeer onvolledig geschiedt.

Vroeger bestond op Bali nog de weduwenverbranding. (Zie deel II pag. 179 voor Indië); in het midden dezer eeuw kwam die nog voor; onder den invloed van het Nederlandsch Gouvernement schijnt die te hebben opgehouden.

* * *

Bali is een Nederlandsche bezitting; na den afloop der derde Bali-expeditie in 1849 zijn met de vorsten contracten gesloten, waarbij dezen het Nederlandsch gezag erkenden. Die contracten zijn later vernieuwd en gewijzigd. Tengevolge van binnenlandsche onlusten zijn Boelelèng in 1854 en Djambrana in 1856 als rechtstreeksche bezittingen aan Nederland gekomen en het bestuur wordt hier verder vanwege het Gouvernement geregeld. In het binnenland vindt men nog onafhankelijke rijkjes met zelfbestuur onder Nederlandsche souvereiniteit.

Op Bali zijn het gezag en de invloed der Inlandsche vorsten nog groot. De vorsten staan als het ware boven de wet en behoeven zich niet te storen aan datgene, wat bij de dorpsregelingen is vastgesteld. De desalieden bouwen voor hem een poleis en onderhouden het door onbetaalden arbeid. Een gedeelte hunner betrekt dag en nacht de wacht, om over den vorst en zijn eigendommen te waken; de schoonste meisjes der desa staan te zijner beschikking. Van alles, wat het land voortbrengt, wordt hem het beste gegeven, meer dan voldoende voor hemzelf en zijn omgeving. Doch bovendien weten de vorsten zich door willekeurig behandelen der minderen groote rijkdommen te verwerven.

Opmerkelijk is het, dat niettegenstaande dit despotisme op Bali verscheidene bepalingen en instellingen zijn, die het kenmerk zijn van zelfbestuur. In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op de *poenggawa's*. Deze regeeringsambtenaren worden veelal districtshoofden genoemd, maar het machtsgebied van den poenggawa wordt niet door territoriale grenzen bepaald. Hij is de bestuurder over een onbepaald aantal gezinnen, die zich niet alleen uit vrije beweging aan zijn gezag onderwerpen, maar er zich ook aan mogen onttrekken. Dit geeft wel aanleiding tot verwarring, maar heeft ook in zooverre zijn nuttige zijde, dat die instelling een tegenwicht levert tegen het despotisme der vorsten. Wat de Balineezen ook van den vorst mogen verdragen, een poenggawa laten zij zich niet tegen hun zin opdringen.

Merkwaardiger nog zijn voor dat zelfbestuur de vennootschappen of vereenigingen, welke de Balineezen tot alle mogelijke doeleinden aangaan. Van deze grijpen de dorpsvereenigingen en de sekahasoebak het meest in de economische toestanden van het volk.

De sekaha-soebak zijn een soort van waterschappen op Bali. Doch terwijl in ons land de landeigenaars zich aaneengesloten hebben tot waterschappen, om het water af te voeren en het land droog te houden, hebben die vereenigingen op Bali ten

doel, om gemeenschappelijk het land te besproeien. Op Bali toch is de rijstcultuur op gronden, die besproeid kunnen worden, de hoofdbron van bestaan voor de bevolking. En daar nu het water in de meeste streken van het eiland niet zeer overvloedig is niet alleen, maar waar het door diepe ravijnen stroomt, niet dan met groote inspanning tot de hoogte der rijstvelden kan worden opgevoerd, vereenigen zich de eigenaars der gronden, die uit één waterleiding hun water ontvangen en dus, wat irrigatie en drainage betreft, dezelfde belangen hebben, tot een sekaha-soebak. Evenals elke goed geordende vereeniging heeft ook deze haar bestuur en hebben haar leden rechten en verplichtingen. Aan deze verplichtingen mag niemand zich onttrekken, wat wel opmerkelijk is in een land, waar het kastenstelsel den politieken en economischen toestand beheerscht. Niemand is er vrijgesteld van de diensten en verplichtingen ten behoeve der waterschappen.

Die waterschappen hebben uiterst praktische wetten en zijn zeer goed ingericht. Het bestuur van een waterschap is geheel onafhankelijk van de districts- en dorpsbesturen, en de trawanten van den vorst hebben alleen, zoover het belastingheffing, rechtspleging en eenige bepaald omschreven quaesties van algemeen belang betreft, zich met de aangelegenheden der soebak in te laten.

Wat de belasting aangaat, deze wordt geheven van het water; naarmate de hoeveelheid water is, die iemand voor de bevloeiing zijner sawah's of besproeide rijstvelden noodig heeft, betaalt hij zijn quantum in de belasting, welke de soebak aan den vorst verschuldigd is, omdat men rekent, dat aan dezen het water behoort.

In elk dorp op Bali vindt men één, in de grootere meer, sekaha-bandjar, d.i. een vereeniging of vennootschap, die het beleggen van geld tot hoofddoel heeft, maar welker leden zich ook tot onderling hulpbetoon verbinden en, waar het dorpsaangelegenheden geldt, tot het verrichten van de diensten, welke het dorpshoofd van hen vordert. Daar voor elk individu de deelneming aan de sekaha-bandjar zijner woonplaats verplichtend is, vormen zulke vereenigingen een band tusschen de dorpsgenooten, waarvan anders door de zonderlinge verhouding der poenggawa's geen sprake zou zijn. Hiervan trekt het dorpshoofd partij en hij brengt door middel van die vereeniging zijn bevelen over.

Behalve genoemde doeleinden is het ook het doel der vennootschappen, om geld te verdienen. De vennootschappen brengen geld in, dat op rente wordt gezet, en het batig saldo wordt jaarlijks verdeeld of aan een feest opgemaakt. Ook worden er maatschappijen opgericht, eenvoudig met het doel, om „pot te verteren". Met allerlei doeleinden gaan de Balineezen vennootschappen aan, zoodat het vereenigingsleven hier sterk bloeit.

* * *

Van de vermaken der Balineezen staan de hanengevechten bovenaan. Het deelnemen aan hanengevechten is verplichtend voor elken economisch onafhankelijken Balinees, een verplichting, die hij wel gaarne nakomt, maar die hem toch duur komt te staan. Het organiseeren van dergelijke hanengevechten is een soort van monopolie van bepaalde personen en corporaties, die het recht hebben, hanengevechten „uit te schrijven."

De vorst laat gedurende twee maanden van het jaar hanengevechten houden, waaraan elk zijner mannelijke onderdanen behoort deel te nemen, niet alleen door het inzenden van hanen, maar ook door weddenschappen aan te gaan. Van iederen haan, die in 't krijt treedt, wordt een entrée aan den vorst betaald, een inleggeld. Het bestuur dwingt op Bali derhalve tot deelneming aan spel en weddenschap.

Een ander vermaak is het tooneel; men kan op Bali met meer recht van een volkstooneel spreken dan op Java. Wel heeft men geen tooneel of coulissen, en dient een stuk van den weg, verlicht door walmende oliepitjes, tot schouwplaats, maar toch maken de helden en heldinnen, die ten tooneele verschijnen, door hun bevallige bewegingen geen onaangenamen indruk. Heldensagen en legenden worden hier dan voorgesteld. Op het liefhebberij-tooneel, waartoe zij zich ook vereenigen, doen alle standen mede.

LITTERATUUR OVER BALI.

H. Tonkes. Volkskunde von Bali. Halle, 1888.
R. v. Eck. Schetsen van het eiland Bali. (Tijdschr. v. N.-Indië, 1878—79).
R. Friederich. Over den godsdienst van Bali. (Tijdschr. v. N.-Indië, XI).
O. J. H. Graaf van Limburg Stirum. Reisindrukken van Bali. (Tijdschr. v. h. K. N. A. G., 1887).
E. B. Kielstra. Het eiland Bali. (Gids 1893).
J. Jacobs. Eenigen tijd onder de Baliërs. Batavia 1883.
R. v. Eck en F. A. Liefrinck. Gemeente- en waterschapswetten op Bali. (Tijdschr. v. Ind. Taal-, Land- en Volkenk., 1876).

De overige kleine Soenda-eilanden.

De bevolking van *Lombok* wordt geschat op 656,000. Ongeveer 50,000 van dezen rekent men tot de *Balineezen* te behooren, terwijl de *Sasaks* of *eigenlijke Lombokkers* op ongeveer 600,000 gerekend worden. Verder wonen te Ampenan en in andere kustplaatsen nog *Boegineezen*, *Maleiers* en *Arabieren* en eenige *Chineezen*.

De Sasaks, die tot het Maleische ras behooren, verschillen in uiterlijk weinig van de Balineezen; ook hun kleeding en woningbouw zijn nagenoeg dezelfde. Daar de Sasaks Mohammedanen zijn, omwinden zij zich het hoofd met een doek en de vrouwen bedekken soms het bovenlijf met een badjoe. Zij zijn onderworpen van aard en minder verstandelijk ontwikkeld dan de Balineezen.

Enkele verschillen tusschen Sasaks en Balineezen vloeien voort uit verschil van godsdienst. De Sasaks bijv., als Mohammedanen, eten geen varkensvleesch; de Balineezen als Brahmanen meestal geen rundvleesch. Het opiumschuiven is op Lombok minder dan op Bali; vroeger was het zelfs door enkele vorsten verboden. De zedelijke toestand der Lombokkers moet over 't geheel veel te wenschen overlaten.

Vroeger was Lombok verdeeld in verscheidene, van elkander afhankelijke staatjes, die elk hun eigen vorst hadden en dikwijls met elkander in oorlog waren. Doch voor ongeveer een eeuw riep de vorst van het rijkje Praja de hulp in van den vorst Karangasem op Bali, die naar Lombok overstak en de stichter werd van een Balineesch rijk op Lombok. Zelfs breidde zich de macht der Balineezen hier uit, zoodat zij er weldra vier rijken hadden, aan welke geheel Lombok was onderworpen. Doch de oneenigheid onderling was aanleiding, dat een dier rijken, Mataram, in 1839 na veel oorlogen geheel de suprematie verkreeg en de andere rijken onderwierp. De vorst van Mataram was sedert alleenheerscher over Lombok, hoewel hij in naam nog afhankelijk was van Karangasem op Bali. Daar de vorst van Mataram het oppergezag van Nederland erkende en steeds een trouw bondgenoot was, werd aan die afhankelijkheid in 1849 niet alleen een einde gemaakt, maar Karangasem zelfs onder suprematie van Mataram gebracht.

Aan dien toestand is een eind gemaakt door de expeditie van 1894 naar Lombok. De onlusten op dit eiland, de onderdrukking der Sasaks en de onbetrouwbaarheid van den vorst gaven daartoe aanleiding. De gelukkig uitgevoerde expeditie heeft Lombok onder het rechtstreeksch gezag van het Nederlandsch Gouvernement gebracht, en het eiland is thans in een assistent-residentie veranderd.

De toestanden op Lombok zijn in korten tijd veel verbeterd; de orde en zekerheid worden door iemand, die voor kort herhaalde malen het eiland bezocht, zeer geroemd. Velen krijgen bij een bezoek aan Lombok den raad, vooral een wapen mede te nemen, „want," heet het, „de Balineezen zijn nog steeds niet te vertrouwen."

„In werkelijkheid is deze voorzorgsmaatregel echter volkomen overbodig," zegt bedoelde schrijver in het Handelsblad, men reist er even veilig en wordt er met niet minder voorkomendheid geholpen dan in de binnenlanden van Java. Reeds nu is er een toestand geschapen, die menig deel van onze Oost tot voorbeeld strekken kan.

Lombok is thans gepacificeerd en hecht zijn de grondslagen, daartoe door den heer Liefrinck gelegd. Het eiland gaat een tijdperk van grooten bloei tegemoet, zooals het zelfs in de glorierijkste dagen van het vorstenbestuur nimmer heeft gekend. Nu reeds wijst alles er op, dat dit zoo bij uitstek vruchtbare eiland, dank zij den rijkdom zijns

bodems, een bron van groote inkomsten zal worden, die ruimschoots zal vergoeden, hetgeen aan de inbezitneming werd ten koste gelegd. De eerste factoren toch voor regelmatige ontwikkeling zijn aanwezig; rust en veiligheid heerschen thans allerwegen. De schouwplaatsen van veel dapperheid en bloedstorting zijn tot sawahs geworden, wier oogst duizendvoudige vrucht doet verwachten. Van Ampenan tot Laboean hadji, de geheele vallei door, schakelt zich sawah aan sawah, dicht bezet met kostelijke rijst, in hoogte en rijkdom van graan de meeste soorten overtreffend.

Komt men in de kampongs, dan wordt men getroffen door de bedrijvigheid der bewoners. Hier is men bezig den muur, die het erf afpaalt, te herstellen en de gaten, die onze granaten er in sloegen, te dichten; ginds vordert een tempel, die weder opgebouwd wordt, veler arbeid, terwijl op de pasars, waar een groote verscheidenheid van waren is uitgestald, drommen kooplustigen zich verdringen. Niemand is voor eenige rustverstoring beducht. Kortom, men waant zich veeleer in de binnenlanden van Java dan in een eerst kortelings onderworpen gebied.

De verhouding tot de Sasaks, zij moge in enkele opzichten nog te wenschen laten, wordt gaandeweg beter en de dag, dat zij zullen toonen geleerd te hebben, zich te schikken, is niet meer ver. Want dat het hun niet slecht gaat, blijkt ten duidelijkste uit het aantal van hen, die naar Mekka ter bedevaart gaan, hetwelk in den laatsten tijd aanmerkelijk is toegenomen. Zij verdienen geld, nu zij niet langer aan de knevelarijen hunner voormalige meesters zijn blootgesteld. Dit sluit niet in, dat de invloed, dien dezen op hen uitoefenden, geheel heeft opgehouden. Integendeel. Waar deze ten nutte van het land komt, is de oude toestand bestendigd, maar onder contrôle. Zoo was het o. a. een hoogst eigenaardig gezicht, eenige honderden Sasaks aan een waterkeering te zien werken onder leiding van slechts één Balinees, denzelfden ouden heer, die reeds als hoogheemraad onder het vorstenbestuur fungeerde. De orde liet niets te wenschen; ieder deed zijn plicht gelijk weleer.

Vernederend voor den Sasak is dit allerminst; hij is er aan gewoon, den Balinees als zijn meerdere te erkennen. En deze verdient dit ook ten volle, getuige de prachtige bouwwerken als Narmada en Lingsar, die hoofdzakelijk door Sasaks onder zijn oppertoezicht werden gebouwd. Waar het kon, zijn om die reden vele vroegere Balische hoofden in functie gebleven; alleen zijn zij ondergeschikt aan een vanwege het bestuur aangestelden plaatsvervanger van den voormaligen radja, Goesti Poetoe Grija."

* * *

Soembawa heeft een Inlandsche bevolking, welke in het westen in uiterlijk, kleeding, zeden enz. veel met die van Lombok overeenkomt en tot het Maleische ras behoort. In het oosten is de bevolking kleiner van gestalte, zij spreekt een andere taal, en gaat gekleed als Boegineezen en Makassaren. De godsdienst is bovenal de Islam, doch in het oosten wordt door de bewoners nog het Heidendom beleden.

Het eiland wordt in vier op zichzelf staande rijkjes verdeeld, die de Nederlandsche souvereiniteit erkennen volgens gesloten contracten.

Op Soembawa en de verder oostelijk gelegen eilanden vindt men den overgang van het Maleische tot het Papoeasche ras. Op *Flores* schijnen de bewoners uit een vermenging van onbeschaafde Maleiers en Papoea's te zijn voortgekomen. Zij dragen het zwarte haar, dat bij sommigen meer, bij anderen minder gekroesd is, lang, en bevestigen het op het achterhoofd met een houten pen of een soort van kam.

Soemba heeft nog geen kroesharige individuen.

* * *

Timor heeft een bevolking, hoofdzakelijk gevormd uit vermenging van Papoea's en Negrito's met Maleische stammen van de Molukken. In de binnenlanden overheerscht het eerste element, aan de kusten door het verkeer het Maleische. Vooral bij de Koepangers met lichter huidkleur en golvend hoofdhaar, in het zuiden, is dit op te merken. Van de echte Maleiers onderscheiden zij zich, evenals de Papoea's, door levendigheid, (zie pag. 4), terwijl hun huidkleur donkerder is, hoewel lichter dan van de Papoea's.

De Inlandsche bevolking van Timor bestaat uit tal van afzonderlijke stammen, die in dialect, kleeding, wapenrusting, gebruiken enz. verschillen. Dikwijls worden drie

hoofdstammen aangenomen: n.l. *Koepangers*, *Timoreezen* in den engeren zin des woords, en *Beloneezen*. De Koepangers wonen in het zuidwesten, de Timoreezen volgen hierop en eindelijk in Midden- en Oost-Timor de Beloneezen. In West-Timor worden de woningen onmiddellijk op den grond, elders op palen gebouwd van ± 1 meter hoog.

In het Portugeesche gebied en enkele hieraan grenzende gedeelten, welke vóór 1859 aan Portugal behoorden, doch thans aan Nederland zijn, wordt de Roomsch-Katholieke godsdienst beleden, hoewel meer in naam dan in werkelijkheid. In het gebied rondom Koepang wonen een aantal hervormde Christenen. Doch overigens zijn de Timoreezen Heidenen, die op een zeer lagen trap van beschaving staan, waarop alleen de radja's en hoofden in den omtrek der Europeesche hoofdplaatsen een uitzondering maken.

Op Timor bestaat nog het koppensnellen. Evenwel heeft het niet plaats op de wijze als op Borneo bij de Dajaks en bij de Alfoeren op Ceram. Het bepaalt zich tot het afhouwen der hoofden van hun vijanden of van hun lijken in of na een openlijk gevecht; die hoofden worden dan als zegeteekenen op staken medegevoerd en voor de woning van den overwinnaar tentoongesteld. Het lot der krijgsgevangenen is hard; de ouderen worden onthoofd, de jongeren als slaven ingelijfd, zegt Ten Kate.

Moed wordt den Timoreezen niet toegeschreven; men noemt hen lafhartig, laag, wreed en zeer gesteld op zinnelijke vermaken. Vooral houden zij van dansen; ook drinken zij gaarne palmwijn. Baden gebruiken zij bijna nooit. Doch verder noemt men hen gastvrij, vol eerbied voor hun meerderen en gehecht aan hun kinderen. Ten opzichte van ouden van dagen, zwakken en zieken zijn zij onverschillig en onbarmhartig. Zware misdrijven komen weinig onder hen voor; diefstal is wel het meest algemeene. Toch wordt deze niet zelden gestraft met onthoofding.

De toestanden in het binnenland zijn hoogst onzeker; onderlinge veeten en oorlogen heerschen er voortdurend. Het oplichten van personen, het rooven van vee, het schenden van grondgebied bij het inzamelen van was, het kappen van hout enz. geven hiertoe veelal aanleiding.

Het schijnt, dat de inboorlingen in hoofdzaak drie talen spreken, welke weder onderscheidene dialecten hebben. In Koepang is door de Nederlanders het gebruik der Maleische taal ingevoerd, die daar algemeen wordt gesproken, doch veel van het zuivere Maleisch verschilt. In het Portugeesche gedeelte hebben de Portugeezen getracht hun taal in te voeren, doch met geen groot succes.

Het Nederlandsche gedeelte van Timor is voor een deel Gouvernementsgrondgebied, voor een ander deel onder het bestuur der Inlandsche vorsten. Het eerste omvat het grootste gedeelte van het voormalig rijk van den radja of vorst van Koepang, die zijn gebied in 1613 met de hoofdstad aan de Compagnie afstond. Binnen het Gouvernementsgebied zijn nog kleine stukken gronds ter bewoning afgestaan aan eenige vorsten, die nauwer dan anderen met het Gouvernement zijn verbonden.

LITTERATUUR.

H. F. TEN KATE. Beiträge zur Ethnographie der Timor-Gruppe. (Intern. Archiv. für Ethnographie, 1894—95.

H. ZONDERVAN. Timor. (Tijdschr. K. N. A. Gen., 2e Serie V).

HOOFDSTUK XXI.

DE BEWONERS DER EILANDEN VAN DEN STILLEN OCEAAN.

Algemeene opmerkingen.

In het oosten van den Nederlandsch-Indischen Archipel vertoont zich reeds de versnippering van het land in kleine stukken, het opduiken van kinderlijke eilandjes uit de uitgestrekte wateren des Oceaans. Verder oostelijk nog weer door Nieuw-Guinea afgebroken, zet die vorming van miniatuureilanden zich daarna voort naar het oosten in een groot aantal groepen en duizenden landindividuen.

Zoo goed als geheel in de tropische luchtstreek gelegen, met een hooge temperatuur, die overal getemperd wordt door de verfrisschende werking der zeelucht, heeft die eilandenwereld een gunstig klimaat over haar gansche uitgestrektheid, terwijl zich een zelfde natuurkarakter schier overal in hoofdtrekken vertoont. De regenval echter maakt verschillen. Naar hun hoogte boven de zee worden deze eilanden onderscheiden in hooge en lage eilanden. De eerste, meestal door vulkanische werking opgebouwd tot hoog boven het niveau der zee, dwingen den zeewind op hun rotswanden tot opstijging, en daardoor ontstaat afkoeling, welke de aanleiding is tot regenvorming. De lage eilanden, die bijna gelijk liggen met de oppervlakte der zee, zijn meestal door koraaldiertjes gevormd. Doch door die laagte waait de zeewind er ongehinderd overheen, zonder af te koelen of regen te vormen. Het gevolg hiervan is een droog klimaat, met waterarmoede te midden van de zee.

Waar echter de regenval voldoende is, doet het tropisch klimaat een weelderigen plantengroei ontwikkelen, waarbij broodvruchtboom en kokospalm bijna geheel in het bestaan der bewoners voorzien, zoodat de natuur der eilanden den bewoners geen zware zorgen voor woning, kleeding en voedsel oplegt, maar hun op vele eilanden als het ware een plek aanbood, waar zij slechts hadden te ademen, om te leven en hun bestaan voort te sleepen, tot het organisme had uitgediend.

In anthropo-geographischen zin vormt deze versnipperde tropische eilandenwereld geen gunstig veld voor hooge ontwikkeling, en de werkelijkheid heeft hier dan ook een gebied van laagstaande volken leeren kennen. Zelfs voor den strijd om het bestaan, de strijd om ruimte, welke in menige landstreek der aarde de bewoners van den lagen oertoestand ophief en langs elkander naar boven deed klimmen, waren hier de omstandigheden niet in die mate aanwezig als elders.

Het wonen op kleine eilanden heeft een algemeenen ethnographischen invloed gehad op deze ver verspreide bewoners. De aanraking met de zee en het kleine landgebied moesten wel samenwerken, om de bewoners tot schippers te maken, die rondtrokken van eiland tot eiland. Daardoor is dit gewest een streek, voor kolonisatie van onontwikkelde bewoners als gevormd, gelijk dit met den Griekschen Archipel voor de oudheid het geval was, en nederzettingen der eene volkengroep vinden wij in het gebied van de andere. Zelfs ook daar, waar een grooter achterland bestaat, zooals in Nieuw-Guinea, bleef de bevolking meest tot de kuststreek beperkt.

De zee en de scheepvaart hebben ook de richting van den arbeid dezer bevolking bepaald en hoofdzakelijk gericht op scheepsbouw en hulpmiddelen der vischvangst. De werktuigen, tot dat doel uitgevonden, komen bijna alle overeen. IJzer ontbrak bij de oorspronkelijke bewoners, maar in de bewerking van steen hadden zij zich geoefend, zoo ook van hout en schelpen. Een hoogen trap van ontwikkeling had hier het vlechtwerk bereikt; de weefstoel werd van het westen in deze streken gebracht,

terwijl in het oosten en zuiden boombast werd bewerkt. De weinige huisdieren, de meest gebruikelijke vruchten des velds en de bedwelmende kawa of awa zijn hier algemeen verbreid.

In het sociale leven komt het overwicht van den stam of van de gemeente over de familie nergens zoo scherp uit als hier en op het gebied der religieuse voorstellingen spreekt uit een groot aantal gemeenschappelijke voorstellingen in Polynesië een der meest ontwikkelde mythologische stelsels van de primitieve bevolking.

* * *

De bevolking van Polynesië is niet talrijk; zij wordt tusschen de westspits van Nieuw-Guinea en het Paasch-eiland, tusschen Hawaii en Nieuw-Zeeland, op niet meer dan 1½ millioen geschat, buiten de Blanken, welke men er thans ook vindt. Wel is waar treft men op enkele eilanden reeds een bevolking aan, die aan overbevolking grenst, doch dit bepaalt zich veelal tot kleine eilandjes, welker bewoners de kokospalmen en vischgronden van een geheelen Archipel exploiteeren, zooals op de Kingsmillgroep. Ook de Tonga-groep, hoewel minder begunstigd, de Salomon-groep en de Bismarck-archipel zijn reeds niet meer dun bevolkt. De meeste der pacifische eilanden evenwel tellen tegenwoordig een geringer bevolking dan vóór den Europeeschen invloed. De Blanke bevolking heeft hier op menige plek de inboorlingen verdrongen, beperkt in hun bestaan en de voordeelen aan zich getrokken. Daarenboven hebben de ziekten en verkeerde gewoonten der Blanken verwoestingen aangericht onder deze bevolking. De beschaving en vrede konden zij niet verdragen en zij verzonken tot weekheid; de sterke dranken konden zij niet weerstaan en zij vervielen tot dronkenschap; de oude, degelijke matten, bekleeding werd niet behoorlijk door het slechte geïmporteerde katoen vervangen. Zoo werkten verschillende omstandigheden samen tot den lichamelijken en geestelijken achteruitgang der Polynesische volken.

* * *

Nergens onder de natuurvolken vond men de scheepvaart zoo hoog ontwikkeld als bij de Melanesiërs en Polynesiërs. De zee werd verlevendigd door de flinke tochten, welke hier gedaan werden; zij was geen isoleerende waterwoestijn meer, maar een verbindingsweg der ver verwijderde eilanden. De meeste stammen zijn echte zeevaarders, en de techniek van den scheepsbouw stond bij hen niet lager dan bij de Maleiers: de scheepsbouw werd bij de komst der Europeanen op allerlei trappen van ontwikkeling gevonden, van het eenvoudige vlot tot het zeilschip met vlerken.

De eenvoudigste boot is die, welke uit een uitgeholden boomstam vervaardigd is. Deze „eenboomen" leveren den grondslag voor de grootere, samengestelde schepen; hun kiel bestaat uit een door vuur uitgeholden boomstam, bij de groote vaartuigen uit meerdere. Groote schepen vindt men bovenal op de Fidji-eilanden, Tonga, Samoa en Nieuw-Zeeland.

De scheepsbouw moest op onderscheidene eilanden wel in hoog aanzien staan. De boom of de boomen van een schip werden onder het uitspreken van religieuse spreuken geveld. De eigenlijke scheepsbouw werd veelal door een geprivilegieerde klasse beoefend. Zelfs vormen nog tegenwoordig op de Fidji-eilanden de scheepstimmerlieden een bevoorrechte kaste, welke „koningshandwerkslieden" genoemd worden. Volgens oude gewoonten en onder bijzondere ceremoniën wordt elk deel van den arbeid nog verricht.

De schepen der Fidji-eilanden werden lang als de beste in dit gebied beschouwd, welker model veel werd nagevolgd. In de Nieuwe Hebriden werden dubbelkano's met zeilen gebouwd en verder verschilden de kano's van eiland tot eiland.

De meest gebruikelijke kano is die, welke „catamaran" genoemd wordt; zij is echter meer een vlot dan een boot. Zij bestaat uit drie, met rotan aan elkander gebonden planken. De man, die haar bestuurt, zit, of liever knielt, even achter het midden en stuwt dit eenvoudige vaartuig met groote snelheid voort. Sommige dezer „catamaran's" zijn groot genoeg, om 10 of 12 personen met een lading te kunnen dragen. In plaats, dat zij evenwel gemaakt zijn van drie planken, zijn zij vervaardigd van drie groote, naast elkander geplaatste boomstammen, die aan de einden, in het

midden en tusschen het midden en de einden stevig met rotan worden bijeengehouden. Zij hebben geen bijzonderen voor- of achtersteven, maar het middelste blok hout is langer dan de twee andere en steekt aan beide einden uit; het is gewoonlijk ruw gebeeldhouwd en met witte en roode verf beschilderd.

De zee spoelt natuurlijk over deze eenvoudige vaartuigen heen, zoodat de inboorlingen verplicht zijn, in het midden een soort van plat te bouwen, waarop zij de goederen plaatsen, die door het water bedorven zouden kunnen worden.

Op den voorgrond van onderstaande afbeelding ziet men een kleine „catamaran" en juist daarachter een groote kano met gestreken zeil. De laatste is ongeveer 8 meter lang. Zij bestaat uit twee gedeelten, de eigenlijke kano en de loefbalk, die als een vlerk uitsteekt. De kano zelf is op een zeer vreemde wijze gebouwd. Zij

KANO'S VAN NIEUW-GUINEA.

is gehouwen uit een boomstam en niettegenstaande haar lengte niet breeder dan 50 à 60 centimeter. Het zonderlingste van haar bouw is, dat de zijden, na eerst beneden wijder geworden te zijn, van boven te zamen komen, zoodat de ruimte tusschen de dolboorden nauwelijks 25 centimeter bedraagt, waardoor slechts juist zoo veel plaats overblijft, dat de mannen hun beenen in het vaartuig kunnen steken. Een doorsnede van de kano zou zeer veel gelijken op een omgekeerde Grieksche Omega, derhalve zoo: ℧. Om de dolboorden tegen beschadiging te vrijwaren, is langs hun geheele lengte een dunne stok gebonden.

Evenals bij de „catamaran" hebben beide uiteinden der kano denzelfden vorm. Zij steken gewoonlijk een eind boven het water uit en zijn gesneden in den vorm van een slange- of schildpadkop en met verf, bundels vederen, schelpen en dergelijke sieraden opgeschikt.

De loefbalk is even lang als de kano, waaraan hij door een aantal dunne balken bevestigd is. De wijze, waarop de buitenste einden van deze balken aan den loefbalk bevestigd zijn, is zeer zonderling; men kan haar beter begrijpen uit de afbeelding dan haar met woorden beschrijven. Evenals aan de einden der kano, heeft men ook aan die dezer balken den vorm van een slangekop gegeven.

De inboorlingen loopen van de kano naar den loefbalk, volkomen op hun gemak. Zij gaan dikwijls zitten op de balken, waaraan hij bevestigd is, om bij sterken wind het vaartuig in evenwicht te houden. Bij vele kano's wordt op deze balken een lichte vloer gelegd, waardoor de ruimte van het vaartuig aanmerkelijk vermeerderd wordt; een dergelijk plat, maar kleiner, steekt dan aan de andere zijde der kano uit. Op dit plat staan verscheidene roeiers, die het veel gemakkelijker vinden, hun roeispanen van hier te bewegen, dan uit de nauwe ruimte der kano zelf.

Het zeil is gemaakt van strooken van palmbladeren, die door elkander gevlochten zijn. Als men het niet gebruikt, wordt het gestreken en opgerold, om zoo weinig mogelijk ruimte in te nemen; ook de mast kan gestreken worden, evenals bij onze zeilschepen, wanneer zij onder een brug door moeten.

Op dezelfde afbeelding ziet men nog twee andere soorten van Nieuw-Guineesche kano's. Deze kano's worden niet in hetzelfde gedeelte van Nieuw-Guinea aangetroffen, maar daar de inboorlingen er aanmerkelijke afstanden in afleggen, hebben wij ze op dezelfde afbeelding voorgesteld, teneinde ze gemakkelijker onderling te kunnen vergelijken.

Achter de groote kano ziet men een kleinere met een zeil, dat er op een nogal zonderlinge manier op staat. Zij heeft geen eigenlijken mast, maar de twee kanten van het zeil zijn vastgemaakt aan lichte sparren; als nu de inboorling oordeelt, dat de wind hem gunstig is, bevestigt hij de ondereinden dezer sparren in de kano en bindt aan de boveneinden koorden of touwen, die hij voor en achter vastbindt. Wij moeten den lezer opmerkzaam maken op het puntige einde van den cilindrischen loefbalk. Aan de zijde, die tegenovergesteld is aan den loefbalk, is een klein, van planken gemaakt plat. Dit plat zelf is buiten gezicht.

Deze kano is gebouwd bij Kaap-Redsçar en heeft, behalve in het aanbrengen van het zeil, eenige overeenkomst met de vaartuigen, die op Brumer's-eiland gemaakt worden. De riemen zijn omtrent twee meter lang en vrij lomp; er is geen enkele poging gedaan, om ze te versieren.

Het zonderlingste vaartuig van alle is dat, rechts van de afbeelding. Het lichaam der kano is gehouwen uit een boomstam, waaraan men eerst aan beide einden den vorm van een kegel heeft gegeven, waarna hij is uitgehold. Over de beide einden is stevig een stuk hout bevestigd, verscheidene voeten lang, waardoor de einden twee holle kegels vormen, waarin het water niet kan binnendringen. Het dolboord is ongeveer twee voet hoog en bestaat uit planken, die in de opening der kano sluiten; zij dienen tevens als zetboorden, waarvan de naden behoorlijk gepekt en waterdicht zijn.

De afbeelding op de volgende pagina stelt de dubbele kano's voor, welke gebouwd zijn uit twee naast elkander gelegde booten, zoodat de eene dienst doet als loefbalk en de andere als kano.

Beide kano's zijn voorzien van een dek, om het water er uit te houden; onderling zijn zij verbonden door een plat, hetwelk buiten beide een weinig uitsteekt. In dit plat zijn luiken aangebracht, waardoor de bemanning binnen in de vaartuigen kan komen. Op de afbeelding ziet men op de buitenste kano een man door het luik komen. Op dit plat is voor den voornaamsten man aan boord een hut gebouwd, waarop de kapitein van het vaartuig staat; van deze verheven plaats kan hij zijn bevelen geven, evenals de kapitein eener stoomboot van de raderkasten of van de brug tusschen deze. Van deze plaats kan hij ook de richting volgen, die de schildpad neemt, wanneer zij jacht op dit dier maken.

De wijze, waarop het vaartuig bestuurd wordt, is buitengewoon vernuftig.

De korte mast draait beneden om een spil en kan zoowel voor- als achterwaarts worden gestreken. Indien het vaartuig onder zeil moet gaan, wordt de mast schuin gezet en de groote ra er bovenaan bevestigd, zoodat de mast, de ra en het dek dan een driehoek uitmaken. Als men nu wil wenden, laat men den mast naar den

anderen kant overhellen; de achtersteven wordt dan de boeg, en het vaartuig neemt een anderen koers.

Men ziet hieruit, dat zulk een kano even goed voor- als achteruit kan zeilen en dat men haar dus aan elk einde kan sturen. Het roer is een zeer lange roeispaan, omtrent 7 meter lang, van welke lengte het breede einde ongeveer 2½ meter inneemt, terwijl dit 50 à 60 centimeter breed is. Het hanteeren van zulk een riem is een vreeselijk werk; bij een stevige bries worden er dan ook verscheidene personen vereischt, om hem te besturen. Om hen dan ook eenigermate af te lossen, heeft men verscheidene troepen roeiers, maar zelfs met deze hulp hebben de bestuurders der kano groote moeite, om haar in den koers te houden; het is bijna zeker, dat zij door het handvatsel van den stuurriem eenige stevige stooten in de zijden krijgen.

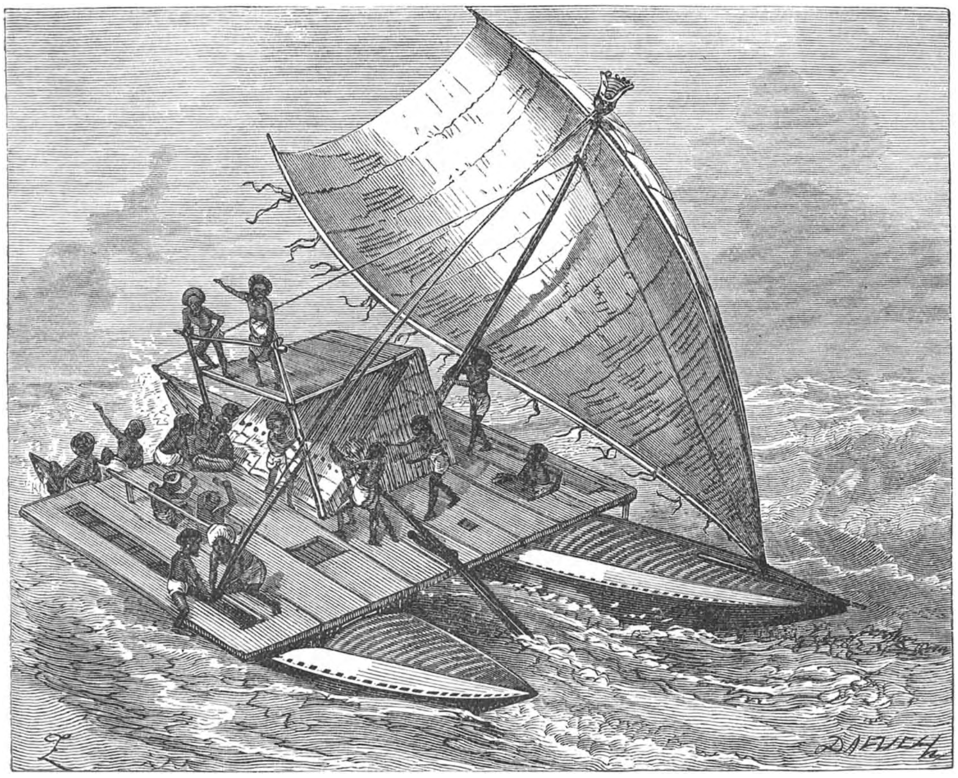

DUBBELE KANO IN EEN STEVIGE KOELTE.

Een plotselinge windvlaag of een groote golf draait somtijds het roer eensklaps met zulk een kracht om, dat een man er een slag in de zijde mede krijgt en er door gedood wordt. Niettegenstaande al deze onaangenaamheden behoort het zeilen met kano's toch tot de geliefkoosde bezigheden der Fidji's; zoolang zij aan boord zijn, zijn zij zoo vroolijk mogelijk; zij zingen liederen, om de roeiers aan te moedigen; zij geven acht op de golven en waarschuwen er voor, terwijl zij al dit vroolijke leven verhoogen door op een trom te slaan, indien er toevallig een aan boord is. Zelfs als er geen wind is en de kano met de riemen moet worden vooruitgebracht, als zij in diep water is, of door boomen in ondiepten, doet de bemanning haar werk in ploegen, die elkander met geregelde tusschenpoozen aflossen; de rustenden zingen liederen en moedigen op deze wijze hen aan, die aan het werk zijn.

Het roeien dezer groote kano's is een vrij zwaar werk; de groote riemen worden aan beide zijden volkomen gelijk bewogen, terwijl de roeiers met hun voeten de maat houden bij het gezang hunner kameraden. Bij een groote kano en een voldoende bemanning zijn er somtijds acht troepen tegelijk bezig. De riemen gaan door gaten in het dek; voor en achter zijn zij gelijk in aantal.

Op de booten komt slechts één zeil voor, dat driehoekig is en gevormd uit gevlochten matten van bamboesbast. Deze matten vormen een belangrijk handelsartikel. De vorm der zeilen is altijd driehoekig; het zeil kan niet gereefd worden.

De goed ontwikkelde scheepvaart en de levendige handel behooren tot de meest karakteristieke verschijnselen bij de Maleisch-Polynesische volken, bovenal bij de Maleiers, die wij reeds leerden kennen als een cosmopolitisch volk, dat op alle kusten van den Archipel verschijnt. Die bekwaamheid in de scheepvaart is het, welke de verklaring geeft van de verbreiding der Polynesische volken over de verstrooide eilandenwereld. Eerst waarschijnlijk door stormen en stroomingen voortgedreven naar onbekende zeeën, om te landen op de eilanden, die zij zich daaruit zagen verheffen; daarna vrijwillig rondzwervend, om handel te drijven, en eindelijk gedreven, om menschen te rooven tot aanvulling van arbeidskrachten voor de meer ontwikkelde gedeelten als Hawaii, Samoa, Queensland enz., was er sedert lang een levendig verkeer tusschen de Polynesische eilanden onderling, maar niet verder. Daardoor bleef de ontwikkeling op het oceanistische standpunt; zij ging niet hooger, en hun scheepvaart verkreeg geen wereldhistorische beteekenis.

De takken van de Maleische volken, die over den Oceaan verstrooid waren, bleven staan op het lage standpunt van ontwikkeling, waarvan zij waren uitgegaan; misschien zonken zij zelfs in hun isolement terug.

In welken tijd de verspreiding der bewoners over de Pacifische eilanden valt te plaatsen, is niet met zekerheid te zeggen. Friedrich Müller neemt aan, dat dit omstreeks 1000 jaren vóór Christus geschiedde; jongere anthropologen meenen, dat eerst eenige eeuwen vóór de ontdekking door Europeanen dit proces der kolonisatie moet zijn geëindigd. Gedurende dien tijd van ongeveer tweeduizendjarige afzondering zouden aldus de Maleische volkplanters zich op de Polynesische eilanden tot nieuwe rassen gevormd hebben.

Hoewel van één oorsprong in een grijs verleden hebben wij reeds vroeger gezien, dat de Maleisch-Polynesische volken toch nog weer eenige rassen vormen, nl. het *Maleische* of *Indonesische ras*, het *Melanesische* of *Papoeasche ras*, het *Micronesische ras* en het *Polynesische ras*. Deze rassen zijn het resultaat van isolement en van zelfstandige ontwikkeling. In uiterlijk verschillen hierbij vooral de donkerkleurige, kroes- of wolharige Melanesiërs van de lichtere, geelbruine en sluik- of lokharige Polynesiërs en Micronesiërs. Doch gemeenschappelijk geldt van hen allen, dat zij natuurvolkeren gebleven zijn op hun eilanden, bij wie het besef niet was opgekomen, dat zij bij elkander behoorden.

* * *

De eilanden van Melanesië, Micronesië en Polynesië bleven aan hun eigen ontwikkelingsspheer overgelaten tot den tijd der nieuwe geschiedenis. In de eeuw der wereldontdekkingen werd de Stille Oceaan voor West-Europa ontsloten. Ferdinand Magelhaens was het, die in 1520 die groote watervlakte het eerst binnenstevende, toen hij de straat, welke naar hem genoemd is, ontdekt had. Na een zwerftocht van meer dan drie maanden had hij de Ladronen bereikt en leerde verder de Philippijnen kennen. Hoewel het Magelhaens niet gegeven was, den roem van zijn ontdekkingen in Spanje te ontvangen (hij werd op de Philippijnen vermoord), komt hem toch de eer toe, de eerste Europeaan te zijn geweest, die den Stillen Oceaan in zijn breedte heeft doorkruist. En na dien tocht begon de Europeesche invloed langzamerhand in deze zeeën zich te doen gevoelen.

Langzamerhand! Nu de aarde was omgezeild, trachtte men van oost en west den Stillen Oceaan te verkennen, van Amerika uit door de Spanjaarden, van de Molukken uit door Portugeezen en Nederlanders. In 1526 zeilde de Loaysa door de Straat van Magelhaens naar de Ladronen, terwijl in 1526—27 de Portugees Dom Jorge de Menezes de kust van Nieuw-Guinea ontdekte. Alvaro de Saavedra, die in 1527 van

Mexico naar de Molukken gezeild was, ontdekte op de terugreis in 1528 de Carolinen en in 1529 een deel der Marshall-eilanden.

Van grooter beteekenis waren de pogingen, welke aangewend werden, om het fabelachtige zuidland te ontdekken, dat men op het zuidelijk halfrond vermoedde. Zij leidden den Spaanschen zeevaarder Mendana in 1567 tot de ontdekking der later lang te vergeefs teruggezochte Salomons-eilanden en in 1595 tot de ontdekking der Marquesas en Koningin Charlotte-eilanden; P. de Quiros kwam in 1606 op de Paumotu, Societeits-eilanden en de Nieuwe Hebriden, terwijl L. V. de Torres bij die gelegenheid de zuidkust van Nieuw-Guinea en de straat, welke naar hem genoemd is, ontdekte. Deze ontdekking bleef echter lang onbekend, totdat eindelijk de Nederlanders, die van Indië in deze zeeën doordrongen, onder Le Maire en Schouten hier in 1616 doorvoeren. Abel Tasman was het eindelijk, die in 1642 en 1643 ten zuiden langs Nieuw-Holland zeilde en het Zuidland dus hier beperkte, terwijl hij Nieuw-Zeeland leerde kennen, benevens verschillende andere eilanden.

In de 18de eeuw traden de Engelschen, ontwakend ten leven, hier op. In de eerste plaats was het Dampierre, die in 1700 Nieuw-Guinea en de Nieuwe Hebriden bezocht. Doch al deze oudere ontdekkingen waren onbepaald, onzeker, zoodat zij dikwijls niet met eenige juistheid op de kaart waren te teekenen; het was ruw pionierswerk, wel te bewonderen om den moed en ondernemingsgeest, maar waaraan men aanvankelijk nog niet veel had. Eerst in het midden der 18de eeuw begint de werkelijke ontdekking der Australische eilanden, waaraan de naam van den beroemden Engelschen zeeman Cook is verbonden, en waardoor men voor het eerst nadere kennis van deze eilanden verkreeg. Door de ontdekkingen van Cook werden de Australische zeeën geopend voor het verkeer, voor visschers en kooplieden, terwijl in 1797 ook de zendelingen hier hun arbeid aanvingen.

Wij willen geen ontdekkingsgeschiedenis schrijven, doch het bovenstaande dient, om door eenige feiten aan te toonen, hoe allengs Europa in de eilandenwereld van Australië is doorgedrongen. In deze eeuw is die geschiedenis voortgezet; de eilanden werden voor een groot gedeelte door Europeanen in bezit genomen, en behalve de ontdekkers der vorige eeuwen wisten ook de Duitschers hier bezittingen te verwerven, terwijl in den laatsten tijd Amerika de Spaansche vlag van een gedeelte der bezittingen heeft neergehaald en er zijn eigen banieren heeft geplant.

Geven wij ten slotte een overzicht van de verschillende bezittingen der onderscheidene mogendheden.

Nieuw-Guinea is in het westen een *Nederlandsche bezitting*, de oostelijke helft behoort in het noorden aan *Duitschland* (Keizer Wilhelmsland) in het zuiden aan *Groot-Britannië*.

ENGELAND bezit in Melanesië verder: de *Fidji-eilanden*, de zuidelijke *Salomons-eilanden*, de *Santa Cruz-* en *Tukopia-eilanden*, te zamen ± 272,588 M^2. In Polynesië bezit Engeland 1252 K.M^2. oppervlakte, over vier groepen van eilanden verdeeld: de *Cooks-eilanden*, de *Union-*, *Phoenix-* en *Ellice-eilanden*, de *Monahiki-eilanden*, de *Centraal-Polynesische Sporaden* en het ver in het oosten gelegen *Pitcairn-eiland* en in Micronesië de *Gilbert-eilanden*. Verder zijn het vasteland van *Australië* en *Nieuw-Zeeland* Britsche bezittingen.

DUITSCHLAND trad in dit gebied eerst in 1885 op, toen het *Keizer Wilhelmsland* verkreeg. Verder verwierf het in 1886 de noordelijke *Salomons-eilanden*. De *Marshall-eilanden* werden in 1885 Duitsch, het eiland *Nauru* in 1886. De totale oppervlakte der Duitsche bezittingen bedraagt 251,420 K.M.^{2}

Tusschen Duitschland en Engeland is in 1899 een verdrag tot stand gekomen omtrent eenige eilanden, die tot nog toe als onafhankelijk werden aangemerkt. De hoofdbepalingen hiervan zijn de volgende:

De overeenkomst bepaalt, dat, met intrekking van de Samoa-acte, de beide Samoa-eilanden *Upolu* en *Sawaii* met de aangrenzende kleine eilanden als vrij eigendom aan Duitschland, het eiland *Tutuïla* en de daar omheen gelegen eilanden aan Amerika komen. Engeland doet afstand van alle aanspraken op de Samoa-eilanden. Daarentegen geeft Duitschland alle aanspraken op de *Tonga-eilanden* en *Savage-eiland* ten gunste van Engeland prijs en staat het de beide oostelijke *Salomons-eilanden Choiseul* en *Isabel* met de eilandjes er omheen aan Engeland af. De

consulaire vertegenwoordiging van beide mogendheden op de Samoa- en de Tonga-eilanden wordt voorloopig opgeheven. Duitschland heeft verder hetzelfde recht als de Engelsche onderdanen, om vrij en ongehinderd inlandsche werklieden aan te werven in de geheele Engelsche Salomonsgroep, met inbegrip van Choiseul en Isabel. Het nieuw gesloten verdrag bepaalt zich echter niet alleen tot de Australische eilanden.

Tegelijk is tusschen beide mogendheden een overeenkomst aangegaan, waarbij de zoogenaamde onzijdige zone in het binnenland van Duitsch Togo en de Engelsche Goudkust-kolonie in dier voege verdeeld wordt, dat de grens tusschen het Duitsche en Engelsche gebied door de Daka-rivier tot aan haar snijpunt met den negenden breedtegraad en van daar door een lijn, die nog door een gemengde commissie zal vastgesteld worden, gevormd wordt. Daarbij wordt dit voorbehoud gemaakt, dat de landen Mampusi en Gambaca aan Engeland, de landen Jendi en Tsjakosi aan Duitschland komen. Eindelijk belooft Duitschland zijn exterritorialiteitsrechten in Zanzibar, die krachtens het handelstractaat nog tot 1902 van kracht zouden wezen, prijs te geven, met dien verstande echter, dat het daartoe eerst overgaat op het oogenblik, dat ook de andere naties ten gunste van Engeland van hun exterritoriale rechten in Zanzibar afstand doen. Tevens is tusschen Duitschland, Engeland en de Vereenigde Staten een verdere overeenkomst getroffen, bepalende, dat de kwestie van de aanspraken op vergoeding voor alle schade, op Samoa geleden tijdens de laatste onlusten, aan een onpartijdig scheidsgerecht zal worden onderworpen. Dit zal uitmaken, welke aanspraken op schadevergoeding gerechtvaardigd zijn en door wien de schadeloosstellingen betaald moeten worden.

FRANKRIJK bezit: *Nieuw-Caledonië* met de *Loyalty-*, *Chesterfield-* en *Wallis-eilanden;* verder: de *Gezelschapseilanden*, *Marquesas-eilanden*, *Paumuto-eilanden*, *Gambier-eilanden*, de *Tubuai-eilanden* en het *Clipperton-eiland* een gebied van 24,193 K.M^2.

De VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA bezitten *Hawaii* of de *Sandwich-eilanden* en hebben in 1898 in Azië de *Philippijnen* van Spanje verkregen.

SPANJE heeft van zijn eens aanzienlijk koloniaal bezit enkel de *Marianen* en *Carolinen* overgehouden.

DE VOLKEN VAN HET MELANESISCHE OF PAPOEASCHE RAS.

Als tweede ras van de Maleisch-Polynesische volkengroep leerden wij het *Melanesische* of *Papoeasche* kennen (zie pag. 4). Het Melanesische ras wordt gevonden op Nieuw-Guinea, den Nieuw Britannia-Archipel, de Salomons-eilanden, de nieuwe Hebriden, de Fidji-eilanden, Nieuw-Caledonië en eenige daartusschen gelegen groepen.

De naam *Melanesië* is aan de Papoeasche eilanden gegeven naar de donkerzwarte huidkleur (Melanesië = eilanden der zwarten) der bewoners, die aldus „bewoners der zwarte eilanden" heeten. De naam *Papoea's*, welke aan deze bevolking gegeven wordt, beteekent „kroesharig" en inderdaad is het sterk afgeplatte haar, dat weelderig het hoofd overdekt, als ware het een kroeze raagbol, het meest karakteristieke kenmerk der bevolking, die tot dit ras gerekend wordt. Het uiterlijk en de karaktertrekken der Papoea's hebben wij op pag. 4 reeds geschetst in vergelijking met de Maleiers, zoodat wij daarop hier niet nader terugkomen. De verschillen, die bij beide rassen gevonden zijn, bewijzen voldoende, dat de afscheiding van de Melanesiërs als een afzonderlijke groep op goede gronden berust.

Verscheidene onderzoekers hebben zich reeds beziggehouden met de vraag, of de Papoea's een product zijn van volkenvermenging? Dat de Papoea's overeenkomst hebben met de Negers van Afrika en de Negroïde volken van Azië, en bovenal bij de vrouwen moet die overeenkomst groot zijn, valt niet te ontkennen. Ook op de Philippijnen vindt men bewoners, die aan de Papoea's doen denken. Men moet zich de Papoea's echter niet voorstellen als gevormd naar hetzelfde type. Geheel afgezien van de jongere vermenging met vreemden aan de kusten vindt men ook in het binnenland, waar die vermenging is buitengesloten, groote verschillen van type in hetzelfde dorp. Donker- en lichtgekleurden, sluik- en kroesharigen vindt men soms naast elkander, een zeer merkwaardig verschijnsel.

Ook het aantal dialecten op Nieuw-Guinea is talrijk; bewoners op weinige kilometers

afstands van elkander kunnen dikwijls elkaar in 't geheel niet verstaan. Toch zijn al deze dialecten met het Maleisch of Polynesisch verwant, terwijl er ook onderling verwantschap tusschen vele dialecten gevonden wordt en zij in elkander overgaan. Al deze verschijnselen wijzen er op, dat de Papoea's van Nieuw-Guinea niet autochtthoon zijn op de plaats, waar zij thans gevonden worden.

Finsch en onderscheidene ethnographen nemen een emigratie uit andere streken aan. Niet onwaarschijnlijk is de veronderstelling, welke ook bevestigd wordt door de uitkomsten van het taalkundig onderzoek van Prof. Kern, (zie pag. 3), dat de Melanesiërs uit Azië afkomstig zijn, waar nog enkele overblijfselen van een donkerkleurig ras gevonden worden. (Zie deel I pag. 12 en 13, II pag. 252). De Melanesiërs zullen waarschijnlijk als de eerste bewoners op verschillende eilanden van Indonesië en Polynesië beschouwd moeten worden, die later door stammen van het intellectueel ontegenzeggelijk hooger staande Maleische ras gevolgd zijn. Op enkele plaatsen zullen de krachtiger Maleiers de Melanesiërs overheerscht of verdrongen hebben, elders hebben beiden zich vermengd, terwijl nog weer op andere plaatsen Maleische nederzettingen binnen de Melanesische bewaard bleven. Van zulk een gemengd ras vindt men sporen op de eilanden der Stille Zuidzee, zooals de onderzoekingen van Krause e.a. hebben aangetoond, en in den Indischen Archipel vindt men een gekruist ras op de Molukken, Oost- en Midden-Flores, Timor, Solor, Alor en Roti. Dr. Ten Kate heeft op zijn laatste reis duidelijk Papoeaschen invloed op West-Timor en Flores en hier en daar op Roti geconstateerd, terwijl volgens hem op Savoe daarvan slechts weinig te bespeuren is. Wij wezen hierop reeds vroeger.

De hypothese van herhaalde verhuizingen van volksstammen van het westen naar het oosten, die wij vroeger aannamen, is in overeenstemming met de ethnographische verschijnselen op Nieuw-Guinea en mag daarom worden gesteld, al is zij niet historisch als juist bewezen. Nieuw-Guinea werd in het noorden en zuiden door de golven dier groote volksverhuizingen bereikt; de sporen van taal, zeden en gewoonten der inboorlingen wijzen nog op die aanraking. Hierdoor is er nauwelijks een tweede gebied der aardoppervlakte aan te wijzen, dat bij gelijke grootte een even groote verscheidenheid vertoont, wat ethnographische voorwerpen, zeden en gewoonten betreft, als Nieuw-Guinea.

Verder schijnt Nieuw-Guinea een overgangsgebied geweest te zijn, een brug tusschen het westen en oosten. Door De Clercq en Schmeltz is aangetoond, dat de voorwerpen uit het westen van Nieuw-Guinea dikwijls overeenkomsten vertoonen met die, welke op de eilanden van den Maleischen Archipel en op de Carolinen worden aangetroffen, terwijl die uit het oosten in vele gevallen verwant zijn aan de voorwerpen, bij de inboorlingen der Melanesische eilanden in gebruik. Overeenkomsten met Nieuw-Holland konden slechts weinige aangewezen worden, en waar dit het geval was, kon als oorzaak beschouwd worden, dat een of ander voorwerp door de inboorlingen der Torresstraat-eilanden van die van Nieuw-Holland was overgenomen. Van invloed der Australiërs op de Papoea's kon geen sprake zijn, meenden genoemde onderzoekers.

Wij vangen aan met een algemeen overzicht van de Melanesiërs te geven. De huidkleur der Melanesiërs kenmerkt zich overal door den donkeren grondtoon, zonder dat meestal het zwarte der Negers bereikt wordt. Het valt dan ook niet te verwonderen, dat de reizigers hen met de Negers vergeleken en hen Negerachtige volken noemden. Abel Tasman sprak dit reeds voor meer dan twee en een halve eeuw uit, hoewel hij reeds opmerkte, dat de haren niet zoo wollig zijn als van de Kaffers. De bewoners der Salomons-eilanden komen in kleur de Negers wel het meest nabij. Door vermenging met andere elementen vindt men vele overgangen tot lichter kleuren onder de Melanesiërs. De schedelvorm is meestal dolichocephaal op de westelijke Fidji-eilanden, op de Nieuwe Hebriden, Malicollo en Nieuw-Pommeren; op Nieuw-Guinea zou hij brachycephaal zijn. Op de Fidji-eilanden moet het prognathisme sterk uitkomen.

Vroeger meende men in het bundelvormig over het hoofd verdeelde haar een verschil met de Afrikaansche Negers te zien. Het later onderzoek heeft echter geleerd, dat ook bij de Melanesiërs het haar vrij gelijkmatig over het hoofd verdeeld is, doch zich eerst, als het langer wordt, bundelvormig vertoont. Het afzonderlijke

haar is grof, draadachtig en plat van doorsnede. Baard en lichaamshaar zijn krachtiger ontwikkeld dan bij de Negers.

Opmerkelijk is bij deze Negerachtige bevolking het voorkomen van kleine individuen. De vraag is door de volkenkundigen te berde gebracht, of men recht heeft, van het Melanesische ras te spreken. Finsch en d'Albertis bestrijden dit, en wijzen op slechts geringe afwijkingen van de Negers, vooral wat baard en beharing betreft, terwijl ook vele vermengingen op verschillende eilanden worden aangetroffen.

Het heeft dikwijls tot verwarring geleid, dat de donkere bewoners der Philippijnen in het bijzonder *Negrito's* genoemd worden. Dat ook bij dezen dezelfde Negerachtige elementen voorkomen als bij de Papoea's, gedeeltelijk meer vermengd met de Maleiers, is zonder twijfel, zoodat ook zij tot dezelfde groepen moeten gerekend worden.

Het schijnt ons van weinig belang, of er lang over gediscussieerd wordt, welken naam men aan de volkengroep geeft, die wij thans beschrijven. Het begrip „ras" is te vaag en onzeker, om zich daarover warm te maken. En voor de praktijk is de naam Melanesiërs gemakkelijk, omdat hij, eenmaal ingeburgerd, aan geographisch-ethnographische grenzen gebonden is.

De Melanesiërs vertoonen vele verschillen met de Polynesiërs. De eersten zijn impulsiever, openhartiger, meer druktemakend en gewelddadiger dan de laatsten.

De Fidjianen worden door kenners als de meest ijdele menschen beschreven. Diefachtigheid schijnt een algemeene karaktertrek der Melanesiërs te zijn, die zich bovenal ten opzichte van vreemden openbaart. Het nemen van wraak is hun gewichtigste levenstaak; zij hebben middelen, die hen daaraan steeds herinneren. Als de Melanesiër geen deel neemt aan den dans of zich van voedsel onthoudt, is dat een gevaarlijk teeken voor zijn vijand.

De muziek der Melanesiërs komt over 't geheel met die der Polynesiërs overeen; alleen op kleine eilanden ontbreken muziekinstrumenten. De trommels herinneren in vele opzichten aan die in Afrika. Ook de dansen komen in bijzonderheden met de Polynesische overeen. Bij doodenfeesten wordt om een trommel met een menschengezicht, dat den afgestorvene voorstelt, gedanst; zij denken zich als geesten bij die gelegenheid.

Dikwijls worden de Melanesiërs onder de volken genoemd, die niet verder dan 3 of 4 kunnen tellen; dit is echter onjuist: zij kunnen zeer goed hun rekeningen verder maken. Ook hebben zij een soort van knoopenschrift, om getallen te onthouden, gelijk men dat elders vindt.

Wat tijdrekening en waarneming aan den hemel betreft, hebben enkele Melanesiërs ongeveer dezelfde kennis als de Polynesiërs. Op Nieuw-Guinea wordt het jaar naar de afwisseling der moessons ingedeeld. Maanden en grootere tijdsgroepen onderscheidt men naar den veldarbeid. Doch men heeft ook een tijdsindeeling naar den stand der Plejaden; hun wederverschijnen aan den noordelijken hemel is een teeken van den terugkeer der lente. Een groot aantal sterrenbeelden dient ter orienteering bij de scheepvaart en tot bepaling der uren van den nacht.

Als schrift vindt men op enkele eilanden slechts sporen van een beeldschrift. Op Nieuw-Caledonië bestaat dit in krassen op bamboe, op de Fidji-eilanden in figuurtjes in de ornamenten van hun knodsen.

Kleeding vindt men bij de Melanesiërs òf niet òf bijna niet; bij de donkergekleurde het minst; sieraden daarentegen vindt men er zooveel te meer. Tatoueeren komt bij de Melanesiërs slechts zelden zoo kunstvol voor als bij de Polynesiërs; het bestaat meer in litteekens in de huid dan wel in kunstige punktueering. Man en vrouw zijn meestal verschillend getatoueerd. Bij meisjes is de tatoueering een teeken van de bereikte huwbaarheid. Besnijdenis moet plaats hebben op Nieuw-Caledonië, de zuidelijke Nieuwe Hebriden en de Fidji-eilanden.

De gewoonte, om zich bij rouw of ziekte de vingerleden af te snijden, is algemeen. De mannen verven zich het geheele of halve gezicht met roode klei, alsmede de borst, en smeren het lichaam in met zwarte aarde; ook oude vrouwen doen dat soms.

Terwijl het lichaamshaar zorgvuldig wordt uitgetrokken, behandelt men in Melanesië het hoofdhaar met veel zorg door inkalking, evenals in Polynesië. Op de Fidji-eilanden wordt aan het hoofdhaar veel tijd besteed, zooals wij later zien zullen. Nevens den haartooi komen verschillende hoofdbedekkingen ook nog voor. De Hat-

tamers op Nieuw-Guinea dragen een kapje met ingevlochten bonte vederen; Cook vond bij de naakte bewoners der Nieuwe Hebriden kleine mutsen, uit matten gevlochten. Op de Fidji-eilanden is de tulband uit witte masi, welke met strooken over de ooren valt, een teeken van waardigheidsbekleeders.

Een groot gedeelte van den rijkdom der Melanesische volken ligt in de versiering des lichaams en door den handel worden veel uitheemsche versierselen ingevoerd. Die versieringsvoorwerpen worden als ruilmiddelen gebruikt. Wij zullen die bij eenige stammen nader leeren kennen.

De wapens zijn in Melanesië van veel belang; zelden ziet men een man zonder wapen. Elk eiland heeft zijn bijzondere wapenvormen, hoewel de grondvorm overal speer, boog en knods zijn. De wapens zijn ontegenzeggelijk produkten van groote handvaardigheid en smaak bij deze laag ontwikkelde volken, waaraan zij een bijzonderen rijkdom van vormen geven. Het meest geschikte en verst verbreide wapen is wel de speer, waaraan zij evenveel vormen geven als de physiognomieën der bewoners. Wij zullen verschillende wapens nog later leeren kennen met afbeeldingen. De bijlen in Melanesië zijn niet doorboord; de steenen klingen herinneren aan die in Polynesië; zij zijn door omwindingen aan den steel bevestigd. Boog en pijl komen veel voor, doch zijn niet algemeen; zij onderscheiden zich nog van die der naburen. In den regel is de pijlspits glad en effen, doch men vindt er ook met weerhaken; de vischpijlen hebben wel vier spitsen. Vergiftiging der pijlen moet voorkomen. Op enkele eilanden, als Nieuw-Pommeren, de Nieuwe Hebriden, Nieuw-Caledonië en de Fidji-eilanden heeft men bij strijd op eenigen afstand slingers. Ook dolken en messen waren reeds in gebruik voor den ijzertijd.

Wapenen tot beschutting komen beperkt voor. Schilden ontbreken geheel op de Fidji-eilanden, de Nieuwe Hebriden, Nieuw-Mecklenburg, Nieuw-Hannover en de Admiraliteits-eilanden. Op de Salomons-eilanden vindt men schilden, uit riet en bamboe gevlochten; op aostelijk Nieuw-Guinea hebben zij een ontwikkeling, die aan Afrika doet denken.

De Melanesiërs zijn in de eerste plaats landbouwers. De handwerken staan in enkele opzichten achter, in andere boven die der Polynesiërs. De bewerking der wapens o. a. bereikt op de Salomonseilanden de hoogste ontwikkeling. Terwijl de bewoners van den zuidelijken en middelsten Stillen Oceaan de pottenbakkerij niet kennen, wordt zij bij de Melanesiërs veel en met zorg uitgeoefend; het best geschiedt dat op de Fidji-eilanden. Op de Nieuwe Hebriden moet de kunst der pottenbakkerij uitgestorven zijn. De Melanesiers kennen de draaischijf niet bij de pottenbakkerij; zij bakken de klei met gras in de open lucht en geven het aardewerk met hars een glazuursel. De vormen van aardewerk zijn zeer talrijk. Een eenvoudige versiering wordt er bij aangebracht.

Stoffen uit boombast worden op alle eilanden van Melanesië vervaardigd. Ook de kunst, om vlechtwerk te leveren, wordt ijverig beoefend; voor grove matten gebruikt men kokosvezelen, voor de fijnere pandanusbladeren en biezen. Elk eiland heeft zijn eigen vlechtwerk; op de Fidji-eilanden is een intelligent inboorling in staat, van elke mat te zeggen, van welk eiland die afkomstig is. Een der schoonste vlechtwerken is de liku of het schort der vrouwen, die wij later zullen beschrijven.

De houtsnijkunst is vooral in West-Melanesië merkwaardig; elke grootere eilandengroep heeft haar eigen motieven; eigenaardig is de phantasie in hun bootenversiering. Ook bij de uit hout gesneden maskers vertoonen zij een bijzondere kunstvaardigheid.

De Melanesiërs drijven geen onbelangrijken handel. De Maleiers in het westen, de bewoners der Tonga-eilanden in het oosten hebben hen bovenal tot den handel gebracht. Alle Melanesische volken waren reeds met den ruilhandel bekend, vóór de Europeanen hen leerden kennen; bij enkelen vond men ijzer, dat alleen langs dien weg tot hen kon komen. Ruilmiddelen had men reeds vele, die als geld dienden; vezelsnoeren met schelpen of deelen van schelpen, lange, smalle matten, cachelottanden, armbanden, schelpenringen, enz., dienden als geld.

* * *

De religie der Melanesiërs, evenals die der Polynesiërs, kenmerkt zich door het geloof, dat alles bezield is, ook het doode voorwerp, het gereedschap, enz. Men

duidt dit geloof aan als animisme, zooals wij vroeger zagen. Met bezieling moet men niet aan een hooger begrip denken; men heeft er veeleer een levensuiting onder te verstaan, in welken vorm ook. Waar alles bezield is, moet ook wel het geloof aan een voortleven, een voortbestaan van alles gevonden worden, en aldus leidde het stelsel tot een primitief pantheïsmus, dat in het algemeene oceanische begrip der Atua, Akua, Hotua zijn vorm vond.

Atua beteekent in Polynesië in den ruimsten zin het geestelijke, en *tua* schijnt in den zin van hiernamaals te staan. Atua staat dus voor God, geest, ziel, schaduw. Bewust wordt het woord in generieken zin gebruikt, zooals *Mana* in Melanesië, dat een bovennatuurlijke macht of invloed beduidt, welke zich in eenige voortreffelijkheid uit, die een mensch kan bezitten. Mana hangt niet vast met een lichaam samen en kan in bijna alles worden overgedragen; geesten hebben het echter en kunnen het aanbrengen. Alle religieuse gebruiken der Melanesiërs bestaan daarin, dat zij Mana trachten deelachtig te worden en tot hun voordeel aan te wenden. Praktisch wordt dit verkregen, hetzij door bemiddeling van de zielen van afgestorvenen, die tusschen hemel en aarde zweven, of doordien een geest zich tijdelijk in een aardsch voorwerp vestigt. Daardoor ontstonden de schutsgeesten, die in den praktischen godsdienst van hoog belang zijn. Men tracht die geesten te winnen, en als zij niet vrijwillig komen, door bidden, offers enz.

Een heir van geesten bestaat er aldus in Melanesië. In rang zijn zij echter niet gelijk. Waar de geesten van menschen en van voorwerpen uit elkander gehouden werden, zooals in het grootste gedeelte van Melanesië, leidt de zielencultus licht tot goddelijke vereering van bepaalde persoonlijkheden. Zoo komt men er toe, den geest van vader of grootvader in gevaar aan te roepen, in het zeker besef, dat die hooren en helpen kan. De zielen van hoofden worden op onderscheidene eilanden na den dood vergoddelijkt en onder offers bij den naam aangeroepen. Daar de zielen der hoofden naar de sterren gaan en lagere zielen op aarde verblijven, worden de sterren eenvoudig als zielen van afgestorvenen aangeduid.

Daar het aantal geesten zeer groot is en alles bezield wordt gedacht, ligt het voor de hand, dat er duizenden natuurgodheden ontstonden, die niets anders dan gelocaliseerde geesten of zielen zijn. Ongeveer een twintigtal goden beheerschen de zee en onder hen bedienen eenigen zich van den haai als werktuig der wrake. Haaien, die met visschen en varkens gevoed worden, gewennen er aan, op bepaalde tijden de kust te naderen; de inboorlingen meenen, dat dit op verzoek der priesters geschiedt.

Wij mogen niet lang ronddolen in het labyrinth van geesten, die in Melanesië en Polynesië heerschen, hier in dezen, ginds in anderen vorm, en van welke niet altijd veel bekend is. Alleen wijzen wij nog op den steendienst, die ver verbreid is. In Melanesië vindt men bijna geen heilige plaats zonder een heiligen steen.

De gescheurde en verbrokkelde kusten der eilanden gaven tot allerlei overleveringen aanleiding, tot sagen, zooals wij die ook in Europa kennen. Men vindt er rotsmeren, die als slagvelden van strijdende goden beschouwd worden, welke onder het scheppen van eilanden verrast werden en zoo het rotsmateriaal moesten laten liggen. Men vindt er regensteenen, die bij veel regen in het vuur gelegd, bij droogte bevochtigd worden. Afgoden uit steen vindt men veel in Micronesië. Ook aan de zee wordt goddelijke eer bewezen en alles, wat hiermede samenhangt, bovenal de scheepsbouw en scheepsvaart, wordt hoog gehouden. De boomen, voor den scheepsbouw bestemd, worden op enkele eilanden door priesters gewijd.

In hoofdtrekken komt de Melanesische geesten- en godenwereld met de Polynesische overeen; de grondslag der Melanesische mythologie wordt gevormd door Polynesische bouwstoffen. De namen wisselen echter af van eiland tot eiland, wat evenwel niet uitsluit, dat dezelfde begrippen overal terugkomen.

De dienst der goden is niet uitsluitend een zaak der priesters, maar toch nemen dezen een voornamen rang daarbij in, daar zij met de hoogste goden verkeeren en hun heiligdommen en offers verzorgen. Niets geldt voor heiliger dan de met de goden in verband staande dingen: tempels, afgodsbeelden, offers enz. Ieder vereert in de eerste plaats den huisgod; tot den familiegod bidt de huisvader vóór het avondeten. De priester richt zich tot den gemeentegod, en de nationale godheden worden door priesters bediend, die hoofden zijn of er nauw mede zijn verbonden.

Staan wij ten slotte nog iets nader stil bij den oorspronkelijken godsdienst der bewoners van de Fidji-eilanden, volgens Wood.

De godsdienst of liever het bijgeloof der Fidji's gelijkt veel op dat van andere polytheïsten. Het volk erkent een aantal goden van meerdere of mindere macht, waarvan zij zich de meesten onder een natuurlijke gedaante, bijv. van een havik, een boom of iets dergelijks, voorstellen. Elke Fidji verbeeldt zich te staan onder de bescherming eener bijzondere godheid; daarom eet hij nooit het dier, dat het zinnebeeld van dezen god is.

Een vermakelijk voorbeeld van den eerbied, aan de zinnebeelden der goden bewezen, had plaats te Tilioa. Een zeer machtige god, op deze plaats vereerd wordende, bewoont een land-krab, maar daar dit schaaldier hier slechts zelden gezien wordt, heeft men zelden gelegenheid om het te kunnen vereeren. Zoodra iemand een landkrab zag, ging hij naar den priester en onmiddellijk was de geheele plaats in rep en roer. Het volk kwam bijeen, om hun godheid te vereeren; er werden een aantal kokosnoten bijeengezocht, aan elkander geregen en den krab-god aangeboden, om hem gunstig te stemmen en over te halen, hun mooi weêr en een goeden oogst te schenken.

KAMMEN VAN PRIESTERS.

Wat de bijzondere leerstukken van den godsdienst der Fidji's betreft, hieromtrent is het bijna niet mogelijk, iets te weten te komen. Vooreerst weet het volk niets en de priesters, die slechts weinig weten, deelen deze weinige kennis niet gaarne mede. Zelfs hen, die tot het Christendom bekeerd zijn, kan men er zelden toe brengen, over dit onderwerp met eenige waarheidsliefde te spreken.

Men kent de priesters aan hun ambtelijke onderscheidingsteekenen, bestaande in een ovalen voorhoofds-sieraad van vuurroode vederen en een kam met lange tanden, vervaardigd van stukken hout, die op vernuftige wijze aaneengebonden zijn. De kammen zijn uitstekende staaltjes van de kunstvaardigheid der makers. Zij zijn geen van alle gelijk; het fijne draad, hetwelk de afzonderlijke stukken hout verbindt, is in een verwonderlijke verscheidenheid van figuren gevlochten. De draden zijn bijna zoo dun als een haar en het patroon wordt nog fraaier gemaakt door afwisselend zwarte en glinsterende gele draden te bezigen.

De priesters hebben met hun goden gemeenschap door zich in een soort van extase te brengen, die technisch „schudden" genoemd wordt, waarbij het geheele lichaam stuiptrekkingen krijgt; de woorden, die in zulk een aanval over hun schuimende lippen komen, worden voor het antwoord der godheid gehouden. Williams geeft ons in zijn uitstekend werk een zeer goed denkbeeld van de wijze, waarop een godheid wordt geraadpleegd.

„Men neemt niets waar, wat op een geregelde aanbidding of gewone eerbewijzingen gelijkt, en de eenige beweegreden voor hun godsdienstige gebruiken is vrees; op deze wordt in de ruimste mate gewerkt door de priesters, door welke het volk alleen zijn goden kan naderen, indien het dezen zijn maatschappelijke of individueele belangen

wil opdragen. Zijn er gewichtige zaken in het spel, dan bestaat de „soro" of offerande in de groote hoeveelheden voedsel en eenige walvischtanden. Bij zaken van minder beteekenis is één tand, een knods, een mat of een speer voldoende. Jonge noten, met „Tumeric"-poeder bedekt, waren het geringste offer, hetwelk ik gezien heb. Toen Tuikilakila eens de hulp der goden van Somo-somo inriep, om hem in den oorlog bij te staan, bouwde hij voor den god van den oorlog een grooten, nieuwen tempel; hij gaf hem tevens een groote hoeveelheid gekookte spijs en bovendien zestig schildpadden en eenige walvischtanden.

„Een gedeelte der offerande — de „sigana" — wordt voor de godheid ter zijde gezet en het overige gebruikt voor een feestmaal, waaraan allen mogen deelnemen. Het voor den god bestemde gedeelte wordt opgegeten door zijn priester en oude lieden; voor jongelingen en vrouwen is het taboe.

„Vreemdelingen, die een god willen raadplegen, hakken voor den tempel een hoeveelheid brandhout. Somtijds wordt er alleen een schotel met yam's of één walvischtand geofferd. Het is niet volstrekt noodzakelijk, dat de verrichting plaats vindt in een tempel. Ik heb meermalen priesters ingevingen zien krijgen in een particulier huis of in de open lucht; in sommige gedeelten van Fidji is het laatste zelfs gewoonlijk het geval.

„Hij, die het orakel wil gaan raadplegen, begint met zich aan te kleeden en zich te oliën; daarna gaat hij, van eenige anderen vergezeld, naar den priester, wien men, naar ik veronderstel, vooraf van het voorgenomen bezoek kennis heeft gegeven; deze ligt in den tempel bij den heiligen hoek, zijn antwoord overpeinzende. Zoodra het gezelschap is aangekomen, staat hij op en gaat zóó zitten, dat zijn rug in de nabijheid is van het witte laken, door middel waarvan de god hem bezoekt, terwijl de overigen de tegenovergestelde zijde van den „Buré" innemen. De voornaamste persoon geeft dan den priester een walvischtand, vermeldt het doel van zijn bezoek en geeft de hoop te kennen, dat de goden hem goedgunstig mogen zijn. Somtijds plaatst men vóór den priester een schaal met reukolie, waarmede hij zich eerst zalft; hierop neemt hij dan den tand aan en beschouwt dien aandachtig en met den grootsten ernst.

„Nu volgt een onafgebroken stilte. De priester geraakt in gedachten verdiept en allen staren hem voortdurend en strak aan. Binnen eenige minuten begint hij te beven en ziet men lichte vertrekkingen van zijn gelaat en lichte stuiptrekkingen zijner ledematen. Deze nemen weldra meer en meer toe en breiden zich uit over het geheele lichaam, hetwelk allerhevigst heen en weer wordt geschud; de man beeft en rilt, alsof hij een hevigen aanval van koorts had. Op sommige eilanden gaat dit vergezeld van een gemurmel en snikken; de aderen zetten zich sterk uit en de bloedsomloop wordt versneld.

„De priester is nu bezeten van zijn god; al wat hij zegt en doet komt niet uit hemzelf, maar uit de godheid, die in hem is getrokken. Schrille kreten van „Koi au! Koi au!" („Ik ben het! Ik ben het!") vervullen de lucht en hierdoor wordt de godheid verondersteld, haar nadering te kennen te geven. Terwijl de priester het antwoord geeft, puilen zijn oogen uit en rollen zij door het hoofd, alsof hij waanzinnig was; zijn stem heeft een onnatuurlijk geluid, zijn gelaat is bleek, zijn lippen zijn blauw, zijn ademhaling is belemmerd en zijn geheele voorkomen is als dat van een razenden krankzinnige. Het zweet gudst hem van het lichaam en de tranen stroomen uit zijn wijd opengesperde oogen, waarna de verschijnselen langzamerhand beginnen te verminderen. De priester kijkt met wezenloozen blik rond en zoodra de god zegt: „Ik vertrek!" geeft hij van dit vertrek kennis door eensklaps op de mat neder te vallen, of plotseling met een knods een slag op den grond te geven; de afwezigen worden dan door het blazen op een schelp-trompet of het afschieten van een geweer verwittigd, dat de godheid naar de wereld der geesten is teruggekeerd."

In vele gevallen is het duidelijk, dat de priesters opzettelijk bedriegerij plegen, maar het is ook zeker dat zij in vele andere geheel onder den invloed zijn eener zinsverbijstering, zoodat zij zich naderhand volstrekt de woorden niet meer herinneren, die zij in hun ijlhoofdigen toestand hebben gesproken. „Mijn eigen geest," zeide een hunner, „verlaat mij, en als hij goed en wel is weggegaan, spreekt mijn god uit mij."

De priesters brengen verschillende wijzen in praktijk, om voorspellingen te doen.

Zij hebben bijv. waarzeggerij uit het blad, het riet, de noot en het water. Het

blad wordt beproefd door het tusschen de snijtanden te nemen en er op te bijten. Indien het geheel doorgebeten wordt, is dit een goed voorteeken; blijft het echter ook slechts met een vezeltje aan elkander hangen, dan is de voorspelling ongunstig. Een priester had een zeer vreemde manier, om door middel van het blad waar te zeggen. Hij had twee toover-bladeren, die hij op de zijden legde van dengene, die hem kwam raadplegen, waar hij ze liet liggen. Indien het blad, hetwelk op de rechterzijde lag, de huid verwondde, was het voorteeken goed; beraamde men echter tegen hem vijandige of verraderlijke plannen, dan werd hij door het blad op de linkerzijde gestoken en zoo voor het gevaar gewaarschuwd. Een andere wijze van waarzeggen door middel van het blad is, er op te bijten en dan naar den verschillenden smaak te oordeelen, of het voorteeken gunstig is of niet.

De proef door het riet geschiedt op de volgende wijze: er worden een aantal korte rietjes gesneden, die op een rij op den grond worden gelegd en elk een naam krijgen. De priester zet er dan zijn voet op en krijgt het antwoord door het beven van den voet.

De waterproef geschiedt door den gestrekten arm eenigszins omhoog te houden en eenige droppels water op den pols te laten vallen. Loopt het water nu tot aan den schouder, dan is het antwoord gunstig; valt het er echter reeds bij den elleboog af, dan is het tegendeel het geval.

De volgende proef neemt men met een kokosnoot. Men legt haar op een kleine oppervlakte en laat haar draaien. Zoodra zij stil ligt, wordt het antwoord gegeven door de richting, waar de punt heen wijst.

Naar de begrippen der Fidji's is de toegang tot „Buruto" of den hemel zeer moeilijk, behalve voor groote opperhoofden. De eenige manier, waarop iemand van minderen rang kan hopen er in te komen, is, den god voor te liegen; hij moet zich met zooveel schijn van waarheid, als eenigszins mogelijk is, voor een opperhoofd uitgeven, opdat de god hem zal gelooven en laten voorbijgaan. Zijn oorlogsknods en een walvischtand op den schouder nemende, gaat de geest van den Fidji naar het einde der wereld, waar een heilige pijnboom groeit, naar welken hij den tand werpt. Mist hij den boom, dan kan hij niet verder gaan, maar indien hij hem geraakt heeft, reist hij verder naar een plaats, waar hij de vrouwen afwacht, die bij zijn dood zijn omgebracht.

Van dezen vergezeld, trekt hij verder, totdat hij ontmoet en bestreden wordt door een god, Ravuyalo genaamd, dien hij met zijn knods bevecht. Wordt hij verslagen, dan wordt hij door den god opgegeten en is alles met hem gedaan. Overwint hij echter, dan gaat hij voort, totdat hij een kano vindt; in deze stapt hij en wordt overgebracht naar de verheven plaats, waar de opperste god, Ndengei, zijn verblijf houdt. Over den afgrond ligt de groote stuur-riem van des gods kano. Hier worden hem zijn naam en rang afgevraagd, waarop hij antwoordt met een uitvoerig verhaal van zijn grootheid en macht, van de landen, waarover hij bevel heeft gevoerd, de groote daden, die hij in den oorlog verricht en de verwoestingen, die hij veroorzaakt heeft. Hierop wordt hem gezegd, op het breede gedeelte van de roeispaan plaats te nemen. Is zijn verhaal geloofd, dan wordt hij naar „Buruto" overgebracht; slaat Ndengei er evenwel geen geloof aan, dan wordt de riem eenvoudig omgekeerd en hij in het water van den afgrond geslingerd, waaruit hij nimmer weder te voorschijn komt.

Wij hebben gezegd, dat de geest moet wachten op de begeleiding zijner vrouwen. Dit is om te bewijzen, dat hij een getrouwd man is, daar ongehuwden niet kunnen hopen, in „Buruto" te worden opgenomen. Indien een man zonder vrouw de reis aanvaardt, wordt hij tegengehouden door een godin, de Groote Vrouw genaamd; zij is bijzonder vijandig op vrijgezellen en zoodra zij er een ziet, vliegt zij er op aan en tracht hem te verscheuren. Enkele malen mist zij hem door haar drift, maar zelfs in dat geval heeft hij nog te doen met een anderen god, die zich op het pad van den geest verbergt; zoodra de ziel van den vrijgezel voorbijgaat, springt hij op het ongelukkige wezen toe en verbrijzelt hem tegen een steen.

Er zijn in Fidji een aantal Buré's of tempels der goden; men vindt er minstens één in ieder dorp en sommige dorpen hebben verscheidene dezer gebouwen. Zij zijn gebouwd van dezelfde materialen als de huizen, maar met veel meer zorg. In plaats

van eenvoudig op den grond, staan zij op den top van een aardhoop, die nu eens tamelijk laag, dan weder 7 à 8 meter hoog is.

De inboorlingen achten voor de versiering van een Buré geen moeite te groot; het is dan ook in deze gebouwen, dat men hun verwonderlijke vaardigheid in het vlechten van platting het best kan waarnemen. Elke balk, paal of pilaar is geheel overdekt met platting, gevlochten in de fraaiste patronen, waarbij zwart en rood de meest geliefkoosde kleuren zijn; zelfs het riet, hetwelk de vensters omgeeft, is ver-

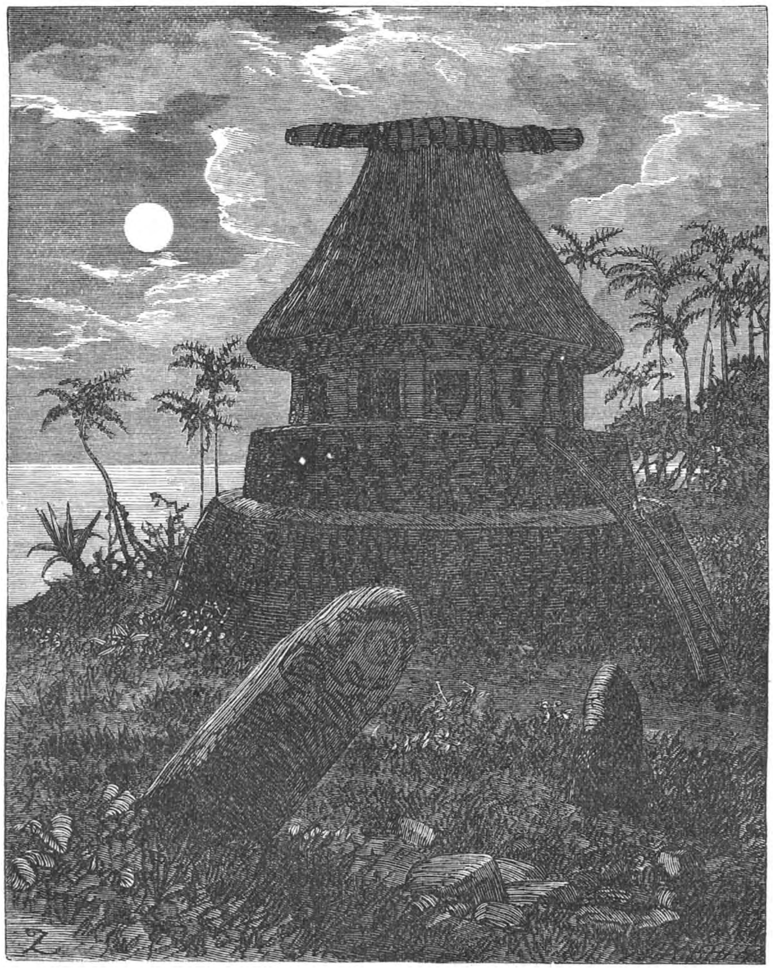

EEN „BURÉ" OF TEMPEL.

borgen onder de gevlochten platting, waarmede het bedekt is. De inboorlingen zijn met hun werk zoo kwistig, dat zij niet tevreden zijn, het houtwerk en riet met platting te overdekken, maar bovendien van dezelfde stof lange gevlochten koorden maken, die in festoenen van het dak naar beneden hangen.

Bij de beste huizen is de nokbalk aan de einden versierd met „kauri's"; die van den Buré zijn voorzien van snoeren kauri's, die somtijds tot aan den grond reiken. Voor het dekken van den tempel acht men gewone latten te gemeen; in plaats van het eenvoudige hout bezigt men dus hiervoor de fraai gesneden speren der krijgs-

lieden. Als de Buré op een hoogen aardhoop gebouwd is, komt men er in door middel van een dikke plank, waarin treden zijn gehakt.

Ofschoon men de Buré's beschouwt als tempels en zij aan de goden gewijd zijn, worden zij toch meestal gebruikt tot wereldsche doeleinden. Vreemde bezoekers worden er meestal in gehuisvest en in vele gevallen bezigen de voornaamste lieden van het dorp den tempel als hun slaapplaats. Raadsvergaderingen worden er in gehouden en feesten gegeven, waartoe de offeranden aan de goden het meeste bijdragen. Somtijds zendt een opperhoofd, dat de een of andere godheid gunstig voor zich wil stemmen, een groote hoeveelheid spijzen naar haar tempel, welk voedsel dan op een algemeen feestmaal wordt opgegeten.

Men laat niets van het voedsel verloren gaan, daar de Fidjianen een gemakkelijk geloof hebben, waarbij vroomheid zich aan het toegeven van eigen lusten paart. Elke god wordt verondersteld een groot eter te zijn, maar alleen de ziel der spijzen te verteren, zoodat, als er voedsel gekookt en geofferd wordt, de goden de ziel eten en het volk het lichaam. De opperste god, Ndengei, was gewoonlijk in zijn eischen om voedsel zoowel gulzig als keurig. Hij at somtijds op een enkel feest 200 varkens en 100 schildpadden en drong voortdurend aan op menschenoffers. Om zich deze te verschaffen, kende men geen aanzien des persoons en het volk was zoo verblind, dat er opperhoofden geweest zijn, die, om Ndengei van menschenvleesch te kunnen voorzien, hun eigen vrouwen ombrachten.

Geregelde godsdienstoefeningen hebben in de Buré's niet plaats; men laat ze inderdaad dikwijls vervallen, totdat iemand den god wil raadplegen. Het gebouw wordt dan voor deze gelegenheid hersteld en schoongemaakt. Zooals niet anders te verwachten is, hebben er gedurende het bouwen van den Buré verscheidene menschenoffers plaats.

Bij het beschouwen van de afbeelding op pag. 258 zal men op den voorgrond twee voorwerpen van zonderlingen vorm bespeuren. Dit zijn twee heilige steenen, zooals in verschillende deelen van Fidji verscheidene worden aangetroffen. Zij worden beschouwd als de woonplaats van sommige goden en men houdt ze voor mannelijk of vrouwelijk, naar het geslacht der godheid, wier verblijf zij zijn. Is deze van het vrouwelijk geslacht, dan kan men dit zien aan een vrouwenschort of „liku", die om den steen is gebonden. Zulk een god is zeer nuttig, omdat hij de muskieten haat en ze van zijn woonplaats verwijderd houdt. Ook voor deze heilige steenen wordt voedsel bereid; de god gebruikt den geest en de priesters den uitwendigen vorm.

* * *

Over de statenvorming in Melanesië heeft Karl Melching in 1897 te Leipzig een dissertatie geschreven.

Deze schrijver toont aan, dat de Melanesiërs allen in een meer of minder ontwikkeld gemeenschapswezen verkeeren, een gevolg van den ouden landbouw, den handel en de scheepvaart. Hij onderscheidt bij de Melanesiërs vijf verschillende trappen van beschaving. Op den laagsten trap zouden vele stammen van Duitsch en Nederlandsch Nieuw-Guinea staan, waarbij de rangverschillen zeer gering zijn en de familiehoofden alleen door toevallige omstandigheden een zeer gering aanzien genieten.

De bewoners van Britsch Nieuw-Guinea plaatst de schrijver op den tweeden trap; zij hebben reeds een zekere klasse van hoofden, welke hun gezag op physieke kracht, verstand of ouderdom grondvesten.

Bij de Papoea's van den Bismarck-Archipel, die men tot den derden trap kan rekenen, vindt men het eerste begin van hoofden, wier rechten op bezittingen gegrondvest en in bepaalde familiën erfelijk zijn. De vierde cultuurtrap, waarop de meeste stammen der Salomons-eilanden en der Nieuwe Hebriden staan, wijst door het opnemen van het element der slaven reeds een hoogere organisatie aan. De hoofden bezitten een grooter macht en de bevolking wordt volgens den rijkdom in sociale clubs ingedeeld, met streng van elkander afgescheiden klassen. De Nieuw-Caledoniërs en Fidjianen eindelijk staan op den hoogsten trap. Hier vindt men reeds een ontwikkelde staatsorganisatie, welke des te meer verwondering verdient, daar die zich ontwikkelde bij volken, welke nog in het steentijdperk leefden.

Deze langzaam stijgende cultuur-ontwikkeling verbreidde zich in het algemeen van het westen naar het oosten en nam in beteekenis toe, naarmate de Polynesische invloeden in Melanesië vermeerderden.

Staten van grooteren omvang en langeren duur zijn tot nog toe in Melanesië niet ontstaan en konden er niet ontstaan zijn. Volgens Waitz ligt het in den aard en de natuur der Melanesiërs, om zich geestelijk en lichamelijk te isoleeren, evenals het land, dat zij bewonen. Daardoor splitsten zij zich telkens in nieuwe stammen. Daarbij kwam, dat de Melanesiërs door kindermoord, abortus enz. een groote vermeerdering der bevolking tegengingen; ook hierdoor werd een groote volksdichtheid en de vereeniging tot groote staatseenheden belemmerd.

In streken, waar de Papoea's met Europeanen samenleven, waar zij kolonisten zijn geworden en bovengenoemde verkeerdheden aflegden, vindt men echter nog geen vermeerdering, maar wel vermindering van het aantal Melanesiërs. Men schatte het aantal der Fidjianen in 1859 op 200,000, in 1871 waren er nog 146,000, in 1881 114,700, in 1891 105,800 en tegenwoordig is dit aantal nog geringer.

De Melanesiërs gaan langzaam hun einde tegemoet en de Blanken treden in hun plaats.

HOOFDSTUK XXII.

NIEUW-GUINEA EN ZIJN BEWONERS.

Het grootste eiland der groepen, welke wij als Melanesië aanduiden, is Nieuw-Guinea. Nieuw-Guinea werd het eerst in 1526 door den Portugees Jorge de Meneses ontdekt, doch eerst later gaf de Spanjaard Ortiz de Rete er den naam *Nieuw-Guinea* aan, naar de overeenkomst, die hij tusschen deze kust en die van Guinea in Afrika meende te ontdekken. Wel deden Torres (1606), Schouten (1616), Dampier (1699), Cook (1770) tochten langs de kust, doch de kennis van het land werd hierdoor nog weinig uitgebreid.

Eerst in deze eeuw leerde men meer van Nieuw-Guinea kennen. Owen Stanley (1849) en Moresby (1872) reisden om de kust, doch Wallace (1858), Meyer (1873), Rosenberg (1858 en 1860), Cerruti (1870), Beccari en d'Albertis (1872, de laatste ook in 1875 en 76), Maclay (1870, 76, 79) trachtten in het land door te dringen. Toen in 1884 Duitschland het noordoostelijk deel en Engeland het zuidoostelijk gedeelte in bezit hadden genomen, werd ook door Nederland, dat sedert lang aanspraak maakte op het westen, meer aandacht aan het bijna vergeten Nieuw-Guinea gewijd en drongen Duitsche en Engelsche onderzoekers verder in het land door. Toch bleef de kennis nog beperkt tot de kuststreken en is het grootste gedeelte van Nieuw-Guinea nog terra incognita.

Het westelijk gedeelte van Nieuw-Guinea is in 1828 officieel door Nederland in bezit genomen en in 1848 werd als oostelijke grens vastgesteld de lijn van de zuidkust dwars over het eiland op 141° O.L. tot Hoek-Bonpland op 140° 47′ aan de noordkust. De inbezitneming bestond echter in niets anders dan in het plaatsen van eenige merkpalen met het Nederlandsche wapen en het van tijd tot tijd vertoonen van een Gouvernementsstoomer, doch zonder eenig ambtenaar. Eerst in 1891 werd door de regeering meer aandacht aan Nieuw-Guinea gewijd, door dit ook op te nemen in het stoombootnet van de toen in werking getreden, gesubsidieerde Indische Paketvaart. Verder is voor kort (1898) het besluit genomen, om het Gouvernement door speciale ambtenaren op Nieuw-Guinea te doen vertegenwoordigen.

Op Nederlandsch Nieuw-Guinea heeft sedert 1855 de zending haar arbeid aangevangen, die in 1858 door de toen opgerichte Utrechtsche zendingsvereeniging geleid werd. De werkzaamheid der zendelingen, het agentschap der Handelsvereeniging en de thans gevestigde regeeringspersonen, dit alles geeft aanleiding, dat men weldra iets nader met de bewoners, althans aan de kust, zal bekend worden. Het binnendringen van pioniers met praktischen blik naar het binnenland blijft echter nog altijd gewenscht.

Al weten wij dus nog weinig van een groot gedeelte der bewoners van Nieuw-Guinea, toch is dit bekend, dat het eiland door een groot aantal stammen bewoond wordt, die, zooals wij reeds zeiden, veel verschil vertoonen. De plaatsruimte gedoogt niet, hier in bijzonderheden stil te staan. Wij moeten een keuze doen en zullen hoofdzakelijk het belangrijke werk volgen, door F. S. A. de Clercq met medewerking van J. D. E. Schmeltz over de bewoners der west- en noordkust uitgegeven. Wat wij dus in de eerste plaats van de Papoea's mededeelen, heeft op de bewoners van die gedeelten betrekking.

* * *

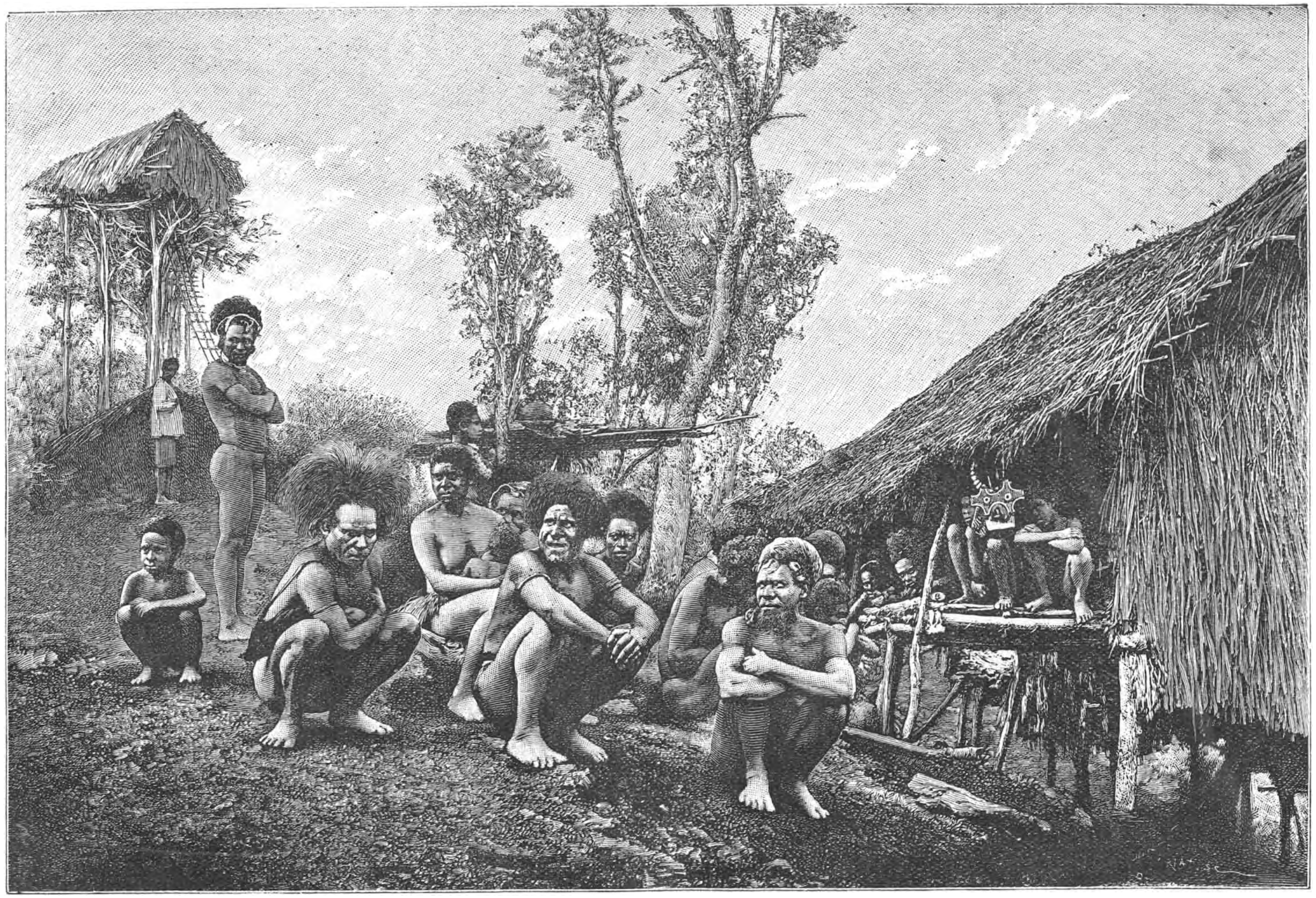

GROEP INBOORLINGEN VAN NIEUW-GUINEA.

De oorspronkelijke kleeding van den Papoea was geen kleeding; hij liep naakt rond, gelijk nog geschiedt in enkele streken. Een schaambedekking was het eerste kleedingstuk en voldoet geheel aan de behoefte. In westelijk Nieuw-Guinea heeft men echter door den overgang tot den Islam eenige kleeding; ook door reizen van ambtenaren weten de Inlandsche hoofden, dat zij zich moeten kleeden, als zij aan boord van een schip komen. Zij bedienen zich daarbij van lange, bontgekleurde kabaaien en een rooden hoofddoek; de meesten vinden het echter niet noodzakelijk, een broek aan te trekken. De vrouwen maken zeer weinig gebruik van sarongs en dan nog alleen in het bijzijn van vreemdelingen.

De hoofden, die in het bezit zijn van een aanstelling van den Sultan, ontvangen bij een bezoek aan Tidore, in ruil voor de medegebrachte geschenken, enkele onderscheidingsteekenen van geringe waarde.

De zucht, om zich op te tooien, is sterk ontwikkeld en de handel voert, om daaraan te voldoen, groote hoeveelheden koralen in, waaronder de groote gele, witte en blauwe het meest gewild zijn. Zij worden aan snoeren gedragen, doch dienen ook tot versiering van enkele voorwerpen.

Het haar wordt op Nieuw-Guinea gedragen en versierd geheel afwijkend van den haartooi der westelijke stammen van den Archipel; sommigen meenen, dat de naam Papoea daaraan ontleend zou zijn en kroesharige beteekent. Echter bestaat er verschil in den haartooi in onderscheidene streken. De Papoea Mè (achter Waigama) en die van Biga (Z. O. Misol) knippen het haar zóó, dat het op een waren ragebol gelijkt; hoewel gekroesd, is het toch stijf en spreidt het zich uit rondom het hoofd. In feestdos worden bladeren van varens enz. in het haar gestoken, ook rechts en links boven de ooren en in den neus. Doch te Sailolof wordt het haar op de kruin tot een dikke laag platgedrukt gedragen, maar aan den rand krulachtig uitloopend. De Papoea's van Bira (noordkust Maccluregolf) dragen het haar in tressen; zij nemen daartoe bosjes haar, die zij een voor een tot een tres van 6—8 cM. lengte ineendraaien, gewoonlijk in twee lagen, met een lokje op de kruin. Aan de zuidkust van die golf is het òf als een ragebol opgemaakt, òf op het achterhoofd samengebonden.

In Tarfia (noordkust Nieuw-Guinea) laten de mannen het haar in tressen afhangen, waarvan het ondereinde op den rug valt en met gevlekte codiaeum-bladeren is versierd. Elders wordt het haar roodgeverfd met kleiaarde, die ook dient, om er figuren, kammen en pijlen in aan te brengen.

De kammen worden gebezigd, om aan den haartooi den gewenschten vorm te geven en ook om zich te krabben. Is de kam versierd met veeren, dan is dit een teeken, dat de drager van die kam reeds een kop heeft gesneld. Kammen, waarop figuurtjes zijn ingesneden of die met roode lapjes en kralen zijn versierd, worden het meest gedragen door jongelingen, die verloofd zijn of op het punt staan, in den echt te treden. Te Waropên is het verwisselen van kammen tusschen jongelingen en meisjes zelfs een teeken van wederzijdsche genegenheid, het begin van een inniger betrekking.

In de Humboldtsbaai worden ter versiering wel de gedroogde huiden van geheele paradijsvogels in het haar gestoken.

De doorboring van het neuskraakbeen, om daar versieringen in aan te brengen, heeft bij verscheidene stammen plaats, doch bij enkele niet. De ooren worden steeds doorboord, om er oorringen en hangers in te dragen, hier met kleine gaatjes, daar met groote openingen.

Als halssieraden worden meest aaneengeregen kralen gedragen, waarvan naar voren een witte schelp afhangt, somwijlen met bloemen er tusschen gestoken. Voor de vrouwen zijn die snoeren langer en duidt het aantal op een zekere gegoedheid. In Tarfia, waar kralen nog niet zijn doorgedrongen, draagt men snoeren van zaadjes; op verschillende plaatsen van Indië dienen die tot kinderspeelgoed, hier tot kleeding.

Verder draagt men veelal versiering om borst, opperarm en pols, meestal bestaande in banden. De polsbanden van rotan, die zeer nauw sluiten, kunnen niet afgenomen worden. De mannen vlechten die om den pols bij het overlijden van vader, vrouw en kind en dragen ze, tot ze geheel versleten zijn en afvallen. Schelpenringen worden aan den opperarm vlak boven den elleboog gedragen, door sommige stammen van 2—7 toe, maar altijd een oneven getal.

Sommige stammen tatoueeren zich niet, andere wel, doch in geringe mate met

flauwe figuren. Het geschiedt met vischgraten, waarmede gaatjes in de huid worden geprikkeld tot bloedens toe, om die met roet te bedekken, wat een onuitwischbare, blauwachtige plek achterlaat. Het tatoueeren is altijd het werk van vrouwen, die ook op mannen dezen arbeid verrichten.

Behalve de veelsoortige vingerringen, door handelaren ingevoerd, dragen de Papoea's ook door henzelf vervaardigde ringen. Meest zijn die van schildpad, maar ook wel van rugwervels van haaien gesneden. Roodgekleurde nagels zijn op Nieuw-Guinea een veelgeliefde handversiering; zoowel Mahomedanen als Papoea's verven zich daartoe de nagels met de afscheiding van een schelpdier.

De meeste stammen in het besproken gebied dragen uiterlijke teekenen van rouw, enkele zelfs een rouwgewaad. Eigenaardig is het, dat vele Papoea's den baard alleen afscheren, als een nabestaand familielid is overleden, om dien daarna weder te laten aangroeien. Tegenwoordig geschiedt dit veelal met scheermessen, van buiten ingevoerd, vroeger met een scherp hakmes. Dat iemand zichzelf scheert, komt nooit voor. Op enkele plaatsen wordt, ten teeken van zwaren rouw, het lichaam met houtskool ingesmeerd, wat een maand moet blijven zitten; in dien tijd mag geen enkel versiersel gedragen worden. Versiering van de enkels ziet men niet veel.

* * *

Het samenwonen van inboorlingen is in Nieuw-Guinea nog niet tot volle ontwikkeling gekomen en wel het minst bij de zoogenaamde bergbewoners. Zij achten zich nog altijd het veiligst in de moeielijk te genaken plekken van het ongerepte woud en houden daar met vrouw en kinderen verblijf in van boomtakken en bladeren vervaardigde hutten. Bij feestelijke gelegenheden en huwelijk worden die vergroot, om meer personen te kunnen huisvesten.

Aan de kusten echter waren de Papoea's genoodzaakt uit zelfbehoud zich bij elkander te voegen. Zoo ontstonden er groote, breede woningen, die voor 40—60 personen, met weinig behoeften, voldoende ruimte boden. Waar verscheidene van deze huizen bijeenstaan, wordt zulk een plaats, in navolging van hetgeen men elders in den Archipel aantreft, een kampong genoemd.

In het gebied der vier Radja's zijn de woningen òf op palen en dan gewoonlijk boven de zee uitstekend, òf op den beganen grond gebouwd. De eerste worden door een ladder of een vonder van losse planken beklommen; zij zijn gedekt met palmbladeren en hebben veelal een breed voor- en achterdak, dat op vier stevige houten stijlen rust en waarvan de zijwanden slechts gedeeltelijk van boven met losse bladeren worden dichtgemaakt. De omwanding bestaat uit nipah- en sago-palmbladeren en voor en achter de woning is eèn gedeelte uitgebouwd, bij wijze van galerij, die met een deur toegang geeft tot het middenvertrek. Hierin zijn door middel van doek of bladeren drie of vier kamertjes, meestal slaapplaatsen, afgeschoten. In de zijwanden zijn soms openingen tot vensters aangebracht, doch lang niet overal. De deuropeningen zijn in den regel zoo laag, dat men er slechts gebukt kan binnentreden.

Zolders zijn niet aanwezig, wel bamboezen borden langs den binnenwand, om brandhout, doozen enz. op te bergen. Bij de Mohammedanen is de rustplaats gemeenlijk onder de achterste uitbouwing, bij de heidensche Papoea's onder de voorste.

De woningen, op den grond gebouwd, zijn weinig meer dan ruwe hutten, geheel uit bladeren bestaande en door niet verder bewerkte boomtakken bijeengehouden. Een ophooging van zand, waarover een matje gespreid is, dient tot slaapplaats.

Aan de Geelvinkbaai hebben de woningen een langwerpige gedaante. Zij staan naast elkander met het eind naar de zee. Ter aanhechting der bedekking van aaneengeregen bladeren worden hier geen latten gebezigd, maar gespleten bamboe, zoodanig omgebogen en bevestigd, dat het geheele bovenvlak den vorm krijgt van den rug van een schildpadschaal, met de punt zeewaarts gericht, naar voren en achteren over het uitgebouwde rasterwerk uitstekend. De omwanding bestaat gewoonlijk uit planken en de beklimming geschiedt door middel van een ingekorven boomstam, die door een niet groote deuropening toegang verleent tot het middenvertrek. Dit wordt weder door een soort van gang in tweeën gescheiden; daar vindt men de plaats, waar de prauwen, van hun vlerken ontdaan, worden opgeborgen. Ter weerszijden van deze gang vindt men, met stukken hout of sagobladeren er van afgeschoten, de

vertrekjes der afzonderlijke gezinnen. Elk dezer heeft voor eigen gebruik een afzonderlijk zit- of kookvertrek en nog een of twee kamertjes tot slaapvertrek, alle met borden tegen den wand ter bewaring van huisraad en een halven zolder, terwijl de zeer kleine gemeenschapsopeningen meestal door houten deuren worden gesloten.

Dit is het algemeene type, doch hiervan bestaan vele afwijkingen, vooral wat de grootte betreft.

Wat grootte betreft, munten de huizen aan de Humboldtsbaai uit, maar in netheid en regelmatigen opstand winnen het de huizen der bewoners van Takar, die ook in het zindelijk houden der kampongwegen en van hun erven met de omwonende Papoea's een in het oog loopend verschil vormen.

Het hoofdvoedsel der meeste Papoea-stammen vormt de sago; padi wordt slechts hier en daar verbouwd. Sago wordt als brij gegeten, tot sago-koekjes gebakken of in een blad van Barringtonia speciosa boven het vuur geroosterd en met eenig zeewater of van handelaren ingeruild zout bereid. Lepeltjes dienen nog algemeen, om het vruchtvleesch van kokosnoten uit te schrappen; in westelijk Nieuw-Guinea maakt men die van schelpen, meer oostelijk meest van casuarisbeenderen. Sagobrij wordt met stokjes opgeslurpt; waar de Islam niet doordrong, eten de Papoea's met beide handen.

Tabak wordt op verschillende plaatsen verbouwd; zij wordt niet gekauwd, maar ruw gesneden en gerookt. Gambir wordt door handelaren aangevoerd en is een zeer gewild artikel, zoodat enkele zendelingen die zelfs aan trouwe kerkgangers tot belooning uitdeelden.

De Papoea's nemen op reis altijd een mat mede; des nachts slapen zij daarop en als het regent, dekken zij er zich mede. Het vervaardigen van matten is meestal overal het werk van vrouwen. Dikwijls worden de matten met fraaie figuren versierd. Verder neemt de Papoea een hoofdblok mede op reis, om op te rusten. Hij ligt er niet met den nek op, maar met het linker of rechter oor, waarbij de haardos te hulp komt. In de streken, waar het Mohammedanisme is doorgedrongen, heeft men in plaats van het hoofdblok een kussen. Meestal zijn de hoofdblokken uit één stuk hout gekapt en gesneden, een enkele maal ook bestaan zij uit twee stukken.

* * *

De handel in Nieuw-Guinea is nagenoeg uitsluitend ruilhandel. Wel begint men in het westen ook geld te verlangen, doch hoofdzakelijk is dit slechts bij de strandbewoners het geval. Het zilver heeft men gaarne als rijksdaalders, omdat deze stukken zich goed leenen tot pletten, om er armbanden van te maken.

In de Maccluergolfstreken komen ondernemende lieden van Roembati en Sekar, soms enkele Cerammers en Makassaren, zelfs Arabieren van Soerabaja, die aan de strandbewoners kralen, borden, ijzerwerk, geweren en snuisterijen leveren, onder belofte, daarvoor muskaatnoten en masoischors in ruil te zullen krijgen en de overeengekomen hoeveelheid na drie maanden te ontvangen. Als die tijd verstreken is, komen de handelaren terug, om de producten te innen. Geheel op wederzijdsch vertrouwen is die handel gegrond, en zelden bedriegen zij zich daarin. De handelaren van Ternate doen hetzelfde aan de noordkust.

De nijverheid der Papoea's staat niet hoog, maar is toch in hoofdzaak voldoende, om te voorzien in de vervulling van eigen behoeften. Een van de voornaamste bedrijven der Papoea's is het bewerken der prauwen. Groote vaartuigen kunnen de Papoea's niet vervaardigen: zij maken enkel prauwen. De grootste dienen, om verre tochten te ondernemen, de kleinere voor de vischvangst. De eerste, waarop geen zeil kan worden gespannen, zijn dikwijls bemand met dertig en meer roeiers; zij worden aan den voor- en achtersteven versierd met snijwerk.

Met die prauwen kunnen de Papoea's zich snel over het water bewegen; dat zij het snelst zeilend stoomschip lang kunnen bijhouden, is echter overdreven. De kleinere prauwen hebben één vlerk, om beter de netten te kunnen uitwerpen. Geen enkele prauw heeft een roer, de achterzittende stuurt met zijn pagaai; op sommige plaatsen doen de vrouwen als stuursters dienst. De prauwen zijn veelal uit een boomstam gemaakt.

* * *

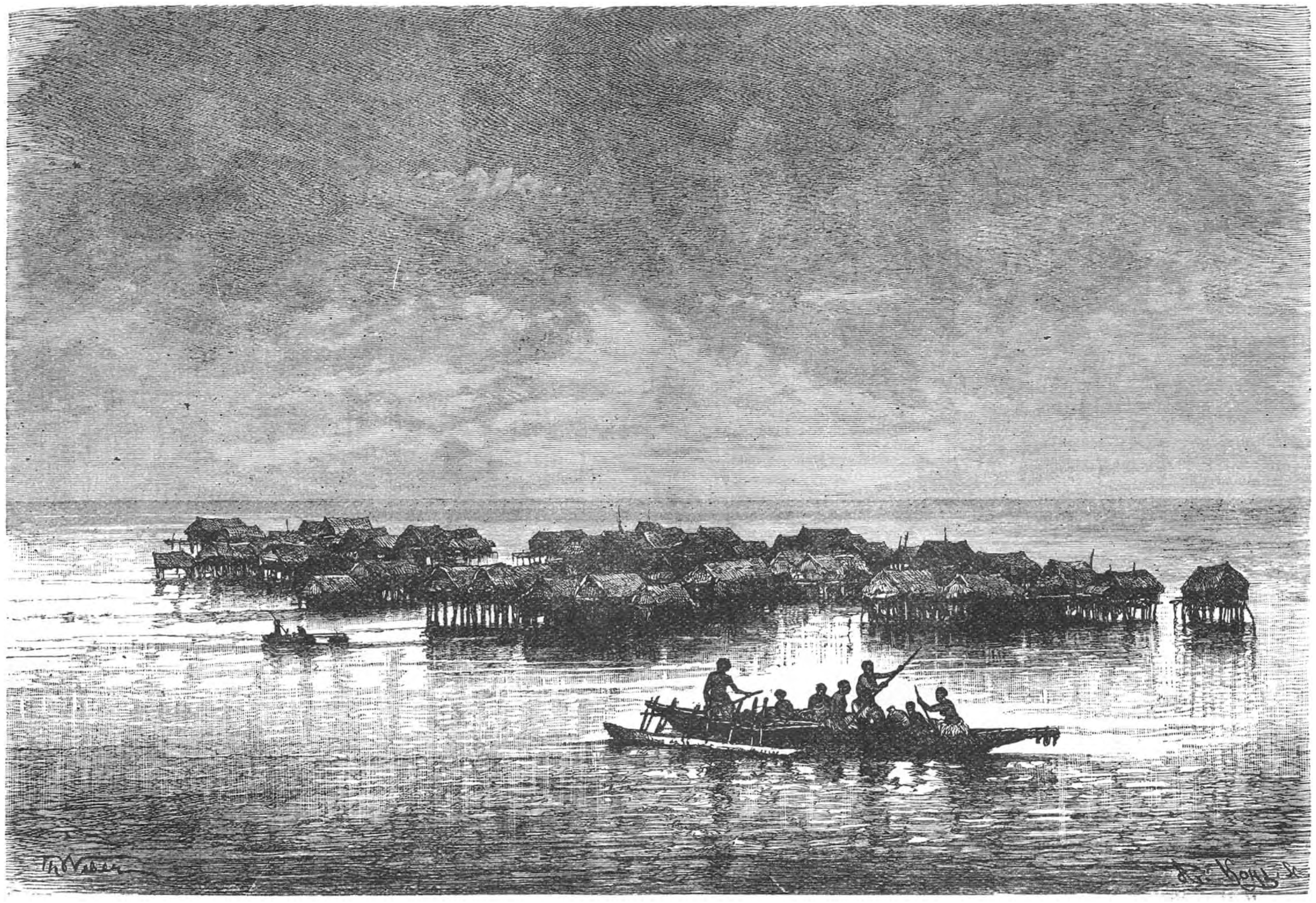

EEN LANDSCHAP VAN NIEUW-GUINEA. EEN MEERDORP DER MOTU'S.

De Papoea's zijn geen helden; als het op vechten aankomt, kiezen zij spoedig het hazenpad. Dat zij zelf altijd gewapend zijn, is een gevolg van de heerschende toestanden, die een onverwachten aanval van andere stammen steeds mogelijk maken, daar er geen bestuur gevonden wordt, om geschillen bij te leggen. Veeten komen dan ook veel voor; veelal zijn zij het gevolg van menschenroof. Een goed bemande prauw ontmoet een paar zorgelooze visschers of ziet op een verlaten plek eenige tijdelijk achtergelaten vrouwen en kinderen, en van de overmacht wordt gebruik gemaakt, om die weerlooze personen gevankelijk weg te voeren, soms te dooden. De noodige middelen worden beraamd, om hierover wraak te nemen. Deze bestaan hoofdzakelijk in het uitrusten van een paar oorlogsprauwen, en op een gunstig tijdstip trekt men ten strijde. De vloot bestaat op zijn minst uit drie prauwen, elk met 20—30 strijders, rijkelijk van wapenen voorzien. Zij vallen de betrokken kampong echter niet aan, maar verbergen zich in de nabijheid, en als enkele lieden zich daaruit verwijderen, worden die overvallen en gedood of medegevoerd.

Het dooden van het slachtoffer biedt gelegenheid tot het toonen van zoogenaamde dapperheid. Wie nog nooit een kop heeft afgeslagen, kan geen aanspraak maken op den naam van held. Als de door pijl of lans gewonde neervalt, wordt hem het hoofd afgehouwen en dit als zegeteeken medegevoerd. De overwinnaar wordt bij zijn terugkeer met lof binnengehaald; de gesnelde schedels worden voor de deur zijner woning opgehangen, dikwerf beschilderd, terwijl een rondedans daarom gemaakt wordt. Die schedels worden nooit afgenomen, maar wel door nieuwe aangevuld. Dergelijke moordtochten worden *hongi* genoemd.

De strandbewoners zijn geen anthropophagen; alleen in het binnenland komen die voor.

De Papoea's hebben ook hun talismans. Zij worden aan een touwtje om den hals gedragen, zoodat zij op borst of rug hangen; zij moeten de mannen zoowel moedig maken als beschermen tegen aanvallen. Ook moeten zij jongelieden, die ze op den rug dragen, als toovermiddel dienen, om een of ander meisje tot zich te trekken.

Aan enkele talismans zijn stukjes hout of worteltjes gehecht; bij tochten tegen een vijandelijken stam wordt hiervan iets afgeschraapt en het afschrapsel tegelijk met sirih gekauwd. Ook steekt men van die tooverhoutjes wel het einde in brand en eet iets van het verkoolde gedeelte op, soms tot afwering van regen bij het ten strijde trekken.

* * *

De verhoudingen tusschen man en vrouw en vele toestanden verschillen bij de Papoea's, daarom mag men hetgeen van eenig deel gezegd wordt niet in het algemeen toepassen. In het Duitsch gebied, zegt Krieger, bestaat voor het maatschappelijk leven noch het vaderrecht, noch het moederrecht uitsluitend, doch een tusschentoestand tusschen beide. De vrouw staat hier geenszins in een verhouding van slavin tegenover den man; de man mag zijn vrouw niet verkoopen, noch verpanden, en slechts zelden hoort men er van een slechte behandeling der vrouwen.

Bij de Papoea's bestaat polygamie. Het is een zede, dat een ongehuwd meisje zich aan elken stamgenoot mag prijsgeven, doch als zij een man heeft, moet zij zich daaraan houden. Het meisje wordt voor het huwelijk verkocht.

LITTERATUUR.

F. S. A. DE CLERCQ en J. D. E. SCHMELTZ. Ethnographische beschrijving van Nieuw-Guinea. Leiden, 1893.

A. HAGA. Nederl. Nieuw-Guinea. Batavia—Den Haag, 1884.

J. W. LINDT, Picturesque New-Guinea. London, 1887.

M. KRIEGER. Neu-Guinea, mit Beiträgen von Dr. A. Danckelmann, Dr. S. von Luschau und Otto Warburg. Berlin, 1899.

FINSCH. Neu-Guinea und seine Bewohner.

JACOBSEN. Reise in die Inselwelt des Banda Meeres. Berlin, 1896.

HOOFDSTUK XXIII.

DE BEWONERS DER PHILIPPIJNEN.

De Philippijnen, thans een bezitting der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, tot voor kort een Spaansche bezitting, hebben bewoners van verschillende afkomst. Als de oorspronkelijke bewoners kan men de *Aëta's* of *Negrito's* beschouwen. Na dezen kwamen de *Maleiers*, vervolgens de *Chineezen*, daarna de *Arabieren* en spoedig na hen verschenen de *Spanjaarden* en vertegenwoordigers van andere Europeesche natiën op deze eilanden. Elk van die vreemde elementen heeft invloed geoefend op de reeds aanwezige bewoners en stond wederkeerig onder hun invloed. Deze omstandigheid maakt het moeielijk, een juist ethnographisch beeld van de bewoners te geven.

De kennis van de ethnographie der oorspronkelijke bewoners op de Philippijnen laat dan ook veel te wenschen over. Prof. BLUMENTRITT, die zich reeds jaren met de studie dezer bevolking bezighoudt, gaf in 1882 een „Versuch einer Ethnographie der Philippinen" (Ergänzungsheft No. 67 zu Petermann's Mitteilungen). In 1893 verscheen van Dr. A. B. MEYER „Die Philippinen" (Band 8 und 9 der Publikationen des Königl. ethnogr. Museums zu Dresden).

Laatstgenoemde, die schier alles bewerkt heeft, wat hij zelf onderzocht en wat bij anderen vermeld werd, moest in het voorbericht nog verklaren, dat wij omtrent de Negrito's in groote onwetendheid verkeeren. Toch hebben beide schrijvers veel bijeengebracht, en aan hen, bovenal aan eerstgenoemde, ontleenen wij een en ander.

De *Negrito's* of *Aëta's* worden als de oorspronkelijke bewoners van de Philippijnen beschouwd. Het zijn lieden, klein van gestalte, mager en slank, zelfs bijna zonder kuiten. Het hoofd der Negrito's komt met dat der Negers overeen, de kaak springt vooruit, de lippen zijn een weinig gezwollen en de neus is platgedrukt. Zij hebben wollig haar, zwart of bruinzwart van kleur; de spaarzame baardgroei is tot den bakkebaard beperkt. Ook de lichaamskleur is zwartachtig bruin. Evenals vele stammen, die in dergelijke omstandigheden leven, hebben de Negrito's een betrekkelijk grooten buik. Opmerkelijk is hun bekwaamheid, om met de teenen iets te grijpen en vast te houden.

Het uiterlijk der Negrito's komt veel met dat der Papoea's overeen, en daar hun taal ook tot de Maleisch-Polynesische behoort, mag men hen ongetwijfeld als een met de Papoea's verwant volk beschouwen, waarom wij ze ook hier behandelen.

De Negrito's zijn over den geheelen Archipel der Philippijnen verspreid, doch nergens wonen zij in groot aantal. Eens hebben zij uitsluitend de bewoners gevormd. Alleen aan de noordkust van Luzon zijn zij nog kustbewoners gebleven, doch overigens werden zij door de Maleiers en Europeanen naar de bergstreken van het binnenland teruggedrongen. 't Is het gewone verschijnsel in den strijd tusschen de rassen. Waar zij evenwel met de Spanjaarden en Maleiers langs de kusten in vriendschappelijke betrekking staan, wat niet overal het geval is, komen zij van tijd tot tijd in de kuststreken, om hun produkten te verruilen. De Negrito's groepeeren zich op Luzon als het ware in kleine „ras-eilanden", die door uitgebreider streken, welke door Maleiers bewoond zijn, gescheiden worden. Doch hun hoofdgebied ligt in het N. O. van Luzon, in welks door stormen veel geteisterde kuststreken de Maleische veroveraars niet doordrongen, zoodat hier de oude heerschers des lands nog de bewoners zijn. De oostelijke helling der bergketen, welke zich hier langs uitstrekt, is het onbestreden

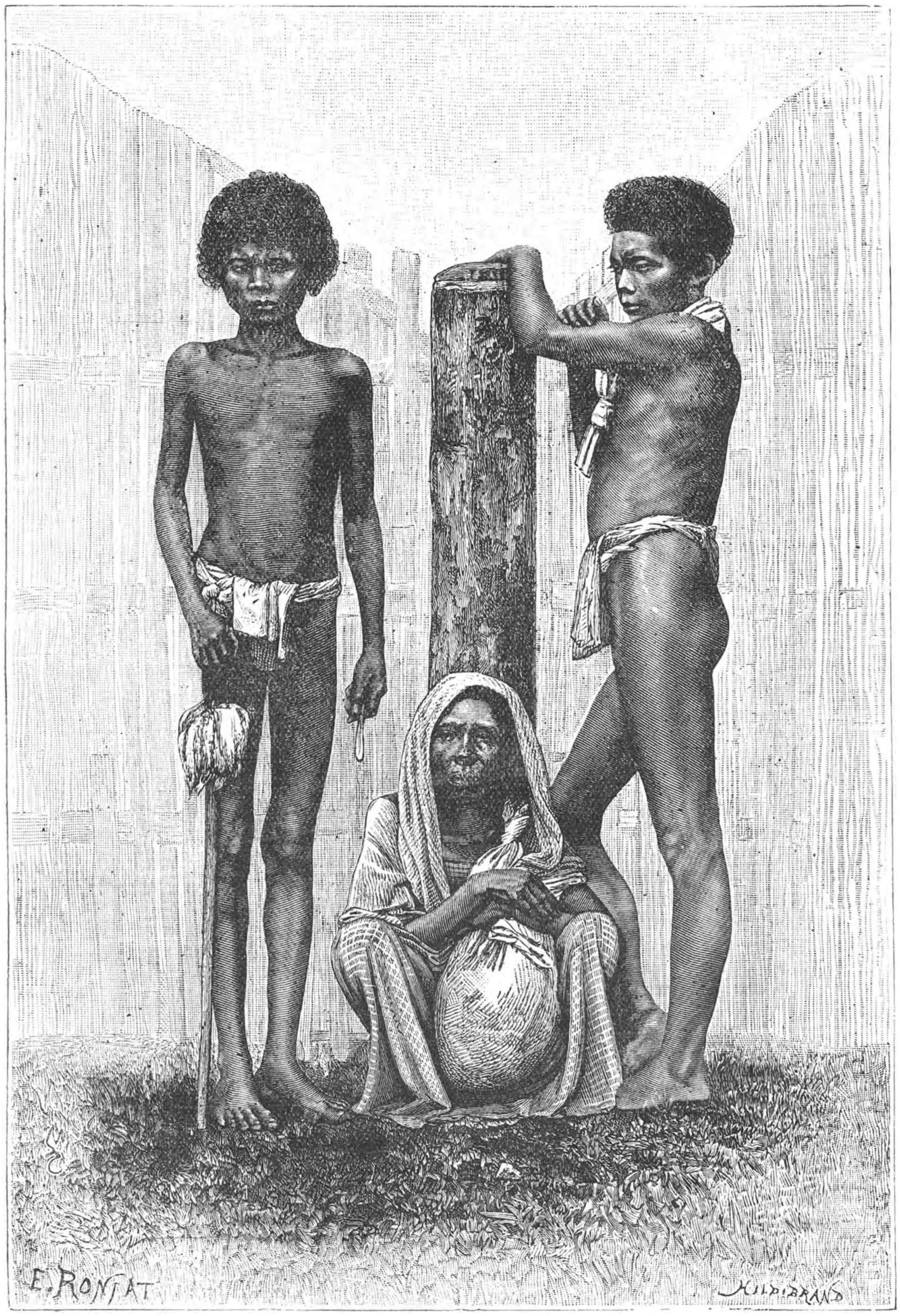

EEN GROEP BEWONERS DER PHILIPPIJNEN. NEGRITO'S

bezit der Negrito's, terwijl zij op de westelijke helling het land reeds moeten deelen met de stammen van Maleische afkomst.

Wij zullen niet de verbreiding der Negrito's over alle eilanden der Philippijnen nagaan, doch kunnen in het algemeen zeggen, dat de Negrito's in bijna alle deelen van den Philippijnschen Archipel gevonden worden, met uitzondering van de beide eilandengroepen der Batanes en Babuyanes, en misschien ook van Sámar, Leyte, Bóhol en Sulu. Doch bij die groote geographische verbreiding is hun aantal toch zeer gering en zal het nog beneden de 35000 bedragen, terwijl de totale bevolking der Philippijnen op 6 millioen geschat wordt.

De Negrito's worden ons beschreven als lieden van een levendige natuur, die in geestelijk opzicht geenszins zoo laag staan, als door de Spaansche geestelijken dikwijls verklaard werd. Dit blijkt o.a. hieruit, dat zij behalve hun eigen taal ook meestal nog twee dialekten der aangrenzende Maleische talen spreken.

Over 't geheel zijn de Negrito's nomaden, die in hun wouden leven en geen vasten naam bezitten; alleen op het N. O. van Luzon hebben zij enkele vaste woonplaatsen. Zij leven geheel in de vrije natuur, en de eenige beschutting, welke zij tegen regen of wind aanbrengen, bestaat in schuin geplaatste schermen, uit palmenbladeren gevlochten. Onder een dergelijk afdak liggen zij op stroomatten, stukken boombast of zelfs ook op den blooten grond. Bij hun rondzwerven voeren zij die schermen, het eenige dak, dat zij bezitten, mede.

Hoewel in een tropisch klimaat, kunnen de nachten ook hier in de bergstreken nog koud zijn. Daarom leggen de Negrito's zich des nachts zoo dicht bij het vuur, dat men kan zeggen, dat zij in de heete asch wentelen. Bij de onreinheid van dit volkje is het geen wonder, dat de huid aldus met een zware laag van vuil overdekt wordt.

Kleeding dragen de Negrito's bijna niet; tot den tijd der geslachtsrijpheid loopen zij geheel naakt en daarna slaan zij slechts een doek of een band om de lendenen. De vrouwen der stammen, die in vriendschappelijk handelsverkeer met de Christenen staan, dragen een kort jak, „camisa" of hemd genaamd, en de „tapis" der Maleiers. Eenige mannen dragen ook een gekochten mantel om de schouders en een doek om het hoofd. Er zijn echter ook Negrito's, die de kleeding der Christelijke Maleiers hebben aangenomen.

Bij de Negrito's is de gewoonte, om zich het lichaam te tatoueeren, in gebruik. Zoodra de tatoueering voltooid is, wordt de Negrito-jongeling een zelfstandig man, die kan huwen en een eigen familie grondvesten. Bij enkele groepen bestaat nog de gewoonte, om de snijtanden zaagvormig te vijlen, doch dit gebruik is niet algemeen meer. Ongehuwde mannen dragen kammen, van riet vervaardigd, in de haren, ten teeken van hun ongehuwden staat. Bij enkele stammen in het woud dragen de meisjes halskettingen van palmenbladeren, als een krans gevlochten. Ringen worden als sieraden aan handen en voeten gedragen, en ook kralen en messingdraad dienen daarvoor. Verder dragen zij zakjes, welke zij zelf vervaardigen, om daarin tabak en betel te bewaren, waaraan zij als verslaafd zijn. Vooral de „hayabung", d. i. een snoer, met borstels van een wild zwijn, glazen kralen en de huid van een vledermuis versierd, dragen zij gaarne boven de kuiten. Volgens Dr. Jagor draagt alleen hij dit sieraad, die een wild zwijn heeft gedood.

De Christenen waren vroeger al te licht geneigd, de onbeschaafde volken, met wie zij in aanraking kwamen, als geheel zonder godsdienst te beschrijven. Hoewel de godsdienstbegrippen bij de Negrito's niet zeer ontwikkeld zijn, hebben zij toch meestal eenig besef van hoogere machten. Bij volle maan schijnen zij ter eere van de godinne van den nacht dansen uit te voeren, met boog en pijl op de schouders, waaraan ook de vrouwen deelnemen. Bij enkele stammen bestaan ruwe, onontwikkelde mythen, die meest het eten en drinken betreffen; ook herdenken enkelen in hun gezangen een groote slang, die hun in hun droomen de plaatsen aanwijst, waar het wild of de honing te vinden is.

De huwelijken vinden formeel zeer vroegtijdig plaats, doch worden eerst later werkelijk voltrokken, na het intreden der geslachtsrijpheid. De mannen huwen niet voor het vijftiende, de vrouwen niet voor het dertiende maanjaar. Monogamie is bij hen regel. De bruiloft wordt onder zang en dans gevierd, en bruid en bruidegom

worden daarvoor feestelijk getooid. Na het huwelijk drukken de lasten des levens op de vrouw, terwijl de man zich hoofdzakelijk wijdt aan de jacht. De man bezit onbeperkte macht over de leden zijner familie. Een goede trek in het karakter der Negrito's is de achting, die zij voor den ouderdom betoonen.

Ten opzichte van de Christenen zijn de Negrito's altijd eenigszins wantrouwend, en daardoor kunnen die weinig van hun gebruiken te weten komen.

In economisch opzicht staan de Negrito's nog zeer laag. Meestal zijn zij slechts rondzwervende jagers en visschers, die den landbouw niet beoefenen, en enkel de vruchten des wouds als plantenvoedsel genieten. Verder voeden zij zich met honig, wildbraad en visschen. Vooral den honig der wilde bijen, die hier veel in de boomen gevonden wordt, beschouwen zij als een lekkernij. Het was der bijen verruilen zij bij de Christenen en Chineezen voor tabak en betel, want zij zijn niet alleen hartstochtelijke rookers, maar ook betelkauwers. Verder eten zij alles, wat zij met hun slechte wapens machtig kunnen worden. De wapens bestaan uit boog, pijl en woudmes; de pijlen hebben een ijzeren punt, en deze wordt door den handel verkregen. Enkelen schijnen de pijlen nog te vergiftigen. Met deze slechte wapens weten zij zelden een groot dier te bemachtigen, en aldus bestaat hun dierlijk voedsel meest uit slangen, vorschen en visschen.

Als de Negrito sterft, wordt hij in het gebergte begraven. Den gestorvene worden in het graf medegegeven een vuursteen, een wapen en stukken wildbraad, alsmede die zaken, waarvan de gestorvene veel hield.

De Negrito's zijn geheel een versnipperd ras, dat krachteloos is geworden en zijn ondergang tegemoet gaat. Zij leven in kleine horden van 6 à 8 familiën, die evenwel zonder band en zonder organisatie ongedisciplineerd bij elkander zijn. Hoewel zij nauwelijks de familiebanden kennen, bezitten toch de oudsten meestal een zeker overwicht op grond hunner meerdere ervaring. Enkele horden betaalden der Spaansche regeering een kleine opbrengst in natuurprodukten, doch dit geschiedde onregelmatig. Zulke onderworpen Negrito's bezaten dan een „Gobernadorcillo", een hoofd der gemeente, die de betrekking tusschen Spanjaarden en Negrito's regelde. Hoe tegenwoordig de toestand is, valt nog niet te zeggen, daar er nog altijd onrust heerscht.

* * *

Uit het bovenstaande is af te leiden, dat de Negrito's op een laag standpunt staan, wat het maatschappelijk en economisch leven betreft. De oorspronkelijke bewoners dezer vruchtbare eilanden zijn daardoor een ras geworden, dat ten ondergang neigt. Krachtiger volken hebben zich hier gevestigd en in den strijd om het bestaan de plaats der minder sterken ingenomen.

Dat krachtiger volk vormen de *Maleiers*, wier staathuishoudkunde hooger ontwikkeld is. De Maleiers zijn later gekomen en hebben de oorspronkelijke bewoners naar de binnenlanden verdrongen. De het eerst binnendringende Maleiers bezetten de kusten en vermengden zich gedeeltelijk met de Negrito's, daar zij de vrouwen der verslagen vijanden in hun hutten opnamen. Op Luzon wonen die eerste Maleiers thans in het binnenland, en tusschen hen vindt men de Negrito's verspreid. Deze Maleiers der vroegste periode zijn aldus bergstammen geworden, die met veel Negrito-bloed vermengd zijn en door het koppensnellen berucht waren.

Een tweede inval der Maleiers had plaats in tijden, niet lang vóór de ontdekking der eilanden. Deze Maleische immigranten der tweede periode hadden een hooger graad van ontwikkeling bereikt dan de eerste Maleiers. Zij waren het, die de meeste kuststreken der Philippijnen in bezit genomen hadden, toen de Spanjaarden hier kwamen, en de vroegere bewoners der kusten waren door hen verdrongen naar het binnenland. Dewijl de inval der Maleiers van de tweede periode van het zuiden plaats vond, zijn zij op zuidelijke eilanden het talrijkst en bleven er alleen in het noorden nog enkele oorspronkelijke groepen aan de kusten gevestigd, terwijl daarentegen in het zuiden de oude bewoners geheel in de nieuw aangekomenen verdwenen of ten onder gingen.

Een derde inval der Maleiers op de Philippijnen ving aan in het begin van de 16de eeuw of het einde der 15de. Het waren de Maleiers van Broenei of Borneo, die, gedeeltelijk met het doel, om den Islam te verbreiden, zich hier vestigden. Gelijktijdig

met dien trek uit Borneo vond een emigratie uit de Molukken naar de Philippijnen plaats, welke zich tot Mindanao en den Sulu-Archipel uitbreidde.

Deze beide stroomen der volksverhuizing ontmoetten elkander bij Palawan. Doch in denzelfden tijd verschenen de Spanjaarden en vestigden hun heerschappij op deze eilanden. Zij braken den stroom der volksverhuizing en de uitbreiding van den Islam. Op Luzon en de Visayer-eilanden werd de Islam, die hier pas ingang gevonden had, verdrongen door het Christendom, dat de Spanjaarden er brachten, en de Mohammedaansche Maleiers der laatste periode moesten hun verbreiding bepalen tot zuidelijk Palawan, de Sulu-eilanden en een groot deel der kust van Mindanao.

Door deze verschillende emigraties, nog vermeerderd met die van Java en de Molukken, is de Maleische bevolking op de Philippijnen het talrijkst en vindt men er een groot aantal Maleische stammen. Blumentritt telt er meer dan vijftig. De belangrijkste volkengroep der Maleiers vormen hier de *Tagalen* (Tagales), die de centrale gedeelten van Luzon bewonen en in klein aantal over den geheelen Archipel verstrooid zijn. Hun huidkleur is bruinachtig met iets geel; in Manilla is wegens vermenging met Europeanen en Chineezen de kleur iets lichter.

De Tagalen vestigen zich het liefst aan eenig groot water: een rivier, een meer of aan de zee. Hun naam zou zelfs „rivierbewoners" beteekenen. De vlakte en het dal lachen hen toe als verblijfplaatsen; de bergstreken vermijden zij. In den tijd van hun onafhankelijkheid hadden zij slechts kleine, verspreide nederzettingen; de Spanjaarden hebben hen gedwongen, zich in grootere dorpen te vereenigen, die *Pueblos* of *Barrios* heeten.

De hutten der Tagalen staan op palen en door de openingen in den vloer worden het vuil en de afval naar beneden geworpen, waar zij onder de hut blijven liggen. Als bouwmateriaal der hutten gebruikt men riet, bij de rijkeren planken en balken. Zelden ontbreekt de azotea of batalan, een soort van veranda. Het dak wordt uit bladeren van nipahpalmen vervaardigd, die dikwijls tot vierkanten gesneden zijn en als leien er op gelegd worden. Het meubilair bestaat bij de meesten slechts uit eenig kookgereedschap en uit matten; in de aanzienlijkste huizen vindt men echter ook stoelen, banken, kasten en zelfs spiegels en lithographieën aan den wand.

De kleeding der Tagalen is zeer eenvoudig. De kinderen loopen in de provinciën geheel naakt of dragen enkel het Philippijnsche hemd, de camisa. Volwassen mannen dragen deze camisa, een pantalon en een grooten hoed op het hoofd „salacot" of „salaco" geheeten. De vrouwen dragen eveneens een camisa en verder de „saya"; de laatste bestaat uit een korten vrouwenrok, die van de heupen tot de knieën reikt. Tusschen sayo en camisa is het lichaam gewoonlijk voor een gedeelte onbedekt.

Landbouw en vischvangst leveren het voedsel aan de Tagalen. Hun hoofdvoedsel is de rijst, die het meest verbouwd wordt en waaraan zij groote zorg wijden, hoewel zij niet veel meer oogsten dan voor hun gebruik noodig is. Nevens de rijst worden er „camóte" en maïs verbouwd. Camóte (Convulvulus batates) groeit bijna vanzelf op elke open plek en levert een onuitputbare voorraadschuur voor den bezitter, waarvan hij het geheele jaar gebruiken kan. De cacaoboom wordt wel geplant, doch levert wegens de droogheid en weinige zorg der inboorlingen slechte opbrengsten. Koffietuinen daarentegen leveren meer en meer voor export. Bananen en kokospalmen zijn de belangrijkste vruchtboomen voor dit volk. De cultuurplanten, door de Spanjaarden ingevoerd, zijn: indigo (?) tabak, maïs, koffie, cacao en bataten.

Voor de komst der Spanjaarden bezaten de Tagalen als huisdieren slechts buffels (karbouwen), varkens, honden en gevogeltje: nl. hoenders en eenden. Door de Spanjaarden werden hier runderen, paarden, schapen en ezels ingevoerd; de beide laatste worden weinig of niet meer gehouden. Het varken geldt bij de Tagalen voor een hoogst belangrijk dier, dat onder de oude stammen bij de offerfeesten als slachtoffer diende. Bij vele hunner religieuse gebruiken was varkensbloed noodig. Nog tegenwaardig is varkensvleesch hun geliefd voedsel.

Naast rijst en camóte vormen visschen het hoofdvoedsel. De „dalag-visch" levert de aanzienlijkste opbrengst. Als in den drogen tijd de kleine rivieren tot rijen van modderige meren inkrimpen, kruipen deze visschen in de modder en de Tagalen scheppen die plassen droog, om de visschen uit te graven. In de rivieren worden de visschen veelal gevangen door bedwelmende stoffen in het water te strooien. Ook

langs het strand en op de meren worden op deze wijze de visschen gevangen, alsmede met harpoenen. Aan de jacht danken zij veel minder hun voedsel.

Toen de Spanjaarden op de Philippijnen aankwamen, was de Islam eerst voor kort bij de Tagalen geïmporteerd, doch hij had nog weinig wortel gevat. Varkensvleesch aten zij en wijn dronken zij nog, in strijd met de voorschriften van den Islam. In werkelijkheid klemden zij zich nog vast aan het oude, Heidensche geloof. Daardoor viel het gemakkelijker, het Christendom in te voeren. Maar toch ook na de openlijke aanneming van het Christendom bleven de Tagalen nog vele Heidensche gebruiken bewaren. Uiterlijk evenwel wordt het Katholieke Christendom door hen omhelsd. Rozenkransen, heiligenbeeldjes en reliquieën ziet men overal bij hen dragen. Processies en groote kerkfeesten maken zij gaarne mede: in Manilla moet dit echter minder het geval zijn dan op het land.

De zedelijkheid der Tagalen staat zeer laag, trots alle bemoeiingen der Spaansche monniken. Dit is niet alleen in Manilla, maar ook op het land het geval. De meisjes geven zich zonder bedenken prijs en dit schijnt geen schande te zijn. Zelfs kinderen bedrijven ontucht. Ook diefstal komt veel voor. Tot het roover- en piratenleven zijn zij zeer geneigd en dit hangt met hun afkeer van den arbeid samen.

Wij mogen niet langer bij de Tagalen stilstaan, doch moeten enkel nog melding maken van hun liefde voor hanengevechten, welke veel bij de Maleiers voorkomen, ook op de eilanden van den Nederlandschen Archipel. Bijna ieder Tagale bezit een strijdhaan, dien hij met meer zorg behandelt dan zijn eigen kinderen. Het eerste, waaraan hij denkt, als hij des morgens wakker wordt, is om naar den strijdhaan te zien, en des avonds is dat zijn laatste werk. Als hij aan den arbeid is, vindt men den haan dicht bij hem vastgebonden, opdat hij in zijn vrije oogenblikken het dier kan streelen. De hanengevechten hebben plaats in bijzondere, voor dit doel gebouwde arena's. Op deze sport werd in 1779 een belasting gelegd, die „gallera" heet. In de arena bij het hanengevecht maakt het phlegma der Tagalen plaats voor de hartstochtelijkste opgewondenheid; er hebben weddenschappen plaats, waarbij niet zelden alles verspeeld wordt, ook al heeft de wet het maximum tot 50 pesos beperkt. Wel worden er op Manilla ook stierengevechten gehouden, doch deze dienen hoofdzakelijk tot vermaak voor de daar aanwezige Spanjaarden.

De overige Maleische stammen der Philippijnen kunnen wij uit gebrek aan plaats niet bespreken; met de Tagalen hebben wij ook de belangrijkste behandeld. De *Visayers* schijnen in beteekenis wel op de Tagalen te volgen.

* * *

De Chineezen hebben reeds sedert de eerste tijden der middeleeuwen met de Philippijnen in betrekking gestaan, zooals uit oude Chineesche geschriften van 1372 blijkt. In de Visayer-graven, welke uit een tijd, lang vóór de ontdekking door Spanje, dagteekenen, heeft men bont geschilderde Chineesche schotels gevonden. Later echter ging het handelsverkeer met China achteruit, doch toen de Spanjaarden de Philippijnen in bezit genomen hadden, moedigden zij den handel met China aan en weldra verkreeg deze een nieuwe vlucht. Dit verkeer had ook ten gevolge, dat er Chineesche nederzettingen gevestigd werden. De geschiedenis vermeldt, dat de eerste van dergelijke nederzettingen, die in 1585 te Manilla plaats vond, bestond uit z.g. „Sangleyes", pl.m. 1000 zielen tellende. Deze Chineezen waren meest kooplieden, verder visschers, tuinlieden, handwerkslieden, apothekers en schilders.

De geschiedenis der Chineezen op de Philippijnen was zeer afwisselend en herhaaldelijk kwamen zij met de Spanjaarden in conflict. Verbanningsdecreten werden soms tegen hen uitgevaardigd, en ook had er niet minder dan op Java een Chineezenmoord plaats op de Philippijnen. Dewijl echter de Chineezen hier onontbeerlijk geworden waren, liet men hen later weer toe, en zij bleven er gevestigd. Nog altijd duurt de immigratie der Chineezen op de Philippijnen voort.

De Chineezen komen gewoonlijk jong naar de Philippijnen, waar zij eerst bij rijk geworden landslieden in dienst treden of als leerlingen werken. Aanvankelijk begint de Chinees met handenarbeid, doch als hij de Tagalsche of Spaansche taal weet te gebruiken, vangt hij aan met eenige kramerij, en zoodra hij iets oververdiend heeft, vestigt hij een handelszaakje. Zoo spaart de vlijtige Chinees binnen korten tijd eenig

kapitaal over, waarmede hij naar zijn land terugkeert. De kleinhandel is bijna geheel in Chineesche handen, en ook houden zij zich bezig met den opkoop der koloniale producten in de provinciën voor den uitvoer. Allerlei handwerken worden door hen gedreven; zelfs ontzien zij zich niet, minder edele ter hand te nemen, als zij maar winst opleveren.

De Spaansche wetten stonden alleen aan Christelijke Chineezen toe te huwen, en de geestelijkheid maakt de concubinaten bezwaarlijk. Daarom laten vele Chineezen zich doopen, om, zij het ook in schijn, Christenen te worden en te kunnen trouwen. Dit verhindert evenwel niet, dat zij, zoodra zij voldoend vermogen hebben verworven, soms vrouw en kinderen in den steek laten en naar hun vaderland terugkeeren.

De verkeerdheden van hun natie bezitten ook de Chineezen der Philippijnen. Onder deze behoort het gebruik van opium, dat alleen den Chineezen is toegestaan, voor welk verlof evenwel een belasting moet betaald worden. De Chineezen vormen, als zij in groot aantal op een plaats aanwezig zijn, een autonome politieke gemeente, met een kapitein (Gobernadorcillo) aan het hoofd.

Door de huwelijken der Chineezen met Maleische vrouwen ontstaat er een gemengd ras van Chineesche Mestiezen. Deze lieden vormen een krachtig volk, dat met den ijver en de spaarzaamheid der vaders bezield is en mede aan den kleinhandel, en zelfs aan bankzaken, ijverig deelneemt. Waar dezen in groot aantal aanwezig zijn, vormen zij autonome gemeenten, evenals de Chineezen. Velen van hen weten het tot rijkdom te brengen. De zonen uit deze huwelijken willen dikwijls van de nationaliteit der ouders niet meer weten en nemen Europeesche zeden en gewoonten aan.

Ook Japaneezen hadden zich in Manilla gevestigd, doch dezen gingen op in de Tagalen.

De Blanke bevolking der Philippijnen was nooit talrijk. Een Blanke bevolking van grondeigenaars, die in de overige Spaansche bezittingen gevonden werd, was hier niet. Door de produkten des lands hadden de Philippijnen ook lang weinig te beteekenen en hoofdzakelijk werden zij beschouwd als een entrepôt voor den Spaansch-Chineeschen handel.

De bevolking van Europa, die naar de Philippijnen ging, bestond hoofdzakelijk uit ambtenaren, soldaten, monniken en politieke misdadigers; verder veel uit lieden met een twijfelachtig verleden. De meesten trokken naar de Philippijnen, om er slechts eenigen tijd te vertoeven en daarna terug te keeren. Daar bijna geen Blanke vrouwen medegingen, kon zich hier geen ras van Creolen vormen, dat in de Spaansche koloniën van Amerika van zoo groote beteekenis was.

Daarentegen ontstond er wel een klasse van lieden, uit de vermenging van Spanjaarden met Maleiers voortgekomen, van Spaansche Mestiezen. Dezen wijdden zich bovenal aan den plantagebouw of kozen de loopbaan van ambtenaar.

Nu de Amerikaansche vlag op deze eilanden wappert, zullen de toestanden misschien langzamerhand veranderen.

LITTERATUUR.

Blumentritt. Versuch einer Ethnographie der Philippinen (Ergänz. Peterm. Mitt. No. 67.)

A. B. Meyer. Die Philippinen (Band 8—9 der Public. des Kön. Ethn. Museums zu Dresden, 1893).

John Foreman. The Philippine Islands. London, 1891.

F. Jagor. Reisen in den Philippinen. Berlin, 1873.

HOOFDSTUK XXIV.

DE OVERIGE MELANESISCHE VOLKEN.

Wij mogen niet in bijzonderheden stilstaan bij de afzonderlijke eilandjes met Melanesische bevolking, doch moeten ons bij het verdere bepalen tot eenige der hoofdgroepen en kunnen ook hierbij alleen enkele zaken aanroeren. Daarbij komt, dat bij vele der eilandjes omtrent de bewoners nog zoo goed als niets bekend is.

De eilanden, welke als *Nieuw-Britannië* bekend zijn, hebben een bevolking, die ontwijfelbaar tot de Melanesiërs behoort, zooals uit het kroezige haar en de donkere huidkleur blijkt, hoewel er ook lieden met een lichte koperbruine huidkleur op enkele eilanden gevonden worden en elders weer het glanzend zwart voorkomt. Het valt echter moeielijk, onder de laag zwarte, witte en roode verf, waarmede zij het lichaam overdekken, de echte kleur te herkennen. Vooral roode verf wordt hoog geschat. Toen de Gazelle deze eilanden bezocht en een der inboorlingen zich geheel rood geverfd had, waren de anderen jaloersch op die pracht en zij liepen toe, om de nog vloeibare verf met hun vingers op hun eigen huid over te brengen.

De kleeding is allergeringst; op Nieuw-Britannië is daarvan bij de vrouwen zelfs geen sprake, terwijl elders de mannen slechts een stuk doek tusschen de beenen doorhalen en aan den gordel bevestigen, en de vrouwen niet anders dan schortjes van vezels dragen. Sieraden zijn echter talrijk; hals, arm, voorhoofd, hoofd, haar en neus worden rijk versierd; aan het lichaam is versiering zeldzamer. Kralen, gordels met banden, vlechtwerk met kleine schelpen en paarlemoer, ringen van schildpad zijn hoofdversiersels. Groote schelpen platen worden aan snoeren om den hals op de borst gedragen. De oorlellen worden doorboord, soms geheel doorgesneden, en weer door staafjes vereenigd met platen, die er aanhangen tot de schouders. Het haar wordt dikwijls geheel geel geverfd of gekalkt, soms enkel aan den eenen kant, terwijl aan den anderen het haar zwart blijft en kort gesneden wordt. Tatoueeringen werden hier niet waargenomen, wel het verven. Bij bijzondere gelegenheden hangt men op enkele eilanden klokjes van schelpen om het lichaam en doet men maskers voor; zoo worden religieuse en gedeeltelijk ook profane dansen uitgevoerd. Muziek wordt er gemaakt op trommels en pansfluiten. Bij die maskers en in het snijwerk der booten is een groote kunstvaardigheid, alsmede de compositie te bewonderen.

Eerst na lange beschouwing kan men uit de verschillende ornamenten het door elkander slingeren van verschillende dieren herkennen. Toch zijn de werktuigen, waarmede dit alles verricht wordt, hoogst eenvoudig, nl. van steen en schelpen gemaakt. Ook hun wapens, speren en knodsen worden met snijwerk versierd. Bogen en pijlen zijn op Nieuw-Ierland niet, maar worden wel op Nieuw-Britannië gevonden. In het bouwen der booten zijn zij zeer bekwaam; hun smalle, soms dertig meter lange booten worden door groote vlerken tegen het omslaan beschut; zij bewegen ze met riemen buitengewoon snel. Gebruik van zeilen kennen zij niet allen; alleen de bewoners der Admiraliteits-eilanden bedienen zich nevens de riemen van vierkante zeilen en uit matten vervaardigd, somtijds twee op een boot.

De woningen worden uiterst eenvoudig gebouwd; zij zijn net en sierlijk, van bamboesriet in elkander gezet, en met bladeren van den kokospalm gedekt. Hier vindt men ze te midden van kokosboomen in de schaduw, zonder orde verspreid; elders liggen zij in kleine groepen naast elkander, als om meer veiligheid te beoogen.

Een andere wijze van woningbouwen wordt als volgt beschreven. De Inlandsche

bouwmeester begint met een groot vierkant in het rond te graven, ter diepte van 1½ meter, en boven dezen kuil bouwt hij het huis, dat door de laagte van den vloer tamelijk hoog is. Het dak is van riet, waarover een dikke laag klei wordt gesmeerd. Een afbeelding van het kanohuis stelt de figuur voor.

De wapenen der krijgslieden zijn over het algemeen dezelfde als die van andere eilanden; zij maken echter ook gebruik van slingers en de speren hebben meestal punten van vuursteen. Evenals de meeste Papoea's eten ook hier de overwinnaars hun verslagen vijanden na het gevecht op.

Rondom de dorpen vindt men overal geboomte en plantages, welke soms tot op de heuveltoppen reiken; de velden worden goed ingesloten. Bovenal teelt men jams, bananen en kokospalmen.

Als voedsel worden wild groeiend suikerriet, varkensvleesch, hoenderen en visch met voorliefde genuttigd; de kokosnoot levert een drank op, die gaarne gedronken wordt. Hoe verder men van het noorden naar het zuiden gaat, des te meer maakt men van het betelkauwen gebruik, waarbij ook kalk gebruikt wordt.

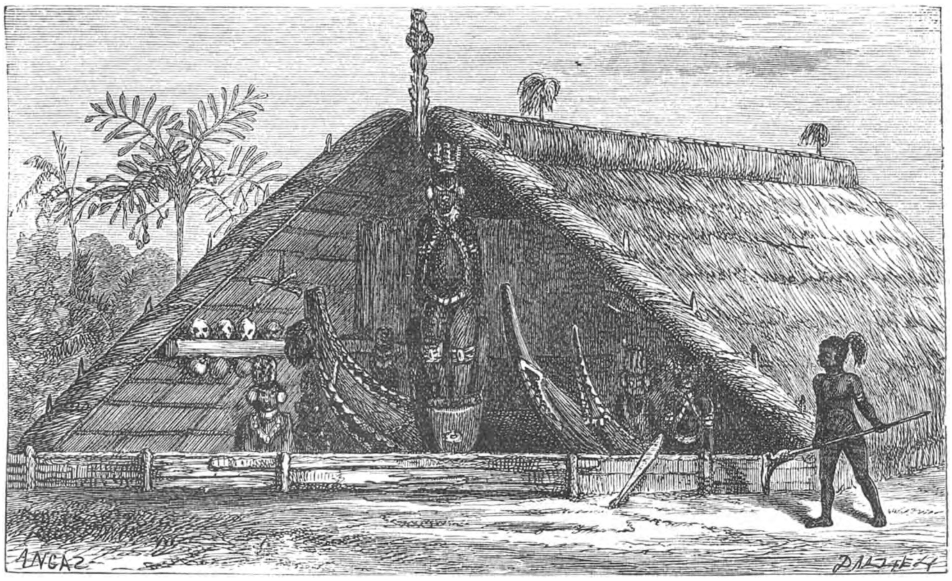

EEN KANOHUIS.

Wat de religie betreft, vindt men hier iets van een schedelcultus en tegelijk een vereering der geesten van de afgestorvenen, zooals algemeen is in Melanesië. Hierop wijzen ook de maskers. Het hoogste wezen, dat zij zich voorstellen, is *Duck-Duck*, die volgens hun meening een fabelachtige gestalte moet hebben en als een geest van eiland tot eiland zweeft, daar ontvangen wordt, arbeidt, sterft en ter ruste wordt gedragen, om vervolgens op een ander eiland denzelfden kringloop weder door te maken. Als Duck-Duck komt, worden er feesten gevierd en de maskers in orde gemaakt.

Het verkeer tusschen de Europeesche schepen en de handellievende eilanders heeft reeds lang bestaan; de zeevaarders schroomden echter, het land binnen te dringen, daar zij de bewoners niet vertrouwden.

* * *

De groep der *Salomons-eilanden* werd door Alvaro Mendana de Neyra ontdekt, die door den vice-koning van Peru was uitgezonden, den 10en Jan. 1561. Hij leerde de bewoners, naakte, donkerkleurige menschen, met kroes haar, die zich als menschen-

eters berucht maakten, slechts vluchtig kennen. Mendana hield deze eilanden voor rijk aan goud, en daar hij ze in verband bracht met het fabelachtige Ophir, waar Salomo het goud voor den tempelbouw haalde, noemde hij deze nieuw gevonden eilanden *Salomons-eilanden*, een naam, die nog behouden is. Men meent, dat de ontdekker het verband omtrent Ophir slechts uitdacht, om zijn schepelingen gemakkelijker te bewegen tot het bezoeken der eilanden.

De Salomons-eilanden staan thans grootendeels onder Duitsche bescherming, een ander gedeelte behoort aan Engeland. Wij bespreken thans de oorspronkelijke toestanden.

De bewoners der Salomons-eilanden zijn ongetwijfeld Melanesiërs; huidkleur, lichaamsvorm en haargroei komen hiermede overeen. Het haar wordt echter niet, zooals bij de echte Papoea's, tot hooge kapsels gevormd, maar meer geschoren, neerhangend of tot een kuif samengebonden gedragen, terwijl enkelen het in een staart gevlochten laten hangen. Aan de overige lichaamsdeelen wordt het haar zorgvuldig uitgetrokken. Het hoofdhaar wordt in den regel door kalk geel of rood geverfd. De gelaatstrekken komen overeen met die der Papoea's, de gestalte is eerder klein dan groot, doch de ledematen zijn krachtig en sterk. Ook bij de bewoners dezer eilanden openbaart zich een sterke neiging tot opschik. Zij steken gaarne vederen en bloemen in het haar. Van bloemen houden zij veel, zoowel om den geur als om de kleuren.

AFGODSBEELD.

De oorlellen zijn doorboord; men draagt er verschillende versierselen in: soms zijn zij zoo uitgerekt, dat er stukken hout in gestoken worden van 25 centimeter in omtrek. Het voornaamste sieraad is een armband, vervaardigd van een groote schelp, die op de koraalriffen wordt gevonden. Zij zijn daarop zoo gesteld, dat soms om het bezit van een schelp oorlog gevoerd wordt. Opperhoofden dragen meer dan een van deze schelpen om den arm.

Indien een schip op de hoogte der kust het anker laat vallen, gaan de inboorlingen er in kano's op af; men laat echter slechts een beperkt aantal dichtbij naderen en belet de andere, om in de nabijheid van het vaartuig te komen. Alleen het opperhoofd komt aan boord en door hem wordt elke handel gesloten. Het sluiten van zulk een koop is zeer langwijlig en vervelend, daar de inboorlingen over ieder afzonderlijk stuk schildpad willen kibbelen en dingen, in plaats van de geheele massa opeens te verhandelen, zooals op andere plaatsen geschiedt. De gewone artikelen, die bij dezen handel worden gebruikt, zijn glazen flesschen, koralen, bijlen, kleedingstoffen, messen en dergelijke voorwerpen.

De bewoners der Salomons-eilanden zijn menscheneters. Zij houden zoo buitengewoon veel van menschenvleesch, dat zij, volgens de verhalen van enkele reizigers, er hun gewone voedsel van maken. Het is echter duidelijk, dat deze bewering overdreven moet zijn, daar geen enkel volk, dat een beperkte landstreek bewoont, van menschenvleesch zijn hoofdspijs kan maken, zonder langzamerhand uitgeroeid te worden. Dat zij het verkiezen boven elk ander voedsel, is waarschijnlijk genoeg; zij volgen in dit opzicht slechts het voorbeeld der Papoea's. Mendana verhaalt, dat het opperhoofd van een der eilanden hem een fraai geschenk zond voor het vierde gedeelte van een jongen en dat de inboorlingen zeer geërgerd waren, toen hij het lijk liet begraven, in plaats van het op te eten.

Dat zij groote hoeveelheden van dit afschuwlijk voedsel gebruiken, is zeker; een reiziger vermeldt, dat hij, bij een bezoek in een hunner woningen, menschenhoofden en armen en beenen aan het dak zag hangen, als stukken vleesch en hammen in een provisiekamer. De huizen leveren ook op andere wijzen het bewijs van de kannibaalsche gewoonten der inboorlingen, daar zij versierd zijn met schedels en dergelijke overblijfselen van afgeloopen feesten.

De Salomo-eilanders geven weinig om kleeding, die eenvoudig bestaat uit een stuk mat, om het middel gebonden.

Even oorlogzuchtig als woest, bezitten zij een groote verscheidenheid van wapenen, zooals verschillende soorten van knodsen, speren, pijlen en bogen. Om zich tegen de werptuigen te beveiligen, dragen zij schilden, van biezen vervaardigd, die zoo dicht ineengevlochten zijn, dat zij aan pijlen weêrstand kunnen bieden en zelfs de speren bijna onschadelijk maken.

Dat zij in het bezit zijn van kano's, kan men reeds opmaken uit het feit, dat zij eilanden van zoo geringe uitgebreidheid bewonen. Deze kano's zijn op een zeer vernuftige wijze vervaardigd en hun bouworde geeft ons den sleutel tot den eigenaardigen vorm, dien men zoo dikwerf op de Polynesische eilanden aantreft. Zoowel de voor- als de achtersteven dezer vaartuigen steken ver omhoog. Dit geschiedt echter niet alléén als sieraad — ofschoon er vele versierselen op worden aangebracht — maar voornamelijk ter verdediging. Als de bemanning een vijand aanvalt of door hem aangevallen wordt, zorgen zij altijd, dat de boeg of de achtersteven der kano naar hem gekeerd is, ten gevolge waarvan zij door deze hooge einden der kano in een groote mate beschermd worden.

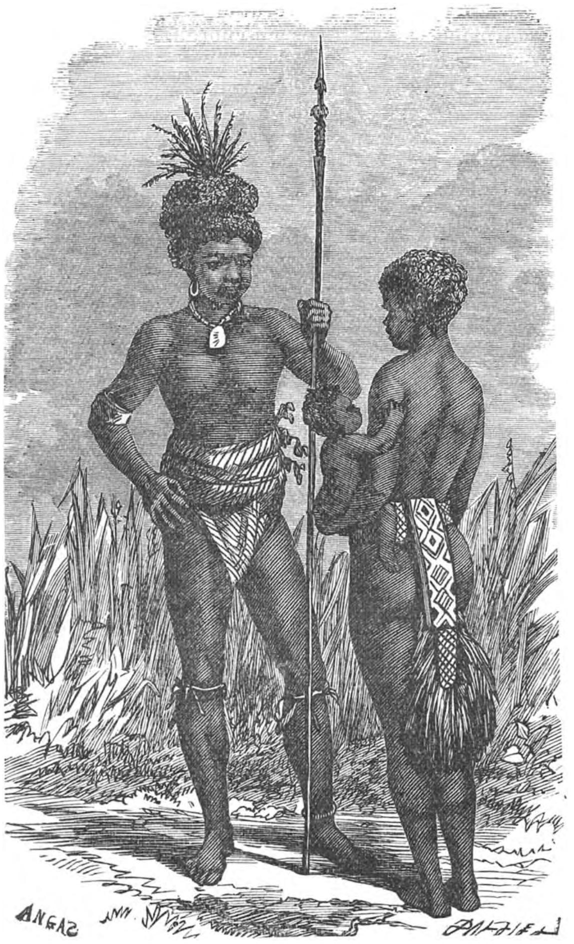

MAN EN VROUW VAN VATÉ.

Evenals de meeste bewoners van Oceanië versieren ook de bewoners der Salomons-eilanden de zijden hunner kano's overvloedig met vederen en snij- en inlegwerk. Tot het laatste doel worden veel witte schelpen en somtijds ook de schalen van schildpadden gebezigd. De voor- en achtereinden der kano's worden somtijds gesneden in den vorm van een menschelijk aangezicht; de oogen zijn dan van parelmoer en de ooren van schildpad, terwijl de kin voorzien is van een langen baard.

Bouganville vond in een dezer kano's een groote hoeveelheid wapenen en andere gereedschappen, zooals speren, bogen en pijlen, schilden en vischnetten. De schilden waren nagenoeg ovaal en de pijlen voorzien van punten van scherpe vischgraten. Ook werden in de boot verschillende levensmiddelen gevonden, zooals kokosnoten en andere vruchten, alsmede een half-gebraden menschelijk kakebeen.

* * *

De *Nieuwe Hebriden* hebben een Engelschen naam, hoewel zij door de Spanjaarden ontdekt werden. Het was Cook, die aan deze eilanden den naam gaf, welken zij nog bezitten. Bijna alle zijn het vulkanische eilanden, zooals uit de uitgebluschte en nog werkzame vulkanen blijkt, zoodat zij meestal met hooge kusten steil uit de wateren oprijzen,

De bewoners behooren tot de Melanesiërs, hoewel er zich blijkbaar vele Polynesische elementen onder hebben vermengd, zoodat de bewoners van enkele eilanden zelfs een Polynesisch dialect spreken. Door die vermenging heeft het gelaat een aangenamer uitdrukking verkregen. Het haar draagt echter nog geheel de Melanesische kenmerken; het wordt hier hoog gedragen, daar in staarten gevlochten; ook worden haar en baard geverfd. De gewoonte, om zich te tatoueeren, die op enkele eilanden gevonden wordt, draagt echter meer een Polynesisch karakter, doch veelal vindt men ook in dit opzicht de Melanesische gewoonten. De bevolking schijnt vroeger talrijker geweest te zijn dan thans: oorlog, moord, het ongezonde klimaat en allerlei ziekten hebben het aantal bewoners sterk verminderd. Een der grootste eilanden van deze groep is Vaté, tevens zeer vruchtbaar.

De bewoners zijn zwart, maar groot en welgevormd; zij hebben in hun kleeding veel, wat ons aan die van verscheidene Afrikaansche stammen herinnert. Die der mannen bestaat uit een breeden gordel of doek van matwerk, bewerkt met roode, witte en zwarte figuren. Het haar wordt gewoonlijk in een bos op de kruin van het hoofd bijeengebonden, geel geverfd en met een bundel vederen versierd.

De sieraden komen veel overeen met die, welke door de Salomons-eilanders worden gedragen. De oorlellen zijn altijd zeer uitgerekt door de gewoonte, om er zware, uit schelpen gesneden versierselen en andere dergelijke voorwerpen in te dragen. Het middelschot van den neus is meestal doorboord en de opening met een witten steen gevuld. Men maakt ook verheven litteekenen op de armen en de borst, die in een bepaald patroon gerangschikt zijn. Deze eilanders gebruiken ook armbanden, van schelpen vervaardigd.

JONGE MAN VAN ANEITEUM.

De vrouwen zijn even welgemaakt als de mannen en de algemeene vorm der kleeding is bij allen vrijwel dezelfde. Zij dragen er echter een zonderling toevoegsel bij, dat zeer veel gelijkt op dat der vrouwen van de Ovambo's in Afrika. Om hun middel loopt een gordel, 16 à 20 centimeter breed, vervaardigd van plantenvezelen, in nette figuren gevlochten. Aan dezen gordel hangt van voren een vierkant, niet zeer groot schort, terwijl er van achteren een breede strook van hetzelfde vlechtwerk als het schort aan bevestigd is. Deze strook loopt tot halverwege het been en eindigt in een waaiervormige franje van gevlochten gras van een tamelijke breedte. De vrouwen volgen, evenals de mannen, de gewoonte, om uitstekende litteekens op hun lichaam te maken. In het opmaken van het haar verschillen zij van de mannen; in plaats van het lang te laten groeien en het in één bos bijeen te binden, snijden zij het zeer kort af.

De wapenen dezer eilandbewoners zijn merkwaardig om de fraaie wijze, waarop zij zijn afgewerkt; de weerhaken der pijlen zijn net gesneden en de verbinding van de punt met de schacht is fraai versierd met gevlochten gras en vederen. De pijlen vertoonen veel overeenkomst met die van stammen uit tropisch Amerika.

Opmerkelijk is het nog, dat de bewoners der Nieuwe Hebriden, evenals die der Salomons-eilanden, in hun dorpen groote raadzalen hebben. In plaats van rond, zijn zij echter gewoonlijk zeer lang; zij hebben dikwerf een lengte van 25 à 30 meter. Aan één zijde zijn zij geheel open. Om de een of andere reden, die ons vrij duister is, zijn zij versierd met beenderen van verschillende dieren; van welke dieren zij genomen worden, schijnt volkomen onverschillig te zijn. In een dezer huizen zag men b.v. bundels beenderen van varkens, kippen en visschen, terwijl er schalen van kreeften en andere schaaldieren tusschen door hingen. Menschenbeenderen worden, voor zoover men weet, tot dit doel niet gebruikt.

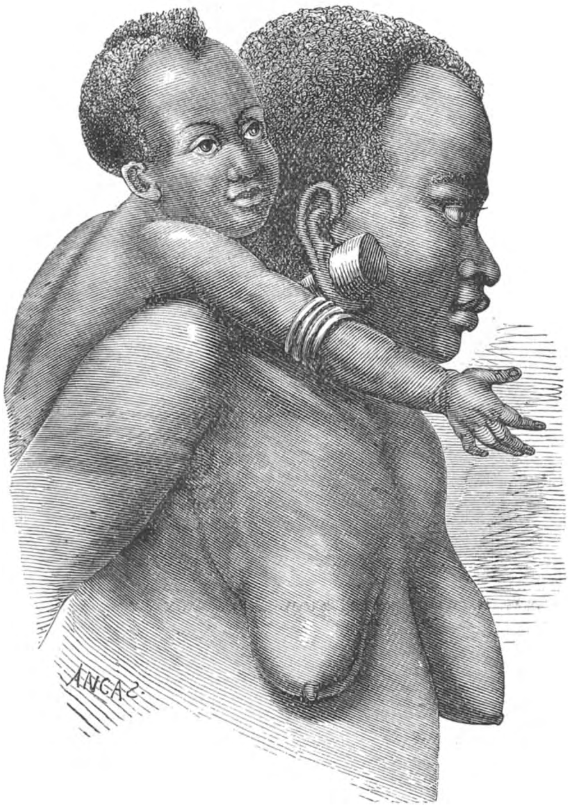

VROUW EN KIND VAN VANIKORO.

Een sterk contrast met deze stammen maken de bewoners van een ander eiland, Tanna; zij staan in gestalte en voorkomen en, naar men meent, ook in geestvermogens verre beneden die van Vaté. Zij hebben een slechten naam en zijn bekend als verraderlijk en wreed. Dat zij ook heeten kannibalen te zijn, is geen wonder, daar zij tot het ras der Papoea's behooren. Men zegt, dat zij in één opzicht wedijveren met de Fan's in Afrika en de lijken opgraven, om ze op te eten.

De bewoners van Tanna zijn even zwart als die van Vaté, maar schijnen geen andere punten van overeenkomst te hebben. Zij meenen echter zeker van nature nog niet zwart genoeg te zijn, want zij besmeren hun zwart gelaat nog met potlood en schilderen op dezen zwarten grond met roode oker verschillende figuren.

Wat Errumanga betreft, dit heeft den naam, dien het had van buitengewone woestheid, gehandhaafd; niet tevreden met den eersten zendeling te vermoorden, die den voet op zijn kusten zette, bracht het volk naderhand nog een anderen zendeling met zijn vrouw om. Deze tweede moord geschiedde door opruiing van de priesters, die het volk hadden wijsgemaakt, dat een epidemie, welke onder de inboorlingen groote verwoestingen had aangericht, door de vreemde zendelingen veroorzaakt was. Het onwetende volk geloofde natuurlijk deze bewering en vermoordde in zijn blinde, onbedwingbare woede beide beschuldigden. De daad was echter nauwelijks geschied, of zij hadden er berouw van en op den dag na den moord, toen de slachtoffers werden begraven, stonden de inboorlingen om het graf, overweldigd door droefheid; de meest bedroefde was het opperhoofd van het distrikt.

De moord van deze zendelingen baande evenwel, hoe ongelukkig hij op zichzelf ook was, den weg voor anderen, om hun voetstappen te volgen, en zooals bij vervolging bijna altijd het geval is, won de zaak van den godsdienst in kracht door de pogingen, om hem met geweld te onderdrukken.

Het zuidelijkste eiland van deze groep is Aneiteum of Anityum, hetwelk groote hoeveelheden sandelhout oplevert. De voornaamste markt voor dit hout is China, waar men er verschillende zaken van weelde van snijdt, waarbij het karakteristieke geduld der kunstenaars van dit land zoozeer uitkomt.

De inwoners van Malicolo verschillen aanmerkelijk van die der eilanden, welke wij reeds vermeld hebben. Terwijl de inboorlingen van Vaté groot en fraai gebouwd zijn, die van Errumanga niet veel voor hen onderdoen, de bewoners van Tanna stevig en krachtig zijn, ofschoon betrekkelijk kort, zijn de Inlanders van Malicolo klein, slecht geëvenredigd en leelijk van aangezicht; zij misvormen zich bovendien nog door het dragen van een gordel, die zoo stijf wordt aangehaald, dat zij er uitzien als een zandlooper of een wesp.

Terwijl de bewoners der Nieuwe Hebriden veel zorg wijden aan het bewerken der sieraden, staan zij achter bij de meeste Melanesische stammen in het vervaardigen van huisraad, van matten, korven, zeilen enz. Hun booten van uitgeholde boomen met vlerken zijn ruw bewerkt; hun vierhoekige hutten van bamboe zien er armoedig uit.

De wapens geven echter blijken van meer zorg. De bogen, 1½ meter lang, en de pijlen, meer dan een meter lang, van riet gemaakt en met harde houten punten, vormen het hoofdwapen. De van weerhaken voorziene pijlen der noordelijke eilanden worden dikwijls door plantengift nog gevaarlijker gemaakt. Verder gebruiken zij knodsen met scherpe kanten als wapens.

De hoofdbezigheid der mannen is de oorlog, die met buitengewone woestheid wordt gevoerd. De verslagen vijand wordt als buit medegevoerd en opgegeten. Geen volk is zoozeer aan menscheneterij overgegeven als dit. Verslagenen worden steeds opgegeten, zelfs al zijn zij van denzelfden stam; ook schenken zij het lijk dan wel aan anderen. Toen de zendeling Turner hen wees op die afschuwelijke gewoonte, antwoordden zij: „varkensvleesch mag goed zijn voor u, het past niet voor ons."

Over 't geheel geeft deze kannibalistische fijnproever aan een kleurling de voorkeur boven een Blanke: „de laatste smaakt te zout," zegt hij.

Men beschouwt de vrouwen als lager staande wezens; zij behooren niet in gezelschap van de hooger staande rassen hun voedsel te nemen. Daardoor is het lot der vrouwen treurig; zij moeten allen arbeid verrichten. De vrouwen worden dan ook gekocht van hen, wien zij toebehooren; drie varkens is de gewone prijs.

Op de zuidelijke eilanden is het gewoonte, den overledene eenige menschen tot gezelschap mede te geven in het graf. De weduwe volgt haar overleden echtgenoot; bij voorname dooden worden levende of geslachte menschen in het graf gelegd. Ook grijsaards worden hier op hun verzoek wel levend in het graf neergelaten. Op sommige plaatsen worden de dooden in zee geworpen, op andere begraven.

In een enkel opzicht zijn de bewoners der Nieuwe Hebriden de overige Melanesiërs vooruit. Zij hebben namelijk een soort van geld, hier uit schelpen, daar uit ringen van veldspaath of een soort van munt bestaande. Langs de kusten bestaat eenige handel; eerst leverden zij den Europeanen sandelhout, later levensmiddelen. Helaas, de slavenhandel heeft het vreedzame verkeer veel nadeel aangedaan. Eerst met veel moeite en na veel teleurstelling heeft de zending vasten voet verkregen op deze eilanden; zij bezit er thans onderscheiden stations, die zeer in 't voordeel van de ingezetenen werken.

* * *

Ook de oorspronkelijke bewoners van *Nieuw-Caledonië*, een Fransche bezitting, behooren tot de Melanesiërs, waaronder zich zoo hier en daar enkele Polynesiërs gevestigd hebben of er mede vermengd zijn. Tot deze laatsten behooren onderscheidene hoofden. Zij zijn gemakkelijk te kennen aan hun lichtere huidkleur en hun glad haar, terwijl de echte Nieuw-Caledoniër koperbruin van kleur is en kroes haar bezit.

De Nieuw-Caledoniërs dragen het wollige haar kort, maar op zekeren afstand zou men velen hunner voor langharig houden, daar zij de gewoonte hebben, om kunstmatige vlechten te maken, ter lengte van ongeveer 50 centimeter; zij vervaardigen ze van gras en van het haar eener soort van vledermuis. Deze vlechten zijn dikwijls zoo lang, dat zij tot midden op den rug hangen. Somtijds binden zij om het hoofd een klein net met wijde mazen en de opperhoofden dragen een zonderlinge

soort van hoed. Deze hoeden zijn cilindrisch en versierd met een groot, cirkelvormig versiersel aan elken kant, een bundel vederen op den top, en een langen, hangenden bos gras in den nek. De hoed beschermt het hoofd niet, daar hij geen bodem heeft, maar is alleen een teeken van rang.

De inboorlingen maken ook maskers, die zij op zeer vernuftige wijze uit hout snijden; zij zijn met open mond en gesloten oogen. Bij het dragen ziet men niet door de oogen, maar door kleine openingen, die in het bovenste gedeelte van het masker zijn aangebracht. Men heeft verondersteld, dat deze maskers gebruikt werden in den oorlog, ingeval de strijders zich voor hun vijanden onkenbaar wilden maken. Dit is echter alleen een onderstelling. Er is bijna geen twijfel aan, of het houten masker is niets dan een sieraad, hetwelk bij de Inlandsche dansen gebezigd wordt. Het is inderdaad de „momo", die door latere reizigers beschreven wordt. Deze „momo" is versierd met vederbossen, lange haarvlechten en een dik, ruw netwerk, hetwelk voor baard moet dienen en dikwerf tot aan de knieën hangt.

Een masker, dat hierop volkomen gelijkt en geheel en al op dezelfde wijze vervaardigd wordt, is in gebruik bij de inboorlingen van Vancouver's-eiland; dezen bezigen het bij hun krijgsdansen.

Oorsieraden van verschillende soort staan hoog bij de Nieuw-Caledoniërs aangeschreven; sommige inboorlingen verwijden de opening in de oorlel zoozeer, dat zij een gat vormt, welks rand tot op de schouders hangt. Het gebeurt wel eens, dat zij van de elasticiteit van het oor te veel vergen en dit geheel en al doorscheurt. Alles schijnt in het oor gedragen te worden; als een Nieuw-Caledoniër geen geschikt sieraad kan vinden, vult hij zijn oor op met een blad of een opgerold stuk bast. Zij tatoueeren zich niet, maar beschilderen zich met zwarte strepen over de borst; deze strepen zijn breed en schuin over de borst getrokken. Zij dragen halsketenen van verschillende soorten; deze sieraden hebben eenige overeenkomst met die van Nieuw-Guinea en bestaan vooral uit ineengevlochten touw, waaraan een schelp of een stuk been hangt, gesneden op een wijze, die de inboorlingen sierlijk gelieven te noemen.

Ofschoon de mannen van nature een dikken en stuggen baard hebben, wordt het gelaat gewoonlijk van het harige, mannelijke sieraad ontdaan; het haar wordt, in plaats van met een tang, met een paar schelpen uitgetrokken.

De wijze van bouwen der Nieuw-Caledoniërs staat ver boven die der Australiërs en komt in sommige opzichten die nabij, welke in Nieuw-Zeeland gevolgd wordt. De huizen zijn kegelvormig en in het midden dikwijls tot 4 meter hoog.

Het beginsel, waarnaar de hutten gebouwd zijn, is uiterst eenvoudig. De Inlandsche bouwmeester begint met in den grond een gat te graven, waarin hij een paal zet, die 4 à 5 meter lang is en omtrent 30 centimeter in omtrek heeft. Hieromheen worden een aantal dunnere palen in den grond gezet, welker bovenste einden tegen den hoofdpaal rusten. Om deze dunne palen of sparren worden dunnere takken gevlochten en het geheel wordt waterdicht gemaakt door er gedroogde bladeren en takken aan vast te binden. Deze eenvoudige muren hebben dikwerf een dikte van verscheidene centimeters, en daar de inboorlingen dikke matten over den vloer spreiden, zijn zij goed tegen het weder beschut.

De ingang is zeer klein en nooit hooger dan één meter; hij kan, als het noodig is, met een ruwe deur van palmtakken worden gesloten. Sommige dezer hutten hebben behoorlijke deurposten, waarop ruwe nabootsingen van menschelijke aangezichten zijn gesneden. Men houdt in de hut altijd een vuur aan, niet zoozeer voor de warmte of om op te koken, als veelmeer, om de muskieten te weren. Men tracht het daarom zooveel rook te doen geven als slechts mogelijk is; deze moge nu al het minste kwaad van de twee zijn, hij is toch een groot beletsel voor een Europeaan, om zich behagelijk te voelen; deze toch kan de muskieten tarten door zijn kleederen en zich des nachts met gordijnen tegen hun steken beschermen.

De middelpaal van het huis is meestal versierd met schelpen en van boven gesneden in de gedaante van een mensch.

Elk huis is omringd door een omheining, omtrent 1½ meter hoog; binnen de hut is een stuk huisraad, dat aan de ruwe woning een geheel beschaafd uiterlijk geeft. Het is een houten plank, opgehangen aan koorden, evenals onze boekenhangers.

Zij hangt omtrent een meter boven den grond, maar kan, daar de koorden, waaraan zij hangt, slechts dun zijn, ook niet dan zeer lichte vrachten dragen. De naam dezer plank is „paite".

Het is zeer merwaardig, dat wij bij deze naakte en bijzonder woeste kannibalen twee wapenen aantreffen, die bij de beschaafde Romeinen der klassieke tijden bijzonder in gunst stonden. Het zijn de slinger en de werpspies; de laatste wordt geworpen door de bijzondere inrichting van een riem, zoodat de Nieuw-Caledoniër niet alleen den steen wegslingert, maar ook de spies.

De samenstelling van den slinger of „wendat", zooals de inboorlingen hem noemen, is zeer eenvoudig; het is niets dan een dubbele riem met een lichte verdieping in het midden, waarin de steen wordt gelegd. Opdat de gladde steen er niet uit zal

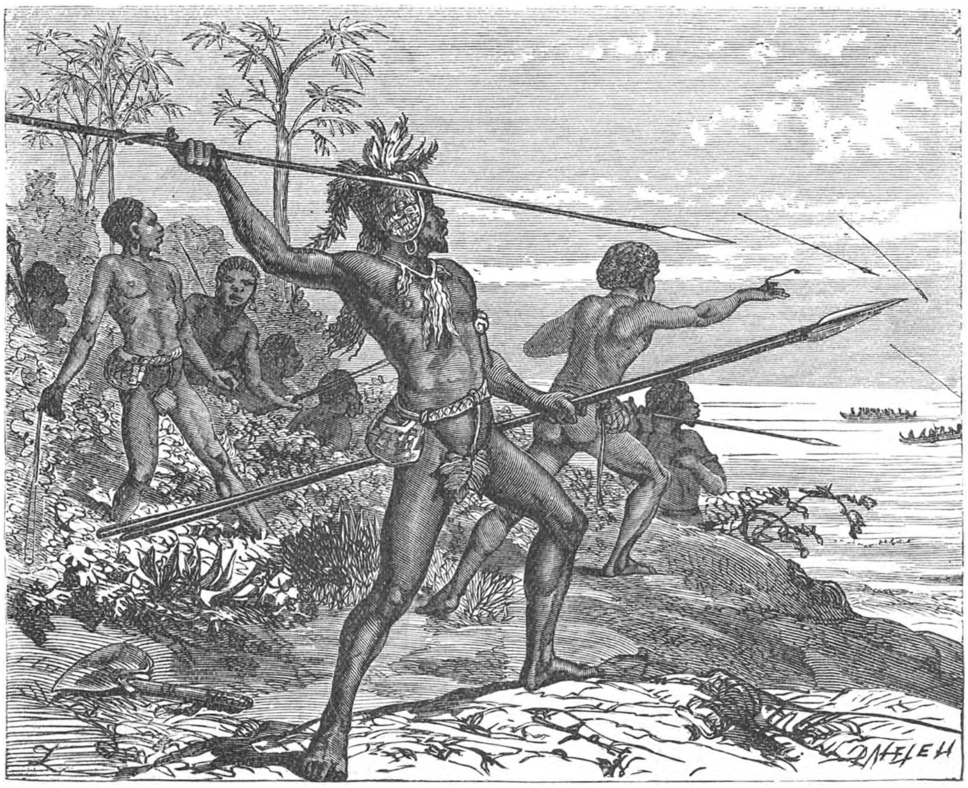

NIEUW-CALEDONIËRS, HUN KUST VERDEDIGENDE.

glijden, maakt de slingeraar hem altijd in den mond nat, voordat hij hem in den slinger legt. De steenen zijn van een harde soort van speksteen, die goed gepolijst kan worden. Zij zijn eivormig en worden zorgvuldig glad geslepen.

De krijgslieden hebben 30 of 40 dezer steenen in een klein net, dat zij op zijde dragen; op de afbeelding ziet men een krijgsman met zijn slinger in de hand en het met steenen gevulde net aan zijn zijde. Als de slingeraar een steen wil werpen, verkwist hij zijn tijd en zijn krachten niet door den slinger meermalen om en om te draaien; hij maakt enkel een halven slag in de lucht en laat dan den steen met een verwonderlijke kracht en juistheid voortvliegen. Door den slinger slechts een halven draai te laten maken, kunnen de steenen bijna even schielijk geworpen worden als met de hand; dit wapen is dan ook zeer geducht in het open veld, als er geen vuurwapenen tegenover staan.

De speer of werpspies heeft een zeer groote lengte; sommige exemplaren zijn 4 à 5 meter lang; indien ook de krijgsman niet in staat was, de natuurlijke kracht van zijn arm met kunstmiddelen te verhoogen, zou hij de speer niet verder dan eenige meters kunnen werpen. Hij heeft daarom een werktuig uitgevonden, waardoor hij zijn lang en onhandelbaar wapen tot op een aanmerkelijken afstand kan voortslingeren. Het beginsel, waarop dit werktuig berust, is hetzelfde als dat van den Australischen werpstok, maar de toepassing is eenigszins anders. De werpstok der Australiërs is recht en stijf en wordt aangewend aan het einde der speer; het werktuig, waarvan de Nieuw-Caledoniërs gebruik maken, is daarentegen buigzaam en veerkrachtig en wordt aangebracht op een plaats, even achter het midden der speer.

Dit werktuig is verwonderlijk vernuftig en eenvoudig. Het is niets meer dan een koord of riem, gevlochten van kokosnootvezelen en vischhuid door elkander. Het is 30 à 35 centimeter lang, aan het eene einde voorzien van een knoop en aan het andere van een lus. Dit veerkrachtig koord heet bij de inboorlingen „ounep". Als de krijgsman een speer wil werpen, schuift hij de lus over den wijsvinger zijner rechterhand en laat het koord zoo in gereedheid hangen. Zoodra het oogenblik daar is, dat hij de speer wil wegwerpen, balanceert hij het wapen een oogenblik in de hand, om het midden te vinden; hij slaat dan het einde van het koord er omheen met een zeemans „halve-steek" en trekt het tegelijk met zijn wijsvinger strak.

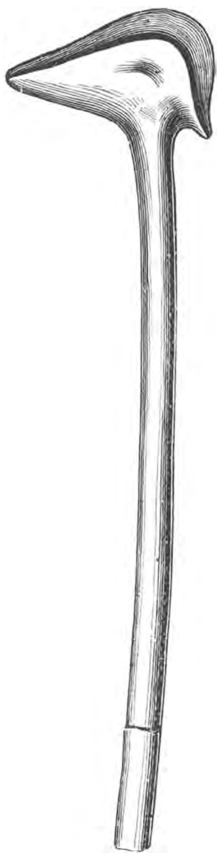

NIEUW-CALEDONISCHE KNODS.

Zoolang hij op deze wijze drukking op het koord uitoefent, houdt het de speer vast; zoodra zij ophoudt, laat de „halve-steek" los en de speer is vrij. De wijze, waarop zij geworpen wordt, is derhalve zeer duidelijk. De krijgsman houdt de lus van het koord vast met den wijsvinger, terwijl hij de speer met de volle hand aangrijpt. Als hij nu het wapen werpt, laat hij zijn hand los en slingert met den riem of het koord de speer voort. Deze riem of „ounep" komt volkomen overeen met het „amentum" der Ouden, door Ovidius in zijn Metamorphosen genoemd; hij staat er echter ver boven, wat de samenstelling en de wijze van gebruik betreft. Het „amentum" was eenvoudig een lus van touw of leder, die even achter het zwaartepunt aan de schacht der werpspies bevestigd was. Als de krijgsman een speer wilde werpen, nam hij de schacht in de hand, stak zijn vingers in de lus en kon met behulp hiervan een zwaar wapen een aanmerkelijk eind voortslingeren.

Behalve deze wapenen is ook de knods veel in gebruik; in het vervaardigen van deze toonen de inboorlingen een groote vindingrijkheid. De vorm en grootte dezer knodsen verschillen aanmerkelijk; bij sommige hebben de inboorlingen een groote kunstvaardigheid aan den dag gelegd en hun bochten zijn merkwaardig stout en ongedwongen. Een dezer knodsen, die inderdaad de typische vorm is, vindt men hiernevens afgebeeld. Het dikke einde is klaarblijkelijk een nabootsing van den bek eens vogels, zooals de lezer ziet, terwijl de lijnen zeer stout en bevallig zijn. Deze knods is ongeveer één meter lang en weegt bijna 1½ kilogram.

De oorlog is in Nieuw-Caledonië, evenals in Nieuw-Zeeland, de voornaamste bezigheid der mannen. De eerste lessen, die het kind krijgt, zijn in het vechten, en dit denkbeeld blijft het gedurende zijn geheele leven bij. Zoodra er een jongen geboren is, wordt hij gewijd en opgedragen aan den god van den oorlog; er wordt een harde, zwarte steen op zijn borst gelegd, als een symbool, dat hij in het gevecht zoo hard moet zijn als een steen. Zelfs de vrouwen nemen aan het gevecht deel en ofschoon zij niet werkelijk medestrijden, volgen zij hun betrekkingen in den slag, om de lijken der verslagen vijanden weg te halen en naar de kook-ovens te sleepen. De priesters stoken, uit zelfzuchtige beweegredenen, altijd den strijd aan; de handen

toch der gesneuvelden zijn hun deel, en de kenners onder de menscheneters houden de handpalmen voor het lekkerste beetje van het geheele lichaam. De Nieuw-Caledoniërs zijn voornamelijk menscheneters, omdat zij krijgslieden zijn; het lijk van een gesneuvelden krijgsman wordt altijd verondersteld te worden opgegeten. Meestal heeft er om het lijk een gevecht plaats; de eene partij tracht het in bezit te krijgen, om het op te eten, terwijl de andere het tracht te redden, om het te begraven.

In den regel wordt het echter weggevoerd door de vrouwen, wier taak het is, het te bereiden. Het toebereiden van een lijk is een groote plechtigheid, daar elk deel van rechtswege aan zekere personen toekomt; zelfs het stuksnijden geschiedt volgens vaste regels. Zij gebruiken hiervoor een eigenaardig mes, hetwelk van een platten serpentijn-steen opzettelijk tot dit doel vervaardigd is; het is eivormig en omtrent 20 centimeter lang. Aan den eenen kant zijn er twee gaten in geboord, waarmede het aan een houten handvatsel bevestigd wordt. Dit mes heet „nbouet”.

Daar vleesch voor de Nieuw-Caledoniërs een artikel van weelde is en niet als een gewoon voedingsmiddel kan beschouwd worden, zijn de inboorlingen verplicht, voornamelijk van plantaardig voedsel te leven. Zij eten verschillende soorten van wortels en ook kokosnoten en andere vruchten; het bereiden van het voedsel wordt, evenals over het algemeen al het werk, door de vrouwen verricht. In den landbouw overtreffen zij de overige Melanesiërs verre. Ook schelpdieren worden veel genuttigd; zij worden door de vrouwen verzameld. Een groote soort van oester wordt in talrijke menigte aan de kusten van het eiland gevonden en levert overvloed van voedsel; de kleinere worden meestal uit het zand gegraven door de vrouwen, die dikwijls den halven dag tot aan hun middel in het water doorbrengen.

Twee zeer vreemde spijzen zijn onder de Nieuw-Caledoniërs in gebruik. De eerste is een soort van spin, die een groot en sterk web in de bosschen weeft, dat het den reizigers, door het aantal en de sterkte der draden, dikwerf lastig maakt. Zij worden niet rauw gegeten, maar gekookt in een gesloten aarden pot, waaronder een flink vuur wordt gestookt. De inboorlingen noemen deze spin „nougui”. Zij zijn van boven grauw en de rug is met een fijn, zilverachtig dons bedekt; de onderkant is zwart.

De tweede dezer spijzen is klei; hiervan gebruiken de inboorlingen groote hoeveelheden. Deze aarde is een zachte, groenachtige speksteen, die zeer gemakkelijk kan worden fijngewreven; de maag wordt er door uitgezet en aldus vermindert het knagen van den honger, ofschoon het lichaam er niet door gevoed wordt. Een goed uitgezette maag is een der grootste weelden voor een Wilde; om zich deze te verschaffen, heeft men een inboorling een stuk dezer aarde zien opeten, tweemaal zoo groot als zijn vuist, en dat wel, nadat hij juist een goed maal gedaan had. Somtijds eten zij meer dan een kilogram van deze zelfstandigheid. Iets dergelijks treft men ook aan in Afrika en Amerika.

Als zij aan een poel of een rivier drinken, hebben zij de zonderlinge gewoonte, het water met hun handen op te scheppen en het in hun mond te werpen: zij gieten op die wijze veel meer water over hun hoofd dan er in hun mond komt.

De bewoners van Nieuw-Caledonië maken zeer goede kano's, zooals trouwens met de eilanders meestal het geval is. De grootste kano's zijn aan de oostkust meestal dubbel, zooals wij ze op pag. 247 leerden kennen: zij hebben een mast en driehoekige zeilen, naar Polynesisch model.

De godsdienst der Nieuw-Caledoniërs heeft een Polynesisch karakter. De schedeldienst wijst op een vereering der voorouders; de schedel van een gestorvene is een reliquie, welke met eerbied bewaard wordt, terwijl ook haren en tanden als reliquieën gelden. Op de grafplaats worden met schelpen versierde stangen geplant, waarom gekleurde doeken en andere gaven worden gehangen, terwijl de treurenden aan hun droefheid uiting geven door zich brandwonden toe te brengen, het haar te verven en de doorboorde ooren geheel open te snijden.

De Polynesische invloed op Nieuw-Caledonië blijkt bovenal uit den staatkundigen en maatschappelijken toestand. Het volk is in een groot aantal stammen verdeeld, ieder door een hoofd geleid. Onderscheidene van deze stammen zijn weder door een aanvallend en verdedigend verbond vereenigd. Het hoofd ontvangt goddelijke eerbewijzen; slechts in gebogen houding mag men hem naderen. In zijn uiterlijk verschilt het hoofd echter niet van zijn stamgenooten; alleen bij hooge feesten draagt hij een

versierden bijl. Met denzelfden eerbied behandelt men zijn aangewezen opvolger, die volgens erfopvolgingsrecht wordt aangewezen.

Het familieleven is echter geheel van Melanesischen aard. De vrouw staat ook hier weinig hooger dan een lastdier. Polygamie is geoorloofd en bij de rijkeren gewoonte; bij de meerderheid des volks is veelwijverij echter te kostbaar. Ziekten en verschillende andere oorzaken, uit de aanraking met de Blanken voortvloeiend, hebben echter nadeelig gewerkt op de inboorlingen en hun aantal sterk verminderd.

Wat wij boven van de bewoners van Nieuw-Caledonië zeiden, geldt voor de inboorlingen in hun oorspronkelijken toestand.

Sedert 1853 is Nieuw-Caledonië tot een Fransche bezitting verklaard, doch eerst na het dempen van vele opstanden werkelijk bezit geworden; de laatste opstand had plaats in 1878. De Fransche heerschappij, welke zich over Nieuw-Caledonië met de Loyalty-, Chesterfield- en Wallis-eilanden en de eilanden Fortuna en Alosi uitstrekt en gevoerd wordt door een Gouverneur, heeft hier Blanken gebracht, terwijl geestelijke orden de geschetste ruwe zeden eenigszins beschaafd hebben. Bij ongeveer 62½ duizend inboorlingen vindt men er ongeveer 9000 vrije Blanken (waaronder ± 1700 soldaten) en ongeveer 7400 gedeporteerden. Groot zijn evenwel de vorderingen der beschaving nog niet, al is de rust thans meer algemeen.

* * *

De *Fidji-eilanden* (Viti, Eng. Fiji Islands) vormen een groep van niet minder dan 255 eilanden of eilandjes, van welke slechts 80 bewoond zijn, terwijl de overige nauwelijks boven den zeespiegel uitsteken. Deze eilanden zijn sedert 1874 een Britsche bezitting. De bevolking wordt op ± 121 duizend zielen geschat, waartoe ruim 2000 Europeanen, 7000 Indiërs, 2300 Polynesiërs behooren, terwijl 110600 als Fidjianen en Rotumahners kunnen beschouwd worden.

De ligging der Fidji-eilanden als uiterste groep van Melanesië en grenzende aan het Polynesische gebied, heeft een volkenmenging tengevolge gehad, welke uit vele zaken blijkt en ook bewezen wordt door de echte Polynesiërs, welke men op deze eilanden vindt.

De echte Fidjianen behooren tot het Melanesische ras, dat bij hen, door den Polynesischen invloed, de hoogste ontwikkeling bereikt heeft. Zij waren reeds vóór de aanraking met Europeanen bekwaam in het vervaardigen van katoenen stoffen voor kleeding; zij bouwden ruime hutten, maar waren echte menscheneters.

Sedert 1854 is de invloed van het Christendom hier werkzaam, doordien koning Kakobau den Christelijken godsdienst aannam; in 1874 deed hij de eilanden tegen overneming zijner schulden en een vaste jaarwedde over aan Engeland. Daar de inboorlingen moeielijk voor den duurzamen arbeid op de Europeesche plantages te vinden waren, heeft men er Indische en Melanesische arbeiders van andere eilanden ingevoerd. De Engelschen hebben zich met bijzonderen ijver op de bekeering der inboorlingen toegelegd, zoodat de bevolking thans meest tot verschillende Protestantsche sekten behoort. Men vindt er Wesleyanen, Anglicanen en Presbyterianen; ook vindt men er Katholieken. De Inlandsche bevolking der Fidji-eilanden verarmt meer en meer en neemt af in aantal; de Europeesche neemt snel toe, en ook de Indische bevolking vermeerdert vooral door immigratie. In 1895 kwamen 1230 volwassen immigranten uit Indië aan, terwijl slechts 551 volwassenen terugkeerden. Men schatte het aantal Indiërs in Dec. 1893 op de Fidji-eilanden op ± 5700.

De tegenwoordige Fidjianen staan onder den invloed eener gedeeltelijke beschaving en vertoonen daardoor niet meer hun oorspronkelijke karaktertrekken. Voor de ethnographische kennis des volks moet bovenal aan de laatste onze aandacht geschonken worden, zoodat wij ons ook hier meer met de oorspronkelijke toestanden, zeden en gewoonten zullen bezighouden, evenals op de overige eilanden.

* * *

De inwoners van Fidji zijn een schoon ras van menschen; zij zijn vrij goed gevormd en donker, ofschoon niet zwart, van huid. Evenals de andere Papoea's zijn zij merkwaardig door hun dik haar, dat zij op verschillende zonderlinge wijzen kappen.

Daar het voorkomen en de kleeding de eerste zaken zijn, die een vreemdeling in het oog vallen, zullen wij beginnen met deze te beschrijven.

Het meest in het oog loopende gedeelte van het voorkomen van een Fidjiaan is zijn kapsel; bij het opmaken van zijn haar laat hij zijn verbeelding den vrijen teugel en vindt hij de meest verschillende vormen en kleuren uit. Daar het echter vervelend zou zijn, ze alle te beschrijven, zullen wij hier eenige in het oog springende verscheidenheden vermelden.

Het haar der Papoea's is altijd stug, borstelig en vol; het groeit tot een aanmerkelijke lengte, zoodat het, indien men het aan zichzelf overlaat, vanzelf een grooten bos vormt. De Fidjiaan denkt evenwel, dat de natuur door de kunst moet geholpen worden; hij besteedt dus al zijn talent als kunstenaar aan zijn haar. Het haar op de bevallige en losse wijze op te maken, die bij de zachtharige rassen in zwang is, zou voor hem volstrekt onmogelijk zijn. Hij gaat juist uit van het tegenovergestelde beginsel: hij tracht de eigenaardigheden, die hij van nature bezit, tot de hoogste volkomenheid te ontwikkelen, in plaats van te streven naar een effekt, hetwelk in tegenspraak zou zijn met al, wat hem omringt.

Het gronddenkbeeld, waarop het kapsel van een Fidjiaan berust, is, dat elk haar uit de huid groeit in een rechten hoek en stijf en steil overeind staat. Veronderstellende derhalve, dat elk haar zijn eigen weg kon kiezen, zonder hierin door andere verhinderd te worden, is het duidelijk, dat al het haar een groote kogelvormige massa zou vormen, waardoor het aangezicht omringd werd. De Fidjiaansche kapper moet dit dus als den normalen vorm van het haar aannemen; hij moet trachten dien, zoo goed hij eenigszins kan, te veranderen of te wijzigen.

Het is onmogelijk, de verschillende wijzen, waarop de Fidjianen zich kappen, beter te beschrijven dan dit gedaan is door Williams, die dertig jaren lang op deze eilanden woonde. „De meeste opperhoofden hebben een kapper, aan wiens zorg het haar van hun meester is opgedragen; dikwijls vordert dit dagelijks zijn aandacht en op sommige tijden moet hij er verscheidene uren daags aan besteden.

„Het haar is stug, dikwijls bijna als ijzerdraad; het wordt zoo gekapt, dat het blijft staan, zooals men het kamt, zelfs wanneer het 20 à 25 centimeter van het hoofd afstaat. De eene vreemdeling zal, als hij ziet, wat in dit opzicht gedaan wordt, uitroepen: „Welke verbazende pruiken!" een ander denkt: „Het is zeker, dat het *beau idéal* der kapperskunst in Fidji gevonden wordt!" en een derde: „Hun hoofden gaan alle verbeelding te boven." Geen wonder derhalve, dat zij alle beschrijving tarten.

„Wat men ook moge zeggen van hun onnatuurlijkheid, de beste kapsels hebben een verwonderlijke en bijna meetkundige zuiverheid van omtrek, vereenigd met een gladheid en zachtheid van oppervlakte en gelijkheid van kleur, die een buitengewone zorg te kennen geeft en wel eenigen lof verdient. Het meest zijn zij gitzwart, blauwzwart, aschgrauw of rood in verschillende tinten. Jonge lieden geven meestal de voorkeur aan helderrood en lichtblond. Somtijds ziet men twee of meer kleuren op hetzelfde hoofd. Sommige hoofden zien er zoowel in vorm als in kleur bijna volkomen uit als de pruiken der Engelsche rechters.

„Vele kapsels zijn zoo uitgezocht grotesk, dat het schijnt, alsof zij opzettelijk gemaakt waren, om den lachlust op te wekken. De een heeft een woesten haarbos op de kruin van zijn hoofd, terwijl het overige gedeelte geheel kaal is. Bij een ander is het meeste haar afgesneden en heeft men alleen drie of vier rijen dunne haarbundels laten staan, zoodat zijn hoofd er uitziet, alsof het met verfkwasten beplant was. Een derde heeft een geheel kaal hoofd, op twee zwarte, uitstekende bundels na, boven de slapen. Dikwijls ziet men aan den rechterslaap een, twee of drie haarvlechten, ter lengte van 30 à 50 centimeter, naar beneden hangen. Sommigen dragen een aantal dezer vlechten, zoodat zij als het ware in den nek een gordijn vormen, hetwelk reikt van het eene oor tot het andere.

„Een manier, die groote zorg vereischt, is die, waarbij van het haar afzonderlijke, als stralen van het hoofd uitstekende, lokken worden gemaakt. Elke lok is een volkomen kegel, omtrent 25 centimeter lang, welks grondvlakte naar buiten is gekeerd; de oppervlakte van het haar bestaat derhalve uit een groot aantal kleine cirkels; de einden der haren zijn bij elken lok, in de richting van het midden des kegels, naar

binnen omgeslagen. Bij een anderen verwanten vorm hebben de lokken de gedaante eener piramide; de hoeken en zijden van elke piramide zijn zoo regelmatig, alsof zij van hout waren.

„Door de sterke bewegingen van den dans worden deze uitvoerige kunstwerken niet in wanorde gebracht; er wordt echter bijzonder zorg gedragen, ze tegen dauw en regen te beschutten."

Indien een Fidjiaan weten wil, of zijn kapsel behoorlijk in orde is, neemt hij zijn toevlucht tot zijn spiegel. Deze is niet draagbaar, maar vast. Als de inboorling een dikken boom ziet, met een schuin afloopenden stam, hakt hij hier aan den bovenkant eenige diepe gaten in en schikt de bladeren zoo, dat het regenwater er in druipt en de holten vol water loopen. Dit zijn zijn spiegels, die hij bezigt tot het onderzoek,

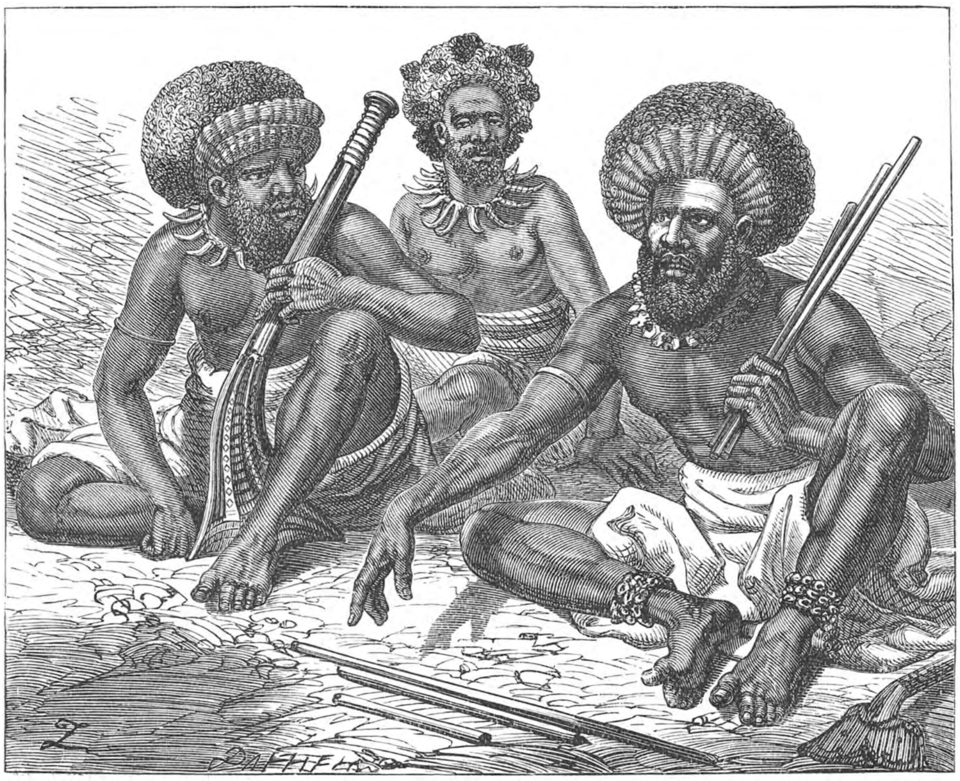

DE BOODSCHAP VAN DEN GEZANT. KAPSELS.

of de omtrek en de oppervlakte van zijn haar nog in goede orde zijn; is het niet naar zijn zin, dan maakt hij het met zijn kam met lang handvatsel weder in orde en steekt vervolgens de kam boven een oor in zijn haar.

Niet tevreden met hun haar, zooals wij gezien hebben, op alle mogelijke wijzen te vlechten en te friseeren, dragen vele Fidjianen bovendien nog over hun haar groote pruiken, waardoor hun hoofd reusachtige afmetingen verkrijgt. De inboorlingen zijn uitstekende pruikmakers, en daar het hun niet te doen is, om de natuur na te volgen, maar om een zoo fantastisch mogelijk effekt te maken, is het resultaat van hun arbeid zeer lachverwekkend. Evenals hun eigen haar verven zij ook deze pruiken met verschillende kleuren; rood en wit zijn de meest geliefkoosde.

Op bovenstaande afbeelding, den afgezant voorstellende, die aan een man van gewicht een boodschap van zijn opperhoofd overbrengt, ziet men drie dezer zonder-

linge kapsels. Deze Wilden kunnen natuurlijk niet schrijven, maar om de verschillende onderdeelen hunner boodschap niet te vergeten, nemen zij hun toevlucht tot een *memoria technica*, bestaande in een bundel stokken, waarvan er geen twee even lang zijn.

Elke stok beantwoordt aan een der uitdrukkingen van de boodschap, die een of tweemaal aan den gezant herhaald wordt, terwijl hij haar op zijn stokken narekent. Bij het overbrengen zijner boodschap maakt hij den bundel stokken los, legt ze in geregelde orde voor zich neer en volbrengt zijn zending, zonder een enkelen misslag te begaan.

De voornaamste figuur op de afbeelding stelt den afgezant voor; de twee anderen zijn zijn ondergeschikten. Hij heeft verscheidene stokken op den grond gelegd en is juist bezig, dat gedeelte zijner boodschap mede te deelen, waarop een dier stokken betrekking heeft; de overige houdt hij in de linkerhand. Zijn kapsel is van die merkwaardige soort, welke uit een aantal kegelvormige haarbundels bestaat — een mode, die een man van rang te kennen geeft, daar geen ander het onderhoud van zulk een *coiffure* zou kunnen bekostigen. Het haar van den man, die naast den gezant zit, is in twee kleuren geverfd; het grootste gedeelte is zwart en recht van het hoofd afgekamd, terwijl hij boven het voorhoofd twee rollen draagt van een lichtere kleur. De middelste figuur heeft een kapsel, hetwelk zeer geliefd is; het haar wordt kort afgesneden, met uitzondering van enkele gedeelten, die men laat groeien en die dan als verfkwasten buiten het overige haar uitsteken.

Personen van gewicht beschermen hun reusachtigen haardos gewoonlijk door een soort van dunnen tulband, die er omheen wordt gebonden. Deze tulband wordt gemaakt van een stuk zeer fijne, van boombast vervaardigde stof, „masi" genaamd, die zoo dun is als gaas en volkomen wit. Hij is somtijds bijna 2 meter lang; de lengte verschilt echter naarmate van de hoeveelheid haar, die er mede bedekt moet worden. Hij wordt op verschillende wijzen om het hoofd gewikkeld, maar meestal zóó, dat hij boven het voorhoofd of op de kruin van het hoofd een boog vormt. Bij lieden van rang is de „masi" dikwerf zoo lang, dat hij als een sjerp achter hen hangt.

Om te beletten, dat de regen hun haar in de war brengt, maken zij gebruik van een waterdicht bekleedsel van hun eigen vinding. Dat is een jong banaanblad, boven het vuur verhit; het wordt daardoor even dun, doorschijnend en ondoordringbaar voor water als geoliede zijde. De lichte tulband geeft geen beschutting hoegenaamd; hij is even spoedig doorweekt als vloeipapier, waarop hij eenigszins gelijkt.

Dergelijke stoffen, als men op het hoofd draagt, worden ook voor kleeding gebruikt. De „masi", die men hiervoor bezigt, is 7 à 10 meter lang, ofschoon een rijk man er somtijds een bezit, die de lengte heeft van 25 à 30 meter. In dit geval wordt hij van een uiterst fijne grondstof vervaardigd. Men doet hem om op een zeer eenvoudige manier: een gedeelte wordt om de lendenen gewikkeld, het overige tusschen de beenen doorgestoken en in den gordel zoo bevestigd, dat hij van voren tot aan de knieën en van achteren zoo ver mogelijk naar beneden hangt. Bij een welgesteld man hangt de „masi" dikwijls als een sleep ver achter hem.

Dit is al de kleeding, die een Fidjiaan behoeft. Door de zachtheid van het klimaat hebben zij geen kleederen noodig, om zich tegen het weder te beschermen, en de „masi" wordt dan ook alleen als mode-artikel gedragen. Sieraden dragen zij in groote menigte en deze behooren tot de soort, waarmede alle Wilden zich gaarne schijnen op te schikken.

De bewoners der Fidji-eilanden dragen oorsieraden van een reusachtige grootte; in enkele gevallen wordt de oorlel zoo uitgerekt, dat een volwassen man zijn twee vuisten in de opening zou kunnen steken. De Fidjianen dragen ook borstversierselen, die in vorm en voorkomen groote overeenkomst hebben met de groote „dibbi-dibbi's" der Noord-Australiërs en door dezen waarschijnlijk aan de Papoea's ontleend zijn. Halssnoeren maken zij van alle mogelijke glinsterende voorwerpen; zij vereenigen hiertoe dikwijls de meest ongelijksoortige dingen, zooals Europeesche glaskoralen, stukken schildpad, hondentanden, vleermuiskaken en dergelijke.

Bloemen worden door de Fidjianen zeer veel gedragen; zij maken er festoenen en guirlandes van, die zij als sjerpen over den eenen schouder en onder den anderen dragen.

Het tatoueeren bepaalt zich bijna uitsluitend tot de vrouwen, en zelfs bij dezen ziet men er zeer weinig van; het grootste gedeelte der figuren is bedekt door de „liku" of schort van franje. Als zij jong zijn, tatoueeren de vrouwen gewoonlijk hun vingers met lijnen en sterren, om deze er sierlijk te doen uitzien, als zij het opperhoofd voedsel aanbieden; nadat zij moeder geworden zijn, voegen zij hierbij een blauwe plek aan iederen mondhoek. De operatie is pijnlijk, ofschoon niet in die mate als in Nieuw-Zeeland; de figuren worden gemaakt met een werktuig met scherpe tanden en niet door middel van een beitel, die door de geheele dikte der huid wordt gedreven.

Ook van verf wordt een ruim gebruik gemaakt; de voornaamste kleuren zijn zwart, wit en rood. Met deze drie tinten maken zij een verscheidenheid van effekt op hun gelaat, die slechts geëvenaard wordt door de vindingrijkheid, welke zij bij hun kapsels ten toon spreiden. Nu eens is het aangezicht geheel en al rood, op den neus na, die zwart is, en dan weder is het in vieren gedeeld als een wapenschild; de verschillende gedeelten worden dan rood en zwart, of wit, rood en zwart geverfd. Sommige lieden schilderen de eene zijde van hun gelaat zwart en de andere wit, terwijl anderen hun geheele aangezicht tot aan den neus zwart verven en met wit afzetten.

Nu en dan schildert een dandy onder de Fidjianen zijn gezicht zwart en zijn neus rood, met een rooden kring om elk oog en een witte halve maan op het voorhoofd. Somtijds maakt hij zijn gelaat wit en overdekt het met ronde, scharlakenroode plekken, evenals de paarden uit een speelgoedwinkel, of hij maakt in de plaats der kleine plekken een groote vlek op elke wang en een rooden kring om den mond, als Pierrot uit de pantomime.

Dikwerf wordt door strepen een zeer zonderling effekt teweeggebracht. Een wit gelaat met een enkele zwarte streep van het voorhoofd tot de kin ziet er zeer zonderling uit; hetzelfde is het geval met een gezicht, hetwelk aan de eene zijde beschilderd is met overlangsche zwarte strepen op een witten grond, en op de andere helft met dwarsstrepen van dezelfde kleuren. Hetzelfde patroon maken zij dikwijls in het zwart en rood. Het meest dwaze patroon is wellicht, als zij het aangezicht wit schilderen en op dezen grond een aantal golvende strepen van het voorhoofd naar beneden aanbrengen; deze lijnen overkruisen elkander, zoodat zij over het gelaat een soort van gerimpeld netwerk vormen.

Tot zoover de kleeding der mannen; die der vrouwen verschilt hiervan in elk opzicht. Ofschoon zij even stug en borstelig haar hebben als de mannen, doen zij echter geen moeite, om zich zoo fantastisch te kappen; meestal vergenoegen zij zich met het haar zoo uit te kammen, dat het aan beide zijden zoo wijd mogelijk uitstaat. Somtijds vlechten zij het in een aantal lokken, die zij op goed geluk om het hoofd laten hangen, evenals de draden en lappen aan een zwabber.

Evenals de mannen maken zij ook gebruik van verf, ofschoon niet in dezelfde ruime mate. Rood schijnt hun geliefkoosde kleur te zijn, en aan deze voorkeur had Pickering de gelegenheid te danken, om zich door het gevoel te kunnen verzekeren van de eigenaardige ruwheid van huid der Papoea's. De Fidjianen, een volk, dat zeer op de vormen gesteld is en aan kleinigheden hecht, willen zich niet laten betasten, en Pickering wist niet, hoe hij het moest aanleggen, om te weten te komen, of deze ruwheid van vel een eigenschap was van het ras, dan wel een eigenaardigheid der verschillende individu's. De liefde tot roode verf kwam hem hierin te hulp. Het vermiljoen der Europeanen was zooveel fraaier dan de verfstoffen der Inlanders, dat dezen zeer blijde waren, wanneer zij met zulk een schitterende kleur op hun gelaat en lichaam konden prijken. Mannen en vrouwen, oud en jong, kwamen derhalve naar hem toe, om zich met een weinig vermiljoen te laten besmeren; moeders, wier gelaat aldus beschilderd was, hielden hem hun zuigelingen toe, om dezelfde weldaad deelachtig te worden.

De Inlandsche stof of „masi", waarvan wij reeds gesproken hebben, wordt op een eenvoudige en vernuftige manier van den inwendigen bast van den „malo-boom" vervaardigd.

Daar tegenwoordig de Engelsche manufacturen in groote hoeveelheid op Fidji worden ingevoerd en de fijne en bevallige Inlandsche weefsels verdrongen hebben, zal de kunst van het maken van „masi" weldra op Fidji zijn uitgestorven, evenals overal, waar Europeanen vasten voet hebben verkregen, het geval is geweest met alle Inlandsche

stoffen. Wij zullen daarom eenige regelen wijden aan de beschrijving van de wijze, waarop deze stof gemaakt wordt.

De bast wordt in lange strooken van den boom gesneden en eenigen tijd in water geweekt, totdat de binnenste bast gemakkelijk van den buitensten kan worden losgemaakt, een operatie, die met den rand eener schelp geschiedt. Nadat hij van dezen ruwen buitenkant ontdaan is, laat men hem in water liggen, om hem den behoorlijken staat van vochtigheid te doen behouden; heeft men een genoegzame hoeveelheid bijeen verzameld, dan begint men hem te kloppen.

Dit geschiedt op een blok hout, hetwelk aan de bovenzijde vlak gemaakt en zóó geplaatst is, dat het bij het slaan met den hamer een weinig opspringt. Deze hamer gelijkt niet op den onzen, maar is eenvoudig een stuk hout, omtrent 40 centimeter lang en 6 dik; het is aan het eene einde afgerond, om het gemakkelijk te kunnen aanvatten, en voor het overige vierkant. Drie zijden van dezen hamer of „iki", zooals hij genoemd wordt, hebben overlangsche groeven, terwijl de vierde vlak is gelaten. Een „masi"-fabrikant heeft verscheidene dezer hamers, somtijds 6 of 7, bij ieder van welke de gleuven eenigszins verschillen. Op deze wijze vervaardigen zij een stof, die geheel en al het voorkomen heeft van ons geweven linnen; het patroon is geheel met de stof vereenzelvigd.

De rekbaarheid van den "malo"-bast is inderdaad verwonderlijk. Een strook, 6 centimeter breed, kan geklopt worden tot een breedte van 50 centimeter, waarbij zij in lengte slechts weinig afneemt. Daar de stof zeer dun en flenterig is en een enkel stuk niet meer dikte heeft dan vloeipapier, legt men gewoonlijk meer stukken op elkander en klopt die, totdat zij één enkele massa vormen. De natuurlijke kleefstof, die de bast bevat, is voldoende, om ze te vereenigen, alsof zij één geheel uitmaakten.

Sommige exemplaren van grootere mantels zijn zoo dik als stevig karton, maar veel taaier; op het gevoel en gezicht schijnen zij van leder vervaardigd te zijn.

Als er een groote „masi" moet gemaakt worden, zet men verscheidene stukken bast in de lengte aaneen; men weekt de einden hiervoor in arrowroot-stijfsel, legt ze zorgvuldig op elkander en klopt ze dan met den hamer, waardoor de twee stukken bast zoo innig vereenigd worden, dat zij er als één geheel uitzien en niet het minste spoor van hun vereeniging vertoonen. Zooals wij reeds gezegd hebben, zijn enkele dezer „masi's" zeer lang. Williams mat er een, die door den koning bij feestelijke gelegenheden gedragen werd; hij had een lengte van 170 meter.

Vele groote en tegelijk dunne „masi's" worden gebruikt tot muskiet-gordijnen en zijn in dat geval versierd met donkerroode en zwarte figuren. Het patroon begint gewoonlijk in het midden en wordt naar de randen langzamerhand grooter. De wijze, waarop deze figuren er op worden aangebracht, is zeer goed beschreven door Williams:

„Op een eenigszins bolronde plank, ter lengte van verscheidene voeten, zijn op een vingerbreed afstands van elkander evenwijdige, dunne strooken bamboe, ter breedte van ¼ centimeter, bevestigd en hiertusschen zeer smalle, gebogen strooken, vervaardigd van de middennerf van kokosbladeren. Over deze aldus toebereide plank wordt de „masi" gelegd en ingewreven met een kleurstof, die men verkrijgt van den „lauci" (Aleurites triloba). Het kleed neemt de kleur aan op die plaatsen, welke door de bamboe- en andere strooken, die er onder liggen, aan drukking zijn blootgesteld en vertoont dus hetzelfde patroon in kleuren. Een sterkere bereiding van dezelfde verfstof wordt er vervolgens met een soort van kwast op aangebracht; hiermede maakt men langwerpige vierkanten met groote ronde of stervormige plekken in het midden. De „kesa" of verfstof is, goed zijnde, wanneer zij opgedroogd is helder en frisch van kleur.

„Aan elke zijde van het vierkant wordt een witte rand gelaten van een halven tot één meter breed; dezen rand zóó te versieren, dat hij de algemeene goedkeuring wegdraagt, is de trots van elke Fidjiaansche dame. Nu gebruikt zij een geheel anderen toestel en andere ingrediënten. Het werk geschiedt nu op een vlakke plank; haar patroon bestaat uit een strook van een banaan-blad, welke op het kleed gelegd wordt. In dit blad zijn de figuren, welke zij op den rand wil te voorschijn brengen en die niet langer zijn dan 3 centimeter, uitgesneden; zij houdt het blad vast met den wijs- en middelsten vinger en drukt het stevig op het kleed. Hierop neemt zij in de

rechterhand een kussentje van een zachte stof, doopt dit in de verf en wrijft het stevig over het uitgesneden patroon, waardoor een fraaie en scherpe figuur ontstaat.

„Hoe schielijk de geoefende vingers der vrouwen ook met dit werk overweg kunnen, is het toch vrij vervelend. De vrouwen van Lakemba munten in dezen arbeid uit. Op het eiland Matakoe worden fraaie gordijnen gemaakt; het patroon is groot en neemt het geheele vierkant in, terwijl de ruimte tusschen de zwarte strepen met rood en geel wordt aangevuld."

Wij gaan nu over tot den „liku" of gordel met franje voor de vrouwen. Deze wordt gemaakt van verschillende stoffen en aan de vervaardiging wordt veel zorg besteed. De gewone „liku's" zijn niet veel meer dan een aantal smalle koorden van verscheidene centimeter lengte, aan een gordel bevestigd. Hij wordt om het middel geslagen en niet vastgemaakt van achteren, maar aan één zijde, waar men de einden van het koord van boombast, waaruit de gordel bestaat, bij feestelijke gelegenheden zoo lang laat hangen, dat zij bij het loopen op den grond sleepen.

De franje is gemaakt van den bast eener hibiscus-soort, door de inboorlingen

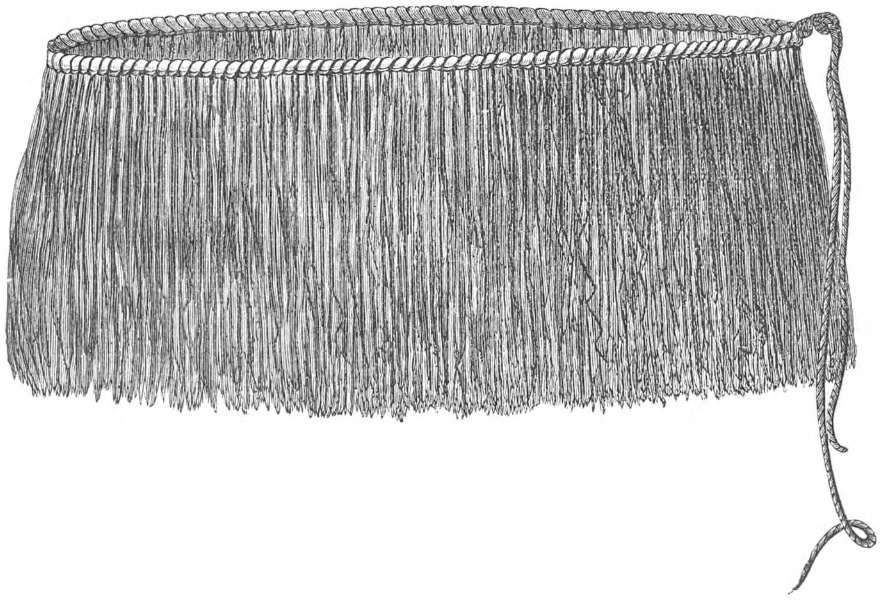

GEWONE „LIKU" OF SCHORT.

„vau" genaamd, die tot vele doeleinden gebezigd wordt, van de lange, buigzame wortels van het „cascus-gras" en verscheidene andere grassoorten. Een soort van „liku", welke zeer in de mode is, wordt vervaardigd van een woekerplant, „waloa" geheeten. De afzonderlijke koorden der franje zijn niet dikker dan pakgaren en als zij versch zijn, zoo buigzaam als zijde. Na verloop van tijd worden zij echter broos en breken zij spoedig af. De kleur is glimmend zwart.

De gewone „liku", hierboven voorgesteld, is gemaakt van gespleten of gespouwen gras, waarvan de halmen meer dan een meter lang zijn. Om er een kleedingstuk van te maken, hebben zij het dubbel genomen en de lussen geweven in een smallen gevlochten gordel van dezelfde stof.

Aan de betere „liku's" is echter veel meer zorg besteed. In de eigenlijke franje is slechts weinig verschil, maar het meeste werk is gemaakt van den gordel. Bij sommige exemplaren is deze 10 à 12 centimeter breed en gevlochten in een sierlijk patroon; het vlechten is dan ook een kunst, waarin de inboorlingen uitmunten.

De algemeene vorm der „liku's" is altijd dezelfde en hij wordt zoowel door meisjes

als door vrouwen gedragen. Zoolang een meisje ongetrouwd is, draagt zij een „liku", wiens franje niet langer is dan hoogstens 10 centimeter; het geheele kleedingstuk is zoo bekrompen gemaakt, dat de einden, als het om het middel wordt gebonden, elkander op geen centimeters na raken. Zoodra is zij echter niet in den huwelijken staat getreden, of zij verandert haar „liku", ten teeken van den nieuwen rang, dien zij in de maatschappij inneemt; de franje wordt dan zoo lang, dat zij tot halfweg haar knieën reikt, en de gordel sluit dan geheel om haar middel. Nadat zij moeder is geworden, draagt zij een schort. die tot aan en somtijds tot beneden de knieën komt.

* * *

De vrouwen maken verschillende soorten van matten en ontwikkelen hierbij een even groote vindingrijkheid als bij de vervaardiging der „masi's". Deze matten worden gebezigd tot verschillende doeleinden. De zeilen van de kano's der Fidjianen zijn altijd matten; deze zijn geweven in banen, die, evenals de zeildoeken zeilen bij ons, naderhand aan elkander worden genaaid. De breedte der banen verschilt van ½ tot 1 en hun lengte van 3 tot 8 meter. Gemiddeld zijn zij echter 6 of 7 meter lang, hetwelk ook de gewone lengte is van een zeil. Deze zeilmatten zijn vrij grof en worden gemaakt van kokos-bladeren.

Dan heeft men nog de vloermatten, die in de huizen als karpetten gebruikt worden. Deze verschillen in grootte, naar de afmetingen van het huis; 6 op 5 meter is echter de gewone maat. Zij hebben gewoonlijk een rand, die nagenoeg 15 centimeter breed is en versierd met vederen en andere gekleurde stoffen, die zij zich kunnen verschaffen. Dergelijke matten, maar van fijner stof, worden ook gebruikt voor bedden; de beste soort, „ono" genaamd, is veel fijner van weefsel.

De voorliefde der inboorlingen, om versierselen aan te brengen, komt nergens beter uit dan bij de vervaardiging van touw en koord.

Het beste touw wordt gemaakt van verscheidene garens, die tot een platting worden gevlochten. Dit vlechtwerk wordt vervaardigd van kokosnootvezelen. De vezelen worden zorgvuldig van de noot verwijderd, gedroogd en tot een soort van wol uitgekamd. Het touwwerk wordt gemaakt door dit in elkander te draaien; sommige touwen der Fidjianen zijn zoo dik als een kabel en hebben een buitengewone sterkte en veerkracht. De platting wordt voor zeer verschillende doeleinden gebruikt; de planken b. v., waarvan de huizen en kano's gebouwd worden, bindt men met deze hoogst nuttige stof aan elkander.

Als de platting klaar is, maakt men er groote rollen van, die dikwerf reusachtige afmetingen hebben. Williams zag zulk een rol, die 3 meter lang was en bijna 2 meter middellijn had. Deze rollen hebben verschillenden vorm en elke vorm heeft zijn eigen naam, zooals de dubbele kegel, de gladde zuiger, de eivormige bal, enz. Deze rollen worden aangeboden als geschenken en den opperhoofden met andere eigendommen als schatting betaald.

De netten worden er ook bij voorkeur van gemaakt; daar deze stof echter vrij duur is, vervaardigt men ze dikwijls van den hibiscus. Een andere grondstof er voor is een slingerplant, „*yaka*" genaamd; deze wordt in water geweekt, om er de groene stof af te scheiden, waarna men haar schrapt, om de vezelen schoon te maken, en eindelijk het touw vlecht. Het is merkwaardig, dat de knoop-naald en het houtje, waardoor de grootte der mazen bepaald wordt, volkomen dezelfde zijn als die bij ons gebruikt worden; hetzelfde kan men ook zeggen van dezelfde werktuigen bij de Eskimo's.

Deze zelfde vindingrijkheid als bij het vlechten van touw openbaart zich ook bij verscheidene andere voortbrengselen, zooals manden en waaiers. In het maken der laatste munten de Fidjianen uit, en daar de waaier bij hen bijna dezelfde rol speelt als bij de Japaneezen, laten zij ook bij de vervaardiging dezer voorwerpen de verbeelding vrij spel. Hoe verschillend hun waaiers ook mogen zijn in vorm, toch hebben zij altijd een eigenaardig karakter, dat hun oorsprong verraadt.

Op de volgende bladzijde is een waaier voorgesteld, die ons een goed denkbeeld geeft van de waaiers der Fidjianen in het algemeen. Hij is ½ meter lang en op het wijdste gedeelte iets meer dan 25 centimeter breed. Het handvatsel is gemaakt van het hout van den kokos-boom; het loopt bijna tot aan het einde van den waaier

door en geeft aan het geheel een zekeren steun. Het is aan den eigenlijken waaier bevestigd met dubbele strooken van de fijnste en fraaist gevlochten platting. De waaier zelf is vervaardigd van kokos-bladeren; de strooken, waarvan hij gevlochten is, zijn aan de basis van den waaier ongeveer 1 centimeter breed en worden naar het einde hoe langer hoe smaller. Een stevige rand van dezelfde stof loopt om den waaier heen en is met dezelfde platting aan het handvatsel bevestigd.

Deze waaier wordt eigenlijk meer gebruikt als zonnescherm of parasol dan als waaier; men houdt hem, bij het zitten in den zonneschijn, boven het hoofd. Hij is zeer licht en inderdaad veel doelmatiger dan men uit zijn vorm wel zou opmaken.

De vorm dezer waaiers is zeer verschillend. Nu eens zijn zij driehoekig, met het handvatsel aan een der hoeken, en dan weder vierkant; in dat geval loopt het handvatsel er schuin overheen. Verschillende wijzigingen van den schijfvorm zijn ook zeer in zwang; ook is er een vorm, bijna volkomen op dien der Japansche handschermen gelijkende.

Het is nogal merkwaardig, dat de inboorlingen van tropisch Amerika, zooals de Caraïben en anderen, waaiers vervaardigen van geheel en al dezelfde stof en op dezelfde wijze, alleen met dit onderscheid, dat het handvatsel niet afzonderlijk van hout gemaakt wordt, maar van de einden der bladstrooken, waarvan de waaier gevlochten is.

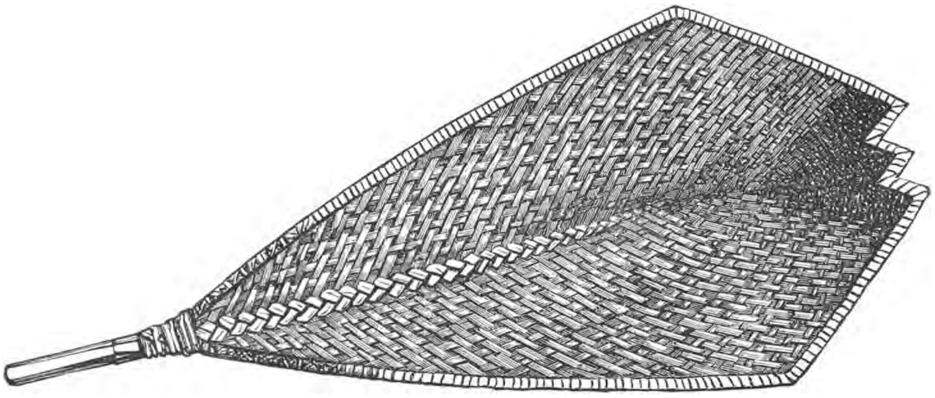

ZONNESCHERM OF WAAIER.

De afbeelding op pag. 296 stelt een ander zonderling werktuig voor, dat van Fidji afkomstig is, maar zich over vele Polynesische eilanden heeft uitgebreid. Het is de waaier van den redenaar, dien de inboorling in de hand houdt, als hij in den raad spreekt. Het handvatsel is in verschillende figuren gesneden en eindigt gewoonlijk met twee lompe, rug tegen rug zittende menschelijke gedaanten. Somtijds is het geheele handvatsel omvlochten met zulke fraaie patronen, als slechts een Fidjiaan kan vervaardigen. De pluim aan het einde is van kokos-vezelen, die eerst in water geweekt, en dan om een dun takje gewonden worden. Worden zij nu van den stok afgewonden, dan zijn zij gekroesd en gelijken zij veel op het haar der Fidjianen, dat zij waarschijnlijk moeten nabootsen.

Ook in het mandenmaken toonen de Fidjianen een groote kunstvaardigheid; zij vlechten ze met zulke ingewikkelde figuren, dat zij de beste Europeesche werklieden te schande maken.

De Fidjianen zijn inderdaad geboren kunstenaars. Hun werk, ofschoon somtijds grotesk, is altijd artistiek, omdat het steeds een eigenaardig karakter heeft. Zij brengen dit gevoel voor de kunst ook over op die stof, welke het meest geschikt is, om alle mogelijke vormen aan te nemen, namelijk aardewerk. Sommige vaten, dienende om te koken, zijn zeer eenvoudig, terwijl andere, die voor andere doeleinden moeten dienen, een smaakvollen en bevalligen vorm hebben en met versier-

selen bedekt zijn. Williams veronderstelt met veel waarschijnlijkheid, dat de kookpotten nabootsingen zijn van de cellen eener soort van zwarte bijen, die op de Fidji-eilanden wordt aangetroffen.

Het beginsel, door de pottenbakkers der Fidjianen gevolgd, is over 't geheel een conventioneele navolging der natuur; hun voorbeelden zijn bloemen bladeren, en vruchten, waaraan zij de bevalligste bochten en lijnen en een groote juistheid en stoutheid van omtrek geven.

Hoe ruw de arbeid van den pottenbakker moge wezen en hoe eenvoudig de grondstof, die hij bezigt, toch kan men zeker zijn, dat de teekening van het vat, dat hij vervaardigt, zoo stout en krachtig zal zijn, dat het de kleingeestige liefheid, waaraan wij in Europa zoo gewoon zijn, te schande maakt. Terwijl zij aan de natuur hun modellen ontleenen, openbaren de pottenbakkers der Fidjianen in de vormen van hetgeen zij maken een verwonderlijke kracht, verscheidenheid en oorspronkelijkheid. In ieder land, waar de kunstenaar werkelijk de natuur bestudeert en aandachtig gadeslaat, zal hij werken voortbrengen, die frisch en oorspronkelijk zijn; in een land als dat der Fidjianen, gelegen tusschen de keerkringen en met den prachtigen en weligen plantengroei dier streken, kan het niet anders, of een kunstenaar, die in zulk een school studeert, moet, hoe ruw en onbeschaafd hij ook moge zijn, werk leveren, dat ware verdiensten heeft.

Het vervaardigen van potten is het werk der vrouwen en bepaalt zich in werkelijkheid tot de vrouwen en dochters van visschers. De grondstof, die zij gebruiken, is roode of blauwe klei, met zand vermengd; hun gereedschappen bestaan in een ringvormig kussen, een platten steen, een of twee houten krabbers, een ronden steen, om van binnen tegen het vat te houden, en een puntigen stok. Zij hebben geen wiel, en toch maken zij vaten, zoo zuiver van omtrek, dat weinige personen, indien zij niet praktisch met het pottenbakken bekend waren, zouden kunnen gelooven, dat zij alleen op het oog vervaardigd waren.

De vorm van bijna alle vaten is zeer smaakvol, zooals naar de modellen, door de maakster gevolgd, wel te verwachten was. Het zijn somtijds verwonderlijk uitvoerige werkstukken. Zeer gewoon zijn geheel gesloten vaten met een opening in het oor; Williams zag een aarden kruik, zoo groot als een okshoofd, met 4 openingen, om haar schielijk te kunnen vullen en ledigen. De merkwaardigste staaltjes zijn de samengestelde vaten; verscheidene vereenigen zich hier op het punt, waar zij elkander aanraken, en zijn tevens onderling door gebogen handvatsels verbonden. Bij sommige dezer vaten zijn zelfs de handvatsels hol en hebben aan den top een opening, waardoor de vaten kunnen gevuld of geledigd worden. Deze samengestelde vorm is in den laatsten tijd door Europeanen nagemaakt.

Nadat aan de vaten de behoorlijke vorm is gegeven en de figuren er met een scherpen stok in geteekend en gegraveerd zijn, zet men ze dicht bij elkander op den grond, maar zóó, dat zij elkander niet aanraken, en bedekt men ze met een hoeveelheid droge bladeren, gras, riet en dergelijke stoffen. Deze worden dan in brand gestoken; als alles verbrand is, beschouwt men het bakken als afgeloopen. De potten, die verglaasd moeten worden, wrijft men, terwijl zij nog warm zijn, in met „kawri", een soort van hars.

Zooals van eiland-bewoners te verwachten is, zijn de Fidjianen ervaren visschers; zij maken van verschillende middelen gebruik, om hun prooi machtig te worden. Netten, aan de eene zijde zwaar gemaakt door schelpen en aan de andere voorzien van lichte stukken hout als drijvers, worden veel gebruikt; evenzoo haken, vischkorven en fuiken. Op sommige plaatsen maakt men gebruik van een zeer merkwaardig net, of liever, nabootsing van een net, „*rau*" genaamd. Aan de lange, buigzame stengels van slingerplanten worden een groote hoeveelheid gespleten kokosbladeren zóó bevestigd, dat zij een zeer dikke franje vormen van aanmerkelijke lengte; deze „rau's" zijn somtijds van het eene tot het andere einde 3000 meter lang.

Deze „rau" wordt mede naar zee genomen en in het water geworpen, terwijl de einden aan kano's bevestigd zijn, die het net strak gespannen houden. Hierop roeien de visschers naar een kleine baai of kreek, waar de „rau" dwars overheen kan gespannen worden; zij vangen dan al de visschen met kleine netten of speren. Somtijds keeren zij niet eens naar de kust terug, maar vormen zij met het net een cirkel; de

visschen zijn zoo bang voor de franje van bladeren, dat zij in het midden bijeen blijven.

Het voornaamste gebruik van het net is echter bij de schildpad-vangst, die bijna een kunst kan worden genoemd. De schildpad-visschers voorzien zich van netten, die omtrent drie meter breed en een- tot tweehonderd meter lang zijn. Terwijl de schildpadden aan wal hun voedsel zoeken, zetten de visschers het net langs de kust uit; wanneer derhalve de schildpad naar zee terugkeert, wordt zij opgevangen door het net, dat groote mazen heeft, waarin de pooten van het dier verwarren.

Zoodra de visschers bespeuren, dat een schildpad in het net zit, trachten zij haar aan boord te krijgen, een taak, die zeer moeielijk en niet altijd zonder gevaar is, daar het dier in zijn eigen element is en de mannen verplicht zijn, te duiken en hetgeen zij doen moeten onder water te verrichten. De beste duiker poogt dan een der voorpooten vast te grijpen en trekt dien met kracht naar beneden, wetende, dat het dier, uit instinktmatige begeerte, om zich los te maken, zal trachten omhoog te gaan. De duiker kan natuurlijk den poot slechts korten tijd vasthouden; zoodra hij echter boven komt, om adem te halen, neemt een ander zijn plaats in. Indien het een ondeugende schildpad is, zooals dikwerf het geval is, grijpt een der duikers haar dwars over den kop en steekt zijn duim en vinger in de oogholten van het dier, om het te beletten, kwaad te doen.

DE WAAIER VAN DEN REDENAAR.

Zich zoo gevangen voelende, rijst de schildpad naar de oppervlakte van het water, waar zij door de andere visschers, die in de kano zijn, wordt aangegrepen, aan boord gehaald en op den rug gelegd, in welke positie zij volkomen hulpeloos is. De gelukkige visschers blazen dan triomf op hun schelp-trompetten en brengen hun buit aan wal.

Tengevolge van het groot aantal lieden, dat bij deze wijze van visschen noodig is, visschen de inboorlingen gewoonlijk in troepen, die door één persoon in dienst zijn genomen. Somtijds zijn zij de bedienden van een opperhoofd en visschen zij voor diens rekening; al de schildpadden, die gevangen worden, behooren hem toe, maar de visschers krijgen altijd een of ander geschenk, als zij een goede vangst hebben gehad. Indien de visschers vrije lieden zijn, verhuren zij zichzelf, hun netten en kano's aan iemand, die den gewonen prijs wil betalen, waarvoor zij verplicht zijn, 10 tochten te doen. Wanneer zij in het geheel niets vangen, krijgen zij niets; telkens echter, als zij een schildpad aan wal brengen, krijgen zij van hem, die hen gehuurd heeft, een belooning; bovendien is de huurder verplicht, hun, als de geheele vangst is afgeloopen, nog een fraai geschenk te geven. Somtijds worden verscheidene schildpadden op één dag gevangen; het geheele bedrijf is evenwel zeer wisselvallig, daar het meermalen gebeurt, dat de beste visschers dag aan dag terugkeeren, zonder een enkele schilpad gevangen te hebben.

De gevaren, waarvan het visschen op schildpadden vergezeld gaat, zijn van velerlei aard. Het grootste gevaar zijn de haaien, die men in groote menigte op deze kusten aantreft en die evenveel houden van menschen als van schildpadden; als zij derhalve zien, dat er een schildpad in het net verward is, doen zij er een aanval op en er is evenveel waarschijnlijkheid, dat een haai een arm of een been van een duiker

afscheurt, als dat hij het dier grijpt. Een andere bron van gevaren is gelegen in den bouw der koraalriffen, waaruit de kusten dezer eilanden voornamelijk bestaan. Zij zijn vol holten en spleten; het gebeurt dan ook meermalen, dat een duiker er in verward raakt en zich niet bijtijds kan losmaken, om zijn leven te redden.

Als de kano's van de schildpadvangst terugkeeren, komen de vrouwen naar de kust, om de visschers te ontmoeten. Indien de tocht gelukkig is geweest, keeren de laatsten met zang en triomfkreten terug, alsof zij de lijken van verslagen vijanden medebrachten, bij welke gelegenheden afschuwelijke vreugdefeesten plaats hebben. Is de vangst niet voordeelig geweest, dan komen zij aan in stilte.

In het eerste geval worden de visschers door de vrouwen met zang en dans verwelkomd, dikwerf met veel luidruchtigheid in de uitingen hunner vreugde.

De kano's der Fidjianen worden uitvoerig versierd, vooral de twee einden; deze worden met verschillende figuren gesneden en dikwijls ingelegd met witte schelpen van het geslacht ovulum (zoogenaamde eier-schelpen). Deze vorm van kano's heeft langzamerhand de meer lompe vormen, die eertijds op Tonga en de naburige eilanden in gebruik waren, vervangen. De bewoners van Tonga deden dikwijls reizen naar Fidji, omdat zij betere en stoutere zeelieden waren, ofschoon hun kano's veel minder goed waren; daar het hun trof, dat de vaartuigen der Fidjianen de hunne zooveel overtroffen, begonnen zij hun eigene kano's langzamerhand naar het model van die der Fidjianen te bouwen. Uitstekende timmerlieden zijnde, zijn zij zelfs begonnen, in Fidji zelf vaartuigen te bouwen; zij hebben hier de inlandsche bouwmeesters veel nadeel berokkend, daar zij beter, schielijker en goedkooper werkten.

In weerwil van de voortreffelijkheid hunner kano's en hun bekwaamheid in het besturen hunner vaartuigen zijn de Fidjianen toch geen stoute zeelieden; volgens Williams „heeft nog geen enkele zich met zijn kano tot buiten de grenzen hunner eigene eilandengroep gewaagd." Hij kende een man, Tea-levu (de groote vogel) genaamd; deze verbeeldde zich, dat hij in het westen voordeelig handel zou kunnen drijven. Hij laadde derhalve zijn kano vol aardewerk en „masi" en vertrok. Na twee of drie dagen werd hij echter bang en keerde zoo spoedig terug als hij maar kon; hij was een blijvende waarschuwing geworden voor roekelooze en waaghalzige reizigers. En toch zijn de Fidjianen in wateren, die zij kennen, uitstekende zeelieden. Zelfs de vrouwen schijnen even onverschrokken en handig te zijn als de mannen; zij helpen bij het besturen, het behandelen van het zeil en zelfs bij het vermoeiende werk van het roeien en voortboomen.

Doordat zij zulke uitstekende scheepmakers zijn, drijven de Fidjianen een levendigen handel met de bewoners van andere eilanden; zij voorzien dezen niet slechts van kano's, maar van masten, zeilen, touwwerk en andere scheepsbenoodigdheden, waarvoor zij walvischtanden, schelpen, wapenen en andere zaken van waarde in ruil krijgen.

De oorspronkelijke wapenen der Fidjianen zijn de knods, de bijl — die eigenlijk weinig meer is dan een wijziging der knods — de boog, de slinger en de speer. Bij de meeste dezer wapenen openbaart zich de verbeeldingrijke kunstenaars-natuur der vervaardigers. De slinger is wellicht het eenige wapen, waaraan volstrekt geen versiering is aangebracht. Evenals hetzelfde wapen bij de Nieuw-Caledoniërs, worden er vrij zware en zeer harde steenen mede geworpen; het is dan ook in geoefende handen, zelfs tegenover vuurwapenen, in het geheel niet onbeduidend. Meermalen heeft een steen, door een Fidjiaan geworpen, een geweer onbruikbaar gemaakt; de steen kwam tegen den loop en boog en deukte dien, alsof er een kogel tegen was gekomen.

Het voornaamste wapen van den Fidjiaan is de knods en hieraan besteedt hij al zijn kunstvaardigheid; hij overdekt haar bijna geheel met het uitvoerigste en fijnste snijwerk. Sommige knodsen zijn recht als dikke knuppels, andere gebogen. Sommige zijn min of meer afgeplat, terwijl er andere zijn, zoo plat en breed, dat het op het eerste gezicht dikwerf moeielijk is te zeggen, of het knodsen zijn dan wel roeispanen. Sommige zijn zoo groot, dat zij al de kracht van een gespierd man vereischen, om ze behoorlijk te behandelen, terwijl andere zoo kort zijn, dat men ze tusschen den gordel steekt en als werptuig gebruikt, op volkomen dezelfde wijze als de korte „knods-kerry's" van Zuid-Afrika. Dikwerf draagt een Fidjiaan twee of meer dezer knodsen in zijn gordel.

Op de onderstaande afbeeldingen zijn eenige der meest karakteristieke vormen van knodsen voorgesteld. De figuur aan de rechterhand is een knods, die klaarblijkelijk gesneden is van een knoestigen tak; wanneer men eenige exemplaren met elkander vergelijkt, ziet men, hoe de bewerking langzamerhand beter wordt. Deze knods treft men ook aan bij de Papoea's van Nieuw-Guinea; de inboorlingen van het Outanata-distrikt zijn er mede gewapend. Met uitzondering der diepe, dwarse insnijdingen, is er geen poging aangewend, om ze te versieren. Zij is vrij zwaar, ofschoon niet zeer groot; men heeft beide handen noodig, om haar goed te hanteeren.

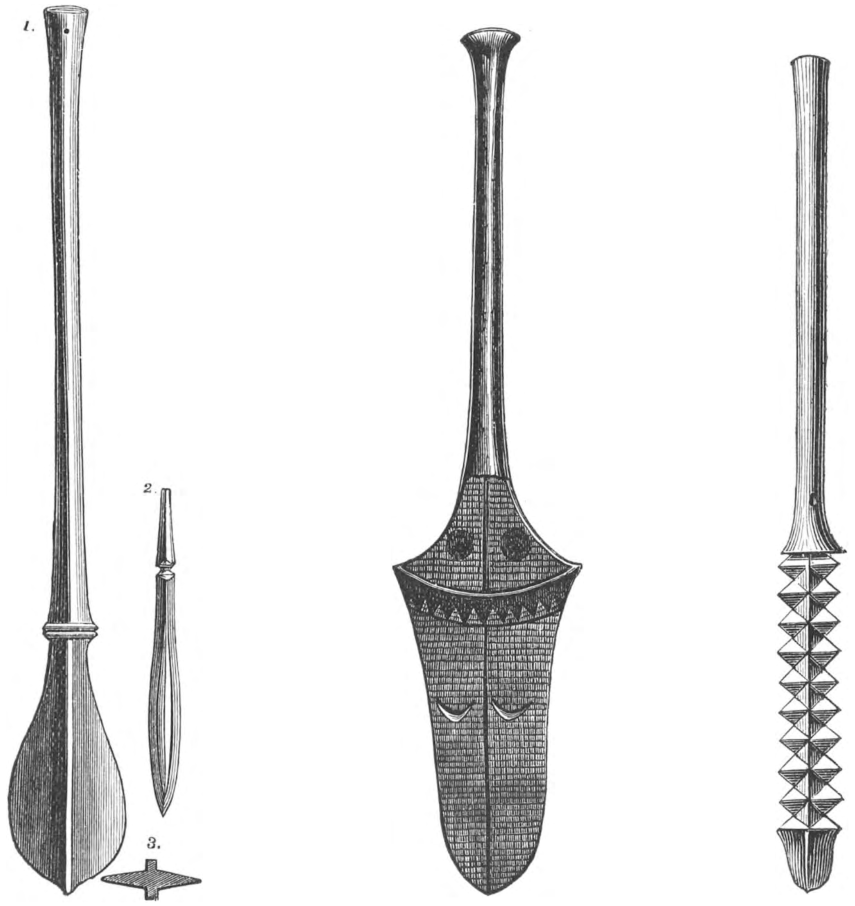

KNODSEN.

De middelste figuur van dezelfde afbeelding is een der pagaai-vormige knodsen, waarvan wij zooeven spraken. Het breede gedeelte is in het midden nog geen 3 centimeter dik en wordt langzamerhand dunner naar de kanten, waar het met een vrij scherpen kant eindigt. Behalve het handvatsel is zij geheel bedekt met snijwerk; het getande patroon, hetwelk men bij nagenoeg alle kunstwerken van natuurvolken aantreft, valt zeer in het oog. Zij is buitengcwoon zwaar en schijnt den Europeaan een zeer onhandig werktuig toe; het breede gedeelte zou wellicht voor schild kunnen dienen.

Links is een derde knods afgebeeld, die men kan beschouwen als een tusschenvorm van de beide andere. Evenals de middelste, loopt zij ook breed uit; het is echter

duidelijk, dat het een knods en geen roeispaan is. Men heeft het blad meer kracht gegeven door een uitstekenden rug, die er in het midden overheen loopt. Om den vorm van het platte gedeelte te doen zien, is in fig. 2 een knods ter zijde afgebeeld en een doorsnede bij fig. 3. Deze soort van knodsen wordt op verschillende manieren gewijzigd; zij berust echter altijd op hetzelfde beginsel, namelijk een rond handvatsel en een platter, pagaai-vormig einde; nu eens is dit laatste glad, zooals bij de afgebeelde exemplaren, maar bij andere voorzien van knobbels, tanden en pennen, die boven de vlakke zijden uitsteken. In sommige gevallen heeft zij den vorm eener halve maan en gelijkt zij inderdaad veel op een zeer vergroot kaasmes.

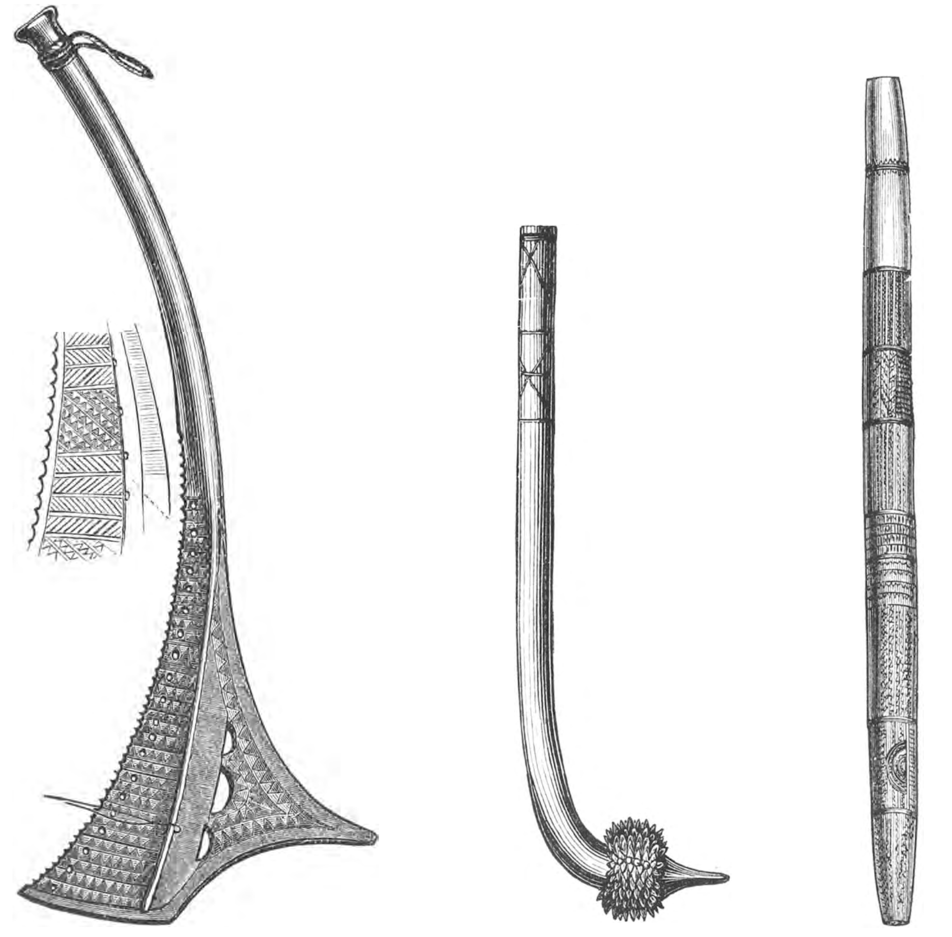

KNODSEN.

Een andere, zeer karakteristieke vorm is voorgesteld op de linker bovenstaande figuur. Zooals men uit de afbeelding kan opmaken, is deze knods zeer zwaar, zoodat zelfs het dragen alleen vrij lastig moet zijn. Zij is op de kwistigste manier met snijwerk overdekt en de vervaardiger heeft er zoo zijn best op gedaan, dat hij zelfs de moeite genomen heeft, om voor beide zijden afzonderlijke patronen uit te denken. De lezer zal bij twee dezer knodsen bespeuren, dat het getande patroon afgewisseld is met een vedervormig snijwerk; bij de cilindervormige knods, aan de rechterzijde der afbeelding, is de maker in zijn werk zoo uitvoerig geweest, dat hij, niettegen-

staande zij door ringen in verschillende afdeelingen verdeeld en elke afdeeling van verschillende figuren voorzien is, zelfs de onderscheidene patronen veranderde, zoodra hij de helft der knods gesneden had.

De eigenaardige vorm van de knods aan de linkerzijde is klaarblijkelijk een gevolg van den vorm van den tak, waaruit zij genomen is; het breede einde is duidelijk de basis van een anderen tak. Ofschoon de knods bij vele exemplaren gehouwen is uit één vast stuk hout, is de vorm zonder twijfel ontleend aan de vereeniging van twee takken. De rand der knods is in kleine tanden uitgesneden; even binnen dien rand zijn een rij kleine gaten geboord. Langs den bovenkant der knods loopt een uitstekende rand, die haar bocht volgt, en in dezen rand zijn insgelijks een aantal gaten, waarschijnlijk om bundels vederen of andere sieraden aan het wapen vast te binden.

De meest karakteristieke knods van Fidji is evenwel die, waarvan men een voorbeeld ziet in de middelste figuur. Zij is vervaardigd van den stam en een gedeelte van den wortel van een jongen boom. Er zijn in dit deel der wereld zekere boomen, die groeien op een wijze, welke ons zeer merkwaardig toeschijnt. Zooals vele andere boomen heeft ook deze boom één wortel, die diep in den grond doordringt; overigens wordt hij gesteund door andere wortels, die aan alle zijden uit den stam ontspringen en hem recht overeind houden, evenals een mast door het staande wand.

Als deze boom nog zeer jong is, wordt hij nagenoeg horizontaal op den grond getrokken en in deze positie bevestigd, zoodat hij, dicht bij den grond, nagenoeg rechthoekig is omgebogen. Is hij nu zoo dik geworden als de pols van een man, dan hakt men den top af en graaft de wortels uit den grond. De hartwortel wordt dan tot een punt afgehouwen en al de kleinere, horizontale wortels op omtrent vijf centimeter van de punt afgesneden, zoodat zij een stervormige massa vormen, die het voorkomen heeft, zooals men dit op de afbeelding waarneemt.

Zulk een knods is een wapen van buitengewoon groote waarde en aan haar vervaardiging wordt de grootste zorg besteed. De punt aan het einde wordt geschrapt en afgerond, totdat zij een volkomen regelmatigen vorm heeft verkregen; daarna wordt zij gepolijst, totdat zij er uitziet als gepolitoerd mahoniehout. De uitstekende pennen worden elk afzonderlijk zoo zorgvuldig mogelijk gepunt, zoodat zij, hoe men het wapen ook houdt, aan alle zijden met dezelfde regelmatigheid uitsteken.

Het handvatsel is even zorgvulding gepolijst als de punt en in de meeste gevallen met het uitvoerigste snijwerk versierd. Bij vele knodsen is het geheel omvlochten met zwarte en witte platting, die er opzettelijk voor gemaakt is en gevlochten in een even uitvoerig en uitgewerkt patroon als die, welke gesneden zijn. Sommige der beste knodsen zijn overigens versierd met scharlaken vederen, die in de platting zijn vastgewerkt. De versiering dezer knodsen kent inderdaad geen grenzen; vele zijn ingelegd met schelpen, slagtanden van wilde zwijnen, walvisch- of zelfs menschentanden. Met de laatste versiert men voornamelijk de knobbels der korte werp-knods.

Behalve deze zijn er nog een oneindig aantal andere vormen, waarvan sommige volkomen gelijken op de stalen knodsen der riddertijden; andere zijn eerst vierkant en loopen dan piramidaal uit, terwijl weder andere de gedaante hebben van reusachtige paddenstoelen. Bij enkele is het handvatsel geheel bedekt met vlechtwerk; in den regel echter worden deze zoozeer versierde knodsen niet gebruikt als wapenen, maar dienen zij alleen, om vertooning te maken, evenals de tegenwoordige staatsiedegens.

Sommige der aan deze knodsen gegeven namen zijn vol uitdrukking. Een heette bijv.: „Schreien brengt mij in beweging," andere „Verstrooier," „Verbrijzelaar," enz. Die, welke aan welbekende opperhoofden of uitstekende krijgslieden behooren, worden dikwerf gebezigd als bij ons de visite-kaartjes. Indien bijv. een groot opperhoofd ergens een bezoek wil afleggen, zendt hij zijn knods als kennisgeving, dat haar eigenaar weldra zal volgen. Ook als een opperhoofd een ander vraagt, om hem in den oorlog bij te staan, is de gewone wijze, om te kennen te geven, dat deze aanvrage gunstig is opgenomen, dat de laatste met den gezant, die de boodschap heeft overgebracht, zijn knods zendt.

Onder de speren is een even groote verscheidenheid als bij de knodsen. Zij hebben bijna altijd een groote lengte; er zijn er, die 4 à 5 meter lang zijn. Zij zijn vervaardigd van hard hout en meestal met een reeks van weêrhaken gewapend. In het maken en schikken dezer weêrhaken zijn de Fidjianen bijzonder vernuftig. In den regel zijn

zij niet van hetzelfde stuk hout als de speer, maar van andere grondstoffen vervaardigd. Het scherpe staartbeen van den steek-rog wordt er bij voorkeur voor gebezigd, zoowel voor de punt als voor de weêrhaken, omdat het zeer hard is en zoo broos, dat men bijna zeker kan zijn, dat het in de wond afbreekt. Andere weêrhaken zijn gemaakt van een houtsoort, die sterk zwelt, als het hout vochtig wordt, en daardoor pijnlijke wonden veroorzaakt.

In het bovenstaande zijn de oorspronkelijke wapenen der Fidjianen beschreven, vooral volgens Wood; tegenwoordig hebben de vuurwapenen ook hier de oude wapenen verdrongen.

LITTERATUUR.

FR. RATZEL. Völkerkunde, 1894. I.
GERLAND—WAITZ. Anthropologie der Naturvölker, I, 1872.
J. G. WOOD. The Natural History of Man, 1868.
K. E. JUNG. Der Weltteil Australiën. Melanesiën. Leipzig, 1883.
CALVERT AND WILLIAMS. Fiji and the Fijians. London.
MISS GORDON CUMMING. At home in Fiji. London, 1882.
W. REED. Recent Wanderings in Fiji. London, 1888.
B. THOMSON. Fiji for Tourists. London, 1897.
Colonial Government Handbook to Fiji. Suva, 1892.
G. HAURIGOT. Les Etablissements français en Océanie. Paris, 1891.
A. JEANNECY. Nouvelle Caledonie agricole. Paris, 1894.
M. A. LEGRAND. Au Pays de Canaques. La Nouvelle Caledonie en 1890. Paris, 1893.
H. B. GUPPY. Anthropological notes on the Solomon-Islands, (Nature, 1884).
,, The Solomon-Islands and their Natives. London, 1887.
HUGO ZÖLLER. Die deutschen Salomo-inseln Buka und Bougainville. (Peterm. Mitteil., 1891.)
ANDERSON. Notes of voyage in Fiji and New-Caledonia. London, 1880.
H. C. VON DER GABELENTZ. Die melanesischen Sprachen nach ihren grammatischen Bau und ihrer Verwandschaft unter sich und mit den Malaiïsch-polynesischen Sprachen untersucht. Leipzig, 1873.
ROBIDÉ VAN DER AA. De verhouding der Papoea's en Melanesiërs tot het Maleisch-Polynesische ras. (Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardr. Gen.).
R. H. CODRINGTON. The Melanesian Languages. Oxford, 1885.
IMHAUS. Les Nouvelles Hébrides. Paris, 1890.
DAVILLÉ. La colonisation aux Nouvelles Hébrides. Paris, 1895.

HOOFDSTUK XXV.

POLYNESIËRS EN MICRONESIËRS.

Algemeene beschouwingen.

De tweede groep van eilanden in den Grooten Oceaan, die wij bespreken willen, vat men samen onder den naam *Polynesië* (= veel eilanden). Hieronder verstaat men een groote menigte kleine eilanden, waarvan de voornaamste zijn de volgende groepen: de *Tonga-*, *Samoa-*, *Ellice-*, *Union-*, *Phoenix-*, *Monahiki-*, *Fanning-*, *Cooks-*, *Australie-* of *Tubuai-*, *Gezelschaps-*, *Paumotu-* of *Taumotu-*, *Marquesas-* en *Hawaii-eilanden*, terwijl *Nieuw-Zeeland* in ethnographischen zin ook hiertoe gerekend moet worden. De bewoners dezer eilanden vat men tot een ethnographische groep samen, die men de *Polynesiërs* noemt.

Behalve de genoemde eilanden vindt men in Oceanië nog eenige groepen zeer kleine eilanden, die in ethnographisch opzicht van de bovengenoemde verschillen. Deze vat men samen onder den naam *Micronesië* (= kleine eilanden). Hiertoe behooren de *Marianen-*, *Carolinen-*, *Marshall-* en de *Gilbert-eilanden*. De bewoners dezer eilanden vat men samen onder den naam *Micronesiërs*. Zij vormen een overgangsvolk tusschen de Melanesiërs en de Polynesiërs, een produkt der vermenging van beide elementen.

De Polynesiërs behooren tot de groote groep der Maleisch-Polynesische volken en vormen meer bepaald een tak van de familie der Maleiers in uitgebreiden zin, die bij de verhuizingen naar het oosten door stroomen en winden werden voortgedreven in den Grooten Oceaan en zich vestigden op de eilanden tusschen 180° O.L. en 109° W.L. en van Nieuw-Zeeland tot 30° N.Br.

Dat de Polynesiërs tot de Maleiers behooren, wordt in de eerste plaats reeds door hun talen aangeduid, die tot de Maleisch-Polynesische talen behooren (zie pag. 3). Doch ook in hun uiterlijk bezitten de Polynesiërs veel, wat schier onmiddellijk aan de Maleiers herinnert.

De huidkleur der Polynesiërs is over 't geheel lichtbruin; zij hebben zwart of bruin haar, dat sluik of gekruld is, een hoog gewelfd voorhoofd, donkere, schitterende oogen, een plat gedrukten neus, volle lippen, witte tanden, kleine ooren en een afgeronde kin. Hun lichaamsbouw is schoon, met flinke gestalte, welker bouw echter veel afwisselt met het verschil in voeding. Schoon in Europeeschen zin zijn de gezichten bepaald niet te noemen; het schoonste Samoasche meisje kan op zijn hoogst met een Duitsch boerenmeisje vergeleken worden, zegt Hugo Zöller. Het minst schoon, maar daarentegen het krachtigst, zijn de bewoners der Britsche Lagunen-eilanden, die zich door een meer donkere huidkleur onderscheiden. Over 't geheel wisselt anders de huidkleur af tusschen licht- en donkerbruin met een tint in het geel.

De huidkleur der Micronesiërs is verschillend; men vindt bij hen lichter kleur, maar ook tinten, die meer naar het Melanesische hellen. Een bepaalde karakteriseering der Micronesiërs is daarom niet te geven, omdat hier het Melanesische, daar het Polynesische de overhand heeft.

De Polynesiërs zijn lichamelijk niet zeer sterk: de weinige arbeid, welken velen verrichten, is niet in staat, hun lichaamskrachten tot ontwikkeling te brengen; zelfs de het meest robust schijnende Maori's op Nieuw-Zeeland hebben niet de spierkracht, om iets op te beuren als de Engelschen. Ook in het hardloopen blijven zij achter.

Opmerkelijk is de scherpte der zinnen van de Polynesiërs. Dit geldt niet alleen van hun bekwaamheid, om verloren zaken terug te vinden of om kleine vogels in

hun schuilplaatsen op te sporen, maar ook in tal van andere zaken. „De Polynesiërs zijn niet zoo kinderlijk naïef als de Negers, niet zoo gesloten als de Maleiers, niet zoo berekenend als de Chineezen," wordt van hen getuigd.

De huid der Polynesiërs is zacht en glad en onderscheidt zich daardoor van die der Melanesiërs, welke altijd eenigszins ruw en hard is. Een eigenaardigheid der Polynesiërs is nog het tatoueeren, dat nergens zoo hoog ontwikkeld is als in Polynesië. Ook de beschildering van het lichaam komt bij enkele gelegenheden voor. Sedert evenwel de Europeanen op deze eilanden invloed verkregen hebben en het Christendom er ingevoerd is, nam de tatoueering af, zoodat zij weinig of niet meer voorkomt.

Oorspronkelijk schijnt het tatoueeren hier een religieuse beteekenis te hebben gehad. Het werd ook enkel toegepast op de bedekte lichaamsdeelen, en de op de huid getatoueerde figuren waren oorspronkelijk meest, later nog dikwijls, zinnebeelden van de godheden. Op enkele eilanden-groepen werd het tatoueeren op een zoo volkomen wijze uitgevoerd, dat het lichaam er uitzag, als was het met een eng sluitend kleed bedekt, waarop de figuren geschilderd waren. Bovenal muntten hierin uit de bewoners der Marquesas- en Mangarewa-eilanden, van de Marshall- en Gilbert-eilanden en van Nieuw-Zeeland. Daarentegen was deze kunst tot versiering des lichaams bij de bewoners van Hawaii, de Tuamotu-eilanden e. a. ruw en onontwikkeld. Op eenige eilanden der Fidji-eilanden werden vroeger de vrouwen in de mondhoeken getatoueerd, de mannen niet.

* * *

Omtrent het tatoueeren moeten wij hier in eenige bijzonderheden treden.

De operatie van het tatoueeren gaat met hevige pijnen gepaard, zoodat de personen, aan wie de operatie verricht wordt, dikwijls in onmacht vallen. Ook later openbaren zich niet zelden huidontstekingen, welke soms doodelijke gevolgen hebben. Daarom wordt het tatoueeren meestal niet ineens verricht; op enkele eilanden vangt men met het achtste jaar er mede aan en wordt het voortgezet tot op hooger leeftijd. Het is, alsof de figuren met den leeftijd aangroeien. De bewerking geschiedt met een scherpe kam van een schelp of ander maaksel, die in een zwarte verf gedoopt en door slagen met een bepaalden staf of hamer in de huid wordt gedreven. Hierbij geldt het voor een eerezaak, geen blijken van pijn te geven, en men houdt zich daarbij in tot het uiterste. Dikwijls zingen de priesters religieuse liederen bij de operatie. Het smartelijkst was wel de tatoueering van de spits der tong, een teeken van droefheid en rouw, dat alleen bij de vrouwen werd uitgevoerd. „Grooter dan mijn smart is mijn liefde!" riep een vorstin van Hawaii, toen zij zich bij den dood van haar schoonmoeder aan deze operatie onderwierp.

Het maken van uitgewerkte versieringen op de huid is een werk, dat veel tijd vereischt. De operatie wordt gewoonlijk verricht in gezelschap. Heeft bijvoorbeeld de zoon van een opperhoofd den vereischten leeftijd hiertoe bereikt, dan vereenigen alle jongens van zijn stam zich met hem, om gezamenlijk getatoueerd te worden. De tatoueerder, op de Samoa-eilanden o. a. Matai geheeten, is een man van gewicht en grooten invloed; zijn diensten moeten in een behoorlijken vorm gevraagd worden, welk verzoek vergezeld gaat van een geschenk in fijne matten. Door het aannemen dezer matten wordt als het ware de overeenkomst gesloten.

Op den bepaalden dag komen de jonge lieden en hun vrienden bijeen in een voor deze plechtigheid bestemd huis, waar nog meer matten aan den Matai worden geschonken. Indien de jongeling rijk is, geeft hij somtijds een kano. De vrienden der jonge lieden zijn verplicht, levensmiddelen te geven, zoolang de operatie duurt.

Wanneer alles gereed is, gaat het jonge opperhoofd voorover voor den operateur liggen, met het hoofd op den schoot zijner zuster of van een andere vrouwelijke bloedverwant, terwijl drie of vier meisjes zijn beenen vasthouden en luidkeels zingen, om de kreten, die hij wellicht mocht slaken, te verdooven. Dit geschiedt voor zijn reputatie, omdat het onwaardig voor een man wordt gehouden, een kreet te uiten. De pijn is echter zoo hevig, dat de jongelingen dikwijls kermen en het zelfs nu en dan van pijn uitschreeuwen. Enkele malen worden zij zoo overmand door pijn, dat zij zich niet opnieuw aan de operatie durven onderwerpen, in welk geval zij hun leven lang als lafaards veracht worden.

Als de operateur het patroon geteekend heeft, begint zijn eigenlijk werk; hij drijft de tanden der kam met vinnige en schielijke slagen van den hamer door de huid. Het vasthouden van dit werktuig zelf is een kunst; het handvatsel gaat onder den duim en boven den wijsvinger en het werktuig wordt met een verwonderlijke snelheid en regelmatigheid aangewend. „De snelheid," schrijft Pritchard, „waarmede de Matai zijn vingers beweegt, de juistheid, waarmede hij zijn werktuig bestuurt, en de regelmatigheid der bewegingen met zijn handen zijn werkelijk verbazingwekkend." Naast den patiënt staan verscheidene helpers, voorzien van stukken wit „masi"; zij moeten het bloed afwisschen, als het onder de tanden der kam uitstroomt, en de huid voor den operateur vrij houden. Tusschen elke twee of drie slagen wordt het getande einde der kam gedoopt in de kleurstof, die met water is aangelengd.

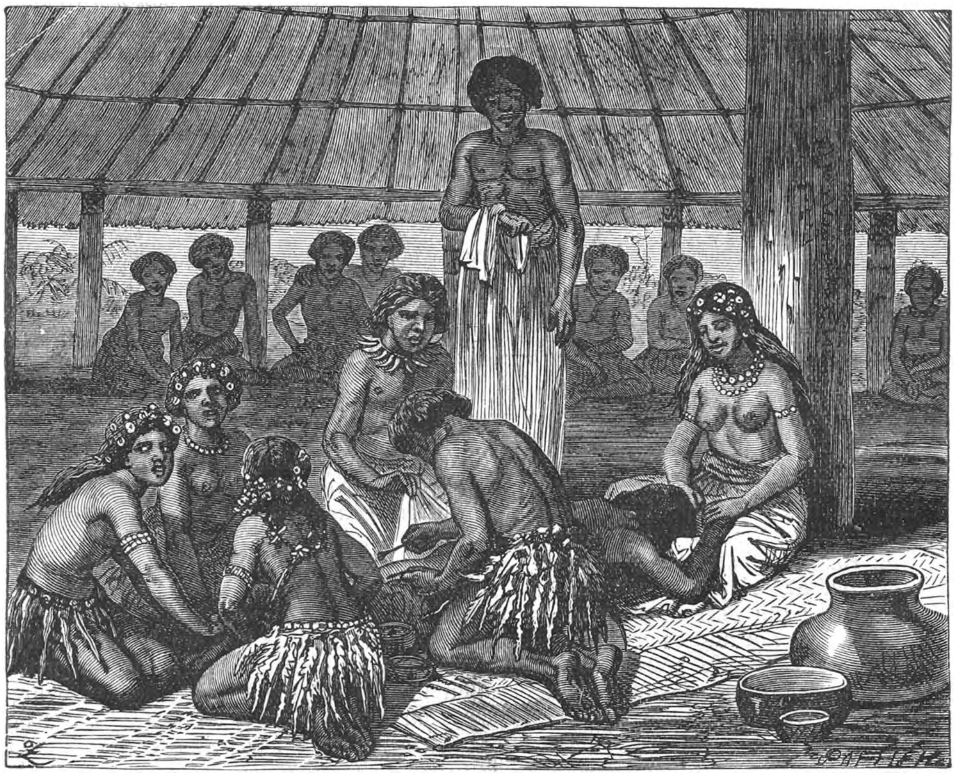

HET TATOUEEREN IN SAMOA.

De verschillende patronen komen in hoofdzaak op al de Samoa-eilanden vrijwel overeen; er zijn echter kleine verschillen, die het eiland aanduiden, waar elk bijzonder persoon woont, en andere, waaruit blijkt, tot welke familie hij behoort. Als iemand een vijand verslagen heeft, voegt hij er somtijds een teeken bij, hetwelk eenigszins overeenkomt met onze geslachtwapens. Voor zulk een eereteeken wordt meestal de vorm van een of ander dier genomen.

Voor een tatoueer-patroon van ongeveer 10 centimeter in het vierkant is omtrent een uur noodig; is dit gedaan, dan staat de jongeling op en neemt een ander zijn plaats in. Na een week ongeveer krijgt de eerste jongeling weder een beurt en dit gaat zoo 3 of 4 maanden lang voort, naarmate het aantal patiënten; meer dan vijf worden er nooit op één dag geopereerd. Zijn de figuren half uitgevoerd, dan krijgt de Matai een nieuw geschenk; de groote betaling geschiedt echter pas,

wanneer het werk den laatsten toets gekregen heeft. Indien de Matai met zijn betaling niet tevreden is, gaat hij met zijn werkzaamheden niet door; daar nu een onafgewerkt tatoueersel een groote schande wordt geacht, halen de vrienden der jongelingen alles bijeen, om het ontbrekende aan te vullen.

Zoolang de operatie duurt, zijn de patiënten ongelukkige wezens; de verwonde deelen zijn gezwollen en ontstoken, en tot nog toe kan men niets ontdekken van de sierlijke patronen, die er op zijn uitgevoerd. De jongelingen loopen rond in alle mogelijke gewrongen houdingen; zij verjagen de vliegen met waaiers van witte masi en doen alles, wat zij kunnen, om de pijn te verzachten. Eindelijk krijgen zij de belooning voor al hun lijden. Zoodra de wonden genezen zijn, maken hun vrienden toebereidselen tot een grooten dans. Daar het danskostuum uit niet anders bestaat dan de kleine schort, komen de figuren van het tatoueeren uit in al hun glans; de jongelieden, die nu onder de mannen zijn opgenomen, achten zich ruim beloond voor alle uitgestane smarten door de eer en den roem, voortaan tot den rang der mannen verheven te zijn, en door de bewondering van de andere sekse.

De afbeelding op de voorgaande bladzijde stelt de wijze van tatoueeren voor. In het midden ligt de patiënt, met het hoofd op den schoot zijner zuster, en zijn beenen worden vastgehouden door haar gezellinnen, die zingen, om zijn mogelijk kreunen niet te doen hooren. Naast hen zijn twee helpsters met kleederen van witte „masi" en aan zijn rechterzijde ligt de operateur geknield, druk bezig met kam en hamer. Een klein kommetje met kleurstof staat naast hem. Rondom het huis zitten de andere jongelieden te wachten, totdat het hun beurt is.

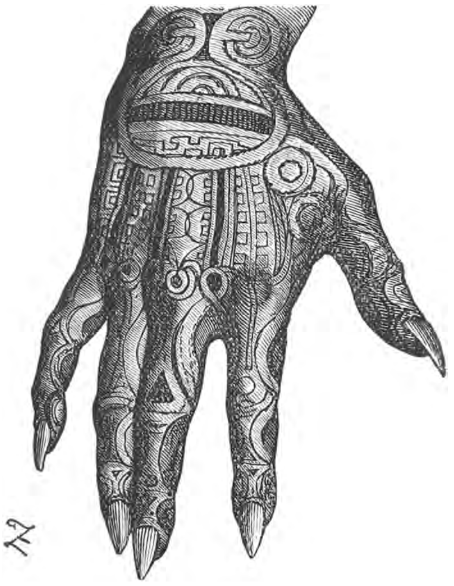

HAND VAN EEN OPPERHOOFD DER MARQUESAS-EILANDEN.

Hoe pijnlijk de operatie ook zijn moge en hoe kostbaar — daar er niet slechts een groote belooning, maar ook een gedurige aanvoer van levensmiddelen voor vereischt wordt — zien toch alle jongelingen er met verlangen naar uit, daar zij weten, dat zij niet als mannen beschouwd worden, zoolang zij niet een volkomen tatoueersel kunnen vertoonen. Zoo was het tenminste tot voor korten tijd; door den invloed der Europeanen en van de zendelingen in het bijzonder is het tatoueeren thans zoo goed als afgeschaft.

Toch mag de vraag hier niet onbesproken blijven, waaraan het tatoueeren zijn oorsprong ontleent en met welk doel dit geschiedde.

Wij zeiden reeds, dat het tatoueeren als een heilige ceremonie beschouwd werd, die onder de bescherming der godheden stond. Er bestaan op enkele eilanden overleveringen, welke vermelden, dat de goden zelf het tatoueeren zouden hebben ingesteld. Doch de vraag is nu: waarom werd het tatoueeren als zoo heilig beschouwd, dat men het een goddelijke afkomst toeschreef?

Op Nieuw-Zeeland heette de tatoueering bij de inboorlingen *moko*, d. i. slang. Nu is het een feit, dat hagedissen, slangen en visschen overal als modellen voor het tatoueeren voorkwamen. Hoe kwam het nu, dat deze dieren bij het tatoueeren schier overal als beelden voorkwamen? De hagedis en slang (in Micronesië ook de aal) werden overal als heilige dieren beschouwd. Zoo namen op Nieuw-Zeeland de goden en de geesten der afgestorvenen veelal de gestalte van een hagedis aan. Ook in de mythologie van Tahiti speelt de slang een rol als incarnatie van demonische machten. Zoo zag men bijna overal de vormen van die dieren, waarvoor men een bijgeloovige

vrees of eerbied koesterde, welke men als halve goden beschouwde, bij het tatoueeren als model kiezen. Het ligt derhalve voor de hand, dat men de tatoueering moet beschouwen als een versiering met afbeeldingen van geesten en goden.

Nu had echter in Polynesië oorspronkelijk ieder zijn bepaalden beschermgeest, die in dierengestalte gedacht werd. In enkele dieren, stelde men zich voor, woonde de beschermgeest of de geest der voorvaderen, en dit dier hielden enkele groepen heilig, zooals de Noord-Amerikaan zijn totem (zie deel II pag. 96). Geheele volken in Amerika, Afrika en Polynesië stammen, volgens de overleveringen, van zulke dieren af. En

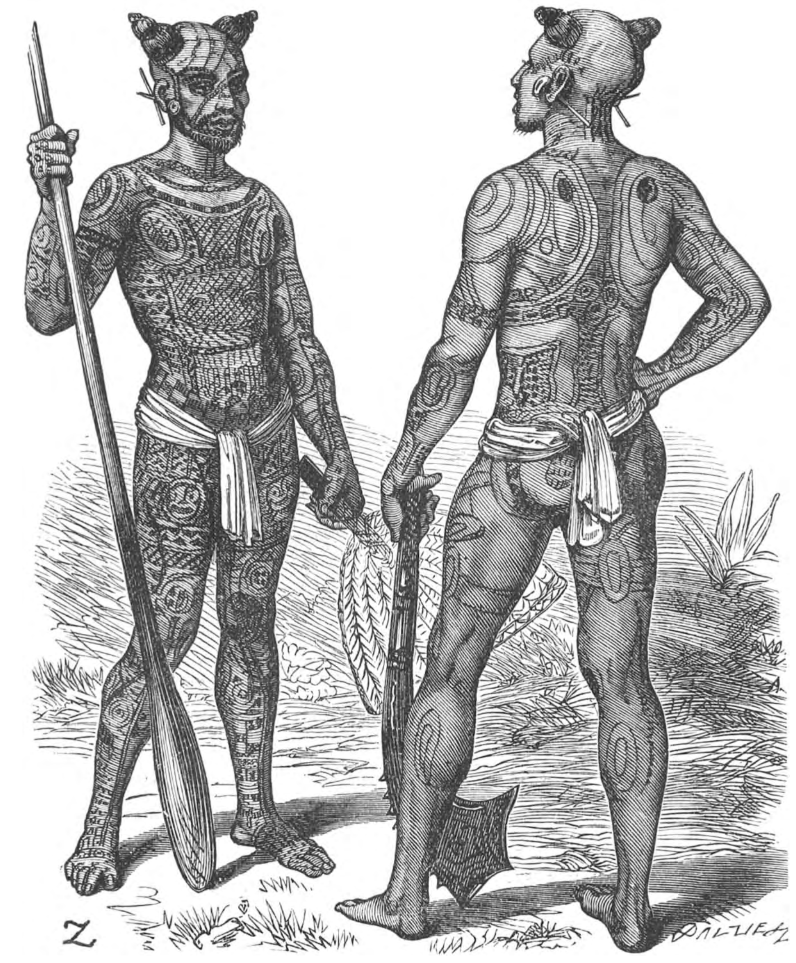

GETATOUEERDE OPPERHOOFDEN DER MARQUESAS-EILANDEN.

evenals bij de zuidelijke volken van Noord-Amerika de tatoueering een nationaal teeken was, waaraan men de afkomst en stamverwantschap herkende, zoo lag bij de Polynesiërs oorspronkelijk zeker dezelfde gedachte ten grondslag. Men teekende de huid met het teeken der godheid, aan wie men meende toe te behooren, hetzij als individu of als stamgenoot. Misschien ook wel, dat men tegelijkertijd den stamgod en den individueelen beschermgod aannam als modellen der tatoueering.

De teekens dier godheden, wier beeld zij in hun hart droegen, moesten ook duurzaam uitwendig voor den dag komen. Een vereering der goden door verheffing des

harten, door geestelijke, onzichtbare gemeenschap, is bij de zuidelijke natuurvolken onbekend. Zij moesten iets zichtbaars, iets tastbaars hebben, om zich de goden te kunnen voorstellen, en naar hun meening moesten ook de menschen een zichtbaar teeken dragen, waardoor zij hun onderdanigheid aan en hun gemeenschap met een bepaalden god of geest openlijk aanduidden, kenbaar maakten.

Op deze wijze kwam men tot de tatoueering. Ook de tijd, dat men begon met zich deze beelden in de huid te griffelen, stemt overeen met dien, waarop men elders den totem bekwam: het was de tijd der aanvangende geslachtsrijpheid. Dit teeken, hetwelk aanwees, dat het kind volwassen, zelfstandig geworden was, duidde derhalve den volkomen mensch aan, en dezen alleen achtte men in staat, zich aan de godheid te wijden, aan de godheid toe te behooren. Zoo komt derhalve de tatoueering in beginsel overeen met de confirmatie, met de bevestiging in de kerk der Protestanten, met het sacrament des vormsels bij de Katholieken. Bij de tatoueering daalde het beeld der godheid zelf op den geopereerde neder, heiligde den persoon en zijn omgeving door dien intocht. Zoo werd van de tatoueering een moreele invloed verwacht. Hierdoor ook wordt het opmerkelijk verschijnsel duidelijk, dat op Nieuw-Zeeland o. a., de hoofden niet getatoueerd, noch besneden werden. De hoofden toch waren tegelijk priesters en heilige personen en hadden de tatoueering niet noodig. Ook het lagere volk werd weinig getatoueerd, en de vrouwen minder dan de mannen, verschijnselen, welke op standsverschillen wijzen, waarbij niet alle standen gelijkelijk het recht hadden, met de goden in betrekking te staan. De vrouwen stonden hiervoor over het geheel te laag.

Die oorspronkelijk religieuse beteekenis van het tatoueeren was in den loop der tijden allengs vergeten, en Cook vermeldt, dat het niet meer met religie in verband stond. De tatoueering was allengs ontaard tot iets anders; bij de Micronesiërs was zij geworden tot een kenteeken der familie of van het dorp, waartoe iemand behoorde; op Nieuw-Zeeland waren de oorspronkelijke godenfiguren opgelost in krullen en versieringen naar eigen smaak. En dat zij eindelijk geheel als versiering diende, zonder hoogeren zin of beteekenis, was wel de grootste verbastering, welke de tatoueering onderging. Toen zij zoover gezonken was, had zij haar vastheid verloren, en daardoor ging zij gemakkelijk geheel te niet onder den invloed der Europeanen.

Een ander gebruik, hetwelk op de Polynesische eilanden algemeen voorkomt, is de besnijdenis, een zede, welke volgens Gerland ook van religieusen oorsprong zou zijn.

* * *

Langen tijd golden de Polynesische eilanden als een Paradijs, bewoond door onschuldige, beminnelijke natuurmenschen, die den tijdgenooten der mannen van het Fransche schrikbewind als voorbeelden voor den geest stonden, welke niet te bereiken waren. Van die voorstelling is men door nadere kennismaking sedert lang teruggekomen en men heeft ingezien, dat de Polynesiërs betrekkelijk vroolijke natuurmenschen zijn, doch niet zonder de gebreken, welke men bij andere volken vindt. Dikwijls werden reizigers in hun oordeel op een dwaalspoor gebracht door de contrasten, welke men bij de Polynesiërs vindt. Cook met zijn reisgenooten toch beschreven de bewoners van Tahiti en van de Gezelschaps-eilanden als goedhartige, zachte, in vele opzichten benijdenswaardig gelukkige menschen, als kinderen, die in een gelukkigen toestand verkeerden. Deze voorstelling is geheel onjuist.

De grondtrek van het Polynesische karakter is grilligheid, veranderlijkheid, die evenzeer in zorgelooze babbelzucht als arglistigheid en wreedheid kan overgaan, en hierdoor werd het volk zoo geheel verschillend beoordeeld. Ook de aanleg der Polynesiërs is wel eens te hoog gesteld door de eigenschap, die zij bij de aanraking met Europeanen vertoonden, om zich gemakkelijk de Europeesche beschaving eigen te maken.

Door geheel Polynesië heerschte vroeger het kannibalisme als een algemeen gebruik. Zonder schaamte werd het eertijds als een volkszede uitgeoefend op Nieuw-Zeeland, de Harvey-eilanden, op Mangareva en Paumotu, op de Marquesas-eilanden en elders. Voor de Europeanen werd dit echter bij hun komst zooveel mogelijk verborgen gehouden. Bij feestelijkheden, die door menschenoffers werden gevierd, werden die offers ten slotte opgegeten, soms zelfs rauw. In 1845 moeten op Samoa nog lieden geleefd

hebben, die vroeger menschenvleesch hadden gegeten. Dit alles bewijst ons, dat het Paradijs van onschuldige natuurmenschen niet in Polynesië moet gezocht worden.

Ook de menschenoffers waren vroeger in Polynesië algemeen verbreid; zij werden gebracht bij gewichtige ondernemingen en werkzaamheden. Krijgstochten werden op vele eilanden door menschenoffers voorafgegaan. Op Nieuw-Zeeland o. a. bracht men vóór den oorlog een menschenoffer en ook de eerste gevangenen in den strijd werden geslacht en den goden geofferd. Slaven werden zelfs geofferd, als een hoofd ziek was, en menschenoffers werden ook gebracht op de graven der hoofden. Ook moet vóór de ontdekking op sommige plaatsen de zede bestaan hebben, dat enkele gebouwen boven menschenlijken gegrondvest werden.

* * *

Standen, regeeringswezen en rechtsverhoudingen waren in geheel Polynesië tamelijk wel gelijk in grondbeginselen. De maatschappij vertoonde overal twee scherp gescheiden standen: adellijken en gemeenen; tusschen deze beide had zich op de meeste eilanden, alleen niet op Nieuw-Zeeland en Hawaii, een derde stand, die der grondbezitters, uit den eersten stand ontwikkeld. De slaven, die meest uit krijgsgevangenen bestonden, kan men als vierden stand beschouwen.

Vrij algemeen vond men er een toestand van leenwezen. Er waren vele leenmannen, die van machtige hoofden afhingen. Alleen op Hawaii, Tahiti en Tonga vond men een meer gecentraliseerde regeering en een vaster inrichting van het bestuur.

De beide hoofdstanden, adellijken en gemeenen, waren overal zeer scherp van elkander gescheiden; het minst scherp op Samoa en Nieuw-Zeeland. De adellijken waren overal in het uitsluitend bezit van alle recht, alle macht, allen eigendom; zij alleen stonden met de goden in betrekking, want alleen zij hadden een ziel; zij waren de vertegenwoordigers der godheid op aarde. De gemeenen waren geheel van den adel afhankelijk; wat zij bearbeidden en bezaten, behoorde den edelen, als die het wilden nemen. Het leven der gemeenen had in 't geheel geen waarde, en daardoor is het ook verklaarbaar, dat menschenoffers en menscheneterij er zoo algemeen waren. Met de goden stonden de gemeenen niet in betrekking, daar zij geen ziel hadden. Door dit alles waren de aanzienlijken en alles, wat hun toebehoorde, ten strengste door religieuse banwetten gescheiden van de gemeenen. Wie der gemeenen deze overtrad, was des doods schuldig.

Behalve deze onderscheiding vond men nog die in getatoueerden en niet getatoueerden, een religieuse onderscheiding, waarop wij nader terugkomen. De vrouwen behoorden over 't geheel tot de niet-getatoueerden.

Het staatswezen op alle Polynesische eilanden verkeert sedert lang in een toestand van verval, welke reeds vóór de komst der Europeanen was aangevangen, terwijl onder hun invloed dit proces is verhaast. De politieke instellingen der Polynesiërs berustten, volgens Fr. Müller, op de oud-Maleische staminstellingen, welke op hun beurt weder een uitbreiding vormden van de familie-instellingen. Daardoor waren de gemeenten, d. i. de door verwante familiën bewoonde dorpen, oorspronkelijk onafhankelijk van elkander. In vroeger tijd, toen het nog wilder toeging op de Zuidzee-eilanden, hadden de inboorlingen hun dorpen op de bergen, om daar veiliger te zijn, doch in deze eeuw verplaatsten zij zich meer en meer naar de kusten.

Aan het hoofd van elk onafhankelijk dorp staat een hoofd, die in oorlog en vrede een zeker gezag uitoefent, doch overigens door geen teeken van de overige dorpelingen is onderscheiden. Alleen in het aanspreken komt dit verschil in rang aan het licht; een bepaalde titulatuur heeft men ook hier, evenals bij het Maleische ras.

Somtijds vindt men ook een vereeniging van dorpsgemeenschappen tot een eenheid van hooger orde, en een hooger hoofd, een opperhoofd, voert dan het bestuur. Een dergelijke uitbreiding van het gezag van eenig hoofd komt door verschillende omstandigheden tot stand, nu eens door opstand, dan weer door machtsuitbreiding van den sterkere. Op sommige eilanden zijn de opperhoofden door uitbreiding van macht werkelijk koningen geworden, o.a. op Tahiti, Hawaii en de Tonga-eilanden.

In de grootere staten verzamelen zich de gemeenten bij de behandeling van gewichtige zaken op een met broodvruchtboomen beplant plein. Op deze bijeenkomst vormen

dan de familiehoofden een soort van parlement; de hoofden en het opperhoofd zitten zwijgend er bij. Zulke bijeenkomsten duren dag en nacht en veel tijd wordt er bij verkwist met allerlei vormendienst.

* * *

De Polynesiërs bezitten een zeer ontwikkelde mythologie, welke uit den aard der zaak op de onderscheidene eilanden verschilt. Uit den grooten rijkdom van goden en geesten zijn er eenige te noemen, die men op vele plaatsen terugvindt. Hiervan noemen wij *Maui*, die hemel en aarde gescheiden heeft en die, evenals *Tangaroa* op Nieuw-Zeeland, elders *Tangaloa* genoemd, als schepper en onderhouder optreedt; *Tati* is de linkshandige, die de aarde doet schudden, en *Nu* is de hemelgod.

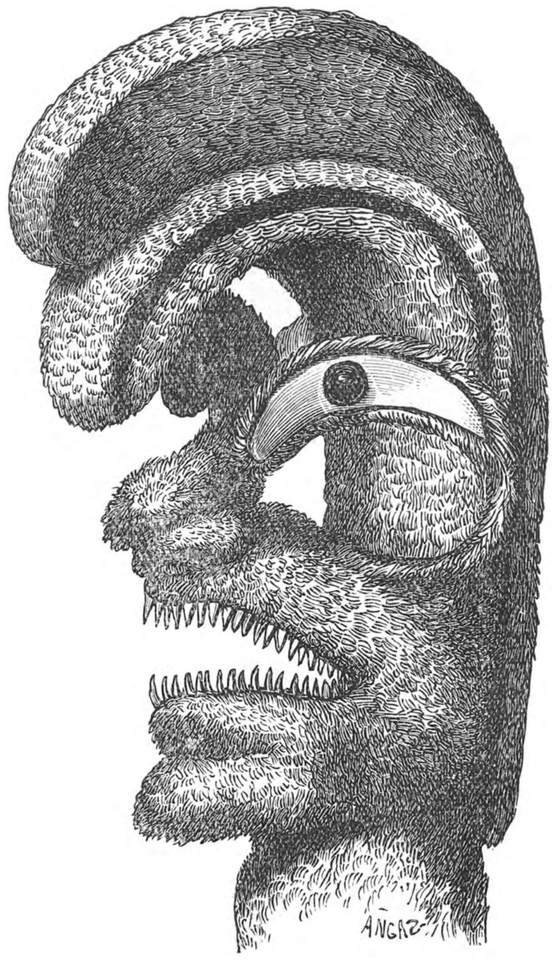

VEÊREN AFGODSBEELD VAN HAWAII.

De beschrijving der Polynesische mythologie gaat met veel moeielijkheden gepaard. In de eerste plaats is het de buitengewoon groote menigte goden en geesten, welke men bij hen aantrof, niet minder dan de Indo-Germaansche mythologieën ons leeren kennen, doch bovendien is het moeielijk en dikwijls onmogelijk geweest, omtrent de Polynesische mythologie juiste berichten te verkrijgen. De bevolking zelf hield den godsdienst grootendeels geheim voor de vreemdelingen, en nadat de zendingsarbeid hier is aangevangen, werd het dikwijls onmogelijk, uit hun overleveringen, onder vreemde invloeden gewijzigd, de echte volksmythe te leeren kennen. Het is dan ook gebleken, dat niet zelden reizigers verklaringen en berichten gaven, die op hoogst oppervlakkige waarneming of op onjuiste mededeelingen der inboorlingen steunden, of reeds het resultaat waren van vreemde invloeden. Wij bepalen ons hier slechts tot een paar mededeelingen omtrent den godsdienst, die geheele boekdeelen zou eischen bij volledige behandeling. (Zie vooral: Gerland-Waitz, Anthropologie der Naturvölker I, 1872, met de bronnenopgave.)

Tangaloa schijnt de eigenlijke hoofdgod der Polynesiërs geweest te zijn, daar hij op alle eilanden vereerd werd; hij gold voor heiliger en hooger dan alle mede-goden, en men schreef hem de schepping van andere goden en menschen toe. Die hoogste god werd gedacht als zwevende boven de andere goden, welk laatste meer persoonlijk en menschelijk gedacht werden. Hieruit is het verklaarbaar, dat men niet veelvuldig tot hem bad; de opperste god was hiervoor te heilig, stond hiervoor te hoog. Wereldschepper en wereldonderhouder, dat is de taak van den hoogsten god; hij zou met zijn vrouw, O-te-Papa, een rots, alle goden hebben voortgebracht, uit welke daarna de maan, sterren, zeeën en winden ontstonden.

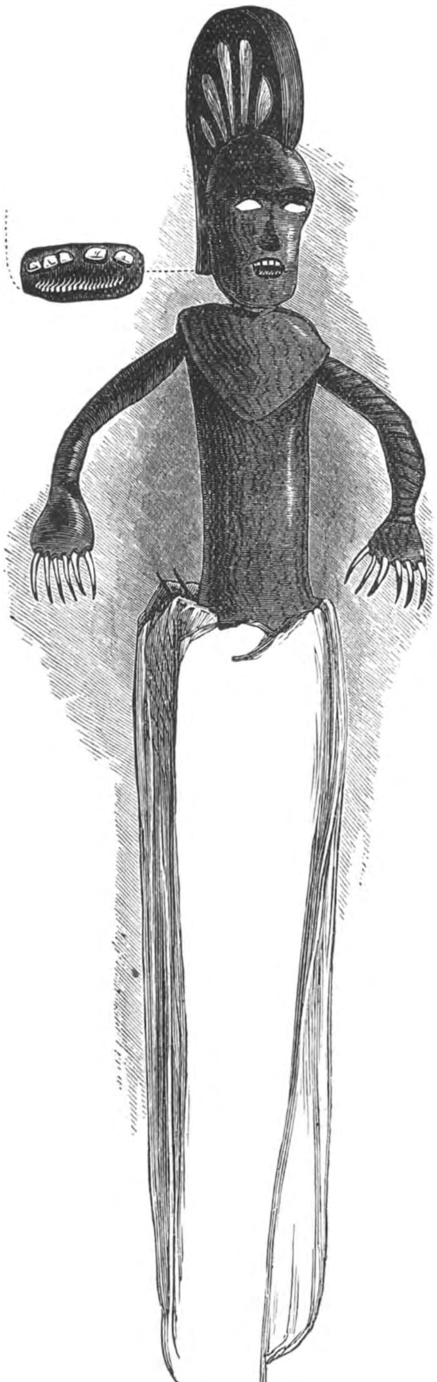

HOUTEN AFGODSBEELD VAN HAWAII.

De Polynesische mythologie is rijk aan overleveringen van groote overstroomingen, waardoor de aarde zou vernietigd zijn geworden, wat in deze groote waterwereld niet anders te verwachten valt.

Zeer eigenaardig is het voor de Polynesische religie, waarop wij reeds wezen, dat alleen de edelen er deel zouden hebben aan de onsterfelijkheid, terwijl de onedelen en de vrouwen geheel te gronde zouden gaan.

De cultus werd door priesters geleid, wier ambt erfelijk was; op enkele eilanden waren de hoofden tegelijkertijd priesters. Hale merkt op, dat de Polynesiërs geen grove afgodendienaren zijn, omdat onderscheidenen hunner geen afgodsbeelden bezaten, en wie ze hadden, beschouwden ze enkel als beelden. Daarom werden die afgodsbeelden tot groote verbazing der Europeanen ook wel voor kleinigheden verkocht. Op Samoa had men, volgens Walpole, tempels noch afgodsbeelden, hoewel enkele levenlooze voorwerpen door een klein gedeelte der bevolking vereerd werden als de tijdelijke verblijfplaats der goden. Men meende, dat God zich van den hemel soms op deze voorwerpen neerliet. Zoo vereerde men te Manono een stuk bamboes, hetwelk aan het boveneinde met een bundel kokosvezels was omgeven. In andere deelen vereerde men een heiligen steen. Een andere afgodsvorm was een smalle strook mat van ongeveer 6 meter lengte, die men als den krijgsgod Papo aanzag en voor zoo heilig hield, dat men ze bij de afschaffing van het Heidendom niet gaarne zag verbranden.

Dit sluit niet uit, dat men op enkele eilanden ook meer phantastische godenbeelden had. Op de voorgaande pagina geven wij de afbeelding van een veeren afgodsbeeld, dat op Hawaii gevonden werd en nu in het Britsch Museum wordt bewaard. Het is vervaardigd als de veeren helmen, van gevlochtenteen en veel grooter dan een menschelijk hoofd en hals. Het is bedekt met gele en roode (de tabukleur) vederen, en moet, wegens den prijs der grondstof, toen het vervaardigd werd, een kostbaar voorwerp geweest zijn. De oogen zijn van paarlemoer en in het midden van elk oog bevindt zich een zwarte kraal, bij wijze van pupil.

De groote tanden in den open mond zijn eenvoudig de hoektanden van honden. De kruin op het hoofd is voorzien van een kam, evenals die van een veeren helm. In weerwil van den ruwen vorm is er in het beeld een zekere kracht uitgedrukt, die verraadt, dat de vervaardiger eenige kunstvaardigheid bezit, welke zich in dit geval vertoonde in den omtrek.

Een ander afgodsbeeld diene hiernevens als tegenstelling. Het hoofd en het lichaam van dit beeld zijn uit een soort van wit en zeer licht hout gesneden en met schorsdoek bedekt geworden. Dit doek is zwart geverfd.

Het hoofd met den hals zijn van den romp afgescheiden en uit één stuk hout gesneden; zelfs de opengewerkte kam en de haar ondersteunende spijlen zijn uit hetzelfde stuk hout. De tanden van de bovenkaak zijn die van een menschelijk wezen, doch die van de onderkaak zijn eenvoudig een rij verhemelte-tanden van den een of anderen grooten visch; zij zijn zestien in getal. Aan elken hoek van den mond bevindt zich een menschelijke tand. De oogen zijn eenvoudig ovale stukjes paarlemoer.

De beschermgoden der afzonderlijke dorpen hadden meestal tempels of huizen voor hun dienst bestemd, sommige geheiligde bosschen. Op Tonga vond men ook tempels op de begraafplaatsen. In de tempels werden ook offers gebracht, meestal bestaande uit gekookte spijzen, eerste vruchten en drankoffers. Bij grootere gelagen werd de eerste beker, nadat men er iets had uitgedronken, leeggegoten of naar den hemel geworpen. De familievader gold als priester der familie, daar de godheid hem somtijds haar wil kenbaar maakte, indien zij middelen aangaf tegen ongelukken en ellenden. Ook richtten deze huispriesters somtijds een feest aan ter eere van den huisgod. Een algemeen offerfeest werd in Mei gevierd, op sommige eilanden met spelen, elders zeer rustig.

Over 't geheel kan men zeggen, dat de cultus in geheel Polynesië zeer vervallen was. Van een phantastische natuurbezieling was zij afgedaald tot een vereering van beschermgeesten en schutsgoden, die de mensch noodig heeft in zijn leven. De godsdienst was geheel praktisch geworden, zonder eenige phantastische beteekenis. Daardoor kon de Heidensche godsdienst der Polynesiërs ook zoo gemakkelijk door het Christendom verdrongen worden.

Een uitvloeisel van de religie der Polynesiërs was hetgeen men door tabu (tapu) aanduidt. Dit woord beteekent zooveel als merkteeken, en men gebruikt het, om uit te drukken, dat een voorwerp, hetwelk »tabu" is, door de geesten in bezit genomen is of bewaakt wordt. Niet alleen allerlei voorwerpen kunnen „tabu" zijn, ook het menschelijk lichaam zelf of enkele deelen er van. Zoo waren bijv. in Nieuw-Zeeland het hoofd en het wervelbeen van den man ,,tabu", en hij mocht daarom geen last op den rug dragen, daar deze daardoor ook „tabu" zou worden en dientengevolge niet meer voor dagelijksch gebruik geschikt zou zijn. Als iets, dat „tabu" was, werd gebroken of oneerbiedig behandeld, zou dit door de goden gestraft worden; daarom is de Polynesiër er steeds op bedacht, dat iets, wat „tabu" is, niet met iets onreins in aanraking komt.

Tabuwetten vindt men op alle Polynesische eilanden meer of minder ontwikkeld en deze leveren ook een bewijs voor den ethnographischen samenhang dezer stammen, die in het algemeene religieuse bewustzijn nog voortleeft.

* * *

De woningbouw der Polynesiërs was op de meeste eilanden weinig ontwikkeld; de huizen bestonden meest uit groote hutten, in het midden ongeveer 30 voet hoog, die aan de kanten daalden tot 4 voet. Op Nieuw-Zeeland waren zij ongeveer 6 voet hoog en het dak daalde er tot den grond, terwijl het aan de voorzijde overstak en een soort veranda vormde. In den regel bestonden zij uit één ruimte; slechts zelden waren zij door licht vlechtwerk of matten in meer deelen gescheiden.

Het bouwen der huizen geschiedde door een bepaald gild van handwerkslieden, die daarvoor betaald werden. Alleen bij het aanvoeren en bewerken van enkele deelen deden ook de vrouwen mee.

Eigenaardig voor Polynesië is het ook, dat de spijzen in kuilen op heete steenen of gloeiende asch gebraden worden. Het vleesch werd vroeger met zeewater begoten, daar zout onbekend was.

In het huwelijksleven heerschte polygamie; het aantal vrouwen hing af van het vermogen en den stand van den man. Terwijl de hoofden dikwijls vijf of zes vrouwen namen, moesten de armen zich met één vrouw vergenoegen. Het leven der ongehuwde meisjes vooral was in de hoogste mate ongebonden, schaamteloos. Daarentegen werd

bij gehuwde vrouwen de kuischheid als regel beschouwd. Op zedelijk gebied heerschten er allerlei ondeugden en onnatuurlijkheden; onanie was algemeen onder de armen, en men vond zelfs een godheid, die deze verkeerdheid beschermde. Bij die omstandigheden is het wel opmerkelijk, dat bloedschande algemeen door de zeden werd veroordeeld.

* * *

Op de Polynesische eilanden is in deze eeuw de toestand der bewoners veel veranderd. De volkseigene gewoonten en zeden zijn voor een groot gedeelte verdwenen en hebben plaats gemaakt voor Europeesche beschaving. Men moet dus wel hetgeen wij mededeelen omtrent de oorspronkelijke zeden onderscheiden van hetgeen er tegenwoordig is. Het eerste heeft vooral beteekenis voor de historische ethnographie; wij zullen er daarom nog het een en ander uit mededeelen.

De wijziging in de Polynesische toestanden is aanvankelijk vooral tot stand gebracht door den invloed der zending. Opmerkelijk is het, dat de eerste pogingen tot uitbreiding van het Christelijk geloof en van Christelijke beschaving eigenlijk niet uitgingen van een zuiver religieuse tendenz. Door de overdreven schilderingen van Cook's ontdekkingen in Polynesië werden deze eilanden het doel van een romantisch streven, hetwelk de wereld vervulde in het eind der vorige eeuw, om daar in den gelukkigen natuurtoestand der Polynesiërs een toevluchtsoord te zoeken en uit te rusten van de overbeschaving der wereld. Het was de tijd der robinsonaden, toen men de geschiedenis van een „Paul et Virginie", levend op een eenzaam eiland in een natuurstaat van geluk, met onverminderde belangstelling las. Er was een geest van dweperij ontstaan met den natuurtoestand, en deze bracht ook verschillende Christelijke sekten er toe, om samen te werken, teneinde die natuurkinderen den zegen des Christendoms deelachtig te doen worden. Zoo vereenigden zich Anglicanen, Independenten en Presbyterianen, hoe scherp zij ook tegenover elkander stonden, tot een gemeenschappelijk optreden. Zoo werd in 1795 te Londen de „Missionary Society" opgericht, welke aanvankelijk zich ten doel stelde, de grondwaarheden van het Christendom te verbreiden onder de Heidenen, zonder zich aan een bepaalden godsdienstvorm te houden.

Tot veld der werkzaamheid waren de Polynesische eilanden uitgekozen: Tahiti, de Samoa- en Tonga-eilanden, de Marquesas-eilanden, Hawaii en de eilanden van Micronesië.

Aanvankelijk had deze arbeid met groote moeielijkheden te kampen, en op verschillende eilanden moesten de zendelingen hun taak weder opgeven. Op Tahiti vond de zending het eerst vasten grond, toen koning Pomare II er in 1812 tot het Christendom overging en door een reeks van gelukkige oorlogen zich de heerschappij verwierf.

De vrede van den natuurstaat, welken men zich in Polynesië gedroomd had, werd echter verstoord door de verkondigers van het Christendom. In 1829 zochten ook de Jezuïeten toegang op Tahiti te verkrijgen voor hun zending, doch nadat de toenmalige koningin dezen had doen verdrijven, achtte de Fransche regeering zich beleedigd, en met kracht van wapenen werden zij er teruggebracht. Zelfs ontstond er na de inbezitneming der eilanden door Frankrijk in 1842 een vervolging tegen de Protestantsche Engelsche zendelingen, en het Parijsche Protestantsche zendelinggenootschap trad gedeeltelijk in hun plaats, hoewel er ook Engelschen bleven arbeiden.

Op de Tonga-eilanden werd de in 1800 afgebroken zendingsarbeid in 1826 weer opgevat en deed er na 1828 vooral het Christendom wortel schieten. Van Tonga uit ondernamen Wesleyaansche zendelingen in 1835 de zending op de Fidji-eilanden, waar zij sedert werd uitgebreid. In 1819 werd de zending op Hawaii aangevangen, van Amerika uit, en vond er spoedig ingang; in 1825 bestonden er reeds 6 stations. En van Hawaii uit werd de zending ook op andere eilandengroepen uitgebreid, eveneens in Micronesië. Door dien arbeid is de toestand geheel veranderd op de meeste eilanden, te meer, daar de zending niet zelden door de staatkunde werd gevolgd en Europeanen langzamerhand bezitters der meeste eilandengroepen werden.

HOOFDSTUK XXVI.

POLYNESIËRS EN MICRONESIËRS.

NADERE BESCHRIJVING.

I. DE SAMOA- OF SCHIPPERS-EILANDEN EN HUN BEWONERS.

De Samoa-eilanden zijn, volgens het tractaat tusschen Duitschland en Engeland (zie pag. 249 van dit deel) een bezitting van Duitschland en Amerika geworden.

Deze groep eilanden bestaat uit 14 vulkanische eilanden, hoewel de vulkanen zijn uitgebluscht, waaronder drie grootere: *Sawaii*, 1707 KM^2 met 12,530 inwoners, *Upolu*, 881 KM^2 met 16,568 inwoners en *Tutuila*, 139 KM^2 met 3746 inwoners. In het geheel bestaat de bevolking uit 35,560 inboorlingen, waarbij nog 450 vreemdelingen komen en 800 plantage-arbeiders, die van andere eilanden zijn aangevoerd, daar de Samoaners niet tot voortdurenden arbeid op de plantages zijn te bewegen.

Bijna al deze eilanden zijn ontdekt geworden door den Nederlandschen zeevaarder Jacob Roggeveen, die in 1722, om het fabelachtige Groote Zuidland op te sporen, den Stillen Oceaan van het oosten naar het westen doorzeilde. Bougainville bezocht dezen archipel in 1760 en gaf er den tegenwoordig veranderden naam van „Schippers-eilanden" aan, omdat de eilanden in de route lagen, welke veel zeevaarders kozen. De naam „Samoa" is er aan gegeven naar den naam der inboorlingen „Hamoa", welke weder afstamde van „Moa", den held hunner sage, het oude hoofd der eerste volkplanters op deze eilanden.

In lateren tijd werden deze eilanden bezocht door Lapérouse (1787), Edwards (1794) en Kotzebue (1824), maar toch was er zoo goed als niets van bekend geworden. Eerst in den nieuwen tijd werden deze eilanden bekend door de Londensche zending, die in 1830 op Upolu een station vestigde, en door Wilkes, die er in opdracht der Vereenigde Staten van Noord-Amerika opmetingen deed.

De staatkundige toestand op deze eilanden was uiterst onzeker, doordien de hoofden voortdurend met elkander in oorlog waren. Toen de Noord-Amerikanen van den twist tusschen die hoofden gebruik maakten en in 1878 de eilandengroep annexeerden, traden Engeland en Duitschland hiertegen op, en daardoor werd de annexatie weder ingetrokken. Toen in 1882 het voorstel werd gedaan, om de eilanden onder Duitsch protectoraat te stellen, een gevolg van de financieele moeielijkheden, waarin het Hamburger handelshuis Godefroy, dat er den handel grootendeels in handen had, verkeerde, werd dit afgestemd door den Rijksdag. De onrust op deze eilanden duurde voort, totdat den 14en Juli 1882 de Samoa-eilanden bij verdrag onder de bescherming van Duitschland, Engeland en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gesteld werden. Dit verhinderde niet, dat de woelingen voortduurden, waarin ook de consuls der genoemde natiën betrokken waren, die partij trokken voor den een of anderen koning. Daarom was de besliste regeling bij het jongste verdrag hoog gewenscht. De hoofdplaats is *Apia*, op de noordzijde van het eiland Upolu gelegen, waar de Duitsche handel zijn factorijen heeft en ± 250 Duitschers gevestigd zijn. Dit eiland is thans voor goed Duitsch.

De Samoaners zijn een goed gevormd, schoon Polynesisch menschenras, veel met de Tonganeezen overeenkomend, flink, krachtig gebouwd, slank van gestalte, met licht olijfbruine kleur en zwart, krullend haar, donkere oogen en intelligente gelaats-

trekken. De vrouwen zijn over 't geheel niet zoo schoon als de mannen; de uitdrukking van bedeesdheid en zedigheid, op andere Polynesische eilanden zoo schaars te vinden, verleent echter aan de Samoaansche vrouwen iets zeer aantrekkelijks. Daarenboven wordt de zindelijkheid zeer betracht; op elk uur van den dag kan men geheele groepen een bad zien nemen.

De meeste der oude gewoonten zijn verdwenen, sedert het Christendom er gepredikt werd en ingang vond. Vroeger knipten de vrouwen het haar kort af en de mannen droegen het lang; tegenwoordig is het omgekeerd. Ook bestond hier de gewoonte, zich geel te verven, en eveneens het gebruik van tatoueeren, hoewel dat zelden bij de vrouwen werd toegepast. De mannen echter tatoueerden het lichaam van den navel tot de knie. Deze gewoonten zijn geheel of bijna geheel verdwenen; de Samoaners zalven zich echter nog met welriekende kokosolie.

De gewone kleeding bestond voorheen uit een van den gordel neerhangend schort, dat bij de vrouwen het geheele lijf omsloot, en zelfs tegenwoordig is de lava-lava, een golvende rok of mantel van tapa of gedrukt katoen, ook bij voornamen nog schier het eenige kleedingstuk. Zelfs de koning droeg slechts een dergelijk kleedingstuk bij het bezoek van de Duitsche vloot; deze rok hing af tot op de enkels. Hoe weinig kleedingstukken de Samoaners ook dragen, door het tatoueeren maakten zij vroeger toch den indruk geheel gekleed te zijn.

De opperhoofden der Samoaners waren, als men hen geheel in krijgsdos zag, reeds van verre te kennen aan hun prachtige kapsels. Vooreerst maken zij hun hoofden schijnbaar veel grooter door reusachtige pruiken, van hun eigen haar vervaardigd; dit laten zij opzettelijk voor dit doel lang worden. Zij dragen bovendien groote vederbossen, die somtijds nagenoeg 60 centimeter boven hun hoofd uitsteken, zoodat een opperhoofd, van den top van zijn pluim af gemeten, niet veel minder dan 2 meter lang is. Een zoodanig kapsel bestaat uit een groot aantal vederen, bij de schacht in kleine bundels aaneengebonden en met zorg zoodanig geschikt, dat zij gelijkmatig naar beneden hangen. In elken bundel zijn ongeveer tien vederen. Zij staan dicht naast elkander in cirkels, gevormd van bladerstengels en kokosnootvezelen; er zijn vier rijen van zulke bundels boven elkander, zoodat verscheidene honderden vederbundels voor een enkel kapsel gebezigd worden. De maker heeft op een zeer vernuftige wijze een pauw of anderen vogel met een langen staart nagebootst. Bij dezen zijn de staartvederen kort en stijf, zoodat de lange vederen er op een bevallige wijze overheen kunnen hangen. Op dezelfde manier heeft de Samoasche kunstenaar de kortste en stijfste vederen in den benedensten cirkel geplaatst, terwijl de langste en buigzaamste in den bovensten zijn aangebracht.

De nationale kleeding der vrouwen is vervaardigd van dezelfde grondstof als die der mannen, maar wordt op een andere wijze gedragen. Hun werkcostuum is een rok van *Dracaena*-bladeren; in plaats dat deze echter, evenals bij de mannen, een eenvoudige korte schort vormt, is hij veel langer en omringt hij het lichaam geheel en al. Bij plechtige gelegenheden evenwel dragen zij „lava-lava's" of „siapo's" als die der mannen; zij doen ze echter op een andere wijze om en zij zijn veel grooter. Bij een vrouw van rang is dit kleedingstuk dikwerf zoo lang, dat het ver achter haar op den grond sleept.

Voor de vrouwen hebben de zendelingen later echter de tiputa ingevoerd, een overkleed, bestaande uit een stuk stof met een opening, waar het hoofd door komt. Ook een stroohoed wordt tegenwoordig algemeen gedragen, zoowel door vrouwen als mannen.

Hood zegt bij de beschrijving van een feest, ter eere der Blanke bezoekers gegeven, van de meisjes in het oud nationale costuum het volgende: „Nadat de mannen gedanst hadden, kwamen een aantal jonge meisjes binnen, die met groote juistheid en bevalligheid dezelfde bewegingen maakten. Het zal aan Engelsche schoonen bijna ongeloofelijk toeschijnen, dat een jonge dame, met geen andere kleeding dan een mat om haar middel, er goed gekleed kan uitzien; indien zij echter deze Samoasche schoonen in hun vol avond-kostuum in den kring hadden zien treden, met hun kransen van nautilus-schelpen en roode hibiscusbloemen op het hoofd en met hun halssnoeren van roode en gele bloemen, geloof ik toch, dat zij zouden toegeven, dat hun voorkomen zeer indrukwekkend was."

„Sommigen droegen zeer fraai gevlochten matten; deze worden zoo hoog geschat, dat zij meer kosten dan een rijke zijden of satijnen kleeding. Anderen droegen ruime, witte kleederen, vervaardigd van den binnenbast van den hibiscus, welker omvang niet onderdeed voor de wijdste crinoline en waaraan een sleep was, evenarende dien der Engelsche dames van vroegeren tijd, terwijl hun houding en voorkomen genoegzaam te kennen gaven, dat zij, wat wij er ook van mochten denken, zich voor wezens van een betere en hoogere soort hielden."

Dat dit oordeel niet op zichzelf staat, blijkt uit de beschrijving van Samoa door Williams, die deze eilanden meer dan 30 jaren vóór Hood bezocht. De vrouwen der zendelingen hadden tevergeefs getracht, de vrouwen der Samoaners over te halen, hun zoo ruime mantels om het geheele lichaam te wikkelen. De Samoasche schoonen poogden integendeel de Blanke dames te overtuigen, dat zij beter deden te „*faa-Samoa*", dat is, in Samoa te doen als de Samoaners. Kleederen, die het geheele lichaam bedekten, mochten wellicht goed zijn in het land der Blanken, in Samoa behoorde men zich te kleeden als de inboorlingen; een eenvoudige mat om het middel, aan de eene zijde koket opgehaald; voorts zich in te smeren met welriekende olie en zich beschilderen met „turmeric"; zij moesten, in plaats van een hoed, een bloem op het hoofd dragen en in plaats van een corset een krans van bloemen. Zoo opgeschikt konden zij „*faariaria*", dat is, deftig rondloopen, in het besef, goed gekleed te zijn en zeker bewonderd te zullen worden.

De vrouwen dragen het haar op een andere wijze dan de mannen, zeiden wij. Gewoonlijk snijden zij het vrij kort af en kammen zij het naar achteren. Dan wordt het gepoederd met fijne kalk, waardoor het een roodachtig purperen tint krijgt, welke kleur voor de smaakvolste gehouden wordt. Nadat dit geschied is, vlecht een Samoasche *belle* zich eenvoudig een krans scharlaken-roode hibiscus-bloemen door het haar. Beide geslachten maken van het haar veel werk; om den groei op lateren leeftijd te bevorderen, wordt het hoofd der kinderen geschoren; jongens dragen een enkelen haarlok aan één zijde van het hoofd, de meisjes een aan elken kant.

De vrouwen op de Samoa-eilanden worden even goed behandeld als in Tonga en behoeven geen zwaar werk te doen. De mannen schijnen er inderdaad trotsch op te zijn, het zwakkere geslacht te helpen. Pritchard schrijft hieromtrent het volgende: — „Wij zagen verscheidene vrouwen bedaard in hun kano zitten, terwijl hun cavaliers er naast zwommen en hen door de branding boegseerden, niet, omdat zij in het water minder thuis waren dan hun echtgenooten en broeders, hetwelk wij dezen namiddag beter zagen. Er waren toen een aantal vrouwen in de nabijheid van het schip; zij zwommen dikwijls, lachende en pratende, meer dan een half uur achtereen of zaten in hun booten, die zij telkens omwierpen."

Indien de echtgenoot eener vrouw sterft, wordt zijn weduwe bij zijn begrafenis niet opgeofferd, maar gewoonlijk, evenals de oude Joodsche gewoonte is, door zijn broeder tot vrouw genomen. Het is, merkt Wood terloops op, merkwaardig, dat vele Mozaïsche wetten onder de Samoaners hun volledige toepassing vinden. In tijd van oorlog worden er geen mannelijke gevangenen gemaakt; allen worden gedood. Hun vrouwelijke betrekkingen worden beschouwd als het eigendom der overwinnaars, en meestal worden zij de vrouwen van dezen. Het gebeurt derhalve meermalen, dat vrouwen aan beide partijen vermaagschapt zijn en daar het hun uit wellevendheid vergund wordt, hun bloedverwanten te bezoeken, worden ook de plannen der eene partij spoedig aan de andere overgebracht. Als derhalve het voornaamste opperhoofd een of ander plan beraamt, gaan onmiddellijk enkele vrouwen, die bloedverwanten bij de vijandelijke partij hebben, op weg en deelen hun de voorgenomen bewegingen mede. De Samoaners schijnen er echter een punt van eer van te maken, met deze mededeelingen geen voordeel te doen en den vijand zijn bewegingen zonder stoornis te laten uitvoeren.

De vrouwen schijnen in den oorlog zeer op hun gemak te zijn en vergezellen meestal hun echtgenooten; zij doen dit, om hen van hun noodzakelijkste behoeften te voorzien en hen te verzorgen en op te passen, als zij gewond worden. Pritchard zegt, dat hij hen, te midden van het gevecht, aan de gewonden water heeft zien brengen; zij schenen minder te geven om de kogels, die om hen heen vlogen, dan de krijgslieden zelf.

De stof van hun landseigene kleeding wordt door de vrouwen vervaardigd van den binnenbast der papier-moerbezie. Zij zijn de eenige vervaardigsters en in dit werk verwonderlijk handig en geduldig. Voor de fijne stoffen kiezen zij altijd zeer jonge boomen, niet ouder dan 14 of 15 maanden en niet dikker dan 6 tot 9 centimeter in middellijn. Zij beginnen met den boom om te hakken, er den bast af te schillen en dien 48 uren in water te weeken, teneinde den ruwen buitensten bast gemakkelijk van den dunnen en fijnen binnenbast te kunnen verwijderen. Door aanhoudend kloppen maken zij dezen hoe langer hoe breeder en dunner; hij kan dan ook bijna tot in het oneindige worden uitgeklopt.

Daar de strooken boombast niet breeder dan 20 à 25 centimeter zijn, worden een aantal van deze tot één gemaakt door de randen op elkander te leggen en tusschen

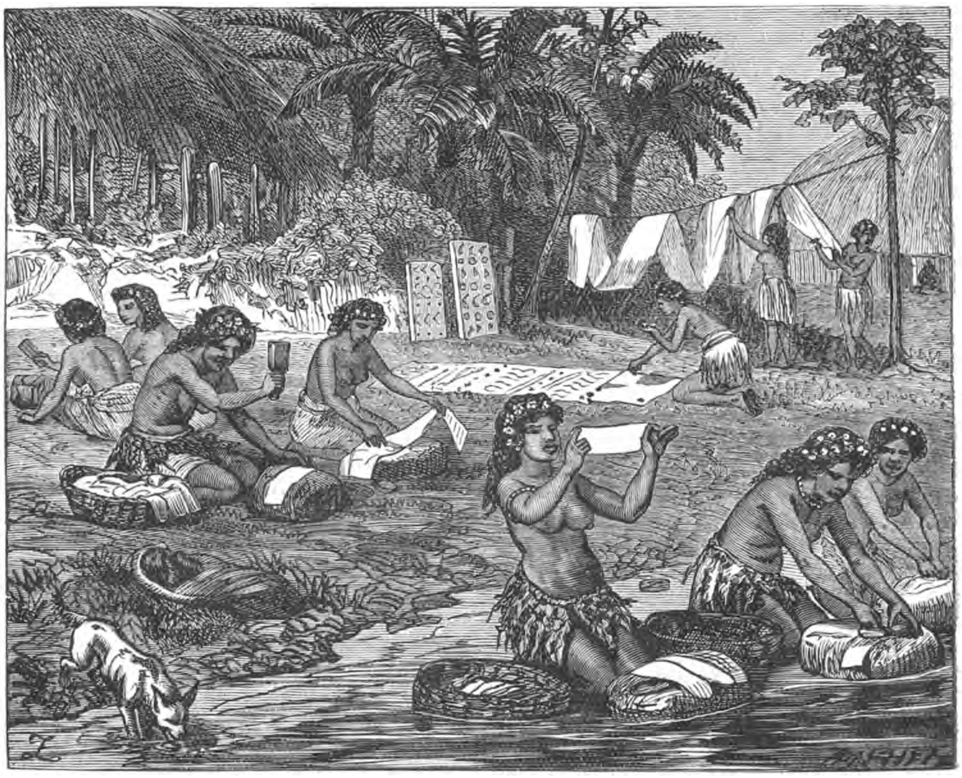

HET MAKEN VAN KLEEDINGSTOFFEN OP SAMOA.

deze „arrow-root" te doen, in water opgelost. De zóó vereenigde stukken worden opnieuw geklopt; zij maken dan slechts één geheel uit, waarbij alle teekenen, dat zij oorspronkelijk uit meer dan uit één stuk bestonden, verdwijnen.

Is er nu een stuk van genoegzame grootte gemaakt, dan wordt het gedrukt en geverfd. De kleurstoffen zijn gewoonlijk drieërlei: rood, bruin en geel. De eerste kleuren verkrijgt men van verschillende aardsoorten, de derde van de onmisbare „turmeric". De vrouwen, die de stof maken en drukken, vervaardigen de verfstoffen niet; dit is een afzonderlijke bezigheid, want op deze eilanden zijn de verschillende beroepen en bedrijven strikt beperkt tot zekere familiën, evenals dit met de kasten in Indië het geval is.

Het patroon wordt gevormd door de buigzame ribben van kokos-bladeren op een plank te bevestigen. Zijn deze nu geheel hard en droog geworden, dan spant men

er de stof over en wrijft de verfstof met een stijven borstel in, zoodat deze alleen blijft zitten op die gedeelten der stof, tegen welke het verheven patroon, hetwelk er onder ligt, drukt.

Op de voorgaande bladzijde ziet men de verschillende handelingen voorgesteld, waardoor de bast in kleedingstoffen veranderd wordt. Rechts op den voorgrond zijn eenige vrouwen, geknield in den stroom, bezig den „*liber*" of binnenbast van elk vezeltje van den buitenbast te ontdoen. Een vrouw bekijkt een stuk tegen het licht, om te zien, of het geheel zuiver is. Achter haar, op het midden der afbeelding, bespeurt men nog meer vrouwen; enkelen zijn aan het werk den bast te kloppen met de vierkante hamers; een houdt zich onledig met twee stukken met „arrow-root" aan elkander te plakken. Meer op den achtergrond is een andere vrouw bezig met het werk, hetwelk meer kunstvaardigheid vereischt, namelijk het wrijven der verfstof over de stof, die op de plank ligt, waarop het patroon bevestigd is; verderop staan' twee zulke planken, om het patroon van kokosbladeren te doen zien. In het verschiet hangen andere vrouwen de nog vochtige stof te drogen.

Ook de matten, die tot afsluiting der huiswanden, tot zeilen, enz. dienen, worden uitsluitend door de vrouwen bewerkt en men vindt daaronder ware meesterstukken van vlechtwerk, waarop zij zeer trotsch zijn.

De van oudsher geliefde sieraden heeft men veelal behouden. Zoo dragen bij feestelijke gelegenheden de voornamen met nautilusschelpen bezette netten, de vrouwen kammen uit de ribben van kokosbladeren. Zij houden van geurende, veelkleurige bloemen en dragen armbanden en halsbanden van roode vederen, schildpad, hoorn en varkenstanden, paarlemoerschelpen, en sedert de komst der Europeanen ook met glazen koralen.

De bouw der woningen is nog in hoofdzaak dezelfde. Alleen hebben enkele hoofden zich woningen in Europeeschen stijl laten bouwen en van Europeesche meubelen doen voorzien, welke echter wel door werklieden uit de Samoaners vervaardigd worden. Doch de volkswoningen gelijken nog omgekeerde booten, aan het eind als een bijenkorf uitziende; het zijn nog dezelfde modellen, als Lapérouse beschreef. Zij worden inwendig zeer rein gehouden. De zijwanden bestaan uit 4 á 5 voet hooge stijlen van nat bewerkte boomstammen, met matten er tusschen, die men overdag in de hoogte trekt. Het dak bestaat uit kokos- en suikerrietbladeren. Alles wordt door binden met kokosbast vereenigd. De hutten staan onder vruchtboomen zonder orde verstrooid; op een kringvormig, met schoone boomen begroeid grasplein, de malé, vindt men een grooter en met meer zorg ingericht gebouw, dat dient tot samenkomst bij openbare besprekingen en tot onder dak brengen van vreemdelingen; het werd vroeger ook als tempel gebezigd.

Het hoofdvoedsel bestaat uit planten en vruchten; deze eilanders hebben, evenals alle Polynesische, een arme dierenwereld. Vroeger was de hond een lievelingsgerecht; bij feestmalen worden algemeen varkens opgedischt, welke zoowel wild als tam voorkomen, en tegen welker aanvallen de plantages met steenen muren beschermd worden. De toebereiding der spijzen is geheel de taak der mannen; zij geschiedt, als men niet aan rauwe spijzen de voorkeur geeft, op de bekende Polynesische wijze door heete steenen. Men eet echter ook vleesch en visch rauw. Ook verstaan de Samoaners zeer goed de kunst, gerechten uit verschillende bestanddeelen samen te stellen. Zeer geliefd is de in gisting overgegane broodvrucht, welke men in de aarde begraaft en daar eenige maanden laat liggen.

Van menscheneterij moet men de Samoaners vrijspreken; het schijnt soms geschied te zijn, doch enkel om zich te wreken.

De gewone drank bestaat uit water en de melk der kokosnoot; daarenboven uit „kawa", den geliefden Inlandschen drank in Polynesië, welke door het uitkauwen der wortels van Piper methysticum bereid wordt, wat veelal door jonge meisjes geschiedt.

Om de spijzen te kruiden, gebruikte men het zeewater; de zee leverde daar visschen, mosselen, holothuriën enz., ook het belangrijkste voedsel.

Langen tijd had men een ongunstige voorstelling van den aanleg en het karakter der Samoaners: na de gevechten met Lapérouse hield men hen voor gevaarlijke wilden en erge kannibalen. Toen men nader met hen bekend werd, bleek de onjuistheid van deze meening.

De Samoaners zijn integendeel onschuldig, vriendelijk van natuur, beleefd en vol nette vormen, en betrouwbaar. Zij zijn de eenige Polynesiërs, die in hun taal een woord voor „dank" bezitten.

De vermakelijkheden der Samoaners zijn in vele opzichten gelijk aan die der andere Polynesiërs; wij zullen daarom alleen die beschrijven, welke iets karakteristieks hebben en bij hen bijzonder tehuis behooren. Een der grootste vermaken is duiven-vangen, hetwelk geschiedt in zekere gedeelten van het bosch, hiervoor bijzonder ingericht. Het beginsel, waarop het berust, komt veel overeen met dat van het rattenschieten der Tonga's. Verscheidene opperhoofden komen overeen, op duiven vangen uit te gaan. Op den bepaalden tijd wordt de baan in orde gemaakt; er wordt een groote kring met steenen afgebakend en juist buiten den kring een aan-

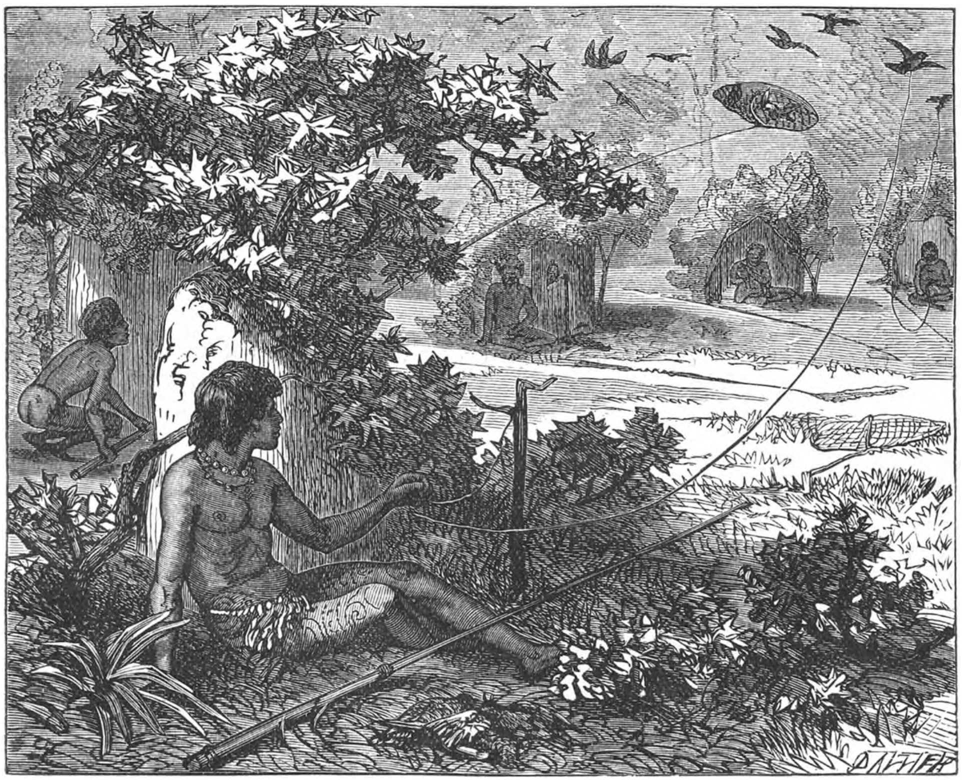

DUIVEN-VANGEN.

tal hinderlagen gemaakt van takken en bladeren, die dagelijks versch gesneden worden.

De vogelvangst wordt voorafgegaan door het drinken van „kawa"; na deze onvermijdelijke voorbereiding gaan de opperhoofden naar hun stations, elk met een net en een afgerichten vogel bij zich. Het net is klein en bevestigd aan het einde van een bamboe, dikwerf 10 à 12 meter lang. De vogel zit bij zijn meester op een stok, waaraan hij met een koord van 40 à 50 meter lang is vastgemaakt.

De vogels worden nu op een gegeven teeken omhoog geworpen; zij vliegen, zooals men hun geleerd heeft, eenigen tijd rond. De wilde duiven zien hen van verre; zij maken uit hun bewegingen op, dat zij boven voedsel rondzweven, en komen op hen aanvliegen. Terwijl zij zoo met de lokvogels rondwarrelen, lichten de opperhoofden hun netten op en vangen ze op een zeer handige wijze. Hij, die de meeste

duiven is machtig geworden, wint het spel en ontvangt van elk der overige spelers een te voren bepaalden inzet. Gewoonlijk bestaat deze inzet uit voedsel of „kawa”-wortels, in welk geval de winner niets krijgt dan de eer, het spel gewonnen te hebben, daar het voedsel gekookt en aan al zijn metgezellen rondgedeeld en de „kawa” in drank veranderd wordt.

Deze partijen, om vogels te vangen, duren geruimen tijd; de spelers blijven somtijds een maand lang aan den gang. Er worden dus natuurlijk hutten gebouwd rondom de open plaats, waar men de vogels laat vliegen.

De lokvogels worden uiterst zorgvuldig afgericht; het doel van den africhter is, te maken, dat zij op kommando tot aan het einde van het koord vliegen, zich daar in bevallige cirkels eenigen tijd rondbewegen en dan naar hun rustplaats terugkeeren. Als een vogel vijf minuten lang rondvliegt en dan op den roep van zijn meester naar dezen terugkeert, wordt hij als bijzonder goed afgericht beschouwd en heeft hij groote waarde. Men ziet de inboorlingen in de open ruimte in het midden van het dorp bezig met het africhten der vogels. De vogels worden door een eigenaardig trekken aan de lijn tot vliegen aangemoedigd.

Ook het visschen is een geliefkoosd tijdverdrijf der Samoaners; zij ontwikkelen hierbij dikwijls een verwonderlijke mate van handigheid en moed. Deze laatste hoedanigheid komt vooral uit bij het vangen van haaien. Als er een groot feest gevierd moet worden, gaan de visschers aan het opsporen van haaien, wier vleesch een der grootste lekkernijen van de Samoaners is. De visschers gaan op de vangst uit in kano's, elk met twee of drie lieden bemand; zij zijn voorzien van een stevig touw met een lus aan het eene einde en een hoeveelheid afval.

Naar den rand der lagune gaande, waar de haaien zich onder bescherming der rotsen ophouden, werpen zij het voedsel overboord, met het dubbele doel, deze dieren te lokken en vol te proppen. Zij vertoonen zich dan in het water en zoodra een visscher een haai zich op zijn gemak op het zand onder de overhangende rotsen ziet uitstrekken, gaat hij stil te water, duikt met het touw in zijn hand omlaag, schuift de lus over den staart van den haai en komt weêr boven. Als hij weder in de boot is, trekken zijn kameraden den haai uit zijn schuilplaats en halen hem op, totdat zijn staart boven water is, waarna hij bijna geheel hulpeloos is. Met een plotselingen ruk wordt hij binnen boord gehaald, waarna men hem onmiddellijk afmaakt.

Somtijds ligt de haai in een diepe, onderzeesche holte, terwijl alleen zijn kop naar buiten steekt. De Samoasche visscher laat zich door deze houding echter niet uit het veld slaan, maar duikt omlaag naar den haai en tikt hem zacht op den kop. De van spijs verzadigde visch wordt door deze stoornis knorrig en keert zich om, maar brengt, door dit te doen, zijn staart in de nabijheid van den stoutmoedigen visscher, die er onmiddellijk de lus van zijn touw omheen slaat.

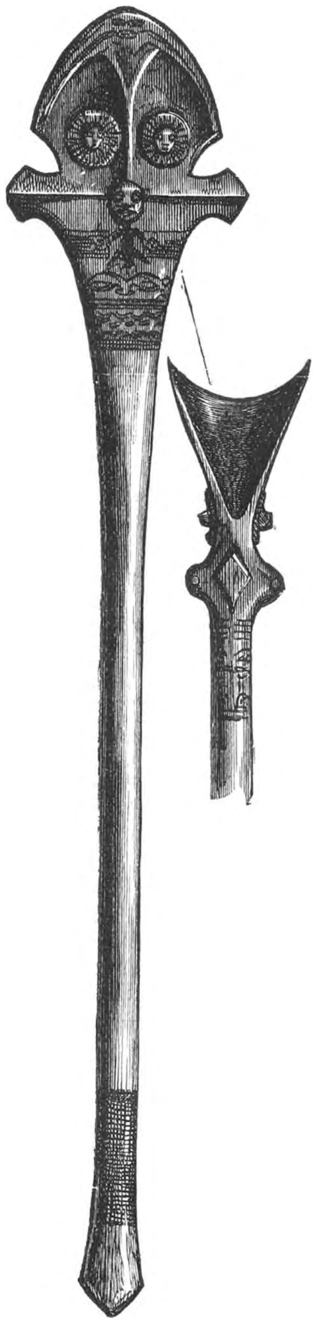

KNODS.

Somtijds wordt bij het visschen ook gebruik gemaakt van haken. De visschers slaan een lokaas aan een haak en laten dien in water van een diepte van 3 of 4 meter zakken, waarna zij het einde van het touw mede aan

wal nemen. Het duurt niet lang, of een haai heeft het lokaas ingeslikt; zit hij goed aan den haak, dan halen verscheidene lieden hem in ondiep water, waar men hem laat worstelen, totdat hij uitgeput is, waarna hij zonder veel moeite gedood wordt.

Zulk een jacht gaat natuurlijk van veel gevaar vergezeld; de Samoasche visscher is echter in het water bijna even goed tehuis als de haai zelf en behandelt zijn gevaarlijk wild met dezelfde ongedwongen onverschilligheid als een Spaansch matador een woedenden stier. In beide gevallen komen er voorzeker ongelukken voor; zij zijn echter uitzondering, geen regel.

Een andere hunner gevaarlijke vermakelijkheden is de jacht op varkens. Daar men deze dieren vrij in de bosschen laat rondloopen, hebben zij hun wilde levenswijze weldra hernomen; zij zijn sluw, snel, levendig en woest. Het is voor een opperhoofd een punt van eer, een wilden ever uit te dagen en alleen in den uitersten nood hulp te krijgen. De jager is gewapend met zijn mes en zijn „tomahawk" of somtijds met een walvisch-spies, die, als zij goed scherp wordt gehouden, een zeer geducht wapen is.

Het dooden van zulk een dier is geen gemakkelijke taak. Vooreerst is een wild zwijn zoo snel in zijn bewegingen, dat alleen de grootste vlugheid den jager tegen zijn slagtanden kan vrijwaren; indien het gevecht plaats vindt op een open ruimte, in plaats van tusschen boomen, waarachter de jager kan springen, als hij al te nabij vervolgd wordt, is er zeer veel kans, dat het dier overwinnaar blijft. Bovendien is zulk een zwijn verwonderlijk taai van leven en heeft het zulk een taaie huid, dat een scherp wapen en een vaste hand noodig zijn, om het een doodelijke wond toe te brengen. Zelfs wanneer het dier gevallen en schijnbaar dood is, stoot een jager van ondervinding het altijd nog zijn mes door de keel, daar deze zwijnen de lastige gewoonte hebben, om plotseling weder levend te worden, op te springen, door hun vijanden heen te breken en in het kreupelhout te verdwijnen.

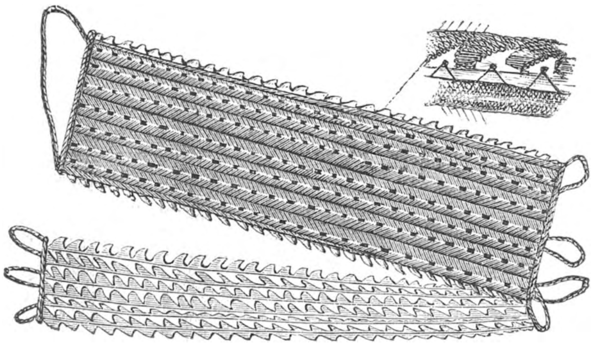

HANDSCHOENEN VAN HAAI-TANDEN.

De wijfjes zijn zelfs nog gevaarlijker dan de mannetjes. Zij zijn in den regel niet zoo dik en veel vlugger, en ofschoon zij niet de lange slagtanden hebben, waarmede zij hun vijanden het lichaam kunnen openrijten, kunnen zij echter bijten als wolven. Indien de inboorlingen geen honden hadden, opzettelijk voor de wildezwijnenjacht afgericht en die bijzonder dapper en slim zijn — ofschoon zeer leelijk en onoogelijk — zouden zij zelden een dezer dieren meester worden.

Nog iets over de wapens der Samoaners. In den laatsten tijd zijn deze natuurlijk geheel veranderd, doch wij houden ons met de nationale wapenen bezig.

Vóór de invoering der vuurwapenen waren de voornaamste wapenen der Samoaners de speer en de knods. De oudere opperhoofden hebben een ingewortelden afkeer van het geweer en trekken, sedert het meer in zwang is gekomen, niet gaarne te velde. Geweren, zeggen zij, zijn wapenen voor jongens, knodsen voor mannen. Zij hebben dan ook eenige reden, om op de geweerkogels ontevreden te zijn, die, zooals zij zeggen, geen achting hebben voor opperhoofden, wier torenhooge hoofddeksels hen zoozeer in het oog doen vallen, dat zij uitstekende mikpunten zijn voor den vijand; indien een hunner vijanden maar bij ongeluk een eenigszins goed schutter is, wordt hun kans, om heelhuids uit het gevecht te komen, al bitter klein.

De knodsen der Samoaners zijn merkwaardig om de uitstekende wijze, waarop zij gemaakt zijn, benevens het zuiver en goed afgewerkte van het snijwerk, waarmede de Inlandsche beeldhouwer ze versierd heeft. Sommige zijn kort en geschikt, om met één hand te worden gebruikt; zij hebben bijna denzelfden vorm als de stalen

knodsen van de riddertijden. Andere zijn nagenoeg volkomen gelijk in vorm aan de knods, die rechts van de afbeelding op bladz. 319 is voorgesteld. De afbeelding op bladz. 319 is geteekend naar een exemplaar, hetwelk nagenoeg 1½ meter lang en zoo zwaar was, dat het alleen door een zeer sterken man gehanteerd kon worden.

In den regel kan men niet zeggen, dat de knodsen van Tonga, Samoa, Fidji en andere Polynesische eilanden-groepen tot een van deze in het bijzonder behooren. De handel, die tusschen deze verschillende eilanden gedreven wordt, heeft zoowel ruiling van wapenen als van zaken des vredes ten gevolge gehad. Ook de speren hebben groote overeenkomst.

Eén wapen schijnt echter bijzonder aan Samoa eigen te zijn; het is beschreven door Mariner. Het zijn een paar handschoenen, vervaardigd van kokosnoot-vezelen, waarop aan de binnenzijde verscheidene rijen haai-tanden zijn vastgenaaid. Dit wapen is inderdaad gemaakt volgens hetzelfde beginsel als de vreeselijke „tijgerklauw" van Indië en dient. om een tegenstander het lichaam open te rijten; de buik is het lichaamsdeel, waartegen het. zoowel door den Samoaan als door den Hindu, altijd gericht wordt.

Een opperhoofd, dat zelfs voor een Samoaan een reusachtige gestalte had. vocht altijd met deze verschrikkelijke handschoenen. Hij maakte er echter op een andere wijze gebruik van en achtte het beneden zich, het lichaam zijner tegenpartij open te rijten. Daar de punten der tanden alle naar beneden gericht zijn, is het voor iemand, die met deze handschoenen wordt aangegrepen, onmogelijk, zich los te maken. Het reusachtige opperhoofd had de gewoonte, op een der vijanden in te stormen, hem met zijn gehandschoende hand vast te grijpen, voorover te werpen en een voet in de lendenen te zetten; nu vatte hij hem bij het hoofd, trok het met kracht omhoog en brak hem zoo de ruggegraat. Dit was zijn wijze van doen met lieden van een behoorlijke gestalte. Greep hij echter iemand aan, die klein van persoon was, dan legde hij zijn slachtoffer eenvoudig over de knie, brak zijn ruggegraat en wierp zijn stervenden vijand op den grond. De afbeelding, welke op pag. 320 voorkomt, is gemaakt naar een fraai exemplaar uit het „United-Service-Museum".

WAPENRUSTING.

Om zich tegen deze wapenen te beveiligen, voorzien de Samoasche krijgslieden zich van een zeer breeden en dikken gordel van kokosnoot-vezelen, breed genoeg, om van den oksel tot aan de heupen te reiken. Hij is niet lang genoeg, om het geheele lichaam te omspannen, maar wordt meestal aan de linkerzijde gedragen, daar die het meest aan den vijand is blootgesteld.

Op de volgende bladz. ziet men een dezer gordels. Hij is nagenoeg 80 centimeter lang, zoodat er, als hij om het lichaam bevestigd is, een groot gedeelte van de rechterzijde bloot blijft. Hij is vervaardigd van ineengevlochten koorden, die aan de einden om twee stokken geslagen zijn, zoodat alle koorden evenwijdig loopen. Zij zijn onderling verbonden door draden van ineengedraaide vezelen, die er afwisselend over en onder heen gaan; zij vormen een zeer stevig verdedigingswapen, waardoor de gevreesde haai-tanden niet kunnen heendringen.

In enkele gevallen schijnt de krijgsman nog geen vertrouwen genoeg in de deugdelijkheid van zijn gordel gehad en de uitwerking der haaitanden op zijn naakte

armen en beenen gevreesd te hebben. Er is althans in het „United-Service-Museum" een geheele wapenrusting, op een zeer vernuftige wijze van vezelen vervaardigd en zoo ingericht, dat het grootste gedeelte van het lichaam en de ledematen er door bedekt wordt. Zij bestaat uit twee deelen; het bovenste wordt aangetrokken als een jas en het onderste als een broek. Naast de wapenrusting op de voorgaande bladz. ziet men twee kleine schetsen, om te doen zien, op welke wijze zij gevlochten is.

* * *

Een belangrijk verschijnsel in het leven der Samoaners is de hooge achting, die men den vrouwen toedraagt en waardoor zij minder met arbeid belast worden. Het huwelijk wordt echter ook hier door koop gesloten, en de ceremoniën bij het huwelijk hebben in het minst geen religieus karakter.

Wij zullen nog iets mededeelen omtrent de huwelijkswetten der Samoaners, volgens mededeelingen van W. von Bülow (Globus 1898).

Een huwelijk geldt gesloten te zijn, als een meisje, hetzij met of zonder toestemming van de ouders of voogden, door eigen toestemming en volgens keuze van den man het huis van den laatste betreedt. Zelfs is hetzelfde het geval, als de wederzijdsche familiën een op echtsluiting doelende overeenkomst, zij het ook tegen den wil der huwenden, hebben gesloten, zonder dat het huwelijk voltrokken is.

De echt tusschen verwanten strijdt tegen de zeden op Samoa, doch wordt door de overheid niet gestraft. Toch is het een gewoonte, dat zoons, die dezen regel over-

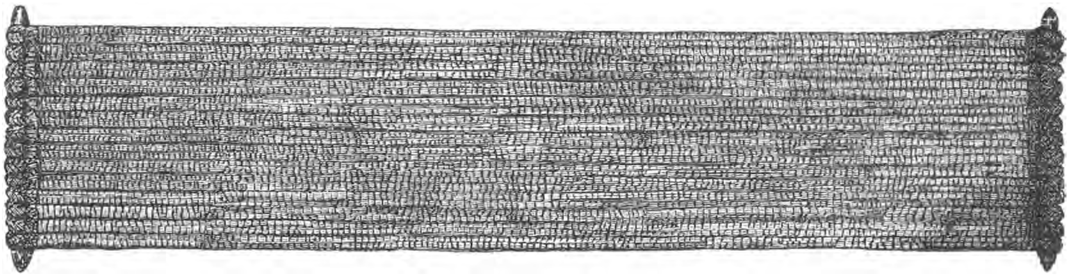

GORDEL.

treden, buiten de familiegemeenschap worden gesloten en er niet weer in worden opgenomen, vóór zij dat huwelijk weer ontbinden. Zij verliezen voor den tijd van dat huwelijk de bescherming der familie, het recht op erfopvolging en het recht, om het landbezit der familie te gebruiken of van de landsprodukten te genieten.

Als verwanten gelden de familieleden, die denzelfden naam dragen; de verwanten der ouders, de vrouwen van den vader, de in het huwelijk geboren kinderen van andere vrouwen, enz. Tot ontbinding van het huwelijk is enkel de wil van den man in staat. Ook al wenscht de vrouw het huwelijk te ontbinden, als de man daarmede niet overeenstemt, blijft de eens gesloten echt voortbestaan. Dit geldt niet, als de vrouw hooger in rang is dan haar echtgenoot; in dit geval vertrouwt de vrouw op de macht harer familie.

In de meeste gevallen verlaat de echtgenoot na de geboorte van het eerste kind zijn gade, en deze heeft dan het recht, een anderen echtgenoot te kiezen.

Opmerkelijk is het, wat v. Bülow zegt, dat door den invloed der Protestantsche zending de toestand der Samoasche vrouwen niet verbeterd, eer verergerd is. De Protestantsche Engelsche zendelingen laten namelijk de ontbinding der kerkelijk gesloten huwelijken niet toe, behalve, als er echtbreuk gepleegd is. Nu zij nechtbreuk en echtelijke ontrouw volgens het volksgebruik geoorloofd voor de mannen, doch voor de vrouwen verboden, en aldus kan een kerkelijk gesloten huwelijk volgens kerkelijke wetten alleen ontbonden worden, als de man nevens de kerkelijk getrouwde vrouw er nog officieel een tweede vrouw op nahoudt.

Hoofden en aanzienlijken plegen echter elke twee jaar opnieuw te huwen, en daar

de familiën veelal op kerkelijke huwelijken gesteld zijn, moet de vrouw, die als kerkelijk gehuwde vrouw wordt erkend, van echtelijke ontrouw beschuldigd worden, als het tweede huwelijk weer kerkelijk zal ingezegend worden. De meeste vrouwen geven zich aan het lot over en keeren dan naar hun familiën terug; soms ook weten de vrouwen een echtscheidingsgrond tot stand te brengen, om een nieuw huwelijk te kunnen sluiten.

Bij de Katholieken, die geen echtscheiding erkennen, is dit anders.

II. De Tonga- of Vriendschaps-eilanden en hun bewoners.

De Tonga-eilanden bestaan uit meer dan 150 eilanden, waarvan 32 grootere, die te zamen een oppervlakte van 997 K.M². hebben en 20,900 bewoners tellen, waaronder bijna 500 vreemdelingen, Engelschen, Duitschers, Amerikanen e. a.

De Tonga-eilanden werden het eerst ontdekt door den Nederlandschen zeevaarder Abel Tasman, die den 19den Januari 1643 het hooge en rotsige eiland Ata vond, door hem naar de vogels „Pijlstaart" genoemd. Deze ontdekking was echter vergeten, toen Cook zijn ontdekkingstochten aanving en de Tonga-eilanden op zijn tweede reis in 1773 en op zijn derde reis in 1777 bezocht, en er den laatsten keer vier maanden vertoefde.

DOCHTER VAN EEN TONGAASCH OPPERHOOFD.

Naar de vriendelijke ontvangst, welke hem hier ten deel viel, noemde hij deze eilanden *Vriendschaps-eilanden*, een naam, die later door den inheemschen *Tonga-eilanden* vervangen werd. (*Tongatabu* heette het grootste eiland der groep, d. i. geheiligd eiland). Het feit, dat van 1806—1811 Engelsche marine-matrozen op deze eilanden gevangen gehouden werden, gaf aanleiding tot een betere kennis des lands en der bewoners, welke later door reizen van d'Urville, Wilkes en Erskine, en door de zendelingen Lawry en West nog werd uitgebreid. Vooral de laatste heeft door de publicatie zijner gedurende een tienjarig verblijf gemaakte waarnemingen veel gedaan voor onze kennis dezer bevolking, welke later werd uitgebreid door bezoeken van Duitsche oorlogsschepen o. a.

De westelijke eilanden der groep zijn bergachtig en vulkanisch, waaronder twee nog werkzame vulkanen; de oostelijke zijn lage koraal-eilanden. Alle zijn met een weelderigen plantengroei bedekt.

De bewoners dezer eilanden zijn na verwant aan de Samoaners; nu eens noemt men dezen, dan weer genen als het stamvolk, waaruit de anderen zouden zijn voort-

gekomen. Het is een groot, sterk en schoon menschenras, met regelmatige trekken, welke met die der Europeanen overeenkomen. De huidkleur is kastanjebruin; zij hebben zwart, krullend haar en donkere, levendige oogen, wier vriendelijke, doch mannelijke blik altijd een gunstigen indruk op de bezoekers maakte. Mariner beweert echter, dat Cook deze eilanden niet Vriendschapseilanden zou genoemd hebben, als hij geweten had, dat hij alleen door tweedracht onder de hoofden tegen een verraderlijken moordaanslag beschermd was geworden.

Eergevoel, trotschheid en vrijheidsliefde, verbonden met grooten moed en persoonlijke kracht, kenmerken de bewoners van deze eilandengroep. In den tijd van Cook bezochten zij de Fidji-eilanden, waar zij sandelhout haalden; naast dezen vreedzamen arbeid namen zij ook deel aan de oorlogen tusschen de hoofden der eilanden van deze groep. Van de Fidjianen leerden zij hun speren beter bewerken; daar werden zij ook bekend met den Papoeaschen boog en pijlen. Vroeger bestonden hun wapens alleen uit knodsen met punten der stekels van een rog, uit spietsen en slingers. Van Fidji haalden zij zich grootere booten, want de Tonga-eilanden hadden weinig geschikt bouwhout. Zij hadden daar hun eigen werven en namen ook den Fidjianen wel hun booten af, en deden op groote, dubbele booten, waarin meer dan 150 strijders plaats konden nemen, booten van roer en zeilen voorzien, groote tochten naar verre eilanden. Evenals de Vikingers van het noorden van Europa waren zij overal gevreesde gasten. Toch toonden zij nergens de wreedheid en gruwzaamheid, die velen hunner naburen kenmerkten, en hoewel zij de hoofden hunner vijanden als tropeeën medevoerden, waren zij toch in den tijd van de ontdekking dezer eilanden geen kannibalen meer. In vroegeren tijd hebben misschien hongersnooden tot kannibalisme gedreven.

Sedert 1797 zijn de bewoners der Tonga-eilanden door Wesleyaansche zendelingen tot het Christendom bekeerd geworden. Ongeveer 5500 kinderen bezoeken thans de scholen, en als hoogere inrichtingen van onderwijs bestaan er reeds een industrieschool en het Tuboro-college. De handel is voornamelijk in Engelsche handen en bij het jongste verdrag (zie pag. 248) blijkt, dat Duitschland alle aanspraken op deze eilanden aan Engeland heeft overgegeven, zoodat zij weldra zeker als Engelsche bezitting beschouwd moeten worden.

* * *

De oorspronkelijke toestanden en de tegenwoordige verschillen veel; onder vreemden invloed is het volk veranderd. De zendeling Baker, die een tijdlang raadgever van den vorst was, heeft grooten invloed gehad. Baker wilde wel, dat de Tonganeezen de Europeesche beschaving overnamen, in zoover die voor hen paste, doch hij wilde niet, dat zij daarbij ondergingen, gelijk te dikwijls geschiedt, waar een gekleurd ras met de Blanken in aanraking komt. Daarom werd op zijn raad een bepaling in de wet opgenomen, waarin verboden werd, dat het land in Tonga aan Europeanen verkocht werd. Wilden de Tonganeezen land aan vreemdelingen verpachten, dan moest de regeering daartoe eerst haar toestemming geven. Onder den invloed van Baker werd ook in 1876 een vriendschapsverdrag met Duitschland gesloten. In 1879 kwam ook een handels- en vriendschapsverdrag met Engeland tot stand, in 1888 met de Vereenigde Staten.

Rustig was het evenwel in het land niet; tegen Bakers invloed verhieven andere zendelingen niet zelden hun stem. Maar toch werd onder Bakers leiding veel verbetering tot stand gebracht en werden de eilanden met schoone plantages overdekt. Alle eilanden zijn thans van goede wegen doorsneden. Toch begon er een reactie te komen tegen den vooruitgang en werden ook onderscheidene wettelijke bepalingen, die naar Europeesch model gemaakt waren, weder ingetrokken. Zoo o. a. werd het met vreugde begroet, dat de wet, welke aan vrouwen het rooken verbood, werd verzacht. De archipel vormt sedert 1845 één koninkrijk.

III. De Cooks-eilanden of Hervey-eilanden.

De Cooks- of Hervey-eilanden zijn sedert 1888 een Britsche bezitting. Het zijn, met uitzondering van het eiland Rarotonga, dat van vulkanischen oorsprong en

tot 900 meter hoog is, lage eilanden, meestal koraalvormingen. De inboorlingen zijn ijverige landbouwers, bekwame visschers, schippers en handwerkslieden. Het aantal bewoners bedraagt ± 8400.

De inboorlingen, welke men naar het hoofdeiland *Rarotongers* noemt, zijn van nature goed ontwikkeld en hebben door den arbeid der zendelingen thans een ontwikkelingstrap bereikt, hooger dan die der andere Polynesiërs. Vroeger waren zij uiterst ruw; bij geen Polynesisch volk werden de vrouwen zoo slecht behandeld als bij hen. Ook waren zij echte menscheneters. De in den oorlog gedooden werden steeds opgegeten, en ook de leden van den eigen stam ontzag men niet. Den overwonnen tegenstanders sloeg men de hersenpan in; men nam een deel der hersens er uit en legde die op bladeren van den broodvruchtboom vóór de beelden der goden. Ook werden bij ongelukken menschenoffers gebracht.

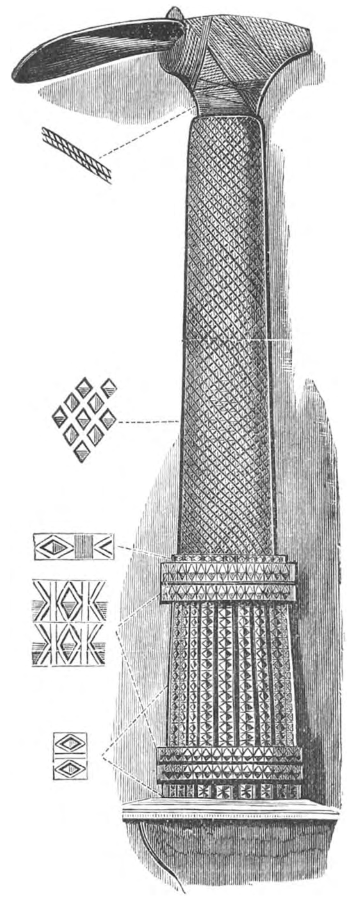
DISSEL.

De afgodsbeelden der Hervey-eilanders waren dingen, die er al zeer zonderling uitzien en die men nauwelijks als voorwerpen van godsdienstige vereering zou herkennen. Men zou vanzelf veronderstellen, dat, indien dit volk zooveel moeite besteedt aan zijn wapenen en gereedschappen, het dit althans evenveel zou doen aan zijn goden. En toch behoorden de godenbeelden der Hervey-eilanders tot de ruwste exemplaren van Inlandschen arbeid. Zij bestonden voornamelijk uit een stok of paal van omtrent 4 meter lang, aan welks bovenste einde men den ruwen vorm van een menschelijk hoofd had gegeven. Op dezen paal lagen eenige roode vederen en een snoer koralen, die de ziel van den god werden genoemd. Om den paal en de koralen waren een groote hoeveelheid Inlandsche kleedingstoffen gewikkeld, zoodat hierdoor een flauw-kegelvormige rol werd gevormd, ongeveer 75 centimeter in middellijn en 3 meter hoog. Een dezer afgodsbeelden stond op den boeg van elke kano en als de inboorlingen ter visch-, vangst voeren, brachten zij altijd offeranden aan deze vreemdsoortige godheid.

De bewoners der Cooks-eilanden hadden veel aanleg voor het aanbrengen van versieringen aan hun gereedschappen, welke zij niet alleen aan den steel, zooals de meeste Polynesiërs, maar op alle gedeelten van het werktuig aanbrachten.

Dit is over het algemeen het geval met de handvatsels der dissels; deze zijn zoo uitvoerig versierd, dat men niet gemakkelijk begrijpen kan, hoe deze gereedschappen hun van eenig nut konden zijn.

Het hiernevens afgebeelde exemplaar is een goed voorbeeld van zulk een dissel. Het benedenste gedeelte van den steel is geheel hol; de Inlandsche werkman heeft al het hout tusschen de rechtopstaande kolommen weggesneden. Daar deze tusschenruimten niet wijder zijn dan omtrent 1 centimeter, moet het een uiterst moeielijk en langwijlig werk geweest zijn, het handvatsel uit te hollen. Zelfs met Europeesche gereedschappen zou dit lastig genoeg geweest zijn en deze moeielijkheid wordt aanmerkelijk vergroot door het feit, dat de inboorling, die het werktuig vervaardigde, als mes niets anders had dan een aan een stuk hout bevestigden scherpen steen of een haaitand. Dit exemplaar is reeds vele jaren in Engeland geweest en moet gemaakt zijn, voordat Europeesche gereedschappen bij de inboorlingen waren ingevoerd.

Het bovenste gedeelte van den dissel is van steen en op dezelfde wijze aan het handvatsel verbonden als dit in Nieuw-Zeeland geschiedt, behalve dat het op een

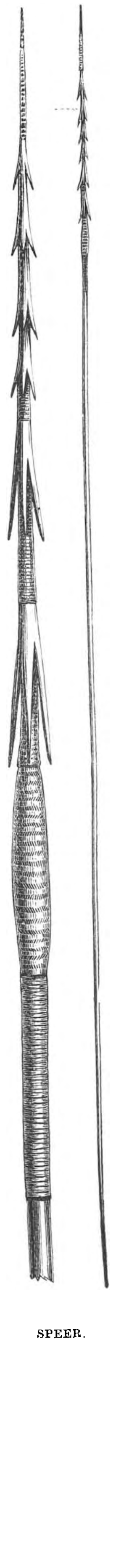

SPEER.

veel uitvoeriger manier gedaan is. Als om het zich zoo moeielijk mogelijk te maken, heeft de vervaardiger de fijnste, gevlochten platting gebezigd; zij is niet breeder dan pakgaren, geheel plat en op een zoo uitvoerige wijze om het werktuig gewikkeld, dat de teekenaar, indien hij een goed denkbeeld er van wilde geven, een geheele bladzijde met zijn teekening had moeten vullen. Het is voldoende, dat de afbeelding op de voorgaande pagina ons een goede algemeene voorstelling geeft van de wijze, waarop de steen aan het handvatsel is gebonden. De platting is zoo regelmatig gewonden, alsof het machinaal gedaan was, en de kunstenaar heeft dit zóó weten te doen, dat het de uitwerking heeft, alsof er vier lagen platting over elkander lagen.

Een dergelijke uitvoerige wijze van versieren merkt men ook op bij de speren der Hervey-eilanders, waarvan men hiernevens de afbeelding ziet.

Deze speer is omtrent 2½ meter lang en zeer fraai bewerkt. De schacht is zeer recht, zeer dun en zeer glad gepolijst, maar zonder eenig snijwerk; zij is ook inderdaad zoo licht, dat men er geen figuren op zou hebben kunnen snijden. Men heeft de versierselen daarom beperkt tot de punt met vele weerhaken, die een uitmuntend staaltje is van Inlandsche kunst.

De lezer ziet, dat het hout der speer even beneden de eerste rij weêrhaken eenigszins eivormig aanzwelt. Dit gedeelte der punt is met snijwerk bedekt, natuurlijk zeer flauw, maar als sieraad voldoende. Tusschen de verschillende rijen weerhaken is de speer omwikkeld met zeer smalle strooken riet; dit is uiterst glad gepolijst en lichtgeel van kleur, zoodat de tegenstelling tusschen het donkere hout der weerhaken en het glinsterende geel van het riet zeer in het oog springt. Niettegenstaande de grootte der punt ligt de speer toch goed in evenwicht, daar de lengte der dunne en veerkrachtige schacht als tegenwicht dient; het is een wapen, even geducht als elegant.

Hun knodsen zijn op een dergelijke wijze versierd. Ook zeer lange en krachtige slingers worden door dit volk gebruikt.

IV. De Gezelschaps-eilanden of Tahitigroep.

Deze eilanden bestaan uit twee groepen: vijf grootere oostelijke „Eilanden boven den Wind", waartoe ook Tahiti behoort, en twee grootere westelijke „Eilanden onder den Wind", te zamen 14 eilanden met 1650 K.M^2. oppervlakte en 16,300 bewoners. Met uitzondering der westelijke lage atollen zijn alle eilanden bergachtig, verschillende met uitgebluschte kraters. Tahiti is het grootste eiland met bijna 11,000 bewoners, waarvan ongeveer 8½ duizend inboorlingen en ruim 300 Franschen.

De Tahitiërs sterven uit; Cook schatte hun aantal op 100,000, Forster op 150,000. Zij vormen een goed gebouwd menschenslag, met olijfbruine huidkleur, de aanzienlijken met lichter kleur. Van nature zijn zij vriendelijk en goedhartig, doch aan uitspattingen overgegeven, terwijl zij weinig lust hebben in duurzamen arbeid. Daardoor hebben Chineesche koelies zich hier op de plantages gevestigd, in 1889 ongeveer 4500, terwijl er eveneens werklieden van andere eilanden aankomen.

De meeste Tahitiërs zijn door Engelsche zendelingen tot het Protestantsche geloof gebracht; een klein deel is door de Franschen voor het Katholicisme gewonnen.

Deze eilandengroep behoort aan Frankrijk. In 1842 dwong Frankrijk de koningin dier eilanden, Pomare IV, de Fransche bescherming te erkennen en in 1880 stond koning Pomare V zijn land aan Frankrijk af. De „Eilanden onder den Wind" kwamen eerst in 1887 door verdrag van Frankrijk met Engeland aan Frankrijk. Vooruitgang heeft de eilandengroep in den laatsten tijd niet gemaakt; ondanks de aanzienlijke kosten, welke er aan besteed worden, gaan zij achteruit.

De ontdekking dezer eilanden door de Quiros dagteekent van 1605. Bij de expeditie, die door de mildheid der Royal Society in 1767 werd uitgezonden onder bevel van Cook, om den overgang van Venus over de zon waar te nemen, werden deze eilanden bezocht en ontvingen zij den naam van Societeitseilanden of Gezelschapseilanden, ter eere van genoemd genootschap.

Wat wij verder nog mededeelen over de bewoners, heeft bovenal betrekking op hun toestanden vóór de bekeering tot het Christendom. Boven zeiden wij reeds, dat de huid der aanzienlijken onder hen zeer blank is. Op een blanke huid zijn zij altijd gesteld geweest.

Zij dragen zooveel zorg voor hun tint, dat zij, wanneer hun huid door de zon verbrand is, zelfs een manier hebben, om zich weder blank te maken. Cook vermeldt alleen, dat zij dan een paar maanden binnenshuis blijven, een groote hoeveelheid kleederen dragen en niets dan broodvruchten eten, welke spijs zij veronderstellen, dat een bijzonder bleekende kracht bezit. Het is echter zeer waarschijnlijk, dat zij, behalve dat dieet en het opsluiten in huis, ook gebruik maken van een bereiding, overeenkomende met die, welke onder dergelijke omstandigheden door de vrouwelijke bewoners der Marquesas-eilanden wordt gebezigd.

De inboorlingen van Tahiti hebben zulk een vertrouwen in de werking van het voedsel op de huidkleur, dat zij meenen, de tint hunner huid meermalen 's jaars te kunnen veranderen naar de spijs, die zij gebruiken. Zij verkeeren echter niet, zooals vele andere volken, in het denkbeeld, dat zwaarlijvigheid een teeken is van rang en rijkdom.

Deze zelfde blankheid der huid en rondheid van vormen, die aan de mannelijke schoonheid van het sterkere geslacht tekort doen, verhoogen daarentegen de bekoorlijkheden der vrouwen; dezen zijn veel schooner dan de vrouwen op Tonga, die in dit opzicht hun korte en dikke zusters der Marquesas-eilanden ver overtreffen. Een vrouw van Tahiti zou zelfs in Europa schoon worden genoemd; haar huid is blanker dan die van vele Spaansche, en haar groote, fraaie oogen hebben een eigenaardige bekoorlijkheid, die vele reizigers hebben trachten te beschrijven, maar waarvoor allen, naar hun eigen getuigenis, geen woorden genoeg hadden.

En toch is het lot der vrouwen op Tonga oneindig beter dan op Tahiti. De eersten zijn volstrekt niet de slavin van een despotischen echtgenoot, maar dikwerf zijn beste hulp en raadgeefster. Bij de bewoners van Tahiti echter zien wij, dat de verwijfde, rondbeenige, langharige en blankhuidige man, die den aanval van een Tongaschen jongen niet zou kunnen weerstaan, thuis een echte tiran is; hij heeft er niet het minste denkbeeld van, dat zijn vrouw iets meer is dan zijn vee, en slaat, met even weinig achting voor haar gevoel, even goed zijn vrouwen als zijn honden en varkens.

Verschillende soorten van voedsel mogen de vrouwen niet eten, daar zij hierdoor de goden zouden beleedigen; het is echter zeer merkwaardig, dat hun juist die spijzen verboden zijn, waarvan de mannen het meest houden, zooals bijv. schildpadden, sommige visschen en pisangs.

Evenmin mogen de vrouwen tegelijk met hun echtgenooten eten; zij gebruiken hun maaltijden in een afgezonderd gedeelte van het huis. Dit verbod is dubbel ergerlijk, omdat de maaltijden in een welgestelde Tahitische familie elkander gedurende den geheelen dag met korte tusschenpoozen opvolgen.

De Tahitiërs zijn van nature een gastvrij volk; zij hebben een geheel wetboek uitgevaardigd voor de etikette bij het geven van geschenken, waarvan het zonderlingste dat is, hetwelk dient bij het geven van schorsdoek. Kapitein Cook's beschrijving dezer gewoonte is zeer merkwaardig. „Ik ging met Otoo naar het huis zijns vaders, waar ik eenige menschen bezig vond met het kleeden van twee meisjes in een ontzaglijke hoeveelheid fijn doek, en wel op een zeer wonderlijke manier. Het eene einde van elk stuk doek, waarvan er zeer vele waren, werd over het hoofd der meisjes gehouden, terwijl het overige gedeelte rondom hun lichamen, onder den oksel, werd gewonden. Daarna liet men de boveneinden vallen en in plooien op den grond hangen over elkaâr heen, zoodat het eenige overeenkomst had met een hoepelrok.

„Daarna werden om alles heen verscheidene stukken van verschillend gekleurd doek gewikkeld, hetgeen den omvang aanmerkelijk deed toenemen, zoodat het geheel niet minder dan vijf of zes meter in omtrek mat en het gewicht dezer zonderlinge kleeding

zooveel bedroeg als de arme meisjes slechts konden dragen. Elk hunner was omhangen met twee *taames* of borstplaten, waardoor het geheel een schilderachtig voorkomen verkreeg. Op deze wijze uitgedost, werden zij aan boord geleid, in gezelschap van verscheidene zwijnen en een groote hoeveelheid vruchten, welke, met het doek, een geschenk voor mij waren van Otoo's vader.

„De personen van beide seksen, op deze wijze gekleed, worden *atee* genoemd; doch ik geloof, dat deze gewoonte alleen dan in praktijk gebracht wordt, wanneer groote geschenken van doek gemaakt worden. Althans ik zag deze wijze van kleeding bij geen andere gelegenheid; ook werd mij nooit te voren zulk een geschenk aangeboden; doch later werd aan kapitein Clarke en mij doek ten geschenke gegeven, aldus rondom de dragers gewikkeld."

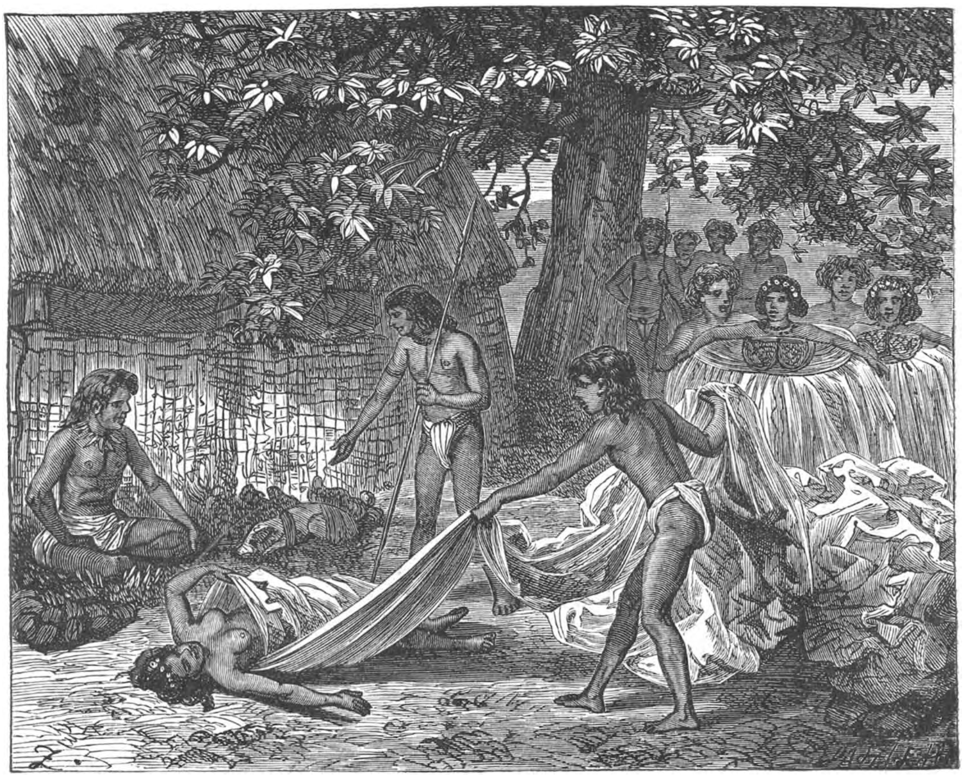

HET AANBIEDEN VAN DOEK.

Deze doeken worden meestal rondom de dragers gewonden door het einde van het doek op den grond te leggen. Het meisje gaat dan op het einde van het stuk liggen, trekt het vast om haar lichaam heen, en rolt om en om, totdat zij zich op deze wijze in al het doek gewikkeld heeft, dat zij van plan is te geven. In de tegenwoordigheid van het opperhoofd gekomen zijnde, aan wien het geschenk wordt aangeboden, keeren de draagsters de zaak om en ontrollen zij zich door zich in tegenovergestelde richting op den grond om te draaien.

Het voedsel wordt op een andere wijze aangeboden. De gever zendt zijn bedienden met de varkens, de broodvrucht en andere levensmiddelen naar het huis van den persoon, wien het geschenk wordt aangeboden. Zij treden niet binnen, doch spreiden eenvoudig bladeren op den grond, leggen de levensmiddelen er op en keeren dan naar hun meester terug. Daarna treedt de gever het huis binnen en roept zijn

vriend naar buiten te komen en het geschenk te zien, dat voor hem gebracht is. Dat de laatste het aanneemt, geeft hij te kennen door zijn bedienden te bevelen, het voedsel in huis te brengen, doch overigens uit hij geen dank.

In de meeste dezer gevallen verwacht men, dat een geschenk van gelijke waarde wordt teruggegeven, en zoo de ontvanger een rijk man is, zou hij al voor zeer kaal gehouden worden, indien zijn tegengeschenk niet nog kostbaarder was. Tengevolge dezer theorie bevond kapitein Cook, dat, indien hij levensmiddelen kocht, hij ze veel goedkooper verkreeg dan wanneer zij hem werden aangeboden.

Op deze eilanden is de algemeen verspreide gewoonte in zwang, om zich vrienden uit vreemdelingen te kiezen. Wanneer een schip aankomt, wordt ieder der officieren en manschappen door een inboorling als zijn bijzondere vriend gekozen en gedurende al den tijd van het verblijf van het schip onder zijn hoede gesteld. Elken dag zal de „apoa" of vriend aan boord komen met zijn geschenk van gekookte broodvrucht en andere levensmiddelen, en gaat zijn bezoeker aan land, dan draagt zijn vriend zorg, dat alle mogelijke levensbehoeften en zelfs weelde-artikelen hem verschaft worden. Het is de gewoonte, dat de bezoeker bij zijn vertrek op zijn beurt een geschenk geeft; doch er zijn vele voorbeelden bekend van inboorlingen, die zoo dankbaar waren voor eenige vriendschap, dat zij weigerden, iets voor hun gastvrijheid terug te ontvangen.

Een zeer bevallige wijze, om geschenken te geven, is ze aan te bieden in den naam van een kind. In dit geval zijn de levensmiddelen, die gezonden worden, steeds vergezeld van het kind, dat verondersteld wordt ze te geven en aan wien dan alle tegengeschenken ter hand gesteld worden.

V. De Paumotu of Lage eilanden en de Marquesas-eilanden.

De groep der Paumotu of Lage eilanden bestaat uit lage koraal-eilanden ten oosten van de Gezelschaps-eilanden, die ruim 5200 bewoners tellen. De Polynesische bewoners zijn goede schippers: de vischvangst is hun hoofdbedrijf. In het bouwen van booten zijn zij bekwamer dan de bewoners van Tahiti. Reeds sedert lang zijn zij tot het Christendom bekeerd. Deze eilanden behooren aan Frankrijk.

De Marquesas- of Markiezen-eilanden bestaan hoofdzakelijk uit elf eilanden, die meestal vulkanisch van bouw zijn. De bevolking bedraagt op deze groep ongeveer 30.000 zielen, waaronder 230 vreemdelingen: ruim 100 Franschen en verder Chineezen. Deze eilanden behooren aan Frankrijk; de vroeger hier werkzame Protestantsche zending is door Katholieken vervangen.

* * *

Omtrent de vroegere eigenaardigheden en gewoonten der Marquesas-eilanders nog enkele bijzonderheden. Het tatoueeren was hier in vroeger tijd tot hooge ontwikkeling gekomen. Voorbeelden van tatoueering dezer eilanders geven de figuren op pag. 305 en 306.

De versierselen, door de mannen gedragen, maken veel meer indruk dan die der vrouwen. Vooreerst laten zij hun haar zeer lang groeien en maken zij het op verschillende wijzen op. Een aantal jaren lang wordt het in een bundel op de kruin van het hoofd gebonden; is de man echter rijk genoeg, om zich geheel te laten tatoueeren, dan scheert hij het geheel en al af, behalve een plek aan elken kant van het hoofd, om de tatoueer-figuren ook op zijn hoofd te kunnen aanbrengen. In zoodanig geval laat men den haarbos aan elke zijde ook wel lang worden, maar hij wordt gevlochten in een kegelvorm, zoodat hij boven elken slaap als een horen uitsteekt.

Somtijds ziet men een man, die al zijn haar draagt in gekrulde lokken. Zulke mannen laten hun haar groeien, om het te verkoopen, daar de bewoners der Marquesas-eilanden met deze krullen gaarne de handvatsels hunner speren en knodsen versieren en er ook sieraden van maken, die zij om de enkels dragen. De hoogst geschatte versierselen van dezen aard zijn lange, witte baarden, die men tot dit uitsluitende doel laat groeien en tegen een zeer hoogen prijs verkoopt. De kooper gebruikt ze òf als pluimen op zijn hoofd, òf als versierselen voor zijn schelp-trompet.

Een zoodanige baard wordt in prijs gelijk gesteld met een geweer en werd, vóór de invoering van vuurwapenen, even hoog geschat.

De oorsieraden der inboorlingen zijn zeer zonderling. Een eenschalige schelp van een dofwitte kleur wordt cirkelvormig gesneden en gevuld met een soort van cement, vervaardigd van de hars en het hout van den broodboom. In dit cement wordt een met verheven figuren gesneden ivoren staaf gestoken, zoodat het geheele sieraad er uitziet als een spijker met een grooten, witten kop. Deze staaf wordt door een opening van de oorlel gestoken, zoodat de kop van den spijker naar voren uitsteekt; men kan dit zien op de figuur, rechts van de afbeelding op bladz. 306. De naam is „taiana".

Versierselen, vervaardigd van walvischtanden, zijn onder de bewoners der Marquesas-eilanden evenzeer in zwang als bij de andere Polynesiërs; zij worden door de opperhoofden om den hals gedragen. Zij maken ook gebruik van wit-gebleekte houten sieraden en van andere, die van schelpen zijn vervaardigd. Een sieraad, waarop zij bijzonder verzot zijn, wordt gemaakt van hout, was en zaden. Het heeft den vorm van een hoefijzer; het geraamte is van hout, waarop een dikke laag was is aangebracht. Hierin worden de fraaie zwarte en roode zaden gedrukt van de „Abrus precatorius", in rijen, die van het midden uitstralen. Op onderstaande afbeelding ziet men zulk een halssieraad. Het heeft een middellijn van omtrent 24 centimeter. Men heeft bij het schikken en plaatsen der zaden groote moeite genomen; zij zijn geplaatst in geregelde reeksen van dubbele rijen. Het zwarte gedeelte der zaden is in het was gedrukt, zoodat alleen het schitterende roode gedeelte zichtbaar blijft. Meer dan 800 zulke zaden zijn bij het vervaardigen van dit sieraad gebezigd, zoodat het den inboorlingen veel hoofdbreken heeft gekost.

HALS-SIERAAD.

Enkele opperhoofden dragen een zeer zonderling versiersel, hetwelk de plaats schijnt te moeten innemen van het haar, dat zij hebben laten wegscheren; het is niets meer of minder dan een groote haarbos, gesneden van het hoofd eener vrouw. In den regel verwijdert een inboorling al het haar van zijn lichaam, behalve dat van zijn hoofd; slechts enkele zeer oude lieden laten eenige weinige haren om hun kin groeien.

Op de reizen van Langsdorff had een vermakelijk voorval plaats, hetwelk hierop betrekking heeft. In die dagen was het in Europa de gewoonte zich glad te scheren, zoodat de officieren, toen zij aan wal kwamen, geheel in overeenstemming waren met de op deze eilanden heerschende gewoonte. Zij waren zeer vriendschappelijk met elkander aan het spreken, toen plotseling een opperhoofd een der officieren sterk aankeek, eensklaps, met afgrijzen op zijn gelaat geteekend, op hem aanstoof en hem stevig beetgreep. De officier dacht natuurlijk niets anders, of men wilde hem vermoorden; het bleek echter, dat het opperhoofd een haar op zijn aangezicht had ontdekt en dit met zijn van schelpen vervaardigde tang wilde uittrekken.

Als zij bijzonder goed gekleed willen zijn, dragen de hooger geplaatste klassen een zeer uitvoerig bewerkte muts, gemaakt van plantenvezelen, vederen en schelpen. In de eerste plaats vlechten zij een breed netwerk van kokosnoot-vezelen, dat om het voorhoofd gaat als een muts zonder bodem. In het midden hiervan wordt een groote plaat parelmoer bevestigd, die uitvoerig gesneden is. Op het midden dezer plaats is een kleinere vastgemaakt van schildpad — en hierop een nog kleinere schijf van parelmoer. Bij sommige kapsels ziet men drie zoodanige sieraden, zooals het geval is bij dat, hetwelk op de volgende afbeelding is voorgesteld.

In het net worden een aantal vederen uit den staart van een haan of een anderen vogel zóó bevestigd, dat zij, wanneer het net om het voorhoofd wordt vastgebonden, recht overeind staan. De vederen van den „phaëton" hebben hiervoor een bijzonder

groote waarde; de inboorlingen bezigen die voor verschillende versierselen en spreiden een groote vaardigheid ten toon, om ze zich te verschaffen. In plaats van de vogels te dooden, overrompelen zij ze, als zij slapen, en trekken hun op een handige wijze de twee lange staartvederen uit. Na verloop van tijd groeien deze vederen weer aan, waardoor zij dus een nieuwen voorraad krijgen. Wij halen deze gewoonte slechts aan, omdat zij zoozeer in tegenspraak is met de weinige zorg voor de toekomst, die men gewoonlijk bij natuurvolken aantreft.

De huizen dezer eilanders zijn vrij bijzonder, vooral die van betere soort. De Inlandsche bouwmeester begint met een plat van groote steenen te maken, waarvan enkele zoo groot zijn, dat tien of twaalf menschen noodig zijn, om ze te verplaatsen. Dit plat is omtrent 3 meter hoog en 10 meter lang, tegen een breedte van 4 meter. Op dit plat wordt het huis gebouwd; het achterste gedeelte is veel hooger dan het voorste, zoodat het dak een aanmerkelijke helling heeft; van achteren is het wellicht 4 of meer meter hoog en van voren slechts 2. De deur is natuurlijk slechts klein, zoodat men er niet dan bukkende in kan komen. De muren zijn aan het eene einde niet hooger dan aan het andere; er blijft dus een groot gedeelte van het huis open. Bij de gelijkmatigheid van het klimaat der Marquesas-eilanden is dit eerder een voor- dan een nadeel.

OPPERHOOFD DER MARQUESAS-EILANDEN.

Inwendig is het huis in twee afdeelingen verdeeld; het eene gedeelte wordt gelaten, zooals het is, zonder eenige bedekking van den steenen vloer, terwijl het andere als de gewone woonplaats wordt beschouwd, waarvan men den vloer met matten bedekt. Ook de muren zijn met matten bekleed. Bij den achtersten muur staat het zonderling gevormde familie-bed. Twee horizontale palen liggen omtrent 5 voet van elkander en ongeveer een voet hoog boven den grond; de tusschenruimte is opgevuld met gedroogd gras en bedekt met matten. De slapers liggen op de matten, met hun achterhoofd op den eenen en hun voeten op den anderen balk: zij brengen den nacht door in deze houding, die uitgevonden schijnt te wezen met het opzettelijke doel, het den slapers zoo ongemakkelijk mogelijk te maken. Rondom hangen aan de muren de wapenen en de gereedschappen van den eigenaar, zooals speren, knodsen, stelten, trommen, slingers, bijlen en dergelijke voorwerpen.

De huizen staan altijd in de nabijheid van boomen, om de schaduw hiervan te kunnen genieten.

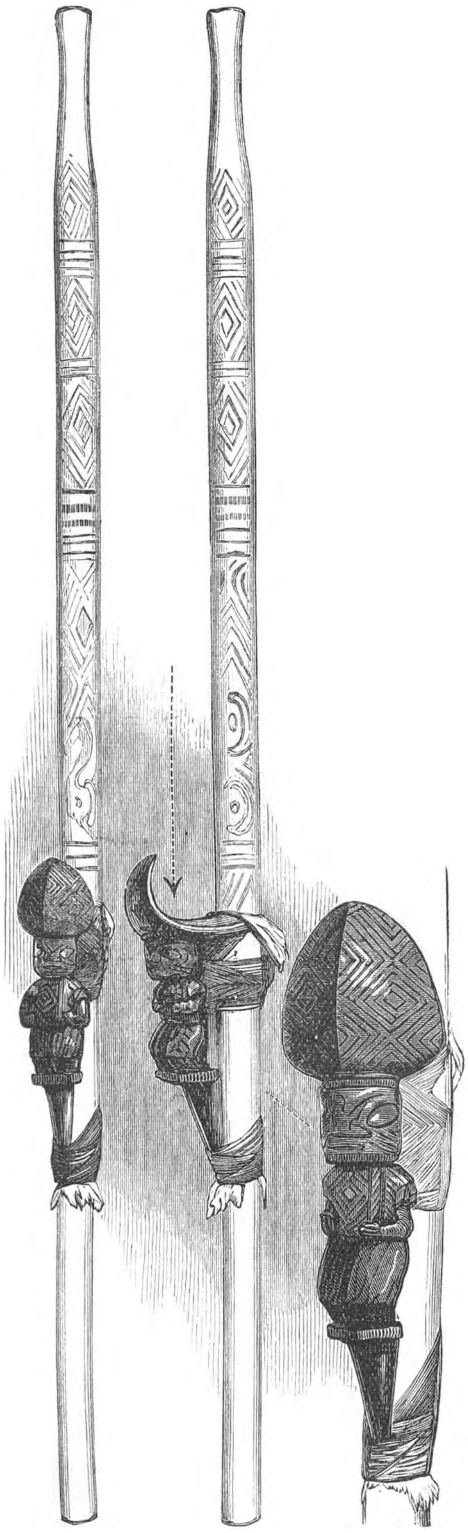

STELTEN.

De inboorlingen hebben de zonderlinge gewoonte, om kleine en op het uitvoerigst versierde gebouwen op te richten ter eere der kinderen van groote opperhoofden. Deze gebouwen beschouwt men als een erkenning hunner wettigheid; maakte men ze niet, dan zouden de ouders zich beleedigd gevoelen. Zij worden als tabu beschouwd; nadat zij gemaakt zijn, worden zij niet meer hersteld, maar laat men ze vervallen.

In elk dorp is een soort van amphitheater, waarop het dansen en dergelijke vermakelijkheden plaats vinden. Tot dit doel kiezen de inboorlingen een beschutte en vlakke plaats, aan alle zijden door boven elkander geplaatste banken omgeven. Het midden van het amphitheater is zorgvuldig gelijk gemaakt en met matten bedekt; de banken dienen als zitplaatsen voor de toeschouwers.

Als er een dans moet worden uitgevoerd, legt men nieuwe matten en brengt men een groote hoeveelheid voedsel in gereedheid. De toeschouwers nemen voedsel mede en blijven het grootste gedeelte van den dag op de banken zitten. De dansen zijn niet zeer bevallig en bestaan voornamelijk in springen, zonder zich van de plaats te bewegen. De dansers dragen verschillende sieraden, waarvan de voornaamste bestaan in vingerringen, vervaardigd van gevlochten vezelen en versierd met lange staartvederen van „phaëtons". Als vrouwen dansen, mogen zij geen kleeding hoegenaamd dragen, en dit wel om een zonderlinge reden. Er dansen er geen dan zij, wier echtgenooten en broeders in den oorlog gedood of gevangen genomen zijn; nu wordt de afwezigheid van kleederen beschouwd als een teeken van droefheid van hun zijde en van wraak van den kant der toeschouwers.

Er zijn nog verscheidene andere vermakelijkheden, die in dit amphitheater of „pahooa", zooals het genoemd wordt, plaats vinden; de voornaamste zijn wedloopen op stelten. De inboorlingen zijn uitstekende steltloopers en maken kunsten, die een acrobaat van professie in wanhoop zouden brengen. Een spel, waarin zij het grootste behagen vinden, is een wedloop op stelten, waarbij elk niet alleen poogt, zijn tegenpartij voorbij te loopen, maar hem in zijn loop tracht tegen te houden en omver te werpen. Zij zijn in dit tijdverdrijf zoo ervaren, dat zij met de grootste gemakkelijkheid en zekerheid over de ruwe steenen van het amphitheater loopen.

De kano's der eilanders zijn voorzien van loefbalken, naar de gewoonte, die in geheel Polynesië gevolgd wordt; het zijn goed gebouwde en snel zeilende vaartuigen. Zij hebben, behalve den loefbalk, een klein plat boven den achtersteven, waarop de stuurman staat, als de kano onder zeil is. De boeg steekt ver omhoog, waarschijnlijk om de roeiers te verdedigen, als men tegen een vijand optrekt. De wijze, waarop de loefbalk bevestigd is en het zeil wordt geheschen, kan men zien op onderstaande afbeelding, die visschende inboorlingen voorstelt.

Zij zijn ervaren visschers, zoowel met netten als met lijnen. Er zijn verschillende manieren, waarop zij die gebruiken. Als zij visschen met de lijn, slaan zij somtijds een lokaas aan den haak, werpen de lijn overboord en hengelen op de in Europa gebruikelijke wijze. Visschen zij echter naar de „albacore", dan volgen zij een geheel andere manier; zij heeft eenige gelijkenis met het visschen met vliegen, behalve dat het lokaas geen insekt, maar een visch moet voorstellen.

Een zeer vernuftige nabootsing van een vliegenden visch maken zij door aan een stuk eener parelmoer-schelp den vorm van een visch te geven en er, om de vleugel-

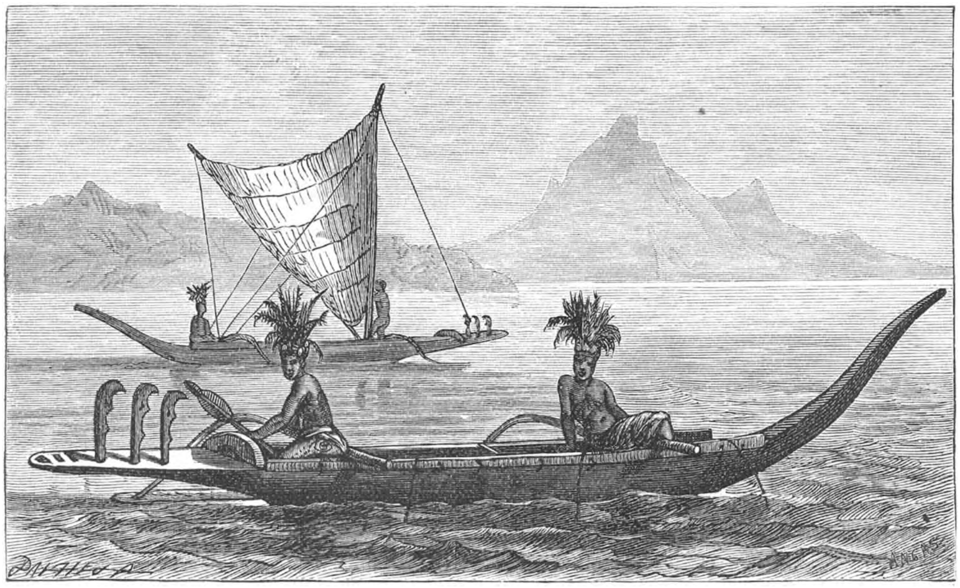

VISSCHENDE INBOORLINGEN.

vinnen voor te stellen, aan beide zijden een bundel varkensborstels aan te bevestigen; een derde bundel, aan het achtereinde vastgemaakt, stelt den staart voor. Deze visch is gewapend met een haak en gebonden aan het einde eener lijn, welker andere einde vastzit aan een langen bamboe, die aan den boeg van het vaartuig bevestigd is. Het zeil wordt geheschen en de nagemaakte visch springt, terwijl het vaartuig in volle vaart over het water glijdt, door de lucht op een wijze, die verwonderlijk op de bewegingen van den levenden visch gelijkt. De „albacore" houdt het lokaas natuurlijk voor een echten visch, springt er naar en wordt gevangen, voordat hij den tijd heeft gehad, om het bedrog te ontdekken.

Het visschen met netten geschiedt op verschillende manieren; de zonderlingste is echter die, waarbij de visscher zijn arbeid onder water verricht. Hij neemt een schepnet mede en een stok ter lengte van een halven meter. Met dezen duikt hij tusschen het koraal; met de eene hand houdt hij het net over de holten en spleten, terwijl hij met de andere de visschen uit hun schuilplaatsen in het net jaagt.

Op deze wijze worden een groot aantal visschen gevangen, maar de visscher is altijd

aan twee gevaren blootgesteld. Vooreerst heeft hij kans, dat er onverwachts een haai komt, die hem een arm of been afbijt, of hem zelfs het leven beneemt. De Marquesas-eilanders zijn zulke uitstekende zwemmers, dat zij weinig om een haai geven, zoolang zij hem kunnen zien; het is alleen, wanneer deze vreeselijke visch onverwachts uit een schuilplaats komt, dat zij eenige vrees kennen.

Somtijds is de dood van den duiker het gevolg van een nogal zonderlinge omstandigheid. Wij hebben reeds gezegd, dat de mannen tegen den tijd, dat zij zich kunnen laten tatoueeren, het haar zeer lang dragen, en dat het in een bundel op de kruin van hun hoofd bevestigd is. Voordat de inboorlingen te water gaan, maken zij het net, waarin hun haar besloten is, los en laten het achter zich drijven. Nu en dan gebeurt het echter, dat een duiker, als hij weêr naar boven wil komen, met zijn lang haar in het koraal verward raakt; daar hij nu reeds bijna zoo lang onder water is geweest, als hij het kan uithouden, gebeurt het somtijds, dat hij verdronken is, voordat hij zich heeft kunnen losmaken.

Als een bewoner der Marquesas-eilanden een natuurlijken dood sterft, maken zijn nabestaanden groote toebereidselen voor zijn begrafenis, waaronder het gewone feestmaal begrepen is. Zij zenden om een „tana" of priester; deze houdt een lange redevoering over het lijk, hetwelk dan wordt overgegeven aan de betrekkingen, die een lange en vervelende taak te vervullen hebben. Eerst wordt het lijk goed gewasschen, vervolgens met kokosolie ingewreven, in de zon gelegd en gedurig omgekeerd. Het wordt meermalen daags opnieuw gezalfd, totdat het eindelijk, door de vereenigde werking van de zon en de olie, in een mummie veranderd wordt. Het wordt dan in kleedingstoffen gewikkeld, op een lijkbaar gelegd en op het kerkhof bijgezet.

Elk distrikt heeft zijn begraafplaats of „morai", die met reusachtige menschelijke gedaanten, uit hout gesneden, versierd is. Zij is omringd door een muur en staat bij de inboorlingen in hooge achting. Ongelukkig hebben de bewoners van andere distrikten er geen de minste achting voor en trachten zij, als de oorlog verklaard is, uit de „morai" het lijk van een of anderen man van rang te stelen. Zoodra er derhalve een oorlog voor de deur staat, worden de lijken weggebracht en verborgen, of somtijds begraven. Een dergelijke gewoonte heerscht in vele deelen van Polynesië; Williams maakt melding van een geval, dat een man in een schijnbaar ontoegankelijken afgrond afdaalde met een lijk op zijn rug, het op een meer verheven plaats neêrlegde en weêr veilig naar boven klom.

VI. De Hawaii- of Sandwich-eilanden.

De Hawaii-eilanden vormen een groep van acht grootere, bewoonde eilanden met nog kleinere. De meeste dezer eilanden zijn bergachtig, vulkanisch van natuur; hier verheft zich de 3058 meter hooge Haleakalá, die nog voor niet zeer langen tijd werkte, de sedert eeuwen uitgebluschte Mauna Kea, 4208 meter hoog, en de Mauna Loa, 4168 meter hoog, die nog in 1887 tot uitbarsting kwam, de hoogste vulkaan der aarde.

De oppervlakte dezer eilanden bedraagt 17,710 K.M^2. en de bevolking in 1896: 109,020 zielen. Daar in 1890 de bevolking 89,990 zielen bedroeg, geeft dit in dien tijd een toeneming van 19,030 personen, welke toeneming bovenal het gevolg is van de immigratie boven de emigratie. Van 1893—96 bedroeg die zelfs 14,964 personen. De inboorlingen, de Polynesiërs, sterven langzamerhand uit; in 1779 zou hun aantal 300,000, in 1823, volgens den census, 42,000 bedragen hebben; in 1890 bedroeg hun aantal nog 40,014 en in 1896 slechts 31,019, benevens 8,485 van gemengd ras. In vroegeren tijd was die afneming verklaarbaar uit de oorlogen; in nieuweren tijd hebben epidemieën, als pest, mazelen en pokken er toe medegewerkt, evenals het immoreele leven der inboorlingen, sedert hun aanraking met de Europeanen. Verder vond men in 1896 op Hawaii 44,407 Japaneezen, 21,616 Chineezen, 15,191 Portugeezen (van de Azoren), 3086 Amerikanen, 2250 Engelschen, 1433 Duitschers en nog anderen. De Amerikanen, Engelschen en Duitschers zijn meest kooplieden, planters, handwerkslieden; de Portugeezen, Chineezen en Japaneezen zijn meestal arbeiders.

De aanzienlijke immigratie van mannen, vooral van Chineezen en Japaneezen, heeft ten gevolge, dat het aantal mannen er veel grooter is dan dat der vrouwen: 72,517 mannen en 36,503 vrouwen.

* * *

De inboorlingen van Hawaii. ook wel *Kanaken*, d. i. „menschen", geheeten, zijn een schoon menschenras van Polynesische afkomst. De vóór-Europeesche geschiedenis dezer eilanden is hierdoor merkwaardig, dat zich hier de koninklijke macht beter grondvestte dan elders, zoodat men er bijna van een absolute macht kon spreken. De geschiedenis vermeldt een langdurigen, telkens afgebroken strijd tusschen de vorsten der afzonderlijke eilanden, zooals men bij schier elke eilandengroep vond, doch de bewoners van Hawaii schijnen energieker dan de andere Polynesiërs. Hun overleveringen verhalen van verre zeereizen, van plannen tegen Tahiti of andere verre landen; ook wordt zelfs een strijd tegen de godin Pele vermeld, wat zeker wijst op herhaaldelijke uitbarstingen van den vulkaan en de bedreigingen met zijn vuurzee.

Cook was zeker de eerste Europeaan, die deze eilanden betrad en als de eigenlijke ontdekker moet beschouwd worden. Cook noemde deze eilanden naar den graaf van Sandwich de *Sandwich-eilanden*, een naam, die later weder heeft plaats gemaakt voor den inheemschen naam. In den tijd der ontdekking bestonden hier drie staten. Daar Cook op deze eilanden den dood vond door de inboorlingen, verkregen zij den naam van buitengewoon wild en woest te zijn. Dit oordeel was eenzijdig. Daar de tochtgenooten van den ontdekker niet alleen het land hadden uitgezogen, maar ook verschillende zaken, die de inboorlingen als heilig beschouwden, vernield hadden, de vrouwen zelfs niet spaarden, is hun aanval op Cook te verklaren, ook zonder wildheid. Intusschen, dit staat vast, dat de oude Hawaiïers een krijgszuchtig volk waren, waar zelden langen tijd vrede heerschte op alle eilanden. Zoodra de oorlog verklaard was of een vijandelijke inval dreigde, werden bijzondere boden door de koningen aan de onderdanige hoofden gezonden, die dadelijk krijgslieden en oorlogskano's zenden moesten. De strijd werd met eenvoudige strategie en taktiek gevoerd. Bij den aanvang van den oorlog werden de afgodsbeelden door de priesters vooruitgedragen, en dezen trachtten door luid geschreeuw en vreemde gezichten den vijanden schrik aan te jagen. In de achterhoede stonden de vrouwen der krijgslieden met voedsel en waterflesschen gereed.

* * *

Wij zullen thans nog de vroegere wapenen en de oude toestanden beschrijven, welke thans echter geheel of bijna geheel verdwenen zijn.

In de eerste plaats noemen wij de speer, vervaardigd van kastanjebruin hout, dat zeer glad gemaakt en aan het eind van weêrhaken en een platte punt voorzien is. Zij zijn buitengewoon behendig in het gebruik van dit wapen, niet alleen in het werpen er mede, maar ook in het afweren van de wapenen, die naar hen toe geworpen worden. Kamehameha, de bekende koning of opperhoofd, was beroemd wegens zijn behendigheid met de speer. Hij placht met dit wapen in de rechterhand op zekeren afstand vóór zes, eveneens met speren gewapende mannen te gaan staan. Op een gegeven teeken wierpen zij tegelijkertijd naar hem met hun speren, waarvan hij er drie met de speer in zijn rechterhand ter zijde sloeg en de andere drie met de linker opving.

Deze werpsperen hebben een lengte van zes tot acht voet en loopen van boven naar onderen spits toe, om daardoor de haar gegeven richting des te beter te behouden. Behalve deze is er nog een andere soort van speer, die als een piek gebruikt wordt. Deze is van twaalf tot vijftien voet lang en heeft geen weêrhaken.

De slinger is mede een van de wapenen. Hij is zeer lang en de plaats voor den steen is van matwerk vervaardigd. De steenen hebben een ovalen vorm en worden opzettelijk plat geslepen, zoodat men met deze slingers zeer juist het doel kan treffen.

Ook van den slinger bestond nog een andere soort, waarvan het gebruik zelfs ten tijde van kapitein Cook niet algemeen meer bekend was. De steen, voor dezen slinger in gebruik, heeft een ovalen vorm met een gleuf rondom den rand, waarin

het touw loopt, dat van een lus voorzien is, zoodat bij het werpen van den slinger de steen wegvliegt.

Een ander hunner wapenen was de dolk of *pahua*, zooals de inboorlingen hem noemen. De stof, waarvan hij vervaardigd werd, was een zeer hard hout, een soort van ebbenhout, in den vorm van den gewonen stalen dolk, behalve dat hij geen stootplaat had. Hij was ongeveer twee voet lang en aan den pols bevestigd met een touw, dat door een gat aan het einde van het hecht ging.

Sommige dezer dolken zijn nog grooter en aan elk einde van een punt voorzien; zij worden in het midden vastgehouden, evenals de antilope-horen dolken van Indië.

Bij sommige gelegenheden gebruikten de Hawaiïers een wapen, dat veel gelijkt op de merai der Nieuw-Zeelanders. Het was een stuk hout in den vorm van een

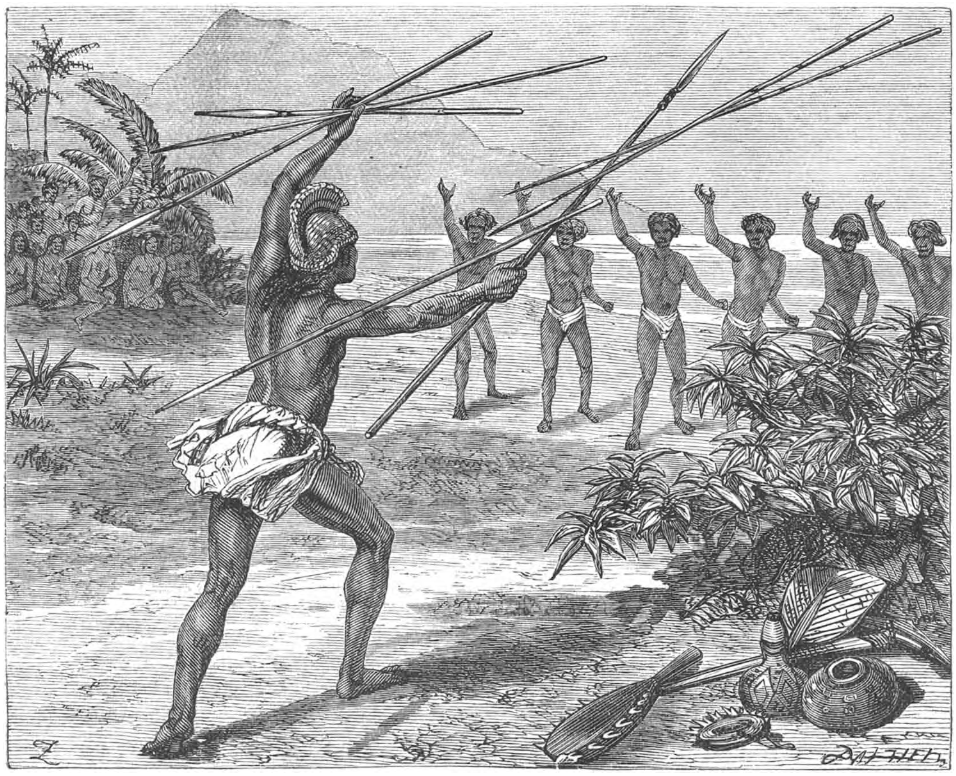

KAMEHAMEHA EN DE SPEREN.

raket, aan de randen bezet met de tanden van een haai. Oorspronkelijk werd het als een mes gebruikt en gebezigd, om de lichamen van in den strijd verslagen vijanden in stukken te snijden.

Ofschoon het nu oorspronkelijk bestemd was, om als werktuig en niet als wapen te dienen, wordt het toch wegens zijn geduchten aard dikwijls in deze laatste hoedanigheid gebruikt. Voor zoover men te weten is kunnen komen, moet dit mes beschouwd worden als uitsluitend toegewijd aan het eenige doel, menschelijke lichamen aan stukken te snijden, en werd het nooit tot eenigen geringeren arbeid gebezigd.

Wat de knodsen betreft, deze waren van verschillende gedaanten, daar de inboorlingen er geen bijzonderen vorm voor hadden, maar ze naar hun goedvinden sneden en er verschillende soorten van hout toe gebruikten.

Het verdedigingswapen der Sandwich-eilanders was gewoonlijk een dikke mat, die gedragen werd in tijd van oorlog en sterk genoeg was, om den drager te beschermen tegen den stoot eener speer of den steek van een dolk; zij kon zelfs de kracht van een slingersteen grootelijks breken.

Een van de zonderlingste voorbeelden van verdedigingswapen was een harnas, geheel van tanden vervaardigd, op zulk een wijze gerangschikt, dat zij elkander als de platen van een pantser gedeeltelijk overdekten. In het „United Service Museum" bevindt zich een dezer zonderlinge harnassen, waarnaar onderstaande afbeelding geteekend is. De tanden, die als castagnetten gebruikt worden en aan de beenen van dansers bevestigd waren, werden op dezelfde wijze gehangen.

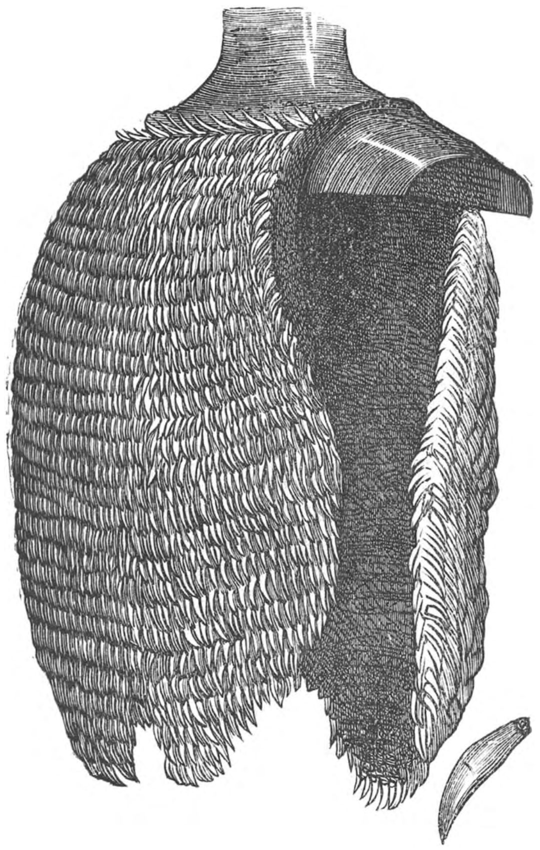

BORSTPLAAT.

Het oorlogvoeren, zooals het oorspronkelijk bij de Sandwich-eilanders in gebruik was, verdiende nauwelijks dien naam, daar het niet veel meer was dan een reeks van ongeregelde schermutselingen. Zij begonnen gewoonlijk met in ernst hun behendigheid in het ontwijken van speren in praktijk te brengen, waarin zij zich bij hun spelen gewoon zijn te oefenen. Wanneer de tegenpartijen elkander ontmoetten, trad een der opperhoofden, met zijn veêren helm op het hoofd en met zijn mantel omhangen, geheel ongewapend vooruit, niets in de hand hebbende dan een waaier en den vijand uitdagende, om hun speren naar hem te werpen. Dit deden zij, en door zijn verbazende vlugheid in het springen, bukken en zijn lichaam in allerlei bochten te wringen, als de wapens niet door den waaier afgewend of in de linkerhand konden opgevangen worden, gelukte het hem dikwijls, zijn leven te behouden.

Ofschoon hij tengevolge eener soort van militaire etikette geen wapen in het veld met zich kon nemen, stond het hem vrij, de speren, die hij meester werd, naar zijn tegenstanders terug te slingeren. Werd hij door een der vijandelijke speren geveld, of gelukte het hem, een tegenstander te dooden, dan volgde onmiddellijk een worsteling om het bezit van het lijk, hetwelk men zooveel als een vlag bij ons beschouwde, die, al was het leven er mede gemoeid, verdedigd of genomen moest worden.

Dat de gewoonte van menscheneten op deze eilanden in zekere mate bestond, kan niet ontkend worden: doch even zeker is het, dat zij steeds bij uitzondering plaatsgreep en eerder als behoorende tot de militaire etikette beschouwd werd dan als een middel, om aan den eetlust te voldoen.

Wij komen nu tot de beschrijving van verschillende spelen, welke bij de Hawaiïers in gebruik waren. Een van de voornaamste is het zwemmen in de branding. Ofschoon het op verschillende eilanden van Polynesië beoefend werd, bereikte dit spel nergens zulk een trap van volmaaktheid als op deze eilanden. In de „Reizen van kapitein Cook" deelt deze op zijn levendige wijze de volgende bijzonderheden van dit spel mede.

„Het zwemmen is niet alleen een noodzakelijke kunst, waarin mannen en vrouwen boven alle andere volken uitmunten, maar ook een geliefkoosd spel. Er was bij hen een bijzondere wijze van zwemmen in zwang, waarmede zij zich in Karakooa-baai vermaakten, die ons zóó gevaarlijk en buitengewoon voorkwam, dat zij wel verdient in bijzonderheden vermeld te worden.

„De branding op de kust rondom de baai strekt zich uit tot een afstand van ongeveer honderdvijftig meter van het strand, binnen welke ruimte de golven, die zich wegens de ondiepte van het water ophoopen, met groot geweld tegen het strand worden geworpen. Wanneer nu bij stormachtig weder, of eenige buitengewone deining op zee, het woeste geweld der branding tot het uiterste is gedreven, kiezen zij dien tijd voor deze uitspanning, en wel op de volgende wijze:

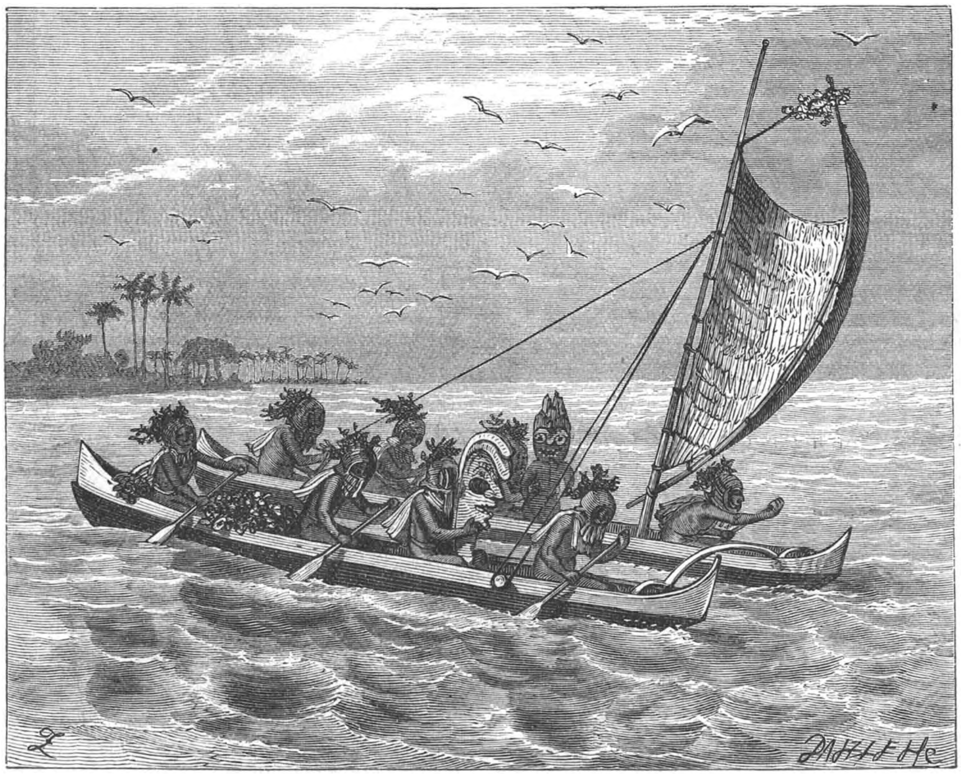

GEMASKERDE ROEIERS.

„Twintig of dertig inboorlingen, ieder voorzien van een lange, smalle plank, aan de einden afgerond, steken te zamen van het strand af. Bij de eerste golf, die zij ontmoeten, duiken zij onder en, haar over hen heen latende rollen, komen zij aan de andere zijde weder boven en zwemmen dan zoo snel mogelijk zeewaarts. Met de tweede golf handelen zij eveneens, waarbij de grootste moeielijkheid hierin bestaat, het geschikte oogenblik te kiezen, om onder haar heen te duiken; missen zij dit, dan worden zij door de branding opgenomen en met onwederstaanbaar geweld teruggedreven, terwijl zij daarbij al hun behendigheid noodig hebben, om niet tegen de rotsen verpletterd te worden. Zoodra zij door deze herhaalde pogingen het stille water aan de andere zijde der branding bereikt hebben, gaan zij languit op hun plank liggen, om uit te rusten en zich tot den terugkeer voor te bereiden. Daar de branding uit een aantal golven bestaat, waarvan iedere derde golf altijd veel grooter

dan de andere is en hooger op het strand spoelt, terwijl de andere in de tusschengelegen ruimte breken, trachten zij zich op den top van de grootste golf te plaatsen en worden dan door deze met verbazende snelheid naar het strand teruggedreven.

„Indien zij zich bij vergissing op den top van een der kleinere golven plaatsen, die breekt, voordat zij den oever bereiken, of niet in staat zijn, hun plank in behoorlijke richting op de top der golf te houden, zien zij zich blootgesteld aan de woede der volgende en zijn zij, om deze te vermijden, verplicht, opnieuw te duiken en de plaats, vanwaar zij afstaken, weder te bereiken.

„Zij, die in hun doel, om het strand te bereiken, slagen, zijn toch altijd nog aan het grootste gevaar blootgesteld. De kust is namelijk omzoomd door een keten van rotsen, met hier en daar kleine openingen er tusschen, waardoor zij genoodzaakt zijn hun plank heen te sturen, of, ingeval dit mislukt, haar, voordat zij de rotsen bereiken, in den steek te laten en onder de golf heen duikende, zoo goed mogelijk den terugweg te maken. Dit wordt als een groote schande aangemerkt en gaat ook gepaard met het verlies van de plank, die ik meermalen op hetzelfde oogenblik, dat de inboorling haar verliet, met grooten schrik tegen de rotsen zag verbrijzelen. Wij konden de stoutheid en behendigheid, waarmede zij zich in dit moeielijke en gevaarvolle spel verlustigden, niet genoeg bewonderen."

Ook athletische uitspanningen waren bij hen zeer in zwang, zooals het kegelen, het werpen met speren of stokken en dergelijke spelen, terwijl zij zich nu en dan met het ruwere boksen bezighielden. Zooals men in kapitein Cook's verhaal zien kan, wordt deze kunst niet met die woede en hardnekkigheid bij hen beoefend als op Tonga, daar de overwinning op betrekkelijk veel gemakkelijker voorwaarden behaald wordt.

Een spel, dat vroeger op de Sandwich-eilanden zeer in zwang was, is het sleden, waarvoor van de steile helling der bergen door de spelers gebruik werd gemaakt. Het spel werd *holua* genoemd en op de volgende wijze gespeeld:

Elke speler was voorzien van een slede, vervaardigd van twee smalle houten schinkels, van zeven tot achttien voet lang, drie centimeters dik en aan het eene eind omgebogen, geheel op dezelfde wijze als de stalen vlucht eener schaats. Deze werden naast elkander geplaatst, niet parallel, doch een weinig divergeerend, zoodat de ruimte tusschen de schinkels ongeveer twee centimeters aan het eene uiteinde en vijf aan het andere bedroeg. Zij werden met elkander verbonden door houten dwarsstukken en meestal met sterk matwerk bedekt. De Inlandsche benaming voor de slede is *papa*. Om een glijbaan voor haar te maken, groeven zij van den top des bergs tot onderaan een smalle en ondiepe greppel, die zij zelfs een mijl of langer op den vlakken grond vervolgden. Alvorens het spel te beginnen, werd de greppel met gras belegd, om het pad gemakkelijker te maken.

Wanneer de spelers zich op den top van den berg verzameld hadden, nam een van hen de slede in handen, hield haar voor zich uit, ging eenige schreden terug, liep zoo snel hij kon vooruit, wierp zich hals over kop in de greppel en gleed bliksemsnel op de slede naar beneden. De snelheid, waarmede een goed bestuurde slede naar beneden stortte, was inderdaad ontzettend, daar de helling dikwijls een hoek van vijf-en-veertig graden bedroeg. De kunst, om de smalle slede in evenwicht te houden, was zeer moeilijk en zoodra een speler maar een weinig naar een zijde overhelde of zijn slede niet juist in de greppel wist te houden, liep hij groot gevaar, er het leven bij in te schieten. De slede vloog in een oogwenk in stukken, de bestuurder werd hoog in de lucht geslingerd en rolde van den steilen heuvel naar beneden, zonder eenig middel, om zich te besturen of tegen te houden.

Hij, die het verst langs de greppel vooruitkwam, was de winner van dit spel, dat dikwijls met zulk een hartstochtelijkheid werd gespeeld, dat er voorbeelden zijn van inboorlingen, die alles, wat zij bezaten, er aan waagden. Zij zetten hun huizen, hun landerijen, hun vruchtboomen en hun oogst op het spel. Echtgenooten waagden er hun vrouwen en kinderen aan en vrouwen zichzelf. En nadat zij alles, wat zij bezaten, of misschien later zouden bezitten, verloren hadden, verpandden zij zelfs hun beenderen, om na hun dood gebruikt te worden tot het vervaardigen van vischhaken en pijlpunten.

Niet minder bedreven waren zij in het besturen hunner kano's en zij hadden een zonderlinge wijze, om zich hiermede te vermaken. Zoo werden er door eenige mannen roeitochtjes gehouden, na zich op een belachelijke wijze uitgedost te hebben. Zij namen groote uitgeholde pompoenen, sneden er gaten in voor den neus, den mond en de oogen en haalden deze over het hoofd, zoodat zij dezelfde uitwerking hadden als bij ons de momaangezichten. Bovenaan den pompoen werd een bosje dunne, groene takjes bevestigd, die er op eenigen afstand uitzagen als een veêren pluim, terwijl onderaan een aantal smalle strookjes doek hingen bij wijze van een langen baard.

Bij alle gelegenheden, waar deze maskers gedragen werden, schenen de dragers buitengewoon vroolijk te zijn; zij lachten, juichten en haalden allerlei snakerijen uit. In het eerst vermoedde men, dat deze maskers eigenlijk helmen waren, die dienen moesten, om de dragers tegen de door hun tegenstanders geworpen steenen te beschermen; doch zij, die ze droegen, deden zich in alles zoo volkomen als gemaskerden voor, dat genoemde gissing geheel onhoudbaar schijnt.

Het balspel was mede een geliefkoosde uitspanning der Sandwich-eilanders en werd op tallooze wijzen gevariëerd. Evenals bij de Tonganenezen, speelden zij met vijf ballen tegelijk, ze van de eene hand in de andere opvangende, zoodat er steeds vier in de lucht waren. De ballen werden op de plaats zelf vervaardigd van ineengerolde, met draden omwonden bladeren.

Er bestond bij hen een wijziging van dit spel, veel gelijkende op ons beker- en balspel. Zij namen een stokje van ongeveer een voet of achttien centimeter lang en staken er aan een van de uiteinden een ongeveer drie centimeter lange pen door, zoodanig, dat aan iedere zijde een centimeter of meer uitstak. Zij sneden aan beide einden der pen een scherpe punt, waarna het speeltuig gereed was. Den bal nu met de linkerhand in de hoogte werpende, vingen zij hem op een van de scherpe punten der pen op, slingerden hem dan weder in de lucht en vingen hem opnieuw op, terwijl zij daarbij telkens den stok omkeerden, om den bal op de andere punt der pen op te vangen. Dit spel hielden zij een tijdlang vol, zonder den bal eens te missen.

Een ander hunner spelen was zeer populair. De twee spelers zaten tegenover elkaâr, de een voorzien van een steen en een stuk schorsdoek, de ander van een stok. De eerste speler spreidde het doek op den grond uit en frommelde het met zijn rechterhand in een menigte plooien ineen, terwijl hij met de linker den steen onder het doek verborg. Het eigenaardige weefsel van het doek deed de plooien en vouwen er onveranderd in blijven, evenals een stuk dun papier, dat op dezelfde wijze behandeld wordt. De andere speler bekeek zorgvuldig het doek van alle kanten, de plek trachtende te ontdekken, waaronder de steen verborgen lag, en trachtte nu, zijn besluit genomen hebbende, den steen met zijn stok te raken. Gelukte hem dit, dan won hij den aanzienlijken inzet van zijn tegenspeler; miste hij den steen daarentegen, wat het waarschijnlijkst was, dan verbeurde hij een kleinen inzet aan zijn tegenstander. De omstanders stelden groot belang in het spel en gingen groote weddenschappen op de twee spelers aan.

* * *

In vroeger tijd waren de tempels zeer talrijk op Hawaii.. Men onderscheidde twee vormen van tempels, nl. die, welke aan den god *Ku* en de andere, welke aan den god *Lono* gewijd waren. De eerste namen een hoogeren rang in dan de laatste en de voor deze geldende tabu-voorschriften waren strenger. Alleen in deze mochten menschenoffers gebracht worden. De tempels van Ku werden op heuvelen nabij de kust gebouwd en alleen de vorsten mochten deze doen verrijzen; de tempels van Lono konden ook door ondergeschikte hoofden worden opgericht.

Een bijzonder soort van tempels, „puuhonua" of toevluchtsoorden geheeten, vond men op Hawaii, Lanai en Oahu. Hier konden alle misdadigers, zelfs zij, die de tabu-wetten overtreden hadden, een toevlucht vinden. De deuren van deze tempels stonden steeds open en zoodra iemand om bescherming gevraagd had, schonken de priesters hem die. Na eenige dagen konden de vluchtelingen den tempel weer verlaten en onder de bescherming der godheden huiswaarts gaan. De beroemdste en grootste dezer tempels werd gevonden op Hawaii.

De Hawaiïers stelden hun goden voor door beelden; zij geloofden, dat in deze

beelden een goddelijke geest heerschte. Wij hebben een afbeelding daarvan gegeven op pag. 309 en 310. Hoewel de bewoners dezer eilanden nooit kannibalen geweest zijn, kwamen menschenoffers toch bij hen voor. In hun religie vervulden tooverdokters een groote rol; bij ziekten werden zij steeds te hulp geroepen. In 't algemeen vergenoegden zij er zich mede, den boozen geest door gebed en offergaven uit het zieke lichaamsdeel te verwijderen. Een bijzondere klasse onder de tooverdokters vormden de astrologen en weerprofeten, welke raadgevers des konings waren. De laatsten hielden zich in 't bijzonder met de veranderingen in de atmospheer en met de bewegingen der zee bezig; zij voorspelden het weer aan de schippers.

LITTERATUUR.

GRAF REINHOLD ANREP-ELMPT. Die Sandwich-Inseln. Leipzig, 1885.
HOPKINS. Hawaii, the past, present and future of this Island-kingdom. London, 1866.
FORNANDER. Account of the Polynesian race and the ancient history of the Hawaiian people. London, 1877-85.
A. BASTIAN. Zur Kenntniss Hawaii's. Berlin, 1886.

VII. NIEUW-ZEELAND.

De eilandengroep van Nieuw-Zeeland is door de Nederlanders ontdekt, zooals de naam reeds doet vermoeden. Abel Tasman leerde in 1642 de westkust van het noordelijke eiland kennen, zonder er echter te landen. Eerst in 1769 werd Nieuw-Zeeland weder door Cook, later door Fransche schepen bezocht. In 1814 vestigden zich hier Anglicaansche zendelingen en later volgden Katholieken en Wesleyanen. Walvischvangers en houthandelaars uit Sydney stichtten aan de kusten van het noordelijk en zuidelijk eiland kleine nederzettingen, en in 1840 grondvestte de New-Zealand Land Company er de stad Wellington. In hetzelfde jaar landde de gouverneur Hobson in het noorden en sloot met de hoofden der inboorlingen, de *Maori's*, een verdrag, waarbij zij de Engelsche opperheerschappij erkenden. Spoedig bleek het evenwel, dat de beteekenis van het verdrag en zijn vèr gaande strekking door de inboorlingen niet goed begrepen waren, wat aanleiding gaf tot een opstand in 1844 en later in 1860. De laatste eindigde eerst in 1864, toen de Maori's het na een verbitterden strijd moesten opgeven. Ook later ontstonden er nog opstanden en eerst in den laatsten tijd is de verhouding tusschen de Maori's en de vreemde kolonisten verbeterd.

De bevolking van Nieuw-Zeeland bestaat thans uit de Maori's de eigenlijke inboorlingen, en de kolonisten. De Maori's hadden volgens raming bij de aankomst der eerste Europeanen een aantal van meer dan 120,000 zielen, doch in 1896 bedroeg hun aantal, met inbegrip van de 3500 lieden van gemengde afkomst, 39,854 zielen. Wij zien dus ook hier sedert de komst der Blanken een bestendige afneming van de inboorlingen en binnen een niet groot tijdsverloop zullen de Maori's van Nieuw-Zeeland van de aarde verdwenen zijn. De Maori's leven allen op het noordelijk eiland, waar zij 2 millioen hekt. land bezitten, die met graan en andere landbouwprodukten door hen bebouwd worden. Het belangrijkste echter is voor hen de veeteelt.

De Maori's zijn sedert 1814 tot het Christendom bekeerd; zij bezitten 74 scholen, waaronder ook een hoogere school. Daardoor zijn de oorspronkelijke gewoonten ook hier zoo goed als geheel verdwenen.

De kolonisten op Nieuw-Zeeland telden in 1897: 729,000 zielen, waaronder 3700 Chineezen. Ongeveer 10,000 der kolonisten zijn van Duitsche afkomst; verder zijn 98 pCt. der kolonisten van Britsche afkomst. Sedert 1840 hebben zich voortdurend kolonisten op Nieuw-Zeeland gevestigd en eindelijk de eilanden grootendeels in beslag genomen.

De regeeringsvorm was tot 1876 een federatieve, terwijl elk der 9 provinciën een eigen regeering had. Daarna werd dit stelsel opgeheven en een gouverneur over de geheele kolonie aangesteld, terwijl een *Legislative Council* of Hoogerhuis, uit 46 leden, en een *House of Representatives*, uit 74 leden bestaande (waaronder 4 Maori's) de volksvertegenwoordiging vormen.

In de beschrijving der oorspronkelijke toestanden van de Maori's moeten wij, om der plaats wille, kort zijn en wij kunnen dit te lichter, omdat zij allen tot het Christendom bekeerd zijn en er van het verleden zoo goed als niets meer over is.

Tijdens de ontdekking dezer eilanden en toen Cook ze bezocht, waren de Maori's ruwe, doch zeer begaafde natuurvolken. Zoo stonden zij op een trap van beschaving, welke men overigens bij de onbeschaafde volken niet veronderstelt.

Naar oorspronkelijke taal en zeden behooren de Maori's tot de Polynesiërs. Hun naam beteekent in de eigen taal „inboorlingen". Het schijnt, dat zij van het noorden naar Nieuw-Zeeland zijn verhuisd, een gebeurtenis, waaraan oude volksliederen en overleveringen nog herinneren.

Zuiver schijnt het ras niet te zijn, het is blijkbaar vermengd met andere volkselementen, zooals o.a. Hochstetter tot besluit kwam. Hoewel de beschrijvingen van hun lichaamsuiterlijk verschillen, komen zij toch daarin overeen, dat de Maori's

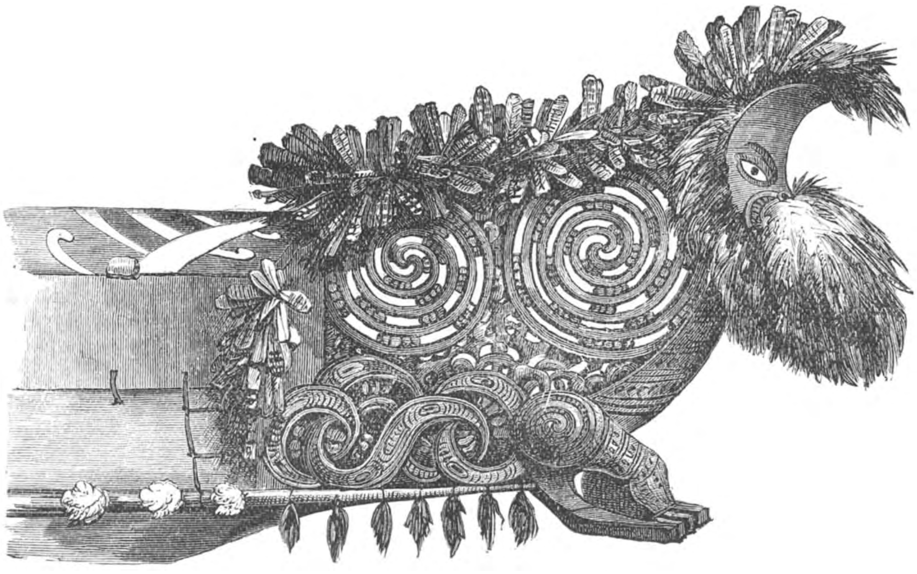

VOORSTEVEN EENER OORLOGS-KANO.

lichamelijk tot de best ontwikkelde en krachtigste wilde stammen behoorden. Ook bezitten zij veel aanleg voor geestelijke ontwikkeling, zooals thans blijkt op de Europeesche scholen des lands.

De oorspronkelijke Maori's worden beschreven als zeer gastvrij en mild, een eigenschap, die sedert de aanraking met de Europeanen er niet op vooruitgegaan is. Hun kunstzin was vrij hoog ontwikkeld, zooals blijkt uit het sierlijke snijwerk, dat zij op doozen en voorraadschuren van de meest geachte vruchten des velds aanbrachten. Trots dat waren zij echte kannibalen; zij beschouwden het als een punt van krijgseer en tevens als een persoonlijke voldoening, de lijken van de in den strijd gevallen vijanden te vermeesteren en op te eten. Bloedwraak was bij hen ingeworteld en hierdoor werd het land dikwijls het slachtoffer van bloedige oorlogen.

De kano's speelden in het leven der Maori's een groote rol. De eenvoudigste bestond enkel uit een uitgeholden boomstam, doch de groote waren aan den voor- en achtersteven prachtig versierd. Zij gaven hun kano's gaarne mooi klinkende namen, als „Maratuhaï" „verslindend vuur" en dergelijke.

LITTERATUUR. VERVOLG.

ALEXANDER. History of the Hawaiian People. New-York, 1892.
A. MARCUSE. Die Hawaiïschen Inseln. Berlin, 1894.
PHILIPS. Samoa, past and present. Londen, 1890.
WAGNER. Die Vorgange auf den Samoa-Inseln. Graudenz, 1889.
STEVENSON. Eight years of trouble in Samoa. London, 1892.
O. EHLERS. Samoa, die Perle der Südsee. Berlin, 1895.
MEINICKE. Inseln des Stillen Oceans. Leipzig, 1888.
R. WALLACE. The Rural Economy and Agriculture of Australia and New-Zealand. London, 1891.
Official Handbook of New-Zealand. London, 1883.
G. W. RUSDEN. The History of New-Zealand. Melbourne, 1896.
JOHN WHITE. Ancient History of the Maoris, 4 vols. London, 1889.
SIR G. GREY. Polynesian Mythology and Maori Legends. London, 1885.
W. T. PRITCHARD. Polynesian Reminiscences. London, 1866.
W. REED. Recent Wanderings in Fiji. London, 1888.
Verder verwijzen wij naar de algemeene handboeken van Gerland—Waitz, Ratzel, Wood e. a., reeds vroeger genoemd.

HOOFDSTUK XXVII.

AUSTRALIË EN TASMANIË.

OVERZICHT.

Wij eindigen onze beschouwingen van de bewoners der vreemde werelddeelen met die van het vasteland van Australië, het werelddeel, in welks ontdekkingsgeschiedenis de Nederlanders een belangrijke rol hebben vervuld. Het aandeel der Nederlanders in de ontdekking van Australië is op grond van vele gegevens laatstelijk op wetenschappelijke wijze in het licht gesteld door Prof. J. E. Heeres 1).

Als den eersten ontdekker van het vasteland van Australië moet men den Nederlander Willem Jansz. met het schip „het Duifken" beschouwen, die in 1605 Banda verliet, met bestemming naar Nieuw-Guinea. Op grond van verschillende gegevens, zegt Heeres, kan men als vaststaand aannemen, dat „het Duifken" de zuidwest-kust van Nieuw-Guinea op $\pm$ 5° Z.Br. bereikte, die kust langs ging in zuidoostelijke richting en de zeeëngte, die thans *Torresstraat* heet, passeerde. De vraag, of hier een inham in het land gevonden werd dan wel een zeestraat, wist Willem Jansz. blijkbaar nog niet te beantwoorden. In elk geval is hij door de straat gezeild, waarlangs eenige maanden later Luiz Vaez de Torres van het oosten naar het westen zou zeilen, en die naar dezen haar naam zou ontvangen.

Willem Jansz. heeft verder de oostkust der Golf van Carpentaria verkend tot ongeveer 13° 45', en dit punt, het uiterste door hem bereikt, noemde hij Kaap Keerweer.

De kennis van de landen ten oosten van den Indischen Archipel was in dien tijd zeer gering. Men stelde zich voor, dat hier het groote Zuidland gelegen was, hetwelk *Nova Guinea* genoemd werd. De Nederlandsche Oost-Indische Compagnie had er belang bij, die oostelijk gelegen landen te leeren kennen, en zond met dat doel ontdekkers uit. Doch tevens verkreeg zij door de schepen, die sedert 1611 op weg naar Indië van de Kaap de Goede Hoop of voor grooten afstand een oostelijke route namen, en daarbij op de west- en zuidwestkust van Australië stuitten, kennis van de west- en zuidwestkust van laatstgenoemd werelddeel. Zoover thans bekend is, werd geheel de kustlijn van Australië van Prins Wales-eilanden het schiereiland York langs de Golf van Carpentaria, de noord- en noordwestkust van Australië, geheel de westkust, en de zuidkust tot de eilanden St. François en St. Pieter, in de 17e eeuw ontdekt door Nederlandsche schepen. Daardoor waren deze kusten op de oude kaarten bekend onder Hollandsche namen, als Carpentarialand, Arnhemsland en Van Diemensland, in het noorden, de Wittsland, Eendrachtsland, Edelsland en Leeuwinsland aan de westelijke, en Nuytsland aan de zuidelijke kust. Wij noemen van de ontdekkers dier kusten na Willem Jansz, *Frederick de Houtman* met *Jacob Dedel*, 1619, *F. G. de Witt*, 1628, *J. Carstensz.*, 1623, *Van Colster*, 1623, *P. Pietersz.*, 1636 en *Dirk Hartogs*, 1616. En in 1642 was het de Nederlandsche zeevaarder *Abel Tasman*, die Nieuw-Holland ten zuiden rondvoer en het eiland ontdekte, dat door hem *Van Diemensland* (later naar Tasman *Tasmanië*) genoemd werd, waardoor hij aantoonde, dat het nieuw ontdekte land geenszins deel uitmaakte van het fabelachtige Zuidland, waarvan men gedroomd had, maar een op zichzelf staand werelddeel was. Bij dien tocht ontdekte Tasman de westkust van Nieuw-Zeeland (Statenland genoemd) en de eilanden ten oosten van Australië, maar niet Australië's oostkust, hoewel het feit van een oostkust ten

1) J. E. Heeres. Het aandeel der Nederlanders in de ontdekking van Australië 1606—1765. Leiden, 1899

westen dier eilanden daardoor bewezen was. Aan het nieuw ontdekte werelddeel werd in dien tijd de naam *Nieuw-Holland* gegeven, welke naam later door dien van *Australië* (= Zuidland), een herinnering aan den droom van het antarktische continent, vervangen is. In 1644 herhaalde Tasman zijn ontdekkingsreis, om het verband tusschen de landen te vinden, welke hij ontdekt had, en hierbij vond hij de afscheiding van Nieuw-Holland van Nieuw-Guinea, daar Tasman vroeger de Torres-straat voor een zeeboezem hield.

In de eeuw na Tasman's onderzoekingen werd er weinig verricht voor de uitbreiding der kennis van Australië; alleen noemen wij voor dien tijd *Vlaming*'s ontdekking van de Zwanen-rivier in 1696, *Dampier*'s onderzoeking van de Haaiensond 1699, en *Martin van Delft*'s onderzoeking der noordkust, 1705. Eerst de beroemde Engelsche zeevaarder Cook nam de onderzoeking van Australië weer ter hand; hij leerde de oostkust van dit werelddeel in 1770 beter kennen, en deed meerdere onderzoekingen, waardoor de grenzen van Nieuw-Holland nader bekend werden. Door *Bass*, den ontdekker der Bass-straat in 1797, en *Flinders*, die met *Bass* Tasmanië omvoer, en anderen, werd in de vorige eeuw de kust van Nieuw-Holland in kaart gebracht.

De onderzoeking van het binnenland van Nieuw-Holland dagteekent eerst van de 19e eeuw. In het begin der 19e eeuw was nog weinig daaromtrent bekend, doch van de nederzettingen aan de kusten ging het verder onderzoek in het binnenland uit en zette zich langzaam voort. De eerste verkenningen van het binnenland van Nieuw-Zuid-Wales waren een gevolg der grondvesting van de stad Sydney in 1788 en werden door de officieren van den eersten stadhouder, kapitein Phillip, met ijver uitgevoerd. Evenwel stuitten zij op de zware keten der Blauwe Bergen, welke hier evenwijdig met de kust loopt, en eerst in 1813 werden die door Lawson en Wenthworth overschreden, waardoor zij de schoone weiden leerden kennen, te midden waarvan thans Bathurst ligt, welke gelijktijdig ook door Evans ontdekt werden, die langs de Lachlan en Macquarie in het land doordrong.

Wij mogen hier de ontdekkingsgeschiedenis van het binnenland van Nieuw-Holland niet in bijzonderheden nagaan. Slechts enkele feiten kunnen wij hier noemen. In opdracht van de regeering van Nieuw-Zuid-Wales onderzocht Sturt van 1828—1830 de westelijke landschappen van dit gebied en volgde de Murrumbridgee tot haar monding in de Murray en deze tot haar uitmonding in de Encounterbaai. Mitchell vereenigde door zijn reizen in 1831—1836 de reeds afzonderlijk ontdekte rivieren tot een groot stroomstelsel en kwam in het gebied van het tegenwoordige Victoria, dat hij „Australia Felix" noemde. En in 1840 trok de Pool Strzelecki van de Murray zuidwaarts over de Australische Alpen en reisde vervolgens door Tasmanië.

Intusschen was aan de St. Vincentgolf de kolonie Zuid-Australië gegrondvest en van de hoofdstad Adelaïde drong Eyre in 1840 door tot de zoutmoerassen en in 1841 langs de Groote Australische Golf door een troostelooze, waterarme woestijn naar de in 1829 gegrondveste kolonie West-Australië. Sturt en Leichhardt drongen in het binnenland door; den laatste gelukte het, in 1844 van de Condamine-rivier in Queensland naar het N. W. trekkende, na 14 maanden de oostkust der Carpentariagolf te bereiken. Hij is hierdoor de ontdekker van Queensland in Noord-Australië geworden. Van de ontdekkingsreizigers noemen wij nog Mac Douall Stuart, die na veel wederwaardigheden in 1862 van het zuiden uitgaande de Britsche vlag plantte aan de Adambaai (in het noorden); het door hem ontdekte gebied werd bij de kolonie Zuid-Australië ingelijfd. Dit was aanleiding tot den aanleg van de groote telegraaflijn dwars door het land, van het zuiden naar het noorden, welke later de basis van talrijke onderzoekingen werd. Nog altijd worden de reizen in het binnenland van Australië voortgezet, om de vraagpunten omtrent de natuur des lands beter te beantwoorden.

* * *

Het Australische continent, veelal ook Australië genoemd, hoewel de naam Nieuw-Holland nog geenszins vergeten is, wordt geheel door de zeeën ingesloten. Het ligt als in een uithoek, op zichzelf staande, en bleef daardoor lang buiten aanraking met de overige wereld, zooals wij uit de enkele gegevens der ontdekkingsgeschiedenis reeds kunnen afleiden. Terwijl Australië op geologisch gebied reeds als een museum

kon beschouwd worden, waar dieren- en plantenvormen uit de voorwereld zijn bewaard, bleef Nieuw-Holland ook voor de bewoners een land van isolement, zoowel door de afscheiding der zeeën als door de natuurlijke gesteldheid, die het binnendringen belemmerde.

Het algemeene karakter van Nieuw-Holland is dat vàn een groote hoogvlakte, die aan alle zijden daalt naar het binnenland en in het gebied van het zoutrijke Eyremeer, de laagste inzinking des lands, tot 12 meter onder den zeespiegel daalt. De oostrand verheft zich gemiddeld 650 meter boven den zeespiegel en is met een aantal bergketens bezet, die in de Australische Alpen hun hoogste verheffing bereiken. Geen der toppen van dit gebergte reikt echter tot boven de sneeuwgrens. Ook op den 300 meter hoogen westrand verheffen zich gebergten, doch lager.

De rivieren van Australië zijn, op enkele uitzonderingen na, zeer arm aan water; vele veranderen in den drogen tijd in een reeks van plassen, door de droge rivierbedding verbonden. Daardoor zijn de meeste niet en de aanzienlijkste veelal slechts tijdelijk en voor gedeelten bevaarbaar. Dat gemis aan bevaarbare stroomende wateren was een aanzienlijke factor in het isolement en de afsluiting des lands.

Het noordelijk gedeelte van Nieuw-Holland wordt afgesneden door den zuiderkeerkring en ligt dus in de heete luchtstreek; het zuidelijk gedeelte, ongeveer $^{3}/_{5}$ van het geheel, ligt in de gematigde zone. De dagelijksche temperatuursschommelingen zijn in het binnenland, door het sterk sprekende vastelandsklimaat, zeer aanzienlijk.

De plantenwereld in het binnenland is buitengewoon eentonig en eenvormig. In de gematigde gewesten mist men het groen der loofwouden en men vindt evenmin in Australië den echt tropischen plantengroei. De meeste planten hebben een bleeke, in 't grijze of blauwe overgaande glanslooze kleur. De meest voorkomende plantenvormen zijn die der eucalypten en prateaceeën. De laatste komen in een dicht kreupelhout voor, het „scrub" der Australiërs, hetwelk de ontginning op vele plaatsen belemmert.

De inheemsche diersoorten behooren tot de oudste diervormen; de buideldieren vindt men in onderscheidene soorten. Apen ontbreken geheel, eveneens de herkauwende dieren. De dingo, een wilde hond, is waarschijnlijk van elders afkomstig. Opmerkelijk is nog de zwarte zwaan met karmijnrooden snavel. Het land blijkt echter goed geschikt voor de ontwikkeling van dieren uit andere landen. De meeste Europeesche huisdieren gedijen hier goed; ook kameelen, angorageiten, hazen, struisvogels zijn hier ingevoerd. De eveneens ingevoerde konijnen zijn door hun talrijke toeneming zelfs een landplaag geworden, waartegen men maatregelen moet nemen.

* * *

De tegenwoordige bewoners van Australië behooren voor een klein gedeelte tot de inboorlingen; voor het grootste gedeelte zijn zij afkomstig van immigranten. De strijd om ruimte tusschen de Blanken en de natuurvolken heeft ook hier de laatsten doen afnemen in aantal. Op Tasmanië zijn de inboorlingen reeds geheel uitgeroeid. Op het vasteland wordt hun aantal op 200,000 geschat. In 1896 werd gerekend, dat, met inbegrip der lieden van gemengd ras, in Nieuw-Zuid-Wales 6980, in Victoria 735, in Zuid-Australië 5000, in het Noord-territorium 18—20,000, in Queensland 20,580, in West-Australië 6250 inboorlingen gevonden werden, doch hierbij zijn alleen de eenigszins beschaafden gerekend. Deze cijfers zullen echter te hoog zijn.

Naast deze inboorlingen vond men op het vasteland en Tasmanië in 1898: 3,681,000 Blanken, allen afkomstig van immigranten. Deze laatsten vormen niet alleen in aantal, maar ook in beteekenis de hoofdbevolking. De inboorlingen doen den Blanken weinig dienst bij hun arbeid; tot geregelde werkzaamheden zijn de inboorlingen moeielijk te bewegen. Daardoor nemen zij de Europeesche beschaving niet aan, doch verdwijnen er eerder voor.

Wij zullen in de eerste plaats de inboorlingen in hun leven en eigenaardigheden beschrijven, om daarna de Blanke bevolking van dit continent te behandelen.

HOOFDSTUK XXVIII.

DE AUSTRALISCHE INBOORLINGEN.

De inboorlingen van Australië behooren tot een bijzonder ras, dat zich door in 't oog vallende lichaamskenteekenen onderscheidt. Zij zijn geen Papoea's, evenmin Negers, hoewel zij met dezen eenigszins overeenkomen, en wijken in uiterlijk zeer veel af van de Polynesiërs. Doch de inboorlingen, met elkander vergeleken, tot hoe verschillende stammen ook behoorend en hoe ver van elkander verwijderd, vertoonen zulk een groote overeenkomst in den graad van beschaving, levenswijze, zeden en taal, als men nergens anders op een dergelijke groote oppervlakte vindt. En zelfs in het lichaamsuiterlijk schijnen de stammen zoo weinig uit elkander te loopen, dat beschrijvingen, van eenigen stam gegeven, meest toepasselijk zijn op alle van het schiereiland New-York tot de Murray. Het isolement van dit werelddeel heeft blijkbaar ook de bewoners op zichzelf doen staan in hun geschiedenis en ontwikkeling.

Wood beschrijft de Australiërs als volgt.

De kleur der Australiërs is geheel zwart, zoo donker als die der Negers; hun gelaat heeft echter niets Negerachtigs. Hun voorhoofd wijkt niet terug als dat van den Neger en ofschoon hun neus breed en hun mond groot is, terwijl hun lippen dik zijn, hebben de kaken niet dat vooruitstekende, hetwelk het gelaat van den Neger zoo terugstootend maakt. Hun oogen zijn klein, donker en diepliggend, zoodat de wenkbrauwen ver vooruitsteken. Het haar is niet zoo dicht en wollig als dat der Negers, maar het is vol, vrij lang en geneigd te krullen; meestal is het golvend. Het is op het gevoel hard en stug; men kan het dan ook geen wol noemen.

De baard en knevels zijn goed ontwikkeld, zeer dik en vol; de mannen zijn er trotsch op en geven aan hun baard dikwijls een zonderlingen vorm. In den regel zijn zij zeer behaard. Bij sommige oude mannen is de ontwikkeling van het haar zeer merkwaardig; hun borst, armen en beenen zijn er zoo dicht mede bezet, dat zij er uitzien, alsof zij een eng sluitende kleeding van bont aan hadden. De afbeelding op pag. 348 geeft ons een goed denkbeeld van de gelaatstrekken der Australiërs. Zij is vervaardigd naar photographische portretten, en ofschoon zij zich door Europeesche kleederen misvormd hebben en de vrouw zelfs het haar heeft uitgekamd, is de algemeene vorm der gelaatstrekken toch goed bewaard.

De grootte der Australiërs is gemiddeld ongeveer gelijk aan die der West-Europeanen, ofschoon men vele individuen aantreft, die grooter of kleiner zijn. De vorm van het lichaam der inboorlingen is goed en ook hun ledematen zijn welgevormd. Er bestaan verschillende, algemeen bekende afbeeldingen van Australiërs, die om hun zonderlingheid zeer ver verspreid zijn en als de gewone vorm van dit vreemde volk zijn aangenomen; zij hebben ons het denkeeld gegeven, dat de inboorling van Australië een zeer groot hoofd heeft, een klein lichaam en zeer lange, dunne ledematen.

Deze afbeeldingen zijn echter genomen van uitzonderingen en doen ons den wezenlijken vorm van den inboorling volstrekt niet kennen. Pickering, die het grootste gedeelte der wereld bereisd heeft, om zijn anthropologische kennis te verrijken, beschrijft de schoone vormen, die men onder deze inboorlingen aantreft, integendeel met zeer krachtige woorden. „Hun algemeene vorm schijnt, ofschoon men hiervan afwijkingen aantreft, over het algemeen beter te zijn dan die der Negers; ik heb nimmer de buitengewone dunheid der ledematen aangetroffen, die men gewoonlijk aan de Australiërs toeschrijft. Hoe vreemd het wellicht moge schijnen, zou ik toch

geneigd zijn den Australiër te beschrijven als het meest volmaakte model van menschelijke proportiën, dat ik ooit gezien heb; de ontwikkeling der spieren gaat bij hem gepaard met een volmaakte evenredigheid, vlugheid en kracht, terwijl men zijn hoofd kan vergelijken met dat van een wijsgeer bij de Ouden." "

De vrouwen hebben in den regel een veel minder gunstig voorkomen dan de mannen. Zelfs zoolang zij nog jong zijn, en niettegenstaande hun vormen dan zeer symmetrisch mogen heeten, is hun voorkomen in het algemeen op verre na niet zoo aangenaam als dat van een jong Afrikaansch meisje; wanneer een vrouw oud wordt, is zij, zoo mogelijk, nog afschuwelijker en heksachtiger dan een Afrikaansche. Dit verval kan ten deele worden toegeschreven aan het moeielijke leven, dat deze vrouwen of „gin's" moeten leiden. Zij moeten al het zware werk doen en, behalve hun kinderen, zware vrachten dragen, terwijl hun mannen zitten of slapen of, als zij op marsch zijn, niets zwaarders met zich voeren dan hun wapenen; dit was trouwens te verwachten, daar dit bij nagenoeg alle wilde volksstammen de gewoonte is. Maar het is niet zoozeer het harde werk als wel de ontberingen, waar-

AUSTRALISCHE MAN EN VROUW.

onder de vrouw lijdt; zij wordt door den wilde behandeld met dezelfde verachtelijke onverschilligheid als zijn hond. Terwijl haar echtgenoot, vader of broeder zich onthaalt op het wild, hetwelk zij heeft klaar gemaakt, acht zij zich gelukkig, indien haar nu en dan een half afgekloven been of een stuk verschroeid vleesch wordt toegeworpen."

Aldus Wood. Wij moeten hierbij echter opmerken, dat in de huidkleur verschillen voorkomen, waarvan de uiterste typen zwart en geel zijn, doch dat de meesten als donker-chocoladebruinachtig beschreven worden.

Hale heeft beproefd, een schets der Australiërs te geven, die op allen toepasselijk zou zijn. Volgens dezen zijn zij van gemiddelde lengte, slechts zelden meer dan 6 voet en minder dan 5 voet, slank gebouwd, met lange armen en beenen, meestal zeer mager, met vooruitstekenden buik. Hun gezicht zou een tusschenvorm van Negers en Maleiers uitmaken. De oogen zijn klein, donker en liggen diep; de neus is boven ingedrukt, van onderen breed; wangbeenderen en kaken steken vooruit; de mond is groot, voorzien van sterke, goede tanden en omsloten met dikke lippen. Het haar, lang en fijn, doch wollig, is door gemis van zorg voor het onderhoud

dikwijls viltachtig over het hoofd gespreid; de kleur van het haar is dikwijls glanzend zwart, maar nog meer donkerbruin. De huidkleur is van chocoladebruin tot roodachtig zwart en soms lichter.

Het gelaat der Australiërs doet vele anthropologen denken, dat zij uit een vermenging van Maleiers en Negers ontstaan zouden zijn. Aan de Maleiers herinneren het meer sluike dan wollige haar, de vooruitspringende wangbeenderen, de lichtbruine of roodachtige huidkleur, terwijl de vooruitspringende wenkbrauwen, de platte neus, de gezwollen lippen en het prognathisme aan de Negers doen denken. Een in 't oog vallend kenmerk is de diep ingedrukte neus, zoodat een van oog tot oog getrokken lijn slechts een zeer kleine bocht maakt. Het leelijkst schijnen voor de Europeanen de breede mond met dikke lippen en de kleine, diepliggende oogen; in 't oog vallend is de breedte der borst en de dunheid der beenen, waaraan kuiten ontbreken.

Bij dit alles zoekt men vruchteloos naar een vast kenmerk, waardoor men de Australiërs als een scherp geteekend ras kan aanduiden. Sommige eigenschappen van de inboorlingen zijn een gevolg van de levensomstandigheden; andere schijnen uit vermenging te zijn voortgekomen; nog andere staan naast elkander, zonder dat men ze kan vereenigen, zooals bijv. de eigenaardigheden, omtrent het haar vermeld. „Waar de vraag omtrent de eenheid van het Australische ras is behandeld, heeft men niets vaststaands ten gunste der eenheid kunnen bijbrengen," zegt Ratzel.

De huidkleur vertoont twee uiterste typen: de nagenoeg gele en de geheel zwarte, terwijl wat daartusschen staat het meest voorkomt. Ook bij de haren ziet men dezelfde verschillen. Kroesharigen zag men bij de Murchison-baai, aan de westkust, bij Port Essington aan de Bogan-rivier. De microscopische onderzoekingen toonden aan, dat men er menschen vindt met volkomen Negerachtig haar. Niet Negerachtig en nog minder Maleisch is de sterke beharing des lichaams, bovenal de zware baard. Het vermoeden zou voor de hand liggen, dat de lichtgekleurde Australiërs geographisch het dichtst bij de Maleische eilanden gevonden worden, de donkere bij de Papoeasche. Dit is evenwel niet het geval, zooals uit vele mededeelingen blijkt. Daardoor vindt men overal verscheidenheid bij den haargroei en kleur der bevolking; somtijds zelfs sprongsgewijze. Maar bij al deze verschillen blijft er toch in lichaamsbouw, zeden en gewoonten nog veel over, wat op gemeenschappelijke grondtrekken der Australiërs wijst.

Tot de Australiërs behooren ook de bewoners der kleine eilanden, die het continent van Australië omringen. De bewoners der Melville-eilanden bijv. zijn echte Australiërs, ook in ethnographisch opzicht, en dit is met de bewoners van de meeste eilanden het geval.

Dat men bij de bewoners van Australië verschillen ontdekt, moet voor een gedeelte worden toegeschreven aan de sterke tegenstellingen van het natuurkarakter des lands. Veel, wat van het lichamelijke der Australiërs gezegd wordt, herinnert aan de schilderingen van Bosjesmannen en Vuurlanders. Schürmann zegt: waar het land woest is, zijn de bewoners klein in getal en van een ellendig uiterlijk; waar het land vruchtbaar is, zijn zij betrekkelijk talrijk, zien zij er goed uit en zijn zij werkzaam. Hij vindt bovendien, dat de krachtigste individuen ook de lichtste huidkleur hebben. Bovenal springen hierbij de Zuid-Australische stammen het meest in het oog.

De Australiërs, die veelal in armoedige omstandigheden verkeeren, bezitten geen groote lichaamskracht. Als springers, loopers en voetgangers worden zij door de Europeanen overtroffen. De Australiërs zijn echter bekwaam in het speerwerpen en in het werpen met den boemerang. De scherpte hunner zinnen overtreft die der Europeanen verre. Ook in het zwemmen en duiken zijn zij, zelfs de vrouwen, zeer bekwaam. Tot hooger ontwikkeling, tot mannen van talent, verheffen zij zich niet; doch de dwang, om voortdurend al hun krachten te besteden, om te voldoen aan de lagere behoeften des levens, heeft bovenal ten gevolge gehad, dat de lagere vaardigheden zich voornamelijk ontplooiden. Daardoor toont de Australiër zich tot alle mechanische werkzaamheden in het bijzonder geschikt. Het leeren lezen en schrijven kostte den kinderen der zendingsscholen over 't geheel minder moeite dan het leeren rekenen. Inderdaad is bij de inboorlingen de voorstelling van getallen zeer zwak ontwikkeld.

De Australische Negers zullen wij verder beschrijven in hun natuurtoestand, zooals zij leefden in de vrijheid, met weinig of geen aanraking met de Europeanen. De aanraking met de laatsten toch is zeer ongunstig geweest voor de naturellen; niet alleen zijn geheele stammen uitgeroeid, o. a. de Tasmaniërs, wier laatste vertegenwoordiger in 1876 ten grave daalde, maar de strijd tusschen beide elementen heeft ook het karakter der inboorlingen niet verbeterd.

Het leven der inboorlingen stond geheel onder den invloed van de natuur des lands. Door het droge klimaat der binnenlanden en de eigenaardige inheemsche plantenwereld, die met dit droge klimaat in overeenstemming was, welke hoofdzakelijk bestond uit bladlooze mimosa's, blauwgroene myrtaceeën en de protaceeën, met bijna naaldvormige bladeren, waren de bestaansmiddelen niet rijk. Loofboomen ontbreken in het subtropisch Australië bijna geheel, doch struiken en boschjes bedekken het land met een dicht, ondoordringbaar netwerk. De grassen groeien in bundels; de kokospalm ontbreekt geheel, en vruchtdragende planten en eetbare wortelen zijn zeldzaam. Daardoor was de natuur er arm voor de bewoners, die groote moeite hadden, om in hun onderhoud te voorzien.

Ook de dierenwereld was er niet geschikt voor de menschheid. De buideldieren, kenmerkend voor dit werelddeel, zijn als huisdieren onbruikbaar, als jachtdieren, evenals de emu's, moeielijk te bereiken en ook dan nog niet van veel nut. Als eenig, half getemd huisdier was de dingo te beschouwen, maar overigens boden de dieren slechts weinig nut aan de bevolking. Ook de vogels, hoe prachtig door kleuren schitterend, boden den inboorlingen weinig voordeel.

Uit deze natuurlijke omstandigheden is het verklaarbaar, dat de Australiërs een zwervend leven moesten leiden. Als zij in hun behoeften wilden voorzien, moesten zij rondzwerven van de eene plaats naar de andere, waar hun voedsel te vinden was. Deze rondtrekkende scharen konden niet groot zijn, omdat de voorraad des lands nergens aanzienlijk was, en hieruit valt de versnippering in kleine groepen te verklaren. Ook ligt het voor de hand, dat zij zich meer in de kuststreken dan in het binnenland moesten ophouden, omdat hun karig voedsel door zeedieren aanzienlijk vermeerderd werd.

Doch uit die arme natuur des lands moest vanzelf volgen, dat de Australiërs niet keurig waren in de keus van hun voedsel. De Australiërs eten schier alles, wat eetbaar is, zonder veel kieskeurigheid. Hoe verder men echter naar het noorden komt, waar de natuur milder en zelfs schoon is, des te hooger staat de levensstandaard der inboorlingen. Het minst ontwikkeld schenen de inboorlingen van Nieuw-Zuid-Wales te zijn; de bewoners van de Moreton-baai hebben veel betere hutten en leven meer in gezelschap dan hun stamgenooten in het zuiden. De bewoners van de Keppelbaai dreven zelfs een belangrijken ruilhandel.

* * *

Wij moeten ons enkele oogenblikken bezighouden met het voedsel der Australiërs. Wat het plantaardig voedsel betreft, werden door de meest ontwikkelde stammen verschillende soorten van yams verbouwd. Dit is de eenige arbeid, dien zij verrichten. Deze soort van arbeid vindt men schier uitsluitend op de eilanden.

Het meest bekende wilde voedsel der Australiërs is wellicht de „nardoo", die, vooral na den belangrijken tocht van Burke en Wills, in Engeland algemeen in gebruik is gekomen. De „nardoo" is het product eener kryptogamische plant, die zeer algemeen wordt aangetroffen. Haar vrucht is ongeveer zoo groot als een erwt en wordt gezuiverd door haar in kleine houten troggen af te wrijven. Vervolgens wordt zij tot deeg gestampt en in den vorm van kleine koekjes gebracht.

De „nardoo" behoort tot de familie der varens en het geslacht Marsilea. Evenals vele soorten van varens heeft ook deze plant een voorkomen, hetwelk volstrekt niet op de gewone varens gelijkt; zij heeft rechte en slanke stengels, die omtrent 30 centimeter lang zijn en aan hun einden een klein, in vieren verdeeld uitspruitsel hebben, veel gelijkende op een bloem. De vrucht of „sporocarp" van de „nardoo" is het gedeelte, dat gegeten wordt; het is merkwaardig om zijn eigenschap van water in zich op te nemen en hierdoor in omvang te vermeerderen. Wanneer de vrucht in water geweekt wordt, zwelt zij binnen het uur zoo op, dat zij tweehonderd maal grooter is geworden.

De „nardoo" is, op zijn wijze, zeer nuttig; als hij met andere voedzame spijzen vermengd wordt, is hij een zeer schatbaar voedingsmiddel. Wanneer men niet anders gebruikt, is zijn voedende kracht bijna gelijk nul, en ofschoon hij de maag uitzet en het gevoel van honger verdrijft, geeft hij echter aan het lichaam geen kracht.

Zelfs als hij met visch wordt gegeten, moet er vet of suiker bij gevoegd worden, om er de behoorlijke voedingskracht aan te geven. Met de verwonderlijke opgeruimdheid, die Wills, zelfs onder de grootste wederwaardigheden, kenmerkt, geeft hij in zijn dagboek een buitengewoon duidelijke en heldere beschrijving van hetgeen men ondervindt, indien men eenigen tijd van een onvoedzame stof moet leven. Hij hield veel van den „nardoo" en gebruikte hiervan een behoorlijke hoeveelheid, maar vermagerde langzamerhand en schreef in zijn dagboek, dat „onder het gebruik van „nardoo" uit te hongeren in het geheel zoo onaangenaam niet was, behalve de zwakheid, die men gevoelt, en de volstrekte onmogelijkheid, om zich eenigszins op te wekken; de eetlust wordt er evenwel volkomen door verzadigd."

Het voornaamste voedsel schijnt, vooral voor de Australiërs, die aan de oevers der rivieren wonen, te bestaan in de wortels van riet en andere waterplanten. Daar de taak, om het zich te verschaffen, alles behalve aangenaam is, laat men die over aan de vrouwen; dezen moeten tusschen het riet tot halver lijve in de modder waden, om de wortels machtig te worden.

De wortels worden op de gewone Australische wijze bereid. Eenige steenen worden op een hoop gelegd en gloeiend gemaakt. Op deze worden vervolgens de wortels gelegd en door een tweede laag steenen bedekt. Om een genoegzame hoeveelheid waterdamp te verkrijgen, legt men er een groote hoeveelheid gras overheen, waarna over alles een hoop zand wordt geworpen.

Al worden deze wortels evenwel nog zoo goed toebereid, toch blijven zij zeer vezelachtig; de inboorlingen eten ze dan ook niet op, maar kauwen ze en spuwen ze, na er het zachte uitgezogen te hebben, uit, evenals een matroos zijn uitgekauwden pruim; rondom elk kamp ziet men dan ook een groot aantal dezer kleine vezelballen. Dezelfde vezelen worden ook gebezigd, om er touw van te maken, en men vervaardigt er ook vischsnoeren en netten van.

De verwonderlijke kennis der inboorlingen van verschillende planten komt nooit beter uit, dan wanneer zij zich water willen verschaffen. Op een schijnbaar woeste plaats, waar geen enkel spoor van water gevonden wordt en waar men geen enkelen vogel ziet rondvliegen als gids voor water, hetwelk verderaf kan worden aangetroffen, voorziet de inboorling zich toch van water en voedsel.

Hij ziet uit naar zekere „Eucalypti" of gom-boomen, die op grooten afstand zichtbaar zijn; op deze trekt hij af. Hij kiest een plaats uit, op 2 of 3 meter van den stam, en begint met zijn „katta" den grond om te spitten, zoodat de wortels bloot komen; deze haalt hij uit den grond en begint ze te bereiden. Hij snijdt ze in stukken van de lengte van omtrent 30 centimeter, zet deze naast elkander in het vat van boombast, dat een Australiër meestal bij zich heeft, en wacht dan met geduld af, wat er geschiedt. Uit de ondereinden der wortels beginnen dadelijk eenige droppels water te zijpelen en kort daarna stroomt het water er overvloedig uit, zoodat men weldra een behoorlijke hoeveelheid heeft.

Is de inboorling buitengewoon dorstig, dan neemt hij een stuk van een wortel, splijt het in de lengte open en zuigt het uit; het is dan even saprijk als een watermeloen.

Om water te verkrijgen, worden altijd de jongste boomen, die er het meest frisch uitzien, gekozen en van deze neemt men de zachtste wortels. Nadat al het water er uit gezakt is, worden die wortels gestampt, tusschen twee steenen fijn gewreven en vervolgens gebakken; de Eucalyptus geeft dus zoowel eten als drinken.

Daar de inboorlingen evenwel, zooals wij reeds gezegd hebben, voornamelijk leven van dierlijk voedsel, bestaat een groot gedeelte hunner voedingsmiddelen dan ook uit alle mogelijke dieren, zooals zoogdieren, visschen, week- en schelpdieren en insecten. Het vangen en verzamelen der schelpdieren is het werk der vrouwen, vooral omdat het zoo zwaar is en zij er veel voor moeten duiken. De vrouwen doen dit in Australië overal; deze gewoonte heerscht zoowel in het hooge noorden in de Golf van Carpentaria als in het zuiden op Tasmanië. Op den tocht van Labillardière, om

la Pérouse op te zoeken, ontmoetten de reizigers een troep inboorlingen van Van Diemensland, terwijl de vrouwen bezig waren schelpdieren te verzamelen; de schrijver geeft ons het volgend verslag van het werk, dat deze arme schepsels moesten verrichten.

„Omstreeks den middag zagen wij hen hun middagmaal bereiden. Tot dusverre hadden wij slechts een flauw denkbeeld gehad van de moeite, die de vrouwen hadden, om zich het voedsel voor hun gezinnen te verschaffen. Zij namen elk een mand en werden gevolgd door hun dochters, die hetzelfde deden. Toen zij de rotsen beklommen hadden, die in zee uitstaken, sprongen zij van hier naar beneden, om de schelpdieren op te zoeken. Nadat zij eenigen tijd onder water geweest waren, begonnen wij zeer ongerust te worden, want waar zij in zee waren gesprongen, was zeegras van een groote lengte en wij vreesden, dat zij hierin wellicht verward waren geraakt, zoodat zij niet weêr boven konden komen.

„Eindelijk kwamen zij echter weder te voorschijn en overtuigden ons, dat zij even lang onder water konden blijven als onze beste duikers. Toen zij een oogenblik hadden ademgehaald, doken zij opnieuw. Zij deden dit herhaaldelijk, totdat hun manden bijna gevuld waren. De meesten waren voorzien van een klein stuk hout in den vorm van een spatel, waarmede zij de schelpen van de rotsen losmaakten.

„Bij het zien der groote kreeften, die zij in hun manden hadden, waren wij bevreesd, dat deze arme vrouwen door de dieren erg verwond waren; wij bespeurden evenwel, dat zij de voorzorg hadden genomen, ze onmiddellijk te dooden, nadat zij ze gevangen hadden. De vrouwen verlieten het water alleen, om aan hun echtgenooten de vruchten van hun arbeid over te geven, en gingen meestal onmiddellijk weder te water, totdat zij een behoorlijken maaltijd voor hun gezin hadden bijeenverzameld. Somtijds bleven zij een kleine poos aan wal, met hun gelaat gekeerd naar het vuur, waarop hun vangst werd gebraden; andere vuren brandden dan achter hen, zoodat zij aan alle zijden tegelijk werden verwarmd.

„Het scheen, dat zij geen oogenblik wilden verliezen, want terwijl zij zich warmden, hielden zij zich bezig met visch bakken; dit deden zij met de grootste zorg, maar zij keken volstrekt niet uit naar de kreeften, die zij slechts hier en daar in het vuur wierpen; toen de laatste klaar waren, verdeelden zij de pooten onder de mannen en kinderen en hielden het lichaam voor zichzelf; zij aten dit somtijds op, voordat zij zich weder te water begaven."

Nu en dan trekt een troep vrouwen ter vischvangst op een vlot, vervaardigd van verschillende lagen riet; zij stuwen zich dan voort met zeer lange stokken. Als zij bij een bed mosselen gekomen zijn, blijven zij hier bijna den geheelen dag; zij duiken van het vlot, met hun netten om het middel gebonden, en komen, na geruimen tijd onder water te zijn gebleven, met een zware vracht mosselen in hun netten weêr boven water.

Zij koken zelfs op deze brooze vlotten. Zij brengen op het riet een hoop nat zand, leggen er eenige steenen op en maken op deze hun vuur, alsof zij aan wal waren. Als zij een genoegzamen voorraad mosselen hebben bijeenvergaderd, gaan zij weêr naar den oever, waar zij waarschijnlijk verscheidene uren moeten besteden, om hun vangst voor hun echtgenooten te bereiden. De mosselen worden gewoonlijk met de rietwortels gegeten.

Er is een soort van rivierkreeften, die in de ondiepten der rivieren en meren wordt aangetroffen. Deze worden ook door vrouwen gevangen; zij voelen er met hun voeten in de modder naar en houden ze stevig vast, totdat zij ze met de hand kunnen grijpen. Zoodra zij gevangen zijn, worden hun pooten en vangers stuk geslagen, om hun het bijten te beletten; zij worden naderhand gebraden, door hen nog levend op de gloeiende kolen te werpen. Ook padden zijn een geliefkoosd voedsel der Australiërs; zij bakken ze op gras.

De gewone mosselen en andere schelpdieren worden veel door de inboorlingen gegeten; zij scheppen ze op met grootere schelpen, evenals dit geschiedt door de jongens aan onze kusten. Somtijds braden zij deze schelpdieren door ze op de gloeiende kolen te werpen, maar gewoonlijk eten zij ze rauw, evenals wij de oesters.

De visch wordt gevangen op verschillende manieren. De gewone wijze is een haak met een snoer; de eerste wordt zeer vernuftig vervaardigd van de schaal eener soort

van schildpad. Deze haken zijn plat, zeer lomp gemaakt en zonder weêrhaken; de punt is sterk binnenwaarts gebogen, om te beletten, dat de visch van den haak valt. De algemeene vorm der haken is bijna volkomen dezelfde als die, welke men in geheel Polynesië tot in Nieuw-Zeeland toe aantreft.

De haak wordt aan een lange en sterke lijn bevestigd; deze wordt gemaakt door riet te kauwen, dit in draden te verdeelen en die op de dijen ineen te rollen. Twee zulke strengen worden dan in elkander gevlochten en de lijn is klaar. Somtijds wordt het vischsnoer vervaardigd van geschrapte rotan-vezelen.

Een andere wijze van visschen is die met netten. Hiervoor zijn minstens twee man noodig. De netten zijn verscheidene meter lang en omtrent 1½ meter breed. Zij worden uitgezet met stokken, die ongeveer een meter van elkander staan; men rolt ze op en brengt ze zoo in het water. Een man neemt het eind van het net in de hand, rolt het af en laat het met behulp van zijn kameraad in het water zakken. Zoodra de onderrand van het net den grond raakt, gaan de lieden naar wal, terwijl zij de einden van het net naar zich toe trekken met al de visch, die er in is. Sommige vlugge visschen ontsnappen door over den bovenrand van het net heen te springen, terwijl andere, die gaarne in de modder leven, zich onder den benedenrand doorwringen; er blijft echter altijd een genoegzame hoeveelheid visch over, om de moeite der inboorlingen te beloonen.

Evenals de vischsnoeren, worden ook de netten vervaardigd van gekauwd riet; het kauwen van het riet en het vlechten van het touw, waarvan de netten geknoopt worden, laat men geheel en al aan de vrouwen over.

Een derde wijze van visschen is die met korven of manden, die op een vernuftige wijze van rotan gevlochten worden; zij zijn zoo gemaakt, dat de visch er gemakkelijk in, maar met geen mogelijkheid weêr uit kan komen. Somtijds worden de visschen in ondiep water ook met speren gevangen; de inboorling waadt er in en mist nooit, den visch met zijn speer te doorboren. Zelfs de kinderen nemen hieraan deel, en ofschoon zij niets bij zich hebben dan een stok met een scherpe punt weten zij toch ook hun visschen machtig te worden. Met denzelfden stok graven zij ook schelpdieren uit het slijk en uit hun holen; als zij dit doen kunnen, worden zij verondersteld voor zichzelf te kunnen zorgen en bekommeren de ouders zich niet verder over hun onderhoud.

De Australiërs zijn niet keuriger op het toebereiden van visschen dan op dat van schelp of weekdieren; zij werpen ze eenvoudig op het vuur en keeren ze een paar malen om met een stok; als zij door en door warm geworden en aan de buitenzijde verschroeid zijn, halen zij ze uit het vuur, schrappen het verbrande gedeelte af en eten ze zonder eenige verdere omstandigheden op.

Insecten worden ook veel door de inboorlingen als voedsel gebruikt. Zooals men wel kan denken, wordt honig hoog door hen geschat en zij ontwikkelen een groote vindingrijkheid, om zich dien te verschaffen.

Indien een inboorling bijen over de bloemen ziet rondzweven en den honig wil machtig worden, gaat hij naar den waterplas, die het dichtst bij hem is, vult zijn mond met water en zoekt een plaats uit, waar de oever langzaam afhelt; daar gaat hij liggen en wacht geduldig de aankomst eener bij af. Deze insecten hebben groote behoefte aan water; de bijenjager rekent hierop, om zich den honig te verschaffen, dien hij gaarne in zijn bezit krijgt.

Het is zeker, dat het niet lang duurt, of er komt een bij om te drinken; als de jager hoort, dat zij hem nadert, blijft hij onbewegelijk liggen en haalt nauwelijks adem, om het diertje niet te verschrikken. Eindelijk strijkt het neêr en oogenblikkelijk blaast de inboorling het water, dat hij in zijn mond heeft, er overheen, waardoor het dier voor het oogenblik bedwelmd wordt. Voordat het tot zichzelf gekomen is, neemt de jager het op en bevestigt er met een weinig gom eenig dons aan, dat hij van een der boomen geplukt heeft.

Zoodra het insect wordt losgelaten, vliegt het naar zijn nest; het witte dons doet dan een dubbelen dienst: het dier valt er meer door in het oog en de snelheid zijner vlucht wordt er door verminderd. De jager volgt het nu in vliegende vaart; hij loopt en springt het met verwonderlijke vlugheid achterna, terwijl hij zijn oogen steeds op de bij gevestigd houdt en zich aan geen hinderpalen stoort.

Als hij het bijennest gevonden heeft, verliest de Australiër geen oogenblik; hij klimt er onmiddellijk naar toe, onverschillig, of het ligt in een rotsspleet, of, wat meestal het geval is, in een hollen boom. Deze laatste plaats is bij de bijen zeer geliefd en wordt eveneens verkozen door verschillende op boomen levende zoogdieren, waarvan er in Australië zoo vele worden aangetroffen. Door de plotselinge en hevige stormen, die in dit gedeelte der wereld heerschen, worden de takken der boomen afgebroken en tegen den grond geworpen. Gedurende den regentijd dringt het water in de afgebroken takken en doet het hout langzamerhand verrotten; dit rottende hout wordt dan onmiddellijk gevuld met de larven van kevers, vlinders, vliegen en andere insecten, die er zich mede voeden. Binnen weinige jaren wordt deze holte zoo groot, dat zij zich tot den boom zelfs uitstrekt, die somtijds zelf van onderen tot boven wordt uitgehold en zoo een uitstekende verblijfplaats voor de bijen vormt.

DE BIJENJACHT.

Een bijl, een mand en een hoeveelheid droog gras of droge bladeren met zich nemende, klimt de inboorling in den boom, steekt het gras aan en hakt onder beschutting van den rook het hout zoo ver weg, dat hij bij de honigraten kan komen; deze doet hij in zijn mand en klimt weder naar beneden. Indien hij zoo arm is, dat hij zelfs geen mand bezit, maakt hij er een, door den boom van zijn bast te ontdoen; als het nest zeer groot is, wordt hij geholpen door zijn vrienden, die onder den boom met een aantal vaten gereed staan; hij geeft deze aan hen over, zoo spoedig als zij gevuld zijn.

De Australiër eet echter den honig niet slechts nadat hij uit de raten is geperst, maar zooals hij uit het nest is gehaald. Daar de wilde bijen niet gedwongen worden, zooals bij de Europeesche ijmkers het geval is, om de honigcellen afgezonderd te houden

van die, waarin zij hun eieren leggen, bevat elke honigraat zoowel eieren en larven van bijen als honig: de Australiër eet deze alle drie even gaarne.

Er is nog een ander insect, hetwelk de stammen der boomen bewoont en waarvan de inboorlingen buitengewoon veel houden. De larve is de rups van een vlinder, die nauw verwant is, aan den Europeeschen geitemelker; zij heeft dezelfde gewoonte van gaten te boren in levende boomen. Het haakvormig werktuig, hetwelk men bezigt, om ze uit hun holen te halen, wordt de „pileyah" genoemd; men bezigt het ook, om torren, rupsen en andere insecten uit de openingen te trekken, die zij in den grond hebben gemaakt.

Wanneer de „pileyah" gebruikt wordt, om rupsen of wormen uit den grond te halen, wordt deze eerst losgemaakt met een soort van houten schoffel. Men bindt de „pileyah" vervolgens aan een tak van genoegzame lengte, waarop zij door middel hiervan in het gat gestoken wordt.

Een insect, dat door de Australiërs wellicht als voedsel het hoogst geschat wordt, is een vlinder, die behoort tot het bevallige geslacht der Heliconidae. Zijn wetenschappelijke naam is „*Euploea hamata*." Dit insect is vooral merkwaardig, omdat zijn lichaam, in tegenstelling met dat van de meeste andere vlinders, zeer dik is en een verbazende hoeveelheid olieachtige stof bevat. Zijn kleur is donkerbruin, met twee zwarte plekken op de bovenste vleugels. Het is niet groot en van het eene einde der vleugels tot het andere niet langer dan 3½ à 4 centimeter.

Deze vlinder wordt aangetroffen in Nieuw-Zuid-Wales en bewoont een heuvelenreeks, die de „Bugong-bergen" genoemd wordt, naar den naam van het insect, door de inboorlingen „bugong" geheeten. De Australiërs eten de „bugong-vlinders", evenals men in vele andere deelen der wereld sprinkhanen eet; gedurende den korten tijd, waarin het insect zich vertoont, vieren zij bijna onophoudelijk feest en worden zij er zelfs dik en vet van.

Kruipende dieren maken ook een groot deel van het voedsel van den Australiër uit; hij toont zoowel in het vangen als in het toebereiden er van een groote vaardigheid. Schildpadden worden door hem bijzonder geliefd, niet alleen, omdat zij zoo groot zijn en hem dus een groote hoeveelheid vleesch verschaffen, maar ook om de olie, die zij er uit halen.

Op de kusten van Australië worden verschillende soorten van schildpadden aangetroffen; de nuttigste van deze is evenwel de groene schildpad. Men vangt ze òf in het water òf als zij op het land komen, om hun eieren te leggen; de inboorlingen keeren ze dan op den rug, voordat zij het water weder hebben kunnen bereiken. Daar er echter betrekkelijk weinige aan wal komen, worden de meeste in het water gevangen. De Australiërs hebben langs de kust geregelde wachttorens gebouwd van de beenderen van schildpadden, „dugongs" en andere dieren. Als de schildwacht een schildpad op het water ziet drijven, geeft hij hiervan kennis en gaan zij er met een boot op af. De kano nadert de schildpad van achteren en er wordt zeer voorzichtig geroeid, opdat het dier het niet hooren zal. Zoodra zij er dicht bij zijn gekomen, springt de voornaamste jager, met een dun, maar sterk touw in de hand, op haar rug en houdt zich met beide handen aan haar schouders vast. De verschrikte schildpad stuift voorwaarts, maar is nog niet ver weg, of de jager slaagt er in, haar om te keeren. Terwijl het dier zich nu inspant, om zijn gewone positie te hernemen, schuift de jager de lus van het touw over een zijner pooten. De schildpad is nu betrekkelijk hulpeloos en wordt door de kano naar wal gesleept.

In sommige streken wordt de schildpad gevangen met een harpoen, die in samenstelling volkomen overeenkomt met dien, welke door de hippopotamus-jagers in Afrika gebezigd wordt. Hij bestaat uit een lange schacht, in welker einde zeer los een beweegbare punt is gestoken. Aan deze punt is een touw gebonden, aan welks andere einde een boei is bevestigd. Zoodra de schildpad getroffen is, raakt de schacht los en wordt door den harpoenier weder opgeraapt, terwijl de boei de plaats aangeeft, waar het dier zich bevindt, en de roeiers dus in staat stelt, het naar den wal te sleepen.

Als de Australiër er in geslaagd is, een schildpad om te keeren, heerscht er een algemeene vreugde, want het toppunt van menschelijk geluk is, volgens de begrippen der inboorlingen, zich met eten vol te proppen, totdat men niet meer zitten of staan kan. Men ziet hen dikwijls werkelijk over den grond rollen van benauwdheid, ten

gevolge van de buitengewone uitzetting van hun magen, en toch begint het feestvieren opnieuw, zoodra de pijn een weinig bedaard is. Meestal gaan zij rondom de schildpad zitten, koken het vleesch op een ruwe wijze en verslinden het op de plaats zelf. In Torresstraat zorgen zij echter meer voor de toekomst en drogen zij het vleesch, om op reis van voedsel voorzien te zijn. Zij snijden het vleesch in dunne sneden, koken deze en drogen ze dan in de zon.

De schalen der schildpadden hebben voor de inboorlingen een dubbele waarde; zij houden er een klein gedeelte van voor zichzelf, om er vischhaken en dergelijke voorwerpen van te maken, en verkoopen de overige aan de scheepskapiteins en handelaars, die ze naar Europa brengen, waar men er het bekende „schildpad" van maakt.

Hoewel het eten van slangen voor ons zoo terugstootend is, dat vele personen zelfs geen paling kunnen eten, omdat dit dier zooveel op een slang gelijkt, denkt de Australiër er echter anders over; hij beschouwt een slang als een der grootste lekkernijen, die de aarde kan voortbrengen. Er bestaat dan ook geen enkele reden, waarom wij slangen als voedsel zouden uitsluiten, terwijl wij vele schildpad-soorten,

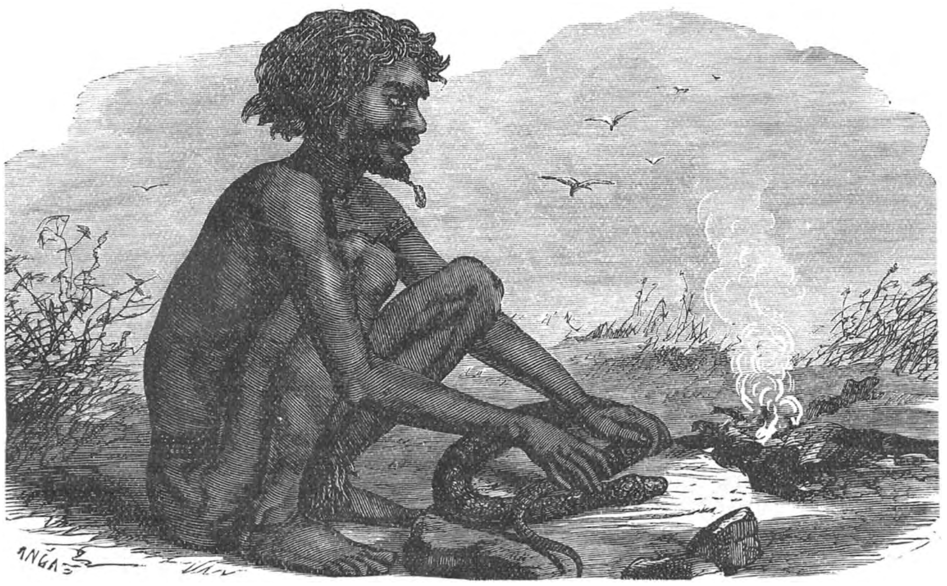

HET BRADEN EENER SLANG.

onverschillig of zij van dierlijk dan wel van plantaardig voedsel leven, toch gaarne nuttigen. De Australiër weet, dat een slang, die er goed uitziet, een groote hoeveelheid vet bevat en een keurigen smaak heeft; hij is dus altijd in zijn schik, als hij er een kan machtig worden.

De wijze, waarop zij worden toebereid, is volkomen gelijk aan die, welke bij het klaarmaken van visch wordt gevolgd; alleen besteedt men er meer zorg aan, omdat de spijs zooveel fijner is. Als het vuur ontstoken is, gaat de inboorling er op zijn hurken voor zitten en wacht, totdat het weinig meer vlamt of rookt; hij rolt de slang dan zorgvuldig op de gloeiende kolen op en keert haar telkens om en om, totdat haar geheele huid zoo gebrand en verschroeid is, dat men haar van het dier kan afwrijven. Nu laat hij de slang liggen, totdat zij, naar zijn begrippen, gaar is; dan eet hij haar zoo langzaam en met beleid op, als voor zulk een lekkernij betaamt; hij houdt de beste stukken zelf en geeft, als hij in een goede bui is, het overige aan zijn vrouwen.

De slangenjacht geschiedt op een vrij zonderlinge wijze. Een slang opeens te doo-

den, indien men haar niet dadelijk wil gebruiken, zou zeer dwaas zijn, daar zij den volgenden dag tot voedsel volstrekt niet meer zou deugen. Een handig jager tracht haar daarom altijd levend te vangen en dit doet hij op een zeer vernuftige wijze.

Indien hij een vergiftige slang ontmoet, snijdt hij haar den terugtocht af; hij maakt haar dan met de eene hand kwaad met zijn speer of met een gevorkten stok, terwijl hij in de andere hand het smalle, houten schild houdt. Door herhaalde slagen dwingt hij het dier, hem aan te vallen: dezen aanval vangt hij zeer handig op zijn schild op en werpt de slang terug. Deze herhaalt den aanval keer op keer en wordt even dikwijls teleurgesteld: eindelijk geeft zij den strijd op en blijft geheel en al overwonnen op den grond liggen. De jager steekt dan den gevorkten stok over haar hals en houdt dien stevig vast, terwijl hij er een net overheen werpt en dit stevig aan zijn speer bevestigt. Hij neemt haar dan mede en bewaart haar voor zijn maaltijd op den volgenden dag.

Somtijds wordt de mantel van opossumhuiden tot hetzelfde doel gebezigd; hierin mogen de slangen dan bijten.

Er is een slang, die somtijds een lengte heeft van 3 à 4 meter en een uitstekend wildbraad is voor den inboorling van Australië; door haar grootte verkrijgt hij een genoegzame hoeveelheid vleesch, zoowel als het vet, waarin hij zich zoozeer verheugt. Deze slang bewoont meestal holen aan den voet van den zonderlingen „grasboom". Deze slangen zijn zoo menigvuldig, dat men in sommige streken bijna geen enkelen „grasboom" vindt, zonder er tevens een slang bij aan te treffen.

Alle stammen, die langs de oostkust wonen, en vooral die van het meer noordelijk gedeelte des lands, zijn gewoon, op de vangst van den „dugong" uit te gaan. Dit dier houdt veel van een groen zee-wier zonder takken en begeeft zich op het land, om zich hieraan te goed te doen. De inboorlingen liggen op de loer en zoodra een „dugong" gezien wordt, volgen zij hem met een kano.

Elke kano is bemand met roeiers en een harpoenier, die gewapend is met een werktuig, veel gelijkende op dat, waarvan de schildpad-jagers gebruik maken, behalve dat men er geen boei bij noodig heeft. Het bestaat uit een schacht, die 3 à 4 meter lang en aan het eene einde zeer zwaar, maar aan het andere licht is. In het zware einde is een gat gemaakt en hierin wordt zeer los een soort van beenen speerpunt gestoken, die ongeveer 10 centimeter lang en vol weêrhaken is. Hieraan is een stevig en lang touw vastgemaakt, welks andere einde aan de kano bevestigd is.

Zoodra het dier zoo dichtbij is, dat het met den harpoen getroffen kan worden, springt de harpoenier uit de kano in het water en tracht het tegelijk met zijn wapen te treffen; hij voegt dus bij den stoot van zijn harpoen het gewicht van zijn lichaam. Nadat hij de schacht heeft losgemaakt, keert hij naar de boot terug, terwijl het touw er aan bevestigd blijft. Het gewonde dier duikt en tracht in open zee te komen. Het is vreemd, dat de „dugong", ofschoon een dier, dat een aanmerkelijke grootte bereikt — dikwerf is het meer dan 2 meter lang en heeft het een omvang, aan zijn lengte geëvenredigd — zelden voor den tweeden keer getroffen behoeft te worden; hij verschijnt aan de oppervlakte van het water en sterft na eenige minuten aan een wond, hem toegebracht door een schijnbaar zoo onbeteekenend wapen als een stuk been, hetwelk eenige centimeter diep in zijn lichaam wordt gestoken.

Als hij dood is, wordt hij naar wal gesleept en tegen den oever op gerold naar een vlakke en gelijke plaats, waar de toebereidselen worden gemaakt, om hem dadelijk te braden en op te eten.

Van alle Australische dieren staat de kangoeroe het hoogst aangeschreven, zoowel om de uitstekende hoedanigheid van haar vleesch, als om de hoeveelheid, die men van een enkele kangoeroe verkrijgt. Het is bijna niet noodig er aan te herinneren, dat de Australiër, evenals andere natuurvolken, bij zijn voedsel meer let op de hoeveelheid dan wel op de hoedanigheid. Een volwassen „boomah" kangoeroe is, als zij in haar gewone verdedigende houding, overeind staat, nagenoeg 2 meter hoog en heeft een aanmerkelijke zwaarte. Als een Australiër dan ook een kangoeroe doodt, is hij zoo vraatzuchtig, dat hij hierin waarschijnlijk nergens in de wereld zijn weêrga vindt en stellig niemand, die hem overtreft. Geef een Australiër een kangoeroe en hij zal eten, totdat hij er bijna aan gestikt is, en hiermede zal hij voortgaan, tot hij het geheele dier verslonden heeft. Evenals andere wilde schepselen, zoowel menschelijke

als dierlijke, kan hij verwonderlijk langen tijd zonder voedsel blijven; zijn geduld in het honger lijden, wanneer hij geen voedsel kan bekomen, wordt alleen overtroffen door zijn gulzigheid, als hij het in overvloed kan krijgen. Deze zonderlinge geschiktheid, om zich met eten vol te proppen en zich langen tijd van spijs te kunnen onthouden, wordt bevorderd door den aangeboren luien aard van den Australiër en zijn volkomen gebrek aan zorg voor de toekomst. Het dier, dat hem en zijn gezin een week lang tot voedsel zou kunnen strekken, wordt in enkele uren verslonden; zoolang hij niet buitengewoon grooten honger voelt, is hij door niets te bewegen, zijn slaapplaats te verlaten en op de jacht te gaan.

Besluit hij echter, om te gaan jagen, dan heeft hij een hardnekkigheid als die van een bulhond: hij geeft de jacht niet op, vóór hij het wild, waarop hij uitging, machtig is geworden.

Behalve dierlijk en plantaardig voedsel gebruikt de Australiër ook wel een soort van aarde, met den fijngewreven wortel eener plant vermengd.

* * *

Van het voedsel gaan wij over tot de kleeding. Meestal kan er echter nauwelijks van kleeding sprake zijn; het lichaam der Australiërs blijft doorgaans geheel of bijna geheel onbedekt. Een kleine schort dragen niet eens altijd de vrouwen en een velmantel kent men alleen in de zuidelijke, koudere streken en dan enkel als beschutting tegen het ongunstige weêr. Minder tot kleeding dan tot versiering dienen de gordels uit snoeren, die men in veelvuldige wendingen om het lichaam wikkelt. De uit hetzelfde materiaal bestaande armbanden, de vederen, waarmede zij het hoofd tooien, dienen tot hetzelfde doel.

Op de volgende bladzijde zien wij het juiste beeld van een inboorling van noordwestelijk Australië. Hij is geteekend in profiel, om den eigenaardigen omtrek van het gelaat te doen uitkomen, die, zooals men ziet, niets heeft van de Neger-type; de vooruitstekende neus, de volle baard en het lange, in een knoop op het hoofd vastgebonden haar zijn zijn voornaamste kenmerken. Aan zijn gordel hangt zijn voorraad levensmiddelen, die hij gedurende den dag behoeft, namelijk een slang en een kleine kangoeroe-rat; als hij deze bezit, kent hij geen zorgen, ofschoon hij natuurlijk grooter wild liever heeft.

Om den hals draagt hij een koord. Dit dient, om er een sieraad aan te bevestigen, dat op zijn borst hangt. Dit versiersel van parelschelpen wordt gedragen in verschillende vormen en heet in de taal der Australiërs „Dibbi-dibbi". De gewone „dibbi-dibbi" heeft den vorm van een waaier; de algemeene vorm van de schelp wordt hier grootendeels bij behouden. Er is echter een soort van „dibbi-dibbi", waaraan zeer groote waarde wordt gehecht en die de gedaante heeft eener halve maan.

Op de schouders en den rug van den man ziet men een aantal verheven litteekens. Zij zijn het gevolg van wonden, waarmede de Australiërs gewoon zijn hun lichamen op te sieren en die zij somtijds in grooten getale op alle lichaamsdeelen aanbrengen. De litteekens ontstaan door diepe insnijdingen te maken in de huid en de wonden op te vullen met klei en andere zelfstandigheden; als deze wonden later genezen zijn, steken de litteekens boven de huid uit. Deze litteekens vormen verschillende patronen, welker gedaante deels afhangt van den smaak van den persoon, maar ook gedeeltelijk de streek te kennen geeft, waar de getatoueerde thuisbehoort. De litteekens op de afbeelding bijv. zijn de kenteekenen van een Noord-Australiër; al heeft iemand uit dit district er bovendien ook nog zoo vele op zijn armen en beenen, toch heeft hij die op zijn schouders altijd als kenmerken van zijn stam. De litteekens worden zeer hoog geacht en de vrouwen hebben ze bijna evenzeer als de mannen.

Verder is een algemeen versieringsmiddel het beschilderen van de huid, het liefst rood, wit en zwart. Het gelaat, de romp en de ledematen worden met deze verf overdekt; aan de noordwestkust bestaat dit in een krachtig inwrijven van den buik met roode klei. De Zuidoost-Australiërs beschilderen het lichaam met regelmatige cirkels, vierkanten, kruisen, enz. Men heeft bovenal in het rood een heilige kleur willen zien, omdat men de dooden met die kleur verft, bij feestelijke dansen er zich mede siert en omdat zij bij eenige stammen enkel aan oude mannen geoorloofd is te gebruiken. Wit is in het westen en noorden bij eenige stammen de oorlogs-

kleur, in het zuiden de rouwkleur; zwart is de rouwkleur in het westen en noorden.

Om de schoonheid van hun gelaat te verhoogen, hebben de Australiërs bovendien de gewoonte, om het middelschot van den neus te doorboren en in deze opening een stuk hout of been te steken: aan het laatste geven zij om de witheid de voorkeur. Het is bijna niet mogelijk, het buitengewoon dwaze voorkomen te beschrijven van een Australischen dandy: zijn lichaam is bedekt met litteekens en dwars over zijn aangezicht steekt een dik stuk been, omtrent 15 centimeter lang, waardoor zijn van nature reeds breede neus nog breeder wordt en zijn gelaat er uitziet, alsof het door

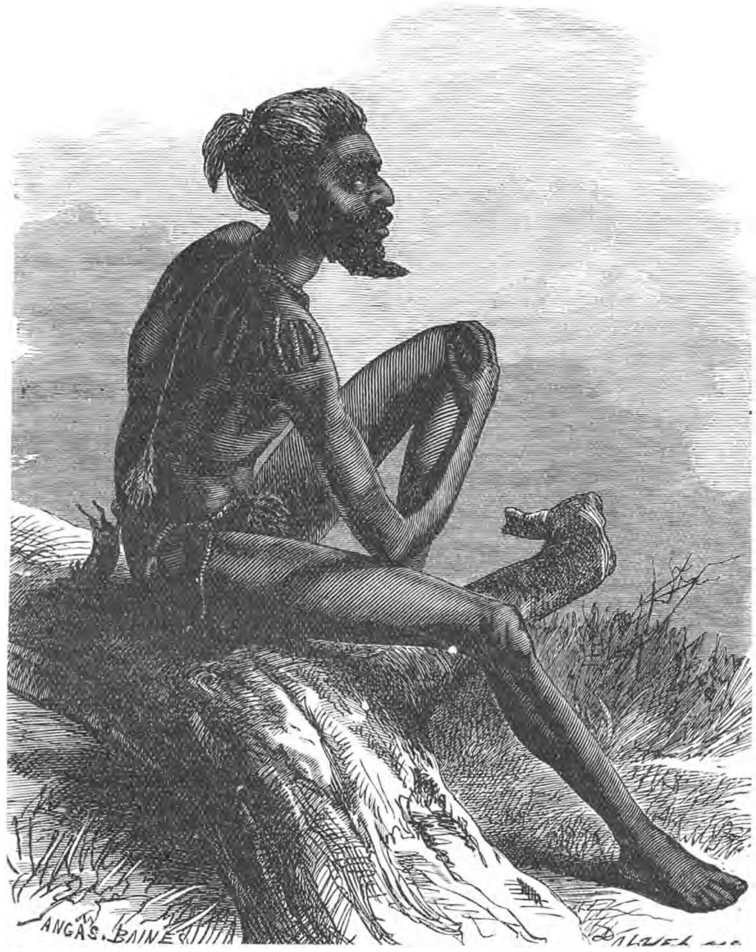

EEN JAGER EN ZIJN VOORRAAD LEVENSMIDDELEN VOOR EEN DAG.

midden was gesneden. De opening, waardoor dit sieraad gestoken wordt, maakt men, als het kind een paar weken oud is.

De mannen dragen dikwijls gordels van gevlochten menschenhaar; de inboorling op de fig. boven heeft er zoo een aan. Somtijds hangt voor aan den gordel een kleine kwast van het haar van een phalangist of verkeerdelijk zoogenaamden „vliegenden eekhoorn"; hij dient echter niet voor kleedingstuk, maar alleen voor sieraad.

De Australiër besteedt somtijds nogal zorg aan zijn kapsel. De wijze, waarop dit geschiedt, verschilt naar de streek, die zij bewonen, en ook naar den tijd, waarop

men hen ziet; de mode heeft onder de bewoners van Australië een even groote heerschappij en is daar even grillig als bij ons. Somwijlen krullen zij het haar in een aantal lange en dunne lokken; heeft hij hiervoor geen haar genoeg van zichzelf, dan maakt hij eenvoudig een pruik, om aan dit gebrek tegemoet te komen. Nu en dan ontmoet men een hoofd, dat op een dwarse strook na geheel kaal is geschoren; somtijds ook wrijven de inboorlingen hun haar in met een mengsel van roode oker en schildpadvet, totdat het er geheel van verzadigd is, waarna zij het tot kleine koorden vlechten.

De mannen dragen in dit gedeelte van Australië volstrekt geen kleederen en de vrouwen zijn op dit punt dikwijls even onverschillig. Te kaap York dragen zij echter meestal iets, dat de plaats van een rok moet vervangen, namelijk een bundel lang gras of gesponnen pandanus-bladeren, die voor aan den gordel bevestigd wordt. Bij feestelijke gelegenheden, en vooral bij hun dansen, dragen zij hierover een tweeden rok, die meestal van de een of andere soort van bladeren wordt vervaardigd; de boveneinden van deze worden als gordel ineengevlochten. De grondstof, waarvan zij gemaakt worden, zijn gewoonlijk pandanus-bladeren, maar wat deze stof ook zijn moge, de algemeene vorm is bij alle stammen van Torres-straat dezelfde. Van deze nuttige bladeren maken de vrouwen ook de ruwe zeilen voor hun kano's; deze doen dan dubbelen dienst: als zeilen en als dekens, om bij nat weder onder te slapen.

MAN VAN DE TORRES-STRAAT.

De vrouwen hebben een zonderlinge wijze, om een hunner sieraden te dragen. Het is een zeer lange gordel, bestaande uit ineengevlochten strengen van plantaardige vezelen; zij doen hem zoo om, dat hij op de borst een kruis vormt, gelijk de nu afgeschafte gekruiste draagbanden der soldaten. Hij wordt stevig aangehaald en dient wellicht, om eenigszins den boezem te steunen.

De kleeding schijnt nooit te worden gedragen, om eenig lichaamsdeel te bedekken, maar alleen als bescherming tegen het weder of als sieraad, zeiden wij. Als er kleederen worden gedragen, zijn deze, op een paar uitzonderingen na, zeer licht. Deze uitzonderingen zijn de mantels van bont, waarin de vrouwen zich somtijds kleeden, en een merkwaardig kleedingstuk, hetwelk wij aanstonds zullen beschrijven.

De bonten mantels worden bijna altijd vervaardigd van de huid van opossums; daar het dier klein is, moeten er voor een enkelen mantel een aantal worden aaneengenaaid. De wijze, waarop dit geschiedt, is volkomen dezelfde als bij de Kaffers; de huiden worden gesneden op de behoorlijke grootte, naast elkander gelegd en zorgvuldig aaneengenaaid met draden, die van de pezen uit kangoeroe-staarten worden vervaardigd; dikwijls maakt men ze ook van de staarten van dezelfde dieren, welker huiden men gebruikt.

Somtijds wordt een stuk huid van een kangoeroe tot hetzelfde doel gebezigd; in geen geval echter doet het dienst als kleedingstuk in de beteekenis, die wij aan dit woord hechten. De mantel is, in evenredigheid van de grootte der vrouw, zeer klein; hij wordt eenvoudig over de schouders en den rug gehangen en met een paar riemen over de borst vastgemaakt; het geheele voorste gedeelte van het lichaam blijft onbedekt. Indien het kleedingstuk in kwestie bestaat uit de huid van een kangoeroe, wordt het over een der schouders geslagen en laat men het hangen, zooals het valt; het eenige doel schijnt te zijn, er het grootste gedeelte van den rug en een schouder mede te bedekken.

Nu en dan draagt ook een man een mantel van bont; het schijnt hem echter volkomen onverschillig te zijn, hoe deze om zijn lichaam hangt. Nu eens slaat hij hem om de schouders en dan weder laat hij hem zakken tot zijn lendenen en wikkelt er zich zóó in; somtijds houdt hij, vooral onder het loopen, de twee punten met de linkerhand voor zijn borst bijeen, terwijl hij in de rechter zijn bundel wapenen draagt.

Angas vermeldt een bijzonder volmaakt kleedingstuk, dat onder de Australiërs in gebruik is — het eenige, dat werkelijk dien naam verdient. Het is een groote mantel, vervaardigd van zeegras, een plant, die hierom merkwaardig is, omdat zij de eenige inderdaad bloeiende plant is, die in de zee groeit. Zij heeft zeer lange, op gras gelijkende bladeren; zij wordt aangetroffen in groote, uitgebreide beddingen, die er in de zee uitzien als welige grasvelden.

Van dit lange gras maakt de Australiër somtijds een langen mantel, die het geheele lichaam bedekt. Men doet dit door de vezelen naast elkander te leggen en op geregelde afstanden vast te binden, op dezelfde wijze als de bekende Nieuw-Zeelandsche mantel van de Phormium vervaardigd wordt. Daar de inboorling niet gaarne meer moeite doet dan noodig is, bindt hij slechts zooveel aaneen, als hij behoeft, om zijn lichaam tot de knieën te bedekken; de losse einden van het gras laat hij als een lange franje rondom den mantel naar beneden hangen, hetgeen werkelijk een bevallig effekt maakt.

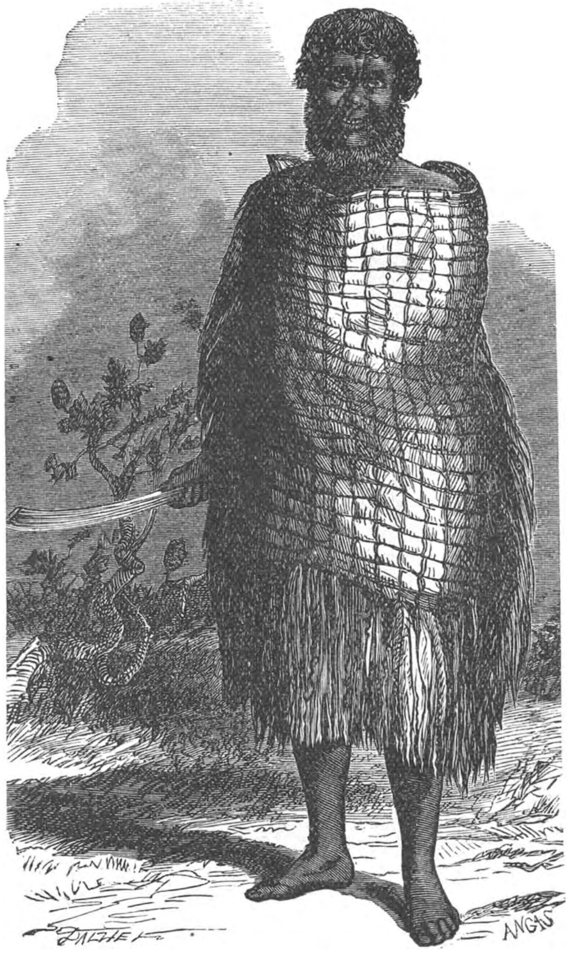

MANTEL VAN ZEEGRAS.

Op nevenstaande afbeelding ziet men een dezer zonderlinge mantels, geschetst, toen de eigenaar hem aan had. Daar er aan zulk een mantel nogal veel werk is en de Australische inboorling allen arbeid haat, ziet men er slechts zeer weinige. De inboorling kan er inderdaad slechts door langdurig ongunstig weder toe gebracht worden, om een kleedingstuk te vervaardigen, waarvan hij slechts een betrekkelijk korten tijd gebruik kan maken en hetwelk vrij lastig is, om mede te dragen, als hij er geen behoefte aan heeft.

* * *

De wapens zijn in geheel Australië ongeveer dezelfde. Zij bestaan uit speer, schild boemerang, bijlen en houten knodsen. De stammen op het schiereiland Kaap-York en misschien ook eenige andere stammen in het noorden moeten bogen en pijlen gebruiken: zeker is het, dat de bewoners der Prins van Wales-eilanden met pijlen

schieten. Over 't geheel zijn hun wapens eenvoudig en ruw bewerkt en staan zij ver achter in kunstbewerking bij die der Polynesische en Maleische naburen. Het hoofdmateriaal, waarvan zij bewerkt zijn, is overal hout, steen en been, wat bij het gemis van metalen te verwachten was. Goed geslepen, fraaie steenen wapens zijn in Australië niet te vinden, zelden zelfs goed behouwen vuursteenwapens en klingen. In enkele streken punten de inboorlingen hun pijlen met vuursteen en andere steensoorten; uit Queensland kent men zelfs speerklingen van bergkristal, in N.-W. Australië uit melkopaal. De bevestiging van den houten steel met de kling door bindwerk en hars is eigenaardig.

De nadere beschrijving der wapenen vangen wij aan met het eenvoudigste, de knods.

De eenvoudigste vorm van knods is die, welke bekend is onder den naam van „waddy"; zij is het geliefkoosde wapen van den Australiër, die niet gelukkig

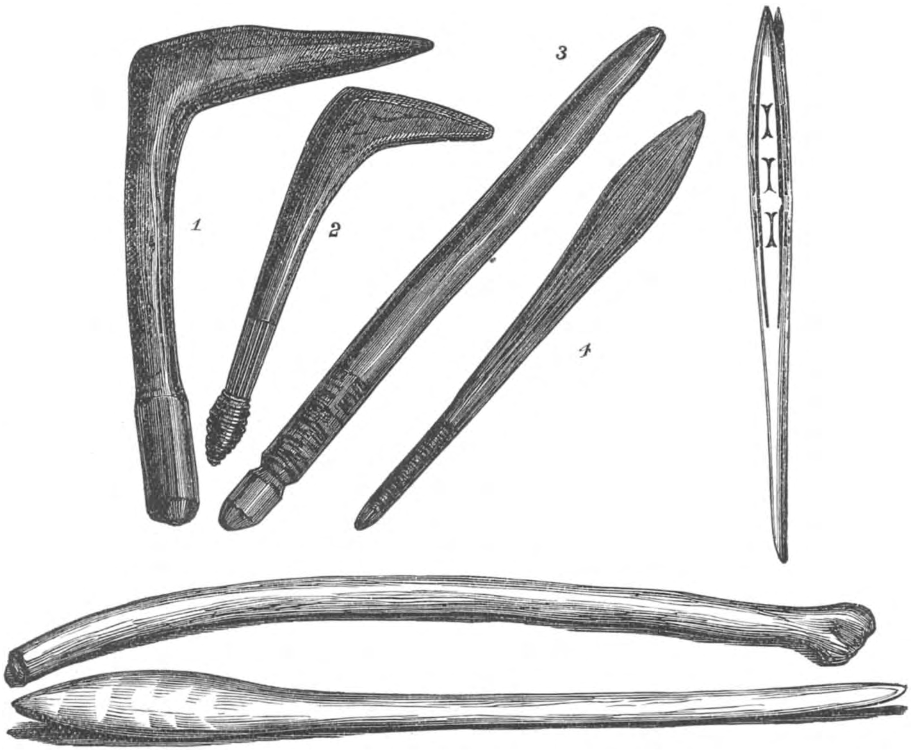

AUSTRALISCHE KNODSEN

schijnt te zijn, indien hij geen „waddy" in de hand heeft, onverschillig welke wapenen hij bovendien draagt. Fig. 4 van de afbeelding stelt zulk een „waddy" voor en rechts staat een tweede rechtop.

De laatste is een goed staaltje van de echte Australische „waddy". Zij is gemaakt van het taaie en zware hout van den gom-boom en is werkelijk een geducht wapen. Haar lengte is 90 centimeter en zij eindigt, zooals men op de afbeelding zien kan, in een scherpe punt; men kan haar dus bij het gevecht even goed gebruiken, om mede te steken als om te slaan; zij weegt iets meer dan 2 kilogram.

Langs de „waddy" loopen vier diepe groeven, van de punt af tot aan de plaats, waar zij wordt aangevat; hun doel schijnt te zijn, met de scherpe kanten zoowel insnijdingen in de huid te maken als met de „waddy" zelf een hevigen slag te geven. Behalve deze groeven neemt men er nog verscheidene gesneden figuren op waar, die klaarblijkelijk moeten dienen, om het wapen te versieren. Aan twee zijden ziet men

alleen de dubbele T, die men op de afbeelding kan waarnemen, maar op de twee andere is dit patroon gewijzigd. De bovenste figuur is op beide de dubbele T; aan den eenen kant is echter eerst een T, dan een kruis met gebogen armen, dan weder een T en eindelijk een figuur, die eenigszins gelijkt op een sleutel, met een oog aan ieder einde. De vierde zijde is klaarblijkelijk niet afgewerkt; er zijn slechts twee figuren op, een T en een ruwe nabootsing van de letter B, een bewijs, dat de maker met de beschaving eenigszins in aanraking was geweest.

Met deze „waddy" is de inboorling beter gewapend dan de meeste andere lieden met het scherpste zwaard, dat ooit gesmeed is; hij slaat en steekt er mede met verwonderlijke vlugheid; hij schijnt, als hij vecht, door een onbedwingbare woede te worden gedreven. Hij kan haar ook als werptuig met een doodelijke uitwerking gebruiken; indien hij, zooals meestal het geval is, verscheidene zulke „waddy's" in de hand heeft, werpt hij er twee of drie schielijk na elkander weg, en terwijl zijn tegenstander nog steeds bezig is, de in de lucht rondvliegende wapenen te vermijden, valt hij op zijn vijand aan met de „waddy", die hij voor het gevecht man tegen man bewaard heeft.

De „waddy" is het algemeene Australische panacee voor huiselijke onaangenaamheden; indien een der vrouwen van een inboorling zich vermeet, een eigen gevoelen te hebben, of op eenige andere wijze haar zwarten heer en meester beleedigt, maakt de „waddy", die altijd bij de hand is, een dadelijk einde aan den twist, door haar zulk een slag te geven, dat zij zonder gevoel op den grond neêrzinkt. Somtijds slaat de beleedigde echtgenoot zijn vrouw een arm of een been stuk; hij doet dit echter alleen, als hij te kwaad is, om te berekenen, dat hij, wanneer hij zijn slavin een arm of een been breekt, geruimen tijd verstoken is van haar diensten.

No. 1 en 2 der figuren zijn insgelijks knodsen, maar van een anderen vorm; zij

„KATTA", OF STOK OM MEDE TE GRAVEN.

worden ook op een andere wijze gebruikt. Dit wapen wordt niet alleen gebezigd in het gevecht, maar dient den inboorlingen ook, om bij hun dansen op het schild de maat te slaan.

Men zal hebben opgemerkt, dat het handvatsel van vele dezer knodsen in een punt eindigt. Dit dient gedeeltelijk, om ze nog beter voor aanvalwapen geschikt te maken, maar heeft bovendien nog een ander doel. Evenals de helden der Iliade, rusten ook hier de strijdenden nu en dan uit en geven elkander gelegenheid, om tot adem te komen, vóór zij het gevecht hervatten. In deze oogenblikken van rust hurkt de Australiër neêr, wroet den grond om met den steel zijner knods en wrijft zijn handen met aarde in, opdat het wapen er niet aan zoude ontglippen.

De knods wordt vervaardigd op een zeer vernuftige wijze; de maker zoekt een knoestigen tak uit en snijdt dien zoo, dat de draad van het hout loopt in de richting van de bocht, of liever van den hoek der knods, waardoor deze aanmerkelijk sterker wordt. In Nieuw-Caledonië treft men een knods aan, die bijna denzelfden vorm heeft en insgelijks van een krommen boomtak gemaakt is; indien zij niet oneindig beter bewerkt was, zou men haar gemakkelijk voor de gebogen knods van een Australiër kunnen houden.

Deze eigenaardig gevormde knods is vrij ver verspreid; onder de stammen, die de oevers der Encounter-baai bewonen, heet zij „marpangije".

Onderaan de afbeelding ziet men nog twee andere „waddy's"; beide zijn geteekend naar exemplaren uit het Britsch Museum.

In vele streken van Australië hebben de inboorlingen een zonderling wapen, hetwelk veel heeft van een zwaard. Het is omtrent 1 meter lang, plat, ongeveer 8 centimeter breed en heeft eenigszins scherpe kanten. Daar het gemaakt is van het vaste hout van den „gom-boom", is het zeer zwaar in evenredigheid zijner grootte en in geoefende handen een zeer geducht wapen.

De Australische vrouwen hebben altijd een werktuig bij zich, hetwelk men nu eens voor een speer en dan weder voor een knods heeft gehouden; in de handen eener vrouw is het echter geen van beide, ofschoon een man het somstijds voor beide doeleinden bezigt. Het is eenvoudig een stok van afwisselende lengte, met een in het vuur geharde punt aan het eene einde. De inboorlingen noemen het „katta" en gewoonlijk noemt men het zeer juist den „graaf-stok" of stok om mede te graven. Met dezen stok spitten de inboorlingen den grond om op een wijze, die ons verbaasd doet staan.

Als hij een in holen levend dier moet uitgraven, steekt de zwarte jager een langen en buigzamen tak in het hol, haalt den stok er uit en meet de lengte van het hol op den grond af; daarna steekt hij den stok er opnieuw in en begint boven het einde van het hol te graven. Als hij het einde van den stok bereikt heeft, is het dier voortgegaan met graven en heeft het zijn hol langer gemaakt. De stok wordt dan verder gestoken en boven het einde opnieuw gegraven; dit wordt zoo dikwijls herhaald, tot het vermoeide dier niet meer kan en gevangen wordt. De „katta" wordt ook als wapen gebezigd en kan in een geoefende hand op een krachtige wijze dienst doen; zij wordt zoowel gebruikt om te slaan als om te steken.

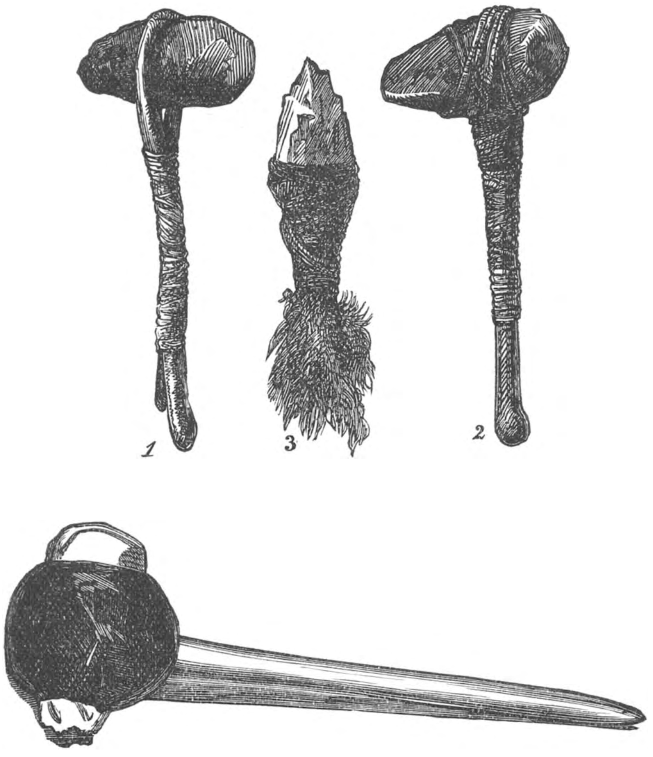

TOMAHAWKS.

Wij komen nu aan een zonderling werktuig, hetwelk men dikwijls voor een wapen gehouden heeft en dat hiervoor uitstekend zou kunnen dienen, ofschoon het als zoodanig zelden gebezigd wordt. Dit is de „tomahawk" of hamer, zooals hij gewoonlijk genoemd wordt. Op nevenstaande afbeelding ziet men drie soorten van „tomahawks". Bij alle drie is het scherpe gedeelte van steen en het handvatsel van hout; deze twee deelen worden op verschillende wijzen met elkander verbonden, naar de streek, waar het werktuig vervaardigd is. De eenvoudigste vorm is die van fig. 1. Hierbij heeft men eenvoudig een geschikt stuk steen voor den kop uitgezocht; het handvatsel is gemaakt van een buigzamen tak, die er omheen wordt gebogen, waarna men de twee einden van het hout stevig aaneenbindt. Het wapen is vervaardigd in Nieuw-Zuid-Wales.

Fig. 2 is een „tomahawk", die meer uitvoerig bewerkt is. Hier is de steenen kop stevig met een riem aan den steel vastgebonden en wel op volkomen dezelfde wijze als dit door den Nieuw-Zeelander en den Dajak tot hetzelfde doel geschiedt. Het beste staaltje van zoodanig werktuig is echter de „tomahawk" onderaan de afbeelding; zij is geteekend naar een exemplaar uit het Britsch Museum. De steel en de kop gelijken veel op die van fig. 2, maar de wijze, waarop deze met elkander verbonden zijn, is veel meer samengesteld.

Vooreerst wordt de kop op zijn plaats gehouden door bindsels, die van de pezen

uit den staart van de kangoeroe vervaardigd worden en die de Australiër altijd in voorraad heeft. De pezen worden in kokend water gedompeld en vervolgens gestampt tusschen twee steenen, om de afzonderlijke vezelen vaneen te scheiden; terwijl zij nog nat en tamelijk veerkrachtig zijn, wikkelt men ze om den steen en het handvatsel. Zoodra zij droog worden, trekken zij zich natuurlijk met groote kracht samen en binden den kop en den steel veel steviger aaneen dan men dit met eenige andere stof zou kunnen doen. Zelfs versche huid houdt niet zoo zeker als pezen. Als dit bindsel van pezen volkomen droog is, neemt de inboorling een zekere hoeveelheid van de eigenaardige zelfstandigheid, die „zwarte-jongens-was" genoemd wordt; hij kneedt die over den kop en het einde van den steel heen, waardoor deze nog vaster vereenigd worden.

Een ander werktuig ziet men in fig. 3. Hier heeft de vereeniging van den steen met de plantaardige stof op een andere wijze plaats. Het lemmer is hier gevormd uit een stuk kwarts, zoo groot als een hand, waaraan men den vorm eener speerpunt gegeven heeft. Het handvatsel is hier, in plaats van hout, eenvoudig een bundel plantaardige vezelen. Het eene einde van den steen is tusschen de losse einden der vezelen gestoken, waarna het geheel zoo vast mogelijk met koorden, van riet vervaardigd, wordt aaneengebonden. Het is een soort van dolk; een andere vorm van hetzelfde wapen maakt men, door eenvoudig aan een stok, die ongeveer 40 centimeter lang is, een punt te snijden en die punt in het vuur te harden. Dit is inderdaad een „katta" in miniatuur, maar zij wordt tot een ander doel gebruikt.

Wij hebben deze hamers of bijlen en de dolken bij elkander vermeld, omdat zij alle dienen tot hetzelfde doel, namelijk het beklimmen van boomen.

Vlug als een aap, kan de inboorling van Australië elken boom beklimmen. Als de boomen een niet al te groote dikte hebben, doet hij dit niet — zooals in Europa algemeen het gebruik is — door den stam met zijn beenen en armen te omvatten. In plaats dat hij zijn armen en beenen om den stam slaat, zoover hem dit mogelijk is, zet hij er van voren zijn voetzolen tegen en drukt er aan iedere zijde met kracht een hand tegen aan; hij klimt zoo naar boven met de vlugheid van een eekhoren.

Uit aanhoudende gewoonte gaat een Australiër nooit een boom voorbij, zonder een oog te slaan op den bast: door dien enkelen blik weet hij, of het noodig is, hem te beklimmen of niet. De verschillende dieren, die op boomen leven, vooral de zoogenaamde „opossums", kunnen in geen boom klimmen zonder de sporen hunner klauwen in den bast achter te laten. Er is geen enkele oude boom, wiens bast niet met deze sporen bedekt is; het scherpe en geoefende oog van den inboorling onderscheidt onmiddellijk, of deze teekens zijn van een dier, dat den boom heeft beklommen, dan wel er is afgeklommen: hij kan ook den tijd bepalen, wanneer dit heeft plaats gehad.

Als de Australiër een boom wil beklimmen, legt hij alles op den grond, wat hem kan hinderen, gaat op den boomstam af en doet een reeks van houwen met zijn bijl er in. Deze slagen doet hij paarsgewijze en hij maakt bij elken dubbelen slag een kleine holte in den boom; dit doet hij met tusschenruimten van 40 à 50 centimeter, afwisselend rechts en links.

Als hij deze inkepingen gemaakt heeft, zoo hoog hij slechts reiken kan, steekt hij den grooten teen van zijn linkervoet in de benedenste opening, omklemt den boom met zijn linkerarm en slaat met den rechterarm zijn tomahawk zoo hoog mogelijk in den boom. Terwijl hij nu de tomahawk als houvast gebruikt, om zich omhoog te trekken, steekt hij den teen van zijn rechtervoet in het tweede gat, waardoor hij in de gelegenheid komt, om zijn linkerteen in het derde te steken. Hier wacht hij een oogenblik en houdt zich stevig met beide voeten en den linkerarm en hand vast, terwijl hij meerdere inkervingen maakt; op deze wijze gaat hij voort, totdat hij den top van den boom bereikt heeft.

Als hij bij den eersten tak gekomen is, kijkt hij zorgvuldig rond, welke richting de krabben hebben; hierdoor alleen geleid, vindt hij weldra de plaats, waar het dier zich heeft verborgen. Hij onderzoekt de afmetingen van de holte, door met den bijl tegen den stam te slaan; heeft zij een gematigde diepte, dan begint hij onmiddellijk het hout weg te hakken en maakt zich van zijn prooi meester.

Is de holte evenwel zeer diep, dan is hij verplicht, een andere gedragslijn te volgen,

Terwijl hij, langs dezelfde inkervingen, waarlangs hij den boom beklommen heeft, weder afdaalt, neemt hij van zijn bundel een vuurstok, dat wil zeggen, een op tonder gelijkend stuk hout, hetwelk voortdurend aan het smeulen blijft. Den vuurstok in een bundel droog gras en bladeren gewikkeld hebbende, beklimt hij den boom opnieuw; als hij nu de opening der holte bereikt heeft, draait hij den bundel snel in het rond, totdat het gras en de bladeren ontvlammen.

Zoodra alles goed in brand is, werpt hij eenige brandende stoffen in het hol, waardoor zij op het dier vallen en dit uit den vasten slaap, waarin het de uren van den dag slijt, doen ontwaken. Het overige van de toorts houdt hij bij den ingang van het hol en maakt, dat de rook naar binnen dringt. Indien hij het dier niet door brandende bladeren wakker maakte, zou hij gevaar loopen, het gedurende zijn slaap te doen stikken.

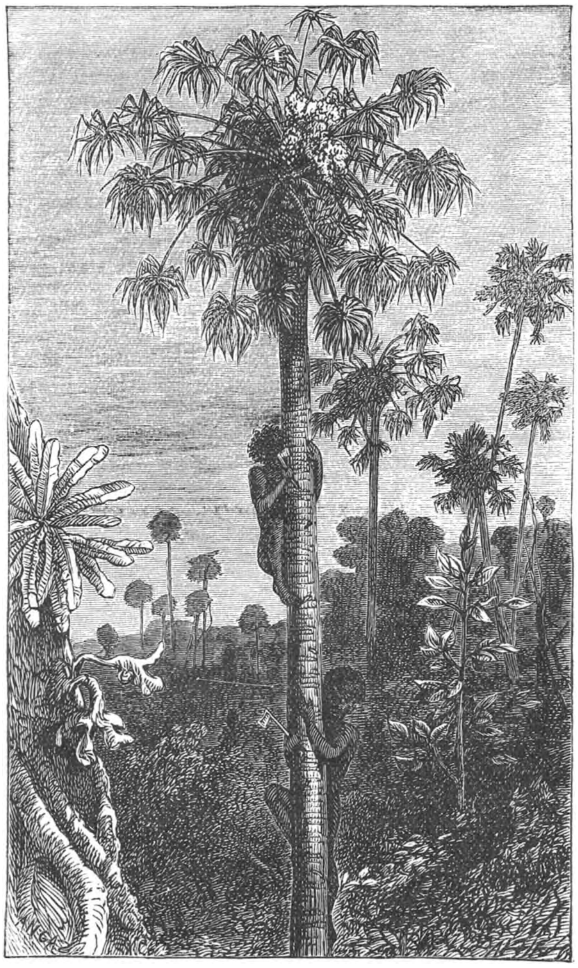

HET BEKLIMMEN VAN EEN KOOLPALM.

Het maken van gaten in den boom, om er de teenen in te kunnen steken, schijnt theoretisch nogal langzaam en vervelend in zijn werk te gaan; in de praktijk echter is het juist het tegenovergestelde. Een inboorling beklimt een boom bijna even snel als wij een ladder. Daar de groote boomen zeer geschikt zijn ter huisvesting van de dieren, die den Australiërs tot voedsel dienen, is er bijna geen enkele boom, waaraan men de inkervingen, door de inboorlingen gemaakt, niet waarneemt. Vreemd is het, maar de Australische jagers maken nooit gebruik van de inkervingen, die door anderen gemaakt zijn; elk, die een boom wil beklimmen, maakt een nieuwe reeks openingen voor zichzelf.

Het gebeurt somtijds, dat iemand het spoor van een of ander dier of van een bijennest ziet en geen „tomahawk" bij zich heeft. In dat geval kan hij toch in den boom klimmen; hij gebruikt dan den dolk, dien wij reeds hebben beschreven. Hij slaat gaten in den bast en trekt zich aan den dolk omhoog, alsof hij een „tomahawk" bij zich had; het eenige verschil is, dat de openingen kleiner zijn en dat hij harder moet werken.

De „zwarte-jongens-gom", die zulk een groote rol speelt bij de vervaardiging van Australische wapenen en gereedschappen, wordt verkregen van den „gras-boom", gewoonlijk de „zwarte-jongen" genoemd, omdat men hem zoo licht voor een met speer en mantel gewapenden inboorling kan aanzien. Deze gom is in het land, waar zij tehuis behoort, zeer taai; brengt men haar echter naar Europa, dan wordt zij broos en brokkelt in stukken van de wapenen en gereedschappen af, evenals dit met

een dergelijke bereiding, de „kurumanni" gom, het geval is, die door de inboorlingen van Guinea bereid wordt. Zij is volkomen zwart, en als zij droog is, zeer hard.

De „gras-boom" is een der karakteristieke planten van Australië; hij heeft ook de zonderlinge individualiteit van dit vreemde land. Zijn stam is rond en ziet er uit als die van een palmboom, terwijl uit zijn top een reusachtige bundel lange bladeren ontspruit, die zich, als een groote vederbos, in alle richtingen uitbreiden. De bloemen ontspruiten juist uit het midden; de bloemstengel is, als hij gedroogd is, zoo hard, taai en licht, dat men er speerschachten van maakt.

* * *

Wij zijn nu genaderd tot de verschillende vormen van speren, die door de Australische inboorlingen gebruikt worden.

Het gewone wapen is licht en niet veel grooter in middellijn dan de Zuid-Afrikaansche assagaaien. Over het algemeen worden de speren vervaardigd op een vrij ruwe wijze; de maker schijnt er niet veel aan te hechten, of de schacht volkomen recht is, waardoor het wapen goed in evenwicht ligt.

Het achtereinde eener Australische speer is, evenals dat der Zuid-Afrikaansche assagaai, zeer dun; de schacht wordt, van de punt af, waar zij zoo dik is als een vinger, naar het einde hoe langer hoe dunner, zoodat dit niet veel dikker is dan een potlood. De gewone speren zijn aan het eene einde gewoonlijk eenvoudig gehard en in dit geharde gedeelte worden dan eenige weerhaken gesneden.

Sommige speren zijn gemaakt volgens ditzelfde beginsel: zij verschillen alleen van de reeds vermelde, doordat zij een afzonderlijke punt hebben, die van zwaar en hard hout gemaakt is. Hierin zijn diepe weèrhaken gesneden, zoodat het wapen veel geduchter is dan dat, hetwelk uit een enkel stuk hout vervaardigd is. Zulk een speerpunt ziet men in fig. 7 op de volgende bladzijde.

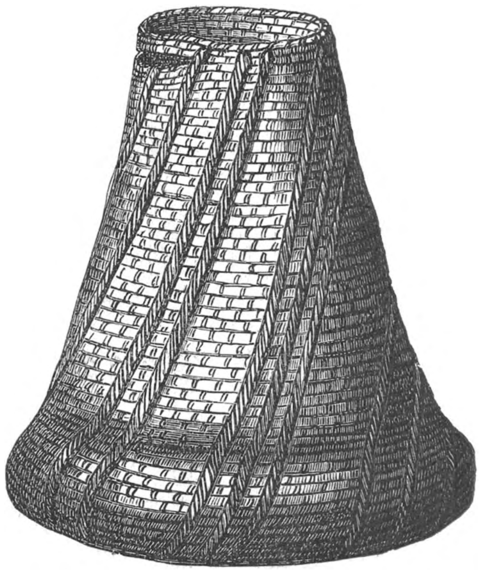

MAND, ZUID-AUSTRALIË.

Vele speren zijn uiterst eenvoudig: het zijn niets anders dan lange stokken, die aan het dikke einde een punt hebben. Deze punten zijn echter met veel zorg behandeld; men schijnt er zelfs meer zorg aan te hebben besteed dan aan die, welke meer uitvoerig bewerkt zijn. Zij zijn omtrent 2 meter lang.

Er zijn echter nog vele andere soorten van speren, die een verschillend aantal punten hebben en van verschillende dikte zijn. De meest gewone speer, met meer dan één punt, heeft er drie of vier; in elk ander opzicht, behalve hun aantal, worden de speerpunten evenwel op dezelfde wijze vervaardigd.

De speer dient den inboorling ook dikwerf als roeispaan en hij kan zijn broos vaartuig met vrij groote snelheid daarmede besturen. Hoe hij in staat is, in zulk een licht vaartuig recht overeind te staan, te roeien, een visch te harpoeneeren en zijn worstelende prooi binnen boord te halen, is werkelijk een wonder. Het laatste is nog het verwonderlijkst, daar de visschen dikwijls zeer groot zijn en hun gewicht aan het einde eener speer, die somtijds 3 meter lang is, gevoegd bij de onstuimige bewegingen, die zij maken, genoegzaam zou zijn, om een veel steviger vaartuig te doen omkantelen.

En toch brengen de inboorlingen er uren achtereen op door, zonder ooit een ongeluk te krijgen; op een kleine boot, die nauwelijks groot genoeg schijnt, om één enkelen Europeaan op te nemen, vinden twee man behoorlijk plaats, om hun visschen

te harpoeneeren en binnen te halen; zij bereiden ze zelfs op een geïmproviseerden haard van nat zand en steenen in het midden hunner kano.

De beste tijd, om visschen te harpoeneeren, is de nacht; de aanblik van een aantal inboorlingen, die zich met deze waterjacht bezighouden, is zeer schilderachtig. Zij hebben toortsen bij zich, waardoor zij tot op den bodem van het water kunnen zien; het effect van de steeds bewegende toortsen, de glans van deze over het rimpelende water en de zwarte individuen, die zich hierin bewegen, terwijl sommigen naar visch uitzien, anderen ze met de speer trachten te treffen en weder anderen de gevangen prooi trachten binnen te halen, is uiterst schilderachtig en opwekkend. De toortsen worden gemaakt van zeer ontvlambaren boombast; het geheele tooneel komt veel overeen met dat, wat men in Noord-Amerika het „branden van het water" noemt.

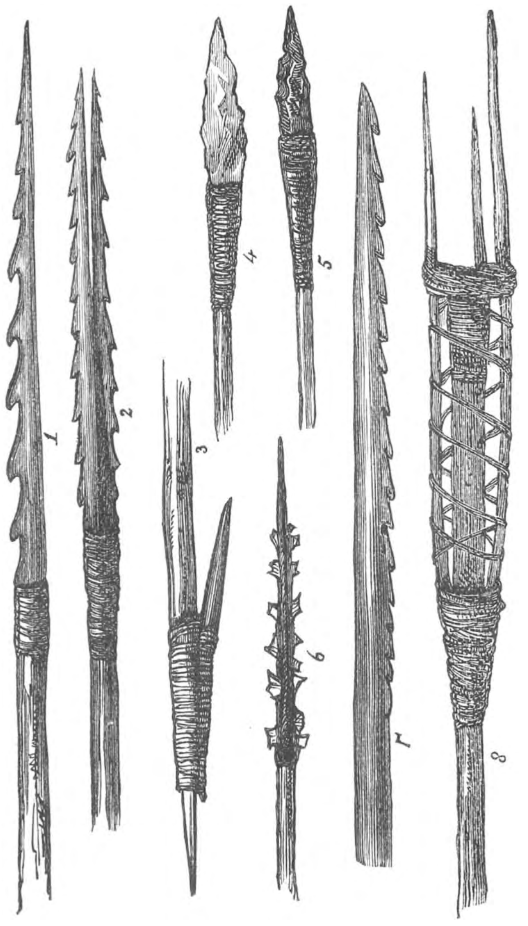

PUNTEN VAN AUSTRALISCHE SPEREN.

Op de afbeelding op de volgende bladzijde ziet men, op welke wijze de speer gebruikt wordt, om te visschen; zij geeft ons een goed denkbeeld van de buitengewoon lichte kano's en de vaardigheid van hen, die ze besturen. Twee mannen zijn bezig, zich met de speer voort te roeien; in de kano, op den voorgrond, zijn twee andere mannen, waarvan er een bezig is met visch op een klein vuur te braden. Hij zit op zijn hurken, om niet zoo licht over boord te slaan, terwijl zijn metgezel de punt zijner speer onderzoekt, voordat hij haar opnieuw gebruikt. Deze afbeelding is vervaardigd naar een schets, die op de plaats zelf genomen is.

Een andere speer, die ook gebruikt wordt, om mede te visschen, en welker punten uitvoerig bewerkt zijn, ziet men hiernevens in fig. 8. Bij deze speer is een punt van ijzer en de twee andere van been. Het wapen is merkwaardig om de wijze, waarop het einde der schacht tusschen de punten steekt, en de manier, waarop de verschillende deelen aan elkander verbonden zijn. Het is afkomstig van de beneden-Murray.

Fig. 6 van dezelfde afbeelding is een zeer geduchte wijziging van de werpspeer. Langs elke zijde der punt heeft de Inlandsche krijgsman een groeve gemaakt en in deze een aantal scherven vuursteen en kwarts gestoken, op hun plaats bevestigd door „zwarte-jongens-gom".

Fig. 4 en 5 van dezelfde afbeelding zijn twee speerpunten, die ons de vuursteenwapenen in herinnering brengen, welke in de laatste jaren in zoo groote menigte in verschillende deelen der wereld zijn gevonden en afkomstig zijn uit den steentijd. De speerpunten hebben ongeveer de grootte eener hand en men heeft er zorgvuldig den vereischten vorm aan gegeven. Zij zijn plat en de vervaardiger was een klover, handig genoeg, om ze aan beide zijden even scherp en vrij gelijk van vorm te maken.

De lezer zal bespeuren, dat fig. 5 veel donkerder van kleur is dan fig. 4. Dit

onderscheid is niet toevallig, maar drukt zeer goed de verschillende tinten van het gebruikte materiaal uit; sommige speerpunten toch zijn lichtbruin, terwijl andere nagenoeg zwart zijn.

Indien de lezer een oog slaat op fig. 1 en 2 der afbeelding, zal hij zien, dat deze twee speerpunten veel op elkander gelijken: het eenige onderscheid is, dat de eene enkel en de andere dubbel is. Deze speren zijn afkomstig van Port-Essington.

Een Australisch inboorling ziet men in zijn oorspronkelijken staat nimmer zonder speer, en zooals men verwachten kan van hem, wiens onderhoud bijna geheel afhangt van de handigheid, waarmede hij met zijn wapenen weet om te gaan, is hij in het werpen een volleerd meester. Niemand kan dan ook met den Australiër als mededinger in het werpen van wapenen optreden. Zonder van den „boemerang" te

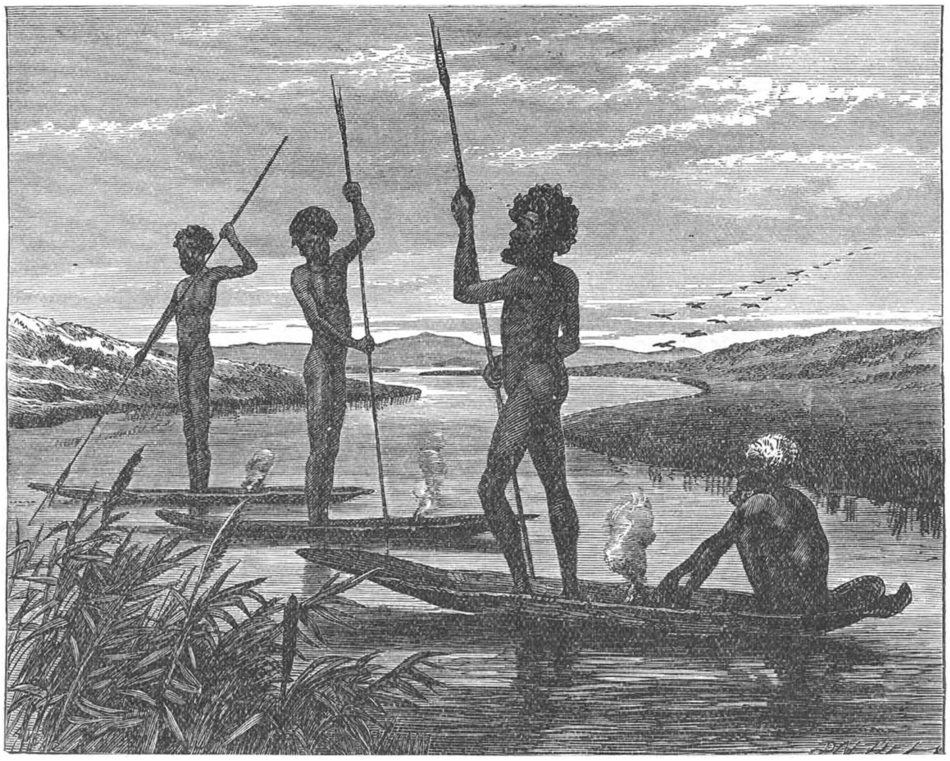

VISCHVANGST OP DE MURRAY.

spreken, dien wij later zullen behandelen, kan de Australiër zijn speer òf met de hand òf met den werpstok zóó werpen, dat hij zijn doel nooit mist. Dit doet hij ook met zijn korte knods, en als hij geen dezer wapenen bij de hand heeft, bezit hij ook een bijzondere bekwaamheid in het werpen met steenen. Het is meermalen gebeurd, vóórdat men het karakter der inboorlingen nog goed kende, dat een goed gewapend soldaat door een geheel ongewapenden inboorling gedood werd. De Europeaan vuurde op den Australiër, die door heen en weer te springen maakte, dat men niet goed op hem mikken kon, en de eerste werd doodgegooid met een regen van steenen, die opgeraapt werden en geworpen met een juistheid, welke men moet gezien hebben, om het te kunnen gelooven.

Het gebeurt zelden, dat een Australiër een speer met de hand werpt; hij geeft hiervoor altijd de voorkeur aan het zonderlinge werktuig, hetwelk door de inboorlingen

een „wummerah" of „midlah" en door de volkplanters een „werpstok" genoemd wordt. De theorie van dezen „werpstok" is gemakkelijk genoeg, maar in de praktijk is zijn gebruik zeer moeielijk; er behoort een groote mate van oefening toe, voordat men er met eenige zekerheid mede weet om te gaan.

Het beginsel, waarop dit werktuig berust, is dat van den slinger; de werpstok is dan ook eigenlijk niets anders dan een slinger, die niet van touw, maar van hout gemaakt is; de speer neemt dan de plaats in van den steen. De werpstok behoort zoo noodwendig bij de speer, dat een inboorling even goed zonder speer op heeft zou gaan, als zonder het werktuig, waarmede hij haar werpt. Deze werpstok reis naar de verschillende streken ook een verschillende gedaante; het beginsel is evenwel bij alle hetzelfde. Hieronder ziet men afbeeldingen van alle vormen, die de werpstok

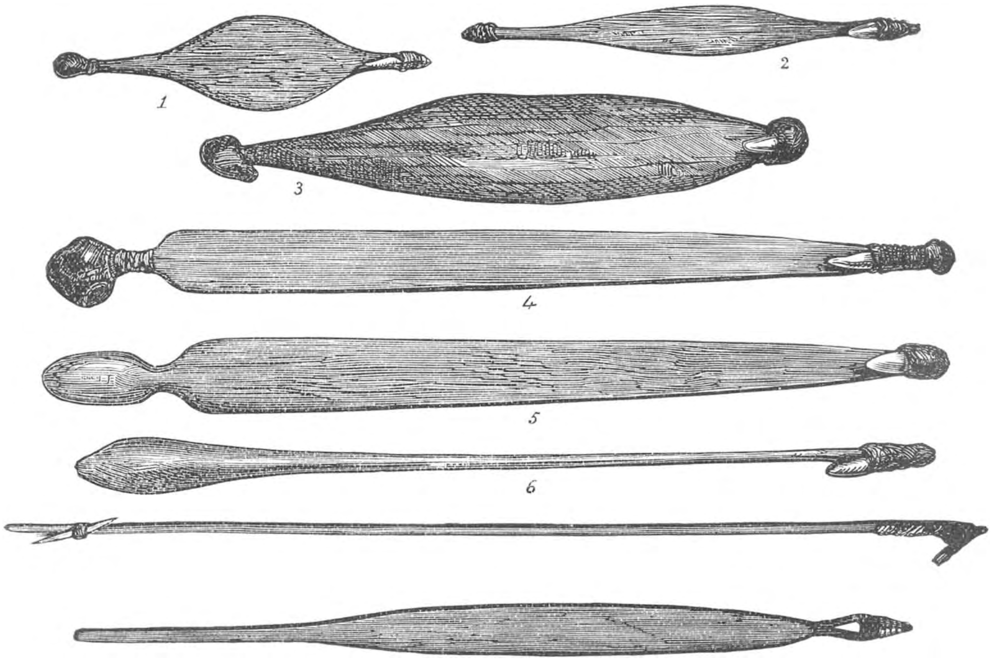

WERPSTOKKEN.

aanneemt. Men ziet, als men de verschillende figuren beschouwt, dat deze stok bestaat uit een stuk hout van verschillende lengte en breedte, dat aan het eene einde een soort van weerhaak heeft.

* * *

Een werptuig is er nog, hetwelk uitsluitend in Australië thuisbehoort. Dit is de „boemerang", die echter niet algemeen verbreid is en ook op de jacht of in den oorlog niet overal gebezigd wordt. Gewoonlijk wordt hij de „kangoeroe-rat" genoemd, omdat hij, evenals dit dier, over den grond voortspringt.

De „kangoeroe-rat" is een stuk hard hout, in den vorm van een dubbelen kegel, met een lang, buigzaam handvatsel aan een einde. Dit handvatsel is ongeveer 70 centimeter lang en zoo dik als een potlood; op eenigen afstand ziet het wapen er uit als een reusachtige pad met een langen staart. De Australische inboorlingen maken dezen staart van een buigzamen tak; zij, die echter reeds eenigszins met de beschaving in aanraking zijn gekomen, hebben ontdekt, dat balein voor dezen staart de best mogelijke zelfstandigheid is.

Als een inboorling met de „kangoeroe-rat" werpt, pakt hij deze bij den staart; hij slingert haar dan voor- en achterwaarts, totdat zij bijna dubbel gevouwen is, en laat haar dan eensklaps los. Zij vliegt dan door de lucht met hetzelfde dreigende en sissende geluid als een geweerkogel; zij komt echter nooit meer dan 7 of 8 voet boven den grond. Zoodra zij de aarde raakt, springt zij op en maakt een aantal achtereenvolgende buitelingen, totdat zij eindelijk ophoudt. Zij vliegt inderdaad juist zoo over den grond, als wanneer een jongen een vlak steentje over het water scheert. De afstand, waarop dit werptuig geworpen kan worden, is werkelijk verwonderlijk. Het komt er veel op aan, onder welken hoek het den grond raakt. Wordt het te hoog geworpen, dan doet het een of twee sprongen, maar doorloopt geen grooten afstand. Werpt men het te laag, dan schiet het langs den grond en verliest door de wrijving spoedig zijn kracht. Is het evenwel in goede handen, dan ziet het er uit als een levend dier, dat over den grond springt; zijn bewegingen hebben dan een verwonderlijke gelijkenis met de groote sprongen der „kangoeroe-rat", die verschrikt weg springt, terwijl haar lange staart haar in evenwicht houdt.

Hoewel zij in kleinigheden onderling eenigszins verschillen, is het beginsel, waarnaar de „boemerang" vervaardigd wordt, overal hetzelfde. Het is een platachtig, gebogen stuk hout, waarvan men verscheidene voorbeelden kan zien op de afbeelding op bladz. 372; noch de vorm, noch de grondstof kunnen ons echter eenig denkbeeld geven van zijn verwonderlijk vermogen.

Het hout, waarvan de „boemerang" (of „boumereng", zooals men het woord somtijds leest) vervaardigd wordt, is bijna altijd dat van den gomboom; dit is zwaar, hard en taai en kan aan een vrij sterken schok weerstand bieden zonder te breken. Het wapen is eenigszins bol aan de boven- en vlak aan de onderzijde en altijd het dikst in het midden; het loopt dun uit naar de kanten, die vrij scherp zijn. Het wordt gebezigd als werptuig en is stellig een der vreemdste wapenen, die ooit zijn uitgevonden.

In de oude sprookjes is een der giften van de toovergodin aan den held van het verhaal dikwijls een wapen van verwonderlijke kracht. Nu eens is het een scherp zwaard, dat overal doorheen snijdt, waar men het op richt, of een maliënkolder waardoor geen wapen dringen kan. Dan weder zijn het pijlen (in later tijden geweerkogels) die altijd het doel treffen, enz. In een sprookje, waar de verbeelding een zeer hooge vlucht neemt, lezen wij van pijlen, die altijd vanzelf op den boog terugkomen.

In Australië is evenwel werkelijk een werptuig, hetwelk tot op grooten afstand kan worden geworpen en altijd naar zijn eigenaar terugkeert. Door een bijzondere wijze van het weg te slingeren, verkrijgt het wapen een draaiende beweging in de lucht, beschrijft een kring en valt weer neder naast of achter hem, die het weggeworpen heeft. De wijze, waarop dit geschiedt, is zeer eenvoudig in theorie, maar zeer moeielijk in de praktijk. Met grijpt het aan bij het handvatsel, dat gewoonlijk door eenige dwarse insnijdingen geteekend is, om het goed te kunnen vasthouden: de vlakke zijde is naar beneden gekeerd. Dan wordt de „boemerang" schielijk en plotseling weggeslingerd, terwijl men de hand eensklaps terugtrekt, waardoor het wapen een uiterst snelle draaiende beweging verkrijgt. Een biljartspeler zal deze soort van beweging gemakkelijk kunnen begrijpen, als wij zeggen, dat zij op hetzelfde beginsel berust als het zoogenaamde „trekken". Het wapen moet met groote kracht geworpen worden, of het volbrengt zijn draaiende bewegingen niet behoorlijk.

De Australiër, drie of vier dezer wapenen in de linkerhand houdende, neemt er een van in zijn rechterhand, terwijl zijn oogen gericht zijn op het voorwerp, dat hij wil raken, of op de plaats, tot hoever zijn wapen gaan moet. Terwijl hij den „boemerang" een oogenblik in zijn hand balanceert, gaat hij plotseling een paar schreden vooruit en laat, met een snellen, scherpen en bijna nijdigen worp, zijn wapen de lucht doorklieven.

Indien hij den „boemerang" wil laten terugkomen, zijn er twee wijzen, om hem in de lucht voort te slingeren. De eene is, dat hij hem hoog in de lucht gooit, waarin hij rondvliegt met een stouten, krachtigen zwaai, die den toeschouwer aan de vlucht van den arend of den valk herinnert. Hij blijft voortvliegen, tot hij een plaats bereikt heeft achter dengene, die hem heeft weggeworpen, waar dan ook alle leven hem schijnt verlaten te hebben; hij zakt, om zoo te spreken, ineen als

een vogel, die vleugellam geschoten is; hij draait om en om en valt op den grond.

Er is nog een andere manier, om den „boemerang" terug te laten keeren, die nog veel merkwaardiger is. Hij, die hem in de hand heeft, kiest vóór zich een plaats uit, 25 à 30 meter van zich verwijderd, en slingert den „boemerang" daarheen. Het wapen raakt den grond en in plaats van verbrijzeld te worden, zooals men van den stoot zou verwachten, springt het omhoog als Antaeus der Grieksche mythe, en schijnt, door zijn aanraking met de aarde, nieuwe krachten te hebben gekregen. Het vliegt omhoog, alsof het uit een stuk geschut was weggeschoten; ofschoon zich nu niet hoog in de lucht verheffende, volbrengt het de zonderlingste evolutiën, terwijl het zoo snel omdraait, dat het er uitziet als een half doorschijnende schijf met een donker middelpunt; het neemt zijn loop op zulk een onregelmatige wijze, dat zij verontrustend is voor hen, die er niet aan gewoon zijn.

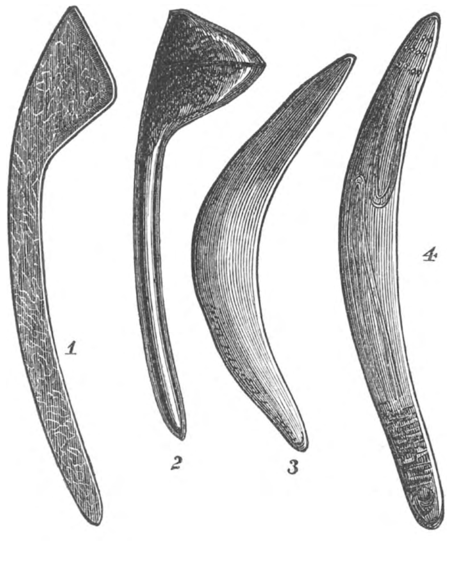

De bijgaande figuur geeft verschillende afbeeldingen van „boemerang's naast knodsen, en toont ons, hoe de „boemerang" zich uit de knods ontwikkeld heeft.

Fig. 4 van het benedenste gedeelte der afbeelding is de korte, gepunte stok, die dienen kan voor een korte knods, voor dolk of voor werktuig, om de boomen te

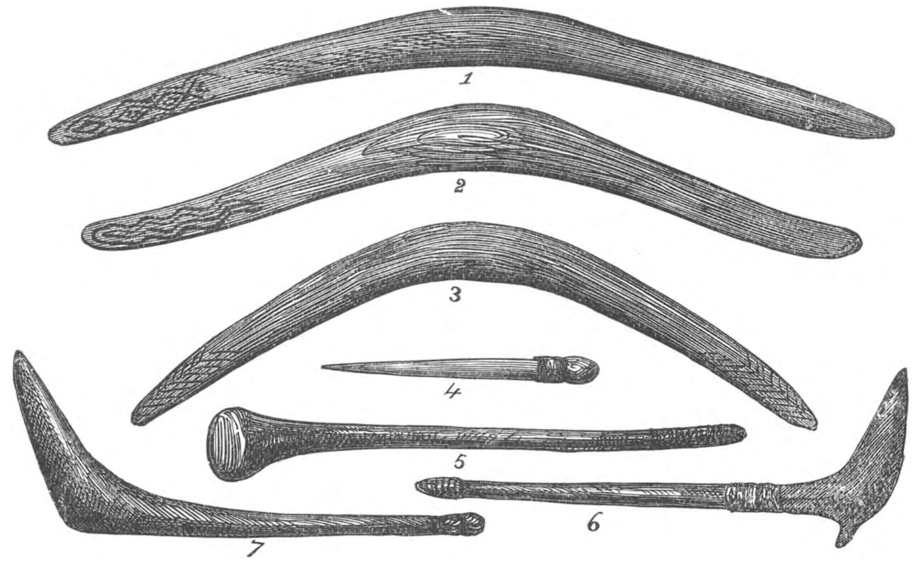

„BOEMERANG'S" EN KNODSEN.

beklimmen. Juist hieronder is een knods of waddy met een afgerond einde; bij fig. 6 is dit einde voorzien van een eenigszins platte punt. Fig. 7 is een dier hoekige knodsen, waarvan wij reeds een beschrijving gegeven hebben; zij is alleen platter dan die, welke vroeger afgebeeld zijn. Als men een oog slaat op het bovenste gedeelte der afbeelding en fig. 1 en 2 beschouwt, dan ziet men twee knodsen, die

niet slechts aan het dikke einde, maar geheel en al plat zijn, en welker bocht zich niet tot het einde bepaalt, maar ook in den steel voortgaat.

De overgang van de knods tot den „boemerang" is eenvoudig genoeg; eén voorbeeld hiervan is fig. 1 in de onderste afdeeling; het is een wapen, dat er als een gewone „boemerang" uitziet, maar eigenlijk een knods is, die in het gevecht man tegen man gebruikt wordt.

Men kan zich de ontwikkeling van den boemerang als volgt voorstellen. De platte knodsen ontstonden waarschijnlijk in tijd van nood, als de inboorling geen geschikt stuk hout kon vinden en het beste nam, wat hij krijgen kon. Indien dan zulk een knods op een oogenblik naar een of ander voorwerp moest geslingerd worden, moest natuurlijk het voordeel van haar mindere rondheid als werptuig onmiddellijk in het oog vallen, even goed als de bocht, die zij in de lucht beschreef. Den inboorling, die altijd zoo gevat is, om alles op te merken, wat de krachtdadigheid zijner wapenen kan verhoogen, viel deze bijzonderheid natuurlijk dadelijk in het oog, en hij begreep dan ook onmiddellijk het nut, dat hij hiervan kon trekken. Hij beproefde derhalve verschillende vormen van platte werptuigen, tot hij eindelijk den „boemerang" vervaardigde.

Het vreemdste verschijnsel bij den „boemerang" is, dat hij niet altijd dezelfde bocht heeft; het is inderdaad bijna niet mogelijk, twee exemplaren aan te treffen, die beide dezelfde kromming hebben.

Bij sommige is de bocht zoo scherp, dat men haar bijna een hoek zou kunnen noemen, zooals men bijv. bij fig. 3 op de bovenste afdeeling ziet. Het voorwerp, waarnaar deze afbeelding gemaakt is, werd vervaardigd aan de oevers der Darling-rivier.

De inboorlingen doen met den „boemerang" bijna alles en den zonderlingen, afwijkenden loop, dien hij volgt, weten zij zich goed ten nutte te maken. Menig jager heeft gewenscht, het meest onschatbare wapen te bezitten, namelijk een geweer, dat om een hoek kan schieten; juist zulk een wapen nu bezit de Australiër in zijn „boemerang". Indien hij bijv. een kangoeroe ziet in zulk een houding, dat zij niet onder het bereik der speer kan komen, zonder dat zij den jager ziet en deze het dier op de vlucht jaagt, of ook, wanneer het door een boomstam voor een rechtstreekschen aanval veilig is, kruipt hij er zoo dicht mogelijk bij, als hij doen kan, zonder het dier te verontrusten, en werpt dan zijn „boemerang" zoodanig, dat hij zich om den boom beweegt en het dier, waarop hij gemikt was, treft.

Somtijds maken de inboorlingen gebruik van hun „boemerangs" en knodsen; zij werpen de vogels van de takken, waarop zij zitten te rusten, en grijpen ze, voordat zij bekomen zijn van den slag, die hen verdoofd en bedwelmd heeft.

Het vervaardigen van zulk een merkwaardig werktuig als de boemerang is veel moeilijker dan men wel zou denken. De onderscheidene bijzonderheden, waaruit de voortreffelijkheid van een „boemerang" blijkt, verschillen zoo weinig, dat er bijna geen enkel Europeaan is, die er eenig onderscheid in kan zien, vooral daar het wapen in vorm, grootte en gewicht aanmerkelijk verschilt naar de streek, waar men het aantreft. Als de inboorling een „boemerang" vervaardigt, bezigt hij hier dikwerf verscheidene dagen voor. Hij doet dit niet alleen om de zoo onvolmaakte gereedschappen, die hij bezit, maar vooral om de groote zorg, die vereischt wordt, om een goed wapen te vervaardigen.

Dag in, dag uit, ziet men hem met den „boemerang" in de hand, terwijl hij er omzichtig aan snijdt en schrapt; hoe meer het wapen de vólmaaktheid nadert, hoe voorzichtiger hij wordt. Als hij eenmaal de bocht gemaakt en het wapen bijna tot op de behoorlijke dikte afgesneden heeft, doet hij geen 2 of 3 sneden, zonder het op zijn hand te balanceeren; hij beschouwt dan tevens zorgvuldig de randen en maakt er bewegingen mede, alsof hij hem wilde wegslingeren. De laatste snippers, die van het wapen worden afgesneden, schijnen op zijn kracht een verwonderlijke uitwerking te hebben, en juist op deze laatste bewerking is de inboorling zeer keurig.

En toch is het wapen, niettegenstaande al de zorg, die er aan besteed is, nog zeer ruw; de sporen van den vuursteenen bijl zijn er nog op zichtbaar, en men schijnt geen moeite gedaan te hebben, om ze te doen verdwijnen.

Het maken van een „boemerang" luistert zoo nauw, dat sommige inboorlingen in het geheel geen goed wapen kunnen vervaardigen, terwijl anderen er voor beroemd

zijn en hun wapenen, zoodra zij ze gemaakt hebben, kunnen verkoopen. Een der inlandsche „koningen" was een welbekend maker van „boemerangs"; zijn wapenen

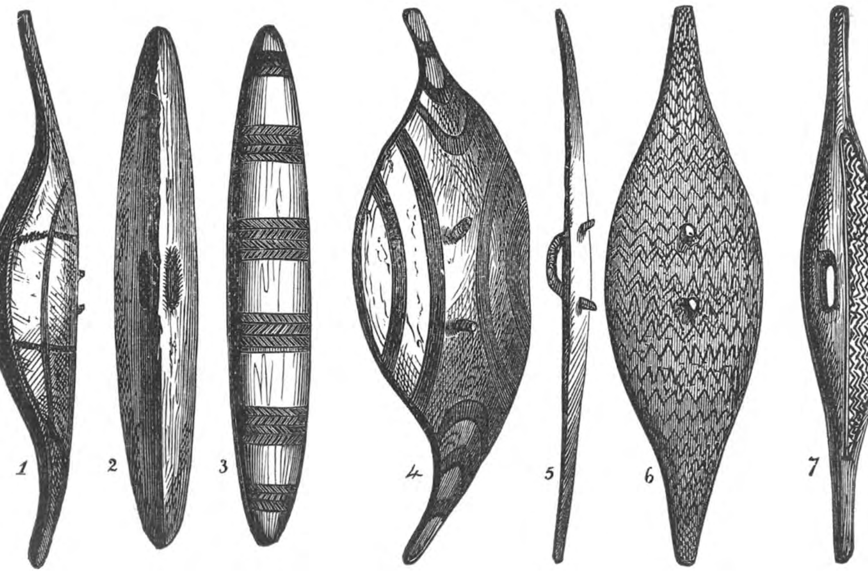

waren wijd en zijd onder de inboorlingen verbreid. Zij kenden zijn werk zoo goed als een kunstkenner de penseelbehandeling van een beroemd schilder. Aan deze bekwaamheid en den betrekkelijken rijkdom, dien hij hierdoor verkreeg, had deze „koning" grootendeels zijn macht te danken.

* * *

Om in staat te zijn, deze verschillende werptuigen te kunnen afweren, zijn de inboorlingen gewapend met een schild, hetwelk uiterst verschillend van vorm en afmetingen is. Op sommige plaatsen gelijkt het zoo weinig op hetgeen wij gewoon zijn, ons als een schild voor te stellen, dat onkundigen dikwerf de grootste moeite hebben om te gelooven, dat zulke zonderling uitziende voorwerpen werkelijk schilden zijn.

Over het algemeen is het schild zeer stevig en zwaar; somtijds heeft het meer van een knods, geschikt, om iemand neer te vellen, dan van een werktuig, hetwelk dient, om een slag af te wenden; verscheidene hebben scherpe kanten, alsof zij dienen moesten, om er wonden mede toe te brengen.

Op de bovenste rij schilden, fig. 2

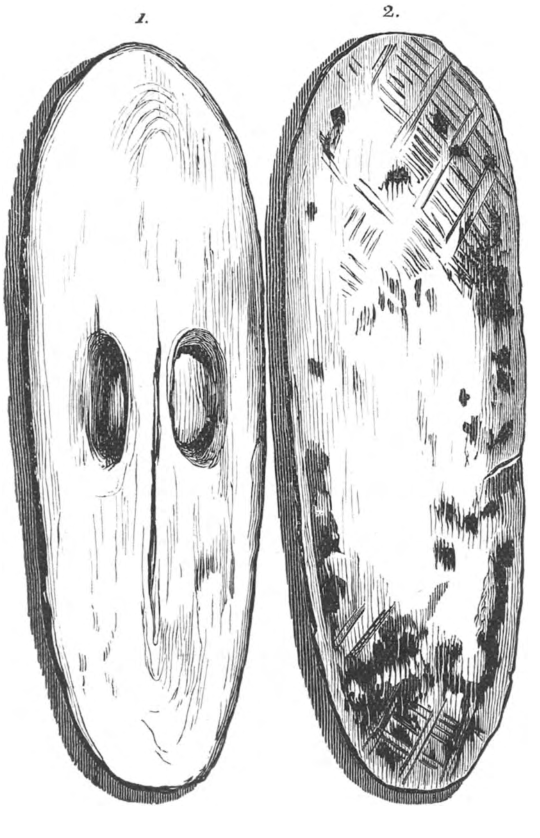

AUSTRALISCHE SCHILDEN.

en 3, ziet men de afbeelding van hetzelfde schild van twee verschillende zijden. Dit is een der meest gewone vormen van dit wapen; men ontmoet het dan ook in een groot gedeelte van West-Australië. Zooals men op de afbeelding zien kan, is de vorm eenigszins driekant: de voorzijde is licht afgerond; het handvatsel wordt gemaakt door aan den rand, waar de twee andere vlakken bij elkander komen, een opening te maken. Deze opening is zeer klein en een gewone Europeesche hand zou er niet door kunnen, ofschoon zij meer dan wijd genoeg is voor de kleine en nette hand van den Australischen inboorling.

De lezer ziet, dat door deze inrichting van het handvatsel het gewricht van den pols vrij bewogen kan worden en men met de geringste beweging der hand het schild links en rechts kan draaien. Deze eigenschap is zeer nuttig, vooral, als het werktuig gebezigd wordt, om een speer of knods af te wenden; men behoeft deze wapenen in hun vaart slechts een eenigszins andere richting te geven, om ze onschadelijk te maken.

De buitengewone zwaarte van het schild is noodzakelijk, om weêrstand te kunnen bieden aan den schok van den „boemerang". Dit vreeselijke wapen kan niet eenvoudig worden afgewend, zooals de speer of de „waddy" en schijnt dikwijls door de aanraking met een of ander voorwerp een nieuwe vaart te nemen. Een „boemerang" moet tegengehouden en kan niet alleen gepareerd worden; geschiedt dit tegenhouden niet behoorlijk, dan slingert hij om het schild en brengt met een zijner draaiende uiteinden den zorgeloozen krijgsman een ernstige wond toe. Zelfs indien hij het schild raakt en in zijn vlucht gestuit wordt, kan hij breken en kunnen de twee stukken op het lichaam terecht komen.

Het is dan ook in het afweren van den „boemerang", dat de vlugheid en vaardigheid van den Australiër het meest uitkomen. Als hij ziet, dat het wapen op hem aankomt, doet hij een paar stappen vooruit, alsof hij het tegemoet wilde gaan; zoodra de „boemerang" zijn schild raakt, geeft hij het laatste met de hand een schielijken draai. Indien dit goed gedaan wordt, breekt de „boemerang" door midden en vliegen door deze beweging van het schild de stukken uit elkander.

Fig. 7 is een schild, dat insgelijks van massief hout vervaardigd is, waarbij de driehoekige vorm op een zonderlinge wijze in den vierkanten is overgegaan. Het handvatsel is gemaakt op dezelfde wijze als bij fig. 2 en 3. De voorzijde is, in plaats van rondachtig, zooals bij fig. 3, integendeel aan beide zijden vlak weggesneden, zoodat zij een scherpen kant of rug vormt. Het is bijna niet mogelijk, zich een werktuig voor te stellen, dat minder op een schild gelijkt dan dit zonderlinge wapen, hetwelk opzettelijk schijnt te zijn vervaardigd met het doel, om een zoo klein mogelijke oppervlakte naar den vijand toe te keeren.

De onderste afbeelding op bladz. 374 vertoont een schild aan den voor- en achterkant. Het is geteekend naar een exemplaar uit het Britsch Museum. Het was den vervaardiger klaarblijkelijk te veel moeite, het hout weg te hakken; hij heeft dus veel gebruik gemaakt van vuur en maakte zijn schild door het afwisselend te branden en het verkoolde af te schrappen. Het handvatsel is gemaakt op een vrij zonderlinge wijze, door eenvoudig twee diepe gaten in de achterzijde van het schild te hakken en het stuk hout hiertusschen af te ronden. De voorzijde van het schild is veel breeder dan van een der reeds vermelde en zeer flauw rond. Het is versierd met uitgesneden groeven, ofschoon de meeste door de ruwe behandeling verdwenen zijn; het is dan ook een zeer lomp en onoogelijk voorwerp, hoeveel moeite er ook aan besteed moge zijn.

* * *

De woningen der Australiërs zijn slecht gebouwd. Aan het rondzwervend leven, zooals zij dat leiden, kunnen geen vaste woonplaatsen verbonden worden, en de tijdelijk bruikbare verblijfplaatsen moesten wel primitief blijven. De woningen zijn nogal verschillend; zij zijn beter in het noorden dan in het zuiden, en het best in de westelijke deelen van het continent. Zoo vond Grey aan de Glenelg een legerplaats, waar ieder inboorling een eigen bed heeft, terwijl anders meer personen in een en hetzelfde bed slapen. De hutten aldaar hadden een dak, dat schuin opliep. Aan de Hannoverbaai bij de Golf van Carpentaria vond men bijenkorfachtige hutten van 4

voet hoogte, met een zoo lage opening tot ingang, dat men alleen kruipend er in kon komen. Dergelijke hutten vond men ook in Eendrachtsland, waar men intusschen ook in holen in den grond woonde, die gedeeltelijk kunstmatig waren. Zij werden in dorpen van 15 ongeveer bij elkander gevonden en altijd op plaatsen, die door de natuur eenigszins beschut waren, in een duin, een bosch, enz. Elders weder waren de hutten van hout gebouwd en met meer zorg bewerkt. Groote hutten vindt men aan Port Essington, lange gebouwen met een waterdicht dak, waarin 5—10 familiën woonden, die ieder een eigen vuurhaard bezaten. Op het schiereiland York vond men zelfs niet zelden hutten van twee verdiepingen, alsmede aan de Golf van Carpentaria.

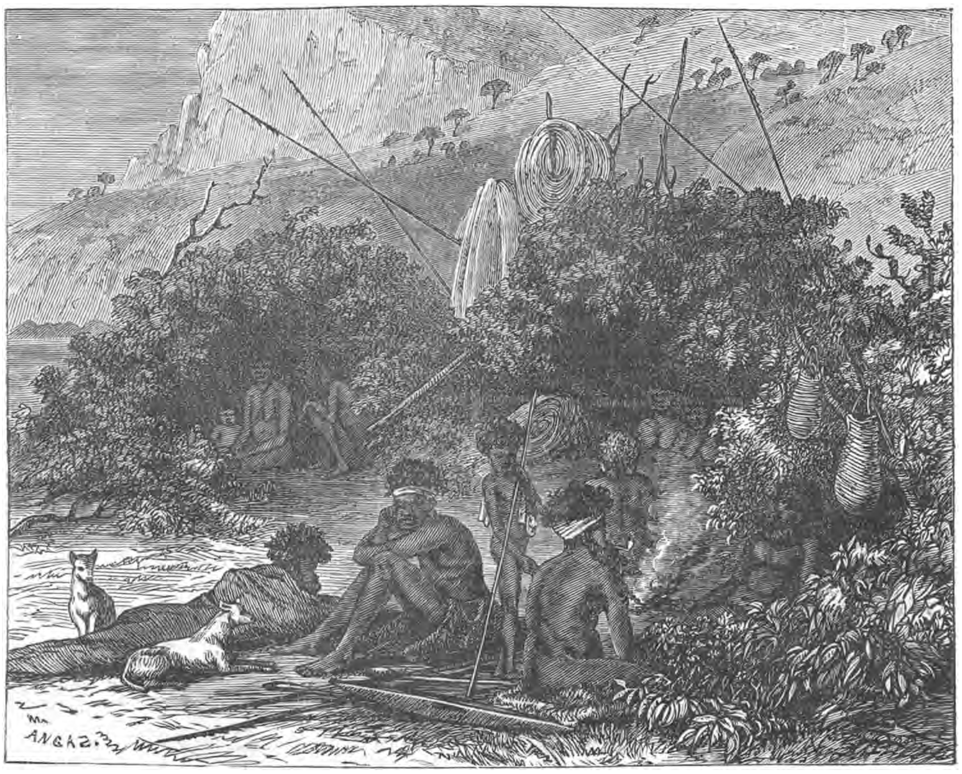

EEN ZOMERKAMP.

Daar het hoofddoel der gewone hutten van de Australiërs is zich te beschutten tegen den kouden zuidwestenwind, is de ingang der hutten bijgevolg in den regel tegen het noordoosten, vanwaar de noordoostenwinden komen, die over den equator gestreken zijn.

Bij de nomadische Australiërs kan men een zomerkamp en een winterkamp onderscheiden.

Het zomerkamp van een Australische familie is uiterst eenvoudig. Zij steken eenige bladerrijke takken in den vorm van een halven cirkel in den grond en maken zoo een soort van priëel, waarvan de grootte verschilt naar de talrijkheid der familie. Deze takken zijn zelden langer dan $1\frac{1}{2}$ en dikwijls niet eens één meter lang. Hun eenig doel is, den wind van het vuur en van hun eigen lichamen af te houden, als zij op den grond zitten neêrgehurkt of liggen te slapen. Dat iemand eenige beschutting noodig zou hebben, als hij overeind staat, schijnt in het hoofd van een Australiër

niet op te komen; hij staat dan ook, evenals andere natuurvolken, nooit, als hij kan gaan zitten, en doet eigenlijk nooit iets, wat niet volstrekt noodzakelijk is.

Op de voorgaande afbeelding zien wij een kamp, waaraan de inboorlingen meer dan gewone zorg hebben besteed; zij hebben werkelijk de moeite genomen, om aan de takken den vorm van hutten te geven. De speren, schilden en andere wapenen liggen in het rond verspreid, terwijl de mannen, die hun honger gestild hebben, om het vuur liggen of zitten. De lezer ziet, dat zulk een kamp op eenigen afstand bijna onzichtbaar is; ware het niet aan de lichte rookkolom, die van het vuur opstijgt, dan zou het meest geoefende oog nauwelijks kunnen ontdekken, waar de inboorlingen hun kamp hebben opgeslagen. Zelfs de speren, die boven de hutten uitsteken, zien er op eenigen afstand uit als doode takken; indien de inboorlingen aan de opmerkzaamheid willen ontsnappen, vestigen zij zich op afgelegen plaatsen, waar de omringende voorwerpen zooveel mogelijk in harmonie zijn met de ruwe schuilplaats, die aan al hun behoeften voldoet.

Op vele plaatsen bouwen de Australiërs woningen, in beginsel met de beschrevene overeenkomende, maar toch op een andere wijze vervaardigd. Indien er op de plaats, waar zij zich tijdelijk willen ophouden, vele „eucalypti" zijn, maken zij hutten, die er geheel anders uitzien. Met verwonderlijke vlugheid stroopen zij den bast van den boom in groote stukken, die ongeveer 2 meter lang zijn. Nu worden eenige groote boomtakken op den grond gelegd, aan deze de afgestroopte bast bevestigd, en een en ander overeind gezet. In een uur wordt zulk een hut gebouwd, zoodat er dan ook geen enkele reden is, om er bijzondere zorg voor te dragen.

Deze hutten van boombast hebben echter twee groote voordeelen, namelijk dat zij zoo schielijk gemaakt kunnen worden, en dat zij beschutten tegen den grootsten vijand van den reiziger, den nachtwind.

De eenvoudigste hutten, ooit door menschelijke wezens met den naam van woningen bestempeld, zijn wellicht die, welke door de vrouwen van een Australischen stam gemaakt worden, als de mannen van huis zijn. Het gebeurt somtijds — bijv. bij een strooptocht naar een naburigen stam — dat al de mannen zich voor geruimen tijd verwijderen; zij laten dan de vrouwen en kinderen aan zichzelf over. Dezen weten, dat zij misschien blootstaan aan een inval van vijanden, die wellicht hun voordeel willen doen met de afwezigheid hunner verdedigers, en trekken zich daarom terug in de bosschen, waar zij de wonderlijkste verblijfplaatsen bouwen, die men zich kan voorstellen: het zijn half holen, aan de wortels der boomen uitgegraven, en half hutten van boomschors en halfvergaan hout. Deze woningen vallen zoo weinig in het oog, dat zelfs het geoefende oog van een inboorling ze ternauwernood kan ontdekken.

Aan de oevers der Encounter-baai ziet men somtijds zeer zonderlinge woningen. Nu en dan wordt er door een storm een walvisch aan wal gespoeld; in zulk een geval verzamelen zich de stammen uit den omtrek in groote menigte, daar zij hierdoor een onmetelijke hoeveelheid voedsel verkrijgen. Hoe reusachtig groot het dier ook zijn moge, toch duurt het niet lang, vóór het verteerd is en er niets overblijft dan het geraamte. Van de beenderen maken dan de inboorlingen het geraamte hunner hutten; de einden der ribben worden in den grond gestoken, zoodat deze het gebogen dak ondersteunen; het laatste bestaat uit niets anders dan takken, gras en vlechtwerk, hetwelk slechts als het ware op goed geluk over dit beenen geraamte wordt heengespreid.

Des winters bewonen de inboorlingen hutten, die eenigszins beter zijn ingericht; de beste hut echter, ooit door een Australiër gebouwd, is slechts een zeer ruw en oorspronkelijk staaltje van bouwkunst. Het geraamte dezer hutten wordt vervaardigd door een aantal takken in den grond te steken en die met de boveneinden aaneen te binden. Om deze worden nu dunnere takken heen gevlochten en naar beneden gedrukt, zoodat zij een vrij stevigen muur vormen. Over dezen komt een laag groote bladeren, en eindelijk een bedekking van boomschors, die met bindsels van rotan op haar plaats wordt gehouden. Deze woningen zijn omtrent 1½ meter hoog en hebben een gebogen opening, juist zoo groot, dat een man er op handen en voeten in kan kruipen.

Deze hutten ziet men evenwel slechts zeer zelden; de gewone winterwoningen

worden gemaakt van takken, zooals men die op de onderstaande afbeelding kan zien. Bij den ingang, maar niet er binnen, wordt het vuur ontstoken; des nachts hoopen de inboorlingen zich in de hut op; zij vullen haar zoo geheel en al, dat men, als men er een blik in slaat, niets dan een verwarden hoop armen en beenen te zien krijgt. Men ziet, dat men niet aan de weelde van een deur gedacht heeft. een verzuim, dat misschien niet ongelukkig is, als men de overvulling van zulk een hut in aanmerking neemt.

Het vuur, dat in elk Australisch kamp gevonden wordt, verkrijgt men meestal door twee stukken hout tegen elkander te wrijven; het eene wordt met de handen schielijk omgedraaid en het andere stevig met de voeten vastgehouden, volkomen op dezelfde wijze, als wij dit bij de Indianen gezien hebben. Deze gaaf is echter niet algemeen; sommige stammen kunnen geen vuur maken en hangen geheel en al af van de „vuur-stokken", die de vrouwen altijd bij zich hebben. Indien dezen zorgeloos genoeg geweest zijn, om hun stokken te laten uitgaan, moeten zij zich naar

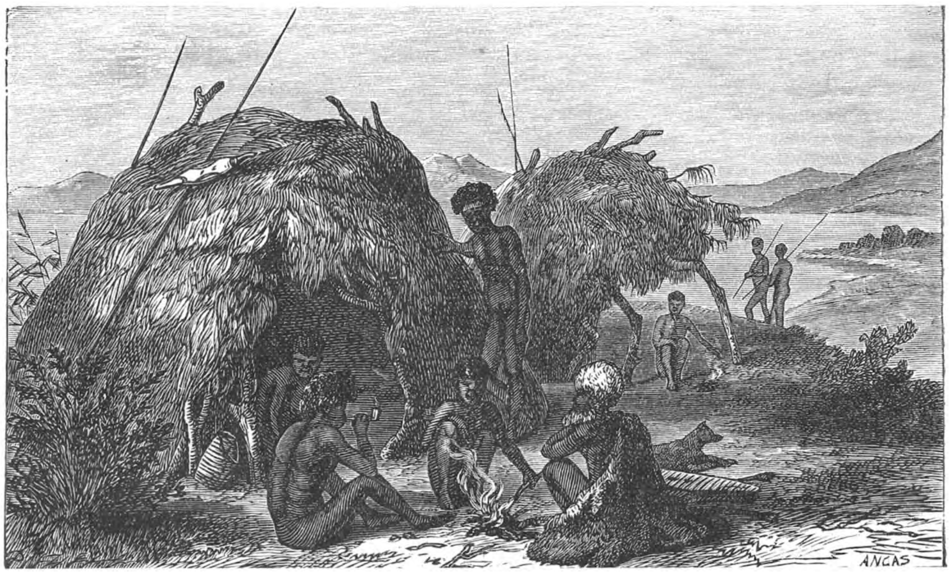

HUTTEN VOOR DEN WINTER.

een bevrienden stam begeven en dezen om een weinig vuur verzoeken, teneinde het wild te kunnen bereiden, dat hun echtgenooten hebben medegebracht.

* * *

In het bouwen der booten ziet men groote verscheidenheid. In het geheele zuidwesten vindt men geen booten. Ten noorden van de Noordwestkaap dient een uitgeholde boomstam tot boot. Aan de noordwestkust vond men geen booten, maar vlotten, en de speren gebruikte men als roeiriemen; aan de Glenelg bevestigde men drie of vier mangrove takken door houten pinnen aan elkander.

Zeer ellendig waren de booten in de streken van de Botanybaai. Zij bestonden uit een stuk boomschors, dat aan beide einden was samengebonden, en werden in het midden door ingesloten houtstukken uit elkander gehouden. Natuurlijk zijn die booten steeds lek. Het bouwen van deze booten gaat zeer gemakkelijk.

Als een Australiër aan den oever eener rivier komt, die hij niet wil overzwemmen, voorziet hij zich in der haast van een kano. Hij gaat naar de „eucalypten", die het dichtst bij hem staan, en kiest er een uit met een gladden, rechtdradigen bast; hij hakt dan door den bast een kring om den boom en omtrent 2 à $2^1/_2$ meter hooger

een tweeden. Vervolgens maakt hij aan de eene zijde van den boom in den bast een overlangsche insnijding en doet dit ook aan den tegenovergestelden kant. Nu steekt hij het handvatsel zijner „tomahawk”, zijn graafstok of een ander dergelijk werktuig tusschen den bast en den stam en stroopt er zoo de schors af in twee half-cylindrische, op een trog gelijkende stukken; van elk stuk kan hij een kano maken.

Is hij alleen, dan bindt hij eenvoudig de schors aan elk einde van den trog samen en begeeft zich in dit brooze vaartuig te water. Heeft hij echter zijn vrouw of een ander persoon bij zich, dan maakt hij de boot meer betrouwbaar, door een zekere hoeveelheid klei aan den oever der rivier te halen, deze in elk einde van den trog te kneden en den bast hierover vast te binden. Zoodra hij aan den tegenovergestelden

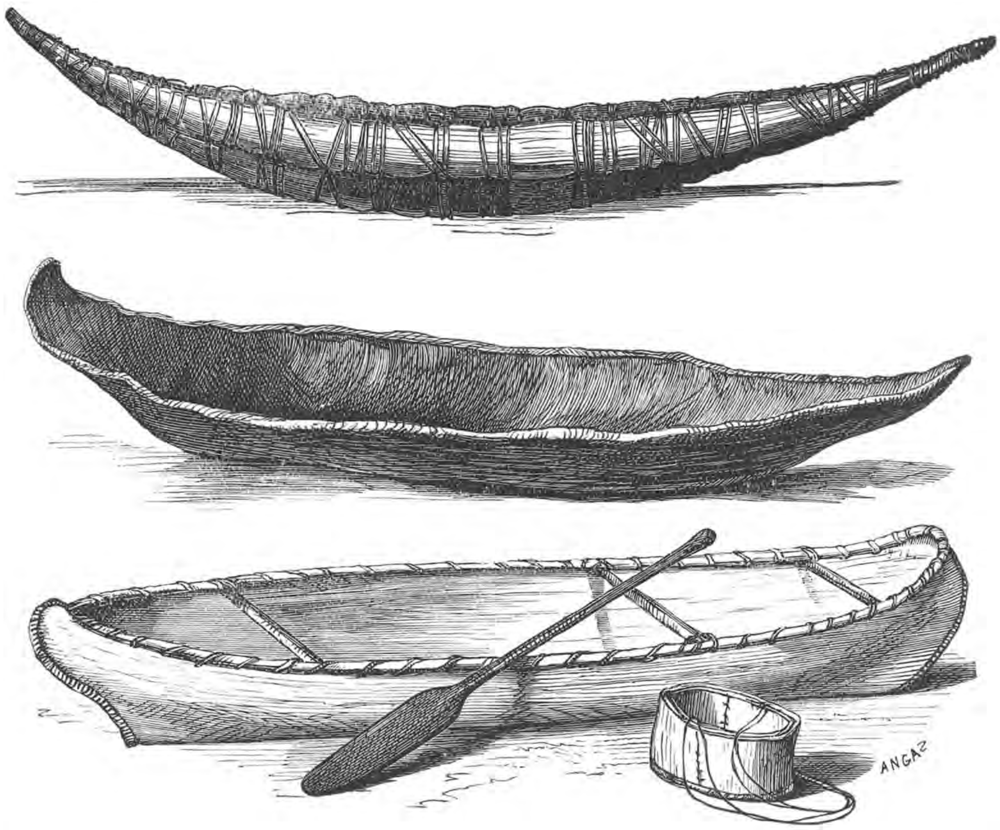

AUSTRALISCHE KANO'S.

oever gekomen is, landt hij, stoot de kano in de rivier terug en laat haar aan haar lot over; hij weet, dat het hem minder moeite kost, een andere kano te maken, dan de eerste te bewaren.

Indien hij echter een kano behoeft, om mede te gaan visschen, en die bijgevolg sterker moet zijn, gebruikt hij ook wel den bast van de „eucalyptus” als grondstof, maar gaat bij de vervaardiging zijner boot met meer zorg te werk. De middelste figuur van de bovenstaande afbeelding stelt een dezer kano's voor; zij is vervaardigd naar een schets, genomen aan de oevers der Murray-rivier. Men ziet, dat er pogingen zijn gedaan, om er eenigszins den vorm eener boot aan te geven; hoe broos zij echter zijn moge, is het toch een boot en niet slechts een trog, waarvan de einden met klei gesloten zijn en die slechts uit beleefdheid een kano genoemd wordt. De bast

wordt gebogen, evenals de berkenschors der Noord-Amerikaansche Indianen, door water en vuur; zelfs bij dezen meer volmaakten vorm van booten wordt echter klei vereischt en ook gebruikt, om lekken te voorkomen.

De onderste figuur is een beter voorbeeld van het gebruik van denzelfden bast. Aan dit exemplaar heeft men niet alleen den vorm eener boot gegeven, maar dezen vorm ook trachten te behouden door het aanbrengen van dwarse stukken hout. Ook de randen zijn steviger gemaakt; over het geheel blijkt dan ook bij dit vaartuig een verwonderlijke vooruitgang in het bouwen van kano's. Naast de kano ziet men een emmer van dezelfde stof; hij is op een nette wijze aaneengenaaid en wordt gebezigd, òf om er water in te dragen, òf om dit uit het vaartuig te hoozen. Dit laatste wordt met een behoorlijke roeispaan voortgestuwd, in plaats van met de vischspeer; zoowel de boot als de werktuigen, die haar omringen, herinneren ons de vaartuigen en gereedschappen van Amerika. Deze afbeelding is gemaakt naar een schets, genomen aan de noordoostkust van Australië.

Een anderen eenvoudigen vorm dezer booten ziet men in de bovenste afbeelding: zij is gemaakt naar een exemplaar uit het Britsch Museum. Deze boot is gebouwd naar een geheel ander beginsel; in plaats van een holle boomschors te zijn, is zij vervaardigd van stevig aaneengebonden bundels riet; zij kan, al naar haar grootte, een of meerdere personen bevatten.

De eenvoudige booten moesten wel tengevolge hebben, dat de scheepvaart tot geen ontwikkeling van beteekenis kwam. Hierdoor werden zelfs de naastbijgelegen kusteilanden niet door de Australiërs bezocht.

De nijverheid der Australiërs is zeer gering; in hun leven blijft daarvoor geen plaats. Dit sluit niet uit, dat enkele stammen meer bekwaam waren in het vervaardigen van eenig produkt dan de andere. Hier werd het vlechtwerk, daar werden de mantels het best vervaardigd, doch nergens kan men zeggen, dat een eigenlijke verdeeling van arbeid bestond in den zin, zooals wij dit opvatten. In den stam bewerkten wel enkele familiën o. a. de wapens, andere matten enz., welke zij door ruiling van de hand zetten, doch veelal werden allerlei produkten niet eerder vervaardigd dan wanneer men ze noodig had.

* * *

De geestelijke aanleg der Australiërs is over 't geheel niet zoo gering, als enkele schrijvers wilden voorstellen. De berichten hieromtrent loopen echter zeer uiteen, al naar de verhouding, waarin reizigers en zendelingen tot de inboorlingen stonden. Doch het is gebleken, dat de Australische kinderen in de zendingsscholen die der Blanken niet alleen zeer nabij komen, maar in sommige vakken zelfs overtreffen, vooral in rekenen en teekenen. Het schijnt hun echter aan de noodige volharding te ontbreken, om op den eens betreden weg van orde voort te gaan, als zij grooter worden. Er zijn voorbeelden van Australische jongelieden, die een behoorlijke dosis kennis verworven hadden en zelfs eenigen tijd regeeringsbetrekkingen goed waarnamen, maar later weder tot de oude gewoonten des volks afdaalden en hun Europeesche kleeding weder aflegden. Doch daarnaast staan ook voorbeelden van inboorlingen, die tot flinke, gezeten boeren werden, terwijl enkele zendingsstations onder leiding der zendelingen geheel in alle behoeften voorzien door de inboorlingen.

* * *

De religie der Australiërs is moeielijk in enkele woorden te beschrijven; wij mogen hier slechts eenige aanduidingen geven. Opmerkelijk is het gemis van godenbeelden, van welken aard ook. De onzekere levenswijze en het rondzwerven verhinderden het ontstaan van locale cultusvormen en van heiligdommen. De mythologie, die zich aan de overal zichtbare natuurverschijnselen, aan sterrenbeelden en hemelteekens verbindt, is echter betrekkelijk rijk. Ook het geloof aan een soort van godenvader ontbreekt hier niet, evenmin als allerlei scheppingssagen. Doch ook is hun leven vervuld van allerlei vrees voor toovenarij en voor geesten. Ziekte en dood worden aan vijandige hekserij toegeschreven; de oorzaak daarvan tracht men op te zoeken en te straffen. Toovenaars en dokters van beroep ontbreken nergens.

Het familieleven is bij het armoedig bestaan en het zwerven en trekken slecht ontwikkeld. Hoewel de moeder het jonggeboren kind met liefde koestert en zoogt, is kindermoord toch algemeen verbreid. Het opvoeden der kleine kinderen gedurende het trekken is veelal onmogelijk en daarom worden zij eenvoudig gedood; zij echter, die in leven blijven, worden zelfs met teederheid grootgebracht. In 1860 werd het derde gedeelde der jonggeboren Narrinyeri gedood: elk kind, dat geboren was, vóór het in leeftijd daarboven staande kon loopen, werd ter dood gebracht. Ook misvormde en zwakke kinderen, bij tweelingen een of beiden, trof dat lot.

De intrede der puberteit wordt ook hier met feesten en ceremoniën gevierd, dikwijls voorafgegaan door pijnlijke proeven. De besnijdenis is algemeen in zwang. Hoewel de kuischheidsbegrippen niet sterk ontwikkeld zijn, is het wel opmerkelijk, dat exogamie bij vele stammen als een strenge zede heerscht. Reeds een spoor van bloedverwantschap verbiedt een huwelijk. Bij de eerste kennismaking van een paar heeft de eerste vraag op de verwantschap betrekking: een huwelijksband, waarbij dit overtreden wordt, beschouwt men als onwettig. Polygamie is geoorloofd en komt

BOOM-GRAF IN AUSTRALIË.

veel voor; in het vruchtbare noordwesten zag men mannen met elf vrouwen, aan de zuidoostkust met twee. De behandeling der vrouwen is slecht; de lasten des levens in den moeielijken strijd om het bestaan rusten voor een groot deel op de schouders der vrouw. Toch roemen velen de aanhankelijkheid der vrouwen aan hun mannen. Over 't geheel is het aantal vrouwen geringer dan dat der mannen, en dit gebrek aan vrouwen heeft dikwijls vrouwenroof ten gevolge, die niet zelden aanleiding is tot oorlogen tusschen de stammen onderling.

Bij den dood van een familielid volgt op het onvermijdelijk klagen en weenen een soort van doodengericht, waardoor de toovenaar moet worden aangewezen, die de oorzaak is van den dood. Op enkele plaatsen bestaat de gewoonte, als teeken van rouw, om gedeelten van het lijk op te eten. Het ter aarde bestellen geschiedt boven en in de aarde. Bij de begraving in de aarde wordt eerst een vuur gebrand in het graf, om alle booze toovenarij te weren, en daarna wordt het lang uitgestrekte of samengebogen lijk op een bed van bladeren in het graf gelegd en met een aardheuvel overdekt. Van buiten wordt het graf met bladeren of roode aarde bestrooid;

dikwijls bouwt men een hut er overheen, terwijl men aan de deur de gebroken speer van den doode hangt, en drie boomen er voor legt, van insnijdingen en figuren voorzien, alles rood geverfd, ten bewijze, dat de dood gewroken is.

Bij begraving boven de aarde wordt in de eenvoudigste gevallen het lijk in een hollen boom gestoken. Bij Port Macquarie worden de lijken in boombast genaaid en in een boom opgehangen.

Den naam van een gestorvene vermijdt men; lieden, die denzelfden naam dragen, laten zich een anderen naam geven.

* * *

De stammen der Australiërs zijn nergens tot statenvorming gekomen. Elke familiestam maakt aanspraak op bepaalde landstreken, welker vruchtgebruik òf allen gezamenlijk òf ieder afzonderlijk toekomt.

Vele der kleine en versnipperde stammen schijnen zonder opperhoofd te zijn. Bij grootere stammen, die uit een aantal familiën of stamgroepen zijn samengesteld, vindt men soms een hoofd over het geheele volk. De familiën hebben gekozen hoofden en een raad der oudsten, die tegelijkertijd recht spreekt. Bloedwraak komt algemeen voor. De betrekking tusschen naburige stammen is zelden vertrouwelijk. Als boden tusschen de stammen worden in den regel knapen gebezigd, die daartoe worden voorbereid. Telkens staan die stammen in oorlog tegenover elkander.

* * *

De inboorlingen van Australië moesten, evenals die van Amerika, ervaren, dat met de komst van den Blanken man hun tijdperk van bloei niet alleen voorbij was, maar dat hun ras weldra in den strijd om het bestaan moest ondergaan. Aanvankelijk, toen het eerste schip met volkplanters in Port Jackson landde, staarden zij verbaasd het zonderling gevaarte, drijvend op de wateren, aan, en bang werd het hun te moede, toen zij voor het eerst de in kleeding gehulde gestalte van den Blanke zagen. Toen zij de eerste kanonnen zagen afschieten en de werking van het geschut op veraf staande boomen bemerkten, waren zij ontsteld. Zij meenden, dat de kanonnen en geweren levende dienaren van den Blanke waren, die dezen hielpen in den strijd. Aldus door vrees voor de Blanken bezield, kon het verkeer aanvankelijk niet op moeielijkheden stuiten en was het vriendschappelijk.

Doch weldra werd de verhouding anders. De Blanken beschouwden zich als heeren des lands en dagelijks stonden de inboorlingen bloot aan hun aanmatigingen. De eerste emigranten waren geen lieden, die zich door rechtvaardigheid lieten leiden en bezield werden door de gedachte, om de rechten der inboorlingen te erkennen. Het moest wel tot een strijd komen, het geduld der inboorlingen geraakte uitgeput. Eerst werden eenige op zichzelf staande aanvallen op de Blanke kolonisten gedaan, doch nog vóór het einde van het jaar 1788 werden onderscheidene Engelschen vermoord. De houding der inboorlingen werd zoo dreigend, dat de gouverneur het noodig achtte, een algemeene razzia tegen de inboorlingen te bevelen en hen tot op een eerbiedigen afstand van de kolonie terug te drijven. Hiermede ving de strijd tusschen Blanken en inboorlingen aan, die sedert schier onafgebroken geduurd heeft en met allerlei middelen gevoerd werd.

Bovenal toen de Blanken dieper in het land doordrongen en over het gebergte trokken, werd de strijd heviger. Het werd een woeste verdelgingsoorlog, waarbij het zwakste ras ten onder werd gebracht, gedeeltelijk vernietigd. Geen gruwelen werden hierbij gespaard, noch van de eene, noch van de andere zijde; het waren in de grensdistricten ware menschenjachten, die tot nog voor kort voortduurden. In de eerste tijden beroemden de kolonisten er zich zelfs op, inboorlingen met arsenicum te hebben vergiftigd; schedels van Australische inboorlingen, welke op de menschenjachten gevallen waren, vormden niet zelden een sieraad op den hoed der ruwe veehouders.

Hoe gering de bescherming der inboorlingen door de regeering was, blijkt vooral uit het feit, dat op het uitleveren van den zwarten moordenaar van een Blanke een prijs van 100 pond sterling, op het uitleveren van den Blanken moordenaar van een inboorling een prijs van slechts 25 pond gesteld was. En in dit laatste

geval wilde nooit een Europeaan als aanklager optreden; in het omgekeerde geval waren zij bij het minste bereid den prijs te verdienen.

Gruwelijk was somtijds het optreden der Blanken tegen hun zwarte natuurgenooten. Een voorbeeld, dat de verhoudingen karakteriseert, vinden wij bij Jung, oud-inspecteur van het onderwijs in Zuid-Australië, aan wien wij veel ontleenden.

In Sydney was in 1839 een vereeniging opgericht, om de inboorlingen beter te beschermen tegen de Blanken. Die vereeniging had in Nieuw-Zuid-Wales een wet weten door te voeren, volgens welke commissarissen zouden worden aangesteld tot bescherming der inboorlingen. Deze maatregel, welke de Blanken in hun willekeur tegen de inboorlingen zou beperken, deed onder zekere klasse van kolonisten een opgewondenheid ontstaan, die hen tot daden bracht, welke in ruwheid en wreedheid niet door de wilden werden overtroffen. „En hier hebben wij met Engelschen te doen, die zich op hun religieusiteit laten voorstaan en die den sabbath met strengheid vieren," zegt Jung. Juist op den sabbath reden zeven Engelschen uit, om te toonen, dat zij zich niet aan die wet tot bescherming der inboorlingen stoorden; zij vielen een leger van dertig inboorlingen, die niets kwaads vermoedden, aan, dreven ze den een na den ander in een hut, bonden ze aan elkander en slachtten allen, aldus weerloos geworden, zonder iemand te ontzien. En toen deze moordenaars voor het gerecht gedaagd werden, verhief de kolonie zich bijna eenstemmig tegen hun veroordeeling, en eerst het krachtig optreden van den gouverneur kon eenig recht doen zegevieren. Dit geschiedde voor ongeveer 60 jaren, maar dergelijke daden kan men nog altijd in de bladen van Queensland lezen, zegt Jung in 1882.

Onder een dergelijke behandeling, liever mishandeling, moest de inboorlingenbevolking wel snel afnemen: hun aantal is ongeveer tot 200,000 geslonken. De Tasmaniërs zijn reeds geheel verdwenen: de laatste is in 1869 gestorven. Bij hen zullen wij daarom niet nader stilstaan.

HOOFDSTUK XXIX.

DE TEGENWOORDIGE TOESTANDEN DER AUSTRALISCHE BEVOLKING.

De toestanden der bevolking in Australië zijn in ongeveer een eeuw tijds geheel veranderd. De zendingsarbeid heeft zich gedurende ongeveer een eeuw aan de beschaving der inboorlingen gewijd en de kolonisatie heeft een nieuwe bevolking met planten en dieren uit de verschillende deelen der oude wereld hier aangebracht, welke de plaats der oorspronkelijke bewoners en der oorspronkelijke planten- en dierenvormen innamen. De bewoners van Australië waren niet tegen de immigranten bestand, die onder andere omstandigheden gehard waren in den strijd om het bestaan. Daardoor overtreffen de immigranten en hun nakomelingen thans de inboorlingen niet alleen in beteekenis, maar ook in aantal, en hebben de Europeesche huisdieren en landbouwplanten er de grootste beteekenis.

Gaan wij in de eerste plaats den invloed der zending na, welke zich direct met de inboorlingen bezighield, om daarna stil te staan bij de geïmmigreerde Blanken en de tegenwoordige toestanden.

I. De Zending.

Reeds aan het einde der 18e eeuw koesterde de voor Australië's ontwikkeling verdienstelijke gouverneur Macquarie de gedachte, dat voor de beschaving der Australiërs bij Sydney iets moest verricht worden. Te dien einde wendde hij zich tot den geestelijke, Samuel Marsden, die zich reeds vroeger zeer ijverig getoond had voor de zending op Nieuw-Zeeland. Er werd een model-boerderij opgericht bij Paramatta, waar de inboorlingen aan hun zwervend leven onttrokken werden en tot geregelden arbeid zouden worden opgeleid. De onderneming evenwel mislukte; Marsden zelf bericht, dat tal van kinderen der Australiërs, die tijdens hun verblijf in school en huis de beste verwachtingen hadden doen koesteren voor de toekomst, ten slotte toch terugkeerden tot het zwervend leven van hun volk. Aan het onafhankelijke, vrije leven in de natuur gaven zij de voorkeur.

De regeering trok nu haar steun terug. Marsden wendde zich echter tot het kerkelijk Zendelinggenootschap in Londen om hulp en dit toonde zich bereid, een geregelde zending onder de inboorlingen aan te vangen, voor welk doel het spoedig een aanzienlijke som beschikbaar stelde.

Vóór evenwel van dien kant pogingen gedaan werden, zonden de Methodisten vier zendelingen naar Australië. Daar echter geen van dezen iets van beteekenis verrichtte, werd in 1828 deze zending opgeheven.

In opdracht van het Londensch Zendelinggenootschap waren in 1825 drie zendelingen te Sydney aan land gestapt, waaronder Threlkeld, reeds beproefd op dit gebied. De gouverneur steunde hun pogingen gaarne en aan den oever der Macquarierivier, niet ver van de stad New-Castle, werden 40,000 H. A. lands aangewezen tot nederzetting der inboorlingen. Doch na zes jaren vruchteloozen arbeid trok het Genootschap zich terug. Threlkeld, gesteund door vrienden, hield zijn arbeid nog vol tot 1842, toen hij zijn vruchtelooze pogingen eveneens staakte. Het station, dat in 1832 door Engelsche en Bazelsche kerkelijke zendelingen te Wellingtondale ten noorden van Sydney was opgericht, werd ook in 1843 opgeheven, zonder resultaten te hebben opgeleverd. Gelukkiger waren de Methodisten, die sedert 1838 zendings-

arbeid aan de oostkust, later ook aan de zuidkust en westkust aanvingen, waarbij inboorlingen hun godsdienstoefeningen bijwoonden en gebruik maakten van den in hun taal overgezetten cathechismus.

In 1838 traden ook Duitsche zendelingen op, van het Luthersche zendelinggenootschap te Dresden (later Leipzig) uitgaande; zij richtten stations op aan de Encounterbaai en Port Lincoln. Ook de pogingen van dezen, om de inboorlingen tot bewerking van den bodem te brengen, mislukten, zoodat na een tienjarigen arbeid deze onderneming werd gestaakt.

Wij zullen niet alle pogingen der zending in Australië schetsen, die veelal schipbreuk leden. Wij wijzen echter nog op de pogingen der Hernhutters in 1861 aan de Avon-rivier en in 1863 bij het station Ramahynck, welke beter vruchten droegen en waarbij de inboorlingen tot eenigen landbouw en cultures gebracht werden. Ook Presbyteriaansche stations ten oosten van Melbourne aan de boven-Murray, aan de Mitchell en Gippsland en aan de Portlandbaai, sedert het midden dezer eeuw opgericht, hebben beter resultaten gehad, zoodat de inboorlingen door hun arbeid deze zendingsstations grootendeels onderhielden. Evenzoo vatte de Anglicaansche kerk in Zuid-Australië sedert 1850 den zendingsarbeid weder op en wel met beter gevolg. Dr. Hale, Archidiaconus van Adelaide, richtte te Poonindië nabij Port Lincoln een opvoedingsgesticht op voor inboorlingen, waar in 1859 ongeveer 50 leerlingen werden gevonden. Ook dit station kan tegenwoordig door eigen inkomsten, uit den arbeid verkregen, in zijn behoeften voorzien.

Een tweede groot zendingsstation stichtte in 1861 de Schot Taplin te Point Macleay van het Alexandrinameer. Taplin, die groote verdiensten had door de studie van de taal en de zeden der inboorlingen, overleed hier in 1879.

Nog verschillende pogingen werden in het binnenland door de zending aangewend, doch vele zonder gevolg. Wij gaan dien verderen arbeid met stilzwijgen voorbij; alles overziende, komen wij tot het resultaat, dat er werkelijk ijverig gearbeid werd door de zending in Australië, maar dat de resultaten niet daaraan evenredig waren. De oorzaken hiervan zijn niet altijd na te gaan. Doch dit is zeker, dat ook de zendingsarbeid medegewerkt heeft tot de veranderingen, welke hier in deze eeuw bij de bevolking kunnen geconstateerd worden. De Australiërs van tegenwoordig zijn ook geenszins meer die van voorheen.

II. De kolonisatie in Australië.

Toen Engeland de zelfstandigheid van zijn Noord-Amerikaansche koloniën erkennen moest, en de mogelijkheid, om de Britsche gevangenissen in dat land te ontlasten, had opgehouden, werd de aandacht op Australië gevestigd. De berichten van Cook over zijn eerste reis in 1771, waarbij hij over Nieuw-Holland's kusten nadere kennis verspreidde, een land, waar hij zelfs de Britsche vlag had geplant, wezen dit land aan als geschikt voor kolonisatie met lieden, die het moederland gaarne wilde verwijderen. Men dacht niet alleen aan het stichten van een tuchthuis voor misdadigers, maar Engelsche staatsmannen als Canning e. a. stelden zich voor hier een nieuwe wereld te scheppen, om in de oude het evenwicht te herstellen.

De eerste pogingen der kolonisatie waren echter niet van dien aard, dat men groote verwachting van het nieuw te stichten volk kon koesteren. Zonder keuze, zonder het oog te houden op de eigenschappen, die men noodzakelijk moet achten voor kolonisten en voor de vestiging van een nieuw volk, werden rijp en groen der veroordeelden ingescheept, om hen in Australië aan land te zetten.

Den 26sten Januari 1788 kwam, na een vaart van 8 maanden, het eerste transport aan te Port Jackson, de baai waaraan Sydney thans ligt, in 't geheel met de soldaten bestaande uit ruim 1000 zielen. 't Was een treurig samenraapsel, dat naar het vijfde werelddeel gevoerd werd; van de mannen waren er slechts eenigen timmerlieden en metselaars van beroep en de 192 vrouwen waren van de straten der groote steden samengelezen, velen oud of zwak, zonder karakter.

Geruimen tijd bleef de nederzetting aan de Port Jackson een kolonie van misdadigers. Reeds in 1790 kwamen er vier schepen aan, die een nieuw transport overbrachten, bestaande uit 1000 mannelijke en 250 vrouwelijke gedeporteerden.

Daarenboven waren er 261 onderweg gestorven, terwijl van de 200 zieken aan boord ook weldra de meesten overleden na de aankomst.

Deze cijfers geven een duidelijke illustratie van het kolonisten-materiaal, dat Engeland aan het vijfde werelddeel leverde. En de wijze, waarop deze deportatie plaats vond, doet in vele opzichten denken aan de treurigste bedrijven uit den slavenhandel. Het toezicht op de overbrenging en de zorg voor het vervoeren waren zoo slecht, dat men den dood van gevangenen soms eerst bemerkte door de lijklucht, welke zich in de scheepsruimte verspreidde. Gepijnigd en gemarteld, werden de veroordeelden overgebracht naar een land, waar zij bestemd zouden zijn, een nieuw volk te vormen.

De zedelijke toestand der kolonie was in den eersten tijd allertreurigst. Het gemis van een voldoend aantal vrouwen had allerlei onnatuurlijke immoraliteit ten gevolge en de aanwezige vrouwen waren nergens veilig. Zelfs de ambtenaren gaven dikwijls slechte voorbeelden aan de lieden, die zij beheerschten. In 1806 was de zedelijkheid zoozeer gedaald, dat $^2/_3$ der in dat jaar in de kolonie geboren kinderen onecht waren.

Tot deze ontaarding der kolonisten droegen niet het minst de sterke dranken bij, welke hier in groote hoeveelheden werden ingevoerd. Bij gemis van baar geld werd rum het hoofdruilmiddel der kolonie; alle arbeid werd daarmede zooveel mogelijk betaald. De gouverneur schonk aan drie heeren het monopolie, om rum te importeeren en te verkoopen, en gemeener en ellendiger herbergen, dan de kolonie Nieuw-Zuid-Wales in het eerste tiental jaren dezer eeuw bezat, waren in de slechtste straten der groote steden van Engeland niet te vinden.

Toch moet men zich niet voorstellen, dat enkel eerlooze misdadigers naar Australië gedeporteerd werden. In den tijd, toen Engelsche officieren en staatsmannen hun eer in een duel verdedigden, werd een arts om geen grooter misdrijf tot deportatie naar Australië veroordeeld. Ook politieke misdadigers en Ieren werden naast zakkenrollers en struikroovers in de nieuwe kolonie overgeplant, om daar met moeite hun eer in stand te houden of onder te gaan. 't Is een treurige bladzijde uit de Engelsche geschiedenis, de eerste grondvesting der kolonie Australië.

Toch is er uit dien poel van verkeerdheid nog meer goeds voortgekomen dan in den eersten tijd te verwachten viel. In den eersten tijd bestond de meening, dat de misdadigers werden overgezonden, om als slaven voor de vrije kolonisten te werken. Officieren konden over 10 man beschikken voor den landbouw, over 3 voor huiselijk gebruik, en zoo daalde het af tot de vrijgelatenen, die over één man konden beschikken tot bewerking van den grond. Toen echter Macquarie in 1809 aan het hoofd der kolonie kwam te staan, veranderde de toestand geheel ten voordeele van de gedeporteerden, die naar zijn oordeel alle voordeelen van den vooruitgang der kolonie moesten genieten, als zij geen misdaden meer begingen en zich door vlijt tot onafhankelijkheid en welstand wisten te verheffen. Daardoor trachtte hij de gedeporteerden, die zich verbeterd hadden, op alle wijzen te beloonen, en trots de veroordeelingen van den minister van koloniën zoowel als van de officieren der kolonie, noodigde hij zelfs gebeterde misdadigers bij zich aan tafel.

En inderdaad trachtten vele gedeporteerden het vertrouwen te herwinnen; zij wisten, dat zij alles doen moesten, om zich te rehabiliteeren, en overtroffen daarom de vrije kolonisten niet zelden in energie en vlijt. Van de vrije kolonisten had Macquarie in zijn tijd geen gunstige gedachten; vele vrijen waren er, die eigenlijk gedeporteerd moesten worden. Jammer genoeg verviel Macquarie in de groote fout, er bij de Engelsche regeering op aan te dringen, zooveel mogelijk mannelijke veroordeelden te zenden en geen vrouwen, iets, wat op de demoralisatie grooten invloed moest hebben. Gelukkig werd dit voorstel niet gevolgd, maar toch bleven de mannen sterk in de meerderheid in de kolonie. In 1833 bestond de bevolking uit 60,794 personen, waarvan 44,643 mannen en 16,151 vrouwen. Onder deze totale bevolking bevonden zich 24,543 veroordeelden, waarvan 2698 vrouwen. Wij moeten hierbij niet uit het oog verliezen, dat van de toenmalige 36,251 vrijen de groote meerderheid vroeger eveneens tot de veroordeelden behoord hadden, die na volbrenging van den straftijd hun vrijheid hadden herkregen.

In Nieuw-Zuid-Wales begon reeds vroeg met de ontwikkeling der kolonie een

oppositie levendig te worden tegen de verdere toezending van gedeporteerden en in 1839 werd daar met het stelsel gebroken.

Op Van Diemensland (Tasmania) was de deportatie in 1803 aangevangen en zij duurde tot 1853. Van 1803—1853 werden niet minder dan 67,655 veroordeelden naar hier gedeporteerd, van welke 11,613 vrouwen.

In hetzelfde jaar, toen Van Diemensland de laatste bezending verbannenen ontving, werd in West-Australië de eerste kolonie van gedeporteerden aan de Zwanenrivier gevestigd. West-Australië had, na een zwaren strijd om het bestaan, om toezending van gedeporteerden gevraagd en tot 1868 bleef dit voor gedeporteerden geopend. In die tijdsruimte werden er 7918 gedeporteerden aangevoerd en wel uitsluitend mannelijke. Ook hier toonden de gedeporteerden zich ijverige arbeiders en zij hielpen ook daardoor de inkomsten der nieuwe kolonie toenemen, doordien de Engelsche regeering jaarlijks 840,504 gulden voor het onderhoud van gedeporteerden uittrok. De voortzetting van het stelsel werd echter door den tegenstand der overige koloniën onmogelijk. In 1868 moest de Engelsche regeering wel toegeven aan den drang dier Australische koloniën, om te eindigen met het zenden van gedeporteerde volkplanters in Australië. Zuid-Australië en Victoria verhieven bovenal hun stem tegen de aanvoering van dit volksmateriaal, dat zij niet buiten hun grenzen konden houden. Hoewel men uit andere gedeelten van Australië wel de voordeelen kende, die uit den aanvoer van gedeporteerden voortvloeiden, wilde men toch in Zuid-Australië er niet toe overgaan.

Zoo heeft de kolonisatie van gedeporteerde veroordeelden in Australië bestaan van 1787 tot 1868 en werden op deze wijze in 't geheel 137,161 personen naar Australië overgebracht en wel 116,842 mannen en 20,319 vrouwen. Alleen de koloniën Nieuw-Zuid-Wales, Van Diemensland en West-Australië hebben directen aanvoer van veroordeelden gehad, hoewel de overige koloniën door verhuizing binnenslands er ook geenszins vrij van bleven. Toch bleven in eerstgenoemde gedeelten de meeste achter. Deze koloniën: West-Australië, Van Diemensland en Nieuw-Zuid-Wales, welker bevolking aanvankelijk voor een niet onbelangrijk gedeelte uit gedeporteerden is gevormd, staan, wat betreft de misdaden, ook nog bovenaan in de statistiek.

Van meer belang voor de ontwikkeling der Australische koloniën waren de vrije kolonisten. Reeds in de eerste tijden der nieuw gegrondveste misdadigers-koloniën trachtte de Britsche regeering landbouwers aan te moedigen, zich in Australië te vestigen. Den vrijen kolonisten werd land toegestaan; arbeiders van de veroordeelden werden hun aangewezen; een hut werd voor hen gebouwd en zelfs werd hun in den eersten tijd het voedsel verschaft, om op die wijze de opkomst der vrije kolonisatie te bevorderen en anderen aan te moedigen, zich hier te vestigen. Maar toch heerschte er in den eersten tijd niet zelden gebrek bij de vrije kolonisten.

Het kosteloos verstrekken van land aan de vrije kolonisten hield op in 1831 en daardoor veranderde het karakter der vrije immigratie. In plaats van familiehoofden met een klein kapitaal van 600 à 1000 gulden, die zich op eigen grond vestigden om daar te leven, kwamen er nu arbeiders, meest ongehuwde mannen, zooals de veehouders die voor hun zich uitbreidende kudden noodig hadden. Want geruimen tijd bleef de veeteelt, zoowel in Nieuw-Zuid-Wales als op Van Diemensland, de eenige belangrijke bezigheid. In Zuid-Australië evenwel, dat op anderen voet werd gekoloniseerd, gaf men echter de voorkeur aan gehuwde lieden en hier werd ook het eerst de landbouw op groote schaal gedreven.

De goudontdekkingen in 1840 brachten een algeheelen omkeer in de toestanden van enkele gedeelten des lands. Er had een toestrooming plaats van lieden uit allerlei standen en met allerlei doeleinden, hartstochtelijke lieden, beheerscht door de zucht naar rijkdommen, zonder door moreele beginselen geleid te worden.

De goudvelden werden bevolkt uit alle landen. In de eerste plaats waren het Engelschen, Schotten, Ieren, verder Duitschers, Amerikanen en Franschen. De stroom der immigranten naar het vijfde werelddeel was buitengewoon; ook de landbouw en veeteelt kwamen door die toeneming van bevolking tot vooruitgang en de vleeschprijzen stegen ontzaglijk. De immigratie in Australië bedroeg in 1838: 14,021 zielen en steeg in 1841 tot 32.625 zielen, daalde in 1845 weer op 830, om vervolgens snel te stijgen tot 87,181 in 1852, waarvan het leeuwenaandeel viel op de goudkolonie

Victoria. Gedurende een reeks van zes jaren bleef de immigratie ongeveer op dezelfde hoogte. Men moet zich evenwel niet voorstellen, dat al dezen in Australië bleven. Goudzoekers vormen een instabiele bevolking, waarvan er velen weder vertrekken, als de resultaten hen ontmoedigen.

Bij dien grooten toevloed van bewoners uit verschillende landen werd de bevolking uit de meest heterogene bestanddeelen samengesteld. Toch werd op al die bewoners, hoe ook verschillend van de groote meerderheid der Engelsch sprekenden, een Engelsche stempel gedrukt, wanneer zij hier langer vertoefden. Daardoor is het algemeene type der bevolking van Australië Engelsch. Dit sluit echter niet uit, dat door locale samenstrooming van vreemdelingen uit eenig land hier de bevolking een bijzonder karakter kon verkrijgen, naar de nationaliteit van het land van afkomst. In 1881 bestond, volgens de volkstelling, de bevolking van Australië uit 2,148,516 zielen, waarvan ± 150,000 tot andere nationaliteiten behoorden, en van dezen waren er ± 70,000 à 80,000 Duitschers, 40,000 Chineezen, 5000 à 6000 Polynesiërs. Chineezen en Polynesiërs vormen echter geen blijvende bevolking; als eigenlijke kolonisten kunnen zij niet beschouwd worden.

Intusschen is in de laatste jaren het overwicht van de Australiërs, de nationaliteit, welke voortgekomen is uit de oudere kolonisten en die zich in de kolonie ontwikkeld heeft, sterker geworden, zoodat zij ongeveer drievierde der bevolking uitmaakt. Daar de immigratie afneemt, moeten zij wel in de meerderheid komen. Hierdoor ontwikkelt zich op Australischen bodem, onder den invloed van het Australische klimaat en van de Australische toestanden, een Australisch nationaliteitstype, dat wel het Britsche karakter draagt, maar waarin zich de vreemde elementen hebben opgelost. Welken vorm dat Australische type zal aannemen, blijkt eenigszins uit de jonge generatie. Het zijn flinke, kloeke gestalten, slank gebouwd, doch de gelaatskleur, aan het Engelsche ras eigen, gaat in dit klimaat eenigszins verloren. Daarenboven heeft het vrije, eenigszins avontuurlijke hunner geschiedenis een vroolijk, opgewekt karakter gevormd. De koele berekening van den Amerikaan vindt men hier minder. Daarenboven vormt zich een bijzondere tak der Engelsche taal onder den invloed van volk en land in Australië.

Toch blijven de levensvormen en gewoonten der bewoners van Australië in hoofdzaak Engelsch, en vele zeden en gebruiken uit het Britsche eilandenrijk worden in het Zuidland overgebracht en volgehouden met een conservatismus, dat niemand sterker karakteriseert dan den Engelschman. Daardoor is het Australische leven met al zijn licht- en schaduwzijden tot in de kleinste details een getrouwe afspiegeling van de Britsche gewoonten. De Australiër is dan ook steeds nauw aan het oude stamland der kolonisten verbonden; Engeland geldt nog altijd als „home", als het vaderland. „Going home" noemt niet alléén de in Engeland geboren Australiër, maar ook zijn kroost de vaart naar Engeland.

De geschiedenis der Australische kolonisten, aldus uit allerlei moreele elementen ontstaan, moest ook hiervan wel de sporen dragen, en menige karaktertrek, menige eigenaardigheid in het sociale leven is als een uitvloeisel daarvan te beschouwen. Gedeporteerden en vrije kolonisten, waarvan velen een meer of minder twijfelachtig verleden achter den rug hadden, goudzoekers, bezield door den hartstocht, aan de goudzoekerij eigen, gelukzoekers, maar ook ijverige, kalme, goedgeaarde kolonisten, deze vermenging van al die elementen moest wel de moreele eigenaardigheid van de groepen telkens, al naar de omstandigheden, meer of minder te voorschijn doen komen in het maatschappelijk leven. Daardoor hebben de toestanden der Australische koloniën zich een tijdlang bijzonder gekenmerkt door allerlei misdaden en overtredingen, door beschouwingen over recht en plicht, welke zeer afweken van die in de oude wereld. Er werkte nog langen tijd iets van den zuurdeesem van het oude geslacht in den boezem der bevolking. De geschiedenis van Australië is hierdoor van den eersten tijd af vervuld geweest van de misdaden, gepleegd door hen, die gedeeltelijk op eigen hand, gedeeltelijk in benden vereenigd, het oostelijke gedeelte der bevolking brandschatten en zelfs voor een moord niet terugdeinsden. Dat rooverwezen kwam eerst recht tot bloei in den tijd der goudontdekkingen. De oude instincten der gedeporteerde straatroovers, welke uit gemis van prikkel waren gaan sluimeren, ontwaakten in een nieuwe generatie onder gewijzigden vorm, en men beschouwde

het optreden op die wijze eerder als roem dan als schande. Zelfs de sympathie van een deel der Australische bevolking, in het bijzonder van de Ieren, was aan de zijde der stoute roovers, en daardoor werd de politie niet zelden bemoeielijkt in het opsporen der misdadigers, de justitie in het vonnissen. Die roovers werden in de Engelsch-Australische taal aangeduid als „bushranger".

In de oogen van een gedeelte der bevolking was de „bushranger" met een glorie van dapperheid en moed omhuld, en wanneer zij voor het gerecht gebracht werden, om hun gerechte straf te ondergaan, werden ellenlange verzoekschriften aangeboden, om voor hen te pleiten. Doch die overgangstijd, welke in een kolonie als deze wel moest ontstaan, is gelukkig voorbijgegaan, alleen enkele sporen achterlatend en in legenden voortlevend.

* * *

De toestanden in Australië, de eigenaardige vorm, waarin zich aldaar de economische en landbouwkundige verhoudingen ontwikkeld hebben, deden er bijzondere volkstypen te voorschijn komen, evenals in elk land van kolonisten. Ten westen van de Australische Alpen langs de oostkust ziet men onafzienbare grasvlakten, die zich naar alle hemelstreken uitbreiden, slechts afgebroken door de rivierloopen met boschrijke oeverzoomen en door enkele onbeteekenende heuvelrijen. Deze uitgestrekte grasvlakten, zonnig en open, vormen het weideland van Australië, en sedert de ontdekking dezer streken door het overtrekken der Blauwe Bergen van de eerste kolonisten, heeft zich hier een reusachtige veeteelt ontwikkeld. Bovenal de schapenteelt heeft hier een uitbreiding verkregen zonder voorbeeld.

Over die uitgestrekte vlakte van vele honderden vierkante mijlen liggen hier en daar eenzame stations, hoogst eenvoudige herdershuizen, van hout gebouwd, te midden van de weidegewesten verrijzend. De eigenaars dezer huizen worden *squatters* genoemd. Elke squatter bezit gewoonlijk meer dan een station en heeft zich in het centrum van zijn weidegewesten gevestigd op zijn „home-station-house", meer solide van steen gebouwd, met een schoone veranda gesierd en omringd door tuinen en parkaanleg. Daar resideert hij als een vorst in zijn land; zijn onderdanen, de herders, leveren hem met hun arbeid schatten op. De oppervlakte van een dergelijke bezitting, welke in den regel gedeeltelijk eigendom is, voor een ander deel gepacht van de regeering, is zoo groot als die van een geheele provincie. Bovenal de schapenweiden hebben een groote uitgestrektheid.

Het woord *squatter* is, evenals vele andere woorden in Australië, ontleend aan de taal in Noord-Amerika. Hier verstaat men daaronder lieden, die zonder rechtstitel zich op een stuk lands nederzetten, om dat te bebouwen. Zulke squatters zetten zich neder aan de oevers der groote rivieren, zonder aan de regeering verlof te vragen en zonder door deze daarin belemmerd te worden; maakten met den bijl en door het bosch in brand te steken een stuk lands leeg en vestigden er zich met hun familie, welke schier in het wild opgroeide, in een blokhuis. Het waren dus lieden, die op de grens van het Indianen-gebied meer en meer verwilderden.

De squatters van Australië vormen echter een geheel ander type. Aanvankelijk kwamen zij hierin met die van Amerika overeen, dat zij ook onbeheerd land zonder eenig toezicht in bezit namen. Doch ook deze toestand verdween in Australië zeer spoedig, daar de regeering ook tot hun eenzame gewesten doordrong, om hen te doen bijdragen in de kosten van het staatsbestuur. Alleen is misschien aan die wettelooze occupatie van den grond de naam te danken.

In Australië heeft zich het begrip squatter zelfstandig ontwikkeld. De squatter in Australië is een aanzienlijker persoonlijkheid dan die in Amerika; hij is geen landbouwer, maar een groot veebezitter, wat niet uitsluit, dat enkele squatters ook eenig land voor den landbouw gebruiken. In veehouderij vindt hij de bron van zijn rijkdom en hij denkt er niet aan, om in de klasse der farmers of landbouwers te treden. In Europa zijn wij gewoon, aan het grondbezit een soort van aristocratie te verbinden; in Australië worden de squatters, hoewel zij slechts een klein gedeelte van den grond, dien zij in gebruik hebben, werkelijk bezitten en het grootste deel pachten, toch als een aristocratische stand beschouwd; zij vormen de eigenlijke aristocratie van Australië.

In den regel is de grond, welken de squatters bezitten, niet geschikt voor den

landbouw, doch zeer goed voor de veeteelt. Daardoor staan landbouw en veeteelt zeer zelden naast elkander, gelijk in Europa. Doch ook vindt men in alle koloniën landgedeelten, die voor de veeteelt gebruikt worden, maar even goed voor den landbouw geschikt zijn.

Men komt er in den laatsten tijd meer tot inzicht, dat groot grondbezit, in den zin, zooals men dit hier vindt, niet geschikt is voor de ontwikkeling der kolonie. Een verdeeling des lands in kleiner stukken, waardoor elk gedeelte door den ploeg kan doorsneden worden, geeft middelen van bestaan aan een aanzienlijke bevolking. Daardoor kwamen ook agrarische wetten tot stand, om het groot grondbezit te beperken en in te krimpen ten voordeele van den landbouw. De squatters in Australië zijn dan ook geen personen, uit de jongste toestanden voortkomend, maar nog overblijfselen uit de eerste tijdperken der kolonisatie, toen men den kolonisten eenige vrijheid en voordeelen liet, om den ondernemingsgeest aan te wakkeren. De grootste verdienste van de Australische schapenteelt heeft kapitein John Mac Arthur zich verworven, die in 1797 eenige Spaansche merino-schapen invoerde, welke hier goed gedijden.

De herders in Australië leiden een uiterst eentonig leven. Bij den aanvang van de schapenteelt, toen zij ook moesten waken tegen wild gedierte, werden er eenigen aangesteld bij de kudde, die in houten of steenen huizen verblijf hielden, soms ook in sterke linnen tenten. Sedert de roofdieren waren uitgeroeid, schafte men de wachters af en bleven enkel de herders over.

De scheper dwaalt den geheelen dag met zijn kudde over de vlakten, of legt zich eenigen tijd neder onder de schaduw van een boom, terwijl de honden de kudde samenhouden. Des avonds worden de schapen tusschen verplaatsbare hekken ingesloten en de scheper slaapt in een houten huis, of brengt den nacht door in een op raderen rustende hut bij zijn kudde. Moeielijk is de arbeid van den herder niet, wel eentonig. Dag aan dag zwerft hij met zijn schapen rond en spreekt hij bijna geen menschelijk wezen, dan van tijd tot tijd den opzichter. Het loon van die verveling is over 't geheel goed. Als hoofdmiddel, om zich bezig te houden, maken de herders van het bespelen van mondorgel en harmonica gebruik; groote hoeveelheden dezer instrumenten worden jaarlijks naar Australië gevoerd.

De veeteelt in Australië is buitengewoon groot en wordt niet overtroffen in eenig land. Toch is het vee oorspronkelijk hier ingevoerd uit Europa. In 1788 bij de grondvesting der kolonie bestond de veerijkdom uit 1 stier, 5 koeien, 1 hengst, 3 merries, 3 veulens, 28 schapen, 9 geiten, 74 varkens en 5 konijnen. In 1898 telde men er 1,700,773 paarden, 11,368,979 runderen en 83,822,700 schapen.

De beteekenis der veeteelt in verband met de bevolking valt in het oog, als wij weten, dat op 1000 zielen gemiddeld werden gevonden in Queensland 41,512 schapen, in Nieuw-Zuid-Wales 37,254 schapen, in West-Australië 13,883 schapen, in Victoria 11,218 schapen, in Tasmanië 9538 schapen en in Zuid-Australië 4292 schapen (in Duitschland komen gemiddeld op 1000 bewoners 419 schapen voor).

De veeteelt op groote schaal en de rijkdom der squatters waren aanvankelijk een gevolg van de wijze, waarop zij grondbezit verwierven. Oorspronkelijk werd toch het land aan de immigranten geschonken en men was daarmede niet zuinig.

Mac Arthur verkreeg tot uitvoering zijner plannen in betrekking tot de schapenteelt een gebied van 4000 H.A. van de Engelsche regeering. Personen, die naar Australië wilden emigreeren, bood men vrijen overtocht aan en kosteloos landerijen; eerst later verkocht men land tegen lage prijzen.

Omstreeks 1825 trad de Londensche financieele wereld op, om landspeculaties in Australië op het touw te zetten. Door de eerste mannen der City werd een maatschappij gevormd in 1825, welke kosteloos een millioen acres land van de Britsche regeering in Australië verkreeg, onder voorwaarde, dit land te koloniseeren. De groote plannen, hier ontworpen, liepen echter op weinig uit. Doch van alle zijden liep men storm naar het ministerie, om op dezelfde voorwaarden landschenkingen te bekomen, waaraan, tot groot nadeel van de gezonde ontwikkeling der kolonisatie, te veel gehoor werd gegeven. Zoo kwamen groote maatschappijen in het bezit van landerijen en het landbezit werd een voorwerp van speculatie, die den werkelijken vooruitgang van de kolonisatie tegenhield. Toen men de nadeelen hiervan inzag, besloot men, het land duurder te verkoopen, en voor de opbrengst daarvan immigranten, liefst jonge,

gehuwde lieden, in het land te brengen. De eerste poging, hiertoe gedaan, ging weder uit van een maatschappij, „the South Australia Company", welke eveneens het land tot middel van speculatie bezigde, maar geen landbouw tot stand bracht.

Was tot nu toe het land bijna uitsluitend te verkrijgen geweest door de aanzienlijken en hun agenten, „land-sharks" landhaaien genoemd, in 1869 ongeveer volgde men een ander beginsel, waarbij onvermogenden werden gelokt, om het land te bevolken en te bebouwen. Het groot grondbezit was hierbij uitgesloten; speculatie werd onderdrukt; doch aan landbouwers, die den bodem wezenlijk bewerkten, werden op gemakkelijke voorwaarden gronden verstrekt. Hierdoor kwamen groote oppervlakten lands weldra in handen van farmers, die ieder hun deel onder den ploeg brachten en daardoor den grondslag legden voor den graanbouw. De landbouw heeft hierdoor, bovenal in Victoria en Nieuw-Zuid-Wales, in de laatste jaren een groote uitbreiding verkregen.

* * *

Hebben wij boven reeds gezegd, dat in de Australische koloniën de volkseigenaardigheden veel met die in Groot-Britannië overeenkomen, in één opzicht bestaat er groot verschil tusschen beide, nl. in de verhouding tusschen staat en kerk. In Engeland is de Anglicaansche kerk de heerschende staatskerk; in Schotland is het de Presbyteriaansche kerk; alleen Ierland, een stiefkind, moet dat voorrecht voor zijn nationale confessie, het Katholicisme, missen.

In Australië, een jong land, bestaat echter geen staatskerk; alle religies staan hier op volkomen onafhankelijken grondslag en zijn aan zich zelf overgelaten. De belijders der verschillende godsdiensten moeten zelf zorgen voor den bouw der bedehuizen en voor de aanstelling hunner godsdienstige voorgangers.

In den aanvang van de grondvesting der kolonie was dit evenwel anders en vond men ook hier de godsdienstige beperkingen van het moederland, dat enkel hulp gaf aan de staatskerken. Doch tegenwoordig zijn die voorrechten opgeheven en heeft men er een vrije kerk en een vrijen staat.

Volgens de volkstelling van 1891 telde men in Australië 2,300,228 Protestanten, 713,900 Katholieken, 13,800 Joden en 40,600 Buddhisten, aanhangende de leer van Confucius, en Heidenen. Numeriek zijn de Anglicaansche Protestanten er het sterkst vertegenwoordigd.

Met de godsdienstige gezindten staan ook een aantal scholen in verbinding. De Anglicaansche kerk, de Katholieke kerk en de streng-Luthersche Duitschers hebben uit eigen middelen scholen opgericht, daar zij zich niet met het Australische schoolsysteem kunnen vereenigen. Eigenlijk bestaat er niet een Australisch schoolwezen, want iedere kolonie heeft haar eigen stelsel ontwikkeld.

De leidende gedachten in het Australische staatsschoolwezen zijn drieërlei. Het onderwijs in de staatsscholen wordt kosteloos verstrekt en is neutraal op godsdienstig gebied: toch mag de bijbel er gelezen worden zonder verder commentaar. Er bestaat leerplicht, hoewel deze nog niet in volle strengheid is doorgevoerd. De duur van het onderwijs is verschillend; meestal vangt dit aan met het achtste en eindigt het met de volbrenging van het 12e of 14e jaar. In den laatsten tijd begint de staat ook het middelbaar onderwijs ter hand te nemen, dat tot hiertoe aan de zorg van particulieren was overgelaten.

De belangstelling in het onderwijs in Australië is groot en toenemend. Aan het hoofd der wetenschap staan de universiteiten, welke door de regeeringen der koloniën en door giften van particulieren rijk voorzien zijn. Men vindt ze in Sydney, Melbourne, Adelaide en Hobart.

* * *

In staatkundig opzicht zijn de bewoners van het Australische continent in vijf koloniën verdeeld, welke tot nog toe door geen anderen band met elkander verbonden waren dan door dien van gemeenschappelijke nationaliteit, terwijl ieder tot zekere grens afhankelijk was van Groot-Britannië. Die afzonderlijke koloniën zijn: Nieuw-Zuid-Wales, Victoria, Queensland, Zuid-Australië en West-Australië, terwijl ook Tasmanië een zelfstandige kolonie vormt. In den laatsten tijd echter heeft men getracht die afzonderlijke koloniën door een band te vereenigen. Het is een con-

federatiestelsel, door Engeland in Canada tot stand gebracht en dat Engeland in Zuid-Afrika vruchteloos trachtte door te voeren. In 1899 is o. a. aangenomen in de parlementen der koloniën, met uitzondering van West-Australië, de „Commonwealth bill", volgens welke de koloniën, hoewel met een zekere zelfstandigheid, toch vereenigd zullen worden. In hoofdzaak zal de inrichting dier confederatie als volgt zijn.

De gefedereerde koloniën zullen hun administratie, voor zoover die tot de algemeene zaken wordt gebracht, in handen stellen van een federaal parlement, bestaande uit de koningin en twee huizen, 't model van alle parlementen in Britsche landen met zelfbestuur. Het Hoogerhuis zal heeten: de Senaat, het Lagerhuis: Huis der Vertegenwoordigers. De Senaat zal bestaan uit een vast aantal senatoren, waarvan iedere Staat een gelijk getal kiest, nl. voorloopig zes.

Doch daarentegen zal het aantal leden van het Huis der Vertegenwoordigers voor iederen Staat bepaald worden naar de grootte der bevolking, met een minimum van 5, en op de grondslagen, nu aangenomen, zal Nieuw-Zuid-Wales 26 vertegenwoordigers krijgen, Victoria 23, Queensland 10, Zuid-Australië 7 en West-Australië en Tasmania ieder 5, totaal dus 76 tegen 36 senatoren.

In alle staten zal het kiesrecht gelijk zijn, een groot verschil met de Canadeesche constitutie en meer in overeenstemming met die der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welke ook nog in een ander opzicht is gevolgd, nl. door de bepaling in democratischen geest, dat het federale parlement slechts die rechten heeft, welke er aan zullen worden toegekend, terwijl de andere rechten aan de Staten blijven. In Canada is het juist omgekeerd: daar heeft het Dominion Parlement de beschikking over alle rechten en de Staten die, welke hun zijn toegekend.

Tot de rechten van het federale parlement behooren: de regeling van den handel met vreemde landen en onderling; na een zekere periode de uitsluitende macht over invoerrechten en accijnzen. Verder de militaire verdediging, 't beheer over kroonlanden, enz. De rechten van de kroon zullen worden uitgeoefend op de gewone wijze door een gouverneur-generaal, bijgestaan door een uitvoerenden raad van 7 leden, die verantwoordelijk zijn aan het Parlement.

Ten slotte is nog een belangrijke bepaling de invoering van een hoog hof van Australië, bestaande uit een hoofdrechter en op zijn minst twee rechters, een hof van appèl voor de opperste hoven der Staten; hoewel het recht van beroep op den geheimen raad niet is vervallen, zal daarvoor in sommige gevallen appèl op het hooge hof in de plaats komen.

VERDERE LITTERATUUR OVER POLYNESIË EN AUSTRALIË.

G. Gerland—Waitz. Anthropologie der Naturvölker, VI. Leipzig, 1872.

F. Ratzel. Völkerkunde, I. Leipzig, 1894.

J. G. Wood. The natural history of Man, 1868.

K. E. Jung. Weltteil Australien, 3 Teile. Leipzig, 1882.

A. Fornander. An account of the Polynesian Race, 3 vols. London, 1878.

A Statistical Account of the seven Colonies of Australasia. By T. A. Coghlan, Government statistician, published annually, Sydney.

D. Fergusson. Vicissitudes of Bush Life in Australia and New-Zealand. London, 1891.

F. Hutchinson. New-South-Wales: The Mother Colony of Australia. Sydney, 1896.

R. Sermon. Im Australischen Busch und an den Küsten der Korallenmeeren. Leipzig, 1896.

Edwin Hodder. The history of South-Australia. London, 1893.

D. Blair. Cyclopaedia of Australasia. Melbourne, 1881.

W. Ellis. Polynesian Researches, 4 vols. London, 1853.

A. J. Calvert. The discovery of Australia. London, 1893. The exploration of Australia. London, 1895.

W. Epps. The Land Systems of Australia. London, 1894.

H. Moore. The Commonwealth of Australia. Melbourne, 1897.

E. Reclus. Géographie Universelle. Vol. XVI. Paris, 1889.